

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολή Επιστημών Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΚΑΛΟΓΡΑΙΩΝ
ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ (1895-1983)
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Τριμελής επιτροπή: Δαμανάκης Μιχάλης (επιβλέπων)
Πυργιωτάκης Ιωάννης
Χουρδάκης Αντώνιος

ΡΕΘΥΜΝΟ 2009

**Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΚΑΛΟΓΡΑΙΩΝ
ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ (1895-1983)
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή-Δομή και διάρθρωση της μελέτης	6
---	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Μεθοδολογία	9
1. 1 Οριοθέτηση και στοχοθεσία της εργασίας	9
1. 2 Πηγές άντλησης υλικού και μεθοδολογία συλλογής	10
1. 2. 1 Πηγές	10
1. 2. 2 Μεθοδολογία συλλογής υλικού και κατηγορίες υλικού	11
1. 3 Κριτήρια ταξινόμησης υλικού	19
1. 3. 1 Χρονολογικό κριτήριο ταξινόμησης του υλικού	19
1. 3. 2 Θεματικό κριτήριο ταξινόμησης του υλικού	21
1. 4 Σκοποί και στόχοι της εργασίας.....	23
1. 5 Ερευνητικά ερωτήματα.....	24
1. 6 Εργαλεία μεθοδολογικής προσέγγισης: ανάλυση και ερμηνεία του υλικού (αρχαιακού υλικού και συνεντεύξεων)	25
2. Το ιστορικό συγκείμενο και η Γαλλική Σχολή Χανίων, σύμφωνα με το Χρονικό	
Εισαγωγή.....	29
2. 1 Ο ερχομός των Καθολικών Καλογραιών στα Χανιά και τα χρόνια μέχρι την κήρυξη της Κρητικής Αυτονομίας (1852-1898)	30
2. 2 Η περίοδος της Κρητικής Πολιτείας (1898-1913).....	43
2. 3 Η Ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα και η περίοδος μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής (1913-1945)	53
2. 4 Η μεταπολεμική περίοδος της Σχολής έως το κλείσιμο του Γυμνασίου (1945-1966).....	77
2. 5 Η τελευταία περίοδος λειτουργίας της Σχολής στα Χανιά (1966-1983)	123
2. 6 Σύνοψη και αξιολόγηση του Χρονικού	142
3. Το ιστορικό συγκείμενο και η εκπαίδευση στη Γαλλία του 19^{ου} αιώνα.....	161
4. Τα καθολικά τάγματα και ο ρόλος τους στον ελλαδικό χώρο και στην Κρήτη	164
5. Νομοθετικές ρυθμίσεις για την ιδιωτική εκπαίδευση και τα Παρθεναγωγεία της Κρήτης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.....	167
6. Το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ	
6. 1. 1 Ο βίος και το έργο της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ και η ίδρυση του τάγματος του Αγίου Ιωσήφ της Εμφάνισεως.....	169
6. 2. 2 Ιεραρχικές διαβαθμίσεις και δραστηριότητες του τάγματος	172

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

7. Η λειτουργία της Σχολής όπως αναδύεται από το αρχείο της	
7. 1 Απόκτηση γης και η εγκατάσταση των Αδελφών στη Χαλέπα.....	175
7. 2 Σκοποί και στόχοι της Σχολής.....	177
7. 3 Η δομή και λειτουργία της Σχολής	
7. 3. 1 Τα πρώτα χρόνια.....	181
7. 3. 2 Η Σχολή στη Χαλέπα.....	182
7. 4 Η εκπαιδευτική ιδεολογία των Γαλλίδων Αδελφών της Χαλέπας και η παιδαγωγική παρακαταθήκη της ιδρύτριας Αιμιλίας ντε Βιαλάρ.....	193
7. 4. 1 Ωράριο και τρόπος λειτουργίας του σχολείου, σύμφωνα με τον Οδηγό των Χριστιανικών Σχολείων του Αγίου Ιωσήφ.....	195
7. 4. 2 Το παιδαγωγικό σύστημα του σχολείου.....	197
7. 4. 3 Η μέθοδος διδασκαλίας των μαθημάτων.....	201
7. 4. 4 Τα μέσα αγωγής των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ.....	207
7. 5 Το προφίλ της Αδελφής-εκπαιδευτικού.....	208
8. Οργάνωση, Αναλυτικά και Ωρολόγια Προγράμματα και χορηγούμενοι τίτλοι σπουδών στα νεότερα χρόνια: Οι ελληνικές και οι γαλλικές σπουδές στη Χαλέπα	
8. 1 Ωρολόγιο και Αναλυτικό Πρόγραμμα και ωράριο διδασκαλίας.....	211
8. 2 Οι στρατηγικές μάθησης κι η επιβολή της πειθαρχίας στο σχολείο των Αδελφών.....	233
8. 3 Ο Κανονισμός λειτουργίας της Σχολής.....	239
8. 4 Οι ποινές, οι υποχρεώσεις, ο Κανονισμός του οικοτροφείου και τα δίδακτρα των μαθητριών (εσωτερικών-εξωτερικών).....	241
8. 5 Οι αμοιβές κι οι επιβραβεύσεις των παιδιών.....	249
8. 6 Οι συμπεριφορές των καθηγητών και το παιδαγωγικό κλίμα στο Ελληνικό Γυμνάσιο του ιδρύματος.....	250
8. 7 Το μαθητικό δυναμικό της Σχολής, καθ'όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της.....	254
8. 7. 1 Το θρήσκευμα των μαθητών στη Σχολή των Χανίων και της Χαλέπας.....	258
8. 7. 2 Οι εθνικότητες στη σχολή της Χαλέπας.....	262
8. 7. 3 Το φύλο των μαθητών στη Χαλέπα.....	264
8. 7. 4 Γεωγραφική προέλευση μαθητριών.....	266
8. 7. 5 Επαγγέλματα γονέων των μαθητριών της Σχολής.....	268
8. 7. 6 Επίδοση και κοινωνικοοικονομική προέλευση των μαθητριών.....	274
8. 7. 7 Αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις δύο μαθητριών της Σχολής.....	280
8. 8 Το διδακτικό προσωπικό του Γαλλικού Τμήματος στη Χαλέπα (1932-1982).....	287
8. 8. 1 Οι υπηκόοι των εκπαιδευτικών του Γαλλικού Τμήματος (1947-1966).....	289
8. 8. 2 Οι Έλληνες εκπαιδευτικοί στη Σχολή της Χαλέπας (1928-1966).....	290
α) Οι δασκάλες του Ελληνικού Δημοτικού Σχολείου (1928-1949).....	290
β) Οι καθηγητές του Ελληνικού Ημιγυμνασίου (1928-1949).....	291

γ) Οι ειδικότητες των εκπαιδευτικών του Ελληνικού Γυμνασίου (1947-1966).....	292
8. 8. 3 Αποσπάσματα από τη συνέντευξη του Γυμναστή κ. Σ. Κ.....	294
8. 9 Πολιτισμικά, θρησκευτικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης στη Σχολή της Χαλέπας.....	300

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

9. Συζήτηση των ευρημάτων	310
9. 1 Ο θρησκευτικός και φιλανθρωπικός ρόλος του ιδρύματος... ..	310
9. 2 Γυναικεία εκπαίδευση και γυναικείο πρότυπο της Σχολής.....	315
9. 3. Η διγλωσση εκπαίδευση στη Σχολή.....	325
9. 3. 1 Τρόποι καλλιέργειας και διδασκαλίας της διγλωσσίας και του διπολιτισμικού πλαισίου λειτουργίας του Εκπαιδευτηρίου.....	332
10. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	335
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	337

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΑΝΙΩΝ (1852-1940) ΚΑΙ ΧΑΛΕΠΙΑΣ (1895-1983).....	344
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΣΧΕΔΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ.....	345
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΣΧΟΛΗΣ.....	351
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ	352

Εισαγωγή-Δομή και διάρθρωση της μελέτης

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της Γαλλικής Σχολής των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως στην πόλη των Χανίων και αργότερα στο προάστιο της Χαλέπας, από το 1852 μέχρι το 1983, τελευταίο χρόνο λειτουργίας της Σχολής.

Πρόκειται για μια μελέτη που ακολουθεί σε παράλληλη κατεύθυνση την ιστορία της Γαλλικής Σχολής, η οποία, με τη σειρά της, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τις κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις του ιστορικού συγκείμενου.

Επιχειρείται, λοιπόν, με αυτή την εργασία η παρουσίαση της πορείας του ιδρύματος μέσα στο χρόνο, σε όλο το διάστημα των εκατόν τριάντα ένα (131) ετών λειτουργίας του. Ωστόσο, το ίδιο θέμα στην έρευνα αυτή προσεγγίζεται και από την παιδαγωγική οπτική: αναζητούνται για παράδειγμα, απαντήσεις σε ερωτήματα ως προς τη διγλωσσία και το διπολιτισμικό χαρακτήρα της Σχολής αλλά και τη γυναικεία εκπαίδευση, ενώ παράλληλα διερευνώνται οι συνθήκες λειτουργίας της, μέσω του αρχειακού υλικού.

Η συγκέντρωση, ταξινόμηση, οργάνωση και ανάλυση του υλικού αυτού επιτρέπει τη σκιαγράφηση της πορείας του ιδρύματος, κατά τις διαφορετικές χρονικές περιόδους λειτουργίας του.

Η εργασία αποτελείται από τρία μέρη:

Το **πρώτο μέρος** περιλαμβάνει τα πρώτα έξι κεφάλαια και, πιο αναλυτικά, τη μεθοδολογία, την ιστορία της Σχολής μέσα από το Χρονικό και τα κεφάλαια που αποτελούν το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Συγκεκριμένα, στο *πρώτο κεφάλαιο* δομείται η μεθοδολογία της παρούσας μελέτης, οριοθετούνται οι στόχοι και οι σκοποί της και εξηγείται ο τρόπος με τον οποίο συλλέχτηκε και ταξινομήθηκε το αρχειακό υλικό. Επίσης, αναφέρονται τα εργαλεία μεθοδολογικής προσέγγισης και τίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα. Στο *δεύτερο κεφάλαιο* παρουσιάζεται η ιστορία της Γαλλικής Σχολής ενταγμένη στο ιστορικό συγκείμενο. Ειδικότερα, παρακολουθούμε την ιστορία του εκπαιδευτηρίου μέσα από τις ακόλουθες χρονικές περιόδους: α) τον ερχομό των καθολικών καλογραιών στα Χανιά και τα χρόνια μέχρι την κήρυξη της Κρητικής Αυτονομίας (1852-1898), β) την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας (1898-1913), γ) την ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα και την περίοδο μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής (1913-1945), δ) τη μεταπολεμική περίοδο της Σχολής

έως το κλείσιμο του Γυμνασίου (1945-1966) και ε) την τελευταία περίοδο λειτουργίας της Σχολής (1966-1983).

Το *δεύτερο κεφάλαιο* ολοκληρώνεται με τη σύνοψη και την αξιολόγηση του Χρονικού.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* γίνεται μια σύντομη αναφορά στο ιστορικό συγκείμενο και στη γαλλική εκπαίδευση του 19^{ου} αιώνα. Στη συνέχεια, στο *τέταρτο κεφάλαιο*, εξετάζονται τα καθολικά τάγματα και ο ρόλος τους στον ελλαδικό χώρο και στην Κρήτη, ενώ στο *πέμπτο κεφάλαιο* αναφέρονται οι νομοθετικές ρυθμίσεις για την ιδιωτική εκπαίδευση και τα Παρθεναγωγεία της Κρήτης, στις αρχές του αιώνα. Οι θεωρητικές αναφορές του πρώτου μέρους ολοκληρώνονται με το *έκτο κεφάλαιο* της εργασίας που αφορά στη ζωή της ιδρύτριας στην ίδρυση και στις ιεραρχικές διαβαθμίσεις του τάγματος.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει τα υπόλοιπα δύο κεφάλαια (7, 8) και αποτελεί το βασικό τμήμα της εργασίας ως προς τη συγκέντρωση των αποτελεσμάτων και τη δημιουργία μιας πληρέστερης εικόνας για το εκπαιδευτήριο. Με βάση τα παραπάνω, το *έβδομο κεφάλαιο* αφορά στην αναλυτική παρουσίαση της Σχολής και της λειτουργίας της, όπως αυτή αναδύεται από το αρχείο της. Παρατίθενται ακόμα στοιχεία σχετικά με την απόκτηση γης και την αγορά ακινήτου από τις Αδελφές, για την εγκατάστασή τους στη Χαλέπα. Στη συνέχεια αναφέρονται οι σκοποί και στόχοι της Σχολής, η δομή της, τα πρώτα χρόνια στην πόλη των Χανίων, και η μετέπειτα πορεία της στη Χαλέπα. Επίσης εξετάζεται η εκπαιδευτική ιδεολογία των Αδελφών και η παιδαγωγική παρακαταθήκη της ιδρύτριας. Αναλυτικότερα μαθαίνουμε για το ωράριο, το εκπαιδευτικό σύστημα του σχολείου, τον τρόπο διδασκαλίας των μαθημάτων, τα μέσα αγωγής των Αδελφών και το προφίλ της Αδελφής εκπαιδευτικού, έτσι όπως περιγράφονται στα συγγραφικά έργα της ιδρύτριας.

Το *όγδοο κεφάλαιο* επικεντρώνεται στην οργάνωση και λειτουργία της Σχολής στη Χαλέπα τα νεότερα χρόνια καθώς και στους χορηγούμενους τίτλους σπουδών. Για την απόκτηση μιας πληρέστερης εικόνας του εκπαιδευτηρίου παρουσιάζονται τα προγράμματα (αναλυτικά και ωρολόγια), οι στρατηγικές μάθησης και επιβολής πειθαρχίας, οι αμοιβές-ποινές των μαθητριών, ο κανονισμός της Σχολής κι οι συμπεριφορές των καθηγητών Ελληνικού και Γαλλικού Τμήματος. Επιπλέον, αναφέρονται στοιχεία για το θρήσκευμα, την εθνικότητα τη γεωγραφική και την κοινωνικο - οικονομική προέλευση των μαθητριών στη Χαλέπα. Δηλώνονται επίσης και οι εθνικότητες του γαλλόφωνου προσωπικού. Ακόμη αναδεικνύονται τα

πολιτισμικά, γλωσσικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτηρίου, όπως αυτά αναδύονται από τη γενικότερη σχέση της Σχολής, με το ευρύτερο κοινωνικό – οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον και από τις συνεντεύξεις των μαθητριών και του καθηγητή Κατσιβελάκη.

Η εργασία ολοκληρώνεται με το ένατο κεφάλαιο στο **τρίτο μέρος**, όπου επιχειρείται μια συνολική ερμηνεία των ευρημάτων και η διατύπωση κάποιων γενικότερων συμπερασμάτων.

Πιο αναλυτικά, στο *ένατο κεφάλαιο* γίνεται αναφορά στο θρησκευτικό ρόλο και τη φιλανθρωπική προσφορά της Σχολής. Στη συνέχεια διερευνάται το γυναικείο πρότυπο που προωθεί η Σχολή και επιχειρείται μια σύνδεση με τα δεδομένα της γυναικείας εκπαίδευσης τον 19^ο αιώνα. Επίσης επιχειρούμε να αναδείξουμε το δίγλωσσο και διπολιτισμικό προφίλ του εκπαιδευτηρίου, μέσα από τα προγράμματα και τα κείμενά του, καθώς και τους τρόπους καλλιέργειας της διγλωσσίας και του διπολιτισμικού πλαισίου λειτουργίας της Σχολής.

Για την υλοποίηση της παρούσας μελέτης, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στα μέλη της τριμελούς επιτροπής και ιδιαίτερα στον επιβλέποντα καθηγητή μου Μιχάλη Δαμανάκη για την καθοδήγηση, την ενθάρρυνση, τη συνεχή εποπτεία και στήριξη που μου πρόσφερε σε όλα τα στάδια της παρούσας εργασίας.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω ακόμα στην Αδελφή Παρίον, Έπαρχο Ελλάδας και Κύπρου το 2001, που με διευκόλυνε στη συγκέντρωση του αρχαιακού υλικού από τη Χαριλάου Τρικούπη και την συνταξιούχο καθηγήτρια του Γαλλικού Ινστιτούτου κ. Λίνα Σπάρταλη, χάρη στην οποία ήρθα σε επικοινωνία με την Αδελφή Παρίον. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Αδελφό Νίκο Ρούσσο, καθολικό ιερέα και υπεύθυνο στον τομέα των ιστορικών μελετών της μονής Χανίων, ο οποίος με διευκόλυνε στη συλλογή του υλικού μου. Την οικογένεια του κ. Κατσιβελάκη για την πλούσια παροχή πληροφοριών και φωτογραφικού υλικού που μου διέθεσε. Θερμά ευχαριστώ και τις Βίκη Λελεδάκη και Άννα Μαρία Ρεΐση, οι οποίες με βοήθησαν και μου συμπαραστάθηκαν εμπράκτως, στη διάρκεια όλων αυτών των ετών. Ευχαριστίες οφείλω επίσης στον κ. Μπολάκη (Λυκειάρχη του 2^{ου} Λυκείου Χανίων το 2002 και το 2003), που μου επέτρεψε να αναπαράγω το αρχαιακό υλικό, το οποίο ήταν κατατεθειμένο στο σχολείο του. Χωρίς την πολύτιμη συμβολή τους η έρευνά μου, δεν θα είχε ευοδωθεί.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Μεθοδολογία

1.1 Οριοθέτηση και στοχοθεσία της εργασίας

Αντικείμενο της συγκεκριμένης έρευνας είναι η μελέτη και η παρουσίαση της Γαλλικής Σχολής σε όλη την πορεία της ιστορικής της εξέλιξης, από το 1852, χρονιά άφιξης των πρώτων καλογραιών του τάγματος στα Χανιά, μέχρι το 1983, έτος κατά το οποίο έκλεισε η Ελληνογαλλική Σχολή οριστικά, από παιδαγωγική και ιστορική οπτική.

Ένας δεύτερος άξονας διερεύνησης είναι η περιγραφή κι η ανάλυση των συνθηκών σύμφωνα με τις οποίες λειτούργησε η Σχολή σε ό,τι αφορά τη δομή της και τη γενικότερη οργάνωση και λειτουργία της. Βέβαια, η ιστορική εξέλιξη της Σχολής, σε συνδυασμό με την εξέταση των συνθηκών σύμφωνα με τις οποίες λειτούργησε, υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, με την έννοια ότι το αρχαιακό υλικό το οποίο συγκεντρώθηκε για τη διεξαγωγή αυτής της έρευνας, δεν καλύπτει πλήρως όλα τα χρόνια λειτουργίας της Σχολής. Από τις κατηγορίες των εγγράφων, οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια αυτού του κεφαλαίου, είναι φανερό ότι κάποιες είναι ελλιπείς και γίνεται αντιληπτό ότι δεν έχουν βρεθεί όλα τα στοιχεία των ετών αυτών. Εκ των πραγμάτων, λοιπόν, η έρευνα εστιάζει στην αναλυτική παρουσίαση των πιο πλούσιων περιόδων, από πλευράς περιεχομένου εγγράφων.

Διερευνάται επίσης, το ιδιαίτερο προφίλ της Γαλλικής Σχολής, αφού επρόκειτο για ένα δίγλωσσο ίδρυμα με πολιτισμικά, θρησκευτικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά, καθοριστικά στη σύνθεση του διγλωσσικού και διπολιτισμικού χαρακτήρα του.

Η δίγλωσση εκπαίδευση της Γαλλικής Σχολής, όπως οργανώθηκε μέσα από συγκεκριμένη ύλη και προγράμματα με την πάροδο του χρόνου, διατηρεί την επικαιρότητά της, ιδιαίτερα για όσους μελετούν τα εκπαιδευτικά ζητήματα, στα πλαίσια του φαινομένου της διγλωσσίας, σήμερα. Στις μέρες μας η πολυγλωσσική και πολυεθνική πραγματικότητα στον χώρο της εκπαίδευσης, είναι πλέον γεγονός. Έτσι, η ανάγκη μελέτης της Γαλλικής Σχολής γίνεται επιτακτική και συνδέεται με την ποικίλη προσφορά της στην κοινωνία της Κρήτης. Όμως, η ιστορική εξέλιξη της

Γαλλικής Σχολής Καλογραιών, παρουσιάζει ευρύτερο επιστημονικό ενδιαφέρον, αφού η ιστορία αυτού του ιδρύματος, αποτελεί μια ανεξερεύνητη πτυχή της σύγχρονης ιστορίας στην εκπαίδευση της Ελλάδας.

Για την σκιαγράφηση της Ελληνογαλλικής, ή αλλιώς της Γαλλικής Σχολής όπως τελικώς έγινε γενικότερα γνωστή, αντλούνται στοιχεία από δύο βασικές πηγές:

α) το αρχαιακό υλικό και

β) τις συνεντεύξεις.

1. 2 Πηγές άντλησης υλικού και μεθοδολογία συλλογής

1. 2. 1 Πηγές

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι πρωτογενές.

Κατά κύριο λόγο περιλαμβάνει το αρχείο της Γαλλικής Σχολής και πιο συγκεκριμένα:

1) Θεσμικά κείμενα, όπως αυτά προκύπτουν από τα νομικά κείμενα (νόμοι, διατάγματα, εγκύκλιοι) βιβλία πράξεων, μαθητολόγια, πρωτόκολλο αλληλογραφίας, βιβλία πιστοποιητικών σπουδής, φάκελοι εισερχόμενων και εξερχόμενων εγγράφων, πληρωμές διδάκτρων, πληρωμές φροντιστηριακών μαθημάτων, πληρωμές οικότροφων μαθητριών, αλληλογραφία της Σχολής με το Μορφωτικό Τμήμα της Γαλλικής Πρεσβείας και με άλλους φορείς, γενικοί έλεγχοι αποτελεσμάτων.

2) το Χρονικό (Historique)¹, με το ιστορικό της Σχολής των Χανίων όπως αυτό εμφανίζεται μέσα από δύο χειρόγραφα τετράδια και καλύπτει το διάστημα 1852 - 1951 και 1951 - 1983.

Η συγγραφή του Χρονικού έχει γίνει από την εκάστοτε Ηγουμένη της Σχολής, στα γαλλικά. Το πρόσωπο αυτό αλλάζει κατά εποχές και περιγράφει ανά έτος τα γεγονότα εκείνα που κατά την κρίση του θεωρεί σημαντικά για τη ζωή της Αδελφότητας. Μέσα στα τετράδια αυτά βρίσκουμε αντίγραφα επιστολών και άλλες σημειώσεις με ενδιαφέροντα στοιχεία για την έρευνά μας.

3) Οι συνεντεύξεις από παλιές μαθήτριες, οι οποίες φοίτησαν στη Σχολή και μπόρεσαν να καταθέσουν τις προσωπικές τους μαρτυρίες, καθώς και από τον Γυμναστή της Σχολής κ. Κατσιβελάκη, αποτελούν μία άλλη πηγή άντλησης στοιχείων σχετικών με την ιστορία και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του ιδρύματος.

¹ Σύμφωνα με τον Χ. Χαρίτο, 2001, 49, Η Melanie Souquie (1820-1898) τέταρτη Γενική Ηγουμένη του τάγματος μετά την Αιμιλία ντε Βιαλιάρ ήταν εκείνη που καθιέρωσε την τήρηση των ημερολογίων-χρονικών (Historique) στα ιδρύματα του τάγματος.

Οι συνεντεύξεις αυτές χρησιμοποιούνται ως ερευνητικό εργαλείο για την καλύτερη κατανόηση των εκπαιδευτικών διαδικασιών και των μεθόδων εφαρμογής τους, έτσι όπως τις ακολούθησε το προσωπικό της Σχολής.

1. 2. 2 Μεθοδολογία συλλογής υλικού και κατηγορίες υλικού

Πρώτη φάση συλλογής υλικού:

Η συγκέντρωση του αρχειακού υλικού μιας Σχολής που λειτούργησε για εκατόν τριάντα ένα (131) χρόνια περίπου αποτελεί από μόνη της ένα δύσκολο εγχείρημα. Σε μια πρώτη φάση έπρεπε, λοιπόν, να εντοπισθεί το σύνολο του υλικού.

Ο επιβλέπων καθηγητής της έρευνας γνώριζε ήδη ότι ένα μέρος του υλικού βρισκόταν κατατεθειμένο στο 2^ο Λύκειο Χανίων. Κατόπιν δικής του γραπτής βεβαίωσης, έγινα δεκτή από τον λυκειάρχη του σχολείου και συγκέντρωσα ό,τι σχετικό υπήρχε στο αρχείο του Λυκείου και ανήκε στην Γαλλική Σχολή. Ήδη αυτή η διαδικασία δεν ήταν καθόλου απλή. Το σχολείο δούλευε με το γνωστό σύστημα της «διπλοβάρδιας», μια βδομάδα πρωί – μια βδομάδα απόγευμα, και έπρεπε να συνδυάζω τις επισκέψεις μου τις μεσημεριανές ώρες, μετά το πέρας της δικής μου εργασίας, εφόσον είχε προηγηθεί τηλεφωνική επικοινωνία και μπορούσα να γίνω δεκτή στους χώρους του σχολείου. Δανεισμός των πρωτότυπων εγγράφων από τον χώρο του σχολείου ήταν κάτι απαγορευτικό. Έτσι έπρεπε τα έντυπα που χρειαζόμουν για την εργασία μου να φωτοτυπηθούν επί τόπου.

Αυτή η διαδικασία διήρκεσε, με πολλές ενδιάμεσες διακοπές, περίπου δύο χρόνια, το 2002 και το 2003. Το υλικό συγκεντρώθηκε και είναι το ακόλουθο:²

² Λόγω των ιδιαίτερα δύσκολων συνθηκών συλλογής του υλικού από το 2^ο Λύκειο Χανίων, διατηρώ την επιφύλαξη να υπάρχει ακόμα κάποιο έγγραφο της Γαλλικής Σχολής που δεν φωτοτυπήθηκε από εμένα, παρά το ότι από το χώρο που μου υποδείχτηκε με το σχετικό υλικό, τα φωτοτύπησα και τα κατέγραψα όλα.

1) Βιβλία Πράξεων:

Από τα Βιβλία Πράξεων πληροφορούμαστε ό,τι συνδέεται με τον αριθμό του προσωπικού, κατά την έναρξη και λήξη του σχολικού έτους, όπως επίσης βαθμολογίες μαθητριών, ποιες προάγονται, ποιες μένουν μετεξεταστέες και ποιες επαναλαμβάνουν την ίδια τάξη. Τα σχολικά έτη παρουσιάζονται με τον τρόπο που αυτά αναγράφονται στις ετικέτες των Βιβλίων Πράξεων:

1947 – 1948, 1948 – 1949, 1949 – 1950, 1950 – 1951, Σελίδες: 56 Α 3

1951 – 1952, 1952 – 1953, Σελίδες: 55 Α 3

1955 – 1960, 1960 – 1963, Σελίδες: 102 Α3

1963-1965, Σελίδες: 30 Α 3

1965 – 1967, Σελίδες: 13 Α 3

2) Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής:

Στα Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής βρίσκουμε καταρχήν ατομικά στοιχεία που αφορούν τις μαθήτριες και, πιο συγκεκριμένα, ονοματεπώνυμο, τόπο καταγωγής (αναφερόμενος ως «πατρίς»), ηλικία, επάγγελμα γονέων καθώς και το είδος του πιστοποιητικού (απολυτήριο ή ενδεικτικό), χρονολογία έκδοσης, βαθμό προόδου και διαγωγής.

Από το 1951 έως το 1955 παρατηρούμε ότι μαζί με το είδος πιστοποιητικού που καταγράφεται, σημειώνεται δίπλα και το θρήσκευμα. Από το 1955 έως το 1967 δεν υπάρχει αναγραφή θρησκευματος δίπλα στα στοιχεία των μαθητριών. Πληροφορίες σχετικές με τα Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής, βρήκαμε σε δύο τόμους, για τα ακόλουθα έτη:

1947 – 1955, Σελίδες: 59 Α 3

1955 – 1967, Σελίδες: 55 Α 3

3) Γενικοί Έλεγχοι Αποτελεσμάτων:

Στους Γενικούς Ελέγχους των Αποτελεσμάτων, εκτός από τα στοιχεία των μαθητριών, που αναφέρονται αναλυτικά (ονοματεπώνυμο, τόπος καταγωγής, επάγγελμα πατέρα) σημειώνεται η διαγωγή, το θρήσκευμα και ο μέσος όρος από την αναλυτική βαθμολογία όλων των μαθημάτων, όπως επίσης και ο γενικός μέσος όρος. (ετήσιο αποτέλεσμα βαθμολογίας). Στη συνέχεια, παρατίθενται οι δύο Έλεγχοι Αποτελεσμάτων, μαζί με τα αντίστοιχα σχολικά έτη, όπως έχουν καταγραφεί μέσα στους Ελέγχους:

1^{ος} Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων: 1947 – 1948, 1948 – 1949, 1949-1950, 1951 - 1952, 1952 - 1953, 1953 – 1954, Φύλλα: 39 Α 3

2^{ος} Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων: 1954 – 1955, 1955 – 1956, 1956 – 1957, 1957 – 1958, Φύλλα: 27 Α 3

1958 – 1959, 1959 – 1960, 1960 – 1961, Φύλλα: 27 Α 3

1961 – 1962, 1962 – 1963, 1963 – 1964, Φύλλα: 23 Α 3

Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων Γυμνασίου: 1964-1966, Φύλλα: 8

Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων Λυκείου: 1964-1966, Φύλλα: 10

4) Μαθητολόγιο και Βιβλίο Παρακολούθησης Εκπαιδευτικών Τελών:

Στο βιβλίο αυτό (είναι μόνο ένα) αναφέρονται πάλι τα ατομικά στοιχεία των μαθητριών και, επιπλέον, σημειώνονται τα εκπαιδευτικά τέλη των μαθητριών. Πρέπει να αφορά στις πληρωμές των μαθητριών του Ελληνικού Γυμνασίου, αφού η Σχολή της Χαλέπας ήταν ιδιωτικό σχολείο. Τα αναφερόμενα έτη στο Μαθητολόγιο αυτό είναι από το 1964 έως το 1966, Φύλλα: 5 Α 3

Δεύτερη φάση συλλογής υλικού:

Κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης του υλικού και ταξινόμησης των εγγράφων της Σχολής, πληροφορήθηκα, μέσω μιας καθηγήτριας του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών³, ότι η Αδελφότητα του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως διατηρεί, τη Μονή και την έδρα της σε ιδιόκτητο ακίνητο εντός στοάς, στη Χαριλάου Τρικούπη, στο κέντρο της Αθήνας.

Κατόπιν συστάσεως αυτής της συναδέλφου, η οποία και γνώριζε προσωπικώς την Έπαρχο και Υπεύθυνη της Σχολής κατά το διάστημα εκείνο (2001 – 2003), κατέστη

³ Πρόκειται για την κ. Λίνα Σπάρταλη, συνταξιούχο καθηγήτρια του Γαλλικού Ινστιτούτου.

δυνατή μία συνάντηση με την Αδελφή Παρίον. Συναντηθήκαμε κατά τη διάρκεια των διακοπών των Χριστουγέννων του 2000. Στη συνάντηση αυτή, της εξέθεσα τους λόγους της επίσκεψής μου, της μίλησα για το θέμα της διδακτορικής μου διατριβής και ζήτησα την βοήθειά της για τη συγκέντρωση επιπλέον υλικού.

Πραγματικά, το υπόλοιπο τμήμα του αρχείου είχε διασωθεί από τις Αδελφές και αυτό βρισκόταν στο ακίνητο της Χαριλάου Τρικούπη. Ακολούθησαν πολλές ακόμα συναντήσεις και συζητήσεις. Μέσα από τις συναντήσεις αυτές, γνωριστήκαμε καλύτερα και έτσι δημιουργήθηκε σταδιακά κλίμα εμπιστοσύνης. Κατατοπίστηκα αρκετά ως προς τον τρόπο ζωής και λειτουργίας του τάγματος. Η Αδελφή Παρίον με πληροφόρησε επίσης για την ιδρύτρια του τάγματος και με βοήθησε να αντιληφθώ σε μεγαλύτερο βάθος το πνεύμα του μοναχισμού, ως επιλογή και στάση ζωής. Η γραπτή βεβαίωση του επιβλέποντος, όπως και η τηλεφωνική συνομιλία του με την Έπαρχο, το ίδιο χρονικό διάστημα, συνετέλεσαν στην καλύτερη προσέγγισή μας και στη δημιουργία πρόσβασης στο αρχείο της Σχολής.

Έτσι ξεκίνησε η συνεργασία μας, τον Ιανουάριο του 2001. Η Αδελφή Παρίον μου επέτρεψε με ευγένεια να φωτοτυπήσω εντός του οικήματος όσα από τα έγγραφα θα μου ήταν χρήσιμα για την εργασία μου. Όμως το υλικό της Σχολής των Χανίων, που κατά μια ευνοϊκή συγκυρία τακτοποιούσε εκείνη την εποχή η ίδια σε μια βιβλιοθήκη του κτιρίου, ήταν ογκώδες. Ούτε η ίδια η Έπαρχος μπορούσε να πιστέψει τι δουλειά και προσφορά χρόνου θα σήμαινε για μένα αυτό που μόλις ξεκινούσε.

Για τρία χρόνια από το 2001 μέχρι το 2003 βρισκόμουν εκεί, σε όλα τα διαστήματα διακοπών και όποτε ήταν δυνατό να βρίσκομαι στην Αθήνα αφού εκείνο το διάστημα δούλευα στην Κρήτη, πάντα μετά από τηλεφωνική συνεννόηση. Με πολύ κόπο, λοιπόν, συγκεντρώθηκε ένα πολύ μεγάλης έκτασης δίγλωσσο υλικό, πλούσιο σε περιεχόμενο, με πολλές και διαφορετικές κατηγορίες εγγράφων. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι εξής⁴:

1) Registre des Correspondances. La Canée Halépa 1892-1962: Στα ελληνικά το Βιβλίο αυτό μεταφράζεται ως «Κατάλογος αλληλογραφίας». Σε ένα σύνολο διακοσίων τριάντα εννέα (239) σελίδων, περιέχεται η αλληλογραφία της Σχολής στα γαλλικά και καλύπτει ποικίλα ζητήματα χωρίς να περιορίζεται μόνο στα

⁴ Όπως αναφέρθηκε και στην υποσημείωση 2, ότι ίσχυσε στην περίπτωση της συγκέντρωσης του υλικού από το 2^ο Λύκειο Χανίων ίσχυσε και στην περίπτωση του υλικού από την Χαριλάου Τρικούπη. Φωτοτόπησα όλα τα έντυπα που μου διέθεσε η Έπαρχος. Δεν γνωρίζω επομένως αν υπάρχει υλικό που δεν συμπεριέλαβα στην παρούσα έρευνα. Επίσης θα πρέπει να αναφερθεί ότι η αρίθμηση των κατηγοριών του υλικού είναι τυχαία και δεν υπαγορεύεται από κάποια συγκεκριμένη λογική.

εκπαιδευτικά. Εκτός από τα εξερχόμενα έγγραφα και τα γράμματα των Υπεύθυνων της Χαλέπας, μέσα στον τόμο αυτό, περιλαμβάνονται πίνακες με στοιχεία των εκπαιδευτικών και εισερχόμενες επιστολές άλλων προσώπων τα οποία σχετίζονταν με τις δραστηριότητες της Σχολής. (Παράδειγμα: Τον Αύγουστο του 1917 κοινοποιείται στη Σχολή επιστολή του Κυβερνήτη των Χανίων προς το Γάλλο Πρόξενο, σχετικά με το ζήτημα της φορολογίας). Όλες οι επιστολές είναι χειρόγραφες. Οι σελίδες δεν είχαν αρίθμηση και αυτό έγινε από εμένα, για λόγους διευκόλυνσης.

2) Βιβλίο Εξερχόμενων Εγγράφων Γαλλικής Σχολής Χαλέπας 1927-1938:

Στο Βιβλίο αυτό περιέχονται, σε χειρόγραφη μορφή και στα ελληνικά, όλα τα εξερχόμενα έγγραφα προς το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, όπως και προς τον Γενικό Επιθεωρητή Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων.

Αριθμός σελίδων: 187

3) Πρωτόκολλο Αλληλογραφίας Σχολής 1938-39, 1939-1940, 1940-1941:

Το Πρωτόκολλο Αλληλογραφίας της Σχολής είχε την ίδια ακριβώς χρήση με τη σημερινή: Καταγραφή ημερομηνίας και θέματος εισερχόμενου και εξερχόμενου εγγράφου, περίληψη και αναφορά στο πρόσωπο όπου απευθύνεται.

Αριθμός σελίδων: 24

4) Ιστορικό Σχολής / Εγκύκλιοι τάγματος 1967-1980: Τα καθημερινά γεγονότα της Σχολής για τα χρόνια αυτά, περιγράφονται μέσα από κείμενα, με ευδιάκριτο θρησκευτικό πνεύμα. Παράλληλα παρατίθενται οι εγκύκλιοι θρησκευτικής καθοδήγησης, τις οποίες λάμβανε η Σχολή την ίδια χρονική περίοδο.

Αριθμός σελίδων: 65

5) Correspondance avec l'Attaché Culturel de l'Ambassade de France

1954-1980: Το υλικό αυτό είναι δακτυλογραφημένο στα γαλλικά. Πρόκειται για την Αλληλογραφία της Σχολής με το Μορφωτικό Τμήμα της Γαλλικής Πρεσβείας, από το 1954 έως το 1980. Αριθμός σελίδων: 112

6) Αλληλογραφία Σχολής με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, όπως επίσης και με τη Γενική Επιθεώρηση Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων:

Είναι υλικό σε μορφή εγκυκλίων, Υπουργικών Αποφάσεων και εξερχόμενων εγγράφων, από τη Σχολή της Χαλέπας για την περίοδο από το 1938 έως το 1973.

Αριθμός σελίδων: 250

7) Registre Historique Maison de la Canée Halépa 1er Février 1900:⁵ Στον τόμο αυτό καταγράφονται γεγονότα που συνδέονται με την ιστορία της Σχολής, από το 1852 μέχρι το 1953. Είναι ένα είδος Χρονικού, που τηρούσε η κάθε Ηγουμένη πάντα στη γαλλική γλώσσα. Αυτό το πρώτο μέρος του Χρονικού άρχισε να γράφεται από το 1900 (ημερομηνία που αναγράφεται και στο εξώφυλλο). Αριθμός χειρόγραφων σελίδων: 240

8) Suite de l'Historique de la Canée Halépa «Juin 1953»: Πρόκειται για τη συνέχεια του παραπάνω Χρονικού. Καλύπτει την περίοδο από το 1953 μέχρι το 1983 και έχει την ίδια ακριβώς φιλοσοφία με τον πρώτο τόμο. Είναι και αυτό γραμμένο στα γαλλικά και περιγράφει γεγονότα που συνδέονται με την ιστορία της Γαλλικής Σχολής. Και αυτός ο τόμος όπως και ο προηγούμενος είναι τετράδια παλαιού τύπου, μεγάλων διαστάσεων (28,5 εκ. 20εκ.) με χαραγμένες σελίδες. Αριθμός χειρόγραφων σελίδων: 167

Οι δύο παραπάνω τόμοι αποτελούν αυτό που ονομάζουμε Χρονικό και μας χρησίμευσαν ως κύρια πηγή στην παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης, της Σχολής.

9) Registre Historique 1900: (Μικρό Χρονικό) Περιγράφει και αυτό τα γεγονότα της Σχολής από το 1852 μέχρι το 1941, με τον ίδιο τρόπο που διαβάζουμε στον πρώτο τόμο αλλά πιο περιληπτικά. Γι αυτό και ονομάστηκε, για λόγους ευχρησίας, Μικρό Χρονικό. Και στο Μικρό Χρονικό η καταγραφή των γεγονότων που ξεκινούν από το 1852 γίνεται από το 1900 και μετά, δηλαδή μεταγενέστερα. Αριθμός σελίδων: 69.

10) Registre Scolaire 1911 – 1930: Πρόκειται για κατάλογο ονομάτων των μαθητριών, όπου δίπλα στο ονοματεπώνυμο κάθε μαθήτριας υπάρχει μία ημερομηνία εισόδου και κάποιες φορές μια ημερομηνία εξόδου. Υποθέτουμε πως πρόκειται για τις εσώκλειστες μαθήτριες και τις αντίστοιχες ημερομηνίες εισόδου και εξόδου από το Οικοτροφείο. Σελίδες: 109

11) Pensionnat et Externat de la Cannée: Αριθμός μαθητριών Σχολής (εξωτερικών και εσώκλειστων) **1932-1940**, μαζί με αναλυτική καταγραφή εθνικότητας και θρησκείας. Σελίδες: 7

12) Ειδικός Έλεγχος 1937-1939: Στον Ειδικό Έλεγχο καταγράφεται η αναλυτική βαθμολογία όλων των εξαμήνων και οι μέσοι όροι επί του συνόλου των μαθημάτων των δύο ελληνικών γυμνασιακών τάξεων της Σχολής (Ημιγυμνάσιον). Φύλλα: 4

⁵ Στον πρώτο τόμο του Χρονικού, γίνεται αναδρομική αναφορά στα γεγονότα από το 1852, έτος άφιξης των μοναχών στα Χανιά μέχρι το 1953. Το έτος 1900 αναφέρεται στο εξώφυλλο και πιθανόν να είναι η χρονιά κατά την οποία άρχισε η καταγραφή των γεγονότων στο Χρονικό.

13) Frontistirion 1947-1948, 1948-1949: Πληρωμές μαθητών του Φροντιστηρίου – Γαλλικού Τμήματος, από το 1947 έως το 1949. Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 1948-1949 βρίσκουμε μέσα στα έγγραφα αυτά ειδικό τμήμα και για τα αγόρια. Σελίδες: 33

14) Frontistirion 1954-1961 (Etat civil en langue grecque): Κατάλογος φοιτούντων μαθητών στο Φροντιστήριο-Γαλλικό Τμήμα, από το σχολικό έτος 1954-55 έως το 1960-61. Στον κατάλογο αυτό αναγράφεται στα ελληνικά το ονοματεπώνυμο του μαθητή, μαζί με το επάγγελμα του πατέρα, την ιθαγένεια, το θρήσκευμα και το σχολείο από το οποίο προέρχεται. Φύλλα: 9

15) Frontistirion 1953-1963 (Etat civil en langue française): Κατάλογος φοιτούντων μαθητών για τα προαναφερθέντα έτη στο Φροντιστήριο. Στο βιβλίο αυτό ακολουθείται ακριβώς το ίδιο σύστημα για την καταγραφή των ατομικών στοιχείων, όπως και στον παραπάνω κατάλογο, με τη μόνη διαφορά ότι η γλώσσα είναι η γαλλική. Φύλλα: 9

16) Versements de Frontistirion 1953-1963: Στο τετράδιο αυτό γίνεται καταγραφή των πληρωμών, για όσους μαθητές παρακολουθούσαν τα μαθήματα του Γαλλικού Τμήματος, δηλαδή επιπλέον μαθήματα στα γαλλικά. Φύλλα: 8

17) Frontistirion Registre des inscriptions 1948-1949, 1949-1950, 1950-1951 1951 –1952, 1952-1953: Κατάλογος εγγεγραμμένων μαθητών για τα παραπάνω έτη, μαζί με τη συμπλήρωση των ατομικών τους στοιχείων, όπως είδαμε και σε προηγούμενους καταλόγους. Σελίδες: 40

18) Πληρωμές εσώκλειστων μαθητριών 1956-1963: Πρόκειται για ένα μικρό βιβλιαράκι (χωρίς τίτλο), όπου βρίσκουμε τα μηνιαία τροφεία των μαθητριών. Για κάθε μαθήτρια διευκρινίζεται (εκτός των ατομικών στοιχείων) εάν παρακολουθεί τα μαθήματα του Γαλλικού Τμήματος, εάν είναι υπότροφος και εάν δικαιούται κάποιας έκπτωσης. Σελίδες: 17

19) Κανονισμός Σχολής 1902 Σελίδες: 2

20) Κανονισμός Οικοτροφείου 1960 Σελίδες: 2

21) Κανονισμός Σχολής 1962-63 Σελίδες: 1

22) Conduite des Écoles Chrétiennes des Soeurs de St Joseph de l' Apparition: Είναι ένας Οδηγός των Χριστιανικών Σχολείων του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως. Εκδόθηκε στο Γκαγιάκ της Γαλλίας από την ιδρύτρια του τάγματος το 1836. Περιλαμβάνει οδηγίες για την οργάνωση των σπουδών στο σχολείο, τον τρόπο

διδασκαλίας των μαθημάτων, τη συμπεριφορά εκπαιδευτικών και μαθητριών, όπως επίσης τις αμοιβές, τις ποινές και τις απουσίες των παιδιών. Σελίδες: 168

23) Directoire et Coutumier de la Congrégation des Soeurs de St. Joseph dites de l'Apparition: (Κανονισμός για τη διοίκηση και τα έθιμα του τάγματος των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως 1852-1940). Απευθύνεται στις Αδελφές, είναι ένα είδος Κανονισμού και περιέχει κατευθυντήριες γραμμές, θρησκευτικού περιεχομένου, ως προς τη συμπεριφορά τους και τη ζωή στην κοινότητα.

Επίσης καθορίζει το παρεχόμενο είδος εκπαίδευσης και αναλύει τον τρόπο διοίκησης του τάγματος. Σελίδες: 262

24) La Congrégation des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition, Paris 1923:

(Η Κοινότητα των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως) Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει στοιχεία για τη ζωή της ιδρύτριας, την ίδρυση σχολείων στην Αλγερία, τη Ρώμη, την Άπω Ανατολή και τη Γαλλία, καθώς και τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής κατάστασης των Σχολών, μετά το θάνατο της Emilie de Vialar.

Ακόμα γίνεται αναφορά στον τρόπο λειτουργίας της Σχολής όπως και στην εκπαιδευτική και θρησκευτική κατάρτιση των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως. Σελίδες: 151

25) Άδειες λειτουργίας Σχολής (1948-1983): Όλα τα σχετικά έγγραφα με τις ενέργειες που προηγήθηκαν για τη χορήγηση αδειών λειτουργίας στη Σχολή της Χαλέπας και οι άδειες στα προαναφερθέντα έτη.

26) Τίτλοι Σχολής και συμβόλαια που αφορούν την απόκτηση ακινήτου στη Χαλέπα για την εγκατάσταση της Γαλλικής Σχολής (1892-1895).

27) Εφημερίδες Κυβερνήσεως σχετικές με Υπουργικές Αποφάσεις και εγκρίσεις που αφορούν τη Γαλλική Σχολή (1947, 1948, 1949, 1950).

Τέλος, το φθινόπωρο του 2003, στην Καθολική Επισκοπή Κρήτης των Χανίων, είχα την ευκαιρία να συναντήσω τον Αδελφό Νίκο Ρούσσο, κατόπιν ευγενούς μεσολάβησης της τότε Επάρχου Αδελφής Παρίον.

Ο Αδελφός Ρούσσος είναι καθολικός ιερέας και, λόγω των θεολογικών και φιλοσοφικών σπουδών του, είναι υπεύθυνος στον τομέα των ιστορικών μελετών της μονής Χανίων. Με τη δική του βοήθεια μπόρεσα να φωτοτυπήσω μέρος από το Χρονικό αποστολής και εγκατάστασης των Καπουτσίνων Μοναχών στην Κρήτη. Επίσης, φωτοτύπησα τις σελίδες που αναφέρονται σε ονόματα και γεγονότα του γυναικείου τάγματος «Άγιος Ιωσήφ της Εμφανίσεως».

Ο ακριβής τίτλος του Χρονικού στα ιταλικά είναι: **28) Chronaca della Missione in Creta - Candia 1554 - 1929 Cappuccini, Tomo 1.**

Αυτή η πηγή είναι πολύ σημαντική, γιατί επιβεβαιώνει ιστορικά την άφιξη του συγκεκριμένου γαλλικού τάγματος των καθολικών καλογραιών στην Κρήτη, τον Δεκέμβριο του 1852 και την παραμονή του, στη συνέχεια, στα Χανιά. Επίσης, αποδεικνύει τη συνεργασία των δύο ταγμάτων (Αγίου Ιωσήφ και Καπουτσίνων) στα εκπαιδευτικά ζητήματα.

Αριθμός χειρόγραφων σελίδων: 16.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι το υλικό που συλλέξαμε είναι 28 ειδών και αριθμεί **169** φύλλα και **2.531** σελίδες. Ο όγκος και μόνο του αρχειακού υλικού δημιουργεί δέος στον ερευνητή, ο οποίος καλείται να καταρτίσει κριτήρια, βάσει των οποίων θα ταξινομήσει, θα αναλύσει, αλλά και θα συμπεριλάβει ή θα αποκλείσει στοιχεία του υλικού, στην ανάλυσή του.

1. 3 Κριτήρια ταξινόμησης υλικού

Το σύνολο του αρχειακού υλικού αφού συγκεντρώθηκε, ταξινομήθηκε με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, έτσι ώστε να γίνει καλύτερη και πληρέστερη αξιοποίηση των πληροφοριών και των ιστορικών δεδομένων. Εξάλλου, όσοι εργάζονται στο πεδίο της ιστορικής έρευνας, επειδή συγκεντρώνουν μεγάλο όγκο δεδομένων και πληροφοριών από αρχεία και λοιπά ντοκουμέντα, θα πρέπει στη συνέχεια να τα αξιολογούν προσεκτικά, έτσι ώστε να επιβεβαιώσουν την αξία τους για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας (L. Cohen-L. Manion 81, 1994).

1. 3. 1 Χρονολογικό κριτήριο ταξινόμησης του υλικού

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η συγκεκριμένη έρευνα είναι η μελέτη και ιστορική παρουσίαση της Γαλλικής Σχολής από το 1852 μέχρι το 1983, οπότε η Σχολή έκλεισε οριστικά, από παιδαγωγική και ιστορική οπτική. Στο 2^ο κεφάλαιο θα παρακολουθήσουμε αυτή την ιστορική περιήγηση, η οποία έγινε βάσει συγκεκριμένων ιστορικών περιόδων της Σχολής. Αυτές οι περίοδοι, παρουσιάζουν ιδιαίτερο εκπαιδευτικό αλλά και ιστορικό ενδιαφέρον, αφού συνδέονται άμεσα με ένα ευρύτερο ιστορικό συγκείμενο, που αφορά στην πολυτάραχη ιστορία της Κρήτης.

Σύμφωνα λοιπόν με το παραπάνω σκεπτικό και εντάσσοντας το ιστορικό της Σχολής στα ιστορικά γεγονότα-σταθμούς της Κρήτης, το υλικό κατατάχθηκε στις ακόλουθες ιστορικές περιόδους:

-1852-1898: Ο ερχομός των Καλογραιών στα Χανιά και τα χρόνια μέχρι την κήρυξη της Κρητικής Αυτονομίας.

-1898-1913: Η περίοδος της Κρητικής Πολιτείας.

-1913-1945: Η Ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα και η περίοδος μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής.

-1945-1966 : Η μεταπολεμική περίοδος μέχρι το κλείσιμο του Γυμνασίου.

-1966-1983 Η τελευταία περίοδος λειτουργίας της Σχολής.

Συγκεκριμένα, τα επιμέρους ντοκουμέντα κατανεμήθηκαν στις πέντε χρονικές περιόδους, ως ακολούθως:

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1852-1898

-Οδηγός Χριστιανικών Σχολείων του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως (1836).

-Γενικές Αρχές των Αποστολικών έργων των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως (1852-1940).

-Τίτλοι Σχολής και συμβόλαια που αφορούν την απόκτηση ακινήτου στη Χαλέπα για την εγκατάσταση της Γαλλικής Σχολής (1892-1895).

-Registre des Correspondances. La Canée-Halépa (1892-1962).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1898-1913

-Registre Historique Maison de la Canée- Halépa 1er Février 1900.

-Registre Historique 1900 (Μικρό Χρονικό).

-Κανονισμός Σχολής 1902.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1913-1945

-Registre Scolaire 1911-1930.

-Βιβλίο Εξερχόμενων Εγγράφων Γαλλικής Σχολής Χαλέπας 1927-1938.

-Πρωτόκολλο Αλληλογραφίας Σχολής 1938-1941.

-Ειδικός Έλεγχος 1937-1939.

-Pensionnat et Externat de la Canée 1935-1940.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1945-1966

- Βιβλία Πράξεων 1947-1966.
- Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής 1947-1955, 1955-1966.
- 1^{ος} Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1947-1948 έως 1953-54.
- 2^{ος} Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1954-1966.
- Εφημερίδες της Κυβερνήσεως 1947, 1948, 1949, 1950.
- Frontistirion 1947-48, 1948-49.
- Frontistirion Registre des inscriptions 1948-1951.
- Frontistirion 1954-1961.
- Frontistirion 1953-1963.
- Versements de Frontistirion 1953-1963.
- Πληρωμές εσώκλειστων μαθητριών 1956-1963.
- Κανονισμός Οικοτροφείου 1960.
- Κανονισμός Σχολής 1962-63.

ΠΕΜΠΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1966-1983

- Βιβλίο Πράξεων 1966-1967.
- Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής 1966-1967.
- Ιστορικό Σχολής / Εγκύκλιοι Τάγματος 1967-1980.
- Suite de l'Historique de la Cannée Halépa «Juin 1953».
- Correspondance avec l'Attaché Culturel de l'Ambassade de France 1954-1980.
- Αλληλογραφία Σχολής με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, όπως επίσης και με τη Γενική Επιθεώρηση Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων 1938-1972.
- Άδειες λειτουργίας Σχολής. 1948-1983.

1. 3. 2 Θεματικό κριτήριο ταξινόμησης του υλικού

Ένας δεύτερος τρόπος ταξινόμησης του υλικού, ήταν η ταξινόμηση κατά θέμα. Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο του αρχειακού υλικού, κατανεμήθηκε σε δεκαπέντε (15) θεματικές κατηγορίες ως ακολούθως:

1) Χρονικά:

Registre Historique Maison de la Cannée Halépa 1er Février 1900.

Registre Historique 1900 (μικρό Χρονικό).

Suite de l'Historique de la Canée Halépa «Juin 1953».

2) Τίτλοι Σχολής και συμβόλαια που αφορούν την απόκτηση ακινήτου στη Χαλέπα για την εγκατάσταση της Γαλλικής Σχολής (1892-1895).

3) Σχολικοί κατάλογοι:

1. Registre Scolaire 1911–1930.
2. Pensionnat et Externat de la Canée 1935-1940.

4) Αλληλογραφία:

1. Registre des Correspondances. La Canée Halépa 1892-1962.
2. Βιβλίο Εξερχόμενων Εγγράφων Γαλλικής Σχολής Χαλέπας 1927-1938.
3. Correspondance avec l'Attaché Culturel de l'Ambassade de France 1954-1980.
4. Αλληλογραφία Σχολής με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων όπως επίσης και με τη Γενική Επιθεώρηση Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων 1938-1972.

5). Πρωτόκολλο Αλληλογραφίας 1938-1941.

6) Ειδικός Έλεγχος 1937-1939.

7) Βιβλία Πράξεων 1947-1967.

8) 1^{ος} Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1947-1954.

2^{ος} Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1954-1966.

9) Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής: 1947-1967.

10) Εφημερίδες της Κυβερνήσεως: 1947-1948-1949-1950.

11) Πληρωμές μαθητριών και κατάλογοι φοιτούντων στο γαλλικό τμήμα της Σχολής (Φροντιστήριο)-πληρωμές οικοτρόφων μαθητριών:

1. Registre Scolaire 1911-1930
2. Pensionnat et Externat de la Canée 1935-1940.
3. Frontistirion 1947-1949.
4. Frontistirion 1954-1961.
5. Frontistirion 1953-1963.
6. Versements de Frontistirion 1953-1963.
7. Frontistirion Registre des inscriptions 1948-1953.
8. Πληρωμές εσώκλειστων μαθητριών 1953-1963.
9. Μαθητολόγιο και Βιβλίο Παρακολουθήσεως Εκπαιδευτικών Τελών 1964-66.

12) Άδειες λειτουργίας Σχολής 1948-1983.

13) Κανονισμοί Σχολής:

1. Κανονισμός 1902.

2. Κανονισμός 1962-63.
3. Κανονισμός Οικοτροφείου 1962-63.

14) Θρησκευτικοί εγκύκλιοι τάγματος 1967-1980.

15) Θρησκευτικά κείμενα της Σχολής:

1. Conduite des Écoles Chrétiennes des Soeurs de St Joseph de l' Apparition, Γκαγιακ 1836.
2. Directoire et Coutumier de la Congrégation des Soeurs de St. Joseph dites de l' Apparition.
3. La Congrégation des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition, Paris 1923.

1. 4 Σκοποί και στόχοι της εργασίας

Όπως αναφέρθηκε ήδη στο πρώτο κεφάλαιο, ο γενικός σκοπός της εργασίας μου είναι η μελέτη και παρουσίαση της Γαλλικής Σχολής Καλογραιών στα Χανιά σε όλη της την πορεία μέσα στο χρόνο, όχι μόνο από ιστορική αλλά και από παιδαγωγική οπτική. Κατά συνέπεια, ο κύριος εσωτερικός σκοπός της εργασίας μου είναι, η συγκέντρωση ταξινόμηση, ανάλυση και ερμηνεία του αρχαιακού υλικού της Σχολής, σε όλο το χρονικό φάσμα λειτουργίας της (1895-1983), με εστίαση στον δίγλωσσο και διπολιτισμικό χαρακτήρα της. Από τα στοιχεία των γραπτών πηγών και των συνεντεύξεων, επιχειρούμε να βρούμε απαντήσεις, σε συγκεκριμένα εκπαιδευτικά ζητήματα, ως προς τον τρόπο και τους σκοπούς λειτουργίας της Σχολής.

Επιμέρους στόχοι της εργασίας που θα βοηθήσουν στην επίτευξη του σκοπού είναι:

1. Η συστηματική καταγραφή και κατηγοριοποίηση του υλικού, βάσει του χρονολογικού και του θεματικού κριτηρίου, έτσι ώστε να διευκολυνθούν μελλοντικοί ερευνητές, στο έργο τους.
2. Η ανάλυση του υλικού, με εστίαση κυρίως στις περιόδους εκείνες που συγκεντρώνουν μεγαλύτερο αριθμό εγγράφων.
3. Η νοηματική απόδοση του δίτομου Χρονικού της Σχολής και η σύνδεση των γεγονότων της Σχολής με το ιστορικό συγκείμενο.
4. Η διασταύρωση και επιβεβαίωση σημαντικών εκπαιδευτικών και κοινωνικών γεγονότων της Σχολής, μέσα από την αλληλογραφία της Σχολής με επίσημους φορείς (Πρεσβεία, Υπουργείο Παιδείας).

5. Η άντληση στοιχείων ως προς το μαθητικό δυναμικό, το διδακτικό προσωπικό και τα αναλυτικά προγράμματα, όπως αυτά προκύπτουν από τις συνεντεύξεις και το αρχειακό υλικό.

6. Η ανάδειξη των πολιτισμικών, θρησκευτικών και γλωσσικών στοιχείων της παρεχόμενης εκπαίδευσης από τη Σχολή, έτσι όπως τα πληροφορούμαστε και τα διασταυρώνουμε από το Χρονικό και τα Πρακτικά της Σχολής.

1. 5 Ερευνητικά ερωτήματα

Η Γαλλική Σχολή ξεκίνησε το εκπαιδευτικό της έργο ως ένα γαλλόφωνο ίδρυμα το 1852. Με την πάροδο των ετών και ύστερα από την εγκατάσταση της Σχολής στη Χαλέπα (1896), εισάγεται και η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Το 1927 ιδρύεται Ελληνικό Εξατάξιο Δημοτικό που ακολουθεί το αναλυτικό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας και λειτουργεί μέχρι το 1949. Επίσης ιδρύονται οι δύο πρώτες τάξεις του Ελληνικού Γυμνασίου. Έχουν άδεια λειτουργίας, αλλά δεν είναι αναγνωρισμένες από το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας. Οι δύο γυμνασιακές τάξεις αναγνωρίζονται το 1947. Μέχρι το 1950 έχουν αναγνωριστεί και λειτουργούν ως ισότιμες των υπόλοιπων Ελληνικών Γυμνασίων και οι οκτώ (8) τάξεις του Ελληνικού Οκτατάξιου Γυμνασίου Χαλέπας, το οποίο από το 1960, λειτουργεί πλέον ως Εξατάξιο⁶ Ιδιωτικό Γυμνάσιο Θηλέων. Μπορούμε επομένως να ερευνήσουμε αν και κατά πόσο η Σχολή της Χαλέπας ακολούθησε μια πορεία φθίνουσας διγλωσσίας, ειδικά μετά από την αναγνώριση του Εξατάξιου Ελληνικού Γυμνασίου, από το Υπουργείο Παιδείας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, διατυπώσαμε τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

-Μελετώντας τα δεδομένα της Σχολής, όπως αυτά προκύπτουν από το σχετικό αρχειακό υλικό, ποια εποχή, από το έτος ίδρυσης της Σχολής μέχρι το 1983, μπορεί να θεωρηθεί ως περίοδος ακμής και για ποιους λόγους;

-Υπάρχει κάποια περίοδος συμμετρικής σχέσης μεταξύ των δύο γλωσσών και των δύο πολιτισμών στο πρόγραμμα της Σχολής; Γενικότερα, πώς συνδέεται ή επηρεάζεται το πρόγραμμα της Σχολής από τη συνύπαρξη των δύο γλωσσών;

⁶ Λόγω των αλλαγών του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας, το Ελληνικό Γυμνάσιο από Οκτατάξιο γίνεται Εξατάξιο.

-Πώς ενσωματώνονταν μέσα στο σχολικό πρόγραμμα της Σχολής (Αναλυτικό και Ωρολόγιο), τα στοιχεία της γαλλικής κουλτούρας του τάγματος;

-Ο θρησκευτικός προσανατολισμός της Σχολής είχε ένα γενικότερο αντίκτυπο στο περιεχόμενο κάποιων μαθημάτων και στις θρησκευτικές επιλογές των μαθητριών ή οι μοναχές της Σχολής φρόντιζαν για την παροχή μιας ποιοτικής εκπαίδευσης, μέσα σε ένα κλίμα πειθαρχίας, χωρίς να υπερβαίνουν αυτό το όριο;

-Για ποιους λόγους έκλεισε η Σχολή;

Ένα εξάλλου γενικότερο ζήτημα που θα επιλυθεί, ύστερα από την απάντηση των παραπάνω επιμέρους ερωτημάτων, είναι, πώς συνδέεται η ιστορική εξέλιξη της Σχολής, με την ιστορία της Κρήτης και αν και κατά πόσο επηρεάζουν οι εκάστοτε ιστορικές εξελίξεις την εκπαιδευτική εξέλιξη της Σχολής.

1. 6 Εργαλεία μεθοδολογικής προσέγγισης, ανάλυσης και ερμηνείας του υλικού (αρχειακού υλικού και συνεντεύξεων)

Η ιστορία της Γαλλικής Σχολής, ανήκει στον τύπο της εκ των υστέρων έρευνας (ex post facto). Πρόκειται ουσιαστικά για μελέτη η οποία απομονώνει και αναζητά πίσω στο χρόνο τις πιθανές καταβολές γεγονότων τα οποία έχουν συμβεί (...) (Cohen/ Manion 1997, 205).

Η περιγραφή, ανάλυση κι ερμηνεία του ιστορικού της Σχολής, κατόπιν μελέτης του αρχειακού υλικού, θα μας οδηγήσει σε ορθότερα συμπεράσματα, σχετικά με το περιεχόμενο του προγράμματος της Σχολής και τις βαθύτερες επιδιώξεις της.

Ωστόσο, η υποχρεωτική αναζήτηση στοιχείων, μέσα από το πρωτογενές υλικό, δημιουργεί συγκεκριμένες δυσκολίες. Η αδυναμία απόκτησης επαρκών δεδομένων, για όλες τις χρονικές περιόδους λειτουργίας της Σχολής, είναι ένας μεθοδολογικός περιορισμός, που ήδη αναφέρθηκε κι εντοπίστηκε στη φάση συλλογής, κατάταξης και ταξινόμησης του υλικού.⁷

Ειδικότερα, η ιστορική έρευνα έχει οριστεί ως ο συστηματικός και αντικειμενικός εντοπισμός, η εκτίμηση και σύνθεση μαρτυριών, προκειμένου να θεμελιωθούν γεγονότα και να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με τα συμβάντα του παρελθόντος (Cohen/ Manion 1997, 71).

⁷ Βλ. και σελ. 9, κεφ. 1. 1, παράγραφος 2.

Σύμφωνα με τους Hill και Kerber (1967), η ιστορική έρευνα προσφέρει τη δυνατότητα αναζήτησης λύσεων σε σύγχρονα προβλήματα, φωτίζει τάσεις του παρελθόντος και του μέλλοντος, υπογραμμίζει τη σημασία και τα αποτελέσματα ποικίλων αλληλεπιδράσεων, που συναντώνται σε όλες τις κουλτούρες, και επιτρέπει την επανεκτίμηση δεδομένων, σε σχέση με επιλεγμένες θεωρίες και γενικεύσεις οι οποίες διατυπώνονται σήμερα, σχετικά με το παρελθόν (Cohen/ Manion 1997, 72).

Επομένως, η ιστορική έρευνα μπορεί να δείξει πώς και γιατί αναπτύχθηκαν εκπαιδευτικές θεωρίες και πρακτικές. Με τον τρόπο αυτό συμβάλλει σε μια πληρέστερη κατανόηση της σχέσης ανάμεσα στην πολιτική, την εκπαίδευση, το σχολείο και την κοινωνία. Επίσης, η ιστορική έρευνα στην εκπαίδευση μπορεί να αφορά ένα κίνημα ή μια ομάδα. Στο συγκεκριμένο θέμα, πρόκειται για τη διάδοση του εκπαιδευτικού έργου ενός καθολικού τάγματος στην Κρήτη.

Ωστόσο κανένα από τα αντικείμενα ιστορικού ενδιαφέροντος δεν μπορεί να εξεταστεί μεμονωμένα. Οι ιδέες, τα κινήματα ή οι θεσμοί ενός συγκεκριμένου χρόνου ή τόπου, πρέπει να εξετάζονται σε συσχετισμό με ένα γεγονός. Μ' αυτόν τον τρόπο, η ιστορική έρευνα οδηγεί στην πληρέστερη κατανόηση ενός ζητήματος. Η ενασχόληση με τη μελέτη ιστορικών τεκμηρίων επιβάλλεται, γιατί η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού ιστορικού υλικού προϋποθέτει τη σφαιρική γνώση όλων των πτυχών της ευρύτερης ιστορικής περιόδου, στην οποία το υλικό αυτό εντάσσεται (I. Πυργιωτάκης 2000, 107).

Στοιχεία που αφορούν το Αναλυτικό και το Ωρολόγιο Πρόγραμμα, το μαθητικό δυναμικό, τον αριθμό του προσωπικού και τις διαφορετικές τους ειδικότητες, όπως επίσης γιορτές και εκδηλώσεις της Σχολής, αναφέρονται λεπτομερειακά στη εργασία και είναι πολύ χρήσιμα γιατί εμπλουτίζουν το υλικό.

Μαζί με τα πρόσωπα που καταγράφουν τα ανωτέρω, στην περίπτωση του Χρονικού, υπάρχει ένα ιδιαίτερο ύφος στη γραφή του κειμένου, που γενικότερα χαρακτηρίζεται από μια λογοτεχνική τάση. Στην παρούσα εργασία, θα γίνει προσπάθεια απόδοσης των ουσιαστικότερων νοημάτων αυτής της πηγής, σε απλή νεοελληνική γλώσσα. Μ' αυτόν τον τρόπο, θα δημιουργείται η ευχέρεια να παραπέμπουμε στα κείμενα αυτά κατά την ανάπτυξη του κεφαλαίου της έρευνας το οποίο αφορά στο ιστορικό συγκείμενο, όπου και όταν αυτό κρίνεται σκόπιμο.

Επομένως, η ιστορική εξέταση της Γαλλικής Σχολής (1852-1983), μέσα από την οπτική των διαφορετικών εποχών και των γεγονότων του ιστορικού συγκείμενου της

Κρήτης, μπορεί να συμβάλει με τον καλύτερο τρόπο στη σύνθεση της μακραίωνης ιστορίας του εκπαιδευτικού αυτού ιδρύματος.

Ως εργαλείο μεθοδολογικής προσέγγισης κρίθηκε καταρχήν σκόπιμη η ανάλυση περιεχομένου.

Η τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου είναι η μέθοδος κατά την οποία ο ερευνητής για να κατανοήσει ουσιαστικότερα το υλικό του πρέπει να το αναλύσει, να το ταξινομήσει σε κατηγορίες και να το κωδικοποιήσει. Η ανάλυση και η ερμηνεία του περιεχομένου έχει ως έργο τη διευκρίνιση και την κατανόηση της λεκτικής καταγραφής. Σύμφωνα με τον Ι. Θεοδωρόπουλο (1997, 102) ερμηνευτική είναι η διαδικασία μετάδοσης ενός νοήματος από έναν «ξένο» κόσμο στον δικό μας (...). Μάλιστα, χάρη στη δυναμική της γλώσσας και στη δυνατότητά της να συγκροτεί, να αρθρώνει την εμπειρία ερμηνευτική διαδικασία υπάρχει παντού όπου υπάρχει εμπειρία του κόσμου (...).

Ο θεμελιωτής της ερμηνευτικής Fr. Schleiermacher πρέσβευε ότι κάθε λόγος σχετίζεται με το σύνολο της γλώσσας και με το σύνολο της σκέψης του δημιουργού του (Κ. Μιχαηλίδη, 1984, 13). Ο Schleiermacher διέκρινε δύο επίπεδα ανάλυσης του λόγου: στο πρώτο επίπεδο, ο στόχος είναι η κατανόηση του νοήματος ενός εγγράφου ως προς το γραμματικό του περιεχόμενο. Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, αφού ένα κείμενο αποτελεί και ατομική μαρτυρία, θα πρέπει να εξετάζεται και να εξηγείται, μέσα στην ευρύτερη πραγματικότητα στην οποία ανήκει. Είναι απαραίτητο λοιπόν να αναζητήσουμε πιθανές συνδέσεις του κειμένου, με άλλες υπάρχουσες πληροφορίες, που να αναφέρονται στη συγκεκριμένη εποχή, κατά την οποία συντάχθηκε και αναφέρεται το κείμενο. Εξετάζεται επομένως η σχέση του μέρους (μελετώμενου) με το όλο, μέσα στις αντίστοιχες, κοινωνικο – ιστορικές συνθήκες, όπως επίσης και οι αποδέκτες στους οποίους απευθύνεται.

Στο πνεύμα αυτό έγινε η συλλογή και η προσπάθεια εξακρίβωσης των ιστορικών τεκμηρίων της Γαλλικής Σχολής. Στη συνέχεια ακολούθησε η ταξινόμηση και αξιολόγηση του υλικού, με διάκριση του ουσιώδους από το επουσιώδες, επιλογή στοιχείων που συγκροτούν την εκπαιδευτική πραγματικότητα, στην οποία γίνεται αναφορά, διασταύρωση των πληροφοριών και η ανασύνθεσή τους, σε ενιαίο όλο (Πυργιωτάκης 2000, 108).

Αναγκαία όμως για τη βαθύτερη εξέταση της Γαλλικής Σχολής, κρίθηκε και η κατάθεση προσωπικών μαρτυριών και βιωμάτων. Έτσι πριν αλλά και κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης του αρχειακού υλικού, οργανώθηκαν «ημικατευθυνόμενες»

συνεντεύξεις, με παλιές μαθήτριες της Σχολής και τον γυμναστή κ. Κατσιβελάκη. Σκοπός των συνεντεύξεων αυτών ήταν μία πρώτη συλλογή πληροφοριών, σχετικά με συγκεκριμένους θεματικούς κύκλους της εργασίας και η μετέπειτα διασταύρωση των στοιχείων αυτών με το πρωτογενές υλικό. Μέσα από τύπους ανοιχτών και κλειστών ερωτήσεων, εξετάστηκε η διγλωσσία και η διπολιτισμικότητα σε σχέση με τα προγράμματα, το διδακτικό υλικό και γενικότερα ο τρόπος λειτουργίας του ιδρύματος. Επίσης οι μαθήτριες αναφέρθηκαν σε προσωπικά περιστατικά, περιγράφοντας πώς αισθάνονταν οι ίδιες ως παιδιά και σκιαγραφώντας την ατμόσφαιρα της Σχολής.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, καταγράφηκε η θετική ή μη επίδραση της Σχολής στη συναισθηματική, κοινωνική και επαγγελματική εξέλιξη των μαθητριών, με βάση την αυτοαξιολόγησή τους.

Επομένως, οι συνεντεύξεις αυτές, είχαν ως κύριο στόχο να μας βοηθήσουν να αντιληφθούμε το πνεύμα εκείνης της εποχής και ιδιαίτερα την καθημερινότητα της Σχολής, όπως την βίωναν οι τότε μαθήτριες και ο γυμναστής του ιδρύματος, από τους οποίους πήραμε συνέντευξη.

2. Το ιστορικό συγκείμενο και η Γαλλική Σχολή Χανίων, σύμφωνα με το Χρονικό

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη της Γαλλικής Σχολής από το **1852**, έτος εγκατάστασης των Καθολικών Καλογραιών στα Χανιά, μέχρι το **1983**, οπότε η Σχολή κλείνει πλέον οριστικά. Το ιστορικό της Σχολής αντλείται μέσα από το Χρονικό και θεωρείται σε άμεση συνάρτηση με το ιστορικό συγκείμενο, κυρίως έτσι όπως αυτό προσλαμβάνεται από τα μέλη της Σχολής και ιδιαίτερα από την Ηγουμένη. Το Χρονικό αποτελούν δύο χειρόγραφα τετράδια. Στα τετράδια αυτά καταγράφονται στα γαλλικά γεγονότα που η εκάστοτε Ηγουμένη θεωρεί σημαντικά για τη ζωή της Αδελφότητας. Κατά κανόνα υπάρχει μια ετήσια καταγραφή γεγονότων. Ωστόσο, κάποια έτη παραλείπονται ή αναφέρονται πολύ περιληπτικά. Έτσι εκφράζεται και η υποκειμενικότητα του κάθε προσώπου στην περιγραφή και στην αξιολόγηση γεγονότων της εποχής του. Υπογραμμίζεται ότι στη συνέχεια της παρούσας εργασίας, η ιστορική εξέλιξη της Σχολής θα φωτιστεί και από άλλες οπτικές γωνίες, αφού το πρωτογενές υλικό που χρησιμοποιείται περιλαμβάνει μια μεγάλη κατηγορία ντοκουμέντων, όπως αυτά προκύπτουν από τα Βιβλία πράξεων, τα Μαθητολόγια, το Πρωτόκολλο αλληλογραφίας, τα Βιβλία Πιστοποιητικών σπουδής. Με τον τρόπο αυτό ελέγχεται και διασταυρώνεται, στα μέτρα του δυνατού, η αξιοπιστία των συγγραφέων του Χρονικού, αφού πολλά από τα αναφερθέντα γεγονότα τα συναντάμε και σε άλλα κείμενα, όπως στην αλληλογραφία ή τα Πρακτικά της Σχολής.

Θα πρέπει επίσης να διευκρινιστεί ο τρόπος δουλειάς στην επεξεργασία των κειμένων του Χρονικού. Επειδή, όπως προαναφέρθηκε, οι δύο αυτοί τόμοι είναι γραμμένοι στα γαλλικά, ακολουθούμε τον εξής τρόπο παράθεσης πληροφοριών:

- αναφορά σε τρίτο πρόσωπο με παραπομπή στο Χρονικό, όταν πρόκειται για αφήγηση με βάση τις πληροφορίες του Χρονικού,
- πλάγια γραφή με εισαγωγικά όταν το κείμενο μεταφράζεται πιστά,
- πλάγια γραφή χωρίς εισαγωγικά όταν το κείμενο αποδίδεται ελεύθερα.

Στο κεφάλαιο αυτό, η ιστορική περιήγηση στα εκάστοτε γεγονότα έχει γίνει κατόπιν επιλογής συγκεκριμένων ιστορικών περιόδων της Σχολής. Αυτές οι περίοδοι καθορίστηκαν με βάση την ιστορία της Κρήτης, αλλά και του αρχαιικού υλικού (βλ.

χρονολογικό κριτήριο, σελ. 19). Όπως είναι γνωστό, η ιστορία της Κρήτης είναι πολυτάραχη και παρουσιάζει ιδιαίτερες πτυχές που συνδέονται με την οθωμανική και την ενετική κυριαρχία. Έτσι και οι εκπαιδευτικές εξελίξεις στην Κρήτη, κατά τον 19^ο αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου}, ακολουθούν μια διαφορετική πορεία. Από την Ένωση της νήσου με την Ελλάδα, η Κρήτη παύει να διαφοροποιείται ως προς τα εκπαιδευτικά. Από τον Σεπτέμβριο του 1914 και η Κρητική Πολιτεία θα ακολουθήσει πλέον τα τεκταινόμενα στο χώρο της εκπαίδευσης του Ελληνικού Βασιλείου, σύμφωνα με το βασιλικό διάταγμα «Περί επεκτάσεως εις τας νέας χώρας της νομοθεσίας περί δημοτικής και μέσης εκπαιδεύσεως» (Α. Χουρδάκης 2000, 261). Οι περίοδοι που επελέγησαν, λοιπόν, για την μελέτη της Γαλλικής Σχολής, εντάσσονται σε ένα ευρύτερο ιστορικό συγκείμενο που αφορά στην ιστορία της Κρήτης, από τη δεύτερη περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας (1841-1878) μέχρι την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα (1913) και από την έναρξη της γερμανικής κατοχής (1941), έως την απελευθέρωση της Κρήτης (1945). Η ιστορία της Σχολής συνεχίζεται την μεταπολεμική περίοδο, μέχρι το κλείσιμο του Γυμνασίου ένα χρόνο πριν από το στρατιωτικό πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967. Επίσης θα διερευνηθεί στο τελευταίο διάστημα της λειτουργίας της (1966-1983) ποιοι λόγοι οδήγησαν τη διεύθυνση της Σχολής στο οριστικό της κλείσιμο.

Επομένως, εξετάζοντας τη Γαλλική Σχολή μέσα στο ιστορικό πλαίσιο των διαφορετικών εποχών και γεγονότων της κρητικής ιστορίας, διαμορφώνουμε μια πληρέστερη εικόνα για την πορεία και την εξέλιξη της Σχολής μέσα στο χρόνο.

2.1 Ο ερχομός των Καθολικών Καλογραιών στα Χανιά και τα χρόνια μέχρι την κήρυξη της Κρητικής Αυτονομίας (1852-1898)

Το έτος 1852, δύο Αδελφές του τάγματος «Άγιος Ιωσήφ της Εμφανίσεως» φθάνουν στα Χανιά, παίρνοντας μετάθεση από τη Σύρο⁸ υπό την Ηγουμένη Elisa Semi⁹ (Χ. Χαρίτος 2001, 54, Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη 2004, 27). Το όνομα Elisa Semi για την Ηγουμένη, το συναντάμε και σε άλλες πηγές (Darbon Esprit Chanoine 1901, 583). Σύμφωνα με άλλους μελετητές και βάσει των πληροφοριών από το Χρονικό της

⁸ Στη Σύρο Αδελφές του τάγματος είχαν εγκατασταθεί από το 1846, μετά από ταξίδι που είχε πραγματοποιήσει στην Ελλάδα η ιδρύτρια του τάγματος Αιμιλία ντε Βιαλάρ. Στη Σύρο υπήρχε επίσης έδρα καθολικού επισκόπου.

⁹ Στο Χρονικό της Σχολής δεν αναφέρεται το όνομα της Ηγουμένης.

Αποστολής των Καπουτσίνων στα Χανιά, το όνομα της Ηγουμένης ήταν Sr Elisa Luchèse. (M. N. Ρούσος-Μηλιδώνης 1991, 110, Chronaca della Missione in Creta-Candia 1554-1929 del Patri Carruccini Tomo 1, 9).

Όπως διαπιστώσαμε από τις ιστορικές πηγές όπου αναφέρεται το γεγονός, τα ονόματα των υπολοίπων μοναχών δεν γίνονται γνωστά. Ο ερχομός τους όμως στο νησί είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο. (E.de Vialar 1901, 583, 597, X. Χαρίτος 2001, 54, Μ. Ασημομούτη- Εκεκκάκη 2004, 27, P.Hoesl 1982, 150)

Ύστερα από λίγους μήνες και κατόπιν αιτήματος της επικεφαλής τους, στέλνονται στην Κρήτη δύο ακόμα μοναχές, έτσι ώστε όλες μαζί να αποτελέσουν μια πρώτη πενταμελή Αδελφότητα του τάγματος στο νησί.

Η άφιξη των Αδελφών στην Κρήτη, συμπίπτει με τη δεύτερη περίοδο οθωμανικής κυριαρχίας που διήρκεσε από 27 Νοεμβρίου 1841, έως 3 Οκτωβρίου 1878. Αυτή η δεύτερη περίοδος διαφέρει από την προηγούμενη (1645-1830), για τους εξής λόγους (Γ. Τσίβης 1993, 173):

-Δεν υπάρχουν πλέον Γιανίτσαροι, γιατί ο σουλτάνος Μαχμούτ Δ' έχει καταργήσει από το 1826 τον Γιανιτσαρισμό ως θεσμό και ως στρατιωτικό σώμα. Ακόμα έχει μεσολαβήσει η περίοδος των δεκάχρονων επαναστάσεων (1821-1830) και οι κάτοικοι γνωρίζουν τη χρήση των όπλων, έτσι ώστε να μπορούν να υπερασπίζονται τη ζωή τους και την περιουσία τους, σε περίπτωση εμπόλεμης κατάστασης.

-Επίσης το ελεύθερο ελληνικό κράτος βοηθά και προσπαθεί να συμπαρασταθεί στον υπόδουλο ελληνικό πληθυσμό της Κρήτης, που παρά τους πολυετείς αγώνες της ενάντια στους Τούρκους (1645-1830), μένει εκτός των ορίων του ελληνικού κράτους με βάση το πρωτόκολλο του Λονδίνου (1830).

-Επιπλέον, έχει προηγηθεί η αιγυπτιακή κυριαρχία (1831-1840), όταν η Κρήτη παραχωρήθηκε από τον σουλτάνο στον αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μωχάμετ Άλι. Το 1841 το νησί περιέρχεται πάλι στην κατοχή των Τούρκων.

Το 1851 ο σουλτάνος ανακαλεί τον Μουσταφά Πασά, Γενικό Διοικητή της Κρήτης από το 1822, για να τον διορίσει Μέγα Βεζίρη (Πρωθυπουργό). Τον Μουσταφά Πασά διαδέχτηκε ο Σαλήχ Βαμίκ Πασάς, που θεωρήθηκε άντρας μετριοπαθής και συνετός. Παρέμεινε διοικητής της Κρήτης έως το 1854 και στο διάστημα αυτό τα Χανιά ορίστηκαν επίσημα, με δική του απόφαση, πρωτεύουσα της Κρήτης.

Επίσης πρώτος από όλους τους προηγούμενους διοικητές, επέτρεψε να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν στην Κρήτη ελληνικά σχολεία (Γ.Τσίβης 1993, 174). Κατά τη διάρκεια της επανάστασης, η εκπαίδευση διακόπτεται στην Κρήτη όχι για μεγάλο

χρονικό διάστημα (1800-1829), όπως ήταν αναμενόμενο (Α. Χουρδάκης Ν. Παπαδογιαννάκης 1998, 319).

Μετά το 1829, γίνονται κάποιες προσπάθειες να οργανωθεί και πάλι η εκπαίδευση στο νησί (Ίδρυση σχολείου στην Κίσσαμο Χανίων το 1829, λειτουργία σχολείου στο φρούριο Γραμβούσας από το 1826 μέχρι το 1830, ίδρυση αλληλοδιδασκτικού και ελληνικού σχολείου στο Ρέθυμνο το 1835, με μαθητές κυρίως αγόρια και ένα μικρό αριθμό κοριτσιών...). Ωστόσο οι πληροφορίες που υπάρχουν για τη συγκεκριμένη περίοδο (1830-1840), είναι ελλιπείς σε ό,τι αφορά τα εκπαιδευτικά. Μόνο το 1842-1845, αρχίζει μια συστηματικότερη εκπαιδευτική κίνηση και ιδρύονται 27 δημοτικά σχολεία με ιδιωτική πρωτοβουλία και οικονομική ενίσχυση των Κρητών από το εξωτερικό. Όμως Παρθεναγωγεία την περίοδο αυτή δεν υπήρχαν και οι κοπέλες στην πλειοψηφία τους ήταν αναλφάβητες. Επίσης, η τουρκική παρέμενε η επίσημη γλώσσα επικοινωνίας. Για όλους τους παραπάνω λόγους πολλοί Κρήτες έστελναν τα παιδιά τους για εκπαίδευση στην Αθήνα και στη Σύρο (Α. Χουρδάκης Ν. Παπαδογιαννάκης 1998, 321-322).

Από την πλευρά της τουρκικής ιστοριογραφίας, ο 19^{ος} αιώνας ονομάζεται «αιώνας του εκδυτικισμού της οθωμανικής αυτοκρατορίας» και η περίοδος από το 1839 έως το 1876 είναι γνωστή ως περίοδος των Τανζιμάτων¹⁰ δηλαδή μεταρρυθμίσεων που σηματοδοτούν την αρχή του «εκδυτικισμού» του οθωμανικού κράτους (Σ. Αναγνωστοπούλου 1997, 19, 45). Δύο είναι τα μεταρρυθμιστικά διατάγματα της περιόδου του Τανζιμάτων: το πρώτο το Χαττι Σέριφ (1839) και το δεύτερο το Χαττι Χιουμαγιούν (1856). Με το πρώτο προβλέπονται ρυθμίσεις για την ασφάλεια της ζωής, της τιμής, και της περιουσίας όλων των υπηκόων του Σουλτάνου (...). Με το δεύτερο φερμάνι προβλέπονται πιο επεξεργασμένες μεταρρυθμίσεις από προηγούμενα διατάγματα στον χώρο της διοίκησης και της εκπαίδευσης (Σ. Αναγνωστοπούλου 1997, 45). Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η οθωμανική διοίκηση αναγνώριζε τους υπόδουλους χριστιανικούς και εβραϊκούς πληθυσμούς ως ξεχωριστές θρησκευτικές κοινότητες γνωστές με τον όρο «μιλλέτ» και προστατευόμενες από την ισλαμική αρχή (E. Ozdalga 2005, 254). Οι ρίζες των δυτικών ιεραποστολών στην οθωμανική αυτοκρατορία με σκοπό τη διάδοση της εκπαίδευσης, εντοπίζονται στο χώρο αυτό από τον 15^ο αιώνα. Σύμφωνα με την E. Ozdalga (2005, 255-256) διαφορετικά καθολικά τάγματα ανέπτυξαν δράση με την ίδρυση σχολείων στη

¹⁰ Η λέξη Τανζιμάτων στην αρχική της σημασία σημαίνει διευθετώ (ντιζμέκ) και προέρχεται από την αραβική λέξη τανζίμ που σημαίνει επίσης «βάζω σε τάξη» (Σ. Αναγνωστοπούλου, 1997, 45).

Βαλκανική, την Ανατολία και τις επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τα «ιεραποστολικά σχολεία» πρόσφεραν εκπαίδευση στην τοπική γλώσσα, αλλά επιπροσθέτως έδιναν και την ευκαιρία στους μαθητές να μάθουν μια σύγχρονη δυτική γλώσσα, όπως τα αγγλικά, τα γερμανικά ή τα γαλλικά, ανάλογα με την προέλευση του κάθε τάγματος. Ως αποτέλεσμα προέκυψε μια νέα γενιά μη μουσουλμάνων, οι οποίοι γαλουχήθηκαν σε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό περιβάλλον, διαποτισμένο από τις αρχές του διαφωτισμού. Ξεκάθαρη οθωμανική πολιτική απέναντι στις οθωμανικές κοινότητες και τα σχολεία τους εμφανίζεται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα.

Μέσα σ' αυτό το ιστορικό πλαίσιο, το 1852, έρχονται στην Κρήτη οι Αδελφές του τάγματος «Άγιος Ιωσήφ της Εμφανίσεως», όπως ήδη προαναφέρθηκε. Η απόφασή τους να έρθουν στην Κρήτη, ελήφθη κατόπιν πρόσκλησης των Καπουτσίνων Μοναχών. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι τα τάγματα των Καπουτσίνων όπως και των Ιησουϊτών, αποτελούν δύο από τα σημαντικότερα μοναχικά τάγματα της Δυτικής Εκκλησίας. Τα τάγματα αυτά οργάνωσαν από το 1550 και μετά μια σειρά από αποστολές στον ελλαδικό χώρο, στα νησιά του Αιγαίου και ειδικότερα στην Κρήτη. Ήδη από την εποχή της Ενετοκρατίας (1204-1669), η ρωμαιοκαθολική κοινότητα της Κρήτης είχε μια σημαντική παρουσία. Καθολικοί υπήρχαν στο νησί πριν από την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τους Φράγκους, εφόσον πριν από το 1204, οι Γενουάτες ασκούσαν την επιρροή τους στην Κρήτη (Θ. Δετοράκης 1990, 163, P. Lock 1998, 256-257).

Μόλις εγκαταστάθηκαν στο νησί οι Ενετοί, διόρισαν Λατίνο αρχιεπίσκοπο στο Ηράκλειο (Χάνδακα ή Candia). Το Ηράκλειο παρέμεινε θρησκευτικό κέντρο του νησιού, σ' όλο το διάστημα της Ενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας (M. N. Ρούσσοσ-Μηλιδώνης 1996, 95-96). Εκτός από τη θρησκευτική μόρφωση των πιστών και την εκπαίδευση των νέων και τα δύο τάγματα επιδόθηκαν σε έργα φιλανθρωπίας, όπως περίθαλψη αρρώστων και ηλικιωμένων. Ακόμα προσπαθούσαν να προστατεύσουν τους χριστιανούς από τις αυθαιρεσίες των Τούρκων. Το Μάρτιο του 1675, εμφανίζεται στο Προξενείο Χανίων αποστολή Γάλλων Καπουτσίνων (M. N. Ρούσσοσ-Μηλιδώνης 1996, 108). Η γαλλική αποστολή παραμένει στο νησί μέχρι το 1790. Το 1810 μία ιταλική αποστολή Καπουτσίνων διαδέχεται τους Γάλλους και 33 χρόνια μετά (το 1843), συναντούμε σε έγγραφο το όνομα του Κωνστάντιου ντε Κόλλε, ηγούμενου και εφημέριου στο παρεκκλήσιο Κοιμήσεως της Θεοτόκου των Χανίων.

Μετά το θάνατό του, ορίζεται διάδοχός του ο πολυπράγμων π. Σεραφίνος από την Καλασινέτα της Σικελίας. Δραστήριος και δυναμικός, κινητοποιεί εμπόρους φίλους του, συγκεντρώνει χρήματα και το 1844 οικοδομεί το ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου των Χανίων (Μ. Ν. Ρούσσο-Μηλιδώνης 1996, 109-110). Έχοντας δημιουργήσει ένα έργο με σοβαρή υποδομή, αποφασίζει το 1851 να καλέσει στα Χανιά τις μοναχές του νέου τάγματος «Άγιος Ιωσήφ της Εμφανίσεως». Η ιδρύτρια του και φίλη της Ελλάδας Αιμιλία ντε Βιαλάρ (1797-1856) ζούσε ακόμα.

Την άδεια για την εγκατάστασή τους αποκτά ο Γάλλος Πρόξενος Chatry de la Josse. Οι μοναχές εγκαθίστανται και κατοικούν σε ενοικιαζόμενο ακίνητο του Καμίτ Μπέη, στη συνοικία του λιμανιού.

Το γεγονός αυτό περιγράφεται πολύ παραστατικά στο Χρονικό της Σχολής (τόμος Α, σελ. 2-3) :

«Ήταν 26 Δεκεμβρίου 1852 στην γιορτή των Χριστουγέννων (...), όταν οι πρώτες μοναχές του Αγίου Ιωσήφ έφτασαν στα Χανιά (...). Έρχονταν από την Σύρο.

Το νησί αυτό, τότε καθολικό στο μεγαλύτερο μέρος του, είχε πληροφορηθεί για το εκπαιδευτικό έργο του γαλλικού τάγματος από την ίδια την ιδρύτρια, Αιμιλία ντε Βιαλάρ το 1845 (...).¹¹

Εγκαταστάθηκαν σ'ένα ταπεινό σπίτι στην ακροθαλασσιά, απέναντι από το φάρο.

Η Ηγουμένη ανέλαβε με τις συντρόφους της ένα μικρό νοσοκομείο όπου μαζί με τις Αδελφές πρόσφεραν δωρεάν τις ιατρικές τους φροντίδες, σε όποιον άρρωστο το ζητούσε. Συγχρόνως, ασχολούνταν με τη μόρφωση και τη διαπαιδαγώγηση των καθολικών παιδιών και παιδιών άλλων (θρησκευμάτων) τα οποία οι οικογένειες του νησιού τους εμπιστεύονταν».¹²

Σύμφωνα με αντίγραφο βεβαίωσης ίδρυσης της Γαλλικής Σχολής, που βρέθηκε μέσα στο βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων της Χαλέπας 1927-1938 (σ. 11-12) και αποστέλλεται προς το Υπουργείο Παιδείας στις 21 Ιουνίου του 1933, αναφέρεται πως η Σχολή ιδρύθηκε στα Χανιά, κατόπιν άδειας της τουρκικής κυβέρνησης, το 1852. Το δε έτος 1856, ο διοικητής της νήσου Εντίν Ριφάτ Πασάς, αφού διαπίστωσε ότι το εν λόγω οίκημα «ήτο λίαν στενάχωρο», edώρησε στην παροικία των καθολικών ένα άλλο κτίριο, για να μεταφερθεί εκεί η Γαλλική Σχολή. Δεν γνωρίζουμε από τα υπάρχοντα

¹¹ Η ίδια η Αιμιλία ντε Βιαλάρ συνόδευσε τις τέσσερις πρώτες Αδελφές που εγκαταστάθηκαν στη Σύρο. Είναι το πρώτο της ταξίδι στην Ελλάδα. Ιδρύει σχολείο και οικοτροφείο. Βλ. και Ρ. Hoesl: Με ολάνοιχτα πανιά ό. π. σελ. 148.

¹² Βλ. Χρονικό ό. π. σελ. 3, Αυτά τα στοιχεία αφορούν το έτος 1852, αλλά πρέπει να έχουν γραφεί αργότερα κατόπιν προφορικής μαρτυρίας, γύρω στο 1900.

στοιχεία για ποιο κτίριο πρόκειται. Αυτή η κίνηση του διοικητή Εντίν Ριφάτ Πασά συμπίπτει με την έκδοση του μεταρρυθμιστικού διατάγματος Χάττι Χιουμαγιούν (1856). Σύμφωνα με αυτό το διάταγμα κατοχυρωνόταν η νομική ισότητα μεταξύ μουσουλμάνων και μη μουσουλμάνων και υπογραμμίζονταν οι στενοί δεσμοί της ειλικρινούς πολιτειακής τους συνύπαρξης (E.Ozdalga 2005, 268).

Στο Χρονικό (τ. Α, σελ. 3), υπάρχει βέβαια και άμεση νύξη για τη δυσχερή οικονομική κατάσταση των μοναχών στο διάστημα αυτό:

«Δύσκολο ξεκίνημα, χωρίς καμιά επιδότηση από τη Διάδοση της Πίστης,¹³ ούτε από την Γαλλία. Ακόμα κι η γενέτειρά τους φαίνεται να αγνοεί την ύπαρξή τους. Από το 1852 έως το 1860, σχεδόν φυτόζωουσαν. Αυτά τα χρόνια, δεν ήταν όπως τα επτά χρόνια της αφθονίας, που είχε ζήσει η Αίγυπτος παλιά. Όμως σαν τον ξεχασμένο κόκκο, που αν και έμενε θαμμένος, άφηνε να βυθίζονται βαθιά οι ρίζες του, έτσι και οι μαθητές του σχολείου αυζάνονταν».

Λίγο αργότερα το κατάλυμά τους κρίνεται ανεπαρκές, ερειπωμένο και ανθυγιεινό (Βιβλ. εξερχ. εγγρ. 1927-1938, 11). Οι Καπουτσίνοι τους παραχωρούν ένα μεγαλύτερο οίκημα. Αυτό βρισκόταν κοντά στις δικές τους εγκαταστάσεις¹⁴ και τους το διέθεσαν με ένα ενοίκιο 500 γαλλικών φράγκων. Η συμφωνία πληρωμής στους Καπουτσίνους, δημιουργεί κάποιο προβληματισμό, αφού στο κείμενο υπάρχει η έκφραση, το ενοίκιο να πληρώνεται «εν αγνοία του δημοσίου» (τ. Α, 2). Το ενοίκιο αυτό, είναι υψηλό για τις Αδελφές και όπως σχολιάζει η συγγραφέας «δεδομένων των ευτελών εσόδων (του τάγματος), δεν εννοούσε τη γρήγορη ανάπτυξη του έργου τους».

Ευτυχώς σύντομα θα ξημέρωναν καλύτερες μέρες. Το 1862 με τη μεσολάβηση του Πρόξενου Derché, οι Αδελφές σταματούν την καταβολή ενοικίου, στους Καπουτσίνους μοναχούς. Με την δική του παρέμβαση, η οργάνωση «Διάδοση της Πίστης» ενέκρινε στις Αδελφές το ποσό των 2000 γαλλικών φράγκων, για την κάλυψη των βασικών τους εξόδων. Το 1874 ο επίσκοπος Ηρακλείου Canano κατόπιν επίσκεψής του στα Χανιά, προστατεύει και ενθαρρύνει το έργο τους. Δύο χρόνια μετά (1876) η Γαλλία, κατόπιν προτροπής του Προξένου κυρίου Esnault, επικροτεί τις προσπάθειες των Αδελφών και τους χορηγεί το ποσό των 500 φράγκων ετησίως.

Λίγο νωρίτερα (1869) η Υψηλή Πύλη είχε προχωρήσει ένα βήμα ακόμα στις εκπαιδευτικές της μεταρρυθμίσεις ενσωματώνοντας τα μη μουσουλμανικά σχολεία

¹³ Η Διάδοση της Πίστης ήταν ένα είδος γαλλικού οργανισμού, που επιδοτούσε το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ και άλλα καθολικά τάγματα.

¹⁴ Πρόκειται για χώρο δίπλα ή γειτονικά της Μονής των Καπουτσίνων, στην παλιά πόλη των Χανίων, στη σημερινή οδό Χάληδων. Βλ. και Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη 2004, σελ. 31.

στο αντίστοιχο νομικό πλαίσιο με τα μουσουλμανικά σχολεία της δημόσιας εκπαίδευσης. Σύμφωνα με αυτόν τον νόμο τα σχολεία ταξινομήθηκαν σε δημόσια (κυβερνητικά σχολεία) και ιδιωτικά, οργανωμένα από ιδιώτες ή κοινότητες. Όλα λειτουργούσαν κάτω από την επίβλεψη του οθωμανικού κράτους κι έπρεπε να τηρούν ορισμένες βασικές προϋποθέσεις (E Ozdalga, 2005, 268)¹⁵.

Στις 8-9 Μαΐου 1881, ψηφίζεται στην Κρήτη ο πρώτος περί παιδείας νόμος, από την Βουλή των Κρητών. Ο νόμος αυτός ίσχυσε μέχρι το 1898 και καθιστούσε την βασική παιδεία υποχρεωτική και για τα δύο φύλα (Θ. Δετοράκης 1990, 412). Επιπλέον, ένα σημαντικό σημείο αυτού του νόμου ήταν ότι υποχρέωνε τους γονείς να στέλνουν στο σχολείο ένα τουλάχιστον από τα παιδιά τους, καθιερώνοντας και μ'αυτό τον τρόπο ένα είδος υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Ν. Παπαδογιαννάκης και άλ. 1998, 326-327).

Από το 1875 έως το 1880 το σχολείο και το Ορφανοτροφείο των Αδελφών, είχαν εμφανή άνθιση. Αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό ο αριθμός των παιδιών που στέλνονταν στο Ορφανοτροφείο, όπως επίσης είναι περισσότερα και τα παιδιά στο γαλλικό σχολείο. Γι' αυτόν το λόγο, οι Αδελφές αναγκάζονται να διακόψουν την προσφορά ιατρικής βοήθειας στους αρρώστους, έτσι ώστε να προσαρτήσουν και αυτό τον χώρο στο σχολείο.

Το πρόβλημα όμως μεγαλώνει καθώς οι μαθητές συνεχίζουν να αυξάνονται και οι αίθουσες του σχολείου κρίνονται ανεπαρκείς και επικίνδυνες. Το έργο του τάγματος θα είχε ίσως εγκαταλειφθεί, αν οι Καπουτσίνοι αντιλαμβανόμενοι αυτή την αναγκαιότητα, δεν είχαν ανακατασκευάσει και επεκτείνει το σχολείο, το 1888.

Από την επόμενη χρονιά (1889), οι Αδελφές μπόρεσαν να ξαναρχίσουν την περιποίηση των ασθενών, που έφτανε τους δώδεκα χιλιάδες εξακόσιους εξήντα.¹⁶

Στο ίδιο διάστημα αυξήθηκε και ο αριθμός των μαθητών. Το 1891-1892 ο αριθμός αυτός ξεπέρασε τους 150 και το 1893 έφτασε τους 200. *«(...) Εκτός των κατοίκων της πόλης, το σχολείο τροφοδοτούσαν κάτοικοι από τα προάστια της Χαλέπας. Μόλις 20 λεπτά από το κέντρο της πόλης, το προάστιο αυτό, κατοικούνταν από ευκατάστατες οικογένειες που αρχίζουν να στέλνουν τα παιδιά τους στο γαλλικό σχολείο. Όμως οι κακοί δρόμοι στην διάρκεια του χειμώνα και η αφόρητη ζέση το καλοκαίρι, ανάγκασαν τους γονείς να ζητήσουν την ίδρυση νέου σχολείου στην Χαλέπα (...)*» (Χρονικό τ. Α, 5).

¹⁵ Οι απαραίτητες προϋποθέσεις για τη λειτουργία των σχολείων ήταν οι άδειες εργασίας των καθηγητών και κυρίως ότι το περιεχόμενο των μαθημάτων δεν θα έπρεπε να προσβάλλει τα δημόσια ήθη και τις πολιτικές του κράτους.

¹⁶ Βλ. Χρονικό ό π. σελ. 4. Πιο αναλυτικά, οι ασθενείς κατανέμονταν ως εξής: Καθολικοί 220, Έλληνες - Ορθόδοξοι 5000, Ισραηλίτες 410, Μουσουλμάνοι 7.030.

Παρά τα διάφορα εμπόδια, το 1895 η Ηγουμένη καταφέρνει να αγοράσει μια ωραία ιδιοκτησία στη Χαλέπα και να μεταφέρει τη Σχολή εκεί. Αντίγραφο βεβαίωσης για την ίδρυση της Σχολής που εστάλη από την Γενική Διευθύντρια Mère Colette στο Υπουργείο Παιδείας τον Ιούνιο του 1933 (Βιβλ. εξερχ. εγγρ. 1927-1938, 9), επιβεβαιώνει τους λόγους μεταστέγασης του εκπαιδευτηρίου. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι « εν έτει 1895 επειδή το ως άνω οίκημα ήτο ερειπωμένον και ανθυγιεινόν, διότι ανηγέρθησαν περίξ πολλάι κατοικίαι, ηναγκάσθησαν αι Αδελφαί να εγκατασταθώσι εν Χαλέπα».

Το 1896 γίνεται μια πρώτη μετακόμιση στην Χαλέπα, ενώ παράλληλα εξακολουθεί και διατηρείται το οίκημα των Χανίων. Όπως αναφέρεται και στο Χρονικό της Σχολής, τρεις από τις δώδεκα Αδελφές που υπηρετούσαν στα Χανιά, αναχώρησαν για το προάστιο της Χαλέπας, παίρνοντας μαζί τους και τις τρεις εσωτερικές μαθήτριες. Με την έναρξη των μαθημάτων πενήντα νέες μαθήτριες εμφανίστηκαν στην Χαλέπα και θα αποτελέσουν τον πυρήνα για τη λειτουργία του νέου παραρτήματος (Χρονικό τ. Α, 31).

Ωστόσο, η Γαλλική Σχολή συνεχίζει να λειτουργεί διαιρεμένη στα δύο (στο προάστιο της Χαλέπας και στην πόλη των Χανίων) για πολλά χρόνια. Τελικώς οι Αδελφές αποτραβήχτηκαν οριστικώς στο κτίριο της Χαλέπας το 1920, παρά τις διαμαρτυρίες των Καπουτσίνων και των γονέων μαθητών, που έμεναν στην πόλη και ανήκαν και στα δύο δόγματα (ορθόδοξο και καθολικό). Αυτό το γεγονός συνέβη κατόπιν επίσκεψης της Gonzague Laumaille, πρώτης Βοηθού του Τάγματος στην Μονή της Χαλέπας (13-5-1920). Η Laumaille κατέληξε σ' αυτήν την απόφαση αφού διαπίστωσε έλλειψη προσωπικού στην Χαλέπα (Χρονικό τ. Α, 89).

Όμως τα τμήματα της πόλης των Χανίων αρχίζουν πάλι να λειτουργούν το 1928. Τα τμήματα της πόλης άρχισαν να λειτουργούν κατόπιν άνωθεν εντολής και πίεσης από την τοπική κοινωνία, αφού ένα μεγάλο μέρος των μαθητών βρισκόταν σε μία μεσαία οικονομική κατάσταση και αδυνατούσε να μετακινηθεί από τα Χανιά. Φαίνεται λοιπόν ότι οι Αδελφές πηγαينوέρχονταν από τη Χαλέπα, για να καλύψουν τις ανάγκες και των δύο ιδρυμάτων.

Ως προς την επίλυση του Κρητικού Ζητήματος, η Σύμβαση της Χαλέπας (1878), ήταν χωρίς αμφιβολία ένα σημαντικό βήμα, επειδή δημιούργησε ένα καθεστώς ημιαυτόνομης επαρχίας με ιδιαίτερα προνόμια στο νησί. Ακολουθεί μία δεκαετής περίοδος μέχρι την επανάσταση του 1889 (Θ. Δετοράκης 1990, 386). Ωστόσο, οι συνθήκες για την εξάπλωση αυτής της επανάστασης, δεν ήταν καθόλου ευνοϊκές. Η

κυβέρνηση Τρικούπη την αποκηρύσσει και η Τουρκία ανακαλεί τον Χάρτη της Χαλέπας με φερμάνι της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1889, που δημοσιεύτηκε παράνομα και χωρίς την ενημέρωση των Μ. Δυνάμεων. Αυτή η μεταβολή επανέφερε την τουρκοκρατία των προηγούμενων ετών. Ανακλήθηκαν από τους Κρήτες όλα τα προνόμια της πολιτικής και θρησκευτικής ελευθερίας και τους επιβλήθηκε βαρύτατη φορολογία (Θ. Δετοράκης 1990, 389).

Μέχρι το 1895 διατηρούνταν λίγα σχολεία και αυτά με πολλές ελλείψεις, όταν διορίζεται γενικός διοικητής της Κρήτης ο χριστιανός Αλ. Καραθεοδωρής (Θ. Δετοράκης 1990, 391). Τότε η Κρητική Βουλή άφησε τα σχολεία χωρίς πιστώσεις (...). Κατά την επανάσταση του 1896-1898 έπαψαν να λειτουργούν τα περισσότερα από αυτά (Ν. Παπαδογιαννάκης και άλ. 1998, 331). Στις 10 Σεπτεμβρίου 1895, υποβάλλεται στους Προξένους των Μεγάλων Δυνάμεων υπόμνημα του Σφακιανού πολιτευτή Κούνδουρου, το οποίο έχει ήδη εγκριθεί από τη συνέλευση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1895.¹⁷ Το Μάρτιο του 1896, ο Αλ. Καραθεοδωρής αντικαθίσταται από τον Τουρχάν πασά, κατόπιν αποτυχημένης προσπάθειας να κατευνάσει τις επαναστατικές τάσεις των οπλαρχηγών. Η πολιορκία της τουρκικής φρουράς στο Βάμο (4-18/5 /1896) και η νίκη των Κρητών αποτέλεσε ένα γεγονός αποφασιστικής σημασίας για την εδραίωση της επανάστασης και τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων. Όμως, τον Μάιο του 1896, οι Τούρκοι ξέσπασαν με βιαιότητες στον ελληνικό πληθυσμό. Έγιναν σφαγές και λεηλασίες στα Χανιά, που επεκτάθηκαν στα χωριά της Κυδωνίας και της Κισσάμου.

Κάποιες από τις κυριότερες και πιο τραγικές σκηνές αυτού του έτους, περιγράφονται στο Χρονικό της Σχολής, με πολύ παραστατικό τρόπο. Όπως διαφαίνεται έχουν γραφεί κατόπιν της εποχής των συμβάντων, από μνήμης και κατόπιν διήγησης των μοναχών.¹⁸ Η Ηγουμένη σχολιάζει πως η Σχολή «ένοιωσε τον αντίκτυπο από τη θύελλα των πολιτικών γεγονότων που αναστάτωσαν το νησί. Έτσι από το **1896** έως τους πρώτους μήνες του **1899**, οι Αδελφές φυτοζωούσαν μέσα σε άδειες τάξεις (...)

Αναφέρει επίσης, ότι μέσα σ' αυτά τα οδυνηρά και αιματηρά γεγονότα, οι μοναχές επέδειξαν ψυχραιμία θάρρος και αφοσίωση. Αυτή η συγκεκριμένη συμπεριφορά

¹⁷ Σύμφωνα με το υπόμνημα αυτό ζητείται να επαναχορηγηθούν στον κρητικό λαό -με ουσιαστικές βελτιώσεις - τα προνόμια που παραχωρούσε ο Χάρτης της Χαλέπας. Ακόμα, να ανακηρυχθεί η Κρήτη σε αυτόνομη πολιτεία φόρου υποτελή στο σουλτάνο, έναντι 15.000 οθωμανικών λιρών ετησίως. Η κυβέρνησή της θα ασκείται από χριστιανό διοικητή με πενταετή θητεία, χωρίς ο σουλτάνος να έχει το δικαίωμα της αντικατάστασής του. Βλ. Θ. Δετοράκη, ό. π. σελ. 392.

¹⁸ Βλ Χρονικό τ .Α ό. π. σελ .6. (...) «Εδώ θα μου επιτραπεί να αναφερθώ στις κυριότερες σκηνές που οι μοναχές μου διηγήθηκαν στις αρχές αυτού του έτους».

επαινείται από τον γαλλικό στρατό και το ναυτικό, όπως επίσης από τους Έλληνες και τους Μουσουλμάνους. Στο Χρονικό αφιερώνεται ένας μεγάλος αριθμός σελίδων στα γεγονότα του 1896-1897. Διαβάζουμε τα εξής: (τ. Α, 7-17) **24 Μαΐου 1896**

«Ήταν Κυριακή της Πεντηκοστής για τους Λατίνους. Η Ηγουμένη θέλησε να πάει με τη συνοδεία της στη Χαλέπα, όπου βρισκόταν το Ορφανοτροφείο. Στο δρόμο όμως συνέβαιναν ασυνήθιστες κινήσεις ανθρώπων, που έτρεχαν να κρυφτούν φοβισμένοι, ή έκλειναν πανικόβλητοι τα μαγαζιά τους. Πληροφορήθηκαν ότι οι Τούρκοι και οι Μουσουλμάνοι, ετοιμάζαν κάτι σοβαρό και ότι το καλύτερο που είχαν να κάνουν ήταν να επιστρέψουν στη πόλη των Χανίων.

Η Ηγουμένη όμως, μαζί με την Αδελφή Βαλεντίνη, αφού απομάκρυνε τα παιδιά, έκρινε ότι στην Χαλέπα θα μπορούσε να επικοινωνήσει πιο εύκολα με τον Πρόξενο. Ένας Μουσουλμάνος που τις γνώριζε, διευκόλυνε τη διάβασή τους από την πόλη και τις συνόδευσε έως τα πρώτα σπίτια στη Χαλέπα. Όμως και αφού είχαν φθάσει στο σπίτι τους, μια ομοβροντία τάραξε τα Χανιά. Ο απεσταλμένος του Ρώσου Πρόξενου, έφερνε κάποιο τηλεγράφημα και αναγνωρίστηκε από τους Τούρκους. Τον προπηλάκισαν και τον δολοφόνησαν λίγο μετά. Έτσι οι βιαιοπραγίες των Μουσουλμάνων δεν άργησαν.

Σαράντα χριστιανοί σκοτώθηκαν, πολλά σπίτια λεηλατήθηκαν και ο Γάλλος Πρόξενος δεν μπόρεσε να επέμβει αποτελεσματικά. Πολλοί τραυματίες κατέφυγαν στην Καθολική Αποστολή¹⁹ όπου τους παρασχέθηκαν πολύτιμες βοήθειες. Σ'αυτούς προστέθηκαν και άλλοι χριστιανοί, που έψαχναν ένα καταφύγιο.

Την 27^η Μαΐου 1896, όταν τα τρόφιμα λιγόστευαν, ένα γαλλικό πολεμικό φάνηκε στο πέλαγος. Είχε διαταχθεί να πάει από το Αλγέρι στα Χανιά. Ο καπετάνιος πήγε αμέσως στην Αποστολή, να διαβεβαιώσει τις μοναχές ότι θα έφταναν τρόφιμα για ενίσχυση. Συγχρόνως ήθελε να τις συγχαρεί για το θάρρος τους και τη γενναία στάση τους. Το πλοίο «Κοσμάς» και αργότερα το «Ποσειδών» εξασφάλιζαν με την παρουσία τους την ησυχία στο λιμάνι της Σούδας».

Στις αρχές του 1897, διηγείται η Ηγουμένη, αυτή η φαινομενική ησυχία διαταράσσεται. Δε περνά μια μέρα που να μη σκοτώνεται ένας Χριστιανός και την επομένη, για αντίποινα, ένας Μουσουλμάνος.

Την 1^η Φεβρουαρίου του ίδιου χρόνου, δολοφονείται ένας πολύ γνωστός έμπορος, Μουσουλμάνος. Οι ομόθησκοί του ετοιμάζονταν να εκδικηθούν τους κατοίκους στο χωριό Γαλατάς, όπου συνέβη το γεγονός. Ένας Έλληνας τους αντελήφθη μέσα στη

¹⁹ Με τον όρο Αποστολή η Ηγουμένη εννοεί το έργο του τάγματος και συγχρόνως τον χώρο στον οποίο στεγαζόταν το τάγμα.

νύχτα και οι περισσότεροι κάτοικοι πρόλαβαν να σωθούν. Επτά όμως που δεν πρόλαβαν, ακρωτηριάστηκαν φριχτά. Ένα από αυτά τα θύματα, ήταν ένας ηλικιωμένος παππούς μιας αγαπημένης μαθήτριας. Μετά τις σφαγές, οι Τούρκοι έβαλαν φωτιά στο χωριό.

Στις 2 Φεβρουαρίου του 1897, η πόλη των Χανίων τυλίχτηκε στις φλόγες με τους Χριστιανούς να τρέχουν στα Προξενεία.

Στις 4 Φεβρουαρίου 1897 κατά τις 3 το απόγευμα, οι Τούρκοι άρχισαν πάλι να σκοτώνουν και να λεηλατούν. Σχεδόν ολόκληρη η ελληνική συνοικία κάηκε.

Αστραπιαία, η Καθολική Αποστολή γέμισε από 3.000 Έλληνες. Ακόμα και γυναίκες Μουσουλμάνες κατέφυγαν εκεί. Έξι μοναχές έμειναν στην πόλη να ηρεμούν όσους είχαν απομείνει και φοβούνταν ότι θα τους σφάζουν. Τρεις άλλες έμειναν στη Χαλέπα, μαζί με κάποια κορίτσια που τους είχαν εμπιστευθεί. Αυτές ειδοποιήθηκαν μυστικά από τον Πρόξενο και φυγαδεύτηκαν στο Γαλλικό Προξενείο. Όσο έπεφτε η νύχτα οι φλόγες έπαιρναν τρομαχτικές διαστάσεις και προστέθηκε στο θέαμα αυτό και ο ήχος από τις καμπάνες, που χτυπούσαν ασταμάτητα. Τους κατοίκους της Χαλέπας έσωσε ο Πρόξενος. Τους φυγάδευσε με το πλοίο «Suchet». Οι Αδελφές όμως που είχαν μείνει στην πόλη; Ο καπετάνιος συνοδευόμενος από τον Πρόξενο, πήγε μ'ένα φαλαίνοθηρικό στο λιμάνι των Χανίων, επισκέφθηκε αμέσως τον Τούρκο διοικητή και μετά το σπίτι της Αποστολής. Όλο αυτό το πλήθος των κατατρεγμένων, τον ανησυχούσε γιατί δεν θα ήταν δυνατόν να μεταφέρει τόσο πολύ κόσμο, χωρίς να διατρέξει κίνδυνο. Θέλησε λοιπόν να προστατεύσει μόνο τις μοναχές και τους πρότεινε να τον ακολουθήσουν, αλλά εκείνες αρνήθηκαν. Έτσι ο καπετάνιος, αναγκάστηκε να υποχωρήσει και άφησε για την ασφάλεια των μοναχών μερικούς ναύτες και τον αξιωματικό Chevalier. Ο αξιωματικός αυτός πρόσφερε και αργότερα τις υπηρεσίες του στις μοναχές-νοσοκόμες στη Σητεία. Όλη νύχτα οι ναυτικοί προσπαθούσαν να περιορίσουν τη φωτιά και μόνο χάρη σ'αυτούς σώθηκε η Αποστολή.

Την επομένη το πρωί, ο καπετάνιος μετέφερε τους Χριστιανούς στην Ελλάδα με το πλοίο «Forbin». Οι Αδελφές έμειναν στο «Suchet» επτά μέρες και αφού αποκαταστάθηκε η τάξη, επέστρεψαν με συνοδεία 160 ναυτικών, οι οποίοι για ένα μήνα έμειναν στην Αποστολή.

Εκείνη την εποχή ο Υποπρόξενος Pottier ανέλαβε τη διοίκηση των στρατευμάτων εδάφους και θαλάσσης. Τότε ακριβώς η Κρήτη χωρίστηκε σε τέσσερις τομείς. Κάθε τομέας καταλήφθηκε από τα στρατεύματα των τεσσάρων προστάτιδων δυνάμεων:

*Ο δυτικός τομέας από τους Ιταλούς, το Ρέθυμνο από τους Ρώσους, το Ηράκλειο από τους Άγγλους και ο ανατολικός τομέας από τους Γάλλους. Την πρωτεύουσα της Κρήτης, τα Χανιά, ανέλαβαν και οι τέσσερις προστάτιδες δυνάμεις. Οι κυριότερες πόλεις των γαλλικών τομέων, η Σητεία στον βορρά και η Ιεράπετρα στον νότο, μικρές ναυτικές πόλεις, είχαν ιππικό και ναυτική δύναμη (...). Μόλις αποκαταστάθηκε η τάξη, τα σχολεία ξανάνοιζαν και απαιτούσαν την παρουσία των Αδελφών. Θέλοντας να τους ευχαριστήσει όλους η Ηγουμένη έστειλε την Αδελφή Valentine και την Αδελφή Clarisse στη Σητεία για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Πήραν το καράβι από τη Σούδα, στις **2 Ιουνίου του 1897**, και έμειναν στη Σητεία για δύο χρόνια.*

Η Σητεία είχε πολύ υποφέρει από την επανάσταση. Μεγάλος αριθμός από σπίτια ήταν πλέον καμένα και κατεστραμμένα (...). Ερείπια παντού.

Όμως και οι κοντινές εξοχικές περιοχές εκτός Σητείας, δεν είχαν πληγεί λιγότερο. Σχεδόν παντού τα χωριά ήταν κατεστραμμένα και οι ελαιώνες τους καμένοι. Απόδειξη των φριχτών αποτελεσμάτων του πολέμου.

Παρά τα όσα είχαν συμβεί, τα γαλλικά στρατεύματα, όπως αναφέρει η συγγραφέας του Χρονικού (τ. Α, 14), δεν συνάντησαν μεγάλη δυσπιστία από τους κατοίκους. Σύντομα συνδέθηκαν με τους χριστιανούς και τους μουσουλμάνους. Εκείνοι τους έδειξαν καλή διάθεση και τους πρόσφεραν μικρές υπηρεσίες. Στη δημιουργία αυτού του καλού κλίματος ανάμεσα στον πληθυσμό και τις αρχές συνετέλεσαν και οι Αδελφές νοσοκόμες. Ήταν μια δύσκολη εποχή, γιατί η Σητεία φιλοξενούσε πολλούς ανθρώπους από γειτονικά χωριά, που είχαν πλέον καταστραφεί (...). Αλλά και για τις Αδελφές ήταν μια δύσκολη περίοδος, αφού για δεκαεφτά μήνες στερούνταν την παρουσία των καθολικών ιερέων. Παράλληλα είχαν να φροντίσουν ένα μεγάλο αριθμό ασθενών, που μαστίζονταν από τους πυρετούς. Μόνες τους προσπαθούν να στηρίξουν τους ανθρώπους αυτούς, αφού οι προσπάθειες του αντιναυάρχου Pottier, να διοριστεί ένας ιερέας στο νοσοκομείο της Σητείας, δεν τελεσφορούν (...). Μετά από καιρό το ζήτημα του ιερέα ρυθμίζεται. Επιπλέον, ο καθολικός ιερέας επικοινωνεί και με τους Ορθόδοξους κατοίκους, με την ευκαιρία της συμμετοχής του σε θρησκευτικές εκδηλώσεις. Διαβάζουμε στο Χρονικό:

Επιτέλους οι μοναχές μας εντύχησαν να παρακολουθούν καθημερινά στην Σητεία την τέλεση της θείας λειτουργίας, που γινόταν μέσα στο ταπεινό τους δωμάτιο (...).²⁰

²⁰ Η ημερομηνία άφιξης του ιερέα δεν προσδιορίζεται από την συγγραφέα. Βλ. και Χρονικό ό.π (τ. Α, σελ. 16).

Ο ιερέας μας είχε την ευκαιρία να βλέπει χριστιανούς ορθόδοξους λόγω των ειδικών συνθηκών που επικρατούσαν στην Ιεράπετρα και τη Σητεία, όταν οι γαλλικές αρχές καλούνταν σε επίσημες θρησκευτικές τελετές (...).

Ενδιαφέρον έχει το σχόλιο της συγγραφέως, όταν στο τέλος του κειμένου διατυπώνει μια ευχή για τη μελλοντική σύγκλιση των δύο Εκκλησιών:

«Μακάρι η φευγαλέα εμφάνιση του Γάλλου ιερέα να εξαλείψει τις προκαταλήψεις στους πληθυσμούς αυτούς και να τους δείξει ότι ανάμεσα στις δύο πίστεις υπάρχουν περισσότερες αιτίες επαφής παρά χωρισμού, έτσι ώστε με την άνωθεν ευλογία, η παρουσία του Γάλλου ιερέα να γίνει σημείο προσέγγισης των ψυχών, με καλή θέληση από την ανθρώπινη πλευρά» (Χρονικό τ. Α, 17).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Γαλλική Σχολή ιδρύθηκε στα Χανιά το 1852. Το 1896 οι μοναχές μετακομίζουν στην Χαλέπα, αλλά τα τμήματα των Χανίων εξακολούθησαν να λειτουργούν παρά τις μεγάλες δυσκολίες που αντιμετώπιζαν (έλλειψη οικονομικής βοήθειας και προσωπικού) μέχρι την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου το 1940, οπότε και έκλεισαν οριστικά.²¹ Σύμφωνα με έγγραφο που απηύθυνε η Ηγουμένη στον Γάλλο Πρέσβη το 1949, οι Γερμανοί την εποχή της γερμανικής εισβολής κατέστρεψαν το μπαούλο που περιείχε τα μητρώα των μαθητών. Επομένως, για τα στοιχεία των μαθητών αυτής της εποχής (1852-1898), μπορούμε να βασιστούμε μόνο σε όσα αναφέρει η Ηγουμένη σε έγγραφο που αποστέλλει η ίδια στον Γάλλο Πρέσβη, στις 30 Δεκεμβρίου 1949 και αναφέρεται στο Αρχείο της Αλληλογραφίας.²²

Σύμφωνα με τα παραπάνω έχουμε τα εξής στοιχεία για την αύξηση του μαθητικού πληθυσμού της Σχολής των Χανίων το διάστημα αυτό:

1852 : 42 μαθητές

1862 : 93 μαθητές

1875 : 120 μαθητές

1890 : 172 μαθητές

Επίσης παρατηρούμε ότι αυτή την περίοδο, από το 1852 μέχρι το 1890, υπάρχουν τέσσερα διαφορετικά θρησκευόμενα, στη Σχολή των Χανίων: Ισραηλίτες,²³ Καθολικοί, Μουσουλμάνοι και χριστιανοί Ορθόδοξοι. Ο συνολικός αριθμός των μαθητών τετραπλασιάζεται. Το 1891 μαθαίνουμε ότι οι μαθήτριες ξεπερνούσαν τις 150, ενώ το 1892 πλησίαζαν τις 200.

²¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. στο ίδιο κεφάλαιο σελ. 37.

²² Βλ. Αρχείο Αλληλογραφίας στα γαλλικά, Χανιά – Χαλέπα (1892-1949) σελ. 112.

²³ Ο όρος Ισραηλίτες χρησιμοποιείται από τις ίδιες τις Αδελφές για τον προσδιορισμό του θρησκευόμενου.

Για τη Σχολή της Χαλέπας γνωρίζουμε ότι το 1895 υπήρχαν 45 μαθήτριες. Όπως στη Σχολή των Χανίων, υπήρχαν αντίστοιχα τα ίδια θρησκευματα και στη Σχολή της Χαλέπας (Ισραηλίτες, Καθολικοί, Μουσουλμάνοι, Ορθόδοξοι).

Μήπως λοιπόν αυτά τα δεδομένα, σε συνδυασμό με τα στοιχεία των προηγούμενων ετών, που ήδη παρατέθηκαν και αφορούσαν τους φοιτούντες μαθητές στη Σχολή Χανίων (ανεξαρτήτως θρησκεύματος), καταδεικνύουν μια ευρύτερη αντίληψη των πραγμάτων, που διέπνεε το πνεύμα και το προσωπικό της Σχολής αυτής, ως προς τη διαπαιδαγώγηση των μαθητών της, παρά τον συγκεκριμένο θρησκευτικό προσανατολισμό του τάγματος;

2.2 Η περίοδος της Κρητικής Πολιτείας (1898-1913)

Μετά τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 (8 Απριλίου-8 Μαΐου), οι ηγέτες της κρητικής επανάστασης, κατόπιν τριών συνελεύσεων, συγκλίνουν με ψηφίσματα στη λύση της αυτονομίας. Η λύση αυτή, την οποία επικροτούν και οι μεγάλες δυνάμεις, γνωστοποιείται με προκήρυξη στον κρητικό λαό, στις 18 Ιουλίου 1898. Όμως μία ακόμα αιματηρή σύγκρουση επακολουθεί στις 25 Αυγούστου του ίδιου έτους. Απόσπασμα του αγγλικού στρατού και άμαχος πληθυσμός δέχονται άγρια κι αναιμία επίθεση στο Ηράκλειο, από τον τουρκικό στρατό. Η αγγλική κυβέρνηση ενεργεί άμεσα, τιμωρώντας σκληρά τους πρωταίτιους. Στις 2 Νοεμβρίου οι Άγγλοι διατάζουν αποχώρηση του τουρκικού στρατού από το Ηράκλειο.

Στις 9 Δεκεμβρίου 1898 ο Πρίγκιπας Γεώργιος, δευτερότοκος γιος του Βασιλιά της Ελλάδας, αποβιβάζεται στη Σούδα, ως Ύπατος Αρμοστής Κρήτης, εγκαινιάζοντας ταυτόχρονα την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας. Μόλις ο Γεώργιος αναλαμβάνει τα καθήκοντά του, απευθύνει διάγγελμα προς τον κρητικό λαό, με το οποίο τον καλεί σε πειθαρχία στους νόμους και σε ειρηνική συμβίωση (Θ. Δετοράκης, 1990, 438).

Η εναπόθεση όλων των ελπίδων στην έλευση του Πρίγκιπα, για την επίλυση των προβλημάτων του νησιού, αντανακλάται και μέσα από τα κείμενα των Αδελφών, αυτής της περιόδου. Επίσης είναι φανερό από το τάγμα η προσφορά ιατρικής περίθαλψης. Διαβάζουμε λοιπόν στο Χρονικό (τ. Α, 18):

«Με την επέμβαση των ναύαρχων, στα τέλη του 1898 είχε επέλθει πλέον η ειρήνη στο νησί της Κρήτης. Η παράδοση των όπλων χριστιανών και μουσουλμάνων στα χέρια των αρχών, έγινε χωρίς πολλές δυσκολίες. Σε λίγο θα δοκιμαζόταν το νέο Σύνταγμα και θα

έφτανε στα Χανιά ο Πρίγκιπας Γεώργιος, υπό την επωνυμία του Υπατου Αρμυστή. Σε όλους φαινόταν ότι η Κρήτη βρισκόταν στις ευτυχισμένες αρχές μιας γόνιμης ειρήνης.

Τα αποτελέσματα φάνηκαν μετά την αναχώρηση των ναυάρχων και την διαδοχική ελάττωση των στρατευμάτων ξηράς. Τα στρατιωτικά νοσοκομεία άδειασαν και η παρουσία των μοναχών στη Σητεία δεν ήταν πλέον αναγκαία. Άλλωστε τα σχολεία γέμισαν στα Χανιά και στη Χαλέπα. Όλοι οι δάσκαλοι ήταν απαραίτητοι και, ύστερα από παραμονή δύο ετών στη Σητεία, οι μοναχές μας εγκατέλειπαν τη θέση που τους είχαν εμπιστευθεί. Στις **31 Μαρτίου** η Αδελφή Valentine και η Αδελφή Clarisse, δέχονταν συγκινητικές ευχαριστήριες εκδηλώσεις από τους στρατιώτες και τους κατοίκους, την ώρα που επιβιβάζονταν στο Condor».

Στη συνέχεια η συγγραφέας του Χρονικού παραθέτει επιστολή του αξιωματικού κ.Chevalier (με ημερομηνία **27 Μαρτίου 1899**), που ο ίδιος απευθύνει στην Ηγουμένη του τάγματος. Ο Γάλλος αξιωματικός εν ονόματι της γαλλικής φρουράς και ολόκληρου του πληθυσμού της πόλης, εκφράζει την ευγνωμοσύνη του και τις βαθιές του ευχαριστίες για το έργο των δύο Αδελφών στη Σητεία.

Μετά την αναχώρησή τους, οι δύο Αδελφές συνεχίζουν πλέον την εργασία τους στο νοσοκομείο Χανίων, αφού η ανάγκη νοσηλευτικού προσωπικού είναι επιτακτική, όπως διαβάζουμε στο Χρονικό: (τ. Α, 20).

«Στα Χανιά ο εντυπωσιακός αριθμός των στρατευμάτων συντηρούσε ακόμα το στρατιωτικό νοσοκομείο. Έτσι οι δύο Αδελφές νοσοκόμες εξακολουθούν να προσφέρουν τις πολύτιμες φροντίδες τους στους άρρωστους (Γάλλους) στρατιώτες μας».

Τον Ιανουάριο του 1899 μαζί με τις εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων στην Κρητική Βουλή, ψηφίζεται και το Κρητικό Σύνταγμα, το οποίο αφού έλαβε την έγκριση των Μ. Δυνάμεων, δημοσιεύεται στην επίσημη εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας (Α. Χουρδάκης 2002, 73).

Όμως η μικρή οικονομική πρόοδος που παρατηρείται στις αρχές εγκαθίδρυσης της Κρητικής Πολιτείας, η μείωση του μουσουλμανικού στοιχείου έναντι του χριστιανικού, η παρουσία ευρωπαϊκών δυνάμεων στο νησί και η μετακίνηση του πληθυσμού από την ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα, είχε ως αποτέλεσμα την άνοδο των μικροαστικών και μεσοαστικών στρωμάτων στην κοινωνική κλίμακα και την είσοδό τους στον πολιτικό στίβο (Α. Χουρδάκης 2002, 74). Τα παραπάνω δεδομένα πρέπει να ληφθούν υπόψη, για να γίνει αντιληπτή η διαφοροποίηση ενός μέρους του πληθυσμού, από την πολιτική του Πρίγκιπα. Αυτές οι νέες φιλελεύθερες δυνάμεις,

έρχονται σε ρήξη με το παλαιό καθεστώς και επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές αλλαγές της Κρητικής Πολιτείας. Η Κρητική Πολιτεία, παρά τα πολλαπλά προβλήματα πολιτικά και διοικητικά που αντιμετώπισε κατά τη συγκρότησή της, κατέβαλε σοβαρές προσπάθειες για την εκπαίδευση των Κρητών, εκδίδοντας μεγάλο αριθμό νομοθετημάτων για την αυστηρή οργάνωσή της (Ν. Παπαδογιαννάκης, Α. Χουρδάκης, Η. Ρεράκης, 2001, 220).

Το πρώτο Κρητικό Σύνταγμα, αν και αναγνώριζε τη λαϊκή κυριαρχία, ήταν υπερβολικά συγκεντρωτικό και περιείχε αυστηρούς γραφειοκρατικούς μηχανισμούς. Έτσι την εποπτεία της δημόσιας εκπαίδευσης την ασκούσαν, σύμφωνα με το υπ' αριθ. 42 Νομοθετικό Διάταγμα «Περί Διοικήσεως και επιθεωρήσεως της Δημοσίας Εκπαιδύσεως»: α) ο Σύμβουλος επί της Δημοσίας Εκπαίδευσης και των Θρησκευμάτων, β) το υπό των Επιθεωρητών Εποπτικό Συμβούλιο γ) ο Γενικός Επιθεωρητής, τα καθήκοντα του οποίου μπορούσαν να ανατεθούν και στον Γραμματέα της Ανωτέρας Διεύθυνσης της Δημόσιας Εκπαίδευσης, με ηγεμονικό διάταγμα δ) οι τέσσερις Νομαρχιακοί Επιθεωρητές της νήσου και ε) οι Διευθυντές των σχολείων (Α. Χουρδάκης 2002, 75-76).

Το τρίτο σημείο αυτού του διατάγματος, δημιούργησε μεγάλες αντιδράσεις στους εκπαιδευτικούς κύκλους και προκάλεσε οξεία κριτική, αφού ο Γενικός Γραμματέας της Ανωτέρας Διευθύνσεως, μπορούσε να αντικαταστήσει τον Γενικό Επιθεωρητή με μοναδικό σκοπό να εκτελεί τις οδηγίες του τελευταίου, ενώ τις περισσότερες φορές ο ίδιος δεν είχε καμία ιδιαίτερη σχέση με τα εκπαιδευτικά.

Σύμφωνα με τον Α. Χουρδάκη (2002, 79) από τον Ιούλιο του 1899 έως τον Σεπτέμβριο του 1912, υπογράφονται και δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας, ποικίλα εκπαιδευτικά διατάγματα. Το 1899, ψηφίζεται και δημοσιεύεται το υπ' αριθ. 82 Νομοθετικό Διάταγμα, «Περί οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδύσεως». Με το νέο αυτό Νόμο η Κρήτη καινοτομεί σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, εισάγοντας τη διδασκαλία των Καθηκόντων και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτου, τη διδασκαλία της κρητικής ιστορίας και τη σύνδεση του σχολείου με τη Γεωργία και τη Γεωργική Βιομηχανία, παρέχοντας πρακτικές γνώσεις (Ν. Παπαδογιαννάκης, Α. Χουρδάκης, Η. Ρεράκης, 2001, 221).

Μεταξύ των άλλων ρυθμίσεων, πληροφορούμαστε ότι και τα ιδιωτικά σχολεία -όπως η Γαλλική Σχολή Καλογραιών- υπόκεινται στην άμεση εποπτεία και τον έλεγχο του αρμοδίου Επιθεωρητού.

Την ίδια εποχή μαθαίνουμε από το Χρονικό (τ. Α, 20) ότι ένας μεγάλος αριθμός παιδιών επιστρέφει, αυτόν τον καιρό, στη Γαλλική Σχολή. Επικρατεί ηρεμία στο νησί και η Σχολή είναι έτοιμη να δεχτεί πάλι πίσω τους μαθητές της. Από αυτά τα παιδιά, ένας μεγάλος αριθμός κοριτσιών μένει πλέον στο Οικοτροφείο της Χαλέπας. Όπως διαφαίνεται από το κείμενο, οι μαθητές της Σχολής αυξάνονται για δυο βασικούς λόγους: η τοποθεσία της Σχολής εκτός πόλης είναι ιδιαίτερα ευχάριστη, αλλά κυρίως έχει γίνει γνωστός ο τρόπος δουλειάς και οι παιδαγωγικές κατευθύνσεις των Αδελφών. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρονται τα εξής:

«Με την ειρήνη που επανήλθε στην Κρήτη και την ασφάλεια που φαίνεται να διαρκεί, τα δύο μας σχολικά ιδρύματα, μπόρεσαν από την αρχή αυτού του χρόνου (1899), να δεχτούν τους μαθητές μας, που έσπευσαν να επιστρέψουν. Σήμερα, περισσότερα από εκατό παιδιά, παρακολουθούν τα μαθήματα στην πόλη. Εβδομήντα με ογδόντα παιδιά έρχονται κανονικά στο Οικοτροφείο της Χαλέπας. Αυτό το τελευταίο ίδρυμα μεγάλωσε κι ομόρφυνε χάρη στον ζήλο και στην άξια διεύθυνση της Ηγουμένης. Η ωραία του θέση κι η λαμπερή του θέα, αφού βλέπει στη θάλασσα και στα Λευκά Όρη –χιονισμένα επί έξι μήνες-ελκύει. Αλλά κυρίως ελκύει με την προσφορά συνετής διαπαιδαγώγησης και πρακτικής μόρφωσης στα παιδιά.»

Τον Αύγουστο του 1899, εγκαινιάζεται μέσα στον χώρο της Χαλέπας το παρεκκλήσι της Σχολής. Αυτό συνέβη, κατόπιν μεσολάβησης του πατέρα Αντονίνο. Ο ίδιος απέκτησε την άδεια ύστερα από αλληλογραφία με τους ανωτέρους του στη Ρώμη. Τον Οκτώβριο του 1899, πληροφορούμαστε από επιστολή του Χρονικού (τ. Α, 51-53) ότι η πρώτη Γενική Ηγουμένη του τάγματος, επισκέπτεται τη Σχολή των Χανίων και της Χαλέπας. Πρόκειται για την Celine Joseph Le Bouffo. Η Celine Joseph διηύθυνε το τάγμα ως Γενική Ηγουμένη, από το 1897 μέχρι το 1927. Πριν αναχωρήσει από τη Χαλέπα, απηύθυνε ευχαριστήρια επιστολή στις Αδελφές. Η επιστολή της περιέχει επίσης παραινέσεις και προτροπές για τη δέουσα συμπεριφορά των μοναχών. Η ακριβής ημερομηνία της επιστολής, είναι 14 Οκτωβρίου 1899.²⁴

Στη συνέχεια η συγγραφέας αναφέρεται σε δύο «ευτυχή γεγονότα». Τα γεγονότα αυτά συνετέλεσαν κατά τη γνώμη της στην μελλοντική επιτυχία του γαλλικού σχολείου. Πρόκειται για την επικοινωνία της Σχολής με τον Πρίγκιπα Γεώργιο, τον Απρίλιο και τον Οκτώβριο του 1899. Θα ακολουθήσουν πολλές ακόμα επισκέψεις της βασιλικής οικογένειας στη Σχολή, ακόμα κι απροειδοποίητα. Αυτές οι ιδιαίτερες

²⁴ Όπως θα δούμε και στα επόμενα χρόνια, οι Γενικές Ηγούμενες συνήθιζαν μετά από τις επισκέψεις τους στη Σχολή, να στέλνουν επιστολές στις Αδελφές με σκοπό να τις εμψυχώσουν.

σχέσεις μεταξύ βασιλικής οικογένειας και Αδελφών μπορούν να πιστοποιήσουν την αποδοχή και την ιδιαίτερα προνομιακή θέση που κατείχε η Σχολή στις προτιμήσεις της βασιλικής οικογένειας.

Από την άλλη πλευρά, είναι φανερό η στάση των Αδελφών ως προς το πρόσωπο και το έργο του Πρίγκιπα Γεωργίου. Όπως φαίνεται από το εκτενές κείμενο του Χρονικού, οι επισκέψεις αυτές δεν περιορίζονταν στα πλαίσια ενός εθιμοτυπικού χαρακτήρα²⁵ (Χρονικό τ. Α 21-26):

«Το Οικοτροφείο της Χαλέπας είναι πολύ κοντά στην έπαυλη του Ύπατου Αρμοστή, Πρίγκιπα Γεωργίου. Όπως ήταν φυσικό, οι μοναχές επιθυμούσαν να του υποβάλουν τα σέβη τους. Με την ευκαιρία της εορτής του, τον Απρίλιο,²⁶ ζήτησαν μια ακρόαση, που ευχαρίστως τους παραχωρήθηκε. Ο Πρίγκιπας τις υποδέχτηκε με τη συνοδεία τους: δέκα μαθήτριες ντυμένες στα λευκά, με λουλούδια στα χέρια. Μία από τις μαθήτριες εξέφρασε ελληνικά και γαλλικά τα βαθιά αισθήματα σεβασμού και ευγνωμοσύνης προς εκείνον. Στη συνέχεια, μια άλλη μαθήτρια, εκπροσώπησε τις συμμαθήτριάς της, διατυπώνοντας χαρούμενες ευχές στην ελληνική γλώσσα, για την ευτυχία του νέου Πρίγκιπα.

Ο Γεώργιος αποδέχτηκε χαμογελαστός τις φιλοφρονήσεις, πήρε τα λουλούδια από τις κοπέλες και ευχαρίστησε δασκάλες και μαθήτριες για τις ευχές τους (...). Με τη σειρά του θέλησε να τους εκφράσει όλη του τη χαρά για την μεταξύ τους επικοινωνία και να τις διαβεβαιώσει για την υψηλή προστασία που θα τους προσέφερε μελλοντικά. Διατύπωσε επίσης την ειλικρινή του επιθυμία να δει μελλοντική πρόοδο από τη Γαλλική Σχολή, για το συμφέρον των οικογενειών της Κρήτης και για την διατήρηση καλής φήμης της φίλης Γαλλίας».

Μέσα στο φθινόπωρο, μία επίσκεψη πραγματοποιήθηκε από τη βασιλική οικογένεια αυτή τη φορά, όπως διαβάζουμε στο απόσπασμα που παρατίθεται:

«Στις 3 Οκτωβρίου του ίδιου χρόνου, λίγους μήνες αργότερα, το Γαλλικό Οικοτροφείο είχε την εξαιρετική τιμή να δεχτεί την επίσκεψη της βασίλισσας Όλγας, του Πρίγκιπα Γεωργίου και της Πριγκίπισσας Μαρίας, ακολουθούμενους από μια κυρία των τιμών και ενός βασιλικού θαλαμηπόλου. Μια νεαρή Ελληνίδα μαθήτρια απηύθυνε ένα καλωσόρισμα στη Βασίλισσα και στη συνοδεία της. Το σύντομο κείμενο της μαθήτριας διαβάστηκε τόσο τέλεια στα γαλλικά, που η Βασίλισσα είπε στην Ηγουμένη:

²⁵ Η στάση της βασιλικής οικογένειας απέναντι στις Αδελφές και εκείνων αντίστοιχα, καταδεικνύεται από πολλά σημεία του κειμένου. Γι αυτόν το λόγο το κείμενο παρατίθεται σε λεπτομέρειες.

²⁶ Ήταν 24 Απριλίου 1899.

«Αυτό το παιδί θα πρέπει να είναι Γαλλίδα. Τόσο ωραία προφέρει». Κι όταν η Ηγουμένη απάντησε αρνητικά, η βασίλισσα επαίνεσε το παιδί, στα ελληνικά.

Η κίνηση αυτή δεν ήταν εκ μέρους της μια λεπτή υπόμνηση της εξαιρετης σπουδής της γλώσσας μας, σ' αυτό το ίδρυμα με τις αγαπημένες μας Αδελφές;

Μετά τις ευχές, μια ανθοδέσμη προσφέρθηκε στη βασιλική οικογένεια (...). Στην κορυφή του οικήματος ανέμιζε η γαλλική σημαία, και στις δύο άκρες του κυμάτιζε η σημαία της Ελλάδας και η σημαία της Κρήτης.

Η Βασίλισσα ζήτησε να επισκεφθούν το εκκλησάκι, κατόπιν τα δωμάτια των παιδιών και τέλος τον κοιτώνα, που πρόσφατα είχε επισκευαστεί. Επισκέφθηκαν επίσης στο ισόγειο, τους χώρους διδασκαλίας. Στην αίθουσα όπου διδασκόταν η ελληνική γλώσσα, η νεαρή δασκάλα διάβασε μια σύντομη προσφώνηση στα ελληνικά, απευθυνόμενη στην Βασίλισσα. Στη συνέχεια δύο από τα παιδιά τραγούδησαν με τη συνοδεία του πιάνου ένα τραγούδι σχετικό με την περίπτωση. Θέλοντας και η Βασίλισσα να φανεί ευχάριστη, ζήτησε να ακούσει έναν από τους ψαλμούς μας. Έτσι, στη συνέχεια, τα κορίτσια έψαλαν όμορφους ύμνους της Παναγίας (...).

Μια ολόκληρη ώρα οι επισκέπτες μας παρέμειναν στο σχολείο με τις Αδελφές, μιλώντας μαζί τους για τα έργα τους, τις ελπίδες τους και κυρίως για το οδυνηρό παρελθόν της Κρήτης. Μίλησαν όμως και για το παρόν, πιστεύοντας ότι αυτές οι ειρηνικές μέρες θα προδιέγραφαν ένα καλύτερο μέλλον. Πριν φύγει η Βασίλισσα Όλγα, εξέφρασε την επιθυμία να πάρει, μαζί με το κεντημένο μαξιλαράκι που της προσφέρθηκε, τη φωτογραφία όλης της ομάδας καλογραιών που τόσο αγαπούσε και εκτιμούσε. Η ίδια υποσχέθηκε να τους στείλει από την Αθήνα το πορτρέτο της. Την επόμενη μέρα, ο Πρίγκιπας έστειλε στην Ηγουμένη την φωτογραφία του μαζί με την υπογραφή του (...).»

Η αφήγηση αυτού του συμβάντος (3 Οκτωβρίου 1899), τελειώνει από τη συγγραφέα με τη διατύπωση μιας διπλής ευχής: να φέρει η επίσκεψη αυτή την ευτυχία στο σπίτι των καλογραιών και την ειρήνη στο φιλόξενο αυτό νησί, που οι Γάλλοι νοιώθουν ως δεύτερο σπίτι τους (Χρονικό, τ. Α, 26). Από την άλλη, θα πρέπει η επίσκεψη της Βασίλισσας Όλγας, του Πρίγκιπα Γεωργίου και της Πριγκίπισσας Μαρίας να ερμηνευτεί και ως ένδειξη αναγνώρισης του πολύπλευρου έργου των Αδελφών στο νησί.

Στις 25 Ιουλίου 1900, αναφέρεται στο Χρονικό μία άλλη εκδήλωση όπου συμμετείχε ο Πρίγκιπας: πρόκειται για την τελετή απονομής βραβείων στους αριστούχους μαθητές της Σχολής. Η τελετή διοργανώνεται στη Χαλέπα και προεδρεύει ο Γεώργιος. Παρευρίσκονται, ο γενικός Πρόξενος, αξιωματικοί, επίσημοι φορείς και

πολλοί γονείς και φίλοι της Σχολής. Για τη διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου ο καπετάνιος Robard και μέλη του πληρώματος, δούλεψαν οκτώ μέρες. Ο καπετάνιος δάνεισε στις Αδελφές τέντες από το πλοίο του και τοποθέτησε στην αυλή σημαίες, ελληνικές και γαλλικές. Η γιορτή αυτή άφησε εποχή. Όπως πληροφορούμαστε από το Χρονικό (τ. Α, 53), η είσοδος κάθε επίσημου προσκεκλημένου στο προαύλιο της Σχολής, συνοδευόταν από τους ήχους σάλπιγγας. Συγχρόνως ναύτες παρατεταγμένοι παρουσίαζαν όπλα. Σε σκηνή που στήθηκε μπροστά στη Σχολή, παρουσιάστηκαν από τις μαθήτριες σύντομες γαλλικές κωμωδίες και μουσικά κομμάτια, με τη συνοδεία πιάνου. Η εκδήλωση σχολιάστηκε από τις εφημερίδες της εποχής ιδιαίτερα επαινετικά (τ. Α, 54).

Η καταγραφή των γεγονότων στο Χρονικό διακόπτεται το 1900. Πέντε χρόνια παραλείπονται (1900-1905). Η αφήγηση της συγγραφέως συνεχίζεται πάλι το **1905** με την απροειδοποίητη επίσκεψη της Βασίλισσας Όλγας στη Σχολή της Χαλέπας:

«Στις 20 Μαρτίου του 1905, στις 10 το πρωί, η Βασίλισσα Όλγα, που βρισκόταν εδώ και μερικές μέρες στον γιο της Πρίγκιπα Γεώργιο, μας αιφνιδίασε όταν ήρθε συνοδευόμενη από μια κυρία των τιμών, ενώ κάναμε τις καθημερινές μας εργασίες. Συζητώντας, εξέφρασε την επιθυμία να επισκεφθεί τις τάξεις μας. Η Βασίλισσα έδειξε έναν αξιαγάπητο τρόπο σε δασκάλους και μαθητές. Έμεινε μισή ώρα στην τάξη των μικρών (...). Στη συνέχεια επισκέφθηκε την τάξη των μεγάλων και θαύμασε τα τετράδιά τους. Σύμφωνα με την επιθυμία της τα παιδιά τραγούδησαν και απήγγειλαν ποιήματα που πολύ την ευχαρίστησαν (...). Όταν οι μαθήτριες τελείωσαν και μετά το διάλειμμα, θέλησε να πάει να δει τον κήπο (...). Μας άφησε με την γοητεία της ευγενικής της απλότητας» (Χρονικό, τ. Α, 46).

Η τελευταία αυτή ξαφνική επίσκεψη της Βασίλισσας, αλλά και όσα ήδη αναφέρθηκαν και αφορούν στην ανάπτυξη ευνοϊκού κλίματος μεταξύ Αδελφότητας και Παλατιού, έχουν υπογραμμιστεί και από άλλες μελέτες. Σ' αυτό το συμπέρασμα καταλήγει και η Ασημομούτη-Εκκεκάκη (2004, 62).

Όμως, η δημιουργία της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας δεν ήταν ο τελικός σκοπός του ελληνικού πληθυσμού της Κρήτης (...). Ο ελληνικός λαός της μεγαλονήσου δεν έπαψε να φροντίζει με τους εκπροσώπους του για την πολυπόθητη ένωση (Τσίβης 1993, 263). Πολύ γρήγορα, η σύγκρουση μεταξύ του Βενιζέλου, σύμβουλου της Δικαιοσύνης στην πρώτη κυβέρνηση της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας, και του Πρίγκιπα είναι αναπόφευκτη. Οι λόγοι ήταν, ο τρόπος διοίκησης της Κρητικής Πολιτείας και κυρίως ο τρόπος διαχείρισης του κρητικού ζητήματος. Αυτά τα δύο

σημεία δεν βρίσκουν σύμφωνο τον Βενιζέλο. Ο Πρίγκιπας αποφασίζει να τον απομακρύνει από την κυβέρνηση. Ωστόσο, σύντομα τάχθηκαν στο πλευρό του Βενιζέλου όλοι οι δυσαρεστημένοι από την συγκεντρωτική πολιτική του Πρίγκιπα και αποτέλεσαν μια ισχυρή αντιπολιτευτική δύναμη. Στις 10 Μαρτίου οι αντιπολιτευόμενοι συγκεντρώνονται στη Θέρισο της ορεινής Κυδωνίας και αποφασίζουν να κηρύξουν ένοπλο αγώνα κατά της Αρμοστείας και να μην κατέλθουν στις εκλογές της 20^{ης} Μαρτίου, που είχαν ήδη προκηρυχθεί. Το κίνημα αυτό έμεινε γνωστό ως Επανάσταση της Θέρισου και έθεσε σε νέες βάσεις την επίλυση του κρητικού ζητήματος. Στις 2 Νοεμβρίου 1905, ο Βενιζέλος συναντάται με αντιπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων, στις Μουρνιές. Εκεί υπογράφεται πρωτόκολλο για τον τερματισμό του κινήματος και πλήρης αποδοχή των όρων της επανάστασης. Τα ξένα στρατεύματα ανακαλούνται από το νησί και στις 30 Ιουλίου 1906 η Β΄ Συντακτική Επιτροπή των Κρητών που ανέλαβε να εκπονήσει νέο σύνταγμα, εξέδωσε μέσα σε ατμόσφαιρα εθνικής συμφιλίωσης το ενωτικό ψήφισμα (Τσίβης 1993, 448). Στις 16 Αυγούστου 1906, οι Μεγάλες Δυνάμεις παραχωρούν στο βασιλιά των Ελλήνων Γεώργιο Α΄ το δικαίωμα να διορίζει ο ίδιος τον Ύπατο Αρμοστή της Κρήτης. Κατόπιν αυτών, ο Πρίγκιπας Γεώργιος υποβάλλει την παραίτησή του και αναχωρεί από την Κρήτη στις 12 Σεπτεμβρίου του 1906.

Την ίδια περίοδο, παρατηρείται στο νησί μια βελτίωση στον τομέα της οικονομίας και ψηφίζονται νέοι νόμοι για την υγεία και την παιδεία. Το 1907 εννέα μήνες μετά την ψήφιση του φιλελεύθερου Συντάγματος - στο άρθρο 19 του οποίου κατοχυρώνεται το δικαίωμα της υποχρεωτικής και δωρεάν δημόσιας εκπαίδευσης- δημοσιεύεται ο υπ' αριθ. 691 νόμος, βάσει του οποίου θεσμοθετείται ο Γενικός Επιθεωρητής της Παιδείας. Παράλληλα, ορίζονται τα γενικά και τα ειδικά του καθήκοντα μεταξύ των οποίων είναι «να προπαρασκευάζη πάσαν σχολικήν νομοθεσίαν» και να επιθεωρεί τα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης (Χουρδάκης 2000 158, 159).

Η αναχώρηση του Πρίγκιπα και οι συνθήκες αυτής της περιόδου περιγράφονται συνοπτικά από το Χρονικό της Αδελφότητας (τ. Α, 47):

«Ο Πρίγκιπας Γεώργιος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Κρήτη στις 25 Σεπτεμβρίου του 1906. Τότε υπήρξαν κάποιες αναταραχές, που ευτυχώς δεν επέδρασαν πολύ στις τάξεις μας. Σιγά-σιγά όλα ηρέμησαν πάλι. Αυτή τη στιγμή το νησί απολαμβάνει μια μεγάλη ηρεμία, οι τάξεις μας ενημερούν και οι μαθητές μας αυξάνονται. Είθε ο Θεός να κάνει να διαρκέσει αυτή η ειρήνη για την ευτυχία της χώρας και την ανάπτυξη των έργων μας».

Τον Σεπτέμβριο του 1908, η Κρητική Βουλή προχωρεί στην κατάργηση της Αρμοστείας και στην εισαγωγή του Ελληνικού Συντάγματος στο νησί.

Τον Σεπτέμβριο του επόμενου χρόνου (1909), δημοσιεύεται ο υπ' αριθ. 146 νέος εκπαιδευτικός νόμος ο οποίος, παρά τους προβληματισμούς που υπήρχαν, εισάγει τον θεσμό των Ανώτερων εξατάξιων Δημοτικών σχολείων. Λίγο αργότερα (Οκτώβριος 1909), ψηφίζεται με το υπ' αριθ. 168 διάταγμα, η συμπλήρωση των Ημιγυμνασίων με μία επιπλέον τάξη. Έτσι τα Ημιγυμνάσια του νησιού συμπληρώνονται και γίνονται πλήρη Γυμνάσια (Α. Χουρδάκης 2002, 206, 220).

Την άνοιξη του 1911 γίνεται αναφορά στο Χρονικό και σε ένα ασυνήθιστο γεγονός: ο κυβερνήτης του πλοίου «Edgar Quinet» με το όνομα Charlier, είχε εντυπωσιαστεί τόσο από την πρόοδο των μαθητριών και την υποδοχή που του επεφύλαξαν, ώστε αποφάσισε να καλέσει όλη τη Σχολή να επισκεφθεί το πλοίο του. Επιπλέον, επειδή υπήρχε το πρόβλημα της μεταφοράς, ο πλοίαρχος στέλνει δεκαπέντε άμαξες να παραλάβουν δασκάλους και μαθήτριες από την Χαλέπα. Οι άμαξες καταλήγουν στο λιμάνι της Σούδας. Όλο το προσωπικό του σχολείου και οι μαθήτριες μεταφέρονται στο πλοίο με βάρκες. Αφού τελειώνει η ξενάγηση τους περιμένει μια μικρή έκπληξη: η προβολή μιας κινηματογραφικής ταινίας, εξαιρετικού ενδιαφέροντος. Λίγο μετά το γεύμα επιστρέφουν στη Σχολή, διατηρώντας για πάντα μέσα τους μια ωραία ανάμνηση (Χρονικό, τ. Α, 70-72). Όπως αναφέρει και η Ασημομύτη-Εκεκκάκη (2004, 63), όλες αυτές οι δραστηριότητες εκείνου του απογεύματος, αποτελούσαν «μετα δεδομένα της εποχής, κάτι το πραγματικά πρωτοποριακό για ένα σχολείο».

Τον Ιούλιο του 1911, με το υπ' αριθ. 103 κανονιστικό Νομοθετικό Διάταγμα, αποτελούμενο από 11 άρθρα, η δημόσια εκπαίδευση χωρίζεται σε δύο εξαιτείς κύκλους (Α. Χουρδάκης 2002, 250). Τον Αύγουστο του ίδιου έτους (1911), ο Επίτροπος Γ. Κοκκινάκης, εισάγει νέο καθεστώς στα εκπαιδευτικά με το υπ' αριθ. 135 Νομοθετικό Διάταγμα. Στα Δημοτικά δεν εγγράφεται κανείς αν έχει ηλικία μικρότερη από την ηλικία των μαθητών της συγκεκριμένης τάξης. Επίσης με το νομοθετικό αυτό διάταγμα, ορίζεται ο θεσμός των διευθυντών και οι προϋποθέσεις βάσει των οποίων θα επιλέγονται οι διευθυντές των Ανώτερων Δημοτικών Σχολείων (Α. Χουρδάκης 2002, 255, 256).

Η περίοδος αυτή περιγράφεται ως εποχή ανόδου της Σχολής, σε επίπεδο αριθμού μαθητών και αποτελεσμάτων. Πιο συγκεκριμένα, στο Χρονικό αναφέρονται τα εξής: (τ. Α. 69). «Οι τάξεις μας δεν παύουν να ενημερούν. Το **1912**, τέσσερις μαθήτριές μας παρουσιάστηκαν στις εξετάσεις του πρώτου διπλώματος (*brevet élémentaire*). Όλες

πέτυχαν στις εξετάσεις τους. Με τη λήξη του σχολικού έτους, οργανώθηκε μια μικρή γιορτή απονομής μεταλλίων για τις άριστες μαθήτριες. Ο Γενικός Πρόξενος της Γαλλίας, κ. Gaussin, μας τίμησε με την παρουσία του. Στο λόγο που απηύθυνε στο κοινό, μίλησε ιδιαίτερα επαινετικά για τη διεύθυνση του σχολείου και το έργο της. Δεν παρέλειψε όμως και να συγχαρεί τις επιτυχούσες μαθήτριες. Τα λόγια του είχαν άμεση επίδραση στους γονείς κι αυτό φάνηκε από την αισθητή αύξηση των εγγραφών της επόμενης χρονιάς».

Τα πτυχία που προαναφέρθηκαν (brevet pour l'enseignement primaire), απονέμονταν κατόπιν επιτυχούς συμμετοχής των μαθητριών σε εξετάσεις, ενώπιον επιτροπής καθηγητών της Γαλλικής Ακαδημίας Αθηνών. Τα πτυχία αυτά είχαν θεσμοθετηθεί στη Γαλλία, όπως αναφέρει η Ασημομύτη-Εκκεκάκη (2004, 66) από το 1812 περίπου και αντιστοιχούσαν με τα δεδομένα εκείνης της εποχής, στο δίπλωμα του Ελληνικού Διδασκαλείου. Αυτό το δίπλωμα έδινε την δυνατότητα στις κατόχους τους να διδάξουν γαλλικά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Τον ίδιο τύπο γαλλικών διπλωμάτων χορηγούσε και αντίστοιχη επιτροπή καθηγητών της Γαλλικής Ακαδημίας Αθηνών, ύστερα από επιτυχείς εξετάσεις των μαθητριών, και στη Γαλλική Σχολή του Βόλου μετά το 1931, όπως αναφέρει ο Χ. Χαρίτος (2001, 200).

Για την περίοδο 1910-1913, μαθαίνουμε από το έγγραφο της 30ης Δεκεμβρίου 1949 το οποίο απεστάλη από την Ηγουμένη στον Γάλλο Πρέσβη,²⁷ ότι το 1900 ο συνολικός αριθμός των μαθητών στην σχολή Χανίων, είναι 207 μαθητές. Ως προς τη Σχολή της Χαλέπας, από το 1900 μέχρι και το 1913 έχουμε τα εξής στοιχεία:

1900: 72 μαθητές

1910: 75 μαθητές

1913: 92 μαθητές

Είναι ενδεικτικό ότι το 1900 ο αριθμός των ορθόδοξων μαθητών στα Χανιά έχει αυξηθεί αισθητά (137 μαθητές είναι Ορθόδοξοι στο σύνολο των 207) ενώ μόνο 20 είναι Μουσουλμάνοι.

Την ίδια χρονιά στην Χαλέπα υπάρχουν μόνο 5 Μουσουλμάνοι, ενώ οι Ορθόδοξοι φτάνουν τους 39, σε σύνολο 72 μαθητών.²⁸ Ακόμα πιο έντονη είναι η διαφοροποίηση

²⁷ Αρχείο Αλληλογραφίας Χανιά – Χαλέπα 1862-1949, σελ. 114.

²⁸ Σύμφωνα με το Αρχείο της Αλληλογραφίας Χανιά – Χαλέπα 1862-1949, σελ. 114, τα υπόλοιπα θρησκευόμενα αυτού του έτους στη Χαλέπα (1900) είναι 7 Ισραηλίτες και 21 χριστιανοί Καθολικοί σε σύνολο 72 μαθητών

στις εγγραφές μεταξύ Μουσουλμάνων (2) και Ορθοδόξων μαθητών (68) το 1913²⁹ στην Χαλέπα.

Φαίνεται, πως το μουσουλμανικό στοιχείο είχε αρχίσει να μειώνεται στο νησί από την εποχή της Κρητικής Αυτονομίας. Όπως αναφέρει κι ο Δετοράκης (1990, 458), κατά τα δύο πρώτα έτη της Αυτονομίας σημειώθηκαν αθρόες μεταναστεύσεις Τουρκοκρητών στην Κωνσταντινούπολη και στη Μ. Ασία. Φαίνεται πως η μείωση αυτή συνεχίζεται ακόμα πιο έντονα την περίοδο της Ένωσης με την Ελλάδα (1913). Το 1913 το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως διαιρέθηκε σε Περιφέρειες (régions). Η Ελλάδα αποτελούσε μία περιφέρεια. Αυτό συνέβη για να διευκολυνθεί το έργο των Γενικών Ηγουμένων. Η επικεφαλής κάθε Περιφέρειας, ονομαζόταν Περιφερειακή Ηγουμένη. Τα Χανιά ήταν ένα από τα παραρτήματα της Ελλάδας. Υπήρχαν ακόμα πολλά ελληνικά παραρτήματα το 1913, όπως στο Ηράκλειο, στη Σύρο, στο Βόλο, στην Κύπρο, στην Αθήνα και στον Πειραιά.

Αυτό το σχολικό έτος, οι Αδελφές παρατηρούν με ιδιαίτερη ικανοποίηση την αύξηση των μαθητών τους. Και στα γαλλικά, οι επιτυχίες συνεχίζονται: τέσσερις μαθήτριες διαγωνίζονται για το ανώτερο δίπλωμα γαλλικών (brevet) και περνούν και οι τέσσερις τις εξετάσεις με επιτυχία. Ο ίδιος ο Πρόξενος ονόματι Gaussin, τις επαινεί και τις συγχαίρει, κατά τη διάρκεια της τελευταίας σχολικής γιορτής. Η στάση του θα συμβάλει κατά πολύ στην μεγάλη αύξηση των μαθητών τις επόμενες χρονιές. (1914: 94 μαθητές 1915: 159 μαθητές).

2.3 Η Ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα και η περίοδος μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής (1913-1945)

Η Ένωση της μεγαλονήσου με την υπόλοιπη Ελλάδα σηματοδοτεί και το τέλος της ιδιαίτερης ιστορίας της. Με την έναρξη των βαλκανικών πολέμων, τον Οκτώβριο του 1912, οι πόρτες του ελληνικού κοινοβουλίου ανοίγουν και για τους Κρήτες βουλευτές. Ο Πρόεδρος της ελληνικής Βουλής ανέγνωσε ψήφισμα σύμφωνα με το οποίο «η Ελλάς αποδέχεται όπως του λοιπού έν υπάρχη κοινόν κοινοβούλιον δια το ελεύθερον βασίλειον και δια την νήσον Κρήτην» (Θ. Δετοράκης 1990, 455). Ο Βενιζέλος τηρεί στάση αναμονής: αφήνει ως έχει το καθεστώς της αυτονομίας στην Κρήτη, όπως επιθυμούσαν και οι Μεγάλες Δυνάμεις, ενώ διαβλέπει την επίλυσή του

²⁹ Τα θρησκευόμενα στη Χαλέπα το 1913 σε σύνολο 92 μαθητών είναι 7 Καθολικοί, 10 Ισραηλίτες και 5 άτομα αγνώστου θρησκεύματος.

Κρητικού Ζητήματος, όχι από τους δρόμους της διπλωματίας, αλλά κατόπιν επιτυχούς έκβασης του πολέμου. Έτσι, στέλνει ως Γενικό Διοικητή της Κρήτης τον Στέφανο Δραγούμη. Ο Στέφανος Δραγούμης αναλαμβάνει τα καθήκοντά του στις 12 Οκτωβρίου του 1912.

Η αίσια έκβαση των βαλκανικών πολέμων, επιφέρει και την πολυπόθητη λύση του Κρητικού Ζητήματος. Ήδη, από τις 14 Φεβρουαρίου 1913, έχουν αφαιρεθεί από το φρούριο της Σούδας οι σημαίες των Μεγάλων Δυνάμεων και της Τουρκίας. Στις 30 Μαΐου 1913, με το άρθρο 4 της Συνθήκης του Λονδίνου, ο σουλτάνος παραιτείται από όλα τα δικαιώματά του στην Κρήτη, την οποία παραχωρεί στις Μεγάλες Δυνάμεις.

Επιπλέον, με την ιδιαίτερη συνθήκη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας την 1^η Νοεμβρίου 1913, ο σουλτάνος παραιτείται από κάθε δικαίωμα επικυριαρχίας στην Κρήτη. Η προσάρτηση της Κρήτης στην υπόλοιπη Ελλάδα έχει ήδη συντελεστεί. Στις 28 Νοεμβρίου 1913, ο Στέφανος Δραγούμης γνωστοποιεί στον κρητικό λαό την άφιξη του βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου στα Χανιά. Την 1^η Δεκεμβρίου 1913, η ανακήρυξη της ένωσης από τον βασιλιά και τον Πρωθυπουργό είναι πλέον γεγονός (Θ. Δετοράκης 1990,455-456).

Για τη χρονιά αυτή ωστόσο, δεν βρίσκουμε κανένα σχόλιο σχετικό με τα γεγονότα της επικαιρότητας στο Χρονικό. Μαθαίνουμε όμως ότι την ίδια χρονιά αναχωρεί από τα Χανιά η Ηγουμένη Pocard. Η Anna Joseph Pocard φεύγει, όπως πληροφορούμαστε από το Χρονικό, στις 24 Ιουνίου 1913, για να αντικατασταθεί από την Mère Liguori. Στα χρόνια παραμονής της στο νησί,³⁰ το όνομά της Pocard συνδέθηκε με την ίδρυση της Σχολής στη Χαλέπα. Με τις δικές της ενέργειες, αγοράστηκε το κτίριο όπου στεγάστηκε η Γαλλική Σχολή από το 1895 μέχρι το 1983. Η αναχώρησή της στενοχώρησε πολλούς. Όμως και η αντικαταστάτριά της, αν και δεν γνώριζε ελληνικά κι αυτό την ανησυχούσε, προσαρμόστηκε γρήγορα και αγαπήθηκε από την τοπική κοινωνία. Τον Σεπτέμβριο του 1913 έρχεται στα Χανιά και η νεαρή Αδελφή Berchmans, φιλόλογος και παιδαγωγός. Η Αδελφή Berchmans θα μείνει στα Χανιά μέχρι τον θάνατό της, το έτος 1970. Ο τρόπος διδασκαλίας της θα διαπεράσει τη Σχολή με ένα διαφορετικό πνεύμα παιδείας και μια πιο σύγχρονη εκπαιδευτική αντίληψη. Για την ίδια χρονιά, μαθαίνουμε ότι η Σχολή έχει τέσσερις επιτυχύσες στο

³⁰ Δεν είναι γνωστό από έγγραφα της Σχολής πότε ακριβώς ήρθε και ανέλαβε καθήκοντα Ηγουμένης στα Χανιά η Αδελφή Pocard.

brevet élémentaire (τ. Α, 79). Το σχολικό έτος 1913-14 φοίτησαν στη Σχολή της Χαλέπας 94 μαθήτριες.

Για την επόμενη χρονιά, διαβάζουμε στις σελίδες του Χρονικού:

Η Θεία Πρόνοια μάς πρόσφερε αξιοσημείωτες εύνοιες το 1914. 40 υποψήφιές μας πέρασαν επιτυχώς τις εξετάσεις του brevet élémentaire. Αλλά ο Θεός μας επεφύλασσε μια ακόμα μεγαλύτερη εύνοια: τον ερχομό της Γενικής Ηγουμένης του τάγματος που θα παρέμενε μαζί μας για δεκαπέντε μέρες.³¹ Προσπαθήσαμε να επωφεληθούμε από τις πολύτιμες συμβουλές της, από τα παραδείγματα που χρησιμοποιούσε για να μας διδάξει. Συνήθιζε να λέει: « Με τον εσωτερικό σας κόσμο να είστε αυστηροί, προς τους άλλους ανθρώπους να γίνεστε Απόστολοι».

Λόγω του μειωμένου αριθμού των μαθητών στο παράρτημα των Χανίων, η Γενική Ηγουμένη του τάγματος αποφασίζει να ενοποιήσει το παράρτημα με τη Σχολή της Χαλέπας. Επειδή όμως είναι δύσκολη η μετάβαση των απόρων και των καθολικών παιδιών από τα Χανιά στην Χαλέπα, η Γενική Ηγουμένη αποφασίζει να πηγαίνουν κάθε μέρα γι' αυτό τον σκοπό δύο Αδελφές από την Χαλέπα, στο κέντρο της πόλης. Έτσι θα ωφελούνταν και τα παιδιά από την προσφερόμενη θρησκευτική εκπαίδευση. Επίσης, η Γενική Ηγουμένη αναλαμβάνει την επέκταση της τραπεζαρίας. Ο διαρκώς αυξανόμενος αριθμός των παιδιών επιβάλλει την άμεση αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος. Για τη δημιουργία της τραπεζαρίας, ένα τμήμα του κοιτώνα των Αδελφών καθώς κι ένας μικρός διάδρομος που ακολουθούσε, ενώνονται με τον κοιτώνα των παιδιών. Η παλαιά κουζίνα με ένα μέρος του κοιτώνα που δε χρησιμοποιούνταν αποτελεί τον νέο κοιτώνα των Αδελφών, ενώ μια άλλη κουζίνα χτίστηκε, πιο ευχάριστη και περισσότερο λειτουργική από την παλιά.

Το σχολικό έτος **1914-15**, ο αριθμός των μαθητριών στη Χαλέπα φτάνει τις 159. Όμως αρχίζει με δυσκολίες. Ο πόλεμος έχει ήδη ξεσπάσει από τον Αύγουστο. Μαθαίνουμε από το Χρονικό (τ. Α, 79-80-81) ότι οι ελπίδες των Αδελφών για τη σύντομη λήξη του, διαψεύδονται. Οι ανησυχίες τους εντείνονται όταν μοναχές του τάγματος από τις Αποστολές της Τουρκίας αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το έργο τους και να φύγουν για να σωθούν από τον εχθρό, ζητώντας άσυλο στη Σχολή της Χαλέπας.

Μέχρι τον Γενάρη, η Σχολή δέχεται 3 εξόριστες Αδελφές. Η κοινότητα του Αγίου Ιωσήφ ζητά και πάλι από τον Επίσκοπο Χανίων την καθημερινή τέλεση θείας

³¹ Το όνομά της δεν αναφέρεται στο Χρονικό. Πρόκειται για την Celina Le Bouffo (Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη, 2004, 72).

λειτουργίας στη Χαλέπα. Είναι κάτι που στερείται. Με τον αυξημένο αριθμό των Αδελφών στη Σχολή, οι μοναχές πιστεύουν ότι είναι η κατάλληλη στιγμή για να επανέλθουν στο αίτημά τους.

Το 1915, ύστερα από πρόταση του Προξένου της Γαλλίας Bricage, η Υπεύθυνη της Σχολής αποκτά την άδεια, έτσι ώστε να διενεργούνται στη Χαλέπα οι εξετάσεις της γαλλικής γλώσσας. Ο ίδιος ο Πρόξενος μάλιστα συμμετέχει στη διαδικασία διεξαγωγής της εξέτασης.³² Διαβάζουμε στο Χρονικό: (τ. Α, 83)

«Στο τέλος του σχολικού έτους, ο Πρόξενος της Γαλλίας Bricage, μας πρότεινε να εξετάσει τις μαθήτριες κάθε τάξης σε ένα διαφορετικό περιεχόμενο ύλης από αυτό που είχαν ήδη διδαχθεί κατά την διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Η προσφορά του έγινε αποδεκτή με ευχαρίστηση. Τις τρεις τελευταίες μέρες του σχολείου τις διαθέσαμε στις γραπτές και τις προφορικές εξετάσεις. Ο Πρόξενος φάνηκε πολύ ικανοποιημένος από τα αποτελέσματα των εξετάσεων και από τότε δείχνει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την πρόοδο της Σχολής μας. Και εμείς όμως είμαστε πανευτυχείς για το έργο που επιτελείται στο ίδρυμά μας».

Το 1916 είναι μια ακόμη δύσκολη χρονιά. Όλος ο κόσμος αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα. Το ίδιο συμβαίνει και με τις μοναχές. Στη Σχολή της Χαλέπας φοιτούν 156 μαθήτριες και στο Χρονικό (τ. Α, 83) αναφέρεται ότι είναι εκείνες που βοηθούν τις Αδελφές για να εξασφαλίσουν τρόπους επιβίωσης: *Το έτος αυτό άφηνε να διαφαινόνται μέρες πολύ θλιβερές. Ο πόλεμος που κάθε μέρα γινόταν πιο σκληρός, προκαλούσε δυσκολίες και πόνους από παντού. Τα τρόφιμα γίνονταν όλο και πιο σπάνια. Η ζωή δυσκόλευε όλο και περισσότερο. Το χέρι του Θεού όμως δε μας εγκατέλειπε. Οι μαθητές έσπευδαν να μας προμηθεύσουν τα μέσα για να αντιμετωπίσουμε τις φοβερές δαπάνες.*

Ωστόσο, μέσα στις δυσκολίες, πληροφορούμαστε μια ευχάριστη τροπή για τα εκπαιδευτικά ζητήματα της Σχολής. Κατόπιν μεσολάβησης του ίδιου του Πρόξενου προς το Γαλλικό Υπουργείο Παιδείας, η Σχολή αποκτά μια μόνιμη επιτροπή εξετάσεων για τη χορήγηση γαλλικών τίτλων³³ (τ. Α, 83-84):

«Ο Θεός μας επεφύλασσε μια νέα εύνοια: Ο Πρόξενος, πολύ αφοσιωμένος στο ίδρυμά μας, μάς πίεζε να δημιουργήσουμε μια εξεταστική περίοδο για την απόκτηση του βασικού πτυχίου (certificat d'études) και του ανώτερου πτυχίου σπουδών στα γαλλικά

³² Η εξέταση αφορούσε τα γαλλικά διπλώματα και ύλη μαθημάτων που τα παιδιά διδάσκονταν στα γαλλικά, κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος.

³³ Πρόκειται για τη χορήγηση του βασικού πτυχίου (certificat d'études) και του ανώτερου πτυχίου σπουδών στα γαλλικά (brevet élémentaire).

(brevet élémentaire). Θα ήταν ένα μεγάλο ερέθισμα για τους μαθητές μας. Δεν το αγνοούσαμε. Ο Πρόξενος μας υποσχέθηκε να μεσολαβήσει προσωπικώς για την επιτυχή έκβαση αυτού του ζητήματος. Έκανε ο ίδιος αίτηση στο Γαλλικό Υπουργείο Παιδείας και έλαβε θετική απάντηση. Έτσι κατόπιν έγκρισης του Γαλλικού Υπουργείου Παιδείας, αποκτήσαμε μια μόνιμη επιτροπή κρίσης για τις εξετάσεις των δύο γαλλικών πτυχίων». Πρώτη φορά, τον Ιούλιο του ίδιου έτους, πραγματοποιούνται οι εξετάσεις ενώπιον επιτροπής. 5 υποψήφιοι περνούν με επιτυχία τις εξετάσεις του brevet élémentaire κι άλλες 18 πετυχαίνουν στις εξετάσεις του certificat d'études Ο κ. Lejeune, πρόεδρος της επιτροπής, εξέφρασε μεγάλη ικανοποίηση γι'αυτή την επιτυχία. Φεύγοντας είπε: «Θα πάρω μαζί μου την καλύτερη ανάμνηση από το σχολείο σας, όπου η γαλλική γλώσσα καλλιεργείται με τόση επιμέλεια» Χρονικό (τ. Α, 83-84).

Το Σεπτέμβριο του 1916 λαμβάνει χώρα, όπως κάθε χρόνο στη Σχολή, η ετήσια εκδήλωση της «περισυλλογής» (retraite).³⁴

Με την ευκαιρία αυτής της συνάντησης, αφιερώνεται και μια ημέρα μνήμης στους νεκρούς του πολέμου. Έτσι οι Αδελφές στολίζουν το μικρό τους παρεκκλήσι με σημαίες των συμμάχων και φοίνικες. Ο Επίσκοπος Seminara προϊστάται αυτής της τελετής. Παρευρίσκονται επίσης οι Πρόξενοι της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Αγγλίας και της Ρωσίας. Αυτή η εκδήλωση ευγνωμοσύνης προς τιμήν των στρατιωτών που πέθαναν για την πατρίδα συγκίνησε πολύ τους παρευρισκόμενους κι η διοργάνωσή της από τις Αδελφές, καταδεικνύει εκτός της αναγνώρισης του έργου τους από τους φορείς και άλλων κρατών πλην της Γαλλίας, έναν ευρύτερο τρόπο σκέψης του τάγματος. Η ενεργός συμμετοχή της κοινότητας των Αδελφών σε ένα μεγάλο φάσμα κοινωνικών εκδηλώσεων, που είχαν μια θρησκευτική βάση, αλλά δεν περιορίζονταν αυστηρά στην καθημερινότητα της σχολικής ζωής στη Χαλέπα, είναι μία πραγματικότητα που διέπει όλο το Χρονικό και στα χρόνια που ακολουθούν.

Στην ίδια εκδήλωση, έχει ενδιαφέρον το απόσπασμα στο οποίο ο καθολικός ιερέας αναφέρεται επαινετικά στη στάση των Ελλήνων ναυτικών, απέναντι στους Γάλλους ναυαγούς. Σ'αυτή την τελετή, ο πατέρας Durony μέσα στον λόγο του απευθύνθηκε στην γενναιοδωρία των ακροατών του, για την ανέγερση ενός μνημείου. Το μνημείο αυτό θα τιμούσε τον ναυαγό του πλοίου Province. Το πλοίο βυθίστηκε μετά από ένα τορπιλισμό.

³⁴ Αυτή η συνάντηση αφορούσε την κοινότητα των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως και περιλάμβανε διαφόρων ειδών πνευματικές ασκήσεις. Τέτοιου είδους συναντήσεις πνευματικής ανατροφοδότησης διοργανώνονται συχνά από το τάγμα στην Αθήνα ή την Κρήτη. Την εποπτεία είχε ένας συγκεκριμένος καθολικός ιερέας. Ο ιερέας αυτός ήταν και ο προεδρεύων των συναντήσεων. Στις συναντήσεις αυτές δίνονταν πρακτικές συμβουλές και κατευθύνσεις διαπαιδαγώγησης, με στόχο την εσωτερική βελτίωση των Αδελφών.

Οι ναυαγοί περισυλλέγησαν νεκροί από τους Έλληνες, που τους ενταφίασαν στο δικό τους κοιμητήριο, δεδομένου ότι οι καθολικοί ιερείς βρίσκονταν πολύ μακριά από τα Χανιά και αγνοούσαν το γεγονός. Αυτό το μνημείο θα ήταν η ελάχιστη απόδοση τιμών στη μνήμη των νεκρών ναυαγών.

Η αγάπη της τοπικής κοινωνίας για τις Αδελφές του τάγματος και το κύρος που είχε αποκτήσει η Σχολή με την πάροδο των ετών αποδεικνύεται και από το παρακάτω συμβάν: (τ. Α, 85) *«Την ίδια χρονιά (1916), η Αδελφή Julie Leclenche μας εγκατέλειπε για έναν καλύτερο κόσμο, μετά από επίπονη αρρώστια. Σ' αυτές τις δύσκολες συνθήκες, ο λαός έδωσε αποδείξεις της αφοσίωσής του. Ένα μεγάλο πλήθος τη συνόδευσε στην τελευταία της κατοικία. Η στρατιωτική μπάντα εκτελούσε μουσικά κομμάτια που ταίριαζαν στην περίπτωση, κατόπιν εντολής του Γάλλου Πρόξενου κ. Bricage. Ένα υπέροχο στεφάνι προσφέρθηκε από την γαλλική παροικία. Δεν θα μπορούσαμε να φανταστούμε μια τέτοια τιμή για την αγαπητή μας Αδελφή».*

Ακολουθεί αναφορά στα γεγονότα που διαδραματίζονται στην Αθήνα τον Νοέμβριο του 1916 και συνδέονται με τις Αδελφές που διέμεναν εκεί. Μετά την αναχώρηση του Βενιζέλου³⁵ από την Αθήνα, κατόπιν μιας σειράς διαφωνιών με τον βασιλιά, ο Βενιζέλος πηγαίνει στα Χανιά και σχηματίζει προσωρινή Κυβέρνηση. Η κυβέρνηση αυτή εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη (24 Σεπτεμβρίου – 4 Οκτωβρίου 1916) κι από κει αποφασίζει να διενεργηθεί στρατολογία σε μεγάλη κλίμακα οργανώνοντας τις ένοπλες δυνάμεις που θα ενταχθούν στις συμμαχικές και θα πολεμήσουν μαζί τους στο μακεδονικό μέτωπο. Ο εθνικός διχασμός είναι πια γεγονός. Ενώ το κράτος της Μακεδονίας οργανωνόταν κάτω από την αρχηγία του Βενιζέλου κι άπλωνε την εξουσία του στα νησιά του Αιγαίου και στην Κρήτη, με συνεργάτες τον ναύαρχο Κουντουριώτη και τον στρατηγό Παναγιώτη Δαγκλή, ο γάλλος ναύαρχος Φουρνιέ, αρχηγός του γαλλικού στόλου, απαιτεί από τους συμμάχους την παράδοση των ελληνικών αντιτορπιλικών, των σιδηροδρόμων και του λιμανιού του Πειραιά.

Η κυβέρνηση της Αθήνας αρνείται. Ο Φουρνιέ καταλαμβάνει τον Πειραιά και στέλνει στρατιωτικό άγημα εναντίον της Αθήνας. Στρατός και τμήματα οπλισμένων πολιτών, πιστών στο βασιλιά, αντιπαρατάσσονται στους Γάλλους, κοντά στο μνημείο του Φιλοπάππου. Ως αντίποινα, ο γαλλικός στρατός βομβαρδίζει τα βασιλικά ανάκτορα. Τον Νοέμβριο του 1916, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι απαιτούν την αποχώρηση όλων των

³⁵ Το 1916 ο Βενιζέλος είναι Πρωθυπουργός της κυβέρνησης του βασιλιά Κωνσταντίνου. Ο Βενιζέλος έρχεται σε ρήξη με το βασιλιά, όταν εκείνος διαφωνεί με την άποψη του Βενιζέλου να συμμετάσχει η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο (1914-1918) με το μέρος της Αντάντ.

ελληνικών στρατευμάτων από την Πελοπόννησο (Β. Σκουλάτου και άλ. Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, 1994, 80-81).

Στο ακόλουθο απόσπασμα, πληροφορούμαστε την κρίση και την κυβερνητική αναρχία που επικρατούσε στη βασιλική Ελλάδα, όταν την ίδια ώρα ο ελληνικός λαός είχε εμπλακεί στη δίνη του εθνικού διχασμού (Χρονικό τ. Α, 86-87):

Αυτή η εποχή παρουσιάζει οδυνηρά γεγονότα. Τον μήνα Νοέμβριο, η επανάσταση ξεσπά στην Αθήνα. Δύο κόμματα είχαν σχηματιστεί : Βενιζελικοί και Βασιλικοί. Ένας μεγάλος πανικός επικρατούσε στην πρωτεύουσα. Δόθηκε εντολή στους Ευρωπαίους να την εγκαταλείψουν. Το ίδιο συνέβη και για τον Πειραιά. Η Σχολή του τάγματος δε θα μπορούσε να εξαιρεθεί. Το κεντρικό οίκημα ήταν γεμάτο εξόριστες Αδελφές από την Τουρκία. Όμως δεν ήθελαν να εγκαταλείψουν το έργο τους, παρά για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Επειδή όλα τα υπόλοιπα κέντρα της Αποστολής είχαν κλείσει, ήρθαν να βρουν καταφύγιο σε μας 40 Αδελφές. Χαρήκαμε πολύ γιατί ξέραμε ότι στη Χαλέπα ήταν προφυλαγμένες από τον κίνδυνο. Υπάρχει ωστόσο το πρόβλημα ανεύρεσης καταλύματος. Η αγωνία της Ηγουμένης Liguoti είναι μεγάλη. Λύση δεν υπάρχει και έτσι για δεκαπέντε μέρες οι Αδελφές κοιμούνται στο πάτωμα. 20 άτομα παραμένουν στη Χαλέπα για δύο μήνες και οι υπόλοιπες φεύγουν με κατεύθυνση τη Μασσαλία. Όταν αναχωρούν και οι τελευταίες τον Φεβρουάριο του 1917, όπως αναφέρει η συγγραφέας, αισθανθήκαμε ένα μεγάλο κενό για τις συντρόφους που χάναμε (τ. Α, 87).

Το **1917** διαβάζουμε στο Χρονικό, ότι δεν υπάρχει κάποιο γεγονός «εξαιρετικό για ν' αναφερθεί» (τ. Α, 87) και ενώ οι εξετάσεις καταργήθηκαν λόγω του κινδύνου των ταξιδιών, ο αριθμός των φοιτούντων μαθητριών αυξάνεται και φτάνει τις 177.

Το **1918** ο αριθμός των μαθητριών ανέρχεται στις 219. Αυτή τη χρονιά, τρεις μαθήτριες της Χαλέπας, περνούν επιτυχώς τις εξετάσεις του brevet. Μία από τις τρεις δέχεται και τα συγχαρητήρια της επιτροπής. Ο κ. Dugas, επίτροπος της Γαλλικής Σχολής Αθηνών, επωφελείται της στιγμής και μιλά σε όλους για τα πλεονεκτήματα της γαλλικής γλώσσας. 17 από τις υπόλοιπες μαθήτριες, αποκτούν το certificat d'études. Αυτές οι εξετάσεις είχαν μια μεγάλη απήχηση στην πόλη και ενεθάρρυναν τις μαθήτριες, ώστε ο αριθμός τους να αυξάνεται σημαντικά κάθε χρόνο.

Το **1919** ο αριθμός των μαθητριών αυξάνεται ακόμα περισσότερο και φτάνει τις 250. Στο Χρονικό δεν αναφέρεται τίποτε άλλο παρά μόνο ότι στις 22 Νοεμβρίου αυτού του έτους μια από τις παλιές μαθήτριες της Σχολής, Ισραηλίτισσα 17 ετών, βαπτίζεται χριστιανή καθολική και την επόμενη μέρα μεταλαμβάνει την Αγία Κοινωνία (τ. Α, 88). Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 1896, πρώτο χρόνο λειτουργίας της Σχολής στη

Χαλέπα, είναι η πρώτη φορά που καταγράφεται στο Χρονικό της Σχολής, περιστατικό αλλαγής δόγματος από μαθήτρια. Δεν υπάρχει ανάλογη πληροφορία σε όλη τη διάρκεια λειτουργίας της Σχολής.

Το Μάιο του **1920** πληροφορούμαστε την επίσκεψη της Gonzague Laumaille, Πρώτης Βοηθού του τάγματος (τ. Α, 88-89):

Στη σύντομη παραμονή της, χάραξε εκ νέου τα πλαίσια καθηκόντων μιας αληθινής μοναχής κι αποφάσισε ότι το παράρτημα των Χανίων θα έκλεινε οριστικά, παρά τον μεγάλο αριθμό φοιτούντων μαθητών σε αυτό. Ο Επίσκοπος Seminara, διαμαρτυρήθηκε έντονα όπως και οι Καθολικοί και οι Ορθόδοξοι κάτοικοι των Χανίων, αλλά όλοι έπρεπε να συμμορφωθούν στην απόφαση, γιατί υπήρχε έλλειψη δασκάλων στη Χαλέπα.

Ακολουθεί γράμμα της Ηγουμένης Gonzague³⁶ (τ. Α, 95). Στο γράμμα αυτό η Ηγουμένη Gonzague ευχαριστεί τις Αδελφές για τις περιποιήσεις που της πρόσφεραν κατά την διάρκεια της παραμονής της και τους δίνει συμβουλές και οδηγίες συμπεριφοράς.

Στις 29 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, η Ηγουμένη της Σχολής Liguori, μετατίθεται και αναχωρεί από τα Χανιά. Θα την αντικαταστήσει η Ηγουμένη Mathilde από τον Πειραιά. Η συγγραφέας του Χρονικού χαρακτηρίζει το γεγονός «ως μια μεγάλη δοκιμασία». Η αδελφή Liguori ήταν πολύ αγαπητή στον κόσμο. Με τη ζωή της δίδασκε πως πρέπει να συμπεριφέρεται μια μοναχή. Όμως και η αντικαταστάτριά της κατάφερε και κέρδισε αμέσως την εμπιστοσύνη του πληθυσμού. *Έτσι, όπως σχολιάζει η συγγραφέας, ένας μεγαλύτερος αριθμός καθολικών πιστών, πλησίασε την ίδια, κατόπιν τις Αδελφές και μ' αυτόν τον τρόπο πολύς κόσμος βρέθηκε πιο κοντά στο Θεό (Χρονικό τ. Α, 90).* Αυτή τη χρονιά (1920), φοιτούν 303 μαθήτριες στη Σχολή.

Το **1921** δεν υπάρχει κάποια σημείωση στο Χρονικό, ενώ για το επόμενο έτος διαβάζουμε τα εξής ενδιαφέροντα (τ. Α, 91):

«Τον Ιούλιο του 1922 ένας ιερέας, ο πατήρ Gregoire, έφτανε στα Χανιά για να μας κηρύξει τον θείο λόγο την ημέρα του σεμιναρίου της περισυλλογής. Η Mère Mathilde επωφελήθηκε της ευκαιρίας για να οργανώσει παράλληλα κι ένα σεμινάριο για τις μαθήτριες που σε θεολογικά ζητήματα, παρουσίαζαν έναν διχασμό και μια πνευματική πενία.

³⁶ Το γράμμα έχει αντιγραφεί στο Χρονικό με ημερομηνία 13 Μαΐου του 1920 και απευθύνεται στις Αδελφές. Όπως θα δούμε και στα επόμενα χρόνια, μετά την επίσκεψη στελεχών του τάγματος στη Χαλέπα, ακολουθούν γράμματα προς την κοινότητα των Αδελφών, με σκοπό την εμπύχυσή της στο δύσκολο έργο της.

Μεγάλη ήταν η έκπληξή μας, επειδή ο ελληνικός φανατισμός (που ήταν δεδομένος)³⁷ εκδηλώθηκε, όταν στην αρχή του σεμιναρίου οι Ορθόδοξες, χωρίς να έχουν αρχικά κληθεί για να παρευρεθούν, παρέστησαν στους όρκους που δίνονταν από τις καθολικές μαθήτριες. Το παράδειγμά τους διεδόθη ταχύτατα και στο τέλος όλες οι Ορθόδοξες έλαβαν μέρος σ' αυτό το σεμινάριο. Δεν υπήρχε καμία αμφιβολία ότι οι ωραίες προτροπές που άκουσαν και ταίριαζαν τέλεια στην ηλικία τους, άφησαν σπόρους καλού που αργά ή γρήγορα θα καρποφορούσαν στις νεαρές καρδιές τους.»

Εκτιμούμε πως στο παραπάνω απόσπασμα εμπεριέχεται ένα παράδειγμα έμμεσου προσηλυτισμού των μαθητριών της Σχολής, το οποίο οργανώνεται προσεκτικά, ώστε να προσελκύσει και τις Ορθόδοξες μαθήτριες, αφού βρέθηκαν κι αυτές στο χώρο του σεμιναρίου κι έδειξαν ενδιαφέρον για όσα άκουσαν. Θα μπορούσε μάλιστα να υποθέσει κάποιος, πως η καρποφορία των «σπόρων του καλού», ισοδυναμεί με την αποδοχή του καθολικού δόγματος.

Τον Ιούλιο του 1922, επισκευάζεται και βάφεται το παρεκκλήσι της Σχολής στην Χαλέπα, ενώ δεν υπάρχει καμία αναφορά στο Χρονικό για την μικρασιατική καταστροφή που επακολοιούθη (27 Αυγούστου/ 9 Σεπτεμβρίου 1922). Φαίνεται ότι αυτό συμβαίνει επειδή δεν επηρεάζονται οι εγγραφές και οι επιδόσεις των μαθητριών από αυτά τα συμβάντα, όπως καταδεικνύεται και από το σχόλιο που διαβάζουμε στο Χρονικό, για το 1924 και τα προηγούμενα έτη. Η απουσία όμως της παραμικρής νύξης στην επικαιρότητα της εποχής, εξακολουθεί να δημιουργεί ερωτηματικά ως γεγονός³⁸ (τ. Α, 93).

Το 1924 *χαρακτηρίζεται ως εξαιρετική χρονιά ως προς τα εκπαιδευτικά, – όπως και οι προηγούμενες-αφού ένας μεγάλος αριθμός των μαθητριών μας πέτυχαν στις εξετάσεις του *brevet élémentaire*.*

³⁷ Εδώ έχει παρατεθεί το απόσπασμα από το Χρονικό χωρίς να παραλειφθεί κάτι. Είναι βέβαια απορίας άξιο πως γίνεται αυτή η αναφορά περί ορθόδοξου φανατισμού, αφού τόσο η χανιώτικη κοινωνία όσο και οι ορθόδοξες μαθήτριες ήταν ανοιχτές σε όλες τις εκδηλώσεις της Σχολής, που τις περισσότερες φορές είχαν έναν συγκεκριμένο θρησκευτικό προσανατολισμό.

³⁸ Από το «Εν Ιστορικόν διήγημα» του Σ. Κατακουζηνού (Εν Αθήναις, Θ. Τζαβέλλα, 1926) διαβάζουμε τα εξής για τη Σχολή Καλογραιών στο Κορδελιό (σ. 14-19): Ήταν 31 Αυγούστου 1922. Οι κάτοικοι ούτε στις εκκλησίες έβρισκαν άσυλο (...). Αμα εφάνηκε η Διευθύντρια ο Βύζιος επικεφαλής του ομίλου μερικών Ελλήνων ζήτησε άσυλο στο χώρο της Σχολής. Εκείνη τους διαβεβαίωσε ότι θα είναι ασφαλείς στο χώρο του σχολείου. Επίσης γαλλικό άγημα εφύλαττε το χώρο της Σχολής. Όμως την τρίτη μέρα των γεγονότων το άγημα απεσύρθη και η Διευθύντρια έλαβε την εντολή από το Γαλλικό Προξενείο να παραδώσει όλα τα άτομα που υπήρχαν στη Σχολή και τις Αδελφές στο τουρκικό απόσπασμα. Έξω από το σχολείο άλλοι στρατιώτες οδηγούσαν τους χριστιανούς σε μια έρημη πλατεία του Κορδελιού όπου διαδραματίστηκαν τραγικότερες σκηνές (...).

Το κείμενο τελειώνει με μια ευχή ανάλογου περιεχομένου, με εκείνη που διατυπώθηκε τον Ιούλιο του 1922, μετά το σεμινάριο περισυλλογής.³⁹ «*Μακάρι ο Θεός να ευλογεί τις προσπάθειές μας και να μας βοηθάει να κατακτήσουμε έναν μεγάλο αριθμό ψυχών ανάμεσα στα κορίτσια μας*» (Χρονικό τ. Α, 93). Δεν υπάρχουν πληροφορίες στο Χρονικό για τα δύο επόμενα έτη.

Στις 14 Απριλίου του **1925**, η συγγραφέας αναφέρεται εκτενώς στην άφιξη μιας νέας Αδελφής, της Soeur Jeanne. Επίσης, την εποχή των καλοκαιρινών διακοπών, η Mère Paul επισκέπτεται την Κρήτη.⁴⁰ *Κατά τη διάρκεια της σύντομης παραμονής της, οι Αδελφές μπόρεσαν να διαπιστώσουν μέσα από τις ενέργειές της, «ως ποιο σημείο η αληθινή μοναχή μπορεί να φτάσει το πνεύμα της θυσίας και της αυταπάρνησης»* (Χρονικό τ. Α, 94). Ακολουθεί ευχαριστήρια επιστολή της Αδελφής Paul Vellaz προς τις μοναχές της Χαλέπας, τον Αύγουστο του 1925 (Χρονικό τ. Α, 96-97). Στην επιστολή αυτή, η Ηγουμένη καθοδηγεί και συμβουλεύει τις υπόλοιπες Αδελφές, φροντίζοντας να τις εμπνεύσει στο δύσκολο εκπαιδευτικό τους έργο. Η χρονιά τελειώνει «*λαμπρά*» με την επιτυχία 7 υποψηφίων μαθητριών, στο brevet élémentaire. Για το ίδιο έτος (1925) μαθαίνουμε από το Χρονικό (τ. Α, 99), ότι η Μητέρα Mathilde, που τα προηγούμενα χρόνια κάθε Σεπτέμβριο ήταν αναγκασμένη να αρνείται εγγραφές νέων μαθητριών, προγραμματίζει και πραγματοποιεί στις καλοκαιρινές διακοπές, την κατασκευή ενός νέου κοιτώνα 12 κρεβατιών. Ο αριθμός των εσώκλειστων μαθητριών έχει αυξηθεί εντυπωσιακά και η Σχολή διανύει μια περίοδο μεγάλης ακμής. «*Έτσι τον Οκτώβριο ικανοποιήθηκε ένας μεγάλος αριθμός οικογενειών. Οι μαθήτριες πολλαπλασιάζονται κάθε χρόνο. Μετράμε 51 εσώκλειστες και το ίδιο συμβαίνει και για τις εξωτερικές. Τα σχολικά κτίρια δεν επαρκούν πλέον*».

Στις 27 Δεκεμβρίου του ίδιου χρόνου, οι μαθήτριες της Σχολής, ανεβάζουν μια μικρή θεατρική παράσταση. Για την εκδήλωση αυτή διαβάζουμε στο Χρονικό τα εξής: *Παρέστησαν αξιωματούχοι της πόλης μας κι είχε μεγάλη επιτυχία. Όπως όλοι ομολόγησαν, οι νεαρές ηθοποιοί έδειξαν ένα ασυνήθιστο ταλέντο (...).*

Στην αρχή της παράστασης δόθηκαν τα διπλώματα στις επιτυχούσες του Ιουνίου. Οι μαθήτριες καταχειροκροτήθηκαν από το πλήθος, που γέμιζε ασφυκτικά την αίθουσα του ιδρύματος. Οι ελληνικές εφημερίδες μίλησαν γι' αυτή τη γιορτή με μεγάλους επαίνους. Ο

³⁹ Βλ. και σελ. 57.

⁴⁰ Σύμφωνα με την Μ. Ασημομούτη-Εκκεκάκη (2004, 79), πρόκειται για την Γενική Σύμβουλο του τάγματος.

Επίσκοπος έδωσε συγχαρητήρια στα παιδιά και τα προέτρεψε να εργάζονται κάθε μέρα και περισσότερο (...).

Το 1926, μαθαίνουμε (τ. Α, 100) ότι στις 7 Οκτωβρίου, ημέρα γιορτής της Παναγίας, οι Αδελφές πληροφορούνται την αναχώρηση της Ηγουμένης Mathilde. Θα πήγαινε να εργαστεί σε βουλγαρικό έδαφος. Στις 14 Οκτωβρίου, φεύγει για τη νέα της θέση και στις 17 Οκτωβρίου φτάνει η αντικαταστάριά της, Μητέρα Colette. Είχε καλή φήμη, αλλά από κοντά οι Αδελφές εκτιμούν ακόμα περισσότερο τη διακριτικότητά της και τον καλό της χαρακτήρα. Οι εσωτερικές μαθήτριες την αποκαλούν μητέρα και η ίδια βάζει μόνο καλούς βαθμούς στους τριμηνιαίους ελέγχους των μαθητριών. Έτσι τα παιδιά είναι πιο ήρεμα και οι δασκάλες περισσότερο ευέλικτες στη συμπεριφορά τους. Όπως σχολιάζει η συγγραφέας: *Με τον τρόπο της έδειξε ποιο σημείο είναι ουσιώδες για τη μοναχή εκείνη, που έχει συνείδηση του ρόλου της ως παιδαγωγού (Χρονικό τ. Α, 101). Ζητά τήρηση του Κανονισμού από τις μοναχές και πιστεύει, ως προς τη θρησκευτική διαπαιδαγώγηση, ότι το καλό παράδειγμα δραστηριοποιεί τους άλλους. Ένας ακόμα στόχος της Mère Colette, αμέσως μετά τον ερχομό της στη Χαλέπα, είναι η ενασχόλησή της με φιλανθρωπικά έργα.⁴¹ Επιπλέον κηρύττει μικρές αρετές όπως: σιωπή, αλληλοβοήθεια, πνεύμα θυσίας, που οικοδομούν με το πέρασμα του χρόνου μια έντονη εσωτερική ζωή (...)* (τ. Α, 103). Μια άλλη καινοτομία της νέας Ηγουμένης είναι η καθιέρωση της Πέμπτης ως ημέρας πνευματικής περισυλλογής, έτσι ώστε η Κυριακή να γίνει μέρα υποδοχής των μαθητριών που δεν είχαν σχέση με την περισυλλογή. Στις 29 Δεκεμβρίου (ημέρα Πέμπτη), αρχίζει η εφαρμογή αυτού του νέου συστήματος. Πρώτα γίνεται ο πνευματικός απολογισμός, λόγω λήξης του έτους (...). Οι Ορθόδοξες μαθήτριες εκφράζουν την επιθυμία να παρίστανται και βέβαια το αίτημά τους γίνεται αμέσως δεκτό. Ενδιαφέρον έχει και το σχόλιο της τελευταίας παραγράφου και αφορά τις Ορθόδοξες μαθήτριες: *Ευχόμαστε η καρδιά του Θεού να αποκαλύψει τα μυστικά της σ' αυτές τις ψυχές και κυρίως στις ψυχές που διψούν γι' αλήθεια* (τ. Α, 105).

Το 1926 το σπίτι στη Χαλέπα είναι σε κακή κατάσταση, όπως αναφέρεται στο Χρονικό. *Πόρτες, παράθυρα, ταβάνια ακόμα και το παρεκκλήσι ήθελαν επισκευή. Η Ηγουμένη διαπιστώνει το επείγον των επισκευών, αλλά πώς να τις καλύψει; Οι 25.000 δραχμές του ταμείου ήταν ένα ποσό ανεπαρκές. Της πρότειναν ένα τεράστιο ποσό για*

⁴¹ Η Mère Colette ανακαλύπτει μια καθολική οικογένεια, σε μεγάλη ένδεια, θύμα της καταστροφής της Σμύρνης, με οκτώ παιδιά. Τρία από τα κοριτσάκια γίνονται δεκτά στο σχολείο και άλλα δύο εγγράφονται ως εσωτερικά δωρεάν.

εργατικά και υλικά. Μετά από δύο χρόνια και ύστερα από μεγάλες οικονομίες, θα αποφασίσει να ξεκινήσει αυτές τις εργασίες. Τελικά μια δωρεά 40.000 γαλλικών φράγκων που θα επακολουθήσει από τον κ. Herriot (το 1929)⁴² θα προσφέρει μια ανέλπιστα λύση και οι επισκευές θα καλυφθούν οικονομικά (Χρονικό τ. Α, 132).

Η περιγραφή μιας εκδρομής στο Ρέθυμνο καταγράφεται αναλυτικά για πρώτη φορά στο Χρονικό το 1927 (τ. Α, 106-110). Η εκδρομή οργανώνεται τον Ιούνιο με τη λήξη του σχολικού έτους και συμμετέχουν μόνο οι Αδελφές και οι εσώκλειστες μαθήτριες. Έτσι πραγματοποιείται και μια επιθυμία παλιών μαθητριών της Σχολής, που είχαν επανειλημμένα καλέσει τις Αδελφές στην πόλη τους. Άλλωστε υπήρχαν και κάποιες παλαίμαχες μοναχές της Σχολής, οι οποίες δεν είχαν ακόμα επισκεφθεί το Ρέθυμνο, αν και βρίσκονταν 30 χρόνια στα Χανιά. Διαβάζουμε τη συνέχεια στο Χρονικό: (...) Έτσι αποφασίσθηκαν τα πάντα. Έγερση στις 3.30 το πρωί. Μετά από σύντομες προετοιμασίες, με ένα σφύριγμα επιβιβαζόμαστε γρήγορα στο αυτοκίνητο, που μας περιμένει. Αρχίζει να φέγγει. Φθάνουμε στη Σούδα. Στάση για κολατσιό στους Αρμένους, στις όχθες του ποταμού. Ήδη ο ήλιος ανεβαίνει. Πλησιάζουμε. Φάνηκαν κιάλας οι μιναρέδες. Τι όμορφη πόλη! Τη διασχίζουμε γρήγορα. Σταματάμε για μεσημεριανό. Οι αμφιτρώωνές μας είχαν ήδη στήσει ένα υπέροχο τραπέζι στη δροσιά (...). Ύστερα επισκεπτόμαστε το Ρέθυμνο. Σπίτια φτιαγμένα με γούστο. Που και που μερικά τουρκικά κτίσματα. Φαίνονται και οι φυλακές των Ενετών... Η νύχτα πλησιάζει. Η εκδρομή μας τελειώνει εδώ. Μπαίνουμε στα αυτοκίνητα σιωπηλά. Επιστροφή στην Χαλέπα (...).

Για το 1927 μαθαίνουμε επίσης (τ. Α, 111-112- 113), ότι οι Καπουτσίνοι εγκαθίστανται στη Χαλέπα, σε σπίτι κοντά στη Σχολή. Το γεγονός αυτό χαροποιεί τις Αδελφές, γιατί έτσι θα υπήρχε η ευχέρεια στην καθημερινή τέλεση της λειτουργίας. Κάτι που είχαν στερηθεί όλα τα προηγούμενα χρόνια.

Το Σεπτέμβριο επισκέπτεται την Χαλέπα η έπαρχος Alice Pace και τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, γίνονται οι ασκήσεις περισυλλογής. Δεν υπάρχουν πληροφορίες στο Χρονικό για τα εκπαιδευτικά αυτής της χρονιάς (1927).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το Μάιο του 1920⁴³ η Mère Gonzague Laumailié, πρώτη Βοηθός, έκλεινε τη Σχολή Χανίων. Όμως το 1928 η έπαρχος Alice Pace, έδινε εντολή να την ξανανοίξουν για να προκαλέσει, τον ιταλικό ανταγωνισμό (τ Α, 131-132). Ο

⁴² Είναι φανερό ότι αυτές οι πληροφορίες σχετικά με τις επισκευές, έχουν γραφεί μετά το 1927 γιατί αναφέρουν και τη δωρεά του κ. Herriot που έγινε το 1929, όπως θα δούμε παρακάτω.

⁴³ Βλ. και σελ. 37.

υπεύθυνος επί των διοικητικών θεμάτων πατέρας Isidore, ήταν αποφασισμένος να καλέσει Ιταλίδες Αδελφές στη Σχολή των Χανίων, σε περίπτωση αναβολής στην επαναλειτουργία της Σχολής. Από τότε το παράρτημα αυτό συνέχισε να λειτουργεί και να δέχεται ένα μεγάλο αριθμό παιδιών, από τα οποία τα περισσότερα, είναι καθολικά. Μαθαίνουμε ακόμα ότι, τα γαλλικά διδάσκονται από την Αδελφή Ludwine και τα ελληνικά από μια δασκάλα που δεν είναι μοναχή (Το όνομά της δε γίνεται γνωστό). Δε γίνεται πουθενά αλλού αναφορά στο Χρονικό για το παράρτημα των Χανίων.

Επίσης, το 1928 περιγράφεται λεπτομερώς η αρρώστια μιας οικοτρόφης μαθήτριας, από τύφο. Η μαθήτρια θα έπρεπε να επιστρέψει στην οικογένειά της, αλλά παρέμεινε στο σχολείο γιατί οι γονείς της κατοικούσαν στο Κάιρο.⁴⁴ Έτσι, με αφορμή αυτό το θλιβερό συμβάν, μαθαίνουμε ότι, εκείνη τη χρονιά η Σχολή είχε δεχτεί εσωτερικές μαθήτριες, των οποίων οι γονείς κατοικούσαν σε άλλες χώρες, εκτός Ελλάδας. Για το 1928 πληροφορούμαστε ακόμα ότι γίνονται κάποιες επισκευές στη Σχολή. Οι επισκευές είχαν αρχίσει από το Μάιο, όμως λόγω των εμποδίων, τελείωσαν το Νοέμβριο. Οι βελτιώσεις του κτιρίου ενθουσιάζουν τις μαθήτριες της Χαλέπας, αλλά επιβαρύνουν τον προϋπολογισμό κι αυτό έπρεπε να αντιμετωπιστεί άμεσα (τ. Α, 114-118).

Τις αλλαγές στο σπίτι παρατηρεί και η Περιφερειακή Ηγουμένη Mère Alice Pace⁴⁵ και τις αποδέχεται με ευχαρίστηση σε επίσκεψή της στη Χαλέπα. Αυτό το πληροφορούμαστε από επιστολή της στις Αδελφές με ημερομηνία **18** Οκτωβρίου **1929** (τ. Α, 118-119). Η επιστολή αυτή, εκτός από τα επαινετικά σχόλια για τις βελτιώσεις του οικήματος, περιέχει παραινέσεις που αφορούν την πνευματική πορεία των Αδελφών:

Προχωρείτε πάντα στους δρόμους της τελειοποίησης. Μη σταματάτε. Ακολουθείτε τον Κανονισμό μας. Να έχετε αγάπη μεταξύ σας και να βοηθάτε η μία την άλλη (...).

⁴⁴ Το γεγονός αυτό συνέβη στις 14 Ιανουαρίου και η κοπέλα έμεινε στο κρεβάτι 42 μέρες. Στο προσκέφαλό της βρισκόταν η Ηγουμένη νύχτα-μέρα. Δεν ήθελε να αντικατασταθεί από τις υπόλοιπες Αδελφές για να μην παρεμποδίσει αυτή η βοήθεια το πρωινό εκπαιδευτικό τους έργο. Δυστυχώς όμως στην περίοδο ανάρρωσης της μαθήτριας αρρωσταίνει η αδελφή της. Ο πυρετός είναι πολύ υψηλός και παρά τις προσπάθειες του γιατρού σε ένα μήνα περίπου η κοπέλα σβήνει βυθίζοντας το σπίτι της Χαλέπας σε πένθος. Η κούραση και ο πόνος δημιουργούν κάποιες επιπλοκές υγείας και στην Ηγουμένη αλλά μια χειρουργική επέμβαση βελτιώνει την κατάστασή της.

⁴⁵ Η Alice Pace επισκέφθηκε ξανά τα Χανιά το 1929, το 1934 και το 1935. Βλ. και υποσημείωση 7 από Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη (2004, 145).

Όπως διαβάσαμε ήδη στο Χρονικό,⁴⁶ στις 15 Ιουλίου του 1929, επισκέπτεται τη Σχολή της Χαλέπας ο κ. Herriot πρόεδρος του Συμβουλίου,⁴⁷ συνοδευόμενος από τους κυριότερους παράγοντες της πόλης. Αφού προηγείται μια σύντομη συζήτηση, ο κ. Herriot επισκέπτεται τις αίθουσες της Σχολής. Σε κάθε μια από αυτές υπήρχαν ομάδες μαθητών που παρακολουθούσαν θερινά μαθήματα. Τον καταπλήσσει αυτή η διαρκής εργασία και αποφασίζει επί τόπου να στείλει επιστολή σε φίλο του στη Γαλλία, με σκοπό να ζητήσει επιχορήγηση 40.000 γαλλικών φράγκων. Συντάσσει μπροστά στις μοναχές ένα σύντομο γράμμα και ζητά να ταχυδρομηθεί αμέσως. Φεύγοντας για να βρει το αυτοκίνητό του τις χαιρετά εγκάρδια, εκδηλώνοντας την ευχαρίστησή του που είχε βρει μια «γωνίτσα τόσο γαλλική μακριά από τη χώρα του». Χαιρετώντας την Ηγουμένη της λέει τα εξής: «Είμαι στη διάθεσή σας. Μην δυσκολευτείτε να μου ζητήσετε κάτι. Θα είναι ευχαρίστησή μου να σας προσφέρω υπηρεσία». Αυτές οι υποσχέσεις αποδείχτηκε πως δεν ήταν μόνο λόγια. Στις αρχές του επόμενου έτους (1930), εστάλη στη Σχολή της Χαλέπας το ποσό των 40.000 γαλλικών φράγκων όπως είχε συμφωνηθεί (τ. Α, 134-136).

Τον Δεκέμβριο του 1930, ένα νέο ζήτημα προκύπτει: η ελληνική κυβέρνηση προειδοποιεί το ίδρυμα των Αδελφών ότι θα έκλεινε οριστικά, εάν η διευθύνουσα της Σχολής, δεν έστελνε έγκαιρα το αντίγραφο, από την άδεια λειτουργίας του. Όπως πληροφορούμαστε από την εφημερίδα της κυβερνήσεως με ημερομηνία 2 Ιανουαρίου 1931, έχει ψηφιστεί και δημοσιεύεται την περίοδο εκείνη ο νόμος 4862 «περί ξένων σχολείων». Σύμφωνα με το νόμο αυτό, απαγορεύεται η λειτουργία ξένου σχολείου χωρίς τη σχετική άδεια, από το Υπουργείο Παιδείας. Το ακόλουθο γράμμα συντάχθηκε από την Ηγουμένη στις 29 Ιανουαρίου 1931 και απευθύνεται προς τον Υπουργό Δημόσιας Εκπαίδευσης, με σκοπό τη χορήγηση άδειας λειτουργίας της Σχολής:

«Κύριε Υπουργέ,

Το ίδρυμά μας ιδρύθηκε στα Χανιά το 1852 και άρχισε να λειτουργεί ύστερα από φερμάνι της τουρκικής κυβέρνησης.⁴⁸ Πάρα πολλές φορές στο παρελθόν μετετράπη σε καταφύγιο, για να απαλλάξει τον κρητικό πληθυσμό από την οθωμανική βία.

Ξανάρχιζε τον εκπαιδευτικό του βίο, μόλις η λαίλαπα του πολέμου είχε περάσει.

⁴⁶ Βλ. και σελ. 64.

⁴⁷ Δεν διευκρινίζεται στο κείμενο για ποιο Συμβούλιο πρόκειται.

⁴⁸ Βλ. για την ίδρυση του εκπαιδευτηρίου και σελ. 34.

Οι κρητικές οικογένειες το θεωρούσαν ένα λιμάνι σωτηρίας από τότε που η Κρήτη ενώθηκε με την υπόλοιπη Ελλάδα το 1913. Εξακολούθησε την πορεία του όπως πριν, χωρίς να έχει στην κατοχή του άδεια από τις ελληνικές αρχές.

Τώρα δεδομένου του υπάρχοντος νόμου που αφορά τα ξένα σχολεία⁴⁹ και επιδοκιμάστηκε από το Κοινοβούλιο, εκλιπαρώ την Εξοχότητά σας να δοθεί η άδεια στο προαναφερθέν ίδρυμα το οποίο διευθύνω, ώστε να συνεχίσει να λειτουργεί.

*Ευαρεστηθείτε, κύριε Υπουργέ, να δεχτείτε την έκφραση του βαθύτερου σεβασμού μου».*⁵⁰ (Χρονικό τ. Α, 136)

Για το **1930** δεν έχουμε στο Χρονικό άλλα στοιχεία, σχετικά με τα εκπαιδευτικά. Μαθαίνουμε όμως ότι ένας μαθητής από το δημοτικό, καλεί τις Αδελφές στο σπίτι του με την ευκαιρία της ονομαστικής του εορτής, στις 30 Νοεμβρίου (του Αγίου Ανδρέα). Έτσι πληροφορούμαστε ότι, για την περίοδο εκείνη και σε αυτό το επίπεδο φοίτησης, γίνονταν δεκτά και αγόρια (τ. Α, 119-122). Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από στοιχεία, που αντλούνται από τον φάκελο Αλληλογραφίας της Σχολής (Registre des correspondances, 1862-1949), στα γαλλικά.

Στις 20 Φεβρουαρίου του **1931**, επισκέπτεται τη Σχολή η Μητέρα Sorgniard, συνοδευόμενη από την Έπαρχο Mère Alice. Πρόκειται για την εκπαιδευτριά, επί τριάντα χρόνια, των δόκιμων μοναχών. Πολλές Αδελφές τη συναντούν για πρώτη φορά. Στόχος της το ρητό «Αφοσίωση ως το θάνατο», ούτε βλέμμα πίσω. Επί οκτώ μέρες η Μητέρα Sorgniard ενθαρρύνει, συμβουλεύει και προτρέπει τις Αδελφές να συνεχίσουν τον πνευματικό τους αγώνα χωρίς να κάμπτονται από τις δυσκολίες (Χρονικό, τ. Α, 124-125). Το Μάιο του 1931 παραχωρείται στη Σχολή η άδεια λειτουργίας της, κατόπιν της Υπουργικής Εγκυκλίου υπ' αριθμ.22.016/ 28 Απριλίου 1931, με την υπογραφή του Γεωργίου Παπανδρέου (τ. Α, 137).

Στις 6 Μαρτίου του **επόμενου έτους**, τιμήθηκε η Μητέρα Colette, που συμπλήρωνε πενήντα χρόνια προσφοράς στην κοινότητα του Αγίου Ιωσήφ. Στο Χρονικό υπάρχει μακροσκελής αναφορά στη ζωή και στο έργο της. Το 1881, σε ηλικία 18 ετών, έδωσε τους όρκους της μοναχής.

⁴⁹ Έχει ήδη ψηφισθεί και δημοσιευθεί στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος τεύχος 2 στις 2 Ιανουαρίου 1931 ο νόμος 4862 «Περί των ξένων σχολείων». Σύμφωνα με το άρθρο 2 αυτού του νόμου «Λειτουργία ξένου σχολείου άνευ αδείας απαγορεύεται. Εις υφιστάμενα τοιαύτα και στερούμενα εισέτι αδείας παρέχεται προθεσμία δύο μηνών προς υποβολή αιτήσεως δια παροχήν αδείας υπό του Υπουργού Παιδείας.

⁵⁰ Το γράμμα δεν υπογράφεται αλλά γνωρίζουμε από άλλα έγγραφα ότι Υπεύθυνη της Σχολής στο διάστημα αυτό (1926-1943) είναι η Μητέρα Colette. Όπως πληροφορούμαστε από έγγραφο της εισερχόμενης αλληλογραφίας (αρ. πρωτ. 22016, 28-4-1931) η άδεια λειτουργίας της Σχολής χορηγείται και υπογράφεται από τον υπουργό παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου, λίγους μήνες μετά.

Η Παλαιστίνη και η Ιερουσαλήμ ήταν οι πρώτες αποστολές της. Έζησε εκεί 15 χρόνια για να ακολουθήσει μετά η Τουρκία, η Σμύρνη και το Ηράκλειο, όπου παρέμεινε για 6 χρόνια. Από το 1926 ήρθε στα Χανιά και συνέχισε ακούραστη το ιεραποστολικό της έργο, μέχρι το 1932. Προς τιμήν της Mère Colette διοργανώνεται δεξίωση στην αίθουσα τελετών της Σχολής, όπου παρευρίσκονται ο Πρόξενος της Γαλλίας, παλιές μαθήτριες και Καπουτσίνοι μοναχοί. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τραγούδια και μουσικά κομμάτια από τη χορωδία της Γαλλικής Σχολής Jeanne d'Arc του Πειραιά. Την επόμενη μέρα οι ελληνικές εφημερίδες εγκωμιάζουν την τελετή (τ. Α, 126-131).

Δύο χρόνια αργότερα, ένα γράμμα με ημερομηνία 28 Ιουλίου **1934**, αναγγέλλει στον κ. Prène, γενικό Πρόξενο της Γαλλίας στα Χανιά, ότι θα περνούσε από κει μια καθολική πανεπιστημιακή αποστολή. Ύστερα από αίτημα του Διευθυντή της αποστολής κ. Botinelli στον Πρόξενο και κατόπιν επικοινωνίας του κ. Prène με την Ηγουμένη, ρυθμίζεται η παραμονή τους στη Χαλέπα. Στις 13 Αυγούστου, νωρίς το πρωί, 16 άτομα, φθάνουν στο Οικοτροφείο. Τα μέλη της αποστολής δείχνουν ιδιαίτερα ευχαριστημένα από την παρεχόμενη φιλοξενία και αρχίζουν τις θρησκευτικές διαλέξεις στην πόλη των Χανίων, χωρίς να έχουν από τον κόσμο την προσδοκώμενη ανταπόκριση. Τρεις μέρες μετά, ξαναφεύγουν για τη Γαλλία. Την ημέρα της αναχώρησής τους, η Μητέρα Colette οργανώνει προς τιμήν τους ένα γεύμα και μια σύντομη τελετή. Μετά από τις ομιλίες του Διευθυντή της αποστολής Botinelli και του Γάλλου Προξενου, οι καθηγητές της αποστολής αποχαιρετούν την Ηγουμένη, ευχόμενοι την συνεχή διάδοση των ιεραποστολικών της έργων (τ. Α, 132-133-134). Από το παραπάνω συμβάν επιβεβαιώνεται ότι η Γαλλική Σχολή είναι ένα σημαντικό σημείο αναφοράς για την οργάνωση θρησκευτικών και μορφωτικών εκδηλώσεων από Γάλλους φορείς, στην πόλη των Χανίων.

Το κίνημα του 1935, η συνακόλουθη πολυτάραχη περίοδος και οι συνέπειές της για τη Σχολή, περιγράφονται αναλυτικά στο Χρονικό (τ. Α, 140-141). Παραθέτουμε τα σημαντικότερα αποσπάσματα αυτών των γεγονότων :

«Το Σάββατο 2 Μαρτίου, ξεσπάει επανάσταση στην Κρήτη. Το βενιζελικό κόμμα δηλώνει ότι δεν μπορεί πια να υποφέρει περισσότερο την πίεση της κυβέρνησης. Αποφασίζεται πραξικόπημα, για την κατάληψη της εξουσίας. Πολύ πριν από το ξημέρωμα αυτής της μέρας, οι επικοινωνίες ανάμεσα στη Χαλέπα και τα Χανιά διεκόπησαν.

Οι επαναστάτες αρχηγοί επιτάσσουν όλα τα οχήματα. Οι δήμαρχοι των διαφόρων διαμερισμάτων της χώρας ξεσηκωμένοι παραγγέλλουν ή και υποχρεώνουν τους πολίτες, να καταταγούν στον επαναστατικό στρατό (...). Στις 11 το πρωί μια αληθινή ανθρωποθάλασσα απ'όπου ξεπροβάλλουν τα ντουφέκια, γεμίζει τη πλατεία Βενιζέλου. Ο Βενιζέλος παίρνει το λόγο σ'αυτή τη συγκέντρωση και μ'ένα ύφος εύγλωττο και πειστικό, απαιτεί μαζί με την αφοσίωση στο πρόσωπό του, τον ενθουσιασμό των συμπατριωτών του. Αυτοί μαντεύουν από την έκφραση της χειρονομίας του, το νόημα της διαφορούμενης φράσης του. Μια ομάδα 500 ανδρών αποκόπτεται από το πλήθος. Με τον πρώην δήμαρχο επικεφαλής παίρνουν το δρόμο του τηλεγραφείου. Υποχρεώνουν τον Διευθυντή με τα όπλα να τους παραχωρήσει τη θέση του. Το δίκαιο υποχωρεί στη δύναμη. Στις 6 το βράδυ, οι επαναστάτες είναι οι κυρίαρχοι όχι μόνο των Χανίων αλλά και όλου του νησιού. Έτσι απαντούσε η Κρήτη, αφού η κυβέρνηση της είχε επιβάλλει να κλείσει τα λιμάνια της στα πολεμικά πλοία, που τα χαρακτήριζε πειρατικά και έπλεαν στο πέλαγος. Μέσα στη νύχτα 7 πλοία, τα πιο σημαντικά της Ελλάδας, βούλιαξαν στον κόλπο της Σούδας. Τα αεροπλάνα του κυβερνητικού στρατού πέταγαν από πάνω τους την Κυριακή ρίχνοντας βόμβες για να τα βουλιάξουν. Το πλοίο «Αβέρωφ» απαντούσε θαρραλέα. Τα πολυβόλα αντηχούσαν στους λόφους κι έκαναν κι αυτά το έργο τους. Ξαφνικά ακούστηκε ένας τρομερός θόρυβος και ακολούθησε ένα τέταρτο τρομερού πανικού. Σε λίγο, ξανάρχισε μια σχετική ησυχία. Άλλωστε οι αδιάκοπες επισκέψεις των αεροπλάνων δε μας διαβεβαίωναν ότι η ησυχία αυτή θα διαρκέσει. Στην Κρήτη η επανάσταση είχε επικρατήσει, αλλά ο λαός φλεγόταν για να μάθει τι συνέβαινε στο μακεδονικό μέτωπο. Η παρατεταμένη σιωπή, ήταν για την κοινή γνώμη κακός οιωνός. Η ανησυχία σου τρύπαγε την καρδιά. Ο στρατιωτικός νόμος εφαρμόστηκε με προοπτική την αντίδραση ενάντια στην ηττοπάθεια (...)

«Οι άνθρωποι δε ζουν πια, τους ακολουθεί ο φόβος (...). Η εβδομάδα προχωρεί μέσα σε μια θολή ατμόσφαιρα. Οι μαθήτριάς μας υφίστανται τις συνέπειες αυτών των γεγονότων. Οι περισσότεροι γονείς έχουν κρατήσει τα παιδιά τους στο σπίτι, από φόβο για τα όσα συμβαίνουν. Την Παρασκευή 8 Μαρτίου, μερικές μαθήτρες εμφανίζονται. Αυτή τη μέρα, οι τάξεις είναι σχεδόν πλήρεις, το ίδιο και την επομένη που αναφέρεται ως η πιο αξιοσημείωτη μέρα της επανάστασης. Στις 3 το απόγευμα, ο κ. Τονηερ Πρόξενος της Ιταλίας, φθάνει στο σχολείο (...). Είναι τόσο αναστατωμένος, ώστε αρθρώνει με κόπο: «Μητέρα μου, το Ηράκλειο βομβαρδίστηκε. Τα Χανιά θα έχουν την ίδια τύχη. Το σχολείο σας είναι σε κίνδυνο επειδή είναι κοντά στο σπίτι του Βενιζέλου.

Αναρτήστε σημαίες σε όλα τα μέρη του κτιρίου. Απλώστε μερικές και στον κήπο και κατεβείτε στο υπόγειο χωρίς να χάσετε χρόνο».

Στο σχολείο δημιουργείται μεγάλη αναστάτωση. Τα κλάματα διαδέχονται τις φωνές. Οι εξωτερικές τρέχουν στα σπίτια τους και οι εσωτερικές πάνε στο υπόγειο να κρυφτούν (...). Στις 7 το βράδυ μαθαίνουμε ότι στην πόλη έπεσε ένα από τα αεροπλάνα που έκανε τους βομβαρδισμούς κάπου έξω από την επαρχία Κισσάμου. Αφού γλίτωσαν από τον κίνδυνο της πτώσης, οι αεροπόροι δεν θα είχαν γλιτώσει από την εκδίκηση των χωρικών, αν δεν είχε φτάσει εκεί επί τόπου ο κ. Μαζωκοπάκης που είχε μεγάλη επιρροή στην πόλη. Από τον ίδιο πληροφορήθηκε κι ο Βενιζέλος το συμβάν. Αμέσως ο Βενιζέλος έστειλε το αυτοκίνητό του για να τους μεταφέρουν και έδωσε εντολή να μεταχειριστούν τους αεροπόρους με πολύ προσοχή και να τους οδηγήσουν στην πόλη. Μετά από μια ανάκριση, τους κράτησαν υπό επιτήρηση. Τη επόμενη μέρα, μια ατέλειωτη πομπή αυτοκινήτων σταθμεύουν μπροστά στο σπίτι του Βενιζέλου. Ήθελαν να πάρουν νέες κατευθύνσεις για την επανάσταση. Η επανάσταση όμως είχε αποτύχει. Ήταν πια γεγονός. Ο πληθυσμός με τρομερή αγωνία προαισθανόταν τη μοιραία κατάληξη. Τα πράγματα παραμένουν τεταμένα μέχρι τις 11 το βράδυ, όπου πραγματοποιείται η αναχώρηση του Βενιζέλου, όπως ήταν αναμενόμενο. Συνοδεύεται από τη γυναίκα του, στελέχη του κόμματος, τον ναύαρχο, τους αξιωματικούς του ναυτικού. Επιβιβάζεται στο «Αβέρωφ» και φτάνει στην Κάσο, έδαφος ξένο, αλλά κοντά στην Κρήτη. Η κυβέρνηση Τσαλδάρη επικρατεί στην Κρήτη στις 11 Μαρτίου. Η αναχώρηση του Βενιζέλου θεωρήθηκε από κάποιους πράξη υποχώρησης, από άλλους κίνηση πατριωτισμού. Σύμφωνα με το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, η αποχώρησή του ήταν μια λύση για τον τόπο. Στην αντίθετη περίπτωση η Κρήτη θα είχε πνιγεί στο αίμα (...). Όμως η αποτυχία της επανάστασης που οφειλόταν σε προδοσία, υπήρξε μια μεγάλη δυστυχία για τις οικογένειες (όσων είχαν εμπλακεί), ώστε εκτός της βαριάς φορολογίας που τους επεβλήθηκε, να καταστραφούν οικονομικά, χάνοντας εν μέρει τις περιουσίες τους (τ. Α, 140-145).

Στη συνέχεια του Χρονικού περιγράφεται ο σεισμός της 28^{ης} Φεβρουαρίου 1935 στην Κρήτη. Ήταν αρκετά δυνατός και προκάλεσε θύματα και πολλές ζημιές στους κατοίκους. Περισσότερο επλήγησαν τα χωριά γύρω από τα Χανιά. Ο σεισμός προκάλεσε ζημιές και στη Γαλλική Σχολή (τ. Α, 145). Δεν υπάρχουν πληροφορίες στο Χρονικό για τη δικτατορία του Μεταξά ούτε για το έτος **1936**. Αφιερώνεται όμως ένα μεγάλο μέρος στην επιστροφή του πρίγκιπα Γεωργίου στην Ελλάδα και στην

επίσκεψή του στα Χανιά στις 12 Απριλίου του **1937**, με το αντιτορπιλικό «Ψαρά» (τ. Α, 147-149).

Η συγγραφέας με την ευκαιρία αυτή αναφέρεται στο ρόλο που έπαιξε ο Γεώργιος ως Ύπατος Αρμοστής της Κρήτης (1898-1906). Με την επιβολή της μοναρχίας το Νοέμβριο του 1935 στην Ελλάδα, ο Γεώργιος αποκτούσε και πάλι τα νόμιμα δικαιώματά του. Είναι ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι αν και επρόκειτο για μια σύντομη επίσκεψη στα κρητικά εδάφη, ο Γεώργιος βρήκε χρόνο να περάσει με την οικογένειά του και από τη Γαλλική Σχολή της Χαλέπας. Η επίσκεψη γίνεται απροειδοποίητα, με την άνεση της προσωπικής τους γνωριμίας κι είναι το ίδιο εγκάρδια όπως παλιά.⁵¹ Από την ταρατσα της Σχολής οι επισκέπτες θαυμάζουν τη θέα και βγάζουν φωτογραφίες με τις Αδελφές, ενώ, προτού φύγει, ο Πρίγκιπας μιλά λίγο με τις εσωτερικές μαθήτριες.

Ο Γεώργιος περνά πάλι από τα Χανιά και επισκέπτεται τη Γαλλική Σχολή πηγαίνοντας στην Αίγυπτο, το Μάιο του 1941 (τ. Α, 149).⁵² Οι δύο παραπάνω επισκέψεις επιβεβαιώνουν για μια ακόμα φορά τη διατήρηση των στενών σχέσεων μεταξύ Παλατιού και Αδελφών, παρά το πέρας των ετών. Τίποτα δεν έχει σημειωθεί για το **1938** και το **1939** στο Χρονικό.

Ωστόσο τα δραματικά γεγονότα του **1940**, περιγράφονται εκτενώς και με παραστατικό τρόπο από τη συγγραφέα, ενώ είναι έντονα τα αισθήματα της θλίψης και του αποτροπιασμού των Αδελφών για την ιταλική εισβολή (τ. Α, 149-152):

«Το τέλος των ελπίδων για ειρήνη είναι πια γεγονός. Η μάστιγα του πολέμου απλώνεται στην Ευρώπη και απειλεί την Ελλάδα που προσπαθεί να διατηρήσει την ειρήνη των κατοίκων της. Μάταιες προσπάθειες. Το εχθρικό χέρι τη σφίγγει.

«Η Ιστορία θα καταγράψει στο μέλλον με ποιο τρόπο η χώρα απήντησε στο βιασμό της ουδετερότητάς της (...). Την 28^η Οκτωβρίου 1940 το ελληνικό έδαφος κατελήφθη κι ενώ λίγο πριν είχε μεσολαβήσει φιλικό γεύμα στην ιταλική Πρεσβεία, τα ιταλικά στρατεύματα προελαύνουν κατά μήκος 30 χιλιομέτρων επί του ελληνικού εδάφους. Έχει αρχίσει ο πόλεμος με όλη του τη φρίκη. Οι μαθήτριάς μας φθάνουν το πρωί

⁵¹ Στην αιφνιδιαστική αυτή επίσκεψη, ο Πρίγκιπας, συνοδευόμενος από την οικογένειά του, συνάντησε προτού μπει στη Σχολή, τη Μητέρα Gonzague που φρόντιζε εκείνη την ώρα τον κήπο. Μόνο εκείνη ως μεγαλύτερη από όλες τις Αδελφές, είχε συναντήσει ξανά τον Γεώργιο σε παλαιότερη επίσκεψη, το 1899.

⁵² Όπως πληροφορούμαστε από τη περιγραφή του ίδιου γεγονότος στο Μικρό Χρονικό (σελ. 60) ο Γεώργιος περνώντας από τη Χαλέπα παρακάλεσε τις Αδελφές να φύγουν κι αυτές από την Ελλάδα. Εκείνες όμως αρνήθηκαν.

κατάπληκτες. Η λύπη είναι ζωγραφισμένη σε όλα τα πρόσωπα. Μεγάλοι και μικροί νοιώθουν το χτύπημα που δόθηκε στη μητέρα Πατρίδα⁵³ (...).

Την ίδια μέρα ο γενικός Επιθεωρητής διατάσσει το κλείσιμο των σχολείων. Την 1^η Νοεμβρίου 1940 η πόλη δέχεται τον πρώτο βομβαρδισμό. Προκαλεί πολλά θύματα. Ακολουθεί ένας δεύτερος βομβαρδισμός, ακόμα πιο βίαιος από τον πρώτο. Στη συνέχεια δεν υπάρχουν παρά αναγνωριστικές πτήσεις. Οι άνθρωποι δεν τρέμουν πια. Οι καμπάνες, σημείο συναγερμού, δεν κάνουν πλέον εντύπωση». Όμως τα δραματικά γεγονότα του πολέμου δεν αργούν να αγγίζουν και τις Ιταλίδες Αδελφές της Σχολής. Οι 3 Αδελφές⁵⁴ συλλαμβάνονται και ύστερα από έλεγχο και σύντομη παραμονή στο Ιταλικό Προξενείο, οδηγούνται σε εγκαταλελειμμένο σπίτι. Εκεί παραμένουν μέχρι τον Ιανουάριο του 1941, παρά τα διαβήματα της Ηγουμένης στις αρχές. Διαβάζουμε στο Χρονικό: «Οι Αδελφές μας είναι τα πρώτα θύματα των αισθημάτων μίσους. Στις 5 Νοεμβρίου 1940 παρουσιάζεται η Αστυνομία στην Κοινότητά μας, διατάσσοντας τις Ιταλίδες Αδελφές να τους ακολουθήσουν χωρίς καμία αργοπορία. Προσπαθούμε να αντιδράσουμε, παγωμένες από μια τόσο βίαιη διαταγή, που δεν αφήνει περιθώρια προετοιμασίας στις μοναχές. Μάταιη προσπάθεια. Οι τρεις Αδελφές μας αναγκάστηκαν να φύγουν αμέσως συνοδευόμενες από τους Αστυνομικούς. Ακολούθησε εξονυχιστικός έλεγχος των αποσκευών τους και τέλος βρέθηκαν έγκλειστες στο Ιταλικό Προξενείο, στερημένες από κάθε τι, χωρίς τρόφιμα. Δύο μέρες μετά, οδηγήθηκαν σ'ένα ερειπωμένο σπίτι, σχεδόν χωρίς στέγη, που έγινε η κατοικία τους. Από τις 7 Νοεμβρίου του 1940 έως τις 17 Ιανουαρίου του 1941, έζησαν εκεί μέρες πολύ πικρές και στις υλικές στερήσεις προστέθηκαν και οι ηθικές (...). Αν και πρέπει να ομολογήσουμε ότι οι Αστυνομικοί, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, τούς φέρθηκαν πολύ ευγενικά. Οι ενέργειές τους στις ελληνικές αρχές, μετά από πολλές προσπάθειες, κατέληξαν στην απελευθέρωσή τους».

Η Αδελφή Gonzague επιστρέφει στη Χαλέπα μαζί με τις δύο Αδελφές, τον Ιανουάριο του 1941. Σε όλο αυτό το διάστημα τρεφόταν μόνο με γάλα. Οι Αδελφές την υποδέχονται με δάκρυα ευτυχίας, γιατί είχε γλιτώσει έναν επικείμενο θάνατο. Την ίδια περίοδο η κοινότητα της Χαλέπας, που την εξυπηρετούσαν στο τελετουργικό μέρος Ιταλοί Πατέρες, μένει πάλι χωρίς ιερείς. Μερικές μέρες μετά, ένας ιερέας

⁵³ Ενδιαφέρον έχει αυτή η έκφραση από τη συγγραφέα: ονομάζει μητέρα-πατρίδα την Ελλάδα, ενστερνιζόμενη ως δικό της τόπο τη χώρα παραμονής της.

⁵⁴ Πρόκειται για τις Αδελφές Assunta Del Pino, Ludwine, και Gonzague.

αγγλικής εθνικότητας ο πατέρας Isidore, ερχόταν να καλύψει το κενό της Αποστολής και να γεμίσει χαρά την καρδιά μας (Χρονικό τ. Α, 152).

Το θέμα της επιβίωσης στις σκληρές συνθήκες του πολέμου είναι άλλο ένα ζήτημα που απασχολεί τις Αδελφές.

Όπως αναφέρεται στο Χρονικό: (τ. Α, 152) *«Πώς να αντιμετωπίσεις τη συντήρηση της κοινότητας; Το πρόβλημα λύθηκε αρκετά γρήγορα. Αναλάβαμε την καλλιέργεια του κήπου. Ανταποκρίνεται αρκετά καλά στις ανάγκες μας»*. Όμως στην ίδια σελίδα διαβάζουμε ότι οι μοναχές αναγκάζονται να κάνουν και κάτι άλλο, μάλλον ασυνήθιστο για να αντεπεξέλθουν οικονομικά: *«Δεχόμαστε με ευγνωμοσύνη το πλύσιμο και το σιδέρωμα των ρούχων που μας φέρνουν τα αγγλικά στρατεύματα της περιοχής των Χανίων. Αν και η αμοιβή μας είναι πολύ μέτρια, επειδή δεν έχουμε απαιτήσεις, μπορούμε να τα καταφέρουμε. Επιζούμε έτσι υπομένοντας τους αδιάκοπους συναγεμμούς, που από το 1941 γίνονται πιο συχνοί»*.

Ωστόσο, τα γερμανικά στρατεύματα δεν αργούν να εισβάλλουν στην Ελλάδα.

Στο Χρονικό (τ. Α, 157) καταγράφονται και οι εντυπώσεις των Αδελφών, από την αρχή της γερμανικής κατοχής. Τα γεγονότα των πρώτων ημερών περιγράφονται με ακρίβεια, αποδίδοντας δραματικά εκείνες τις στιγμές: *«Τα στούκας δεν βομβαρδίζουν πια τα Χανιά στα κλεφτά. Οι επιθέσεις τους είναι συστηματικές. Έχουν κηρύξει τον πόλεμο στην Ελλάδα. Μαύρη η Κυριακή των Βαΐων της 20^{ης} Απριλίου του '41, όταν η τρομερή γερμανική δύναμη χτυπούσε ένα μικρό λαό τον ελληνικό, που δεν είχε τίποτε άλλο για να αντιμετωπίσει τις γερμανικές μηχανοκίνητες μεραρχίες παρά τη γενναιότητά του (...). Τα γερμανικά στρατεύματα προχωρούν αλματωδώς. Την Κυριακή του Πάσχα, χιτλερικά στρατεύματα κατελάμβαναν την Αθήνα και μετά την ίδια τη χώρα. Σκεφτική η Κρήτη παρακολουθεί το δράμα που ξεκινάει...»*.

Πολύ σύντομα και εκείνη θα δεχτεί τα χτυπήματα των Γερμανών. Οκτώ (8) μέρες μετά την κατάληψη της Αθήνας, το νησί δέχεται ορμητικές επιθέσεις. Μέχρι και τον Μάιο του '41 η Κρήτη αντιστέκεται ηρωικά.

Όπως μαθαίνουμε από το Χρονικό (τ. Α, 158-159-160), την Τρίτη 20 Μαΐου 1941, οι Γερμανοί οργανώνουν μια γενική επίθεση στο νησί (...). Στον Γαλατά η μάχη μαίνεται σκληρή. Η αεροπορία συνεχίζει το έργο της καταστροφής: Για να εμποδίσει την πτώση των πολυάριθμων Γερμανών αλεξιπτωτιστών, ρίχνει βόμβες επί οκτώ συνεχόμενες μέρες, από τις 2 το πρωί μέχρι τις 9 το βράδυ. Σημαντική είναι και η συμβολή των Άγγλων, παρά το ότι ήταν κατώτεροι των Γερμανών εισβολέων σε αριθμό και πολεμικό εξοπλισμό. Οι περισσότεροι Άγγλοι τραυματίες μεταφέρονται

στη Χαλέπα. Το οίκημα έχει μετατραπεί κατά το μεγαλύτερο μέρος του σε Νοσοκομείο, από την έλευση των Άγγλων στην Κρήτη, το Δεκέμβριο του 1941. Οι Αδελφές έχουν διαμορφώσει και ένα καταφύγιο -που σε άλλες εποχές ήταν στέρνα- για να προφυλάσσονται σε περίπτωση βομβαρδισμού. Περνούν μέρες δύσκολες. Στις 27 Μαΐου του 1941 ένας Άγγλος αιχμάλωτος, που δούλευε στην υπηρεσία των Γερμανών τραυματιών, προειδοποιεί τις Αδελφές ότι οι Γερμανοί είναι ήδη στο προαύλιο του σχολείου και τους ζητούν να παρουσιαστούν μπροστά τους. Η συμπεριφορά τους σχολιάζεται από τις Αδελφές ως μάλλον σωστή. Οι Γερμανοί αξιωματικοί δεν μπαίνουν μέσα. Καταγράφουν τα πρόσωπα και απομακρύνονται. Για λίγο όμως γιατί στη συνέχεια (...) *μια αληθινή ορδή Ούννων εξαπλώνεται σε όλα τα δωμάτια του σπιτιού χωρίς να ενδιαφέρεται για την παρουσία των μοναχών. Αρχίζουν να φωνάζουν δυνατά. Ο αρχηγός τους διατάσσει να του φέρουν 40 ζεύγη σεντόνια και να ετοιμαστούν 150 φλιτζάνια τσάι. Σε περίπτωση που ο αριθμός των σεντονιών δεν φτάνει, ζητά να βγάλουν οι Αδελφές και τα δικά τους από τα κρεβάτια. Προσθέτει ότι δεν του αρέσει να σχολιάζουν τις διαταγές του και ζητά να σερβιριστεί σύντομα το δείπνο. Τους ετοιμάζουμε μεγάλη ποσότητα από αυγά με πατάτες τηγανητές (...).* Η τελευταία εικόνα αυτής της ημέρας καταγράφεται στο Χρονικό και καταδεικνύει όλη τη θλίψη των Αδελφών για την παρουσία του Γερμανού κατακτητή: *«Πολύ αργά μέσα στη νύχτα, μόλις τελειώνουμε τις δουλειές με τις ψυχές λυπημένες, προσπαθούμε να κοιμηθούμε λίγο. Τα όπλα αντηχούν χωρίς σταματημό. Από μακριά τα τανκς, τα αυτοκίνητα, οι μοτοσικλέτες κυλούν με μεγάλη ταχύτητα. Ο θόρυβος είναι τρομερός. Στις 3 το πρωί, ο αέρας αντηχεί από τα εθνικά τους τραγούδια. Ο αγκυλωτός σταυρός κυματίζει παντού (Χρονικό τ. Α, 161)».* Την επόμενη μέρα, στις 28 Μαΐου του 1941, οι Αδελφές βλέπουν ότι ένας αριθμός Γερμανών έχει κατασκηνώσει απέναντι στη Σχολή. Ο αξιωματικός που τις διέταξε την προηγούμενη νύχτα να του προμηθεύσουν σεντόνια και τσάι, ζητάει να του παραδοθούν όσα κιβώτια τροφίμων τους άφησαν οι Άγγλοι (...). Η συγγραφέας αναλογίζεται με τρόμο: *«Πόσες ανθρώπινες ζωές θερίστηκαν εκείνες τις μέρες από τα πολυβόλα και τα περίστροφα των κατακτητών! (...) Τα βράδια οι Γερμανοί επέστρεφαν με τα φορτηγά τους γεμάτα καρπούς και λάφυρα από τις λεηλασίες των θυμάτων τους (...)*».

Στις 22 Ιουνίου του 1941 το σύνταγμα των αλεξιπτωτιστών αντικαθίσταται από τους αλπινιστές. Αυτοί είναι λιγότερο βάρβαροι. Όμως μετά ακολουθούν οι σκαπανείς, που συναγωνίζονται σε σκληρότητα με τους πρώτους. Παρακάτω αναφέρεται το γκρέμισμα του αγάλματος του Αγίου Ιωσήφ, προστάτη της Σχολής. Το γεγονός αυτό

λύπησε ιδιαίτερα τις Αδελφές: «Τη νύχτα της 31^{ης} Δεκεμβρίου 1941, στρατιώτες του Χίτλερ κατευθύνουν τα πυρά τους στο άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ. Το βάλανε για στόχο, μέχρι που το καταστρέψανε τελειωτικά, βγάζοντας άγριες φωνές. Ήταν μια νύχτα τρόμου (τ. Α, 162)».

Αρχίζει η πείνα. Κανείς δε βρίσκει τρόφιμα, αφού όλα κατάσχονται από τους Γερμανούς. Διαβάζουμε στο Χρονικό (τ. Α, 162):

Οι λεηλασίες συνεχίζονται (...). Πολύ σπάνια οικογένειες μπορούν να πληρώσουν την πολυτέλεια μιας φέτας ψωμιού. Το κόστος της ζωής ανεβαίνει και η ίδια η ζωή γίνεται αφόρητη. Μπροστά σε αυτό το αδιέξοδο οι Αδελφές ζητούν από τον Γερμανό κυβερνήτη κ. Block την άδεια να ανοίξουν τις τάξεις τους. Κατόπιν της έγκρισής του το σχολείο ανοίγει. Τα μαθήματα ξεκινούν με ένα πυρήνα δέκα μαθητών. Γρήγορα διαδίδεται ότι η Γαλλική Σχολή είναι ανοιχτή. Όπως αναφέρει η συγγραφέας:

«Τα παιδιά μας φτάνουν στην αρχή δειλά. Έπειτα ο αριθμός μεγαλώνει και τέλος αυξάνει αισθητά. Για λίγο όμως, αφού στο μεταξύ οι σκαπανείς διατάζουν να αδειάσει το σπίτι της Χαλέπας και ο διοικητής τους αποφασίζει να μετατρέψει ένα μέρος του σε νοσοκομείο». Τελικώς οι σκαπανείς εγκαθίστανται στη Χαλέπα τον Φεβρουάριο του 1942 (Χρονικό τ. Α, 162). Το Μάιο του 1943 πεθαίνει ο πατέρας Isidore και η Κοινότητα του Αγίου Ιωσήφ βρίσκεται για μια ακόμα φορά χωρίς ιερέα και πνευματικό πατέρα. Ωστόσο από το Χρονικό μαθαίνουμε ότι την ίδια εποχή τα δεδομένα του πολέμου αρχίζουν να αλλάζουν και ο χιτλερικός στρατός υφίσταται τις πρώτες αποτυχίες. Η εκστρατεία στην Αφρική δεν έχει αίσιο αποτέλεσμα για τους Γερμανούς. Έτσι αποφασίζουν να ενισχύσουν τα οχυρωματικά τους έργα στο νησί, ώστε να αντιμετωπίσουν μια πιθανή επίθεση στην Κρήτη. Επιπλέον, επιτάσσουν κάποια από τα δωμάτια της Σχολής που λίγο καιρό πριν είχαν αφήσει στη διάθεση των Αδελφών.

Αλλά τα απρόοπτα δε σταματούν εδώ. Λίγο καιρό μετά οι Αδελφές κινδυνεύουν να εκδιωχθούν από τη Χαλέπα. Όπως πληροφορούμαστε από το Χρονικό: «Μια Κυριακή πρωί, ένας αξιωματικός εισχωρεί στα δωμάτιά μας χωρίς να αιτιολογήσει την πράξη του κι αφού τελειώνει την επίσκεψή του μας ανακοινώνει, ότι πρέπει να εγκαταλείψουμε το σπίτι μας. Ήταν ένα πραγματικό χτύπημα κεραυνού» (Χρονικό τ. Α, 162-165).

Οι Αδελφές ανησυχούν σοβαρά γιατί μαζί με το σπίτι θα πρέπει να εγκαταλείψουν τον κήπο και το κτήμα δίπλα στη Σχολή. Όμως ο κήπος και το κτήμα τις βοηθούν να επιβιώνουν, αφού δουλεύουν πολύ σκληρά με σκοπό την κάλυψη των καθημερινών

τους αναγκών όχι μόνο με τα μαθήματα.⁵⁵ Έτσι όταν η ζέστη δεν είναι ανυπόφορη, αντί να ξεκουραστούν, ασχολούνται με δύσκολες αγροτικές δουλειές. Ωστόσο οι δουλειές αυτές, όπως το χτύπημα του σιταριού, εκτελούνται με πρωτόγονα μέσα, γι' αυτό και γίνονται διπλά κουραστικές. Όταν έρχεται ένας ιερέας για να τελέσει κάποιους εσπερινούς στη Χαλέπα, οι Αδελφές του περιγράφουν το συμβάν. Εκείνος τις συμβουλεύει να απευθυνθούν στον στρατηγό Braüer, στρατιωτικό διοικητή του νησιού. Ο Braüer τους φέρεται ευγενικά και ενδιαφέρεται για το αίτημά τους. Μερικές μέρες μετά, η διαταγή να εγκαταλειφθεί το σπίτι στη Χαλέπα αποσύρεται. Παρά τις φήμες που κυκλοφορούν κατά καιρούς περί εκκένωσης της Σχολής, οι Αδελφές παραμένουν στη Χαλέπα και δεν ενοχλούνται πλέον στην άσκηση των καθηκόντων τους.

Ο καιρός περνάει. Η κατάσταση αρχίζει να δυσκολεύει για τους Γερμανούς, ειδικά από τη στιγμή που η ιταλική κυβέρνηση υπογράφει ανακωχή τον Σεπτέμβριο του '43 και τάσσεται με την πλευρά των συμμάχων. Αυτή η συνθηκολόγηση θεωρείται «*μια μισητή αδικία*» για τους Γερμανούς. *Αρχίζουν να αισθάνονται αποδυναμωμένοι, ενώ συγχρόνως απειλούνται από εξεγέρσεις Ιταλών κρατουμένων, στα στρατόπεδα συγκεντρώσεων. Έτσι, τον Μάιο του 1944, αποφασίζουν μια συνένωση όλων των δυνάμεων στα Χανιά. Η πόλη μετατρέπεται σε απόρθητο φρούριο (τ. Α, 165-166). Διαβάζουμε στο Χρονικό: Να τολμήσει κάποιος επίθεση σ' αυτή τη ζώνη, είναι σαν να καταδικάζει τον πληθυσμό σε σφαγή που όμοια δεν υπάρχει. Κυριαρχεί παντού η αίσθηση της αβεβαιότητας (τ. Α, 166).*

Στις 22 Δεκεμβρίου 1944, πεθαίνει η τόσο αγαπητή σε όλους Mère Gonzague εξουθενωμένη από αλλεπάλληλες στερήσεις. Η Mère Gonzague, ιταλικής καταγωγής, πρόσφερε τις υπηρεσίες της στη Σχολή για 50 χρόνια περίπου. Συνελήφθη όπως ήδη αναφέρθηκε⁵⁶ από την ελληνική αστυνομία στις αρχές του ελληνοϊταλικού πολέμου, μαζί με τις άλλες δύο Ιταλίδες Αδελφές, από τις 5 Νοεμβρίου 1940 μέχρι τις 17 Ιανουαρίου 1941. Τότε απελευθερώθηκε από τις ελληνικές αρχές και επέστρεψε στη Σχολή της Χαλέπας. Λόγω ηλικίας, ήταν η μόνη που είχε συναντήσει τον Πρίγκιπα και τη βασιλική οικογένεια στη πρώτη συνάντησή του 1899.⁵⁷ Στα παιδιά δίδασκε

⁵⁵ Υποθέτουμε πως πρόκειται για ιδιαίτερα μαθήματα αφού τη Σχολή την είχαν επιτάξει οι Γερμανοί και ένα τμήμα της λειτουργούσε ως Νοσοκομείο.

⁵⁶ Βλ. και σελ. 72.

⁵⁷ Βλ. και σελ. 46. Στην επίσκεψη της βασιλικής οικογένειας το φθινόπωρο του 1899, δεν αναφέρεται το όνομά της, αλλά θα πρέπει να ήταν παρούσα γιατί ήταν η μεγαλύτερη από τις υπόλοιπες Αδελφές.

ζωγραφική και στον ελεύθερο χρόνο της φρόντιζε με ιδιαίτερο ζήλο τον κήπο της Σχολής.

2.4 Η μεταπολεμική περίοδος της Σχολής έως το κλείσιμο του Γυμνασίου (1945-1966)

Τα Χανιά βρίσκονται σε πλήρη απομόνωση, ακολουθώντας τα επιβεβλημένα μέτρα των Γερμανών. Δεν υπάρχει καμία δυνατότητα επικοινωνίας με τις γειτονικές πόλεις κι οι έμποροι κρύβουν τα τρόφιμά τους, όπως ισχυρίζεται η συγγραφέας του Χρονικού. Το χρήμα δεν κυκλοφορεί πλέον στην αγορά και γι αυτό, από την 1^η Νοεμβρίου του 1944 μέχρι το Μάρτιο του **1945**, οι πληρωμές γίνονται μόνο σε είδος. Όλοι προσδοκούν την ημέρα της απελευθέρωσης (τ. Α, 166).

Τον Απρίλιο του 1945 *«ο συμμαχικός στρατός καταλαμβάνει το γερμανικό έδαφος και στις 5 Μαΐου το Βερολίνο συνθηκολογεί, μέσα σε μια εκατόμβη αίματος»* (τ. Α, 167).

Οι Γερμανοί αρχηγοί των Χανίων πρέπει να παραδεχτούν την ήττα τους και να καταθέσουν τα όπλα. Η ταπείνωσή τους είναι τόσο μεγάλη ώστε δεν μπορούν να την υποφέρουν και αυτοκτονούν. Ένα ακόμα ενδιαφέρον σημείο αναφέρεται στο Χρονικό και περιγράφει με ακρίβεια την ιδιοσυγκρασία των Κρητικών: *«Είναι επίσης βέβαιο πως αν οι Άγγλοι δεν είχαν λάβει εγκαίρως κάποια προληπτικά μέτρα, ο κρητικός λαός, σε ένα ζέσπασμα οργής, θα είχε προκαλέσει μια μεγάλη αιματοχυσία εις βάρος του γερμανικού στρατού»* (τ. Α, 167). Ένα μήνα μετά τη συνθηκολόγηση, στις 19 Ιουνίου 1945, οι Γερμανοί στρατιώτες εγκαταλείπουν το σπίτι της Χαλέπας και τα Χανιά. Πριν αποχωρήσουν όμως οι εκρήξεις από χειροβομβίδες και πολεμοφόδια προκαλούν τρομερές δονήσεις στους τοίχους και διαπλατύνουν τα ρήγματα στη Σχολή τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά (Χρονικό τ Α, 166-167). Για λίγο οι Αδελφές ελπίζουν ότι θα επιστρέψουν στους δικούς τους ρυθμούς. Ωστόσο, η χαρά τους δεν κρατάει πολύ. Διαβάζουμε στο Χρονικό: *Όταν πέρασε αυτός ο μήνας της κόλασης και οι γερμανικές μπότες δεν αντηχούν πια στην Κοινότητά μας, τη θέση στο θόρυβο των όπλων, την παίρνει το τραγούδι των πουλιών (...). Αυτή όμως η τόσο ευπρόσδεκτη ηρεμία δεν είχε μεγάλη διάρκεια. Τέσσερις μέρες μετά την οριστική αποχώρηση των Γερμανών από το νησί, οι Άγγλοι ξαναπαίρνουν το σπίτι μας. Δεν το εγκαταλείπουν παρά την 1^η Μαΐου 1946. Ξαναπαίρνουμε τα δωμάτιά μας, σε αξιοθρήνητη κατάσταση. Οι ζημιές είναι πολύ μεγάλες αλλά τουλάχιστον βγαίνουμε από αυτή την κατάσταση σώες και αβλαβείς (...)* και αναλαμβάνουμε τις επισκευές.

Ωστόσο ο ισχνός προϋπολογισμός της Σχολής εξαντλείται γρήγορα καθώς και οι μικρές εργασίες κοστίζουν ακριβά.

Η Ηγουμένη βλέποντας τη μεγάλη ανάγκη της στιγμής δε διστάζει να ζητήσει βοήθεια από μεγάλους οικονομικούς παράγοντες των Χανίων και από την γαλλική κυβέρνηση. Συναντάει άρνηση από παντού. Οι καταστροφικές συνέπειες του πολέμου είναι σε όλους εμφανείς (Χρονικό τ. Α, 169).

Παρόλα τα εμπόδια το Οικοτροφείο επαναλειτουργεί ανακαινισμένο στο μεγαλύτερο μέρος του, την 1^η Οκτωβρίου 1946. Το γεγονός αυτό χαροποιεί την κρητική κοινωνία. Όμως το οικονομικό πρόβλημα παραμένει. Οι Αδελφές ελπίζουν ότι οι εγγραφές των νέων μαθητριών θα καλύψουν κάποια έξοδα της Σχολής. Συγχρόνως δεν ξεχνούν την αποστολή τους: ο στόχος τους είναι να οδηγήσουν με το έργο τους περισσότερες ψυχές στο δρόμο του καλού. Την 1η Μαΐου **1947**, επισκέπτεται τη Σχολή η Γενική Έπαρχος Jeanne d'Arc. Η άφιξή της ευχαριστεί ιδιαίτερα τις Αδελφές, αφού ο πόλεμος τους έχει στερήσει τόσα χρόνια αυτού του είδους τις επισκέψεις. Η Γενική Έπαρχος στις επικοινωνίες της με το προσωπικό χαράζει πνευματικές κατευθύνσεις και τις προετοιμάζει για την αντικατάσταση της Ηγουμένης,⁵⁸ από την Mère Marie. Η Μητέρα Μαρία⁵⁹ φθάνει τον Αύγουστο στη Χαλέπα και ενημερώνεται από την Ηγουμένη για τον τρόπο λειτουργίας της Σχολής.

Στα τέλη Αυγούστου, τη δύσκολη ώρα του αποχωρισμού, η Ηγουμένη Augustin αναχωρεί για το Βόλο,⁶⁰ συνοδευόμενη από τις παλιές της μαθήτριες ως το αεροδρόμιο Χανίων. Η Μητέρα Μαρία βρίσκεται μπροστά σε μια νέα καμπή της σχολικής ζωής: Αυτή τη χρονιά (1947), δημιουργούνται στο ίδρυμα οι τρεις πρώτες τάξεις του ελληνικού Γυμνασίου. Χρειάζεται μια καινούργια οργάνωση της Σχολής, νέο πρόγραμμα, ένας Διευθυντής και καθηγητές για τις ελληνικές σπουδές. Κάθε αρχή και δύσκολη, όμως όλα πάνε πολύ καλά από τον πρώτο χρόνο.⁶¹ Η νέα Ηγουμένη κατόπιν επικοινωνίας με τη Mère Augustin, προσλαμβάνει ως Διευθυντή του Γυμνασίου τον Στέφανο Μυλωνάκη, τέως Γυμνασιάρχη και πολύ καταρτισμένο

⁵⁸ Πρόκειται για την Ηγουμένη Augustin. Υπηρέτησε στα Χανιά από το 1943 έως το 1947.

⁵⁹ Το πλήρες όνομά της ήταν: Marie de la Sainte Face Presse.

⁶⁰ Η Γαλλική Σχολή ιδρύθηκε στο Βόλο και άρχισε να λειτουργεί το Σεπτέμβριο του 1904 από τις Αδελφές του Τάγματος «Άγιος Ιωσήφ της Εμφανίσεως». Βλ. και Χ. Χαρίτου, 2001, 10 υποσημείωση 1.

⁶¹ Δεν υπάρχει άλλη νύξη σε προηγούμενο κεφάλαιο του Χρονικού για το ζήτημα αυτό.

φιλόλογο. Προσλαμβάνονται επίσης τρεις Φιλολόγοι, ένας Θεολόγος, ένας Μαθηματικός, ένας Φυσικός, ένας Γυμναστής κι ένας Μουσικός.⁶²

Οι μαθήτριες του Γυμνασίου είναι σαράντα και οι μαθήτριες του Οικοτροφείου δεκαεφτά. Ένα πρόβλημα που είχε προκύψει από το προηγούμενο έτος, είχε ελαττώσει την εμπιστοσύνη των οικογενειών. (Χρονικό τ. Α, 170-171). Τι ακριβώς είχε συμβεί;

Όλο τον προηγούμενο χρόνο (1946), υπόσχονταν από το Υπουργείο την αναγνώριση των πρώτων τάξεων του Γυμνασίου. Όμως, όταν έφτασε το τέλος του σχολικού έτους, όπως διαβάζουμε στο Χρονικό: (τ. Α, 171) « δεν είχαμε λάβει καμία απάντηση. Έτσι οι μαθήτριάς μας δεν μπόρεσαν να περάσουν τις επίσημες εξετάσεις σε μας και αναγκάστηκαν να επαναλάβουν την τάξη. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, πολλές μαθήτριες εγκατέλειψαν τη Γαλλική Σχολή, για να εγγραφούν στο δημόσιο σχολείο».

Το 1948 (Χρονικό τ. Α, 172-173) η Γαλλική Σχολή προγραμματίζει με ιδιαίτερη σοβαρότητα, εκτός από τη σπουδή της γαλλικής γλώσσας, σπουδές Μουσικής. Δεν υπάρχει ακόμα Αδελφή με μουσική εξειδίκευση, αλλά η δεσποινίς Φανδρίδου, καθηγήτρια του Ωδείου, παραδίδει μαθήματα πιάνου με πλήρες πρόγραμμα σε όσες μαθήτριες το επιθυμούν. Επίσης, πληροφορούμαστε ότι το ίδιο έτος οργανώνονται εκδηλώσεις, που γίνονται στο τέλος του χρόνου και με την ευκαιρία εθνικών ή θρησκευτικών εορτών. Διαβάζουμε: *Οι οικοτρόφες ετοιμάζουν μια ψυχαγωγική συνάντηση για τις Αδελφές, σχετική με τη γιορτή του Αγίου Ιωσήφ. Επίσης ανεβάζουν μια θεατρική παράσταση, με την ευκαιρία της 25^{ης} Μαρτίου. Στο τέλος του έτους, νέα θεατρικά έργα παρουσιάζονται στα ελληνικά και στα γαλλικά. Οι εντυπώσεις είναι άριστες. Μετά την εκδήλωση, οι γονείς επισκέπτονται την αίθουσα εκθέσεων με τις χειροτεχνίες των παιδιών τους (τ. Α, 172-173). Μαθαίνουμε επίσης από την αναφορά της Εκεκκάκη (2004, 156) στην χανιώτικη εφημερίδα «Κήρυξ», ότι ο Διευθυντής του Ελληνικού Γυμνασίου κ. Μυλωνάκης, «πήρε το λόγο στο τέλος της εκδήλωσης και εξήγησε το σύστημα και τους σκοπούς της Σχολής».*

Τον Ιούλιο του 1948, οι επίσημες εξετάσεις ελληνικών είναι ικανοποιητικές. Η Ηγουμένη ζητάει στον κ. Burgaud, μέλος της Πρεσβείας, να παρίσταται στις εξετάσεις του γαλλικού λογοτεχνικού διπλώματος. 7 μαθήτριες είναι υποψήφιες στις εξετάσεις. Πετυχαίνουν και οι 7.

⁶² Οι καθηγητές που προσελήφθησαν στη Γαλλική Σχολή ήταν οι εξής: οι Φιλολόγοι Σαράντος Γναφάκης, Σπυρίδων Μαρκουλάκης και Χρίστος Συννεφάκης. Ο Θεολόγος Στέφανος Σουργιαδάκης, ο Μαθηματικός Ζαχαρίας Ψιμάρνης, ο Φυσικός Θεόφιλος Κοκκινίδης, ο Γυμναστής Εμμανουήλ Μαρνέλος και ο Μουσικός Μιχαήλ Βλαζάκης.

Το καλοκαίρι του 1948, 4 Αδελφές πήραν άδεια για να ταξιδέψουν στη γενέτειρά τους⁶³. Λόγω του πολέμου καμιά Αδελφή δεν είχε φύγει από την Κρήτη τα τελευταία δέκα χρόνια. Περιμένουν με ανυπομονησία την επιστροφή στην πατρίδα και την επίσκεψη στο Ηγουμενείο, όπου θα έρθουν σε επαφή με τις Μητέρες και τις Αδελφές της Γαλλίας.

Ωστόσο υπάρχει και κάτι άλλο ευχάριστο για τη Σχολή: έχει πλέον αποκτήσει τις τέσσερις τάξεις του ελληνικού Γυμνασίου. Οι μαθήτριες φτάνουν τις πενήντα στα ελληνικά. Υπάρχουν ακόμα 25 οικοτρόφες και 291 μαθήτριες για τα γαλλικά.

Σύμφωνα με τη συγγραφέα του Χρονικού, *οι άνθρωποι αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι οι ελληνικές σπουδές γίνονται εδώ με περισσότερη σοβαρότητα από ότι στο δημόσιο σχολείο (τ. Α, 174)*. Την ίδια χρονιά κλείνουν οι Σχολές της Βουλγαρίας και έτσι δημιουργείται η ευχέρεια να σταλεί στη Χαλέπα ακόμα μία Μουσικός: η Αδελφή Gabrielle Hallabit. Με τον τρόπο αυτό οι μουσικές σπουδές οργανώνονται καλύτερα. Κι έτσι, όπως μαθαίνουμε από το Χρονικό, *η μουσική ακούγεται από τα παράθυρα του Οικοτροφείου, όπως πριν από τον πόλεμο*.

Ως προς τη τέλεση της λειτουργίας στη Χαλέπα, τα πράγματα είναι δύσκολα, γιατί σε όλη την πόλη των Χανίων, υπάρχει μόνο ένας καθολικός ιερέας.⁶⁴ Κατόπιν συνεννόησης δέχεται να έρχεται ο ίδιος στο παρεκκλήσι της Σχολής, τέσσερις φορές την εβδομάδα, για τη λειτουργία. Τις υπόλοιπες μέρες οι Αδελφές πηγαίνουν στο ναό των Χανίων. Εκεί πληροφορούμαστε ότι τις Κυριακές και τις ημέρες των εορτών η Μουσικός Αδελφή Gabriel, παίζει αρμόνιο και μαζί της ψάλλουν οι κοπέλες των καθολικών οικογενειών⁶⁵ (τ. Α, 175, 176, 179-180).

Το έτος **1949**, η σχολική ζωή συνεχίζεται χωρίς εμπόδια. Οι γιορτές στη Χαλέπα προσθέτουν μια χαρούμενη νότα στην καθημερινότητα. Στις 19 Μαρτίου, το βράδυ, προς τιμήν της εορτής του Αγίου Ιωσήφ παίχτηκε, όπως και την προηγούμενη χρονιά, θεατρικό έργο στην αίθουσα εκδηλώσεων της Σχολής. Οι οικοτρόφες απαγγέλλουν

⁶³ Πρόκειται για τη Μητέρα Μαρία και τις Αδελφές Bergmans, Gabriel και Ιωάννα.

⁶⁴ Πριν από τον πόλεμο υπήρχε ένας ιερέας στο Ρέθυμνο και δύο στο Ηράκλειο. Πιο παλιά υπήρχαν τέσσερις στο Ρέθυμνο. Αυτή τη χρονική περίοδο ένας μοναδικός ιερέας τελεί τη λειτουργία στους καθολικούς κατοίκους των Χανίων.

⁶⁵ Το ζήτημα του εκκλησιασμού απασχολεί την κοινότητα της Χαλέπας και τα επόμενα χρόνια. Κάθε Κυριακή τελείται μόνο μία λειτουργία στο κέντρο των Χανίων και οι Αδελφές αναγκάζονται να πηγαίνουν για εκκλησιασμό εκ περιτροπής. Ο ναός των Χανίων βρισκόταν σε απόσταση δύο χιλιομέτρων από τη Σχολή. Οι Αδελφές έπρεπε να πηγαίνουν με τα πόδια τις Κυριακές (αφού δεν υπήρχε λεωφορείο πριν από τις 6.30 το πρωί) ενώ μία μοναχή έχανε κάθε φορά τη λειτουργία, αφού έμενε στη Χαλέπα, για τη φύλαξη του σπιτιού. Τον Ιανουάριο του 1954 ο πατέρας Amédée, ιερέας της Σχολής αναχωρεί για την Ιταλία και οι Αδελφές μένουν ενάμιση μήνα χωρίς ιερέα. Ο πατέρας Χρυσόστομος έρχεται από το Ηράκλειο ανά δεκαπενθήμερο κι αυτό τους δημιουργεί δυσκολίες λόγω της απόστασης (το Ηράκλειο απείχε έξι ώρες από τα Χανιά με αυτοκίνητο) (τ. Β, 7).

ποιήματα, χορεύουν παραδοσιακούς χορούς. Επίσης την ίδια χρονιά οργανώνονται για πρώτη φορά από τη Σχολή μεγάλες εκδρομές στο Κολυμπάρι, το Σπήλι, το Καστέλι. Παντού οι Αδελφές γίνονται δεκτές με ευγένεια και προθυμία. Όμως οι εξοχές παρουσιάζουν σημάδια καταστροφής. Θυμίζουν την πρόσφατη εισβολή του εχθρού και τα μαύρα χρόνια της κατοχής. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς, ο κ. Piquet, μέλος της Γαλλικής Πρεσβείας, έρχεται να παραστεί στις εξετάσεις του βασικού πτυχίου και του διπλώματος της γαλλικής λογοτεχνίας. Τα αποτελέσματα είναι πολύ ικανοποιητικά. 14 από τις μαθήτριες επιτυγχάνουν στο πτυχίο και 9 στο λογοτεχνικό δίπλωμα (brevet). Αυτή η επιτυχία ενθαρρύνει και τις συμμαθήτριάς τους να συνεχίσουν τις σπουδές τους στα γαλλικά. Το καλοκαίρι του 1949, η Σχολή παίρνει την έγκριση από το Υπουργείο για τη λειτουργία της Πέμπτης Γυμνασίου. Οι Αδελφές όμως στενοχωριούνται για το θέαμα που παρουσιάζουν οι αίθουσες της Σχολής. Μετά την κατοχή έχουν υποστεί καταστροφές. Όπως αναφέρει η συγγραφέας στο Χρονικό: (τ. Α, 176) « είναι δύσκολο να βρεθούν κτίρια που να αρμόζουν στις μαθήτριάς μας». Φαίνεται ότι οι Αδελφές αναζητούσαν αίθουσες διδασκαλίας εκεί κοντά στη Σχολή, ώστε τα κορίτσια να βρίσκονται σε ένα πιο ευχάριστο περιβάλλον. Το πιο πιθανό όμως είναι ότι οι προσπάθειές τους προσκρούουν σε οικονομικά εμπόδια. Τον Οκτώβριο του 1949, ξεκινάει μια εξαιρετική χρονιά. Οι οικότροφες γεμίζουν όλους τους κοιτώνες και φθάνουν τις 47. Οι μαθήτριες του Γυμνασίου είναι 114 και στα μαθήματα των γαλλικών 305.

Τα επόμενα χρόνια είναι πολύ πλούσια σε δραστηριότητες και εκδηλώσεις. Επειδή όμως η Σχολή ακολουθεί στο πρόγραμμά της μία ορισμένη θεματολογική πορεία, που παραμένει σταθερή με την πάροδο των ετών, τα γεγονότα του Χρονικού θα εξεταστούν συνοπτικότερα, ανά πενταετία, μέχρι το 1966,⁶⁶ έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί η καθημερινότητα και η σχολική ζωή στη Χαλέπα, μέσα από τους συγκεκριμένους θεματικούς άξονες. Παρόλα αυτά, κάθε έτος στη Σχολή, διαδραματίζονται και γεγονότα, που δεν κατηγοριοποιούνται σε συγκεκριμένη θεματική κατηγορία και έχουν μεγάλο ενδιαφέρον. Για τον λόγο αυτό διατηρείται η χρονική εναλλαγή των ετών μέχρι το 1966, έτσι ώστε να μη χάνεται και η ιστορική εξέλιξη της Σχολής.

Το καλοκαίρι του 1950, κατά τη διάρκεια των διακοπών, εγκρίνεται από το Υπουργείο η τελευταία τάξη του Γυμνασίου κι η Ηγουμένη αναλαμβάνει την

⁶⁶ Έτος κατά το οποίο έκλεισε το Ελληνικό Γυμνάσιο.

εσωτερική επισκευή του σπιτιού, στη Χαλέπα. Είναι κάτι που χρειάζεται το κτίριο επειγόντως, γιατί σε όλους τους χώρους άφησαν τα ίχνη τους οι Γερμανοί (Χρονικό τ. Α, 178). Το σπίτι βιάζεται και μεταμορφώνεται ευχάριστα.⁶⁷ Οι αλλαγές αυτές ενθουσιάζουν τις οικοτρόφες, όταν επιστρέφουν τον Οκτώβριο. Βέβαια και το εξωτερικό μέρος του σχολείου θα έπρεπε να ανακαινιστεί, αλλά δεν υπάρχουν τα χρήματα. Οι Αδελφές ελπίζουν πως θα βρεθεί κάποια λύση και θα μπορέσει να επανατοποθετηθεί και το άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ, παρόμοιο με εκείνο που κατέστρεψαν οι Γερμανοί, στον χώρο της Σχολής.

Η σχολική χρονιά ξαναρχίζει. Όμως είναι μια διαφορετική χρονιά. Μετά από πολλά χρόνια το όνειρο για τη λειτουργία ενός πλήρους Οκτατάξιου Ελληνικού Ιδιωτικού Γυμνασίου θηλέων, γίνεται πραγματικότητα. Οι μαθήτριες του Γυμνασίου είναι 180. Στην Στ΄ τάξη, αν και έχουν εγγραφεί μόνο 9 μαθήτριες είναι παιδιά που δουλεύουν πολύ καλά. Οι υπόλοιπες τάξεις έχουν μεγαλύτερο αριθμό. Χρειάζεται για όλα μια αρχή. Στη Σχολή εξακολουθούν να λειτουργούν, από το μεσημέρι και μετά, τα τμήματα των γαλλικών. Η Ηγουμένη επισκέπτεται συχνά τις τάξεις των ελληνικών και τα γαλλικά τμήματα. Η παρουσία της δίνει ένα κίνητρο στις μαθήτριες και τους καθηγητές. Υπάρχουν ακόμα 44 οικοτρόφες. 314 μαθήτριες παρακολουθούν τα γαλλικά. 5 μοναχές διδάσκουν τη γαλλική γλώσσα και τα υπόλοιπα μαθήματα του γαλλικού προγράμματος.⁶⁸ Στις ελληνικές τάξεις διδάσκουν 14 καθηγητές. Ο Διευθυντής κ. Μυλωνάκης δείχνει την απαιτούμενη σοβαρότητα για το εκπαιδευτικό έργο του Γυμνασίου. Ο κάθε καθηγητής έχει τις υποχρεώσεις του. Ωστόσο όλο αυτό το προσωπικό κοστίζει ακριβά και είναι δύσκολο να καλυφθούν όλα τα έξοδα. Ο πόλεμος κατέστρεψε τη χώρα και οι άνθρωποι δεν είναι πλούσιοι γενικά. Έτσι όταν αυξάνονται τα δίδακτρα του οικοτροφείου κάποια παιδιά φεύγουν.

Οι Αδελφές διαπιστώνουν, επίσης, ότι τώρα, με τον μεγαλύτερο αριθμό των παιδιών, θα πρέπει να χτιστούν περισσότεροι κοιτώνες και να διαμορφωθούν νέες αίθουσες διδασκαλίας. Όμως για αυτό το ζήτημα χρειάζονται έσοδα.

Πέρα από τα οικονομικά, οι κόποι των Αδελφών ανταμείβονται κι όπως αναφέρει η συγγραφέας του Χρονικού (τ. Α, 176) «τα έργα μας καρποφορούν».

⁶⁷ Στη δεκαετία του '50 τα κουφώματα όλων των παραθύρων της Σχολής, που ήταν γερμανικού τύπου, αλλάχτηκαν σε γαλλικά.

⁶⁸ Πρόκειται για Οικοκυρικά και Μουσική.

Κάθε χρόνο τον Ιούνιο, λαμβάνουν χώρα οι εξετάσεις των ελληνικών και κατόπιν των γαλλικών.⁶⁹ Οι εξετάσεις για τη χορήγηση των γαλλικών πτυχίων (certificat και brevet littéraire) είχαν θεσπιστεί στη Σχολή ενώπιον μόνιμης επιτροπής από το 1916.⁷⁰ Την επιτροπή αποτελούσαν γραμματείς της Γαλλικής Πρεσβείας ή μέλη της Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών.⁷¹

Το 1951, είναι η χρονιά με τις μεγαλύτερες επιτυχίες στα γαλλικά. Από τις 16 εξεταζόμενες οι 14 είναι επιτυχούσες στο certificat και από τις 14 υποψήφιος και οι 14 επιτυγχάνουν στο brevet. Αυτή τη χρονιά για πρώτη φορά, η τελευταία τάξη του Ελληνικού Γυμνασίου περνάει εξετάσεις. Από τις 9 διαγωνιζόμενες, πέτυχαν οι 8. Αυτά τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η *Σχολή μεριμνά για τη μόρφωση των παιδιών* (τ. Α, 203).

Αλλά και οι γιορτές τη χρονιά του 1950 είναι πολύ ωραιότερες από τα προηγούμενα χρόνια. Αποτελούν πολιτιστική και καλλιτεχνική εκδήλωση για την πόλη των Χανίων κι η τοπική κοινωνία συμμετέχει σ'αυτές με μεγάλο ενδιαφέρον. Οι θεατές είναι πλέον τόσοι πολλοί, που δεν μπορούν να χωρέσουν στην αίθουσα τελετών. Οι μαθήτριες παρουσιάζουν θεατρικά έργα στις δύο γλώσσες (ελληνικά και γαλλικά), εκθέσεις χειροτεχνίας και παραδοσιακούς ελληνικούς χορούς. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρεται στη συνέχεια η εορταστική εκδήλωση της 25^{ης} Μαρτίου 1951, με την ευκαιρία της εθνικής επετείου:

(...) Ο κόσμος συγκεντρώνεται στην αίθουσα του θεάτρου. Για δεύτερη φορά μετά το 1948,⁷² ο τύπος της εποχής αφιερώνει εγκωμιαστικό άρθρο στο γεγονός. Από το Χρονικό πληροφορούμαστε με ποιο τρόπο ο αρθρογράφος σχολιάζει την εκδήλωση.⁷³

«Εμπρός σε μια πολυπληθή ομήγυρη, έλαβε χώρα η γιορτή της Ελληνογαλλικής Σχολής την προηγούμενη Κυριακή, εις ανάμνησιν της εθνικής μας εορτής. Η γιορτή διοργανώθηκε με μεγάλη επισημότητα. Ο κ. Μυλωνάκης, Διευθυντής του Γυμνασίου των Αδελφών, εξήρε με έναν ωραίο λόγο τον εθνικό και θρησκευτικό σκοπό αυτής της επιβλητικής εκδήλωσης. Τα πατριωτικά τραγούδια της χορωδίας και η απαγγελία

⁶⁹ Μόνο το 1951 οι εξετάσεις στα γαλλικά προηγήθηκαν των ελληνικών, επειδή η Ηγουμένη Μαρία μαζί με τις Αδελφές Bergmans και Gabrielle θα αναχωρούσαν επειγόντως για την Ιταλία, με σκοπό να παραστούν στην τελετή αιοποίησης της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ. Η τελετή αυτή θα πραγματοποιούταν στη Ρώμη στις 24 Ιουνίου 1951.

⁷⁰ Βλ. και σελ. 57.

⁷¹ Τα μέλη της Γαλλικής Πρεσβείας που αναφέρονται στο Χρονικό από το 1947 μέχρι το 1955 είναι ο κ. Burgaud, και οι κ. Jordan και Fourché (γραμματείς). Τα μέλη της Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών είναι ο κ. Labarbe, ο κ. Bingen και ο κ. Jean Desayes.

⁷² Βλ. και σελ. 79.

⁷³ Το όνομα της εφημερίδας δεν αναφέρεται στο Χρονικό. Σύμφωνα με την Μ. Εκκεκάκη 2004, 161 πρόκειται για την τοπική εφημερίδα των Χανίων ο «Κήρυξ».

πολλών ποιημάτων, συγκέντρωσαν την προσοχή του κοινού. Το γαλλικό έργο «Το αδράχτι και το θαύμα του» και το ελληνικό έργο «Η λεβεντογενιά», συγκίνησαν βαθιά τους παριστάμενους. Το πρώτο έργο θύμιζε στους θεατές ότι ο Θεός αμείβει πάντα αυτούς που Τον εμπιστεύονται. Το δεύτερο έργο έδειξε πως οι Έλληνες δεν γεννήθηκαν για να ζουν στην σκλαβιά (...). Στην εφημερίδα υπάρχουν επίσης επαινετικά σχόλια για τη χορωδία της Σχολής και την ωραία παρουσίαση των δημοτικών χορών από τις μαθήτριες. Στο τέλος του άρθρου, ο συγγραφέας απευθύνει συγχαρητήρια στις μοναχές της Σχολής και στους Έλληνες καθηγητές, για την πνευματική και θρησκευτική διαπαιδαγώγηση της νεολαίας Χανίων. Ακόμα επισημαίνεται πως «η λειτουργία ενός τέτοιου ιδρύματος είναι τιμή για την πόλη μας» (τ. Α, 185-186).

Το σημαντικό όμως είναι ότι στη Σχολή της Χαλέπας οι γιορτές τροποποιούνταν κάθε χρόνο, ως προς το περιεχόμενο και τις θεματολογίες των έργων. Τα στοιχεία αυτά παρατηρούμε στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου 1952:

(...) Η γιορτή διαρκεί δύο ώρες περίπου. Έχει ετοιμαστεί μια θαυμάσια δουλειά. Δεν υπήρχαν μεγάλα θεατρικά έργα, αλλά ένα σύντομο ελληνικό δράμα που παρίστανε τα γεγονότα της γερμανικής κατοχής.⁷⁴

Στη συνέχεια οι μαθήτριες απαγγέλουν ποιήματα στα ελληνικά, όπως το ποίημα «Κανάρης» του Βίκτωρα Ουγκώ. Αναφέρονται επίσης αποφθέγματα του μεγάλου φιλέλληνα ποιητή όπως: «Αξία έχει να ενεργεί κάποιος χωρίς λόγια». Επίσης, «Προσευχήσου για όλους». Αυτό το τελευταίο συνδέεται και με την αξία της παιδικής προσευχής⁷⁵ (τ. Α, 206).

Έναν άλλο τρόπο εορτασμού για την ίδια επέτειο, ακολούθησε η Σχολή δύο χρόνια μετά (1954). Εκτός των θεατρικών έργων παρουσιάζονται οι παραδοσιακές στολές της Ελλάδας και της Κύπρου. Η γιορτή αρχίζει με τον καθολικό ύμνο «Ave Maria»⁷⁶ αφιερωμένο στην Παναγία και τελειώνει με σκηνή από εικόνες της άνοιξης⁷⁷ (τ. Β, 8-10). Επίσης από αυτή τη χρονιά πληροφορούμαστε ότι με τη λήξη των τελετών ακολουθούν λόγοι από τον Διευθυντή του Ελληνικού Γυμνασίου και από την

⁷⁴ Μια νέα κοπέλα παρίσταται στον θάνατο του αρραβωνιαστικού της που σκοτώνεται από εχθρικές σφαίρες. Ο νέος άντρας πεθαίνει δοξάζοντας την πατρίδα με ένα υπεράνθρωπο θάρρος.

⁷⁵ Όπως τονίζει η συγγραφέας του Χρονικού: «Η απαγγελία των παιδιών είχε ως στόχο να προσφέρει στους ακροατές ένα παιδαγωγικό μάθημα (...). Ανάμεσα στις απαγγελίες υπήρχαν μουσικά κομμάτια, πολύ καλά παιγμένα, από μαθήτριες με μικρή μουσική εμπειρία»

⁷⁶ Έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι σε ορθόδοξη και ελληνική γιορτή της Σχολής οι μαθήτριες ψάλλουν ύμνο των καθολικών, αφιερωμένο στην Παναγία.

⁷⁷ Τα μικρότερα παιδιά της Σχολής έλαβαν μέρος στη σκηνή αυτή ντυμένα με πολλά διαφορετικά χρώματα (tableau vivant).

Ηγούμενη, γεγονός που αποδεικνύει την αρμονική συνύπαρξη του ελληνικού και γαλλικού τμήματος της Σχολής.⁷⁸

Από το 1953 και μετά συνηθιζόταν στο τέλος των ομιλιών αριστούχοι απόφοιτες, να απευθύνουν στο κοινό έναν αποχαιρετιστήριο λόγο που ετοίμαζαν μόνες τους, εκφράζοντας τις ευχαριστίες τους εκ μέρους όλων των παιδιών, προς τις Αδελφές και τους καθηγητές τους.⁷⁹

Την 25^η Μαρτίου 1954 για πρώτη φορά οι μαθήτριες λαμβάνουν μέρος και στην παρέλαση, με τη συνοδεία δύο καθηγητών τους. Πρόκειται για την ετήσια παρέλαση που οργανώνεται στους κεντρικούς δρόμους των Χανίων, όπως και την 28^η Οκτωβρίου.⁸⁰ Συμμετέχουν όλα τα σχολεία, οι στρατιώτες, τα άρματα μάχης. Οι μαθήτριες της Σχολής είναι ντυμένες με μπλε και άσπρο. Φορούν μπλε μπερέ και το σήμα της Σχολής. Δύο μεταξωτές σημαίες, η γαλλική κι η ελληνική, προπορεύονται των μαθητριών. Σύμφωνα με το Χρονικό: *«οι παρευρισκόμενοι θεατές, είπαν ότι οι μαθήτριες της Σχολής είχαν την καλύτερη παρουσία στην παρέλαση, από όλα τα σχολεία της πόλης»* (τ. Β, 11).

Την ίδια χρονιά πληροφορούμαστε από το Χρονικό, για πρώτη φορά, τον εορτασμό της σημαίας στις 27 Οκτωβρίου. Εκφωνείται λόγος από τον Διευθυντή και οι μαθήτριες απαγγέλουν ποιήματα.

Ενδιαφέρον έχει να σημειωθεί ότι στην 25^η Μαρτίου του 1955, οι μαθήτριες συμμετέχουν στην καθιερωμένη παρέλαση της πόλης, δίνοντας άριστες εντυπώσεις με την προετοιμασία τους. Δεν αναφέρεται όμως οργάνωση άλλης γιορτής στη Σχολή, με θεατρικά και μουσικές εκδηλώσεις όπως διαβάζουμε για άλλες χρονιές από το Χρονικό.⁸¹ Αναφορά για τη συμμετοχή της Γαλλικής Σχολής στις παρελάσεις, γίνεται μέχρι και αυτό το έτος (1955).

Επίσης στις 21 Μαρτίου 1953 και τον επόμενο χρόνο, αναφέρεται για πρώτη φορά ο εορτασμός εις μνήμην του Ελευθερίου Βενιζέλου, με συμμετοχή της Σχολής στις εκδηλώσεις. Δεν πληροφορούμαστε από τη συγγραφέα κάτι σχετικό για την επέτειο αυτή, τα επόμενα χρόνια.

⁷⁸ Το 1953 μετά την Ηγούμενη και τον διευθυντή κ. Μυλωνάκη, πήρε το λόγο ο κ. Γεωργιλαδάκης και επαινέσε την πνευματική και ηθική εργασία του Γυμνασίου (τ. Α, 234-235).

⁷⁹ Το ίδιο έτος, τον αποχαιρετιστήριο λόγο της 25^{ης} Μαρτίου, εκφώνησε η μαθήτρια Φιλιπινάκη και της τελετής λήξης η μαθήτρια Σκαράκη.

⁸⁰ Από το 1954 οι μαθήτριες συμμετέχουν και στην παρέλαση της 28^{ης} Οκτωβρίου συγκεντρώνοντας επαινετικά σχόλια από τους παρευρισκόμενους.

⁸¹ Το ίδιο συμβαίνει με τον εορτασμό της σημαίας την 28^η Οκτωβρίου 1955. Εκτός από την παρέλαση δεν πληροφορούμαστε από το Χρονικό κάποια άλλη εκδήλωση στη Σχολή.

Μία επίσης καθιερωμένη γιορτή, όπως μαθαίνουμε από το Χρονικό, είναι ο εορτασμός του Αγίου Ιωσήφ, προστάτη του τάγματος, στις 19 Μαρτίου κάθε έτους.⁸² Μετά τον εσπερινό στο παρεκκλήσι της Σχολής,⁸³ ακολουθούσε μικρή δεξίωση και θεατρική βραδιά. Η παράσταση ήταν σύντομη, την ετοίμαζαν μόνες τους οι οικοτρόφες, και τα έργα δεν ήταν απαραίτητως θρησκευτικά, αλλά και χιουμοριστικού περιεχομένου.⁸⁴

Κάποια άλλη χρονιά⁸⁵ εκτός από την απαγγελία ποιημάτων, τα κορίτσια παρουσίασαν και τρία tableaux vivants⁸⁶ από το μαρτύριο της Αγίας Αγνής.

Γιορτές όμως διοργανώνονταν και τον Ιούνιο, στο τέλος του σχολικού έτους.

Στις γιορτές αυτές παρευρισκόταν ένας μεγάλος αριθμός από γονείς και φίλους των Αδελφών. Επίσης, αρχές της Ελλάδας, της Γαλλίας και αντιπρόσωποι του Προξενείου. Ιερείς ορθόδοξοι και καθολικοί. Στην αποχαιρετιστήρια γιορτή του 1953 παίζονται δύο μονόπρακτα, ένα ελληνικό κι ένα γαλλικό.⁸⁷ Τα δύο έργα αποδίδονται πολύ καλά από μαθήτριες 14 και 15 ετών. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει ακόμα μουσική, τραγούδια από τη χορωδία και παραδοσιακούς χορούς. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως ο Αρχιμανδρίτης Γαλανάκης, καθηγητής Θρησκευτικών του Ελληνικού Γυμνασίου και μετέπειτα Αρχιμανδρίτης Ειρηναίος, μιλάει για την παρεχόμενη καθολική παιδεία στα κολέγια και στα γαλλικά ιδρύματα. Ο ίδιος είχε μελετήσει πολύ καλά τη γαλλική εκπαίδευση σε σεμινάρια διετούς διάρκειας, στη Γαλλία.⁸⁸

Το σχόλιο της συγγραφέως σε αποχαιρετιστήρια γιορτή του 1951 εκφράζει έμμεσα έναν από τους εκπαιδευτικούς στόχους των Αδελφών: *«Είναι μια ευχαρίστηση να βλέπει κανείς τα εργόχειρα των μαθητριών. Αυτό αποδεικνύει ότι στην πνευματική εργασία το σχολείο ξέρει να συνδέει και την πρακτική πλευρά,⁸⁹ αυτή που θα είναι πάντα προνόμιο της γυναίκας...»* (τ. Α, 188).

⁸² Η γιορτή του Αγίου Ιωσήφ και της 25^{ης} Μαρτίου αποτελούσαν, με τα χρόνια αναπόσπαστο κομμάτι της Σχολής και δημιουργούσαν την ευκαιρία κοινωνικών επαφών μεταξύ Αδελφών και επισκεπτών.

⁸³ Μετά το 1953 τελείται την ίδια μέρα λειτουργία και στον καθολικό ναό των Χανίων.

⁸⁴ Για παράδειγμα το 1953 οι οικοτρόφες ανέβασαν ένα τέτοιου τύπου έργο με τον τίτλο «Ο μικρός μαχητής της ζωής».

⁸⁵ Πρόκειται για το 1952.

⁸⁶ Είναι μία θεατρική αντίληψη της εποχής, που παρατηρούμε σε πολλές γιορτές της Σχολής. Τα κορίτσια παρουσίαζαν τις σημαντικότερες σκηνές του έργου υπό μορφή πίνακα (tableau vivant).

⁸⁷ Πρόκειται για το γαλλικό έργο: «Η κόρη του συνταγματάρχη» και το ελληνικό έργο: «Ο μικρός μαχητής της ζωής».

⁸⁸ Ο καθηγητής Γαλανάκης δίδαξε Θρησκευτικά στο Γυμνάσιο της Σχολής, από το 1953 μέχρι το 1957.

⁸⁹ Με την έκφραση πρακτική πλευρά, η συγγραφέας αναφέρεται σε όλα όσα οφείλουν να γνωρίζουν οι μαθήτριες της Σχολής ως προς τα οικιακά αφού μέσα στους σκοπούς της Σχολής, ήταν και η διαμόρφωση δεξιοτήτων, έτσι ώστε οι κοπέλες να γίνουν στο μέλλον άξιες σύζυγοι και μητέρες. Βλ.

Στην αποχαιρετιστήρια εκδήλωση του επόμενου έτους, ο Διευθυντής κ. Μυλωνάκης απευθύνοντας χαιρετισμό στους γονείς, τους προτρέπει να στείλουν στη Σχολή τα παιδιά τους, αφού το περιβάλλον αυτό είναι κατάλληλο για τη ψυχή, το σώμα και το πνεύμα του παιδιού.

Στις εκδηλώσεις αυτές, σημαντική ήταν και η προσφορά των Γυμναστών Μαρνέλου και Κατσιβελάκη. Οι ασκήσεις, τα παιχνίδια και οι χοροί εκτελούνταν με πρωτότυπους τρόπους παρουσίασης και εντυπωσίαζαν το κοινό, που επαινούσε ενθουσιασμένο τους δύο καθηγητές, στο τέλος της γιορτής (τ. Α, 222-223).

Στην περίοδο των χριστουγεννιάτικων διακοπών του 1951, οι Αδελφές, με πρωτοβουλία της Ηγουμένης Μαρίας, επισκέπτονται ένα ορθόδοξο ελληνικό μοναστήρι, με πενήντα (50) μοναχές στις Κορακίες. Η υποδοχή είναι θερμή κι οι Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ θαυμάζουν τα κεντήματά τους και γοητεύονται από την ομορφιά του τοπίου. Το φιλανθρωπικό και το εκπαιδευτικό έργο του τάγματος έχει γίνει ευρύτερα γνωστό και οι Αδελφές αντιμετωπίζονται με σεβασμό και στα ορθόδοξα μοναστήρια, ανεξαρτήτως των θρησκευτικών διαφορών. Τα επόμενα χρόνια, θα ακολουθήσουν πολλές ακόμα τέτοιου τύπου επισκέψεις,⁹⁰ και, όπως αναφέρει η συγγραφέας: «είμαστε παντού καλοδεχόμενες» (τ. Α, 204).

Στις 25 Ιανουαρίου του προηγούμενου έτους (1950), καταγράφεται στο Χρονικό και το «σκασιαρχείο» δύο μαθητριών της Σχολής (τ. Α, 182-183).

Είναι η πρώτη φορά που αναφέρεται στο Χρονικό τέτοιου είδους γεγονός. Το συμβάν περιγράφεται αναλυτικά, επειδή είναι ασυνήθιστο. Μέσα από την ακόλουθη καταγραφή, φαίνεται ότι οι δύο μαθήτριες νόμιζαν πως είχαν οργανώσει καλά το σχέδιό τους, ενώ η όλη «διαδικασία απόδρασης» με τα σημερινά δεδομένα, φαίνεται αφελής και μάλλον κωμική.

Πρόκειται για δύο οικότροφες 16 ετών, δυσαρεστημένες από την Ηγουμένη, επειδή εκείνη, αφού βρήκε «παράνομη» δική τους αλληλογραφία, τις μάλωσε και τους επεσήμανε ότι θα ειδοποιούσε τους γονείς τους για να τις διώξει. Οι ίδιες, πολύ παρεξηγημένες, ανακοινώνουν στις συμμαθήτριές τους ότι θα φύγουν για την Αθήνα, προτού ενημερωθούν οι γονείς τους και έρθουν από το Ηράκλειο. Η Μητέρα γνωρίζει

και Χ. Χαρίτου, Το Χρονικό της Σχολής Καλογραιών του Βόλου, σελ. 11: «Από την άλλη μεριά, η διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας, της μουσικής και της **οικοτεχνίας** υπήρξε συνεχής απαίτηση για τα κορίτσια των αστών της πόλης».

⁹⁰ Τον Αύγουστο του 1951 το τάγμα επισκέπτεται το μοναστήρι της Αγίας Τριάδας και για δεύτερη φορά τις Κορακίες. Τις Αδελφές συνοδεύει στην επίσκεψη αυτή ο επίσκοπος Charrat. Επίσης, τον Ιούνιο του 1952 οι Αδελφές μαζί με τις Ηγούμενες Germaine και Mère Angèle, κατόπιν πρωτοβουλίας της Υπεύθυνης Marie de la Sainte Face Presse επισκέπτονται τις Κορακίες για τρίτη φορά.

τα σχέδιά τους αλλά δεν τα πιστεύει. Παρ'όλα αυτά οι δύο οικότροφες ετοιμάζουν κρυφά μια βαλίτσα. Έτσι, στο μεσημεριανό διάλειμμα, συνεννοούνται μεταξύ τους. Δύο ακόμα συμμαθήτριές τους τις βοηθούν, απασχολώντας με ερωτήσεις την επιτηρήτρια-Αδελφή, στην αυλή. Ενώ εκείνη απαντάει «στις απορίες» των συμμαθητριών τους φεύγουν γρήγορα, ρίχνουν τη βαλίτσα στο δρόμο και πηδούν τον τοίχο. Η μια από τις δύο μόλις βρίσκονται έξω, αλλάζει γνώμη. Είναι όμως αργά. Το λεωφορείο της γραμμής έχει ήδη σταματήσει μπροστά στο σχολείο και εκείνη δεν προλαβαίνει να σκεφτεί πολύ. Μπαίνουν και οι δύο μέσα. Λίγο αργότερα η απουσία τους γίνεται αντιληπτή στη Σχολή και οι Αδελφές βρίσκουν και μια επιστολή γραμμένη και από τις δύο. Η Ηγουμένη μη γνωρίζοντας πού ακριβώς θα πάνε, ειδοποιεί τηλεφωνικώς την αστυνομία και στη συνέχεια τους γονείς. Τα δύο κορίτσια φτάνοντας στα Χανιά δε ξέρουν πλέον τι να κάνουν. Αποφασίζουν να πάρουν ένα λεωφορείο για να γυρίσουν στο Ηράκλειο, στους γονείς τους. Αυτοί οι τελευταίοι τις συναντούν στο δρόμο και τις τιμωρούν αυστηρά. Μόλις φτάνουν στα σπίτια τους ζητούν να επιστρέψουν στο σχολείο. Την επομένη, οι γονείς τους τις οδηγούν μετανοημένες στη Σχολή. Η μία από τις δύο δε θέλησε να πάει στο Ηράκλειο ούτε για τις διακοπές του Πάσχα. Η δεύτερη όμως στη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών, κλέφτηκε με κάποιον και οι γονείς της αναγκάστηκαν να την παντρέψουν λίγο μετά. Ένα ακόμα ασυνήθιστο περιστατικό περιγράφεται το ίδιο έτος στο Χρονικό και συνδέεται άμεσα με την εσωτερική ζωή της Σχολής (τ. Α, 181-182).⁹¹

Στις 3 Φεβρουαρίου 1951 οι Αδελφές ετοιμάζονται για τη βραδινή προσευχή, όταν ακούγονται διαπεραστικές φωνές των μαθητριών από την αίθουσα μελέτης. Η Soeur Evangéliste, επιτηρήτρια εκείνο το βράδυ στις εσώκλειστες, έρχεται κάτωρη και περιγράφει στις υπόλοιπες μοναχές τι συνέβη: Φαίνεται ότι μία από τις μαθήτριες, μίλησε στις άλλες για διαβολικά πράγματα και ξαφνικά εκείνες νόμιζαν πως είδαν το διάβολο. Επικρατεί πανικός και η Ηγουμένη καταφέρνει δύσκολα να τις καθησυχάσει. Την επομένη ο ιερέας επισκέπτεται το σπίτι των Αδελφών. Το ευλογεί, διαβάζει κάποια ιδιαίτερα λόγια για να διώξει τον δαίμονα, και απευθύνει ένα σύντομο λόγο στα παιδιά, με σκοπό να τα ηρεμήσει. Οι μαθήτριες ησυχάζουν και το γεγονός σταματά εδώ.

⁹¹ Κάποιες σελίδες του Χρονικού, αν και η αρίθμησή τους είναι η σωστή, περιγράφουν γεγονότα που δεν έχουν σωστή χρονολογική σειρά. Παρατηρείται δηλαδή μια χρονολογική ανακολουθία, όπως στην παραπάνω περιγραφή των δύο γεγονότων. Πιο συγκεκριμένα, το σκασιαρχείο των μαθητριών ακολουθεί στο Χρονικό το συμβάν της 3^{ης} Φεβρουαρίου 1951, ενώ κανονικά θα έπρεπε να προηγείται χρονολογικά. Αυτό συμβαίνει συχνά στις σελίδες του Χρονικού.

Το παραπάνω περιστατικό, όπως και το σκασιαρχείο των δύο μαθητριών, καταδεικνύουν τις επιρροές που δέχονταν οι μαθήτριες, από τα νέα δεδομένα μιας άλλης εποχής. Την εποχή αυτή αρχίζει μια αμφισβήτηση των κοινωνικών δομών και των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Οι μαθήτριες της Χαλέπας δεν θα μπορούσαν να μείνουν ανεπηρέαστες στις αλλαγές αυτές, ακόμα κι αν η Σχολή συνεχίζει να ακολουθεί με συνέπεια ένα συγκεκριμένο εκπαιδευτικό και θρησκευτικό προσανατολισμό.

Στο τέλος του έτους και όταν ο καιρός το επέτρεπε, οι Αδελφές προγραμματίζουν εκδρομές στη φύση. Άλλοτε ήταν σύντομης διάρκειας, όπως η εκδρομή που διοργανώθηκε το 1950 στην ανατολική πλευρά των Χανίων (τ. Α, 177) ή την Αργυρούπολη (τ. Α, 186-187) και συμμετείχε όλη η Σχολή, άλλοτε η Ηγούμενη τις Κυριακές ή τις ημέρες αργίας προγραμματίζει εκδρομές μόνο για τις οικοτρόφες⁹². Έτσι την Κυριακή 30 Μαρτίου 1952⁹³ οι οικοτρόφες επισκέφθηκαν τη Μεσκλά, μιάμιση ώρα απόσταση με το αυτοκίνητο από τη Χαλέπα. Η ομορφιά της φύσης καταγράφεται στο Χρονικό μαζί με την περιήγηση στα χωριά των Χανίων.

Τον Μάιο του ίδιου χρόνου, πληροφορούμαστε από το Χρονικό πως η Ηγούμενη της Σχολής προγραμματίζει μια εκδρομή, στο χωριό Έλος, στη δυτική πλευρά των Χανίων. Οι προετοιμασίες δημιουργούν χαρά και αναστάτωση στις μαθήτριες. Είναι η πρώτη φορά που οργανώνεται από τη Σχολή μια εκδρομή μακρινού προορισμού εντός νομού, με τη συμμετοχή του συνόλου της Σχολής (προσωπικού, εσώκλειστων, υπόλοιπων μαθητριών) (τ. Α, 213-216)⁹⁴ Συχνοί ήταν επίσης και οι περίπατοι με τα πόδια για όλες τις μαθήτριες, όπως ο περίπατος στα Μπουτσουνάρια⁹⁵ την άνοιξη του 1952, αφού οι Αδελφές πίστευαν στη χρησιμότητα της σωματικής άσκησης. Άλλοτε πάλι, τις Κυριακές, οι οικοτρόφες καλούσαν τις εσωτερικές της Σχολής και τις Αδελφές στα σπίτια τους. Αυτές οι επισκέψεις προσέφεραν μια ευχάριστη εναλλαγή από την καθημερινότητα, και μια τέτοια πρόσκληση περιγράφεται στη συνέχεια, στο σπίτι της οικοτρόφης Σημανδηράκη:

« (...) Είναι περίπου 3 το απόγευμα. Οι οικοδεσπότες μάς υποδέχονται με ενθουσιασμό και μας οδηγούν αμέσως σπίτι τους: Είναι μεγάλο, με μια ξύλινη σκάλα που φτάνει ως

⁹² Οι οικοτρόφες επέστρεφαν στα σπίτια τους στις διακοπές Χριστουγέννων, Πάσχα και καλοκαιριού.

⁹³ Τον Ιούνιο του ίδιου έτους η Ηγούμενη επισκέπτεται τη Μεσκλά μαζί με τις προσκεκλημένες της από την Αθήνα με την ευκαιρία εορτασμού της εκατονταετηρίδας (τ. Α, 224).

⁹⁴ Τα χωριά αυτής της διαδρομής (Πλατανιά, Κολυμβάρι, Δραπανιά, Ποταμίδα, Τοπόλια), τα είχαν επισκεφθεί και πριν από δύο χρόνια το 1950.

⁹⁵ Στο Χρονικό αναφέρεται πως Μπουτσουνάρια σημαίνει πηγές. Ο περίπατος πραγματοποιήθηκε την Τρίτη 19 Απριλίου 1952 στη διάρκεια του καθολικού Πάσχα.

τον πρώτο όροφο, στολισμένη με τριαντάφυλλα. Ο κ. Σημανδηράκης είναι ο γιατρός του χωριού. Η γυναίκα του, μια παλιά οικότροφος του σχολείου μας, περιμένει στο πλατύσκαλο. Η υποδοχή είναι αληθινά εγκάρδια. Μας οδηγούν σε ένα χαριτωμένο σαλόνι γεμάτο αναμνήσεις από τη Γαλλία. Ο πρωτότοκος γιος του σπουδάζει στη Σορβόννη. Ο γιατρός αγαπά πολύ τη Γαλλία και μας διηγείται όσα είδε εκεί με μια απλότητα γεμάτη ενθουσιασμό (...). Στήθηκε το τραπέζι για το γεύμα. Τα φαγητά είναι εξαιρετικά. Όταν ετοιμαζόμαστε πια να φύγουμε, υποσχόμαστε να τους επισκεφθούμε πάλι τα Χριστούγεννα, μαζί με την Ηγουμένη που αδυνατούσε να έρθει μαζί μας αυτή τη φορά» (τ. Α, 232-233).

Μια δεύτερη επίσκεψη στις Βουκολιές πραγματοποιείται, όπως είχε προγραμματιστεί, στις 30 Δεκεμβρίου του 1952 κι ο κ. Σημανδηράκης έρχεται να πάρει την Ηγουμένη και τις τρεις Αδελφές, με το μικρό του αυτοκίνητο. Φτάνοντας στις Βουκολιές μια άλλη κυρία, κι εκείνη παλιά οικότροφος της Σχολής, καλεί τις Αδελφές να επισκεφθούν το ολοκαίνουργιο σπίτι της. Ο άντρας της είναι επίσης γιατρός και ενδιαφέρεται να φοιτήσουν τα κορίτσια του στο σχολείο των Αδελφών μόλις μπορέσει, γιατί «οι καιροί είναι δύσκολοι». Οι μοναχές μένουν για λίγο, αφού η οικογένεια Σημανδηράκη τις περιμένει. Εκεί, έχει στρωθεί ένα πολυστόλιστο τραπέζι. Μετά το φαγητό, ο γιατρός τις ξεναγεί στο σπίτι αφού δεν είχαν προλάβει να το δουν την προηγούμενη φορά. Εδώ, οι Αδελφές βρίσκουν τα πάντα: ορνιθώνα, χοιροστάσιο, ακόμα κι ένα μικρό φούρνο για το ψωμί (...). Στο ισόγειο είναι η κλινική του γιατρού κι ένα πλήρες φαρμακείο. Τα περισσότερα φάρμακα είναι γαλλικής προέλευσης (...).

Στις 10 Απριλίου 1954, οι εσώκλειστες επισκέπτονται τη συμμαθήτριά τους Ειρήνη Τζιτζικαλάκη, στο Βαμβακόπουλο.⁹⁶ Πριν από το γεύμα, οι μαθήτριες κάθονται στο τραπέζι και αρχίζουν τα παραδοσιακά τραγούδια. Η συγγραφέας σχολιάζει: «αν στην Κρήτη δεν τραγουδήσει κάποιος στο τραπέζι, δείχνει ότι δεν είναι ευχαριστημένος από τη συντροφιά του» (τ. Β, 12).

Όπως διαπιστώνουμε από τις παραπάνω επισκέψεις, οι Αδελφές έχαιραν γενικής εκτίμησης και παράλληλα διατηρούσαν επικοινωνίες με σημαίνοντα πρόσωπα της τοπικής κοινωνίας. Έτσι κρατούσαν ζωντανούς τους δεσμούς τους με οικογένειες αποφοίτων και συγχρόνως συντηρούσαν ένα πυρήνα γνωριμιών, με ανθρώπους οικονομικά ισχυρούς, που θα μπορούσαν να τις υποστηρίξουν και σε περίπτωση δύσκολης κατάστασης (τ. Α, 232-234).

⁹⁶ Στο Βαμβακόπουλο, η υποδοχή από τους γονείς είναι πολύ θερμή και το σπίτι τους ιδιαίτερα άνετο.

Κάτι χαρακτηριστικό από την καθημερινότητα των μοναχών, είναι ότι τη Σχολή επισκέπτονταν συχνά οι Υπεύθυνοι του τάγματος, με σκοπό τη ψυχική τόνωση των Αδελφών. Εκείνες τις μέρες διοργανώνονταν προς τιμήν τους σύντομες θεατρικές εκδηλώσεις από τις μαθήτριες. Στη συνέχεια οι Υπεύθυνοι έστελναν επιστολές με παραινέσεις προς τις μοναχές. Παρακάτω πληροφορούμαστε το παράδειγμα τριών τέτοιων επισκέψεων: Το Μάρτιο του 1951, η Supérieure Gabrielle πραγματοποιεί «μια επίσκεψη-αστραπή»⁹⁷ στη Σχολή της Χαλέπας. Στο διάστημα αυτό κατάφερε να έρθει σε επαφή με όλες τις Αδελφές της Σχολής. Η Μητέρα Augustin⁹⁸ και η Έπαρχος Germaine τη συνόδευαν στην επίσκεψή της. Στη συνέχεια παρακολούθησαν με ευχαρίστηση την θεατρική παράσταση της Σχολής που διοργανώθηκε προς τιμήν τους.⁹⁹

Ακολουθεί γράμμα από την Supérieure Gabrielle προς τις Αδελφές της Χαλέπας.¹⁰⁰ Με το γράμμα της προσπαθεί να εμπνεύσει τις μοναχές για το έργο τους και τους δίνει οδηγίες και συμβουλές συμπεριφοράς με σκοπό να τις ενθαρρύνει στη συνέχιση των προσπαθειών τους (τ. Α, 184).

Τον Μάιο του επόμενου χρόνου, με την ευκαιρία της εκατονταετηρίδας (1952), επισκέπτεται τη Σχολή η Γενική Ηγουμένη¹⁰¹ Germaine Bonafé. Η επιστολή της προς τις Αδελφές περιλαμβάνει νουθεσίες και συμβουλές (τ. Α, 212).

Στις 15 Φεβρουαρίου 1955 επισκέπτεται τη Σχολή η Γενική Βοηθός του τάγματος, André Fournet. Τη συνοδεύει η Germaine Bonnafé Περιφερειακή Ηγουμένη. Η παρουσία τους δυναμώνει τις μοναχές και αποτελεί εναλλαγή από την επαναλαμβανόμενη σχολική καθημερινότητα. Ακολουθεί γράμμα της André Fournet

⁹⁷ Όπως και η ίδια το διατύπωσε ως προς τη διάρκεια της παραμονής της. Βλ. Χρονικό τ. Α 184.

⁹⁸ Πρόκειται για την Υπεύθυνη της Γαλλικής Σχολής Βόλου. Βλ. και σελ. 78.

⁹⁹ Το θεατρικό έργο ονομαζόταν: «Το αδράχτι και το θαύμα του». Το έργο αυτό παίχτηκε και στη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου 1951. Βλ. και σελ. 72. Σύμφωνα με την υπόθεση του έργου, την επίπονη δουλειά μιας νεαρής γυναίκας (από την Bruges του Βελγίου) που φτιάχνει μόνη της δαντέλες, τελειώνει η Παναγία με τους αγγέλους της. Στη διάρκεια του έργου η κόρη της γυναίκας, θεραπεύεται ξαφνικά με ένα ακόμα θαύμα ύστερα από μακροχρόνια αρρώστια. Η Παναγία και οι άγγελοι σχημάτισαν στη σκηνή έναν πίνακα (tableau vivant). Στο έργο αυτό τονίζεται η αξία της αρετής και οι μαθήτριες το απέδωσαν επιτυχώς.

¹⁰⁰ Το γράμμα αποστέλλεται στις 9 Μαρτίου 1951 μετά από τη σύντομη επίσκεψη της Supérieure Gabrielle στη Σχολή.

¹⁰¹ Όπως πληροφορούμαστε από το βιβλίο του Χ. Χαρίτου, Το Χρονικό της Σχολής Καλογραιών του Βόλου, 2001, 50: Το 1913 το τάγμα διαιρέθηκε σε Περιοχές (Regions) μετά την εξάπλωση των ιδρυμάτων σε διάφορες χώρες. Αργότερα (το 1959) το Τάγμα διαιρέθηκε σε Επαρχίες (Provinces). Την εποπτεία των Περιοχών είχαν οι Γενικές Ηγουμένες. Τα επόμενα χρόνια υπεύθυνοι των Επαρχιών ήταν οι Έπαρχοι. Σύμφωνα με τον Χ. Χαρίτο ό. π. σ.58, η Αδελφότητα περιλαμβάνει (μεταξύ άλλων) ως Επαρχία τις Μονές της Ελλάδας (τρεις στην Αθήνα, μία στον Πειραιά και μια στο Βόλο) την Επαρχία της Κύπρου και την Επαρχία της Βουλγαρίας.

με ημερομηνία 22 Φεβρουαρίου 1955.¹⁰² Στην επιστολή της εμψυχώνει τις μοναχές, και τις συγχαίρει για την ενότητα της κοινότητάς τους. Ακόμα τις προτρέπει να επιδεικνύουν σταθερότητα αντιλήψεων και αυτοσυγκράτηση, για να διατηρήσουν την απαραίτητη πειθαρχία σε ένα ίδρυμα παιδείας. Θεωρεί πολύ αποτελεσματικό να δίνουν οι ίδιες οι Αδελφές το παράδειγμα όχι με λόγια αλλά με πράξεις. Επίσης τις προτρέπει να αγαπούν τα παιδιά και να δίνουν σε αυτά το καλύτερο κομμάτι του εαυτού τους.

Η τελετή αγιοποίησης της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ πραγματοποιείται στη Ρώμη στις 24 Ιουνίου 1951 και περιγράφεται με πολλές λεπτομέρειες στο Χρονικό.¹⁰³ Επίσης γίνεται αναφορά στις ξεναγήσεις του τάγματος στα αξιοθέατα της Ρώμης και στην ακρόαση των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ από τον Πάπα (27 Ιουνίου 1951). Οι Αδελφές αναχώρησαν από τα Χανιά στις 15 Ιουνίου και επέστρεψαν πάλι στην Κρήτη στις 6 Ιουλίου. Στις 16 Ιουνίου έφυγαν από τον Πειραιά με το αμερικάνικο πλοίο «Αιολία» μαζί με άλλες δύο Αδελφές από τη Σχολή του Βόλου¹⁰⁴ (...).

Στις 30 Ιουνίου οι μοναχές αναχωρούν από τη Ρώμη (...). Φθάνουν στο λιμάνι του Πειραιά το πρωί της 4^{ης} Ιουλίου. Όπως διαβάζουμε στο Χρονικό: « *Οι Αδελφές στην Αθήνα μας υποδέχονται τόσο θερμά, ώστε δε φεύγουμε για Χανιά παρά στις 6 Ιουλίου 1951, χαρούμενες για την καλή συντροφιά, την εξαιρετη διοργάνωση και όλα όσα έχουμε δει στο ταξίδι μας*» (τ. Α, 203).

Η μικρή αυτή αναφορά στο ταξίδι της Ρώμης γίνεται πιο πολύ για να καταδείξει ότι οι Αδελφές, πέραν των εκπαιδευτικών τους καθηκόντων, ταξίδευαν και είχαν ποικίλες δραστηριότητες και μια ευρύτερη καλλιέργεια. Έτσι, αν και το ταξίδι τους είχε ένα συγκεκριμένο θρησκευτικό σκοπό, συνδυάστηκε από τις ίδιες και η ιστορική γνώση, με τις ξεναγήσεις για τη γνωριμία τους με τη Ρώμη και τις υπόλοιπες πόλεις της Ιταλίας, και οι κοινωνικές επαφές με άλλα καθολικά τάγματα.

Στη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών οι Αδελφές αναχωρούν με σκοπό να επισκεφθούν τις οικογένειές τους. Συχνά μοναχές από τον Πειραιά επισκέπτονται την Χαλέπα, για να αλλάξουν παραστάσεις και να ξεκουραστούν.

¹⁰² Στο Χρονικό η σελίδα με το γράμμα της André Fournet (τ. Β 20) προηγείται της επίσκεψής της στη Χαλέπα (Τ. Β 21). Όπως είδαμε από τις παραπάνω ημερομηνίες (15 Φεβρουαρίου-άφιξη, 22 Φεβρουαρίου επιστολή) η χρονική σειρά δεν είναι αυτή. Εδώ έχουμε πάλι ένα παράδειγμα χρονικής ανακολουθίας.

¹⁰³ 14 σελίδες του Χρονικού (σ. 188 - σ. 202) αφιερώνονται στο ταξίδι των μοναχών στη Ρώμη και στις εκδηλώσεις που παρακολούθησαν εκεί.

¹⁰⁴ Την Αδελφή Berthe και την Αδελφή Pierre.

Άλλοτε πάλι, όσες Αδελφές μένουν στη Χαλέπα οργανώνουν μικρές εκδρομές, εντός Κρήτης, όπως οι εκδρομές στις Βρύσες (τ. Β, 4-6).

Επίσης συμμετέχουν στις πνευματικές ασκήσεις (retraites). Οι συγκεντρώσεις αυτού του τύπου, όπως είδαμε και σε προηγούμενες περιόδους,¹⁰⁵ είχαν αρχίσει από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της Σχολής στη Χαλέπα και οργανώνονταν ετήσια, αρχές Αυγούστου ή Σεπτεμβρίου, στην Αθήνα και στον Πειραιά μετά τη λήξη των μαθημάτων. Οι Αδελφές περνούν 8 μέρες αυτοσυγκέντρωσης και προσευχής σε αυτές τις συναθροίσεις πνευματικής ανατροφοδότησης. Στόχος είναι πάντα η εσωτερική βελτίωση των Αδελφών. Οι διδασκαλίες, απλές και πρακτικές, έχουν σκοπό να τις οδηγήσουν σε μια ψυχική ανάταση. «*Το ουσιώδες είναι να σταθούμε εκεί*, αναφέρει η συγγραφέας του Χρονικού» (τ. Α, 204).

Το 1952 είναι η χρονιά της συμπλήρωσης εκατό ετών από την άφιξη των Αδελφών στα Χανιά και την ίδρυση της Σχολής, μέχρι το 1952¹⁰⁶. Η εκατονταετηρίδα γιορτάζεται πανηγυρικά:

Στις 25-26 και 27 Απριλίου οργανώνεται από τις Αδελφές ένα τριήμερο αφιερωμένο στην ιδρύτρια του τάγματος Αιμιλία ντε Βιαλάρ. Η Ηγουμένη Μαρία προσκαλεί στις εκδηλώσεις τον ιερέα της Σχολής¹⁰⁷ και τον Διευθυντή του Γυμνασίου κ. Μυλωνάκη. Τη Κυριακή 27 Απριλίου τελείται πανηγυρική λειτουργία στο ναό των Χανίων. Παρίσταται τιμητικά ο μορφωτικός ακόλουθος του Προξενείου, ο κ. Μυλωνάκης και άλλοι εκπαιδευτικοί της Σχολής. Μετά το ευαγγέλιο ο πατέρας Amedée μιλά για το έργο της ιδρύτριας στα ελληνικά. Στο τέλος της τελετής, καθολικοί και ορθόδοξοι συγχαίρουν τις μοναχές. Όπως σχολιάζει η συγγραφέας: «*Η Αγία Αιμιλία βοηθάει στην ένωση των δύο εκκλησιών*» (Χρονικό τ. Α, 209-211).

Οι εκδηλώσεις για την εκατονταετηρίδα του ιδρύματος συνεχίζονται μέσα στον Ιούνιο. Λόγω του εορτασμού, φιλοξενούνται στη Χαλέπα, η Γενική Ηγουμένη της Σχολής Μητέρα Germaine Bonnafè και η Ηγουμένη του Πειραιώς Mère Angèle. Το

¹⁰⁵ Βλ. και σελ. 57. Αντίστοιχες συναθροίσεις γίνονταν για τις Αδελφές σε Αθήνα και Πειραιά. Από το 1950-1955 οι προεδρεύοντες ιερείς των συναθροίσεων αυτών, άτομα υψηλής μόρφωσης, ήταν οι Charrat, Bezuillier, Leroy και Gaston. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σκέψη μιας νεαρής Ελληνίδας μοναχής του Αγίου Ιωσήφ κατά τη διάρκεια αυτών των συναντήσεων: «*Ποτέ δεν κατάλαβα τόσο καλά το νόημα της θρησκευτικής ζωής και σε τι αυτή αποσκοπεί. Έως τώρα δεν υπήρξα παρά ένα ομοίωμα μοναχής. Θα ήθελα στην υπόλοιπη πορεία της ζωής μου να ανανεωθώ και να γίνω συνειδητά αυτό που θα έπρεπε να είμαι εδώ και καιρό*» (τ. Α, 227).

¹⁰⁶ Η Γαλλική Σχολή ιδρύθηκε στα Χανιά το 1852. Το 1896 οι Αδελφές μετακομίζουν στη Χαλέπα. Όμως τα τμήματα των Χανίων εξακολουθούν να λειτουργούν μέχρι το 1940. Τότε κλείνουν οριστικά. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. στο ίδιο κεφ. σελ. 37 και σελ. 64.

¹⁰⁷ Πρόκειται για τον πατέρα Amedée. Είναι ο μοναδικός καθολικός ιερέας που λειτουργεί στο παρεκκλήσι της Χαλέπας και στον ναό των Χανίων για τους λίγους καθολικούς της πόλης, όπως αναφέρεται στο Χρονικό. (τ. Α 211).

Σάββατο 7 Ιουνίου ο πατέρας Amédée τελεί μια λειτουργία Ευχαριστιών, στο μικρό παρεκκλήσι. Ακολουθεί εσπερινός. Το παρεκκλήσι είναι γεμάτο από καθολικές και ορθόδοξες μαθήτριες. Ο ιερέας εκφωνεί μια σύντομη ομιλία στα γαλλικά. Εξαίρει το έργο του τάγματος στον χανιώτικο πληθυσμό και τονίζει την αξία της συνέχειάς του για την παρούσα χρονική φάση. Επαινεί τις Αδελφές και ιδιαίτερα την ιδρύτρια. Η θρησκευτική τελετή τελειώνει με την Αγία Κοινωνία. Ύστερα προσφέρονται αναψυκτικά στον κήπο. Ακολουθεί πανηγυρικός εορτασμός την Κυριακή 8 Ιουνίου, στη μητρόπολη Χανίων. Η εκκλησία είναι ανθοστόλιστη κι η χορωδία ψάλλει ύμνους. Ο πατέρας Amédée μιλάει ελληνικά, ώστε να τον καταλαβαίνουν όλοι. Ο λόγος του αναφέρεται και πάλι στην προσφορά της Αδελφότητας στην κοινωνία των Χανίων και σε όλο τον κόσμο, στο διάστημα αυτών των εκατό ετών. Η τελετή κλείνει με επίσημη δοξολογία.

Το απόγευμα της 8^{ης} και 9^{ης} Ιουνίου στις 4.30 το απόγευμα, οργανώνεται ψυχαγωγική συνάντηση στην αίθουσα θεάτρου της Σχολής. Επειδή η αίθουσα ήταν μικρή σε σχέση με τους καλεσμένους, η Ηγουμένη έκρινε ότι είναι προτιμότερο, να παιχτεί δύο φορές το ίδιο έργο: Κυριακή και Δευτέρα.

Χρειάζεται μια άδεια εισόδου για να μπει ο κάθε προσκεκλημένος στο θέατρο. Αυτή η άδεια περιλαμβάνει το πρόγραμμα γραμμένο ελληνικά. Την πρώτη μέρα η πρόσκληση απευθύνεται στους φορείς των Χανίων, τους καθολικούς κατοίκους, τους διευθυντές, τους καθηγητές κι έναν ορισμένο αριθμό γονέων. Τη δεύτερη μέρα είναι προσκεκλημένες οι παλιές μαθήτριες και οι γονείς των μαθητριών. Συγκεντρώνονται συνολικά 600 θεατές. Την Κυριακή η αίθουσα είναι πλήρης.¹⁰⁸ Τη Δευτέρα, πάλι ο κόσμος είναι πολύς. Οι ίδιες σκηνές ανανεώνονται με άλλα πρόσωπα. Τα περισσότερα είναι παλιές μαθήτριες. Οι πρώην μαθήτριες καταλαβαίνουν καλά τα γαλλικά και έτσι απολαμβάνουν διπλά το θέαμα. Επίσης υπάρχει εναλλαγή σκηνικού κι αυτό ευχαριστεί τους θεατές. Παίζονται δύο έργα: μια δραματική οπερέτα¹⁰⁹ στα γαλλικά και μια ελληνική κωμωδία.¹¹⁰ Στο πρώτο έργο ακούγονται επαινετικά σχόλια για την προφορά και την έκφραση των μαθητριών. Επιπλέον, στα διαστήματα μεταξύ των τριών πράξεων της οπερέτας, εκτελούνται μουσικά κομμάτια στο πιάνο από τις μαθήτριες της Σχολής. Όμως και η ελληνική κωμωδία διασκεδάζει πολύ τους θεατές.

¹⁰⁸ Είναι παρόντες: ο δήμαρχος των Χανίων με την κόρη του, η κυρία Prène, σύζυγος του Πρόξενου, (αφού ο ίδιος βρισκόταν στην Αθήνα) μαζί με τον πατέρα της κύριο Μπιτσάκη, ορθόδοξοι ιερείς, δύο διευθυντές και πολλοί καθηγητές με τις συζύγους τους. Επίσης δύο γιατροί με επιρροή στα κοινά: ο Μελισσάκης και ο Θεοδωράκης.

¹⁰⁹ Τίτλος της οπερέτας είναι: «Προς την ευτυχία».

¹¹⁰ Τίτλος της κωμωδίας είναι: «Η γυναίκα».

Ακολουθούν ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί από τις μαθήτριες. Ύστερα εκφωνούνται λόγοι. Πρώτα ο Διευθυντής Μυλωνάκης μιλάει στα ελληνικά για το έργο του τάγματος, από την ίδρυση της Σχολής μέχρι πρόσφατα. Επαινεί την προσφορά των μοναχών και τονίζει την αξία της καλής συνεργασίας μεταξύ διεύθυνσης του Γυμνασίου και Ηγουμένης της Σχολής. Ακολουθεί ο λόγος της Γενικής Ηγουμένης που περιλαμβάνει ευχαριστίες προς τον Μυλωνάκη και τις αρχές για την παρουσία τους στη γιορτή της εκατονταετηρίδας. Στη συνέχεια μια οικότροφος καλωσορίζει στα γαλλικά τη Γενική Ηγουμένη και την Υπεύθυνη της Σχολής Πειραιά. Μετά τον γαλλικό και τον ελληνικό ύμνο, οι προσκεκλημένοι αποχωρούν, αφού ευχαριστήσουν πρώτα τις Αδελφές για την ωραία εκδήλωση (τ. Α, 219-222).

Το καλοκαίρι του 1952, η αυλή του σχολείου μεγαλώνει στρώνεται με τσιμέντο κι αλλάζει όψη.¹¹¹ Η Ηγουμένη χρησιμοποιεί όλες τις οικονομίες της για να φτιαχτεί κάτι καλό. Δοκάρια υψώνονται, για τα παιχνίδια του βόλεϊ και του τένις. Έχει επίσης προβλεφθεί ένα υπόστεγο, όπου θα τοποθετηθούν τα όργανα γυμναστικής. Το άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ ξαναστήνεται¹¹² στο μέσον της αυλής και περιβάλλεται από ένα μικρό πέτρινο τοίχο. Αυτός μπορεί να χρησιμεύσει και ως πάγκος ξεκούρασης για τις μαθήτριες. Τώρα η αυλή είναι αληθινά όμορφη και καθαρή και η φύλαξη των μαθητριών γίνεται πιο απλά. Ένα μικρό σπιτάκι έχει χτιστεί στην είσοδο της Σχολής. Οι μαθήτριες δεν μπορούν να πάνε στην έξοδο χωρίς να γίνουν αντιληπτές από την επιστάτρια.¹¹³ Ήταν αναγκαίο να υπάρχει ένα πρόσωπο εμπιστοσύνης στην πόρτα (τ. Α, 230-231).

Στις 15 Αυγούστου (1952), ο πατέρας Bezuillier, τελεί τη θεία λειτουργία στα Χανιά. Ακολουθεί εσπερινός στο παρεκκλήσι της Σχολής το απόγευμα της ίδιας μέρας,

¹¹¹ Στη διάρκεια του πολέμου τα γερμανικά φορτηγά είχαν ρίξει χαλίκια και είχαν αφαιρέσει την περίφραξή της. Οι εργάτες σκάβουν το έδαφος και χτίζουν ένα φράχτη. Σε λίγο ανυψώνουν ένα τοίχο, ύψους ενός μέτρου περίπου. Τον τελειώνουν με ένα δικτυωτό, σε αρμονικό σχέδιο.

¹¹² Από την Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη (2004, σελ. 165), διασταυρώνουμε την ίδια πληροφορία: ότι δηλαδή το καλοκαίρι του 1952 το άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ στήνεται ξανά στη Χαλέπα, στο κέντρο της αυλής. Δεν γνωρίζουμε αν πρόκειται για κάποιο νέο άγαλμα, αφού είχε προηγηθεί η καταστροφή εκείνου που τοποθετήθηκε αρχικά στη Σχολή, την περίοδο της γερμανικής κατοχής. Σύμφωνα με την Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη, (2004, σελ. 74) το άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ τοποθετήθηκε για πρώτη φορά στη Χαλέπα το 1912. Το πρόσφερε ο Ιταλός μηχανικός Figari, ένθερμος καθολικός, στη Σχολή, εκείνη τη χρονιά. Αυτό συνέβη γιατί κατά τη διάρκεια επισκευών, που ο ίδιος είχε αναλάβει να διευθύνει με μειωμένες τιμές στο εκπαιδευτήριο, μία σανίδα της στέγης όπου βρισκόταν, υποχώρησε, με αποτέλεσμα να πέσει ο ίδιος από ύψος τεσσάρων μέτρων. Αν και φάνηκε απίστευτο, ο Figari σώθηκε κι η σωτηρία του αποδόθηκε σε θαύμα. Εξ αιτίας αυτού του περιστατικού, ο ίδιος τοποθέτησε στην προμετωπίδα του κτιρίου το άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ, προστάτη των Αδελφών.

¹¹³ Η επιστάτρια έπρεπε να σημειώνει τις εισόδους και εξόδους των μαθητριών, να φροντίζει τα λουλούδια και να πουλάει ψωμάκια στα παιδιά.

επειδή είναι η ονομαστική εορτή της Ηγουμένης και της Αδελφής Assunta. Πολλοί είναι οι παριστάμενοι από την περιοχή της Χαλέπας.

Σε όλη τη διάρκεια της παραμονής τους στην Κρήτη, οι Αδελφές της Σχολής δε ξεχνούν την ενασχόλησή τους με την καθολική κοινότητα Χανίων.

Παρίστανται στην πρώτη θεία κοινωνία παιδιών¹¹⁴ στη Μητρόπολη (τ. Α, 187). Οργανώνουν βαφτίσια στο παρεκκλήσι της Σχολής¹¹⁵ και συμμετέχουν σε καθολικούς γάμους¹¹⁶ στο ναό των Χανίων. Στο τέλος της γαμήλιας τελετής οι παρευρισκόμενοι πετούν κουφέτα. «Τοπική συνήθεια που συμβολίζει τη γονιμότητα» σχολιάζει η συγγραφέας του Χρονικού (τ. Α, 228).

Ακολουθεί αναφορά στην επίσκεψη του Ξενόπουλου στα Χανιά. Είναι ο νέος καθολικός Επίσκοπος. Επισκέπτεται τη Χαλέπα και συμπεριφέρεται στον κόσμο με μεγάλη απλότητα (τ. Α, 229).

Και στα επόμενα χρόνια, η συμμετοχή του τάγματος σε εκδηλώσεις της καθολικής κοινότητας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής τους, όπως παρατηρούμε με τον εορτασμό της Παναγίας το 1954.

Το 1954 είναι ένα σημαντικό έτος για τους καθολικούς: όλη η χρονιά αφιερώνεται σε εκδηλώσεις για την Παρθένο Μαρία. Όταν ολοκληρώνεται ο ετήσιος εορτασμός την Κυριακή 12 Δεκεμβρίου, μετά τον εσπερινό, οι Αδελφές οργανώνουν κινηματογραφικές προβολές στο «Καζίνο»¹¹⁷ της Σχολής, με θέμα τη ζωή του Χριστού και τη ζωή της Jeanne d'Arc.

Συχνές ήταν επίσης στη Σχολή οι επισκέψεις άλλων καθολικών σχολείων¹¹⁸ ή χριστιανικών αποστολών.¹¹⁹

Στις 23 Μαΐου 1953, όλη η Σχολή της Χαλέπας επισκέπτεται το ιστορικό μοναστήρι της Κρήτης στο Αρκάδι, σε απόσταση 25 χιλιομέτρων από το Ρέθυμνο.

¹¹⁴ Πρόκειται για: την Argentine Ντασσίρα, τον Celestin Σιγκαλάκη, τον Pierre Prève, και δυο αδέρφια, τον Maxime και τον André Φουράκη που κοινωνήσαν στις 15 Αυγούστου 1953.

¹¹⁵ Τα παιδιά που βαφτίζονται το 1952 είναι ο Στέλιος Φουράκης, παιδί μεικτού γάμου από πατέρα Έλληνα και μητέρα Ιταλίδα. Επίσης το αγόρι και το κορίτσι του Πρόξενου Alfred Prève, κατόπιν δικής του επιθυμίας.

¹¹⁶ Ένας από τους γάμους αυτούς ήταν του καθολικού αχθοφόρου της Σχολής Πολύκαρπου Γκάμπαρου με μια ορθόδοξη Χανιώτισσα. Κατόπιν επιθυμίας και των δύο, ο γάμος τελείται στον καθολικό ναό Χανίων, στις 24 Αυγούστου του ίδιου έτους.

¹¹⁷ Το «Καζίνο» ήταν αίθουσα πολλαπλών χρήσεων της Σχολής, όπου πραγματοποιούνταν και προβολές για τις μαθήτριες.

¹¹⁸ Τον Απρίλιο του '54, επισκέπτονται για μία μέρα τη Χαλέπα δυο καθολικοί ιερείς, ένας καθηγητής και μία τάξη 31 μαθητριών, από το Γαλλικό Σχολείο της Αθήνας.

¹¹⁹ Στις 4 Σεπτεμβρίου 1952, επισκέπτεται τη Γαλλική Σχολή μια πανεπιστημιακή καθολική αποστολή. Την αποτελούν 5 φοιτητές, ένας ιερέας και ο Διευθυντής των χριστιανικών σχολείων Πειραιά, που τους συνοδεύει.

Εδώ και πολύ καιρό υπήρχε η επιθυμία αυτής της επίσκεψης. Το 1927 είχε οργανωθεί για πρώτη φορά μια εκδρομή της Σχολής στο Ρέθυμνο¹²⁰, αλλά μόνο στην πόλη του Ρεθύμνου και μόνο με τις Αδελφές και τις εσώκλειστες. Από τότε, παρά τις προσκλήσεις παλιών μαθητριών, δεν υπήρχε ποτέ ο κατάλληλος χρόνος. Τώρα όμως η ευκαιρία παρουσιάστηκε και όλα οργανώθηκαν προσεκτικά. Στη συνέχεια παρατίθενται τα κυριότερα σημεία της εκδρομής και κυρίως οι εντυπώσεις και τα αισθήματα θαυμασμού της συγγραφέως για την ιστορία του μοναστηριού:

Οι Αδελφές και τα παιδιά ξυπνούν από τις 3.30 το πρωί. Τα πούλμαν έχουν ειδοποιηθεί και ξεκινούν στις 5.45 με τα παιδιά και τις Αδελφές. Στις 6 έχουν φτάσει στη Σούδα¹²¹ (...) και τέλος άφιξη στο Ρέθυμνο, όπου τα αυτοκίνητα φτάνουν στις 8 το πρωί (...). Σταματούν μέχρι τις 8.30 στον Δημοτικό Κήπο. Για λίγο οι παλιές μαθήτριες μπορούν να μιλήσουν με τις δασκάλες τους και οι μαθήτριες από το Ρέθυμνο να δουν τους γονείς τους (...). Γρήγορα διασχίζουν πολλά χωριά: Περιβόλια, Πλατανιάς, Άδελε, Πύργος, Κυριάνα, Αμνάτο. Εκεί τα αυτοκίνητα σταματούν. *Είναι το τέλος του καρόδρομου και τώρα πρέπει να κάνουμε το υπόλοιπο της διαδρομής με τα πόδια*, όπως αναφέρει η συγγραφέας. Οι προμήθειες φορτώνονται σε γαϊδούρια και μουλάρια. Αρχίζει το περπάτημα. Ο δρόμος όμως είναι ανηφορικός και κακοτράχαλος (...). Όταν φτάνουν, αντικρίζουν ένα παλιό κτίσμα. Οι μοναχοί τις υποδέχονται εγκάρδια και ανοίγουν την τραπεζαρία για τις Αδελφές και τις μαθήτριες, ως χώρο υποδοχής. Είναι 11 η ώρα και τα παιδιά κάθονται να φάνε. Λίγο αργότερα ο Ηγούμενος σερβίρει τις Αδελφές στο δωμάτιο των ξένων ένα λιτό γεύμα, καφέ και τυρί (...). Κατόπιν, τις καλεί να επισκεφθούν το Μοναστήρι.¹²² Οι μοναχοί είναι πολύ φιλόξενοι, όμως η ώρα έχει περάσει. Φεύγοντας οι Αδελφές βλέπουν το ανοιξιάτικο τοπίο και νοσταλγούν τη γαλλική φύση. Διαβάζουμε στο Χρονικό:

¹²⁰ Βλ. και σελ. 64.

¹²² Οι Αδελφές εντυπωσιάζονται όταν, αφού επισκέπτονται τα κελιά του Μοναστηριού πληροφορούνται ότι δεν επιτρέπεται να επισκευαστούν ή να ανακαινιστούν. Στη συνέχεια πηγαίνουν στο χώρο που ανατίναξε το 1866 ο Ηγούμενος Γαβριήλ (...). Η αίθουσα τελειώνει σε θόλο, όπως όλα τα μοναστήρια του 15^{ου} αιώνα. Σώζονται ακόμα οι τοίχοι και μια αναμνηστική πλάκα¹²², για να θυμίζει, όπως διαβάζουμε στο Χρονικό, αυτό το ιστορικό γεγονός και τον ηρωισμό των Ελλήνων (...). Έπειτα ανεβαίνουν στον πρώτο όροφο και επισκέπτονται το Μουσείο της Μονής. Όπως αναφέρει η συγγραφέας: *Περιλαμβάνει αναμνήσεις του παρελθόντος, εκκλησιαστικά ενδύματα, παλιά χειρόγραφα, πορτρέτα με τους αγωνιστές της Επανάστασης (...)*. Ύστερα καταλήγουν σε μια αίθουσα, όπου η Υπεύθυνη και οι Αδελφές εκφράζουν τις ευχαριστίες τους, στο βιβλίο των επισκεπτών. Ακολουθεί επίσκεψη στη βυζαντινή εκκλησία Κωνσταντίνου και Ελένης και στον χώρο όπου βρίσκονται τα κρανία των ηρώων της Επανάστασης. *Εδώ όλο το περιβάλλον είναι διαποτισμένο από το πνεύμα της θυσίας*, γράφει χαρακτηριστικά η συγγραφέας.

*Κατεβαίνουμε το βουνό. Στις πλαγιές τα ανθισμένα δέντρα, τα σκίνα και τα σπάρτα θυμίζουν κάτι από Γαλλία (.....) (τ. Α, 235-240).*¹²³

Το 1954 η ογδόη Γυμνασίου αποφασίζει να οργανώσει θεατρική εκδήλωση, με σκοπό να συγκεντρώσει χρήματα για να επισκεφθεί μέρη εκτός Κρήτης, από τη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο.¹²⁴ Οι παραστάσεις λαμβάνουν χώρα στο «Odeon» των Χανίων, στις 20, 21 και 22 Μαΐου.¹²⁵

Τα χρήματα συγκεντρώνονται και οι 32 μαθήτριες αναχωρούν για την Αθήνα με τη συνοδεία δύο καθηγητών του Γυμνασίου και δύο Αδελφών, την Τετάρτη 26 Μαΐου. Την εκδρομή αυτή, αναφέρει και η Μ. Ασημομύτη –Εκκεκάκη στο βιβλίο της (2004, 173-174). Αναφέρει επίσης ότι η εκδρομή ήταν δεκαπενθήμερης διάρκειας. Στοιχείο που δεν αναγράφεται στο Χρονικό (τ. Β, 12). Είναι η πρώτη φορά που η Σχολή της Χαλέπας οργανώνει για τις μαθήτριάς της μια εκπαιδευτική εκδρομή, εκτός Κρήτης. Με αυτό τον τρόπο η Γαλλική Σχολή έδωσε στα παιδιά την ευκαιρία να αποκτήσουν μια μορφωτική εμπειρία που δεν θα βίωναν αν δε φοιτούσαν σε ένα τόσο καλά οργανωμένο και φιλοπρόοδο σχολείο (Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη 2004, 174).

Εκείνες τις μέρες οι Αδελφές επισκέπτονται πρώτη φορά το Ηράκλειο με αυτοκίνητο. Διαβάζουμε τις εντυπώσεις τους¹²⁶ (*Χρονικό τ. Β, 11-15*).

Το καλοκαίρι του 1953, έγιναν τρομεροί σεισμοί στα Ιόνια νησιά. Πολλοί οι νεκροί και οι τραυματίες. Το γεγονός αναφέρεται αναλυτικά στο Χρονικό (τ. Β, 1-4).

Την 1^η Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, η Ηγουμένη Μαρία μετατίθεται στη Χίο, μετά από 6 χρόνια προσφοράς στην Κρήτη. Είχε κερδίσει τη συμπάθεια όλου του προσωπικού, με τον καλό της χαρακτήρα. Θα την αντικαταστήσει η Αδελφή Augustin

¹²³ Με την επίσκεψη αυτή στο Αρκάδι ολοκληρώνεται και ο πρώτος τόμος του Χρονικού (1900-1953).

¹²⁴ Οι μαθήτριες επισκέφθηκαν τον Μαραθώνα, την Κόρινθο και τις Μυκίνες.

¹²⁵ Την Πέμπτη 27 Μαΐου, αναχώρηση της εβδομής για το γύρο της Κρήτης. Η Αδελφή Gabriel είναι συνοδός. Το Σάββατο 29 Μαΐου, οι πρώτες τάξεις του Γυμνασίου επισκέπτονται το Καστέλι με τις Αδελφές Bergmans και Evangéliste.

Την προηγούμενη (28-5-54), η τετάρτη πέμπτη και έκτη γυμνασίου, φεύγουν για τριήμερη εκδρομή στο Ηράκλειο. Όπως για την ογδόη, έτσι και οι υπόλοιπες τάξεις της Σχολής, πρώτη φορά συμμετέχουν σε εκδρομές μεγάλης χρονικής διάρκειας.

¹²⁶ «...Περνάμε με το πούλμαν τη διαδρομή που κάναμε πέρσι πηγαίνοντας προς Αρκάδι. Μετά το Ρέθυμνο τα τοπία είναι άγνωστα για μας. Είναι η πρώτη φορά που πηγαίνουμε στο Ηράκλειο οδικώς. Τις προηγούμενες φορές είχαμε πάει με πλοίο. Σταματάμε στο ξενοδοχείο «Μοντέρνο» (μόνο ως προς το όνομα) όπου και διανυκτερεύουμε, αφού πρώτα φάμε κάτι έξω. Το επόμενο πρωί εκκλησιαζόμαστε στον καθολικό ναό. Ακολουθεί πρωινό και επικοινωνίες με τις παλιές μαθήτριες. Στη συνέχεια, μας ξεναγούν στο Αρχαιολογικό μουσείο, στο μουσείο Καλοκαιρινός και το απόγευμα στην Κνωσό. Την Κυριακή 30 Μαΐου επισκεπτόμαστε τη μητρόπολη του Αγίου Μηνά. Ύστερα κάνουμε βόλτες, στο κέντρο της πόλης. Αναχώρηση από το Ηράκλειο με κατεύθυνση τη Χαλέπα, το μεσημέρι της ίδιας μέρας. Φτάνουμε στη Σχολή στις 8 το βράδυ, με τις καλύτερες αναμνήσεις...».

από το Βόλο, η οποία είχε υπηρετήσει και σε προηγούμενο διάστημα¹²⁷ στη Χαλέπα. Η νέα Ηγουμένη θα παραμείνει στη Σχολή μέχρι το 1959.

Προτού τελειώσει αυτός ο χρόνος τον Δεκέμβριο, η Σχολή για άλλη μια φορά καινοτομεί και προσφέρει στα παιδιά μια ευκαιρία μοναδική: μερικές από τις μαθήτριές της λαμβάνουν μέρος, σε τοπική ραδιοφωνική εκπομπή. Και από αυτό το γεγονός, επιβεβαιώνεται η άποψη ότι η Σχολή ακολουθούσε μία ευρύτερη παιδαγωγική αντίληψη, προσφέροντας στα παιδιά ερεθίσματα και ευκαιρίες συμμετοχής σε ποικίλες εκδηλώσεις.

Μέσα στην περίοδο των καλοκαιρινών διακοπών του 1954 και του 1955, συνεχίζονται στη Χαλέπα οι επισκευές¹²⁸. Γίνονται μεγάλα έξοδα, αλλά και αισθητές βελτιώσεις (τ. Β, 15-17, 21-22).

Οι επικοινωνίες του τάγματος με τις προξενικές αρχές και τη γαλλική Πρεσβεία δε σταματούν. Αυτό επιβεβαιώνεται από την άφιξη του Γάλλου Πρόξενου κ. Toccaldi στα Χανιά, στις 23 Νοεμβρίου 1954 και τη μετέπειτα συνάντησή του με τις Αδελφές στη Χαλέπα. Ο σκοπός ανατροφοδότησης αυτών των επαφών, ήταν και η δυνατότητα οικονομικής και ηθικής στήριξης, όταν αυτό ήταν απαραίτητο.

Με ιδιαίτερη εκτίμηση όμως αντιμετωπίζεται το έργο των Αδελφών και από τους Γάλλους στρατιωτικούς και ναυτικούς. Όπως πληροφορούμαστε παρακάτω στις 3 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, δύο γαλλικά πλοία επιστρέφουν από την Ινδοκίνα στη Γαλλία και αγκυροβολούν για λίγο στο λιμάνι της Σούδας. Δύο από τους αξιωματικούς του πληρώματος επισκέπτονται με σεβασμό το παρεκκλήσι της Χαλέπας. Την επόμενη μέρα, τελείται επιμνημόσυνη δέηση στο νεκροταφείο της πόλης, για τους νεκρούς Γάλλους στρατιώτες και ναυτικούς. Στις 5 Δεκεμβρίου η Ηγουμένη της Σχολής με την Αδελφή Bergmans επισκέπτονται μαζί με τις τοπικές αρχές τα γαλλικά πλοία και γίνονται δεκτές με τιμές.

Την Κυριακή 29 Δεκεμβρίου 1954, πεθαίνει η Αδελφή Ludwine, κατόπιν μακροχρόνιας πνευμονίας. Σε όλη τη διάρκεια της ζωής της, έδωσε το παράδειγμα της θυσίας. Η σύντομη αναφορά στη βιογραφία της αποδεικνύει το πνεύμα της αφοσίωσης και της προσφοράς που διέπει τη Γαλλική Σχολή: Η Αδελφή Ludwine, ιταλικής καταγωγής, γεννήθηκε το 1873 και έφτασε στα Χανιά το 1905, σε ηλικία 32 ετών. Όταν το 1914 το οίκημα των Χανίων έγινε παράρτημα, η Ηγουμένη τη στέλνει

¹²⁷ Βλ. και σελ. 78.

¹²⁸ Οι επισκευές αυτές είχαν ξεκινήσει τα προηγούμενα χρόνια. Τα παράθυρα του πρώτου ορόφου αντικαθίστανται και βάφεται το παρεκκλήσι.

στη Σχολή της Χαλέπας. Από κει κάθε μέρα και με οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες, κατέβαινε στα Χανιά χωρίς μεταφορικό μέσο, για να διδάξει τα παιδιά των καθολικών που δεν μπορούσαν να έρθουν στη Χαλέπα. Με τα παιδιά μοιραζόταν και το λιγοστό φαγητό που είχε μαζί της. Δίδαξε ιταλικά, εργόχειρο και ράψιμο τις μαθήτριες μέχρι τον Οκτώβριο του 1940. Η ίδια συνελήφθη τον Νοέμβριο μαζί με τις άλλες δύο Ιταλίδες Αδελφές της Σχολής¹²⁹. Έμεινε υπό κράτηση, μέχρι τον Ιανουάριο του 1941. Μετά τη λήξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου και μέχρι το 1948, δίδαξε γαλλικά στις μαθήτριες της Χαλέπας. Στη συνέχεια και όσο της το επέτρεπε η όρασή της, τους δίδαξε εργόχειρο και ραπτική. Στις 30 Δεκεμβρίου γίνεται η ταφή της.¹³⁰ Η πομπή περνάει από την πόλη. Οι περαστικοί μαθαίνοντας τι συμβαίνει, κάνουν τον σταυρό τους με σεβασμό. Στο καθολικό νεκροταφείο Χανίων, ο κ. Μυλωνάκης εκφωνεί συγκινητικό επικήδειο για το μεγάλο έργο της θανούσας. Τονίζει την 50ετή εκπαιδευτική προσφορά της στη χανιώτικη κοινωνία. Πολλοί είναι οι παρόντες. Κάποια μάτια βουρκώνουν (τ. Β, 23).

Προτού προχωρήσουμε στην επόμενη πενταετία, έχει ενδιαφέρον να σχολιαστεί ο αριθμός των εγγεγραμμένων μαθητριών στο Ελληνικό Γυμνάσιο, το Οικοτροφείο και τα Γαλλικά Τμήματα της Σχολής, από το 1951-1956, έτσι όπως αναφέρονται στο Χρονικό.

Όπως έχουμε ήδη πληροφορηθεί στο κεφάλαιο αυτό,¹³¹ από τον Οκτώβριο του 1950, η Γαλλική Σχολή λειτουργεί ως πλήρες Οκτατάξιο Ιδιωτικό Γυμνάσιο θηλέων.

Εγγεγραμμένες μαθήτριες Ελληνικού Γυμνασίου-Οικοτροφείου Χαλέπας 1951-1956

	Ελληνικό Γυμνάσιο	Τελευταία τάξη Γυμνασίου	Οικότροφες	Σύνολο μαθητών ελληνικά και γαλλικά
1951-52	190	18	38	285
1952-53	206	24	34	262
1953-54	198	32	32	242
1954-55	185	27	38	210
1955-56 ¹³²	168	41		

¹²⁹ Βλ. και σελ. 72. Μαζί με την Αδελφή Ludwine, είχε συλληφθεί η Αδελφή Gonzague και η Αδελφή Assunta, που εκτελούσε χρέη μαγείρισσας.

¹³⁰ Τελούνται δύο λειτουργίες στο παρεκκλήσι της Σχολής. Η δεύτερη είναι η νεκρώσιμη ακολουθία.

¹³¹ Βλ. και σελ. 82.

Παρατηρώντας τα παραπάνω στοιχεία διαπιστώνουμε ότι το 1952-53 είναι η χρονιά με τις περισσότερες εγγραφές στα ελληνικά (206). Ωστόσο οι οικοτρόφες και οι μαθήτριες με ημιδιαμονή στη Σχολή¹³³ είναι μόνο 34. Είναι μια χρονιά με ζημιές στη συγκομιδή από τις μεγάλες ζέστες του καλοκαιριού. Λίγα σταφύλια. Λίγες ελιές. Εκτός αυτού, το εμπόριο υπολειπεται, δημιουργώντας αρνητικές συνέπειες στις μηνιαίες αμοιβές. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι Αδελφές πρέπει να αντιμετωπίσουν τις πελώριες δαπάνες στις πληρωμές των Ελλήνων καθηγητών. Οι μισθοί τους έχουν αυξηθεί ανησυχητικά κι είναι ένα αληθινό πρόβλημα για την Ηγουμένη.

Το 1951-52 είναι η χρονιά με τις περισσότερες εγγραφές στα γαλλικά (285), λόγω της καλής οικονομικής κατάστασης στην Κρήτη, όπως σχολιάζει η συγγραφέας. Τα τρία επόμενα χρόνια (1953-1956), ο αριθμός των μαθητριών συνεχίζει να μειώνεται στο Ελληνικό Σχολείο και στα Γαλλικά Τμήματα (από το Χρονικό δεν πληροφορούμαστε τον συνολικό αριθμό των μαθητριών στα ελληνικά και τα γαλλικά για το 1955-56, ούτε τον αριθμό των οικοτρόφων). Όπως παρατηρεί η συγγραφέας: «η ζωή έχει γίνει πιο δύσκολη. Δεν υπάρχουν πολλά χρήματα στις οικογένειες (...)» (τ. Β, 23).

Τα γεγονότα της επόμενης πενταετίας ακολουθούν σε γενικές γραμμές το κεντρικό πρόγραμμα της Σχολής: μαθήματα, γιορτές, εξετάσεις ελληνικών και γαλλικών τον Ιούνιο, εκδρομές, διακοπές, ασκήσεις περισυλλογής των Αδελφών, επισκευές στη Χαλέπα. Όμως, όπως προαναφέρθηκε¹³⁴ σε κάθε έτος υπάρχουν γεγονότα που διατηρούν τη μοναδικότητά τους και δεν υπάγονται σε αυτή τη θεματολογία, όπως αυτά που ακολουθούν:

Τρεις επισκέψεις γαλλικών πλοίων στο λιμάνι της Σούδας το 1956 και το 1958,¹³⁵ οι οποίες συνδέονται με αντίστοιχες προσκλήσεις των μοναχών ή και των μαθητριών

¹³² Δεν έχουμε πληροφορίες από το Χρονικό για τον αριθμό των εγγεγραμμένων μαθητριών στα γαλλικά και στα ελληνικά.

¹³³ Στο Οικοτροφείο της Σχολής υπήρχε η εναλλακτική λύση της διαμονής των μαθητριών μέχρι το μεσημέρι: οι οικοτρόφες αυτές έτρωγαν ένα γεύμα στη Σχολή (μεσημεριανό) και επέστρεφαν στο σπίτι τους το απόγευμα, μετά από τα μαθήματα γαλλικών. Δηλαδή δεν διανυκτέρευαν στη Σχολή (demi-pension).

¹³⁴ Βλ. και σελ. 81.

¹³⁵ Στις 6 και 7 Μαΐου 1956 και στις 8 Μαΐου 1958. Στις 6 Μαΐου 1956, τρία γαλλικά πολεμικά πλοία και μια γαλλική ναυαρχίδα αγκυροβολούν στη Σούδα. Ο ιερέας Arsène τελεί λειτουργία στη ναυαρχίδα. Το απόγευμα πολλοί ναύτες επισκέπτονται τη Σχολή και επιδιώκουν μια σύντομη επικοινωνία με τις μοναχές. Στις 7 Μαΐου ο Γάλλος ναύαρχος κ. Βαϊζοτ καταθέτει στεφάνι στο μνημείο των Γάλλων πεσόντων, στο νεκροταφείο των Χανίων. Ο ναύαρχος συνοδεύεται από πολλούς αξιωματικούς και ένα τιμητικό άγημα ναυτών. Έχει σταλεί επίσης, άγημα Ελλήνων ναυτών. Κατά τη διάρκεια της τελετής, αποδίδονται οι δέουσες τιμές. Ενός λεπτού σιγή. Ακολουθεί ανάκρουση της «Μασσαλιώτιδας» από τους Έλληνες και του ελληνικού εθνικού ύμνου από τους Γάλλους. Όλα γίνονται με τάξη εντυπωσιακή. Μετά την τελετή ο ναύαρχος κ. Βαϊζοτ με τη συνοδεία 11 ναυτών, επισκέπτεται τη Σχολή (...). Στις 8 Ιουλίου 1958, 4 γαλλικά πλοία του πολεμικού ναυτικού, φτάνουν στη Σούδα. Μια θρησκευτική τελετή λαμβάνει χώρα στο καθολικό νεκροταφείο των Χανίων, υπέρ

της Σχολής, καταγράφονται στο Χρονικό. Βέβαια, δεν είναι η πρώτη φορά που Γάλλοι ναυτικοί έρχονται στα Χανιά και περνούν από τη Χαλέπα.¹³⁶

Οι επισκέψεις αυτές καταδεικνύουν το σεβασμό και τη κοινωνική αποδοχή που αποπνέουν οι Αδελφές. Είναι επίσης σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι η γενικότερη στάση ζωής, την οποία το ίδρυμα υιοθετεί, δεν τις αποκλείει από άλλες πλευρές της καθημερινότητας, όπως κοινωνικές και κοσμικές εκδηλώσεις.

Και στις τρεις περιπτώσεις μετά την κατάθεση στεφάνων και την αντίστοιχη θρησκευτική τελετή στο καθολικό νεκροταφείο των Χανίων στη μνήμη των πεσόντων Γάλλων στρατιωτών, οι μοναχές προσκαλούνται στη ναυαρχίδα για απογευματινή δεξίωση ή επίσκεψη. Στην δεύτερη περίπτωση μάλιστα (7 Μαΐου 1956) είναι καλεσμένες και οι εσώκλειστες μαθήτριες της Σχολής.¹³⁷ Σύμφωνα με το Χρονικό:

Στη ναυαρχίδα τους επιφυλάσσεται θερμή υποδοχή. Η δεξίωση γίνεται έξω. Έχει πολύ κόσμο και η μουσική του πλοίου δημιουργεί την ψευδαίσθηση ότι όλα αυτά συμβαίνουν στη Γαλλία (...). Την ώρα της αναχώρησης ο ναύαρχος χαιρετά τις Αδελφές και δίνει εντολή να προηγηθούν και να αποβιβαστούν πρώτες από τη ναυαρχίδα. Η σύζυγος του δημάρχου Χανίων, που είναι επίσης παρούσα, λέει χαρακτηριστικά: «Ο ναύαρχος μας δίνει ένα μάθημα σεβασμού για τον τρόπο συμπεριφοράς ως προς τις μοναχές» (τ. Β, 24-26).

Την Κυριακή 13 Μαΐου 1956, εορτάζονται τα 100 χρόνια από το θάνατο της Emilie de Vialar (1856-1956) με εκκλησιασμό το πρωί στον καθολικό ναό των Χανίων και με εσπερινό το απόγευμα, στο παρεκκλήσι της Σχολής. Ο πατέρας Grégoire εκφωνεί ένα λόγο όπου εξαιρεί τις αρετές της Αγίας. Ακολουθεί δεξίωση στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων της Σχολής (γνωστής ως «Καζίνο») και κινηματογραφική προβολή διαφόρων ταινιών.¹³⁸

Το 1957 ξεκινάει στο Χρονικό, με την περιγραφή ενός ασυνήθιστου συμβάντος. Στις 18 Μαΐου πραγματοποιείται μια γιορτή στην Αθήνα, στο πεδίο του Άρεως: Οι βασιλείς της Ελλάδας, θα προικοδοτήσουν 150 φτωγά κορίτσια από την Κρήτη.

αναπαύσεως των πεσόντων Γάλλων στρατιωτών. Προίσταται ένας ιερέας από τη Βρετανία. Προσκαλούν τις μοναχές στη ναυαρχίδα «de Grasse». Τις υποδέχεται εγκάρδια ο αντιναύαρχος Edward Jozan. Είναι ευγενέστατος και τους χαρίζει αναμνηστικά του πλοίου. Οι μοναχές αποχωρούν με τις καλύτερες εντυπώσεις (τ. Β, 42).

¹³⁶ Βλ. και σελ. 51, 99.

¹³⁷ Ήταν Κυριακή του Πάσχα και οι εσώκλειστες μαθήτριες της Σχολής ήταν λίγες.

¹³⁸ Πρόκειται για τις εξής ταινίες: 1) « Η Παναγία βασίλισσα γης και ουρανού» 2) «Η επιστροφή του Οδυσσέα από την Ιθάκη» 3) «Φάσεις από τη ζωή του Σωτήρα μας» 4) «Το μαρτύριο ενός μικρού αγοριού από τη Μαδαγασκάρη».

Οργανώνεται τιμητική παρέλαση. Τα κορίτσια της Σχολής συμμετέχουν στην παρέλαση φορώντας τις στολές τους. Πριν αρχίσει η τελετή, ο Βασιλιάς και η Βασίλισσα περνούν μπροστά από τους παλιούς πολεμιστές και τους σφίγγουν το χέρι. Τα κορίτσια που θα λάβουν τη προίκα των 1000 δραχμών περιμένουν καθισμένα στις κερκίδες. Σε λίγο κάθε μια θα παραλάβει ένα βιβλιάριο καταθέσεων και ένα σακουλάκι καραμέλες. Το ποσό θα μείνει κατατεθειμένο στην τράπεζα και θα γίνει μια μικρή προίκα, μέχρι να φτάσουν τα κορίτσια αυτά σε ηλικία γάμου.

Ως προς τις υπόλοιπες εκδηλώσεις, η Σχολή συνεχίζει το πρόγραμμά της.

Στις εθνικές επετείες αναγνωρίζουμε το ύφος των προηγούμενων ετών. Ενδεικτικά αναφέρεται η οργάνωση εκδήλωσης από τη Σχολή το απόγευμα της 23^{ης} Μαρτίου 1958, για τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου. Και αυτή τη χρονιά, η αίθουσα του θεάτρου είναι πλήρης. Τα παιδιά παίζουν με ταλέντο ένα έργο σχετικό με την ημέρα και δύο κωμωδίες. Ακολουθεί μια σκηνή από τη γιορτή του Ευαγγελισμού κι η γιορτή κλείνει με μια εικόνα άνοιξης, όπου καμιά δεκαριά παιδιά είναι ντυμένα πολύχρωμες πεταλούδες. Οι θεατές χειροκροτούν ενθουσιασμένοι (τ. Β, 38).

Αρχές Ιουνίου κάθε έτους οργανώνονται οι γυμναστικές επιδείξεις.¹³⁹ Παρίσταται πολύς κόσμος. Ο γυμναστής κ. Κατσιβελάκης έχει κάνει άριστη δουλειά. Οι μαθήτριες είναι άρτια προετοιμασμένες και αφήνουν τις καλύτερες εντυπώσεις. Η ποιότητα της εκδήλωσης αυτής επιβεβαιώνεται κι από έγγραφο του Γενικού Επιθεωρητή¹⁴⁰ που αναγνώστηκε στη διάρκεια συνεδρίασης του συλλόγου διδασκόντων στις 12 Ιουνίου 1958 (αριθμ. Πρωτ. Εγγρ. 1692, 12-6-1958, πράξη, 16^η Μ. Ασημομύτη, 2004, 300). Η γιορτή του 1958 τελειώνει με μια θεατρική σκηνή: Τα κορίτσια περιτριγυρίζουν μια νεαρή κοπέλα, την Ελλάδα, ντυμένη στα χρώματα της σημαίας, ενώ τα ίδια συμβολίζουν τα ελληνικά νησιά. Μόνο η Κύπρος φοράει κατάμαυρα συμβολίζοντας τις δύσκολες στιγμές που περνάει με τους Άγγλους. Πριν φύγουν οι παρευρισκόμενοι, θαυμάζουν την έκθεση με τις χειροποίητες κατασκευές των παιδιών. Τον επόμενο χρόνο, στη μεγάλη επιτυχία της αποχαιρετιστήριας εκδήλωσης συντελεί και η μουσική του ναυτικού.

Όπως έχουμε ξαναδεί στο Χρονικό, οι Αδελφές είναι παρούσες στην τέλεση θρησκευτικών μυστηρίων των Καθολικών, στον καθολικό ναό Χανίων, είτε στο παρεκκλήσι της Σχολής. Παρίστανται στην πρώτη κοινωνία των καθολικών

¹³⁹ Το 1956 τίμησε την εκδήλωση ο Μητροπολίτης Κυδωνίας και Αποκορώνου Αγαθάγγελος Ξηρουχάκης. Ο Μητροπολίτης τίμησε με την παρουσία του την εκδήλωση, παρά την προχωρημένη ηλικία του (τ. Β, 26-27).

¹⁴⁰ Ο Επιθεωρητής λεγόταν Κ. Μπαλαγιάννης.

παιδιών¹⁴¹ και οργανώνουν βαφτίσια στο παρεκκλήσι της Σχολής¹⁴². Παρευρίσκονται επίσης σε γάμους μαθητριών τους¹⁴³ σε κηδείες φίλων της Σχολής,¹⁴⁴ και σε άλλες θρησκευτικές εκδηλώσεις.¹⁴⁵ Συνήθιζαν επίσης να φιλοξενούν καθολικές αποστολές ή εκπαιδευτικούς. Έτσι τον Σεπτέμβριο του 1959 φιλοξενούνται από τη Σχολή 25 Γάλλοι. Επισκέπτονται την Κρήτη για πρώτη φορά. Είναι δάσκαλοι και δασκάλες. Κάποιοι από αυτούς είναι ιερείς. Όταν ψάλλουν μερικοί από αυτούς, θυμίζουν στις Αδελφές κάτι από την πατρίδα τους (τ. Β, 53-54).

Ως μικρή ανάπαυλα από τη σχολική καθημερινότητα, οργανώνονται εκδρομές: μια εκδρομή με συμμετοχή όλων των τάξεων πραγματοποιείται την Τετάρτη 6 Ιουνίου 1956. Τα παιδιά θα επισκεφθούν διάφορα χωριά: Στύλο, Σπηλιάρια, Γεωργιούπολη. Τα πούλμαν αναχωρούν στις 6 το πρωί, από την είσοδο της Σχολής. Όλα τα πρόσωπα είναι χαρούμενα¹⁴⁶ (...). (τ. Β, 27-29).

Από το Χρονικό πληροφορούμαστε, ότι και τα επόμενα χρόνια προγραμματίζονται εκδρομές όλων των τάξεων της Σχολής.¹⁴⁷

¹⁴¹ Την Κυριακή 10 Ιουνίου 1956 παίρνουν την πρώτη κοινωνία τους 5 καθολικά παιδιά, στο ναό των Χανίων. Επίσης το 1960, την ημέρα των Χριστουγέννων, γίνεται αναφορά στην πρώτη κοινωνία τριών καθολικών παιδιών (τ. Β, 63).

¹⁴² Τα Χριστούγεννα του ίδιου έτους στις 4 το απόγευμα βαφτίζεται στο παρεκκλήσι της Σχολής, ένα μικρό αγοράκι, με το όνομα Κυριάκος, από Έλληνα πατέρα και Ιταλίδα μητέρα. Τα βαφτίσια παρακολουθεί πολύς κόσμος. (τ. Β, 30-32).

¹⁴³ Στις 28 Ιουλίου 1957 τελείται ο γάμος της Ρεβέκας Γαλάνη, μαθήτριας της ογδόης, με τον κ. Παυλάκη. Δύο χρόνια αργότερα, στις 14 Μαρτίου 1959, παρευρίσκονται στο γάμο της Μαρίας Κοτσιφάκη. Η μητέρα της ήταν οικότροφος του σχολείου και απέκτησε το *brevet littéraire* το 1937.

¹⁴⁴ Στις 2 Αυγούστου 1956, κηδεύεται ο μορφωτικός ακόλουθος κ. Prène. Πέθανε στον Γαλατά. Σημαίνοντα πρόσωπα παρίστανται στην τελετή. 28 Ιουλίου 1957 μέρα αναφέρεται ο θάνατος και η κηδεία της Σταυριανουδάκη ευεργέτριας της Γαλλικής Σχολής. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1958 οι Αδελφές πληροφορούνται με λύπη τον θάνατο του διακεκριμένου οφθαλμίατρου της πόλης, Μελισσάκη. Ο Μελισσάκης φρόντιζε τις Αδελφές, χωρίς την παραμικρή αμοιβή (τ. Β, 45).

¹⁴⁵ Στις 12 Οκτωβρίου 1958 οι Αδελφές συμμετέχουν στην τέλεση επίσημης λειτουργίας στον καθεδρικό ναό Χανίων υπέρ αναπαύσεως του πάπα Πίου 7^{ου}. Στην τελετή είναι παρούσες οι αρχές των Χανίων κι ο ναός είναι γεμάτος καθολικούς και ορθόδοξους.

Επίσης στις 17 Απριλίου 1959 συμμετέχουν στην τελετή που λαμβάνει χώρα στις 8 το βράδυ στη μητρόπολη, με σκοπό την υποδοχή του καθολικού επισκόπου από τη Σύρα, που έρχεται με σκοπό να δώσει την ευλογία του στα καθολικά παιδιά των Χανίων, στη μητρόπολη. Η ατμόσφαιρα είναι κατανυκτική και παρίστανται ορθόδοξοι και καθολικοί.

¹⁴⁶ Τα αυτοκίνητα ακολουθούν την κατεύθυνση προς Αργυρούπολη. Τα Λευκά Όρη προσφέρουν μια απολαυστική εικόνα. Μια πρώτη στάση στο Βάμο, για ξεκούραση και φαγητό. Στις 3 το μεσημέρι, τα αυτοκίνητα ξαναπαίρνουν τον δρόμο τους. Επόμενη στάση η Γεωργιούπολη. Η θάλασσα είναι ήρεμη και τα παιδιά κάνουν βόλτες και μια μικρή βαρκάδα πάντα με την επίβλεψη των Αδελφών (...). Αρχίζει η επιστροφή μετά από σύντομη στάση στους Αρμένους. Εκεί οι Αδελφές και τα παιδιά συναντούν τις μαθήτριες της ογδόης που είχαν πάει στο Στύλο. Στις Καλύβες, τα αυτοκίνητα σταματούν πάλι για λίγο. Ύστερα, στο λιμάνι της Σουδάς, κατεβαίνουν όλοι να θαυμάσουν τη θέα, ενώ η νύχτα έχει αρχίσει να πέφτει... Επιστροφή στη Σχολή στις 8 το βράδυ.

¹⁴⁷ Στις 29 Μαΐου 1957 η εβδόμη και η ογδόη πηγαίνουν στο Σπήλι. Η πέμπτη και η έκτη επισκέπτονται το Αρκάδι, ενώ η τρίτη και η τετάρτη περνούν την ημέρα τους στην Αργυρούπολη, *μια περιοχή γεμάτη πηγές και θέα προς τα Λευκά Όρη* όπως αναφέρει η συγγραφέας (τ. Β, 33).

Το ίδιο πρόγραμμα ως προς τις κατευθύνσεις ακολουθούν και τον επόμενο χρόνο (29 Μαΐου 1959) οι ίδιες τάξεις της Σχολής: Η εβδόμη και η ογδόη πάνε στο Σπήλι. Η πέμπτη και η έκτη στο Αρκάδι, και η

Μία από αυτές είναι η εκδρομή της 31^{ης} Μαΐου 1958 όπου οι μαθήτριες χωρίζονται σε τρεις ομάδες, με 3 διαφορετικές κατευθύνσεις. Η πρώτη θα πάει στα Μεσκλά, η δεύτερη στο Σπήλι και η τρίτη στη Λαμπρινή¹⁴⁸ (τ. Β, 40-41).

Το 1960 οι σχολικές εκδρομές γίνονται στο Γερακάρη, 60 χιλιόμετρα από το Ρέθυμνο και στο Έλος. Τα παιδιά ανταποκρίνονται με πολύ χαρά.¹⁴⁹

Όμως και όταν η Σχολή ήταν κλειστή, οι Αδελφές οργάνωναν μικρές εκδρομές. Όπως στις 19 Ιουλίου 1956 που οι μοναχές πηγαίνουν μια βόλτα στις Μουρνιές.¹⁵⁰ (τ. Β, 39-40).

Το ίδιο καλοκαίρι (στις 24 Ιουλίου του 1956) οι Αδελφές μαζί με τους καθολικούς ιερείς πηγαίνουν προς τα δυτικά. Είναι η πρώτη φορά απ' ότι διαβάζουμε στο Χρονικό, που κατευθύνονται μακρύτερα από το Έλος για να επισκεφθούν το ορθόδοξο μοναστήρι της Χρυσοσκαλίτισσας¹⁵¹ (τ. Β, 42-43).

τρίτη με την τετάρτη στην Αργυρούπολη. Στις 3 Ιουνίου του ίδιου έτους η μέρα επίσης αφιερώνεται σε εκδρομές: το πρώτο πούλμαν της Σχολής κατευθύνεται στις Βρύσες, το δεύτερο παίρνει κατεύθυνση για Έλος, το τρίτο πάει στον Πλατανιά και το τέταρτο στο Αρκάδι. Στο Χρονικό γίνεται ιδιαίτερη αναφορά για το ιστορικό μοναστήρι, τους χώρους και το μουσείο του. Επίσης αναφέρεται ο αριθμός των μοναχών. Τώρα είναι μόνο 16 και ασχολούνται παράλληλα με την καλλιέργεια των χωραφιών. Η συγγραφέας συγκρίνει τις εντυπώσεις της, με παλαιότερη επίσκεψη στο Αρκάδι, το 1953. Αναφέρει πως τώρα ο δρόμος είναι καλύτερος και η πρόσβαση ευκολότερη (τ. Β, 52-53).

¹⁴⁸ Λαμπρινή: όπως γράφεται στο Χρονικό, μάλλον πρόκειται για παράφραση του ονόματος Λαμπρινή κοντά στα Μιζόρουμα, στο δρόμο για Σπήλι. Διαβάζουμε: (...) Είναι μια όμορφη μέρα. Η ομάδα που κατευθύνεται στο Σπήλι, σταματά για λίγο στο Ρέθυμνο. Όλες οι παλιές μαθήτριες περιμένουν με χαρά τις μοναχές. Τα αυτοκίνητα δε μένουν πολύ, γιατί το Σπήλι είναι μακριά (...). Στις 3 μ.μ αρχίζει ο δρόμος της επιστροφής. Όπως αναφέρεται στο Χρονικό: *Στη διάρκεια της διαδρομής ξαναβλέπουμε από τα πούλμαν τα τοπία και τα χωριά της Κρήτης, ολάνθιστα (...). Στις 7 το απόγευμα, επιστροφή στη Σχολή.*

¹⁴⁹ Οργανώνεται επίσης από τις Αδελφές μια σχολική εκδρομή στην τοποθεσία Άπτερα, λίγο πιο πάνω από τη Σούδα. Εκεί τα παιδιά επισκέπτονται ένα παλιό ενετικό οχυρό, το κυκλώπειο τείχος και ένα ρωμαϊκό υδραγωγείο.

¹⁵⁰ Για τις Μουρνιές, αναχωρούν από τη Σχολή στις 6 το πρωί, μετά την τέλεση της θείας λειτουργίας. Όλη η μέρα περνάει στη εξοχή, και επιστρέφουν στις 8 το βράδυ. Παρά τη μεγάλη ζέση η εκδρομή είναι πολύ ευχάριστη και δροσερή κάτω από τα πλατάνια κοντά στο εκκλησάκι της Αγίας Βαρβάρας. Δύο χρόνια μετά, στις 8 Απριλίου 1958, η Σχολή παραμένει κλειστή λόγω διακοπών του Πάσχα, κι οι Αδελφές προγραμματίζουν έναν ολοήμερο περίπατο. Οι πατέρες των Χανίων προσφέρονται να τις μεταφέρουν στην περιοχή των Αγίων Αποστόλων. Είναι ένα μέρος γραφικό, με αμμουδιές κατάλληλες για μπάνιο, όταν ο καιρός το επιτρέπει. Το εκκλησάκι είναι καθαρό, γεμάτο εικόνες (...). Μετά από λίγο φεύγουν, γιατί έχουν να επισκεφθούν τον κ. Σπυριδάκη (...). Διαβάζουμε στο Χρονικό: «Κοντά στη θάλασσα, στο Γαλατά, μας περιμένει στο εξοχικό του. Εκεί έξω, στρώνουμε το τραπέζι για δείπνο. Ο καιρός έχει αρχίσει να δροσίζει. Ο πατέρας Γρέγοιρε μας διαβάζει κείμενα και μετά ακολουθεί συζήτηση. Ύστερα μαζεύουμε χόρτα, μαζί με τον πατέρα Arsène. Μας εξηγεί τα διάφορα είδη. Είναι πολύ αρωματικά και βοηθούν στη διατήρηση της καλής υγείας». Τον Ιούλιο (1958), η Ηγουμένη Augustin και οι Αδελφές οργανώνουν εκδρομές σε συνεργασία με τους πατέρες του Ηρακλείου και των Χανίων. Στις 10 Ιουλίου, περνούν μια ολόκληρη μέρα στη Μεσκλά.

¹⁵¹ Από την τοποθεσία πρέπει να προέρχεται και το όνομά του: «Χρυσή σκάλα της Παναγίας». Η μονή είναι χτισμένη ψηλά και βλέπει προς τη θάλασσα αλλά είναι πολύ απομονωμένη, ως προς τις επικοινωνίες με τον υπόλοιπο κόσμο. Το μοναστήρι παλαιότερα είχε πολλούς μοναχούς. Τώρα ζουν εκεί μόνο μια μοναχή 80 ετών κι ένας τυφλός ιερέας, 88 ετών. Μετά το ένα γεύμα οι Αδελφές επισκέπτονται τους χώρους και θαυμάζουν τη θέα.

Η Ηγουμένη της Σχολής και οι καθολικοί ιερείς των Χανίων απέβλεπαν στη δημιουργία ενός φιλικού κλίματος με τους ορθόδοξους κληρικούς. Πίστευαν, όπως και οι ορθόδοξοι ιερείς, ότι αυτό θα τους οδηγούσε σε μία πιθανή σύγκλιση των δύο πλευρών.

Λίγο αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 1958, ο πατέρας Γρέγοιρε επισκέπτεται με τις Αδελφές τις Κορακιάς¹⁵² όπου τους επιφυλάσσεται μια θερμή υποδοχή.

Πριν από την έναρξη των μαθημάτων τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, οι Αδελφές επισκέπτονται μια μαθήτρια στα Σκουλούφια.¹⁵³ Το Δεκέμβριο του 1958 πραγματοποιούν περίπατο στη Ν. Ρουμάτα και τον Σκινέ¹⁵⁴ (τ. Β, 46-48). Αναφορά γίνεται επίσης στο Χρονικό όταν οι Αδελφές βλέπουν για πρώτη φορά από κοντά τα Λευκά Όρη (Στις 22 Φεβρουαρίου 1959). Η εκδρομή αυτή, χωρίς τα παιδιά, τελείωσε με διάφορα απρόοπτα και περιγράφεται με λεπτομέρειες από το Χρονικό.¹⁵⁵ (τ. Β, 49-50). Παρά τα εμπόδια που αντιμετώπιζαν οι Αδελφές σε μεγάλα ή μικρά ζητήματα της καθημερινότητας, προσπαθούσαν να διατηρούν μια θετική σκέψη και κυρίως να μη μένουν αμέτοχες στη ζωή.

Παρατηρούμε ότι και στη διάρκεια των ετών που εξετάζουμε (1955-1960) οι επικοινωνίες και οι έξοδοι των Αδελφών από τη Σχολή είχαν πάντα ένα λόγο και δε γίνονταν ποτέ τυχαία ή άσκοπα. Έτσι, όταν δεν οργάνωναν εκδρομές στη φύση, επισκέπτονταν Μοναστήρια ή χωριά, διατηρώντας και τις επικοινωνίες τους με τους ανθρώπους που τις είχαν προσκαλέσει.

Μετά τις εξετάσεις των παιδιών τον Ιούνιο, ακολουθούν οι διακοπές των Αδελφών. Κατά τη διάρκεια των διακοπών οι μοναχές μετακινούνται, φιλοξενούν Αδελφές από τη Σχολή του Πειραιά (τ. Β,34), κάνουν εκδρομές εντός Κρήτης ή επισκέπτονται τις

¹⁵² Είναι η τέταρτη φορά που οι Αδελφές επισκέπτονται τις Κορακιάς. Τις είχαν επισκεφθεί παλαιότερα το 1951-1952. Βλ. και σελ. 87, υποσημ. 90.

¹⁵³ Στο χωριό αυτό οι Αδελφές είναι καλεσμένες από μια μαθήτρια της Σχολής, την Ειρήνη Περάκη.

¹⁵⁴ Το τοπίο είναι μοναδικό. Οι Αδελφές μαζεύουν κάστανα και πορτοκάλια. Στην επιστροφή, περνούν από τις Πρασσές και την Αγιά. Η λίμνη της τροφοδοτεί τις μηχανές ηλεκτροδότησης, των Χανίων. Το μεσημέρι επιστρέφουν στη Σχολή(...).

¹⁵⁵ Οι Αδελφές ξεκινούν από τη Σχολή στις 11.30 το πρωί, μετά τη λειτουργία. Περνούν τις Βρύσες και παίρνουν το δρόμο για Σφακιά. Διασχίζουν τα χωριά Ασκούφου και Ίμπρο. Όπως γράφει η Ηγουμένη: (...) Σταματάμε στη μέση των βουνών. Στην άκρη του δρόμου το χιόνι φτάνει το μισό μέτρο. Γευματίζουμε σε ένα ύψωμα και βγάζουμε φωτογραφίες. Η θέα είναι μαγευτική (...). Παίρνουμε την κατεύθυνση για τις νότιες θάλασσες αλλά μια μυτερή πέτρα τρυπά το ντεπόζιτο της βενζίνης. Η βενζίνη τρέχει και τη μαζεύουμε όπως μπορούμε σε δοχεία (...). Στη συνέχεια κάποιο αυτοκίνητο περνά τυχαία από κει, τις βλέπει και ειδοποιεί για βοήθεια στο χωριό. Οι Αδελφές δένουν το αυτοκίνητο και παίρνουν το δρόμο της επιστροφής με ένα μικρό φορτηγό. Είναι νύχτα και στις Βρύσες προσπαθούν να ειδοποιήσουν την Ηγουμένη. Όμως τα τηλέφωνα δε λειτουργούν από την κακοκαιρία. Φθάνουν 11 το βράδυ στη Σχολή. Ακόμα όμως και σε αυτή τη δύσκολη στιγμή, προσπαθούν να δουν τη θετική όψη των πραγμάτων. Διαβάζουμε στο Χρονικό: Κάθε νόμισμα έχει δύο όψεις. Έτσι κι ο περίπατός μας. Ευτυχώς όλα τελείωσαν καλά...

οικογένειές τους.¹⁵⁶ Μία εβδομάδα του Ιουλίου ή του Αυγούστου, αφιερώνεται στις πνευματικές ασκήσεις (retraite) και οι Αδελφές ταξιδεύουν στον Πειραιά ή στην Αθήνα¹⁵⁷ όπου λαμβάνει χώρα η διοργάνωση. Ποτέ δε φεύγουν όλες. Πάντα μένουν Αδελφές για τη φύλαξη της Σχολής. Κάποιες χρονιές¹⁵⁸ οι Αδελφές που συμμετέχουν σε αυτά τα σεμινάρια, χωρίζονται σε ομάδες. Επίσης, πληροφορούμαστε από το Χρονικό ότι το 1957 οργανώνεται ένας δεύτερος κύκλος πνευματικών ασκήσεων για τις Ηγούμενες, στην Αθήνα. Διαρκεί 7 μέρες¹⁵⁹ και τελειώνει με ενδιαφέρουσες συζητήσεις μεταξύ των Αδελφών και του προεδρεύοντα ιερέα. Συχνά τα καλοκαίρια, όταν υπάρχει η οικονομική δυνατότητα, γίνονται επισκευές στη Σχολή, όπως και τα προηγούμενα χρόνια.¹⁶⁰

Αυτή τη χρονιά (1959), το τάγμα διαιρέθηκε σε Επαρχίες (Provinces) και αυτή η διοικητική διαίρεση ισχύει και σήμερα.

Με τη λήξη των πνευματικών ασκήσεων, στα μέσα Σεπτεμβρίου του 1957, οι Αδελφές επιστρέφουν από την Αθήνα στα Χανιά, με το πλοίο «Αικατερίνη». Οι υπόλοιπες μοναχές τις υποδέχονται στη Σούδα. Μαζί τους έρχεται να εγκατασταθεί στη Χαλέπα μια νεαρή καθηγήτρια της ελληνικής φιλολογίας, η **Αδελφή Παριον**.¹⁶¹ Η άφιξή της αποτελεί ευχάριστη έκπληξη. Οι μοναχές την υποδέχονται θερμά. Είναι πολύ χαρούμενες και για την ειδικότητά της, αφού η ανάγκη φιλόλογου στη Σχολή είναι άμεση.

Στις 2 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, κατόπιν διαταγής της κυβέρνησης, τα σχολεία κλείνουν για 15 μέρες, εξαιτίας της ασιατικής γρίπης. Μετά το δεκαπενθήμερο, οι μαθήτριες επιστρέφουν. Οι εξωτερικές είναι περισσότερες από πέρυσι. Οι

¹⁵⁶ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στις 8 Ιουλίου του 1957 η Ηγούμενη και 3 Αδελφές η Gabriel, η Assunta και η Jean l'Evangeliste, αναχωρούν από τη Σούδα με το πλοίο Angelica για τις καλοκαιρινές τους διακοπές στη Γαλλία.

¹⁵⁷ Το 1956 υπεύθυνος των πνευματικών ασκήσεων ήταν ο ιερέας Charriot και το 1958 ο ιερέας Bazin. Οι διοργανωτές των ασκήσεων ήταν διακεκρυμμένες προσωπικότητες με μεγάλες θεολογικές γνώσεις και προεδρεύοντες αυτών των συνεδρίων.

¹⁵⁸ Όπως το 1959. Αυτή τη χρονιά οι Αδελφές της Χαλέπας χωρίζονται σε δύο ομάδες. Άλλες παρακολουθούν τις ασκήσεις στην Αθήνα και άλλες στον Πειραιά. Ακόμα, ετοιμάζουν (με τη βοήθεια των Αδελφών του Πειραιά) κι ένα νέο κάλυμμα για το κεφάλι. Όλα είναι έτοιμα μέχρι τις 24 Αυγούστου, ημερομηνία έναρξης των πνευματικών ασκήσεων.

¹⁵⁹ Οι ασκήσεις αυτές γίνονται από τις 4 μέχρι τις 11 Αυγούστου.

¹⁶⁰ Το καλοκαίρι του 1956 δύο νέες αίθουσες κατασκευάζονται για το Γυμνάσιο, τα μπροστινά παράθυρα της Σχολής αντικαθίστανται και βάφονται οι τοίχοι εξωτερικά και εσωτερικά. Επίσης στις αρχές Σεπτεμβρίου 1959, οι Αδελφές αντικαθιστούν την παλιά τους κουζίνα (δούλευε με ξύλα) με μια ηλεκτρική, νέου τύπου.

¹⁶¹ Πρόκειται για την Αδελφή Παριον που γνώρισα προσωπικώς κατόπιν σύστασης τα Χριστούγεννα του 2001, στην Αθήνα. Εκείνη την εποχή ήταν Έπαρχος Ελλάδας και Κύπρου. Υπήρξε πολύ κατατοπιστική και ιδιαίτερα ευγενής απέναντί μου. Η στάση της ήταν καθοριστική στη συγκέντρωση του υλικού και την μετέπειτα πορεία της εργασίας μου.

οικότροφες, πάνω από 50. Αυτός ο αριθμός είναι εντυπωσιακός και έχει να εμφανιστεί στη Σχολή από το 1925! Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η Μ. Ασημομύτη- Εκκεκάκη (2004, 183). Όμως δεν υπάρχουν περιθώρια χώρου. Πρέπει κάποιες νέες μαθήτριες να μη γίνουν δεκτές.

Λίγο πριν από τα Χριστούγεννα του 1957, μαθαίνουμε ότι ο καθηγητής Θρησκευτικών της Σχολής πατέρας Γαλανάκης, χρίστηκε επίσκοπος στο Καστέλι Κισσάμου από τον Αρχιεπίσκοπο Ηρακλείου Ευγένιο, υπεύθυνο της εκκλησίας Κρήτης. Ο επίσκοπος Ειρηναίος αποτελεί μια σημαντική προσωπικότητα, που θα παίξει καθοριστικό ρόλο στη μετέπειτα ιστορία της Σχολής, αλλά και γενικότερα στην εκκλησιαστική ιστορία της Κρήτης, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Τα Χριστούγεννα του 1955 αλλά και του 1957¹⁶² γράφει η Ηγουμένη πως οι μοναχές αισθάνονται για άλλη μια φορά ιδιαίτερα ευνοημένες ως προς τους εκκλησιασμούς (τ. Β, 36).

Κατά τη διάρκεια εορτασμού του καθολικού Πάσχα, συχνά το παρεκκλήσι της Σχολής γεμίζει καθολικούς και οι ακολουθίες τελούνται εκεί.¹⁶³ Διαβάζουμε στο Χρονικό ότι στις 6 Απριλίου 1958 το βράδυ, οι οικότροφες πηγαίνουν στον ναό των Χανίων για να παρακολουθήσουν την αναπαράσταση του μαρτυρίου στο σταυρό και την τελετή του επιταφίου (...). Η συγγραφέας σχολιάζει πως οι Έλληνες ορθόδοξοι πιστεύουν πολύ στην τελετή του επιταφίου και έρχονται μαζικά στην εκκλησία (τ. Β, 39).

Εδώ και πολύ καιρό οι Αδελφές έχουν εκφράσει την επιθυμία στην Ηγουμένη να κατασκευαστεί μια σπηλιά στον κήπο τους, για να τιμήσουν την Παναγία της Λούρδης. Η Μητέρα Augustin εκπληρώνει την επιθυμία τους. Με τη βοήθεια του πατέρα Grégoire, συγκεντρώνονται πέτρες από την ακροθαλασσιά και

¹⁶² Αυτή τη χρονιά (1957), τελείται η μεσονύκτια λειτουργία των Χριστουγέννων, στον Καθεδρικό ναό Χανίων. Οι Αδελφές φθάνουν εκεί με δύο αυτοκίνητα. Σχεδόν όλοι οι παρευρισκόμενοι καθολικοί κοινωνούν. Ο ιερέας επωφελείται της ευκαιρίας και παρακινεί τον κόσμο να μετέχει στα μυστήρια. Ανήμερα της γιορτής, τελούνται 3 λειτουργίες στη Σχολή. Ακολουθεί επίσημη πρωινή λειτουργία στα Χανιά. Και τα Χριστούγεννα του 1955 είχε τελεστεί ένας μεγάλος αριθμός καθολικών λειτουργιών. Βλ. και σελ. 88. Την επόμενη χρονιά, η θεία λειτουργία τελείται τα μεσάνυχτα στο παρεκκλήσι της Σχολής. Το 1958, εκτός της μεσονύκτιας λειτουργίας, τελούνται ανήμερα των Χριστουγέννων άλλες δύο: μία στο παρεκκλήσι της Σχολής και μία στη μητρόπολη Χανίων. Γίνεται επίσης αναφορά στην ατανακτική ατμόσφαιρα της μεσονύκτιας λειτουργίας λόγω της χορωδίας, και στην επιτυχή αναπαράσταση της γέννησης που θαύμασαν όλη τη βδομάδα και οι Ορθόδοξοι καταθέτοντας τον οβολό τους. Τα Χριστούγεννα του 1959 πληροφορούμαστε από το κείμενο ότι η φάτνη έχει καλύτερη και πιο λαμπερή εμφάνιση, χάρη στις συνεχείς προσπάθειες του ιερέα Gregoire. Πολλοί Έλληνες ορθόδοξοι περνούν και τη θαυμάζουν, σχολιάζει πάλι η συγγραφέας (τ. Β, 58). Οι χριστουγεννιάτικες διακοσμήσεις στην εκκλησία και η φάτνη, έχουν μια ιδιαίτερη σημασία για τους καθολικούς, κάτι που δεν συμβαίνει με τους ορθόδοξους και τη δική μας εκκλησιαστική παράδοση.

¹⁶³ Όπως την Μ. Παρασκευή 6 Απριλίου 1958 που τελείται ακολουθία στο παρεκκλήσι της Χαλέπας.

κατασκευάζεται μια φυσική σπηλιά, στον έξω χώρο της Σχολής. Μέσα σε έναν ειδικά διαμορφωμένο χώρο της σπηλιάς,¹⁶⁴ τοποθετείται η Παναγία της Λούρδης. Εκεί φτιάχνουν κι ένα μικρό βωμό, που θα επιτρέπει στις μοναχές να τελούν τη λειτουργία όταν θα έχουν την άδεια (τ. Β, 56). Στις 13 Σεπτεμβρίου 1959 καλούνται οι καθολικοί των Χανίων και γίνονται τα εγκαίνια της ιερής σπηλιάς, στον κήπο της Σχολής.

τρεις μέρες μετά φθάνει στα Χανιά, η Έπαρχος Germaine. Ανακοινώνει στις Αδελφές ότι η Ηγουμένη Augustin, (Υπεύθυνη της Χαλέπας από το 1943 μέχρι το 1947 κι από το 1953 έως το 1959), αναχωρεί οριστικά για τη Λάρνακα. Θα αντικατασταθεί, από την Jean I' Evangéliste. Η Ηγουμένη Augustin, Γαλλίδα με σπουδές γαλλικής φιλολογίας, γεννήθηκε το 1889 και ήρθε στα Χανιά το 1911. Τα χρόνια της ιταλικής και της γερμανικής κατοχής ήταν η πιο δύσκολη περίοδος της ηγουμενίας της. Μετά τον πόλεμο δυσκολεύτηκε πολύ να βρει χρήματα για τις επισκευές του σχολείου, παρά τις κινήσεις της προς τη γαλλική κυβέρνηση και τους οικονομικούς παράγοντες της Ελλάδας. Το 1947 φεύγει από τα Χανιά και μετατίθεται ως Ηγουμένη, στη Γαλλική Σχολή του Βόλου μέχρι το 1953. Τότε επιστρέφει πάλι στη Χαλέπα, όπου συνεχίζει να ασκεί τα καθήκοντα της Ηγουμένης.

Ύστερα από 40 χρόνια γόνιμης παρουσίας, στις 5 Οκτωβρίου 1959, η Ηγουμένη Augustin αποχαιρετά το σπίτι της Χαλέπας και το κρητικό έδαφος, για τη νέα της θέση. Οι Αδελφές τη συνοδεύουν στο αεροδρόμιο με συγκινητικούς χαιρετισμούς.

Στο ελληνικό σχολείο ο Διευθυντής Μυλωνάκης αντικαθίσταται από τον Θεολόγο Πέτρο Μαράκη. Οι Αδελφές λυπούνται, αλλά συγχρόνως αντιλαμβάνονται ότι η ηλικία του Μυλωνάκη, δεν του επιτρέπει πλέον την άσκηση των καθηκόντων του. Θα παραμείνει όμως έναν επιπλέον χρόνο στη Σχολή, με σκοπό να κατατοπίσει τον αντικαταστάτη του.

Ένα δυσάρεστο γεγονός συμβαίνει στην αρχή αυτής της σχολικής χρονιάς. Η στέγη δύο αιθουσών, παίρνει μια επικίνδυνη κλίση. Οι αίθουσες αδειάζουν. Οι μηχανικοί συμβουλεύουν για άμεσες επισκευές. Η Σχολή πρέπει να λειτουργήσει, αλλά και η ανάγκη οικονομικής βοήθειας είναι επιτακτική.

Η Ηγουμένη κάνει τις απαραίτητες αλλαγές για να μην καθυστερήσει η έναρξη των μαθημάτων. Στο μεταξύ θα βρεθεί ο τρόπος για να συγκεντρωθούν τα χρήματα που θα διατεθούν στις επισκευές.

¹⁶⁴ Οι σπηλιές αποτελούν μέρος της λατρευτικής παράδοσης των καθολικών.

Το 1959, το τάγμα διαιρείται και σε ευρύτερα διοικητικά τμήματα. Το 1913 είχε διαιρεθεί σε περιοχές (régions).¹⁶⁵ Τώρα διαιρείται σε επαρχίες (provinces). Αυτή η διοικητική διαίρεση ισχύει και σήμερα.

Στις 28 Απριλίου του επόμενου χρόνου (1960), ο κ. Charbonnière, Πρέσβης της Γαλλίας στην Αθήνα, επισκέπτεται απροειδοποίητα τις Αδελφές. Οργανώνεται όμως μια μικρή γιορτή στη Σχολή. Οι μαθήτριες υποδέχονται τον Πρέσβη, κρατώντας σημαϊάκια ελληνικά και γαλλικά. Ο Διευθυντής κ. Μυλωνάκης τον καλωσορίζει απευθύνοντάς του μια πολύ εγκάρδια και προσεγμένη προσφώνηση. Ο κ. Μυλωνάκης τονίζει, κλείνοντας την ομιλία του, ότι η προσφορά αυτή ενισχύεται από τη βοήθεια της Γαλλικής Πρεσβείας. Έπειτα ο κ. Charbonnière επισκέπτεται το σπίτι στη Χαλέπα. Δε βρίσκει πολύ σύγχρονες τις εγκαταστάσεις των Αδελφών και αντιλαμβάνεται την ανάγκη επέκτασης του κτιρίου. Για το λόγο αυτό δίνει στην Ηγουμένη ένα σεβαστό ποσό με σκοπό την άμεση έναρξη των εργασιών (τ. Β 59-60). Στις 28 Μαΐου 1960 η Επαρχιακή Ηγουμένη επισκέπτεται και πάλι τη Χαλέπα. Έρχεται να εξετάσει τα σχέδια των νέων κτισμάτων.¹⁶⁶ Οι εργασίες συνεχίζονται όλο το καλοκαίρι. Όταν πέφτουν τα τσιμέντα της ταράτσας οι Αδελφές προσφέρουν γεύμα στους εργάτες, όπως συνηθίζεται στην Κρήτη.

Το καλοκαίρι του 1960 μεταφέρεται και το άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ, από την αυλή των παιδιών,¹⁶⁷ σε ένα κεντρικότερο σημείο στο προαύλιο της Σχολής.

Στο Χρονικό διαβάζουμε ότι γύρω από το άγαλμα οι Αδελφές, φύτεψαν λεβάντα κι έφτιαξαν ένα είδος χλωροτάπητα. Με το κατάλληλο κλάδεμα σχηματίζονταν οι λέξεις: «Ecole Française».

Στο τέλος των διακοπών, η επαρχιακή Ηγουμένη έρχεται για τρίτη φορά στη Χαλέπα. Θέλει να παρευρίσκεται στα εγκαίνια των πέντε νέων αιθουσών.¹⁶⁸ Φέρνει μαζί της και μια νέα μοναχή: την Αδελφή Εφρέμ, που θα μείνει προσωρινά με τις Αδελφές μέχρι να σταλεί κάπου αλλού για αντικατάσταση. Εκείνες χαίρονται ιδιαίτερα για το νέο μέλος της κοινότητας. Εξάλλου χρειάζονται και επιπλέον προσωπικό.

Στις 2 Οκτωβρίου του 1960, γίνεται ο αγιασμός για τη νέα χρονιά. Συγχρόνως εγκαινιάζονται οι νέες αίθουσες. Αυτή τη χρονιά το Οκτατάξιο Γυμνάσιο του Αγίου

¹⁶⁵ Βλ. και κεφ. 2^ο σελ. 53.

¹⁶⁶ Μηχανικός είναι ο κ. Κουντούρης και εργολάβος ο κ. Λάβας. Δύο μέρες μετά αρχίζει το γκρέμισμα.

¹⁶⁷ Σύμφωνα με την Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη (2004, 189), τα προηγούμενα χρόνια το άγαλμα βρισκόταν ανάμεσα σε κάτι πεύκα της αυλής και δε φαινόταν καλά. Το 1983, όταν πωλήθηκε το ακίνητο, το άγαλμα μεταφέρθηκε στο Λαγονήσι, περιοχή εκτός Αθηνών όπου βρίσκεται η εξοχική κατοικία του τάγματος. Εκεί παραμένει μέχρι σήμερα.

¹⁶⁸ Οι αίθουσες αυτές κτίστηκαν στη δυτική πλευρά του οικοπέδου.

Ιωσήφ μετονομάζεται σε Εξατάξιο Ιδιωτικό Γυμνάσιο Θηλέων, ακολουθώντας τις εκπαιδευτικές αλλαγές της Ελλάδας.

Στον παρακάτω πίνακα πληροφορούμαστε τους αριθμούς των εγγεγραμμένων μαθητριών στο Ελληνικό Γυμνάσιο και το Οικοτροφείο από το 1956-1961, έτσι όπως αναφέρονται στο Χρονικό. Για τα Γαλλικά Τμήματα της Σχολής, δεν υπάρχει αναφορά, ούτε και για τις οικότροφες όλων των ετών:

Εγγεγραμμένες μαθήτριες Ελληνικού Γυμνασίου και Οικοτροφείου Χαλέπας 1956-1961

	Ελληνικό Γυμνάσιο	Τελευταία τάξη Γυμνασίου	Οικότροφες
1956-57	152	23	–
1957-58	163	31	50+
1958-59	170	20	50
1959-60	172	21	–
1960-61	165		–

Τον Οκτώβριο του 1956, οι μαθήτριες είναι αισθητά λιγότερες (152) από το 1955 (168). Αυτό εξηγείται γιατί η ογδόη της προηγούμενης χρονιάς ήταν πολυπληθής (41), γεγονός δύσκολο να επαναληφθεί. Επίσης δεν γνωρίζουμε πόσες είναι οι οικότροφες αυτής της χρονιάς και των ετών 1959, 1960. Για τις οικότροφες του 1957, πληροφορούμαστε πως ξεπερνούν τις 50, αλλά δεν γνωρίζουμε πόσες είναι ακριβώς.¹⁶⁹ Ο αριθμός αυτός αν και κατά προσέγγιση, έχει να εμφανιστεί στο Οικοτροφείο από το 1925¹⁷⁰. Και την επόμενη χρονιά ο αριθμός των οικότροφων παραμένει υψηλός (50). Το 1959 είναι η χρονιά με τον μεγαλύτερο αριθμό εγγραφών της πενταετίας (172). Επίσης μαθαίνουμε ότι οι οικότροφες είναι λίγο λιγότερες από την προηγούμενη χρονιά, αλλά δεν έχουμε συγκεκριμένο αριθμό. Όμως τα δεδομένα έχουν αλλάξει. Έτσι ο μικρότερος αριθμός οικότροφων διευκολύνει τις Αδελφές να τις κρατούν σε ένα ήρεμο κλίμα. *Σήμερα στις νέες ψυχές νοιώθουμε μια πνοή ανεξαρτησίας, σχολιάζει η συγγραφέας (τ. Β, 57).*

¹⁶⁹ Στο Χρονικό δεν ήταν το ζητούμενο η αυστηρή καταγραφή των μαθητριών ανά έτη. Έτσι παρατηρούμε σε κάποια χρόνια τα στοιχεία να μην είναι πλήρη. Από το βιβλίο «Πληρωμές εσώκλειστων μαθητριών 1956-1963», πληροφορούμαστε ότι το 1956 οι οικότροφες είναι 36, ενώ το 1957 φτάνουν τις 52, όπως και την επόμενη χρονιά. Επίσης για το 1959 μαθαίνουμε πως οι οικότροφες μειώνονται στις 25 και το 1960 φθάνουν τις 33.

¹⁷⁰ Βλ. και σελ. 62.

Τα γεγονότα της επόμενης πενταετίας ξεκινούν το 1961 στο Χρονικό. Όπως θα παρατηρήσουμε, από το 1961 μέχρι το 1966 δεν υπάρχουν αναφορές από την Ηγουμένη για τον αριθμό των παιδιών και τις επιτυχίες της Σχολής. Ένας σχολιασμός γίνεται σχετικά με τα αποτελέσματα των εξετάσεων αποφοίτων, του 1964, που από ότι φαίνεται δεν ήταν καθόλου ικανοποιητικά, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Το 1961, ένα μεγάλο μέρος του Χρονικού αφιερώνεται στην σοβαρή ασθένεια της Αδελφής Bergmans. Παρά τα προγνωστικά του γιατρού, η βελτίωση είναι ανέλπιστη και οι Αδελφές θεωρούν πως έγινε θαύμα (τ. Β, 64).

Το Πάσχα του 1961, η Ηγουμένη πηγαίνει στη Μασσαλία. Είναι η δεύτερη φορά που διοργανώνονται πνευματικές ασκήσεις απευθυνόμενες σε νέες Ηγούμενες¹⁷¹ και η Μητέρα Jean είναι πολύ χαρούμενη για τη συμμετοχή της σε μια τέτοια διαδικασία.

Ως προς τις υπόλοιπες δραστηριότητες, η Σχολή ακολουθεί τους ρυθμούς των προηγούμενων ετών. Στις γυμναστικές επιδείξεις του '61 όλα πηγαίνουν καλά, και οι ασκήσεις εκτελούνται υπέροχα. Το προαύλιο έχει διευρυνθεί και οι γονείς παρακολουθούν με μεγαλύτερη άνεση την εκδήλωση των παιδιών τους. Η περίοδος των εξετάσεων όμως δεν έχει ικανοποιητικά αποτελέσματα για όλα τα παιδιά του Γυμνασίου. Ειδικά οι μαθήτριες της Στ' τάξης, δεν είχαν προετοιμαστεί σωστά και πολύ λίγες τελείωσαν τη χρονιά με καλές βαθμολογίες. *Θα τους γίνει μάθημα αυτή η χρονιά*, γράφει η Ηγουμένη (τ. Β, 66).

Παρά τις οικονομικές τους δυσκολίες τρεις από τις Αδελφές φεύγουν το καλοκαίρι του 1961, για ένα μήνα.¹⁷²

Κάθε χρόνο, η ημέρα των Χριστουγέννων γιορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα στη Χαλέπα (τ. Β, 88-89).¹⁷³ Για παράδειγμα, το 1965 η τρίτη Λυκείου παρουσιάζει μια εορταστική εκδήλωση γύρω από ένα φωταγωγημένο έλατο, στολισμένο από τα παιδιά, με παιχνίδια και γλυκά. Μαθαίνουμε επίσης ότι στο τέλος της γιορτής, οι

¹⁷¹ Βλ. και σελ 107.

¹⁷² Οι Αδελφές Gabriel και Jeanne επέστρεψαν στη Γαλλία αλλά πέρασαν και ένα τριήμερο στη Ρώμη μαζί με τις Αδελφές της Αθήνας και του Βόλου. Η Αδελφή Parion πήγε στην Κύπρο. Οι δύο Γαλλίδες Αδελφές περιγράφουν με πόση συγκίνηση αντίκρισαν και πάλι τη Μασσαλία.

¹⁷³ Οι Αδελφές παρίστανται στην καθιερωμένη μεσονύκτια λειτουργία. Στη χριστουγεννιάτικη λειτουργία των καθολικών τα μεσάνυχτα του 1961 παίρνουν την πρώτη τους κοινωνία δύο παιδιά: η κόρη του τέως μορφωτικού ακόλουθου κ. Grève, και ο Στέλιος Φουράκης. Κάποιες φορές, πριν πάνε στην εκκλησία, οι Αδελφές οργανώνουν τόμπολες για τα παιδιά. Άλλοτε πάλι έχουν προετοιμάσει για την επιστροφή τους από τη λειτουργία, στη Χαλέπα, μια πραγματικά χριστουγεννιάτικη ατμόσφαιρα, με εορταστικό γεύμα και δώρα από την Ηγουμένη όπως συνέβη το 1962. Κάθε έτος έχει στοιχεία διαφορετικά. Το 1961 τα παιδιά, οργανώνουν πριν από τις διακοπές, μια όμορφη χριστουγεννιάτικη γιορτή, αφιερωμένη στην Μητέρα Jean. Γοητευμένα από την αφοσίωσή της στο καθήκον και τον καλό της χαρακτήρα.

μαθήτριες της τελευταίας τάξης πουλούν λαχνούς και είναι πολύ χαρούμενες γιατί έτσι καταφέρνουν να συγκεντρώσουν χρήματα για την εκδρομή τους.¹⁷⁴

Ωστόσο με ιδιαίτερες προετοιμασίες και σοβαρές προσπάθειες, περιγράφεται στο Χρονικό η χριστουγεννιάτικη γιορτή του 1963. Την οργάνωσή της έχει αναλάβει η Αδελφή Agnès. Στις 23 Δεκεμβρίου, όλη η Σχολή βρίσκεται σε αναβρασμό. Οι γονείς είναι πολυάριθμοι. Οι ομάδες των μαθητριών διαδέχονται η μία την άλλη, στη σκηνή. Κανείς δεν προλαβαίνει να πλήξει από την ποικιλία του προγράμματος. *Αυτές οι γιορτές κάνουν καλό στα παιδιά, γιατί είναι και μια ευκαιρία ανάδειξης όλων των ταλέντων*, παρατηρεί η συγγραφέας (τ. Β, 89).

Στο τέλος της γιορτής, ο Μητροπολίτης Γαλανάκης και ο κ. Μυλωνάκης, πρώην Διευθυντής του σχολείου, επαινούν και υπογραμμίζουν μέσα από τους λόγους τους το έργο των Αδελφών. Τα θερμά χειροκροτήματα του κόσμου δείχνουν ότι και οι γονείς είναι της ίδιας γνώμης. Αναμφίβολα όμως η παρουσία του Μητροπολίτη και του πρώην Διευθυντή προσδίδουν ένα μεγαλύτερο κύρος στις εκδηλώσεις της Σχολής.

Το πρώτο γεγονός του 1962 είναι στις 26 Ιανουαρίου, η επίσκεψη της André Fournet, Γενικής Βοηθού του τάγματος, η οποία συνοδεύεται από την Ηγούμενη Victor, Υπεύθυνη της Σχολής του Πειραιά. Παρέμειναν πέντε μέρες στα Χανιά. Ως προς τα καθήκοντα των Αδελφών, η Γενική Βοηθός επιμένει περισσότερο σε ορισμένα σημεία: στη σημασία του πράττειν, στους κανόνες της κοινής ζωής στην Κοινότητα, στην αυτοπειθαρχία και στην επιβίωση σε συνθήκες φτώχειας, μόνο με τα απαραίτητα. Η παρουσία της δυναμώνει τις Αδελφές στις προσπάθειές τους για μια νέα πνευματική εκκίνηση. Τον υπόλοιπο καιρό οι Αδελφές οργανώνουν περιπάτους για να γνωρίσουν οι Ηγούμενες τα ορθόδοξα μοναστήρια στο Κολυμπάρι, στις Κορακίες και στην Αγία Τριάδα.¹⁷⁵ Σε όλες αυτές τις επισκέψεις οι ορθόδοξες μοναχές, όπως και στο παρελθόν, υποδέχονταν τις καθολικές με αισθήματα σεβασμού.

Ακολουθούν επισκέψεις στο Ηράκλειο και στην Κνωσό¹⁷⁶ έτσι ώστε *οι Ηγούμενες να γνωρίσουν και διαφορετικές πλευρές του νησιού μας*, γράφει χαρακτηριστικά η

¹⁷⁴ Όπως πληροφορούμαστε από τα πρακτικά του Ελληνικού Γυμνασίου εκείνης της χρονιάς (πράξη 9^η, 26 Μαρτίου 1962, σελ. 89), ο σύλλογος αποφάσισε οκταήμερη εκδρομή στην Αθήνα, Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησο, με την εποπτεία των Αδελφών της Σχολής και του Διευθυντή, κατά την εβδομάδα της Διακαινησίμου, του 1962. Έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί πως ο Γυμνασιάρχης μαζί με την Ηγούμενη θα διαπραγματεύονταν τις τιμές από το γραφείο εκδρομών, ώστε να είναι προσιτές για όλες τις μαθήτριες.

¹⁷⁵ Πρόκειται για μοναστήρια που οι Αδελφές είχαν ήδη επισκεφθεί. Βλ. και σελ. 87, 106.

¹⁷⁶ Στο Ηράκλειο οι Αδελφές επισκέπτονται το μουσείο και τον αρχαιολογικό χώρο της Κνωσού. Ο πατέρας Αρσένιος διηγείται στις Ηγούμενες την ιστορία του Μίνωα. Ο ίδιος γνωρίζει πολύ καλά την

συγγραφέας (τ. Β, 67). Αυτή η διατύπωση, αποδεικνύει καταφανώς, ότι οι Αδελφές, αισθάνονταν δικό τους νησί την Κρήτη μετά από τόσα χρόνια παραμονής σε αυτή.

Οι Αδελφές δεν παραλείπουν τη συμμετοχή τους σε θρησκευτικές εκδηλώσεις.¹⁷⁷

Την ίδια εποχή ένας μόνο καθολικός ιερέας, παραμένει στα Χανιά και η κοινότητα της Χαλέπας πρέπει να αντιμετωπίσει αυτή τη νέα πραγματικότητα.¹⁷⁸

Για τις Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ, η φιλανθρωπική δράση και οι εκπαιδευτικές ενασχολήσεις, παραμένουν ο βασικός άξονας των δραστηριοτήτων τους, σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Ανήμερα τα Χριστούγεννα του 1963, οι Αδελφές επισκέπτονται ένα νεαρό Γάλλο ναυτικό, στα πλαίσια του φιλανθρωπικού τους έργου, στην κλινική Γεωργιαδάκη¹⁷⁹. Επίσης, κατά τη διάρκεια των χριστουγεννιάτικων διακοπών του ίδιου έτους, οι Αδελφές επισκέπτονται και μαθήτριες της Σχολής, με οικονομικές δυσκολίες. Προσπαθούν να τις βοηθήσουν και να τις συμβουλευσουν όταν αυτές τους το ζητούν.

Μέσα στο Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου, αναχωρεί για να εγκατασταθεί στην Αυστραλία μία από τις καθολικές οικογένειες των Χανίων: η οικογένεια Mefsout. *Οι καθολικοί λιγοστεύουν*, σχολιάζει η συγγραφέας (τ. Β, 73).

Λίγο πριν από τα Χριστούγεννα του 1962 μαθαίνουμε ότι οι Αδελφές επιδιώκουν να αντικαταστήσουν τον Διευθυντή του Γυμνασίου. Δεν εξηγείται στην καταγραφή αυτού του έτους, για ποιους λόγους έγινε αυτό.¹⁸⁰ Τελικώς επιστρέφοντας από τις διακοπές τους τον Ιανουάριο, υποδέχονται το νέο Διευθυντή κύριο Λίβα.

Τον Ιανουάριο του 1963, πληροφορούμαστε από το Χρονικό ένα αξιοσημείωτο γεγονός, για την ιστορία της Εκκλησίας. Πιο συγκεκριμένα διαβάζουμε ότι, ο Ειρηνάιος Γαλανάκης Μητροπολίτης Κισσάμου και Σελίνου, ορμώμενος από το πνεύμα ενότητας που διακατείχε εκείνη τη περίοδο τους χριστιανούς των διαφόρων

ιστορία του Ηρακλείου γιατί ήταν κάτοικος και εφημέριος αυτής της πόλης, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα.

¹⁷⁷ Στις 8 Απριλίου 1962 γιορτάζονται «οι χρυσοί γάμοι» της Αδελφής Gabriel. Η Αδελφή Gabriel συμπλήρωσε 50 χρόνια ζωής στην Αδελφότητα, ως μοναχή. Αυτό το γεγονός εορτάστηκε με την τελετή των «χρυσών γάμων». και οι παλιές μαθήτριες έρχονται να της ευχηθούν. Στις 31 Μαΐου ο αιδεσιμότατος Ξενοπούλος τελεί τη λειτουργία στα Χανιά. Ύστερα δίνει το χρίσμα σε τέσσερα παιδιά. Στις 16 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, έρχεται από την Αθήνα ο πατέρας Brochier για να δώσει μορφωτικές διαλέξεις και μένει τρεις μέρες στα Χανιά.

¹⁷⁸ Ο πατέρας Arsène παραμένει στα Χανιά ενώ ο πατέρας Gregoire φεύγει στις 29 Σεπτεμβρίου 1962. Θα εγκατασταθεί μόνιμα στην Ιταλία. Το 1964 ο καθολικός ιερέας Arsène εγκαταλείπει απροειδοποίητα τα Χανιά. Αντικαθίσταται όμως από τον π. Triséphore. Με την ευγένεια και τη πνευματικότητα που διαθέτει ο νέος ιερέας γίνεται γρήγορα συμπαθής.

¹⁷⁹ Ο τραυματίας ναυτικός κατάγεται από την πόλη Rennes της Δυτικής Γαλλίας και νοιώθει ιδιαίτερη ευχαρίστηση όταν συναντά μοναχές από τον τόπο του, τη Βρετάνη.

¹⁸⁰ Αυτό συνέβη γιατί ο θεολόγος Πέτρος Μαράκης, Διευθυντής της Σχολής, από το Δεκέμβριο του 1959 μέχρι τον Ιανουάριο του 1963, αναγκάστηκε να παραιτηθεί από το ίδρυμα, για λόγους υγείας.

Εκκλησιών του κόσμου, είχε μια ιδέα μοναδική. Αποφασίζει να συγκεντρώσει διάφορα μέλη χριστιανικών θρησκειών της Κρήτης στο ιστορικό μοναστήρι της Γωνιάς, στο Κολυμπάρι. Αυτή η συνάντηση ήταν μέγιστης σημασίας και είναι ο πρώτος ορθόδοξος Επίσκοπος που ανέλαβε μια τέτοια πρωτοβουλία στην Κρήτη. Η συγκέντρωση πραγματοποιείται στις 28 Ιανουαρίου 1963 και όσοι μετείχαν είχαν προσωπική πρόσκληση. Πιο συγκεκριμένα, παρευρίσκονται ο πατέρας Arsène καθολικός ιερέας Χανίων, ο πάστορας της Ευαγγελικής Εκκλησίας Καρβούνης και δύο νέοι Προτεστάντες από τη Γερμανία και την Αμερική αντίστοιχα, που βοηθούσαν τον Ειρηναίο σε έργα αγαθοεργίας. Επίσης ιερείς και λαϊκοί. Προσκεκλημένες είναι και οι Αδελφές. Από τη Χαλέπα παρευρίσκονται η Ηγουμένη Jean l'Évangéliste και η Αδελφή Gabriel Le Maux.¹⁸¹

Σ' αυτή τη συνάντηση δεν υπάρχει ένα καθορισμένο πρόγραμμα θεμάτων. Πρόθεση του Ειρηναίου είναι να δοθεί μια πρώτη ευκαιρία για να πλησιάσουν μεταξύ τους οι εκπρόσωποι των διαφόρων χριστιανικών δογμάτων, όπως επεσήμανε στο σύντομο λόγο του. Ο ίδιος κάνει μια μικρή προσευχή και ύστερα ζητάει δημόσια συγνώμη για τα λάθη του παρελθόντος ενάντια στην Ένωση των Εκκλησιών. Έπειτα μιλούν και οι φορείς των άλλων δογμάτων. Ακολουθούν 5 λεπτά σιωπής και περισυλλογής για τον καθένα. Η βραδιά τελειώνει με μια «αγάπη»¹⁸² που είχαν ετοιμάσει οι μοναχοί του μοναστηριού, ακολουθώντας το πνεύμα των πρώτων χριστιανών (τ. Β, 70-72). Ενδιαφέρουσα είναι και η σκέψη της συγγραφέως για περισσότερη δουλειά και μεγαλύτερες προσπάθειες, με σκοπό την ενότητα και την ειρήνη. Διαβάζουμε στο Χρονικό: «(...) από τη συγκέντρωση αυτή γυρίσαμε καλύτερες και αποφασισμένες να δουλεύουμε και να προσευχόμαστε περισσότερο για την ειρήνη, ώστε οι χωρισμένοι σε διάφορα μέτωπα σήμερα χριστιανοί να ενωθούν στο εγγύς μέλλον σ' ένα πνεύμα αλήθειας και ευσπλαχνίας» (τ. Β, 85).

Στις 5 Μαΐου 1963, η επαρχιακή Ηγουμένη Victor έρχεται στο νησί, συνοδευόμενη από την Mère Chrysanthe. Η τελευταία δεν έχει επισκεφθεί ποτέ την Κρήτη. Οι Αδελφές πληροφορούνται από διηγήσεις της ίδιας τις δυσκολίες που υπέστη στην Γιουγκοσλαβία, χώρα καταγωγής της, λόγω του πολιτεύματος.

¹⁸¹ Οι Αδελφές γνώριζαν προσωπικώς τον Ειρηναίο αφού είχε έρθει να εργαστεί κοντά τους ως ορθόδοξος καθηγητής Θρησκευτικών. Βλ. και σελ. 86.

¹⁸² Οι αγάπες ήταν δείπνα, που οργάνωναν οι πρώτοι χριστιανοί μετά τις συναντήσεις τους.

Ακολουθεί περίπατος των Αδελφών με τις επισκέπτριες στους Αρμένους, για να πάρουν οι τελευταίες μια μικρή γεύση από τη φύση της Κρήτης, προτού φύγουν. Αναχωρούν από το νησί στις 8 Μαΐου.

Το καλοκαίρι του 1963 οι Αδελφές, κάνουν ορισμένες αλλαγές στο Οικοτροφείο.¹⁸³

Οι επισκευές στη Σχολή συνεχίζονται αρχές Σεπτεμβρίου του επόμενου χρόνου: καταργούνται δύο αίθουσες πιάνου και οι εργασίες επιταχύνονται για να είναι έτοιμοι οι νέοι κοιτώνες, με την έναρξη του σχολικού έτους.

Στο τέλος του καλοκαιριού του 1963 η Ηγουμένη Jean μετακινείται στη Γαλλική Σχολή του Πειραιά μετά από 25 χρόνια στην Κρήτη. Επίσης η Αδελφή Ephem, επιστρέφει για να διδάξει στην Αθήνα και την αντικαθιστά η Αδελφή Agnès. Θα αναλάβει χρέη δασκάλας και οικονόμου.

Στις 4 Σεπτεμβρίου φτάνει στη Σχολή η Επαρχιακή Ηγουμένη για να γνωρίσει στις Αδελφές τη νέα τους Υπεύθυνη τη Mère Berthe, από τη Σχολή του Βόλου. Η νέα Ηγουμένη είχε ζήσει στο Βόλο τριάντα δύο (32) χρόνια έχοντας αναλάβει τα οκτώ (8) τελευταία τη διοίκηση της Σχολής. Αυτή η θητεία θα την βοηθήσει και στα Χανιά όπου έρχεται να υπηρετήσει με όλες της τις δυνάμεις (τ. Β, 86).

Την επόμενη μέρα η νεαρή φιλόλογος Αδελφή Παρίον δίνει τους όρκους της μοναχής στη Χαλέπα.¹⁸⁴

Από τις 4 έως τις 8 Νοεμβρίου του 1963, η επαρχιακή Ηγουμένη Mère Victor φιλοξενείται στη Σχολή. Είναι η τρίτη φορά που επισκέπτεται τη Χαλέπα, την ίδια χρονιά. Σ' αυτό το ταξίδι η επαρχιακή Ηγουμένη¹⁸⁵ έρχεται για την καθιερωμένη της συνάντηση με το προσωπικό.

Οι εκδρομές και οι εορταστικές εκδηλώσεις συνεχίζονται και αυτή την πενταετία, στη Σχολή. Στις 19 Μαρτίου 1964, οι μαθήτριες της Σχολής οργανώνουν τελετή προς τιμήν της Ηγουμένης Mère Berthe, στη Χαλέπα. Της εύχονται «χρόνια πολλά», οι περισσότερες της προσφέρουν δώρα και εκδηλώνουν την αγάπη τους με γλυκά και λιχουδιές.

¹⁸³ Οι Αδελφές μεγαλώνουν και ανακαινίζουν τους χώρους των οικότροφων και το βεστιάριο. Για τις εσωτερικές μαθήτριες τοποθετούν και douches, πολύ πρακτικά στη χρήση, όπως αναφέρεται στο Χρονικό. Είναι φανερό ότι οι ανάγκες της Σχολής αυξάνονται με τον μεγαλύτερο αριθμό εσώκλειστων.

¹⁸⁴ Η Αδελφή Παρίον όπως και οι υπόλοιπες Αδελφές του Τάγματος πέρασε ένα πρώτο στάδιο δοκιμής και στη συνέχεια έδωσε τους αιώνιους όρκους, όπως ονομάζονται που είναι και δεσμευτικοί για την υπόλοιπη πορεία ζωής της κάθε μοναχής. Ήταν η μετέπειτα έπαρχος της Ελλάδας και της Κύπρου το 2002.

¹⁸⁵ Οι προηγούμενες επισκέψεις έγιναν για διαφορετικούς λόγους. Βλ. και σελ. 115.

Ακολουθεί αναφορά στο Χρονικό για την εκδρομή των τελειόφοιτων μαθητριών. Η εκδρομή πραγματοποιείται τον Απρίλιο του 1964 και διαρκεί 11 μέρες, γιατί την ευνοεί ο καλός καιρός, όπως αναφέρει η συγγραφέας. Είχε οργανωθεί με κάθε λεπτομέρεια, 6 μήνες πριν. Οι Αδελφές και τα παιδιά κατευθύνονται στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία.¹⁸⁶ Σύμφωνα με τη συγγραφέα στόχος των συνοδών δεν είναι να δουν τα πάντα, αλλά να δουν σωστά. Μαζί με τους συνοδούς ακολουθεί την εκδρομή και ο φωτογράφος Ιωσήφ Ροτόντο. Είναι εκείνος που απαθανατίζει ωραίες εικόνες με τη φωτογραφική του μηχανή και φέρνει συμπαθητικά αναμνηστικά στις Αδελφές από το ταξίδι. Οι εντυπώσεις όσων συμμετείχαν σε αυτή την εκδρομή είναι μοναδικές (τ. Β, 76).

Πρέπει να αναφερθεί ότι, όπως στις προηγούμενες εκδρομές, έτσι και τώρα, ο σκοπός των Αδελφών δεν είναι μόνο η ψυχαγωγία των παιδιών, αλλά και η απόκτηση γνώσης. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει και η Ασημομύτη-Εκκεκάκη (2004, 203).

Ο εορτασμός των γυμναστικών επιδείξεων του 1964, την τελευταία Κυριακή του Μαΐου, πριν από την έναρξη των εξετάσεων, περιγράφεται με λεπτομέρειες στο Χρονικό: Η χαρούμενη ατμόσφαιρα, οι μουσικές, το πλήθος των γονέων ο αποχαιρετισμός 19 αποφοίτων μαθητριών κι ο ευχαριστήριο λόγος που απευθύνει η αριστούχος μαθήτρια αυτής της χρονιάς στους καθηγητές και τις Αδελφές.¹⁸⁷ Τα χειροκροτήματα, η συγκίνηση κι ο ενθουσιασμός από το κοινό χαρακτηρίζουν για άλλη μια φορά την ωραία αυτή εκδήλωση (τ. Β, 77).

Κατά τη διάρκεια του Μαΐου, η υγεία της Αδελφής Bergmans κλονίζεται. Ωστόσο δεν εγκαταλείπει τις διδασκαλίες της.¹⁸⁸ Η στάση της αποτελεί παράδειγμα για τις υπόλοιπες μοναχές (τ. Β, 79-80).

Όμως μια άλλη σοβαρή δοκιμασία έχει χτυπήσει τη Σχολή: Από τις 25 Σεπτεμβρίου 1963 έως τις 15 Ιουλίου 1964, η κοινότητα της Χαλέπας αντιμετωπίζει δραστήρια, όπως αναφέρει η συγγραφέας, τις θρασυτάτες προκλήσεις του Γυμνασιάρχη Λ. Ο ίδιος, σύμφωνα με τη συγγραφέα, δε σταματά να δυσφημεί τις Αδελφές με συκοφαντίες. Δεν αναφέρεται στο Χρονικό τι ακριβώς διέδιδε ο Λ κατά των

¹⁸⁶ Στη Θεσσαλία επισκέπτονται τη Λαμία, τον Βόλο και τη Λάρισα. Στη Μακεδονία σταματούν στη Θεσσαλονίκη, στην Έδεσσα και στην Κοζάνη. Η επίσκεψη χαροποιεί εκπαιδευτικούς και παιδιά. Στα πιο όμορφα μέρη, οι Αδελφές και τα παιδιά εντυπωσιάζονται, αφού συναντούν πλήθη από τουρίστες. Συνοδοί της εκδρομής είναι η Mère Berthe, η Αδελφή Agnès και ο πατέρας Αρσένιος.

¹⁸⁷ Αριστούχος μαθήτρια του 1964 ήταν η Αρετή Χαραλαμπίκη.

¹⁸⁸ Τον Ιούνιο φεύγει για την Αθήνα, με σκοπό να υποβληθεί σε θεραπεία. Επιστρέφει όμως πίσω στα Χανιά, εξαντλημένη από μια σοβαρή ισχιαλγία. Παλεύει πολύ να ξεπεράσει αυτό το πρόβλημα, αν και οι πόνοι πολλές φορές την αναγκάζουν να πηγαίνει στο κρεβάτι. Είναι 79 χρονών, αλλά έχει το πείσμα να νικήσει το εμπόδιο της αρρώστιας και να συνεχίσει τις δραστηριότητές της.

Αδελφών και τι ήταν αυτό που τον είχε ενοχλήσει. Όμως, φτάνει στο σημείο να διαβάσει τις σχέσεις τους με τον Γενικό Επιθεωρητή των Ιδιωτικών σχολείων. Η Ηγουμένη αγωνίζεται, χωρίς να απελίζεται. Η υπόθεση περνάει από ένορκη διοικητική εξέταση και η Ηγουμένη υποστηρίζει τη Σχολή, με ακλόνητη θέληση. Τα πράγματα παίρνουν ευνοϊκή τροπή για τις Αδελφές και το Υπουργείο ειδοποιείται, ώστε να γίνει δεκτή η μετάθεση του κ. Λ και στη θέση του να διοριστεί Διευθυντής του Γυμνασίου ο κ. Παπαμαρκάκης.

Ο νέος Διευθυντής ταχτοποιεί κάθε εκκρεμότητα με υπομονή και μέθοδο. Η Ηγουμένη τον συνδράμει ουσιαστικά. Συνεργάζονται διαρκώς και συμβουλευονται ο ένας τον άλλο μέσα σε ένα κλίμα αλληλοβοήθειας.

Πληροφορούμαστε ακόμα ότι οι καθηγητές του Γυμνασίου επιλέγονται από τον ίδιο με προσοχή και σύμφωνα με την αξία τους. Αποδεικνύονται άτομα συμπαθή, γεμάτα ενδιαφέρον και προσδοκίες για το μέλλον του ιδρύματος και των παιδιών (τ. Β, 82).

Η μεγάλη αποτυχία των μαθητριών στις εξετάσεις του 1964 είναι μια απόδειξη έλλειψης διάθεσης κι έλλειψης επιμέλειας των υποψηφίων, κατά τη διάρκεια του έτους, όπως σχολιάζει η Ηγουμένη. Στους παραπάνω λόγους αναφέρεται επίσης η έλλειψη ικανοτήτων, μόρφωσης και προσεκτικότερων συμπεριφορών του Γυμνασιάρχη Λ,¹⁸⁹ που κατηγορώντας τη Σχολή έβλαψε το ίδρυμα και τις Αδελφές.

Οι καλοκαιρινές διακοπές του 1964 βοηθούν την κοινότητα των Αδελφών της Χαλέπας, να έρθει σε επικοινωνία και με Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ από άλλες χώρες και πιο συγκεκριμένα με τα 7 σπίτια της Επαρχίας τους.¹⁹⁰ Όπως διαβάζουμε στο Χρονικό: *Είναι καθήκον μας να επωφελούμαστε από τη δυνατότητα σύσφιξης σχέσεων που μας ενώνουν.* Την ίδια περίοδο και η Mère Berthe πήγε να περάσει τις διακοπές της στη Βηρυτό, για να δει την οικογένειά της.

Το Σεπτέμβριο οι Αδελφές προσλαμβάνουν νέο προσωπικό για τη Σχολή.¹⁹¹ Αυτόν το μήνα σταματούν και τα μαθήματα Μουσικής. Η Αδελφή Gabriel δε βλέπει πια. Ο κ. Βλαχάκης, καθηγητής του Γυμνασίου και του Ωδείου, θα παραδίδει μαθήματα Μουσικής στις μαθήτριες της Σχολής (τ. Β, 81-82).

¹⁸⁹ Όπως όμως πληροφορούμαστε από έγγραφο της Γενικής Επιθεώρησης ξένων και μειονοτικών σχολείων προς την Ηγουμένη της Σχολής στις 28-1-1964, (αρ. πρωτ. 128), η Σχολή δεν είχε καταβάλει μέχρι εκείνη τη στιγμή τις αποδοχές του δεκαπενθημέρου στο προσωπικό και όφειλε στον κύριο Λ. αποδοχές από 1-1-1963 μέχρι 15-10-1963, με τη δικαιολογία της οικονομικής αδυναμίας. Για τον λόγο αυτό η Επιθεώρηση άσκησε πειθαρχική αγωγή στη Σχολή με την παράκληση της συμμόρφωσης στα ζητήματα των οικονομικών της υποχρεώσεων, μέχρι τις 15 Φεβρουαρίου 1964.

¹⁹⁰ Ο χωρισμός του τάγματος σε Επαρχίες έγινε το 1959. Βλ. και σελ. 107.

¹⁹¹ Για το σχολικό έτος 1964 οι Αδελφές προσλαμβάνουν μια θυρωρό και μια καθαρίστρια. Έτσι θα έχουν βοήθεια στις δουλειές. Δεν έχουν πια κηπουρό.

Στις 13 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, ο Γάλλος Πρέσβης επισκέπτεται τη Σχολή με την ακολουθία του. Οι μαθήτριες τον υποδέχονται, παραταγμένες στην είσοδο της Σχολής, κρατώντας ελληνικές και γαλλικές σημαίες.

Ένα κορίτσι της πρώτης Γυμνασίου, η Ελένη Πίσσα, προσφέρει μια ανθοδέσμη στον Πρέσβη. Η γυναίκα του πρώτου Συμβούλου της Πρεσβείας, την καταθέτει φεύγοντας στο παρεκκλήσι.

Οι υψηλοί καλεσμένοι ευχαριστούν για την υποδοχή με θερμά λόγια και προσφέρουν βραβείο στην αριστούχο μαθήτρια των γαλλικών τμημάτων.¹⁹² Ακολουθεί γεύμα στο εντευκτήριο της Σχολής. Το σημαντικότερο σημείο αυτής της συνάντησης είναι η νύξη από τις Αδελφές στον Πρέσβη και τον Μορφωτικό Ακόλουθο της κακής κατάστασης των παλιών κοιτώνων και η ανάγκη επισκευής των τάξεων.¹⁹³ Ο Μορφωτικός Ακόλουθος δίνει εντολή στις Αδελφές να παρουσιάσουν έναν προϋπολογισμό στη Πρεσβεία και τους υπόσχεται ότι το 1966 θα κάλυπταν τα έξοδα επισκευής. Κατά τις 4 το απόγευμα οι επισκέπτες αναχωρούν. Ο Πρέσβης μαζί με τις ευχαριστίες του προσφέρει στις Αδελφές δύο ωραίες γαλλικές εκδόσεις, ενώ δεν παραλείπει να ανανεώσει τη δέσμευσή του για οικονομική βοήθεια στη Σχολή (τ. Β, 78-79).

Σε μεγάλη έκταση και για πρώτη φορά το 1964 συναντάμε στο Χρονικό τους προβληματισμούς της Ηγουμένης σε εξομολογητικούς τόνους, σχετικά με το έργο, την αποστολή και τα εμπόδια των Αδελφών στη Χαλέπα. Ένα εύλογο ερώτημα είναι αν οι παρακάτω προβληματισμοί οφείλονται σε στοιχείο ιδιοσυγκρασίας της συντάκτριας ή αποτελούν σκέψεις ως προς τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε η Σχολή, παράλληλα με εκείνες της ελληνικής εκπαίδευσης και της κοινωνίας γενικότερα.

Γράφει η Ηγουμένη χαρακτηριστικά: *Μεγάλος αριθμός των μαθητριών μας στερείται την αφθονία και την ευτυχία. Το έργο μας δε βρίσκεται στον κόσμο των πλουσίων. Πλλά*

¹⁹² Η αριστούχος μαθήτρια ονομαζόταν Σουλβάνα Ζερβακάκη και της πρόσφεραν ως βραβείο, ένα ακριβό λεξικό των γαλλικών εκδόσεων «Larousse».

¹⁹³ Από τον Ιανουάριο του 1964 η Ηγουμένη υπογραμμίζει το οικονομικό πρόβλημα της Σχολής και την ανάγκη ανακαίνισης γράφοντας: «(...) Δεν μπορούμε να συνεχίσουμε το μεγάλο έργο των προκατόχων μας. Η ανταγωνιστικότητα είναι μεγάλη με τα δωρεάν δημόσια Γυμνάσια και τα Γαλλικά, Αγγλικά και Γερμανικά Ινστιτούτα που έχουν ισχυρά οικονομικά μέσα. Το εκπαιδευτήριό μας, εκτός πόλεως, δεν μπορεί να συνεχίσει το έργο του. Τα χρέη αυξάνονται κι έχουν φθάσει στις 25.348 δραχμές (42.237 γαλ. φράγκα) (...). Δεν χάνουμε την ελπίδα μας (...), όμως το πρόβλημα παραμένει. Το Οικοτροφείο και το σχολείο στερούνται θέρμανσης στις αίθουσες μελέτης, στους κοιτώνες και στα μπάνια. **Η ηλεκτρική εγκατάσταση χρήζει επισκευής.** Οι ευκατάστατες οικογένειες που μας εμπιστεύτηκαν τα παιδιά τους, διαμαρτύρονται. Δεν μπορούμε να ψυχαγωγήσουμε τις μαθήτριες, παρά με την καρδιά και τη φαντασία μας. **Δεν υπάρχουν ούτε παιχνίδια, ούτε κινηματογράφος ούτε διαθέσιμη αίθουσα τελετών.** Θα πρέπει σε κάθε γιορτή να τροποποιούμε την αίθουσα μελέτης και να τοποθετούμε την οθόνη προβολής, δημιουργώντας ένα χώρο που δεν είναι ο καλύτερος για την περίπτωση αυτή, αφού οι προσκεκλημένοι δε χωράνε...».

μας ζει ένας κόσμος φτωχών, αξιοσέβαστοι εργάτες, καταπονημένοι από τη φροντίδα του επιούσιου (...). Πρέπει να μοιραζόμαστε και να ανακουφίζουμε τον πόνο των ταπεινών. Και συνεχίζει λέγοντας :

Δε βρισκόμαστε εδώ με σκοπό να εισπράτουμε κάποια οικονομικά οφέλη, αλλά για να στοχεύουμε πάνω απ' όλα στην κατάκτηση των ψυχών, για ένα καλύτερο μέλλον, σε πνεύμα κατανόησης και ενότητας (...).

Από αυτό το πλησίασμα οι άνθρωποι, γνωρίζονται καλύτερα, δημιουργούν δεσμούς επικοινωνίας και καταργούνται οι προκαταλήψεις.

Αυτή η επαφή είναι όμορφη και απαραίτητη στην Κρήτη, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, αφού σήμερα ειδικά η Εκκλησία έχει πολύ ανάγκη από την παρουσία της κοινότητάς μας (...). Η Ηγουμένη αναρωτιέται: αν το χρήμα είναι μια αναγκαιότητα, που κανείς δε μπορεί να αποφύγει, μήπως δε πρέπει να του δίνουμε υπερβολική σημασία; Αυτό το κομμάτι τελειώνει με την ελπίδα από την ίδια, ότι τα έργα αγαθοεργίας θα έχουν για πολλά χρόνια ακόμα προτεραιότητα στη ζωή των Αδελφών και δεν θα απορροφούν τις σκέψεις τους τα οικονομικά ζητήματα.

Πιο κάτω η Ηγουμένη παραθέτει ενδεικτικά, ως παραδείγματα, έργα φιλανθρωπίας αυτού του έτους: Βοήθεια σε άπορους, προσφορά δωρεάν φοίτησης σε 8 εσωτερικές και 21 εξωτερικές. Επισκέψεις σε αρρώστους και ηλικιωμένους.

Πρώτη φορά στα πρόσφατα χρόνια, όπως αναφέρθηκε, βρίσκουμε στο Χρονικό τέτοιες σκέψεις. Φαίνεται σαν να γίνεται μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της γραμμής πλεύσης του τάγματος. Οι εποχές αλλάζουν. Ίσως η Ηγουμένη να αισθάνθηκε ότι οι Αδελφές χρειάζονται μια υπενθύμιση, για τον λόγο της αποστολής τους στα Χανιά. Αυτό που η ίδια υπογραμμίζει, είναι ότι ο σκοπός του Ιδρύματος δεν είναι η συγκέντρωση χρημάτων, αλλά κυρίως η επιτέλεση εκπαιδευτικού και αποστολικού έργου ιδιαίτερα στις κοινωνικά αδύναμες ομάδες, μέσα από τους δρόμους της φιλανθρωπίας και της έμπρακτης αγάπης (τ. Β, 82-83).

Στις εγγραφές Σεπτεμβρίου του 1964-65, οι Αδελφές προσπαθούν να διευκολύνουν τους γονείς με εκπτώσεις. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι αγρότες « και αγωνιούν για την επιβίωση, μέσα στις δυσκολίες της ένδειας» (τ. Β, 93). Δύο ορθόδοξοι ιερείς επιλέγουν αυτή τη Σχολή για τη φοίτηση των παιδιών τους. Ενδιαφέρον έχει το σχόλιο του ενός ιερέα, την ημέρα εγγραφής της κόρης του στη Σχολή: «Διάλεξα για το

παιδί μου το καλύτερο σχολείο (...). Το βάζω εδώ εσωτερικό, σίγουρος ότι θα πάρει μια αγωγή-θησαυρό, που σπάνια συναντάται έξω από τα ιδρύματά σας» (τ. Β, 93).¹⁹⁴

Το Δεκέμβριο του 1965 οι Αδελφές της Χαλέπας πληροφορούνται την προσεχή επίσκεψη της Επαρχιακής Ηγουμένης. Έρχεται με σκοπό να τις καθοδηγήσει και να μεριμνήσει για τα προβλήματά τους. Ο χρόνος περνάει και οι Αδελφές έχουν μεγαλώσει. Η Αδελφή Bergmans και η Αδελφή Gabriel είναι πλέον ηλικιωμένες. Πλησιάζουν τα ογδόντα. Στα 78 της χρόνια και η Gabrielle le Maux, αρχίζει να νοιώθει σωματική αδυναμία. Ωστόσο μία ακόμα επίσκεψη, της Αδελφής Espérance από τον Πειραιά την ίδια εποχή, τους προσφέρει χαρά και δύναμη.

Προς το τέλος Δεκεμβρίου 1965, γίνεται πάλι νύξη στο Χρονικό για την δυσχερή οικονομική κατάσταση της Σχολής. Εξαιτίας αυτών των συνθηκών, πληροφορούμαστε ότι ο Διευθυντής και οι 24 εκπαιδευτικοί του Ελληνικού Γυμνασίου, καταλήγουν σε μια ασυνήθιστη απόφαση: συμφωνούν να καταθέτουν κάθε μήνα την αύξησή τους *«αυθόρμητα και με πλήρη κατανόηση για την οικονομική κατάσταση του ιδρύματος»*, όπως αναφέρει η συγγραφέας (τ. Β, 94).

Όμως και άλλοι φίλοι του σχολείου *«με γενναία δώρα»*, συνετέλεσαν στην ισορροπία του προϋπολογισμού της Σχολής. Ένας από αυτούς, ο επίσκοπος Marolleau, τους εμβάλλει το σημαντικό ποσό των 67.000 δραχμών. Με το ποσό αυτό οι Αδελφές διαμορφώνουν έναν ακόμα κοιτώνα και δέχονται 13 ακόμα εσώκλειστες. Αυτές οι κινήσεις διευκολύνουν τις Αδελφές, που νοιώθουν ευγνωμοσύνη για τους δωρητές τους.

Την ίδια εποχή, ο Επαρχιακός πατέρας των Καπουτσίνων στην Ελλάδα, Νικηφόρος ζητά να συνεργαστεί με τις Αδελφές σε θρησκευτικές εκδηλώσεις. Παντού, σε κάθε χωριό της Κρήτης, οι Αδελφές και ο πατέρας γίνονται δεκτοί με εκδηλώσεις σεβασμού. Ο ίδιος ενθουσιασμένος από την υποδοχή του κόσμου, επαναλαμβάνει αδιάκοπα: *«Καμία επαφή δεν είναι ανούσια. Η Σύνοδος έχει ανάγκη από την πλήρη αφοσίωσή μας, για να αλλάξει την όψη του κόσμου»*. Της ίδιας άποψης είναι και ο ορθόδοξος Μητροπολίτης Ειρηναίος, λέγοντας χαρακτηριστικά: *«η ένωση δε θα γίνει τόσο νωρίς, αλλά είναι καλό να την προετοιμάζουμε»* (τ. Β, 93).

Στους παρακάτω πίνακες πληροφορούμαστε τον αριθμό των εγγεγραμμένων μαθητριών στο Γυμνάσιο και στο Οικοτροφείο, για την τελευταία πενταετία.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Χρησιμοποιώντας τη λέξη «ιδρύματα» στον πληθυντικό, ο ιερέας δείχνει να γνωρίζει πως το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ, είχε επεκτείνει τη δράση του ιδρύοντας σχολεία και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, εκτός των Χανίων.

Αριθμητικά στοιχεία για τη την περίοδο, δεν υπάρχουν στο Χρονικό. Για το λόγο αυτό συμπληρώθηκαν από τους Γενικούς Ελέγχους Αποτελεσμάτων της Σχολής (1961-1965):

Εγγεγραμμένες μαθήτριες Ελληνικού Γυμνασίου και Οικοτροφείου Χαλέπας 1961-1965

	Ελληνικό Γυμνάσιο	Τελευταία τάξη Γυμνασίου	Οικότροφες
1961-62	145	26	26
1962-63	131	28	23
1963-64	129	19	36
1964-65*	56	18	-

*Χωρισμός Γυμνασίου-Λυκείου.

Εγγεγραμμένες μαθήτριες Ελληνικού Λυκείου 1964-66

	Ελληνικό Λύκειο	Τελευταία τάξη Λυκείου
1964-65	65	26
1965-66	53	22

Όπως παρατηρούμε, τον Σεπτέμβριο του 1961, ο αριθμός των εγγεγραμμένων μαθητριών στο Γυμνάσιο (145) και στο οικοτροφείο (26) παραμένει υψηλός, αλλά μειωμένος σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά (165 εγγεγραμμένες στο Γυμνάσιο και 36 οικότροφες). Στο Χρονικό αναφέρεται πως η οικονομική κρίση των αγροτών επηρεάζει και τη Σχολή.

Τον Οκτώβριο του 1964 ο Υπουργός παιδείας Γ. Παπανδρέου με το προεδρικό διάταγμα 4379/1964 (Α. Δημαρά 1984, 269) χωρίζει την ελληνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε δύο κύκλους. Έτσι το Γυμνάσιο διαχωρίζεται από το Λύκειο, με άλλους διευθυντές και άλλο επίπεδο ύλης. Η Γαλλική Σχολή είναι υποχρεωμένη να εφαρμόσει τις εκπαιδευτικές αλλαγές. Για πρώτη φορά διεξάγονται εισαγωγικές εξετάσεις από το Γυμνάσιο στο Λύκειο, τον Ιούνιο. Παράλληλα διενεργούνται οι εξετάσεις της Γ' Λυκείου ενώπιον επιτροπής.¹⁹⁶ Τα αποτελέσματα των εισαγωγικών εξετάσεων Γυμνασίου δεν είναι καλά. Από τις 15 μαθήτριες που διαγωνίζονται σε δημόσια σχολεία, 11 χάνουν τη ψυχραιμία τους ή εξετάζονται σε θέματα που δεν

¹⁹⁵ Για τα δύο τελευταία χρόνια (1964, 1965) δεν έχουμε αριθμό οικότροφων στο Χρονικό.

¹⁹⁶ Τις επιτροπές αυτές αποτελούν καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που εργάζονται στο δημόσιο και προεδρεύουν καθηγητές Ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

είχαν εμβαθύνει. Έτσι μόνο 4 πετυχαίνουν. Οι Αδελφές συμβουλεύουν και ενθαρρύνουν τις μαθήτριες σε μια συστηματικότερη μελέτη της ύλης για να επιτύχουν το Σεπτέμβριο.

Αντίθετα, οι εξετάσεις της Γ' Λυκείου, επιφέρουν πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα. Επί 25 υποψηφίων, μόνο 2 απορρίπτονται. Η επιτροπή των καθηγητών διαβιβάζει τις κρίσεις της στις Αδελφές: «*Καλά γραπτά, πασιφανής απόδειξη μιας σοβαρής δουλειάς, η οποία είχε από καιρό μεθοδευτεί στη Σχολή*» (τ. Β, 92). Τον Οκτώβριο, το Λύκειο ξεκινά με 53 μαθήτριες. Οι μετεξεταστέες μαθήτριες της Γ' Λυκείου περνούν τις εξετάσεις και αποκτούν το απολυτήριό τους. Στο Χρονικό αναγράφονται πέντε ονόματα μαθητριών που περνούν άνευ εξετάσεων στη Γαλλική φιλολογία, τη Νομική και την Ιατρική, βάσει του ισχύοντος εκπαιδευτικού συστήματος, επιβεβαιώνοντας τις προαναφερθείσες κρίσεις από την επιτροπή των καθηγητών, στις εξετάσεις του 1965 (τ. Β, 92).

Η καταγραφή αυτού του έτους τελειώνει. Όπως αναφέρουν οι Αδελφές, η δουλειά υπήρξε εξοντωτική στη Σχολή, αλλά συγχρόνως η χρονιά αυτή τους επεφύλαξε πολλά ευχάριστα γεγονότα. Τα οικονομικά προβλήματα όμως παραμένουν και διογκώνονται. Η αντίστροφη μέτρηση έχει αρχίσει. Το κλείσιμο της Σχολής πλησιάζει.

2.5 Η τελευταία περίοδος λειτουργίας της Σχολής στα Χανιά (1966-1983)

Μετά τα Χριστούγεννα και τις γιορτές, οι οικοτρόφες και οι υπόλοιπες μαθήτριες, επιστρέφουν πίσω. Είναι πλέον Ιανουάριος του **1966**. Όπως πληροφορούμαστε από το Χρονικό, οι γονείς στρέφουν το ενδιαφέρον τους στο Αγγλικό Ινστιτούτο Χανίων. Οι εποχές έχουν αλλάξει και οι γονείς ενδιαφέρονται για την εκμάθηση αγγλικών από τα παιδιά τους, αφού η αγγλική γλώσσα θεωρείται πλέον απαραίτητη. Οι Αδελφές προσπαθούν να τους εξηγήσουν ότι το πρόγραμμα των παιδιών είναι ήδη πολύ φορτωμένο με τα μαθήματα ελληνικών και γαλλικών, για να προστεθούν και τα αγγλικά. Αλλά αυτό δε φαίνεται να γίνεται κατανοητό. *Φυσικά δεν μπορούμε να ικανοποιήσουμε τις απαιτήσεις τους*, αναφέρει η συγγραφέας (τ. Β, 95).

Ύστερα από την έναρξη των μαθημάτων, οι Αδελφές πηγαίνουν στο Καστέλι. Εκεί επικοινωνούν με ιερείς άλλων δογμάτων, ορθόδοξους, καθολικούς και διαμαρτυρούμενους. Ο σεβασμιότατος Ειρηναίος προεδρεύει στη συγκέντρωση. Ακολουθεί κοινή προσευχή των ιερέων για την ένωση όλων των εκκλησιών. Λίγες

μέρες μετά, μέσα στο φθινόπωρο, η Επαρχιακή Ηγουμένη πραγματοποιεί ολιγοήμερη επίσκεψη στη Σχολή, κατόπιν ειδοποίησης. Η φροντίδα της για τα καθημερινά ζητήματα της κοινότητας, δημιουργεί συγκίνηση και χαρά στις Αδελφές.

Μαθαίνουμε από το Χρονικό ότι την άνοιξη του 1966, ο αριθμός των μαθητριών στο ελληνικό Γυμνάσιο φτάνει τις 115 (τ. Β, 96).

Τον Μάρτιο, ο Διευθυντής του Γυμνασίου Παπαμαρκάκης φεύγει από το Γυμνάσιο, λόγω ενός σοβαρού προβλήματος υγείας και δεν επιστρέφει στη Σχολή, εκείνη τη χρονιά.¹⁹⁷ Στις αρχές Απριλίου, η Σχολή δέχεται την επίσκεψη της Γενικής Ηγουμένης. Έρχεται για πρώτη φορά στη Χαλέπα. Οι μαθήτριες την περιμένουν ανυπόμονα, όπως αναφέρει η συγγραφέας και της ετοιμάζουν μια τελετή υποδοχής¹⁹⁸. Η Γενική Ηγουμένη συνοδεύεται από την Επαρχιακή Ηγουμένη και την Mère Adélaïde, μέλος του Γενικού Συμβουλίου. Ακολουθεί μια λιτή δεξίωση, στην αυλή του σχολείου. Προτού επισκεφθεί όλους τους χώρους, η Γενική Ηγουμένη αποσύρεται διακριτικά, για μια σύντομη προσευχή στο παρεκκλήσι. Μετά την επίσκεψη, λίγο πριν αναχωρήσει από το νησί και κατόπιν δικής της έγκρισης, οι Αδελφές οργανώνουν έναν μικρό περίπατο.

Επιλέγουν το Καστέλι, όπου ο Μητροπολίτης Ειρηναίος, παρά τις πολλαπλές του ασχολίες, δέχεται τις Αδελφές με τη συνηθισμένη του εγκαρδιότητα.

Στο Καστέλι, οι Αδελφές επισκέπτονται, τη λέσχη σίτισης, έναν οίκο ευγηρίας, το Οικοτροφείο άπορων κοριτσιών και μια Τεχνική Σχολή για την εκπαίδευσή τους. Όλα τα παραπάνω, έχουν ιδρυθεί από τον Ειρηναίο. Προτού φύγουν, η Γενική Ηγουμένη φορά τιμητικά το ένδυμα των Ορθόδοξων μοναχών. Βγάζουν φωτογραφίες και επιστρέφουν στη Χαλέπα. Την επομένη, οι φιλοξενούμενες αποχωρούν από την Κρήτη.¹⁹⁹ Φτάνει ο Ιούλιος. Το πρώτο δεκαπενθήμερο είναι εποχή εισαγωγικών εξετάσεων για τις τελειόφοιτες της τρίτης γυμνασίου. Πρέπει να συμπληρώσουν τις ελλείψεις τους και να αποστηθίσουν ένα πλήθος εννοιών. Δεν έχουν όμως τον χρόνο να τις αφομοιώσουν, όπως σχολιάζει η συγγραφέας, επικρίνοντας ταυτόχρονα το νέο εκπαιδευτικό σύστημα εισαγωγής από το Γυμνάσιο στο Λύκειο, στην Ελλάδα.

¹⁹⁷ Οι Αδελφές ελπίζουν πως πρόκειται για κάτι προσωρινό. Όμως το ζήτημα είναι σοβαρότερο και απαιτεί δύσκολη χειρουργική επέμβαση.

¹⁹⁸ Η μαθήτρια Ελπίδα Πίσα την προσφωνεί με απλά λόγια, της εύχεται το «καλώς ορίσατε» και της προσφέρει ένα μπουκέτο λουλούδια.

¹⁹⁹ Κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών οι Αδελφές Assunta και Jeanne παρατείνουν τις διακοπές τους σε Αθήνα και Χίο αντίστοιχα, για αλλαγή ατμόσφαιρας. Επίσης δύο Αδελφές από την Αθήνα, περνούν ένα μήνα ανάπαυσης στη Χαλέπα. Πρόκειται για τις Αδελφές Gilles και Marie από την Αθήνα.

Όταν ανακοινώνονται τα αποτελέσματα, η απογοήτευση κυριαρχεί. 12 αποτυχούσες σε σύνολο 24. Οι 12 μετεξεταστές πρέπει να επανεμφανιστούν τον Σεπτέμβριο. Οι συνθήκες της Σχολής όμως αλλάζουν. Όπως διαβάζουμε στο Χρονικό (τ. Β, 97), η Επαρχιακή Ηγουμένη αποφασίζει το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου και Λυκείου τον Σεπτέμβριο του 1966, δεδομένης της οικονομικής κατάστασης της Σχολής.²⁰⁰ Πιο συγκεκριμένα, το ελληνικό σχολείο έκλεισε «αφού δεν κατόρθωσε να αντεπεξέλθει στα έξοδά του, λόγω των αυξημένων οικονομικών απαιτήσεων του προσωπικού (...)». Αυτή η στιγμή αποτελεί την αρχή μιας νέας περιόδου. Η Γαλλική Σχολή θα λειτουργεί από τώρα και στο εξής μόνο ως Οικοτροφείο, και Φροντιστήριο γαλλικών.²⁰¹

Η συγγραφέας σχολιάζει (τ. Β, 97) πως η κοινότητα των Αδελφών της Χαλέπας είχε ανάγκη από μια ανανέωση. Αλλά τι είδους;

Οι γονείς αναστατώνονται από τα νέα δεδομένα. Δραστηριοποιούνται για να εμποδίσουν μια τέτοια κατάσταση. Όμως η απόφαση έχει ληφθεί και το σχολείο μπαίνει σε μια νέα φάση λειτουργίας, χωρίς το Ελληνικό Γυμνάσιο και Λύκειο. Για τον λόγο αυτό, πληροφορούμαστε και τη διαφοροποίηση του προσωπικού. Η Ηγουμένη Berthe και η οικονόμος Agnès, εγκαταλείπουν το σπίτι, για να μεταβούν στην Αθήνα. Από κει θα λάβουν οδηγίες για τη νέα τους τοποθέτηση. Την Ηγουμένη Berthe θα αντικαταστήσει η Germaine Bonnafé, 76 ετών από τον Πειραιά.

Με την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς, οι Αδελφές αποφασίζουν την επαναλειτουργία του Οικοτροφείου στη Χαλέπα. Ως οικότροφες γίνονται δεκτές κοπέλες από κοντινά χωριά, που ενδιαφέρονται να συνεχίσουν τις γυμνασιακές τους σπουδές στην πόλη των Χανίων. Οι γονείς αποδέχονται τον όρο της Σχολής, σύμφωνα με τον οποίο οι κοπέλες θα συνοδεύονται κάθε μέρα στο δημόσιο Γυμνάσιο από τις Αδελφές. Αυτές οι συνοδείες των μαθητριών είναι ιδιαίτερα κουραστικές για τις μοναχές, που είναι πλέον κάποιας ηλικίας.

Τον Οκτώβριο του 1966, τα γαλλικά μαθήματα ξαναρχίζουν. Οι μαθήτριες δεν είναι πολυάριθμες όπως αναφέρει η συγγραφέας και οι γονείς είναι συγκρατημένοι. Περιμένουν τις εξελίξεις. Στη Σχολή εγγράφονται δέκα οικότροφες και τριάντα εξωτερικές μαθήτριες. Όλο το πρώτο τρίμηνο θα διατηρηθεί αυτός ο αριθμός. Στα μέσα Οκτωβρίου, η Επαρχιακή Ηγουμένη ζητάει την Αδελφή Jeanne, για να τη

²⁰⁰ Όπως είχε ήδη καταγράψει η Ηγουμένη στο Χρονικό με ημερομηνία 28 Ιανουαρίου 1964 «(...) οι φόροι, οι κοινωνικές επιβαρύνσεις, οι αμοιβές των καθηγητών, απορροφούν το σύνολο των σχολικών εσόδων. Κάθε χρόνο συσσωρεύονται τα ελλείμματα και τα χρέη...».

²⁰¹ Τα γαλλικά θα συνεχίζονται πλέον με τη μορφή ιδιαίτερων μαθημάτων.

στείλει στο Βόλο. Στη Σχολή του Βόλου, υπάρχουν πολλές μαθήτριες και το προσωπικό είναι πιεσμένο από τον φόρτο εργασίας. Μετά την αναχώρησή της, το σύνολο των Αδελφών της κοινότητας, το αποτελούν ηλικιωμένες Αδελφές. Στις 8 Αδελφές μία είναι περισσότερο από 80 ετών, 4 άλλες τα πλησιάζουν, 3 είναι λιγότερο μεγάλες αλλά δε μπορούν να θεωρηθούν νέες.

Μετά από δύο μεταθέσεις το προσωπικό της Σχολής το αποτελούν 6 Αδελφές: η Bergmans, η Gabriel, η Marie-Gabriel, η Assunta, η Amélie και η Marie de l'Espérance.

Αρχές Δεκεμβρίου, γίνεται αναφορά στο Χρονικό για το τραγικό ναυάγιο που προκλήθηκε στο δρομολόγιο Χανιά – Πειραιάς, με το πλοίο «Ηράκλειο» (τ. Β, 99). Περίπου 500 άτομα πνίγηκαν. Οι περισσότερες οικογένειες θρηνούν συγγενείς, φίλους και γείτονες. Οι Αδελφές συμπάσχουν. Τα Χριστούγεννα του 1966, αμαυρώνονται από το πρόσφατο πένθος. Όμως και οι ετοιμασίες στον ναό των Χανίων για τη λειτουργία του μεσονυκτίου είναι περιορισμένες.

Η καθολική κοινότητα εδώ δεν είναι πια πολύ θρησκευόμενη, όπως σχολιάζει η συγγραφέας (τ. Β, 99). Έτσι η χριστουγεννιάτικη λειτουργία τελείται χωρίς χορωδία και εκκλησιαστικό όργανο.²⁰²

Τον Ιανουάριο του **1967**, οι οικότροφες επιστρέφουν μετά τις διακοπές και τα μαθήματα συνεχίζονται. Οι Αδελφές φροντίζουν τις οικότροφες και παραδίδουν μαθήματα γαλλικών στις λίγες πλέον μαθήτριες. Είναι πια μόνο τριάντα. Στα τέλη Μαρτίου τρεις οικογένειες Βέλγων επικοινωνούν με τη Σχολή. Ζητούν να ασχοληθούν οι Αδελφές, με τη μόρφωση των παιδιών τους. Πρόκειται για κάτι καινούργιο. Όπως αναφέρεται στο Χρονικό (τ. Β, 100), οι Αδελφές δέχονται με ευχαρίστηση, αφού θα έχουν πάλι κανονικές τάξεις στα πλαίσια του γαλλικού προγράμματος, και έτσι θα μπορέσουν να προσθέσουν στην παροχή γενικής παιδείας και τη θρησκευτική γνώση. Υπάρχουν όμως κι άλλες οικογένειες Βέλγων και Γάλλων, οι οποίες ενδιαφέρονται να εγγράψουν μελλοντικά τα παιδιά τους στη Γαλλική Σχολή. Αυτό συμβαίνει επειδή το Ν.Α.Τ.Ο. εγκαθιστά στην περιοχή Ακρωτήρι των Χανίων μια σχολή σκοποβολής, όπου θα έρθουν να εξασκηθούν ή να διδάξουν στρατιωτικοί, από τις χώρες-μέλη του Ν.Α.Τ.Ο.

²⁰² Αυτό αναφέρεται ως αρνητικό σημείο στο Χρονικό, γιατί όπως είναι γνωστό η γιορτή των Χριστουγέννων γιορτάζεται με ιδιαίτερες ετοιμασίες από τους καθολικούς. Αντίστοιχη μεγάλη γιορτή για τους ορθόδοξους είναι το Πάσχα και κυρίως το γεγονός της Ανάστασης.

Αυτό το τρίμηνο, η κοινότητα της Χαλέπας καλείται να απαντήσει σε ερωτηματολόγιο που αποστέλλεται από το Γενικό Συμβούλιο του Τάγματος. Το ίδιο συμβαίνει και στα υπόλοιπα μέρη, όπου υπάρχουν ιδρύματα του Αγίου Ιωσήφ. Ο σκοπός είναι η αναμόρφωση ενός μέρους του καταστατικού και οι Αδελφές εκφράζουν με απλότητα τη γνώμη τους στα προς συζήτηση σημεία. Τον Απρίλιο, στις διακοπές του ορθόδοξου Πάσχα, η Μητέρα Germaine θα πάει στην Αθήνα να μετάσχει στη συζήτηση του καταστατικού, μαζί με άλλους εκπροσώπους. Η συζήτηση αυτή θα βασίζεται στις απαντήσεις από τα ερωτηματολόγια των Αδελφών. Στις 21 Απριλίου 1967 οι Αδελφές πληροφορούνται ότι έγινε πραξικόπημα και από τα ξημερώματα η κρατική εξουσία περιήλθε στα χέρια συνταγματαρχών. Το πρωί της ίδιας μέρας, αρχίζουν οι συλλήψεις στελεχών του κομμουνιστικού κόμματος στα Χανιά. Όπως σχολιάζει η συγγραφέας, *κανείς δε τολμά να μιλήσει δυνατά και η ζωή συνεχίζεται, τουλάχιστον φαινομενικά, σαν να μην έχει συμβεί τίποτα (τ. Β, 101).*

Και αυτό το καλοκαίρι η κοινότητα της Χαλέπας συμμετέχει σε θρησκευτικές εκδηλώσεις. Αυτές οι εκδηλώσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τις Αδελφές, τώρα που ο αριθμός των καθολικών έχει λιγοστεύσει αισθητά στα Χανιά.²⁰³

Τέλος Ιουνίου η Επαρχιακή Ηγουμένη στέλνει για τις πνευματικές ασκήσεις τον ιερέα Jean Marengo, στα Χανιά.²⁰⁴ Μαθαίνουμε επίσης ότι αυτή τη χρονιά δουλεύει στη Σχολή, μια Αδελφή βουλγαρικής καταγωγής, αφού πληροφορούμαστε ότι η Αδελφή Marie de l'Espérance θα κάνει τις διακοπές της με την οικογένειά της στη Βουλγαρία. Τον Αύγουστο, οι Αδελφές του Πειραιά έρχονται για διακοπές στο σπίτι της Χαλέπας.

Τον Οκτώβριο η σχολική χρονιά **1967-68**, ξεκινάει. Τα μικρά Βελγάκια έχουν αρχίσει τα μαθήματά τους από τις 20 Σεπτεμβρίου. Με τη σειρά της έρχεται και μια ομάδα από Γάλλους μαθητές. Αυτές οι δύο ομάδες φαίνεται να αποτελούν έναν πυρήνα μαθητών, με προοπτικές για το μέλλον. Αλλά οι γονείς και των δύο ομάδων δεν καταφέρνουν να συμφωνήσουν, ως προς τα κοινά μαθήματα διδασκαλίας των παιδιών τους. Έτσι η κάθε ομάδα πρέπει να δουλέψει με άλλη ύλη και διαφορετικό πρόγραμμα. Όμως η Σχολή δεν έχει τη δυνατότητα να ασχοληθεί και με τις δύο ομάδες. Για τον λόγο αυτό, οι Γάλλοι προσλαμβάνουν δασκάλα εκτός Σχολής. Αυτή η εκπαιδευτικός, θα αναλάβει τη διδασκαλία όλης της ύλης των παιδιών, ενώ

²⁰³ Τον Ιούνιο οι Αδελφές, συμμετέχουν σε μια τελετή πρώτης κοινωνίας τριών παιδιών, στον καθολικό ναό των Χανίων. Η παρουσία τους είναι σημαντική αφού το 1967 ο αριθμός των καθολικών στα Χανιά έχει περιοριστεί στα 80 άτομα.

²⁰⁴ Οι ηλικιωμένες Αδελφές Bergmans και Gabriel δεν μπορούσαν πλέον να μετακινηθούν.

συγχρόνως εκείνα θα παρακολουθούν και μαθήματα από σχολείο της Γαλλίας, δι' αλληλογραφίας. Οι Γάλλοι και οι Βέλγοι μαθητές, θα παρακολουθούν από κοινού μόνο τα μαθήματα Θρησκευτικών στη Σχολή, κάθε Πέμπτη. Αυτό θα είναι το πιο ελκυστικό μάθημα από τη διδασκαλία μας, αναφέρει η συγγραφέας (τ. Β, 102).

Εν τούτοις, η Σχολή βρίσκεται σε ύφεση. Άλλοι μαθητές δεν υπάρχουν για την παρακολούθηση του γαλλικού σχολικού προγράμματος. Έτσι, όσα παιδιά έρχονται στη Σχολή, έχουν ως σκοπό την απόκτηση γαλλικών πτυχίων και ζητούν ιδιαίτερα μαθήματα. Οι Αδελφές δεν απορρίπτουν αυτή τη μορφή διδασκαλίας. Άλλωστε τα ιδιαίτερα τους αποφέρουν οικονομικά και τους επιτρέπουν να καλλιεργούν σημαντικές κοινωνικές επαφές. Ως προς τις οικότροφες, ο αριθμός τους δεν αυξήθηκε σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, αλλά είναι πιο πειθαρχημένες και περισσότερο εύπλαστες. Δύο γεγονότα από την επικαιρότητα της εποχής αναφέρονται στο Χρονικό: Το πρώτο είναι οι διαφορές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων για το θέμα της Κύπρου. Το νησί απειλείται με ένοπλη ρήξη. Η ρήξη αυτή ευτυχώς απεφεύχθη. Το δεύτερο γεγονός είναι η αναφορά στο αντιπραξικόπημα του βασιλιά Κωνσταντίνου. Αυτό δεν πέτυχε, γιατί είχε προετοιμαστεί με προχειρότητα και έσβησε γρήγορα χωρίς καμιά ουσιαστική συνέπεια (τ. Β, 102).

Τα Χριστούγεννα του 1967 γιορτάζονται ήσυχα και ειρηνικά στη Χαλέπα. Ωστόσο οι δυσκολίες των εμπόλεμων κρατών φθάνουν στις Αδελφές, από το ραδιόφωνο και τον τύπο. Αυτό τις γεμίζει λύπη.

Η 1^η Ιανουαρίου 1968 καθιερώνεται ως μέρα παγκόσμιας ειρήνης, κατόπιν έκκλησης του Πάπα Παύλου του 6.^{ου} Οι μοναχές επικροτούν την προσπάθειά του, προσευχόμενες για την ειρήνη όλου του κόσμου.

Μετά από τις διακοπές Χριστουγέννων και Πρωτοχρονιάς, οι εσωτερικές μαθήτριες ξαναγυρίζουν στη Σχολή. Οι Αδελφές επιστρέφουν στις καθημερινές τους δραστηριότητες. Η ομάδα του Βελγίου συνεχίζει κανονικά τα μαθήματά της. Όπως προαναφέρθηκε,²⁰⁵ κάθε Πέμπτη μαζί με τα Βελγάκια, παρακολουθούν το μάθημα των Θρησκευτικών και οι μαθητές από τη Γαλλία. Τα παιδιά συνεχίζουν να έρχονται για ιδιαίτερα μαθήματα, αλλά δεν είναι σταθερά. Παραμένουν για όσο διάστημα χρειάζεται, έτσι ώστε να καλύψουν ορισμένα κενά και να βελτιώσουν έναν χαμηλό βαθμό, που πήραν στο μάθημα των Γαλλικών, από το ελληνικό σχολείο. Όμως, μόλις

²⁰⁵ Βλ. και σελ. 127.

κάποια φεύγουν, κάποια άλλα έρχονται. Έτσι το πρόγραμμα των Αδελφών, είναι πάντα πολύ φορτωμένο.

Στις διακοπές του Πάσχα, οι Αδελφές υποδέχονται μαθήτριες από τη Σχολή του Πειραιά με τη συνοδεία των καθηγητριών τους. Για τον λόγο αυτό οι Αδελφές της Χαλέπας, οργανώνουν τριήμερη εκδρομή στο Ηράκλειο και στους αρχαιολογικούς τόπους αυτής της πόλης (τ. Β, 103).

Η Επαρχιακή Ηγουμένη επισκέπτεται τις Αδελφές 19 με 25 Ιουνίου. Η παρουσία της τις ευχαριστεί και τις ενισχύει ψυχικά, έστω κι αν πρόκειται για μια σύντομη επίσκεψη. Μέσα στον Ιούλιο, οι Αδελφές φεύγουν για διακοπές και κάποιες άλλες πηγαίνουν στην Αθήνα, για την παρακολούθηση των πνευματικών ασκήσεων.

Τον Αύγουστο, η κοινότητα δέχεται Αδελφές από τον Πειραιά. Έρχονται για αναψυχή και αλλαγή παραστάσεων. Τέλος Αυγούστου επισκέπτεται τη Σχολή και η Jean I' Evangéliste. Είναι πολύ άρρωστη και ελπίζει το κλίμα της Κρήτης να τη βοηθήσει. Δυστυχώς όμως η αλλαγή περιβάλλοντος δεν την ωφελεί ιδιαίτερα.

Όπως συμβαίνει τα τελευταία χρόνια, η Επαρχιακή Ηγουμένη στέλνει έναν ιερέα στη Χαλέπα, έτσι ώστε οι πνευματικές ασκήσεις να γίνουν εκεί τον Σεπτέμβριο, για τις ηλικιωμένες Αδελφές που δεν μπορούν να μετακινηθούν.

Την Κυριακή, 29 Σεπτεμβρίου 1968, το στρατιωτικό καθεστώς της Ελλάδας, εκπονεί ένα νέο Σύνταγμα και το υποβάλλει στην έγκριση του λαού, με δημοψήφισμα. Οι Αδελφές είναι υποχρεωμένες να ψηφίσουν στην Αθήνα ή στα Χανιά.

Η Σχολή ανοίγει τον Οκτώβριο. Οι οικοτρόφες είναι καμιά δεκαπενταριά. Φέτος οι Αδελφές συνεννοούνται, ώστε οι κοπέλες να φοιτήσουν στο 2^ο Γυμνάσιο Χανίων. Ο σημαντικότερος λόγος που οι Αδελφές το προτιμούν από το 1^ο Γυμνάσιο, είναι ότι στο σχολείο αυτό, τα γαλλικά διδάσκονται ως ξένη γλώσσα. Έτσι οι μαθήτριές τους, θα αποκτήσουν ουσιαστικότερες γνώσεις. Τα παιδιά από το Βέλγιο βρίσκονται στη Σχολή από τις 23 Σεπτεμβρίου.

Στις 19 Οκτωβρίου, ο επίσκοπος Σύρας Ξενόπουλος και αποστολικός διοικητής Κρήτης έρχεται στη Χαλέπα για την καθιερωμένη του επίσκεψη.

Την ίδια εποχή, οι Αδελφές νοικιάζουν στην κυβέρνηση μια από τις αίθουσες για τη στέγαση Δημόσιου Νηπιαγωγείου. Ο αντιπρόσωπος της κυβέρνησης τις δεσμεύει με ένα τριετές συμβόλαιο και δέχεται να τους καταβάλλει μηνιαία το ποσό των 1.000 δραχμών. Όπως αναφέρεται στο Χρονικό, είναι πολλές οι προσπάθειες που κάνουν οι Αδελφές για την ανεύρεση εσόδων. Το 1968 τελειώνει και οι Αδελφές γιορτάζουν τα Χριστούγεννα χωρίς επισημότητες και εκκλησιαστικό όργανο (τ. Β, 105).

Στις 18 Ιανουαρίου 1969, οι Αδελφές καλούνται να συμμετάσχουν σε εκδήλωση του ορθόδοξου επισκόπου Ειρηναίου Γαλανάκη, στη Γωνιά. Στην τελετή αυτή ο επίσκοπος καλεί τους αντιπροσώπους όλων των θρησκευτικών δογμάτων του χριστιανισμού. Ο καθένας μιλάει για το μεγάλο πρόβλημα της ένωσης των εκκλησιών, από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Έτσι, η συζήτηση αποκτά ενδιαφέρον. Ακολουθεί κοινό γεύμα (τ. Β, 106). Οι Αδελφές αποδέχονται με χαρά την πρόσκληση.

Από το **1969** μέχρι το **1972** και στη συνέχεια το **1979** με το Ευρωπαϊκό Συνέδριο Εκκλησιών, πληροφορούμαστε από το Χρονικό πως οργανώνονται ποικίλες θρησκευτικές εκδηλώσεις στη Γωνιά, πάντα με πρωτοβουλία του Ειρηναίου και σκοπό τη σύγκλιση ορθόδοξων και καθολικών.

Είναι επίσης ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι ο Ειρηναίος ενισχύει και υποστηρίζει θεολογικές εκδηλώσεις καθαρά καθολικού περιεχομένου, όπως τις περιπτώσεις του ιερέα Lubac ή του Καρδινάλιου Villebrand που αναφέρονται στη συνέχεια.

Αρχές Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, η Επαρχιακή Ηγουμένη φέρνει στη Χαλέπα την Επαρχιακή Σύμβουλο Thérésiste Moret. Ο σκοπός της επίσκεψης είναι να αποφασιστεί η διατήρηση ή το κλείσιμο της Σχολής. Δε γίνεται άλλη αναφορά στο Χρονικό για τις αποφάσεις αυτής της συνάντησης. Πρώτη φορά όμως πληροφορούμαστε την πιθανότητα αυτή και τον προβληματισμό του τάγματος για το μέλλον της Σχολής στη Χαλέπα (τ. Β, 107).

Αρχές Μαΐου του 1969 φθάνει μια επίσκεψη μη αναμενόμενη. Πρόκειται για τον καθολικό ιερέα Lubac, διάσημο ομιλητή. Έρχεται κατόπιν προσκλήσεως των καθολικών επισκόπων Ηρακλείου και Καστελίου και θα αναπτύξει θεολογικά ζητήματα. Ο ορθόδοξος επίσκοπος Ειρηναίος Γαλανάκης οργανώνει εκδήλωση υποδοχής στην Ορθόδοξη Ακαδημία στο Κολυμπάρι και προσκαλεί και τις Αδελφές. Ακολουθούν οι καλοκαιρινές αναχωρήσεις των Αδελφών, τέλος Ιουνίου, με τη λήξη του σχολικού έτους.²⁰⁶ Μερικά ιδιαίτερα συνεχίζονται και κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών.

29 Σεπτεμβρίου του **1969**: ξαναρχίζει η τάξη των μικρών Βέλγων, σύμφωνα με το γαλλικό πρόγραμμα.²⁰⁷ Φέτος τα παιδιά αυτά είναι λιγότερα γιατί κάποιες οικογένειες

²⁰⁶ Τον Αύγουστο οι Αδελφές που έμειναν στη Σχολή υποδέχονται με χαρά την Jean l' Evangeliste και την Αδελφή Alberta. Θα φιλοξενηθούν και θα ξεκουραστούν στη Χαλέπα. Οι πνευματικές ασκήσεις γίνονται στην Αθήνα και οι υπόλοιπες Αδελφές πηγαίνουν εκεί. Για τις πνευματικές ασκήσεις των ηλικιωμένων έρχεται ιερέας στη Χαλέπα.

²⁰⁷ Μάλλον πρόκειται για Παιδικό Σταθμό και απευθυνόταν σε παιδιά 2 έως 5 ετών.

στρατιωτικών μετατέθηκαν. Όμως και ο αριθμός των οικότροφων έχει περιοριστεί, επειδή οι Αδελφές είχαν κατά νου την πιθανή πώληση της ιδιοκτησίας τους. Έτσι δέχτηκαν μόνο 7 οικότροφες, με την προοπτική ότι και εκείνες θα αποσύρονταν μόλις θα τις ειδοποιούσαν.

Μέσα στον Δεκέμβριο πεθαίνει η Αδελφή Aloysia, από τη Σχολή του Πειραιά. Ήταν πάντα πολύ περιποιητική και πρόθυμη με τις Αδελφές της Χαλέπας, κάθε φορά που συναντιόντουσαν. Η απουσία της γίνεται αισθητή από την κοινότητα του Πειραιά και της Κρήτης (τ. Β, 109).

Η περίοδος **1970–1980** θα εξεταστεί συνολικά στο κεφάλαιο αυτό, γιατί οι ενέργειες των Αδελφών και ορισμένα προγράμματα, που αφορούν στα εκπαιδευτικά και στα σχολικά τους καθήκοντα, επαναλαμβάνονται στον τρόπο λειτουργίας της Χαλέπας.

Το **1970** τα τμήματα της Σχολής (Οικοτροφείο, Παιδικός Σταθμός, Νηπιαγωγείο, Φροντιστήριο) λειτουργούν όπως και την προηγούμενη χρονιά.

Στις 25 Ιανουαρίου 1970 οι Αδελφές συμμετέχουν στο οκταήμερο προσευχών. Πρόκειται για μια ακόμα οικουμενική εκδήλωση που διοργανώνει, ο μητροπολίτης Ειρηναίος στην Ορθόδοξη Ακαδημία του στη Γωνιά, για την ενότητα των εκκλησιών. Παίρνουν τον λόγο ομιλητές από διαφορετικά χριστιανικά δόγματα και, όπως αναφέρει η συγγραφέας, *οι ανταλλαγές απόψεων και οι επαφές, επιτρέπουν να γνωριστούμε καλύτερα και να διαλυθούν ορισμένες προκαταλήψεις* (τ. Β, 110).

Το γεγονός όμως που χαρακτηρίζει ιδιαίτερα αυτή τη χρονιά είναι ο θάνατος της Soeur Bergmans, στις 14 Απριλίου 1970. Η Soeur Bergmans πρόσφερε για 57 χρόνια τις υπηρεσίες της στα Χανιά. Ήταν μια χαρισματική καθηγήτρια γαλλικής, που αφιέρωσε τη ζωή της στα παιδιά και στο έργο της Σχολής. Ο πρώην Διευθυντής κ. Μυλωνάκης εξήρε τη δράση της στον επικήδειο λόγο του. Τόνισε ότι η Soeur Bergmans άφησε φεύγοντας ένα παράδειγμα θέλησης και πίστης στο καθήκον (τ. Β, 111). Μετά τις διακοπές του καλοκαιριού, τα μαθήματα ξαναρχίζουν με την τάξη των μικρών Βέλγων, όπως και τα μαθήματα Θρησκευτικών. Όμως οι οικότροφες είναι μόνο 4 και οι Αδελφές στη Χαλέπα από 8 έχουν μείνει 6. Από αυτές οι δύο είναι άρρωστες και δεν μπορούν πλέον να συμμετέχουν σε δραστηριότητες.

Το **1971**, ένα μεγάλο μέρος του Χρονικού αναφέρεται στην πρόσκληση που απευθύνει ο μητροπολίτης Κισσάμου και Σελίνου Ειρηναίος στις Αδελφές, με σκοπό την οικουμενική συνάντηση του Ιανουαρίου. Οι Αδελφές αδυνατούν να παρευρεθούν σ' αυτή τη συνάντηση, λόγω του κακού καιρού. Ακολουθεί μια δεύτερη πρόσκληση του Ειρηναίου την Κυριακή της Ορθοδοξίας. Οι Αδελφές δε θέλουν και πάλι να

αρνηθούν, αν και το ζήτημα της εορτής δεν είχε καμία σύνδεση με τον οικουμενισμό.²⁰⁸ Συμπτωματικά, εκείνη την ημέρα έχουν έρθει και φιλοξενούνται στη Σχολή η Επαρχιακή Ηγουμένη Victor Bazin και η Αδελφή Basile. Κατόπιν συζήτησης, αποφασίζουν να αποδεχτούν την πρόσκληση και να συμμετάσχουν στην εκδήλωση (τ. Β, 113).

Στις 30 Απριλίου, οι Αδελφές πληροφορούνται την εκλογή της νέας Γενικής Ηγουμένης Adélaïde Zantedeschi. Οι Αδελφές τη γνωρίζουν από επίσκεψη στη Σχολή, το 1966. Θα επισκεφθεί τη Χαλέπα τον Νοέμβριο του 1971, μαζί με την νέα Έπαρχο Espérance Hatjiranayotou.

Μια άλλη σημαντική θρησκευτική εκδήλωση λαμβάνει χώρα τον Μάιο του 1971. Οι Αδελφές πληροφορούνται από τον μητροπολίτη Ειρηναίο ότι την Παρασκευή 21 Μαΐου θα επισκεφθεί τα Χανιά ο αντιπρόσωπος του Πάπα Καρδινάλιος Villebrand. Είναι προσκεκλημένος του Αρχιεπισκόπου και των μητροπολιτών Κρήτης. Η εκδήλωση υποδοχής θα πραγματοποιηθεί στην Ορθόδοξη Ακαδημία της Γωνιάς. Η Ηγουμένη Victor και η Αδελφή Jeanne Françoise έρχονται από την Αθήνα για να παρευρεθούν στο γεγονός, συνοδεύοντας δόκιμες μοναχές. Οι Αδελφές από το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ είναι οι μόνες γυναίκες που συμμετέχουν στην επιβλητική συνάντηση εκκλησιαστικών παραγόντων, όπως ονομάστηκε, και ήταν παρούσες σε μια τόσο θερμή υποδοχή Καρδινάλιου.

Στις 17 Δεκεμβρίου, γνωστοποιείται γίνεται γνωστός στις Αδελφές ο θάνατος της Αδελφής Jean l' Evangéliste. Η Jean l' Evangéliste έζησε 24 χρόνια στα Χανιά, από το 1939 μέχρι το 1963. Εκείνη τη χρονιά πήρε μετάθεση για τη Σχολή του Πειραιά. Ήταν διπλωματούχος του Πανεπιστημίου των Παρισίων και αγαπήθηκε πολύ από τις μαθήτρες και τους γονείς.

Ως προς τα εκπαιδευτικά, το 1971 δεν παρατηρούνται αλλαγές. Τα ιδιαίτερα μαθήματα συνεχίζονται με τον ίδιο ρυθμό, όπως στις διακοπές, και οι μικροί ξένοι, διδάσκονται κανονικά τα μαθήματά τους και απασχολούν δύο από τις Αδελφές τα πρωινά (τ. Β, 115).

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα του **1972** είναι η νέα πρόσκληση του μητροπολίτη Ειρηναίου, απευθυνόμενη στις Αδελφές για το Οκταήμερο προσευχών. Αυτή τη χρονιά η εκδήλωση υπέρ της ένωσης των εκκλησιών διοργανώνεται στις 22 Ιανουαρίου, στην Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης. Κεντρικός ομιλητής είναι ο

²⁰⁸ Όπως είναι γνωστό, η Κυριακή της Ορθοδοξίας καθιερώθηκε για να θυμίζει την καταδίκη των εικονοκλαστών στη Σύνοδο της Νίκαιας το 787 μ. Χ.

καθηγητής Ιστορίας του Δόγματος και της Οικουμενικής Κίνησης στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, κ. Καλογήρου. Οι Αδελφές παρίστανται για δεύτερη χρονιά σε μία τέτοια εκδήλωση.²⁰⁹ Ακολουθούν έντονες και ενδιαφέρουσες συζητήσεις μεταξύ των παρευρισκόμενων.

2 Απριλίου 1972 πεθαίνει ξαφνικά η Αδελφή Gabriel Le Maux. Ήταν Γαλλίδα υπήκοος. Έφθασε στα Χανιά το 1915. Ερχόταν από την Samsun της Μαύρης Θάλασσας, αφού το σπίτι εκεί έκλεισε κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ήταν πολύ μορφωμένη. Είχε σπουδάσει στη Σορβόνη γαλλική φιλολογία και μιλούσε επίσης αγγλικά.

Αναλάμβανε πάντα τα ανώτερα τμήματα και η επίδραση που ασκούσε στους μαθητές της υπήρξε ευεργετική. Οι περισσότεροι από αυτούς είχαν αποκτήσει γαλλικά πτυχία, χάρη στη δική της βοήθεια (τ. Β, 118).

Κατά τα άλλα η χρονιά ακολουθεί τους γνωστούς ρυθμούς των προηγούμενων ετών. Στο τέλος Ιουνίου η μικρή τάξη των Βέλγων διακόπτει τα μαθήματά της. Στα μέσα Ιουλίου οι Αδελφές αναχωρούν για τις διακοπές τους, ενώ τον Αύγουστο κάποιες άλλες παρακολουθούν όπως κάθε χρόνο τις πνευματικές ασκήσεις, στην Αθήνα. Όσες μένουν, υποδέχονται Αδελφές που θα φιλοξενηθούν στη Χαλέπα.

Τα μαθήματα ξαναρχίζουν τον Οκτώβριο. Οι οικότροφες είναι 7. Η τάξη των Βέλγων παιδιών έχει μόνο 3 μαθητές. Αυτή τη χρονιά εγκαινιάζεται και το γαλλόφωνο Νηπιαγωγείο της Σχολής. Εγγράφονται 7 παιδιά και υπεύθυνη του Νηπιαγωγείου αναλαμβάνει η Αδελφή Carmella. Έρχεται για πρώτη φορά στα Χανιά το 1972, είναι νηπιαγωγός και παραμένει μέχρι το 1983.

Από τις 12 Σεπτεμβρίου η Αδελφή Denis Dinet έρχεται από τη Σχολή της Λευκωσίας, αναλαμβάνει καθήκοντα Υπεύθυνης στη Χαλέπα και αντικαθιστά την Germaine Bonnafé. Η Αδελφή Denis θα παραμείνει μόνο για 10 μήνες στη θέση αυτή.

8 Νοεμβρίου: η Επαρχιακή Ηγουμένη Victor Bazin, επισκέπτεται τη Χαλέπα. Έρχεται να μελετήσει με την Αδελφή Denis τις δυνατότητες διατήρησης του εκπαιδευτικού έργου στη Χαλέπα, με βάση τα νέα δεδομένα. Η Έπαρχος αναχωρεί στις 12 Νοεμβρίου. Μερικά σχέδια προέκυψαν για το μέλλον της Σχολής, χρειάζονται όμως προσεκτική μελέτη. Οι Αδελφές δεν πληροφορούνται τίποτα σχετικά με τη συζήτηση αυτή (τ. Β, 119-120).

²⁰⁹ Η πρώτη εκδήλωση αυτού του περιεχομένου πραγματοποιήθηκε όπως είδαμε, με συμμετοχή των Αδελφών, στις 25 Ιανουαρίου 1970. Βλ. και σελ. 129.

Το **1973** η Σχολή αλλάζει πάλι Υπεύθυνη. Από τις 8 Αυγούστου αναλαμβάνει η Αδελφή Chrysanthe.

Την 1^η Οκτωβρίου επιστρέφουν οι 7 οικότροφες. Η τάξη του Παιδικού Σταθμού συγκεντρώνει 6 μαθητές και τα παιδιά του Νηπιαγωγείου αυξάνονται προοδευτικά. Τα ιδιαίτερα μαθήματα συνεχίζονται επίσης κανονικά.

Αυτή τη χρονιά η Ακαδημία της Κρήτης δεν προχωρά στις γνωστές οικουμενικές εκδηλώσεις, εξ αιτίας κάποιων οργανωτικών δυσκολιών.

Ο εορτασμός του Πάσχα όμως γίνεται από κοινού με την Ορθόδοξη Εκκλησία, για δεύτερη συνεχή χρονιά. Αυτό ευχαριστεί τις χανιώτικες οικογένειες μεικτών γάμων (τ. Β, 123).

Η **1^η Ιανουαρίου 1974** είναι η μέρα που η καθολική εκκλησία έχει αφιερώσει στην παγκόσμια ειρήνη. Οι Αδελφές ενώνουν τις ικεσίες τους για την ειρήνη του κόσμου.

Και αυτή τη χρονιά Ορθόδοξοι και Καθολικοί γιορτάζουν μαζί το Πάσχα.

Τον Ιούλιο του 1974 γίνεται εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο. Επικρατεί αναστάτωση στην Ελλάδα και ακολουθεί επιστράτευση. Τα γεγονότα αυτά περιγράφονται στο Χρονικό, όπως και η αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Στη διάρκεια του Αυγούστου, δύο Αδελφές από την κοινότητα Αθηνών,²¹⁰ έρχονται στη Χαλέπα για διακοπές (τ. Β, 124). Φέτος οι Αδελφές της Χαλέπας δεν πραγματοποιούν τις πνευματικές τους ασκήσεις, γιατί δεν έχουν διαθέσιμο ιερέα.

Με την έναρξη των μαθημάτων τον Οκτώβριο, το Νηπιαγωγείο της Σχολής συγκεντρώνει περίπου 20 μαθητές. Τα παιδιά που είναι πάνω από 6 ετών, τα έχουν αναλάβει η Μητέρα Chrysanthe και η Μητέρα Germaine. Τους κάνουν Γαλλικά και Αριθμητική. Τα ιδιαίτερα μαθήματα συνεχίζονται από τις υπόλοιπες Αδελφές.

Η Σχολή όμως από το φθινόπωρο του 1974 παύει να δέχεται οικότροφες, γιατί αυτή η συνεχής μετακίνηση μεταξύ Χανίων-Χαλέπας, έχει πλέον κουράσει τις Αδελφές.

Το Νοέμβριο του 1974 η Επαρχιακή Ηγουμένη Victor Bazin επισκέπτεται τη Σχολή. Παραμένει 8 μέρες και κουβεντιάζει με τις Αδελφές για τα προβλήματα της κοινότητας.

Την Παρασκευή 2 Δεκεμβρίου, οι Αδελφές προχωρούν στην εκλογή νέων εκπροσώπων. Ενδιαφέρουσες προτάσεις θα ληφθούν για το μέλλον του έργου της Επαρχίας. Η Υπεύθυνη της Σχολής, Μητέρα Chrysanthe, όντας δικαστικός αντιπρόσωπος, αναχωρεί την επόμενη μέρα των Χριστουγέννων για το Ηράκλειο,

²¹⁰ Πρόκειται για τις Αδελφές Alberic και Odile.

όπου θα γίνει το Συμβούλιο των νέων εκπροσώπων. Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας του Επαρχιακού Συμβουλίου, η Υπεύθυνη επιστρέφει στη Χαλέπα, για να γιορτάσει με την κοινότητα των Αδελφών, την πρώτη μέρα του νέου έτους (τ. Β, 124-126).

Το πρώτο τρίμηνο του **1975** κυλά με την εκπλήρωση των καθημερινών καθηκόντων του προσωπικού της Σχολής. Η επίσκεψη του επισκόπου Σύρας στα μέσα Ιανουαρίου και της Επαρχιακής Ηγουμένης τον Απρίλιο, παρά τη σύντομη διάρκειά τους, εκτιμώνται πάντα από τις Αδελφές και ισχυροποιούν τις προσπάθειές τους.

Ο Ιούνιος είναι μήνας λήξης των μαθημάτων, φιλοξενιών και αναχωρήσεων για τις καλοκαιρινές διακοπές.

Η Επαρχιακή Ηγουμένη οργανώνει τις πνευματικές ασκήσεις στην Αθήνα. Οι ασκήσεις αυτές θα πραγματοποιηθούν σε δύο φάσεις (Αύγουστο και Σεπτέμβριο), για να μπορέσουν όλες οι Αδελφές να παρακολουθήσουν αυτά τα σεμινάρια και να ωφεληθούν από την προσωπικότητα ενός φημισμένου ιεροκήρυκα.

29 Σεπτεμβρίου αρχίζουν τα μαθήματα των μικρών. Ο αριθμός των μαθητών είναι ίδιος με τον περσινό. Αυτή η χρονιά δεν έχει πλέον οικότροφες. Τα ιδιαίτερα μαθήματα αρχίζουν λίγο αργότερα, όταν αποφασίσουν οι μαθητές ή οι ενήλικες να κάνουν γαλλικά με τις Αδελφές.

Την ημέρα έναρξης των μαθημάτων επισκέπτεται τη Σχολή ο Γενικός Ύπατος της Γαλλίας στην Αθήνα και εκφράζει την ικανοποίησή του για το ίδρυμα της Χαλέπας.

Τον Οκτώβριο πεθαίνει η Soeur Marie Gabriel Halabit, 83 χρονών. Ήταν μια πολύ ικανή μουσικός, με πρόσχαρο χαρακτήρα και είχε τον τρόπο να οργανώνει πετυχημένες πολιτιστικές εκδηλώσεις στη Σχολή. Στην κηδεία ο εφημέριος των Αδελφών απηύθυνε λίγα λόγια αποχαιρετισμού, για τις μουσικές της ικανότητες και την αφοσίωσή της στο καθήκον.

Μετά από χρόνια, ο ιερέας της Σχολής, πατέρας Ιωάννης, δέχεται να τελέσει τη λειτουργία των Χριστουγέννων στην ενορία των Αδελφών.²¹¹ Το ζητούν άλλωστε με επιμονή οι υπάλληλοι της νατοϊκής βάσης, που προέρχονται από το Βέλγιο τη Γερμανία και τις Η.Π.Α. Στην κατανοκτική αυτή λειτουργία, οι Αδελφές ζητούν από τον «*Πρίγκιπα της Γαλήνης*» να βοηθήσει στην ειρήνη του κόσμου, ιδιαίτερα στην περιοχή του Λιβάνου και της Μέσης Ανατολής (τ. Β, 127-129).

²¹¹ Τα τελευταία χρόνια η χριστουγεννιάτικη λειτουργία τελούνταν σπάνια γιατί ο εφημέριος των Αδελφών είχε διάφορα προβλήματα υγείας.

Το 1976 ξεκινάει χωρίς ιδιαίτερα γεγονότα. Η επίσκεψη του επισκόπου Σύρας τον Φεβρουάριο και της Γενικής Ηγουμένης Adélaide Zantedeschi τον Απρίλιο διαφοροποιούν την καθημερινότητα των Αδελφών.

Τον Οκτώβριο κλείνει το Νηπιαγωγείο της Σχολής, επειδή η Αδελφή Carmella έχει προβλήματα υγείας και πρέπει να βρίσκεται στην Αθήνα για εξετάσεις και εγχειρήσεις. Θα επαναλειτουργήσει όμως την επόμενη χρονιά. Ο Παιδικός Σταθμός και τα ιδιαίτερα μαθήματα συνεχίζονται κανονικά.

Τον ίδιο μήνα, η Επαρχιακή Ηγουμένη επισκέπτεται τη Σχολή για 5 μέρες και εμπνυχώνει τις προσπάθειες των Αδελφών (τ. Β, 130-132).

Το πιο σημαντικό γεγονός ως προς τα εκπαιδευτικά της επόμενης χρονιάς, είναι ότι ο παιδικός σταθμός παύει να λειτουργεί. Το 1977 μόνο 5 παιδιά εμφανίζονται κι αυτά λίγο μετά φεύγουν, γιατί οι γονείς τους μετατίθενται εκτός Κρήτης. Οι υπάλληλοι που τους διαδέχονται δεν έχουν παιδιά αυτής της ηλικίας.

Τα φροντιστηριακά μαθήματα αυξάνονται και οι μαθητές έχουν φτάσει τους 109. Εντυπωσιακός αριθμός, αν συνυπολογιστεί ότι οι Αδελφές των ιδιαίτερων μαθημάτων είναι μόνο δύο: η μία άρρωστη και η άλλη ηλικιωμένη.

Αυτή τη χρονιά, το Πάσχα των Καθολικών συμπίπτει στις ημερομηνίες με το Πάσχα των Ορθόδοξων και γιορτάζεται συγχρόνως με αυτό.

Στις 24 Απριλίου, η τελευταία τάξη από τη Γαλλική Σχολή του Βόλου επισκέπτεται τη Σχολή της Χαλέπας. Σκοπός της εκδρομής των παιδιών, είναι η γνωριμία με τη Κρήτη. Οι Αδελφές δέχονται αυτή την επίσκεψη με χαρά.

Το Μάιο, ο επίσκοπος Σύρου, περνά από τη Σχολή για την καθιερωμένη του επίσκεψη και παραμένει εκεί για δύο μέρες.

Μέσα στον Ιούλιο, οι Αδελφές πληροφορούνται ότι η Adélaide Zantedeschi επανεξελέγη στη θέση της Γενικής Ηγουμένης για 6 χρόνια ακόμα.

Μετά τις καλοκαιρινές διακοπές, η νηπιαγωγός Αδελφή Carmella, επιστρέφει στη Χαλέπα, ύστερα από τρεις εγχειρήσεις. Το Νοέμβριο, οι Αδελφές πληροφορούνται με εγκύκλιο της Γενικής Ηγουμένης, ότι θα πρέπει να προτείνουν νέα Έπαρχο αφού λήγει η εξαετία της προηγούμενης και θα πρέπει η θέση αυτή να καλυφθεί. Οι Αδελφές εκφράζουν τις απόψεις τους για το ζήτημα αυτό, απευθυνόμενες στην Γενική Ηγουμένη, όταν εκείνη επισκέπτεται τη Σχολή, στις 4 Δεκεμβρίου. Έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι η ηγεσία του Αγίου Ιωσήφ, ζητούσε και συνυπολόγιζε πάντα τη γνώμη και τις αντιδράσεις των μελών της, κυρίως στην εκλογή

αντιπροσώπων, αποφεύγοντας τις πιο πολλές φορές τις αυθαίρετες αποφάσεις (τ. Β, 133-137).

Φτάνει το **1978**. Από τις 9 Ιανουαρίου, οι Αδελφές επιστρέφουν στα μαθήματά τους. Η Αδελφή Carmella είναι και πάλι η υπεύθυνη του Νηπιαγωγείου. Ο αριθμός των παιδιών της δεν είναι πολυάριθμος. Και οι 5 Αδελφές ασχολούνται με τα ιδιαίτερα μαθήματα: Η Αδελφή Carmella, τα απογεύματα όταν το Νηπιαγωγείο δεν λειτουργεί και οι υπόλοιπες Αδελφές σε όλη τη διάρκεια της ημέρας. Ο αριθμός των παιδιών στα ιδιαίτερα έχει φτάσει τα 88. Τα υπόλοιπα γεγονότα της χρονιάς ακολουθούν τους γνωστούς ρυθμούς: Εορτασμός του Ορθόδοξου και του Καθολικού Πάσχα τις ίδιες ημερομηνίες, διακοπές τον Ιούλιο, πνευματικές ασκήσεις τον Αύγουστο.

Τον Οκτώβριο γίνεται αναφορά σε ένα πολιτικό γεγονός: η Ελλάδα έχει δημοτικές εκλογές και η Χαλέπα επιλέγεται ως εκλογικό κέντρο της περιοχής (τ. Β, 138-140).

Το **1979** μια νέα σχολική χρονιά αρχίζει. Από τις 6 Αδελφές η μία ασχολείται αποκλειστικά με την κουζίνα,²¹² η Αδελφή Amélie αν και ηλικιωμένη έχει αναλάβει δύο ιδιαίτερα μαθήματα. Οι άλλες 4 Αδελφές κάνουν τα υπόλοιπα ιδιαίτερα.

Κάτι σημαντικό που αναφέρεται στο Χρονικό είναι ότι από την προηγούμενη χρονιά το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών θα οργανώνει κάθε Μάιο εξετάσεις, με σκοπό την απόκτηση διπλώματος γαλλικής γλώσσας. Όσοι από τους μαθητές δεν φοιτούν σε γαλλικό σχολείο και επιθυμούν να διαγωνιστούν, μπορούν να μεταβούν στο Ηράκλειο. Εκεί θα βρίσκεται η επιτροπή των καθηγητών του Γαλλικού Ινστιτούτου, για μια βδομάδα. Από την προηγούμενη χρονιά, οι Αδελφές άρχισαν και εκείνες να στέλνουν στο Ηράκλειο όσους από τους μαθητές τους θεωρούν ικανούς για την απόκτηση διπλώματος.

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός του 1979 είναι η διοργάνωση συνεδρίου των ευρωπαϊκών εκκλησιών, διάρκειας 9 ημερών, μέσα στον Οκτώβριο. Αυτό το συνέδριο οργανώνεται για πρώτη φορά, σε ορθόδοξο έδαφος. Για τον λόγο αυτό είναι ιδιαίτερα τιμητική η επιλογή της Κρήτης και μάλιστα ο χώρος της Ορθόδοξης Ακαδημίας, ως τόπος οικουμενικών συναντήσεων των συμμετεχόντων (τ. Β, 141-144).

Η χρονιά αλλάζει και η Σχολή συνεχίζει το πρόγραμμά της. Από τον Μάρτιο του **1980**, οι προσπάθειες των Αδελφών εντείνονται για την προετοιμασία των υποψηφίων στις εξετάσεις της γαλλικής γλώσσας. Εξάλλου, από αυτή τη χρονιά,

²¹² Πρόκειται για την Αδελφή Assunta.

κατόπιν πρωτοβουλίας του Γαλλικού Ινστιτούτου, λειτουργεί μόνιμα στο Ηράκλειο ένα εξεταστικό κέντρο, ειδικά για την εξέταση των υποψηφίων γαλλικής γλώσσας. Πράγματι, τα αποτελέσματα των μαθητών της Χαλέπας, είναι πολύ καλά. Από τους 4 υποψηφίους που εστάλησαν και οι 4 πέτυχαν, με πολύ καλή βαθμολογία. Ένα επίσης ευχάριστο γεγονός είναι η αύξηση των ιδιαίτερων μαθημάτων. Επειδή το πρόγραμμα προετοιμασίας των Αδελφών για τα γαλλικά διπλώματα έχει πολύ μεγάλο αριθμό μαθητών, οι Αδελφές συμφωνούν μεταξύ τους και στέλνουν όσους δεν μπορούν να δεχτούν για ιδιαίτερα στη Χαλέπα, σε αδιόριστη φιλόλογο των Χανίων και παλιά μαθήτρια της Σχολής.

10 Δεκεμβρίου επισκέπτεται τη Σχολή ο νέος Ύπατος της Γαλλίας, κ. Robert Faurès. Ενδιαφέρεται πολύ για το έργο των Αδελφών και δείχνει ιδιαίτερα ικανοποιημένος για τη γνωριμία τους. Οι Αδελφές του ζητούν να τους αποστείλει κάποιες εκδόσεις του Γαλλικού Ινστιτούτου. Ο κ. Faurès τηρεί την υπόσχεσή του και η κοινότητα της Χαλέπας παραλαμβάνει τα βιβλία, λίγες μέρες μετά.

Παρατηρούμε πως, αν και οι μέρες της μεγάλης αίγλης έχουν περάσει για τη Σχολή, οι Αδελφές καταφέρνουν με τη δουλειά τους και με μεγάλη προσωπική προσπάθεια να διατηρήσουν τις επαφές τους με άτομα κύρους από τον πολιτικό και τον εκπαιδευτικό χώρο της Γαλλίας (τ. Β, 145-148).

Έρχεται το **1981** και οι Αδελφές αισθάνονται έντονα την παγωνιά του Γενάρη. Για πρώτη φορά γίνεται λόγος στο Χρονικό για τις κρύες αίθουσες της Χαλέπας και τη δυσκολία θέρμανσης ενός μεγάλου χώρου από μια σόμπα. Το γεγονός αυτό μπορεί να συνδέεται με την οικονομική δυσπραγία της Σχολής. Ίσως πάλι, τώρα που οι Αδελφές μεγαλώνουν, κάποια προβλήματα να τους φαίνονται σοβαρότερα. Παρ'όλ' αυτά οι μαθητές των ιδιαίτερων μαθημάτων εξακολουθούν και είναι πολυάριθμοι.

Το μόνο γεγονός που διαφοροποιεί το ρυθμό της καθημερινότητας είναι η άφιξη της Αδελφής Alberic Darmaïn κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών, από την κοινότητα του Πειραιά. Η Αδελφή αυτή ερχόταν τα τελευταία δέκα χρόνια στα Χανιά, για να κάνει τα μπάνια της. Πρώτη φορά όμως έρχεται με σκοπό να παραμείνει και κατά τη διάρκεια της χρονιάς. Με ιδιαίτερα ταλαντούχο χέρι, χρησιμοποιώντας τα πινέλα της, ζωγραφίζει τον Άγιο Ιωσήφ και τον δρόμο του Γολγοθά στον κήπο της Σχολής. Ακόμα, ανακαινίζει το παρεκκλήσι της κοινότητας με τα χρώματά της. Η Σχολή ομορφαίνει και οι παλιές μαθήτριες περνώντας απ' έξω, θαυμάζουν το κτίριο της Χαλέπας. Έτσι όταν τον Αύγουστο τελείται ένας γάμος στο

παρεκκλήσι, με μία πρώην μαθήτρια της Σχολής κι ένα νεαρό Γάλλο,²¹³ η ατμόσφαιρα είναι ιδιαίτερα ευχάριστη κι η Αδελφή Alberic έχει καταφέρει να προσθέσει με τις διακοσμήσεις της μια αίσθηση ευσέβειας και χαράς. Η ίδια φεύγει από τη Σχολή ένα χρόνο μετά, τον Οκτώβριο του 1982, και η απουσία της θα γίνει αισθητή στη Χαλέπα (τ. Β, 149-151).

Τα τελευταία χρόνια λειτουργίας του ιδρύματος είναι ιδιαίτερα δύσκολα για τις Αδελφές, όπως πληροφορούμαστε από το Χρονικό. Στοιχεία για τους εγγεγραμμένους μαθητές δεν έχουμε, ενώ οι μοναχές αναλαμβάνουν και μεταφράσεις κειμένων από τους κατοίκους των Χανίων, με σκοπό την αύξηση των εσόδων τους.

Όμως η αντίστροφη μέτρηση για τη Σχολή έχει αρχίσει. Στις 30 Οκτωβρίου **1981**, η Αδελφή Alexandrine Harania έρχεται από τη Χίο στην Κρήτη. Είναι εκείνη που θα αναλάβει τα καθήκοντα της Υπεύθυνης και τον Δεκέμβριο του 1983 θα συντάξει τα έγγραφα και θα αναλάβει τις τελικές διατυπώσεις για την πώληση της Σχολής.

Τα βασικότερα γεγονότα ως προς τη διαδικασία αυτή είναι τα εξής:

Στις 18 Ιανουαρίου του **1982**, οι Αδελφές βρίσκονται στο παρεκκλήσι της Σχολής, όταν πληροφορούνται την άφιξη του καθολικού επισκόπου Παπαμανώλη και του πατέρα Ρούσσου, από το Ηράκλειο. Θα συλλειτουργούσαν με τον ιερέα Νικηφόρο Πρελορέντζο, στο παρεκκλήσι της Χαλέπας. Μετά τη λειτουργία, στην ώρα του καφέ, ο επίσκοπος ρωτάει τις Αδελφές αν έχει ληφθεί οριστική απόφαση για το κλείσιμο της Σχολής. Η Αδελφή Χρυσάνθη απαντάει λέγοντας πως ακόμα τίποτα δεν έχει αποφασιστεί. Οι Αδελφές όμως αισθάνονται ότι πρέπει να γίνονταν επικοινωνίες που εκείνες αγνοούσαν (τ. Β, 153).

Στις 5 Μαρτίου του 1982, η δεσποινίς Πολιουδάκη,²¹⁴ εμφανίζεται στη Χαλέπα. Έρχεται να ανακοινώσει στις Αδελφές ότι υπάρχει κρατικό ενδιαφέρον για την ίδρυση Πολυτεχνείου στα Χανιά και θα ήταν προτιμητέο ένα παλαιό σπίτι με το αρχιτεκτονικό στιλ της συγκεκριμένης Σχολής. Στη συνέχεια τις ρωτάει αν ενδιαφέρονται να πουλήσουν ή να νοικιάσουν το οίκημα αυτό. Εκείνες την παραπέμπουν στην Επαρχιακή Ηγουμένη και της δίνουν το τηλέφωνό της (τ. Β, 157).

²¹³ Πρόκειται για μια παλιά μαθήτρια της Σχολής που γνώρισε έναν νεαρό από το Παρίσι, κατά τη διάρκεια των σπουδών της στην Ελβετία. Και εκείνος έκανε τις ίδιες σπουδές. Αποφάσισαν να παντρευτούν στο παρεκκλήσι της Σχολής κι ο νεαρός άντρας έφερε μαζί του συγγενείς και φίλους από τη Γαλλία.

²¹⁴ Δεν αναφέρεται στο Χρονικό με ποια επαγγελματική ιδιότητα ήρθε στη Σχολή η δεσποινίς Πολιουδάκη.

Στις 17 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, δύο τοπογράφοι μηχανικοί,²¹⁵ στέλνονται από την Επαρχιακή Ηγουμένη Αδελφή Elisabeth Rigoutsou, με σκοπό την μέτρηση του κτήματος της Χαλέπας.

Έρχονται οι διακοπές των Χριστουγέννων. Αυτή τη χρονιά οι Αδελφές γιορτάζουν συγχρόνως και την εκατοστή πενηκοστή επέτειο από την ίδρυση της Σχολής τους.

Τα ιδιαίτερα μαθήματα αρχίζουν πάλι στις 7 Ιανουαρίου **1983**. Όμως τα γεγονότα εξελίσσονται ραγδαία. Στις 20 Ιανουαρίου 1983, οι Αδελφές δέχονται την απρόοπτη επίσκεψη του κ. Αργυρόπουλου, Προέδρου της Επιτροπής για την ίδρυση της Πολυτεχνικής Σχολής.²¹⁶ Ο κ. Αργυρόπουλος, συνοδεύεται από δύο μηχανικούς. Ο ένας ονομάζεται Οικονομάκης. Το επίθετο του δεύτερου μηχανικού δεν αναφέρεται στο κείμενο. Επισκέπτονται το εσωτερικό του σπιτιού. Η Επαρχιακή Ηγουμένη είναι παρούσα και εκφράζει, κατά κάποιον τρόπο, την ικανοποίησή της επειδή το οίκημα αυτό δεν θα έπαυε να είναι εκπαιδευτικό κέντρο. Ο Πρόεδρος της Επιτροπής της απαντά ότι το κράτος καθυστερεί στη λήψη αποφάσεων, αλλά ο ίδιος ελπίζει σε μια ευνοϊκή απάντηση μέσα στους επόμενους δύο-τρεις μήνες (τ. Β, 159).

Στις 5 Μαρτίου του 1983, η Επαρχιακή Ηγουμένη ανακοινώνει στις Αδελφές την πώληση του σπιτιού τους στην Πολυτεχνική Σχολή. Πρόκειται για μια αμετάκλητη απόφαση. Όμως η ηγεσία του τάγματος θέλει να παραμείνουν οι Αδελφές στο νησί, γιατί και θα πρέπει να αναζητήσουν ένα άλλο σπίτι.

Το θλιβερό νέο γίνεται γρήγορα γνωστό στην τοπική κοινωνία και προκαλεί αντιδράσεις. Όπως αναφέρει η Ασημομύτη-Εκκεκάκη (2004, 241-242), η εφημερίδα «Κήρυξ» δημοσιεύει ένα πολύ κατατοπιστικό κύριο άρθρο με θέμα την ιστορία και την προσφορά της Σχολής στην κοινωνία των Χανίων. Στο τέλος του άρθρου, ο συγγραφέας κάνει έκκληση να κινητοποιηθούν οι αρμόδιοι φορείς και να εμποδίσουν το κλείσιμο της Γαλλικής Σχολής. Σίγουρα έγιναν προσπάθειες και διατυπώθηκαν γραπτές διαμαρτυρίες, σε υπηρεσίες και αρμόδια όργανα. Δεν υπήρξε όμως κανένα αποτέλεσμα.

Στο Χρονικό αναφέρεται ενδεικτικά η αντίδραση του γιατρού Γεωργάκη, προξενικού στελέχους της Γαλλίας, όταν πληροφορήθηκε την απόφαση της αγοράς του σπιτιού από το Πολυτεχνείο. Απευθυνόμενος στην Επαρχιακή Ηγουμένη είπε

²¹⁵ Τα ονόματά τους δε γίνονται γνωστά.

²¹⁶ Το Πολυτεχνείο Κρήτης πραγματοποίησε στη συνέχεια εκτεταμένες εργασίες στα κτίρια, διατηρώντας τα σημαντικότερα στοιχεία τους και σκοπεύοντας να στεγάσει σε αυτά το νεοϊδρυθέν τμήμα της Αρχιτεκτονικής Σχολής. Μέχρι τώρα ο χώρος χρησιμοποιείται κυρίως ως αίθουσα εκδηλώσεων (Χανιώτικα Νέα, Διαδρομές, Μ. Μανούσακας, 27-4-2007).

χαρακτηριστικά: (...) «Αποσύροντας τις καθολικές Αδελφές από τα Χανιά, να ξέρετε ότι ο καθολικισμός έχει τελειώσει εδώ, γιατί εκείνες τον στηρίζουν. Είμαι Ορθόδοξος αλλά νοιώθω πίκρα, βλέποντας την παρακμή της καθολικής εκκλησίας με την αναχώρηση των Αδελφών» (τ. Β, 167). Όπως επίσης μαθαίνουμε από το Χρονικό τον Ιούνιο του 1983, έγιναν προσπάθειες από τις Αδελφές και τον γιατρό Δοξάκη, παλιό τους μαθητή, για την ανεύρεση νέου κτιρίου, χωρίς αποτέλεσμα.

Στις 18 Οκτωβρίου 1983, η Επαρχιακή Ηγουμένη καλεί την πρώην Υπεύθυνη της Σχολής Αδελφή Χρυσάνθη στον Πειραιά, για τις τελικές υπογραφές. Όλα έχουν πλέον δρομολογηθεί. Το συμβόλαιο πώλησης της Χαλέπας έχει ήδη υπογραφεί από τις 13 Οκτωβρίου 1983.

Το 1983 οι 5 Αδελφές που βρίσκονταν στη Σχολή είναι η Alexandrine Hanaria 69 ετών, η Marie de l'Espérance 68 ετών, η Carmella Cillia 62 ετών, η Chryssanthe Marmeva 82 ετών και η Assunta del Pino 89 ετών. Μετά το κλείσιμο της Σχολής, οι δύο πρώτες Αδελφές μετατέθηκαν στο Βόλο και οι τρεις επόμενες τοποθετήθηκαν στο Νέο Ηράκλειο Αττικής.

Οι Αδελφές παραμένουν στη Σχολή μέχρι το Δεκέμβριο του 1983. Στις 15 Δεκεμβρίου, η μετακόμιση ολοκληρώνεται. Το σπίτι αδειάζει με τη βοήθεια 4 εργατών και 2 Αδελφών. Πολλά από τα πράγματα προσφέρονται σε άπορες οικογένειες και στην καθολική εκκλησία.

Όπως αναφέρεται από τη συγγραφέα του Χρονικού, οι τελευταίες στιγμές στην Κρήτη είναι πολύ φορτισμένες για τις Αδελφές. Διαβάζουμε χαρακτηριστικά:

«Τα δυο τελευταία φορτηγά προχωρούν προς το λιμάνι και με σφιγμένη την καρδιά, ενώπιον πολλών φίλων συγκινημένων, ο πικρός αποχωρισμός πραγματοποιείται. Η Αδελφή Elisabeth είναι μάρτυρας συμπάθειας των κατοίκων και της λύπης που οι ίδιοι νοιώθουν, βλέποντας τις Αδελφές να εγκαταλείπουν το κρητικό έδαφος μετά από 131 χρόνια παρουσίας» (τ. Β, 165).

Οι αρχές δεν έμειναν αδιάφορες σ' αυτή την αναχώρηση. Όπως προαναφέρθηκε, πολλά διαβήματα έγιναν στον επίσκοπο Παπαμανώλη, στον Πρέσβη της Γαλλίας, στην Αδελφή Elisabeth και στη Γενική Ηγουμένη (τ. Β, 165). Όμως η υγεία και η ηλικία των Αδελφών, όπως επίσης και η έλλειψη προσωπικού, δεν μπορούσαν να κάνουν τους Υπεύθυνους να αλλάξουν γνώμη.

Στις τελευταίες σελίδες του Χρονικού, οι Αδελφές διατυπώνουν ένα είδος απολογισμού για το έργο τους στα Χανιά. Θεωρούν ότι η Αποστολή τους σε ορθόδοξο περιβάλλον παραμένει μια μαρτυρία καθήκοντος. Αυτή η στάση οδήγησε,

κατά τη γνώμη τους, μαθητές και γονείς στη Γαλλική Σχολή. Κατάλαβαν ότι ο σκοπός του τάγματος δεν ήταν το κέρδος, αλλά η προσφορά παιδείας και ουσιαστικής εκπαίδευσης στα παιδιά.

Ακόμα οι Αδελφές τονίζουν ότι η παρουσία τους ισχυροποίησε την κοινότητα των καθολικών και τους έδωσε δύναμη και ασφάλεια.

Μία άλλη παράμετρος της Αποστολής των Αδελφών είναι το οικουμενικό πνεύμα. Αυτό αποδεικνύεται από τις σχέσεις τους με τους ορθόδοξους επισκόπους και κληρικούς που ήταν πάντα άριστες, όπως επίσης και από τη συμμετοχή των Αδελφών σε τοπικές θρησκευτικές εκδηλώσεις.

Ο επίλογος του έργου τους στο Χρονικό είναι συγκινητικός και ενδεικτικός για τον τρόπο σκέψης τους: *«Η Αποστολή μας σε αυτόν τον αγαπημένο τόπο έλαβε τέλος, αλλά αναμφίβολα η καθεμιά από μας θα συνεχίσει να προσεύχεται για όλους αυτούς τους ανθρώπους που παρακολουθούσαν με τόση λύπη την αναχώρησή μας...»* (τ .B, 167).

Η τελευταία μέρα του Χρονικού έχει την ημερομηνία της αναχώρησης των Αδελφών από τα Χανιά: 15 Δεκεμβρίου 1983.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, πολλοί λόγοι οδήγησαν στο κλείσιμο της Σχολής και συνδέονται με τον ανταγωνισμό που προκάλεσαν άλλα αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά ιδρύματα, τη δυσχερή οικονομική κατάσταση του εκπαιδευτηρίου, την προχωρημένη ηλικία των Αδελφών, τα προβλήματα της υγείας τους και την δυσκολία των Υπευθύνων να ανανεώσουν το διδακτικό προσωπικό της Χαλέπας.

Άραγε, αν αυτά τα προβλήματα είχαν τότε επιλυθεί, θα κατάφερνε η Σχολή να παρατείνει τη λειτουργία της στα Χανιά, συνεχίζοντας το έργο της μέχρι τις μέρες μας, ή θα δυσκολευόταν να ακολουθήσει τις ραγδαίες κοινωνικές και εκπαιδευτικές αλλαγές της νέας εποχής;

2.6 Σύνοψη και αξιολόγηση του Χρονικού

Η ιστορία της Γαλλικής Σχολής όπως αναδύεται από τους δύο τόμους του Χρονικού, είναι ενδιαφέρουσα και πολυεπίπεδη, αφού καλύπτει ένα ευρύ χρονικό φάσμα, που εκτείνεται από την εποχή της Τουρκοκρατίας και φτάνει μέχρι τις μέρες μας.

Ωστόσο, επειδή η ιστορία αυτού του σχολείου, δεν εξετάστηκε σε συνάρτηση με μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, αλλά μελετήθηκε στο σύνολο των ετών λειτουργίας του, κρίθηκε σκόπιμο να συνταχθεί μια σύνοψη, με σκοπό να σκιαγραφηθούν τα

ουσιαστικότερα εκπαιδευτικά κοινωνικά και θρησκευτικά γεγονότα, όπως αυτά συνδέονται με την ιστορία της Σχολής.

Οι 2 Αδελφές του τάγματος «Άγιος Ιωσήφ της Εμφανίσεως» φθάνουν στα Χανιά ερχόμενες από τη Σύρο το **1852** μαζί με την Ηγουμένη Elisa Semi. Λίγους μήνες μετά το προσωπικό δεν επαρκεί και θα σταλούν στην Κρήτη άλλες 2 Αδελφές, έτσι ώστε και οι 5 να αποτελέσουν τον πρώτο πυρήνα του τάγματος στο νησί.

Η άφιξη του τάγματος συμπίπτει με την περίοδο των Τανζιμάτων (1839-1876), δηλαδή των νομοθετικών μεταρρυθμίσεων του 19^{ου} αιώνα, που συνετέλεσαν στον «εκδυτικισμό» του οθωμανικού κράτους. Κάτω από αυτό το καθεστώς ευνοήθηκε η ίδρυση σχολείων των καθολικών ιεραποστολών. Παράλληλα, η Κρήτη διανύει τη δεύτερη περίοδο της τουρκικής κυριαρχίας (1841-1878), ενώ διοικητής του νησιού είναι ο Σαλήχ Πασάς. Κατά τη διάρκεια της εξουσίας του (1851-1854), επιτρέπει να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν ελληνικά σχολεία στην Κρήτη, που στο διάστημα της επανάστασης (1800-1829) παρέμεναν κλειστά. Όμως το ζήτημα της εκπαίδευσης των κοριτσιών δεν έχει αντιμετωπιστεί. Παρθεναγωγεία δεν υπάρχουν, η τουρκική είναι η επίσημη γλώσσα επικοινωνίας και μόνο οι ευκατάστατοι Κρήτες στέλνουν τις κόρες τους για εκπαίδευση στην Αθήνα και τη Σύρο.

Κάτω από αυτές τις κοινωνικές συνθήκες, έρχονται στο νησί οι Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ. Η απόφασή τους να εγκατασταθούν στην Κρήτη, συνδέεται με τους Ιταλούς Καπουτσίνους. Εκείνη την περίοδο το τάγμα των Καπουτσίνων και ειδικότερα ο εφημέριος Σεραφίνος από τη Σικελία, αναπτύσσουν μια έντονη εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα στην πόλη των Χανίων, εξασφαλίζοντας παράλληλα μια μεγάλη οικονομική ενίσχυση από τους εμπόρους και φίλους της καθολικής κοινότητας. Έτσι, όταν το 1851 ο εφημέριος Σεραφίνος, επικοινωνεί με την Αιμιλία ντε Βιαλάρ, έχει ήδη δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση του νεοϊδρυθέντος²¹⁷ τάγματος στα Χανιά. Συγχρόνως έχει πληροφορηθεί την επιτυχή δράση των Αδελφών στη Σύρο, όπου είχαν ήδη εγκατασταθεί από το 1848.²¹⁸

Σύντομα το μικρό τους οίκημα κρίνεται ανεπαρκές για τη στέγασή τους. Παράλληλα οι μαθητές τους αυξάνονται. Οι Αδελφές αναγκάζονται να ενοικιάσουν ένα μεγαλύτερο κτίριο, στην ίδια περιοχή (1856).²¹⁹ Ούτε όμως αυτό είναι το κατάλληλο.

²¹⁷ Το τάγμα ιδρύθηκε από την Αιμιλία ντε Βιαλάρ στο Γκαγκάκ της Νότιας Γαλλίας το 1832.

²¹⁸ Το 1848 οι Αδελφές αναπτύσσουν τη δράση τους και στο νησί της Χίου.

²¹⁹ Το κτίριο αυτό δώρησε ο Εντίν Ριφάτ Πασάς διοικητής του νησιού στην καθολική κοινότητα Χανίων, πληροφορούμενος την ακαταλληλότητα του πρώτου κτιρίου των Αδελφών, έτσι ώστε το τάγμα να μπορέσει να μεταφερθεί εκεί.

Λόγω οικονομικής δυσπραγίας, έρχονται σε συνεννόηση με τους Καπουτσίνους, κι εκείνοι τους παραχωρούν ένα πιο ευρύχωρο κτίσμα, κοντά στις δικές τους εγκαταστάσεις, έναντι καταβολής 500 γαλλικών φράγκων.

Η καταβολή ενοικίου σταματάει όμως το 1862, με τη μεσολάβηση του Πρόξενου Derché. Το 1874 αποκτούν την προστασία και την υποστήριξη του επισκόπου Canavo για το έργο τους, ενώ το 1876 η Γαλλία, ύστερα από προτροπή του Πρόξενου Esnault, τους χορηγεί το ετήσιο επίδομα των 500 γαλλικών φράγκων. Το 1878 υπογράφεται η σύμβαση της Χαλέπας. Πρόκειται για μια σημαντική συνθήκη, αφού εξασφαλίζει καθεστώς ημιαυτόνομης επαρχίας με προνόμια στην Κρήτη.

Αυτή την περίοδο, οι συνθήκες διαβίωσης των Αδελφών αρχίζουν να βελτιώνονται. Από το 1875 μέχρι το 1880, το σχολείο και το Ορφανοτροφείο ακμάζουν. Τα παιδιά αυξάνονται και οι Αδελφές αναγκάζονται να τροποποιήσουν τους χώρους όπου προσέφεραν ιατρικές βοήθειες για να τους προσαρτήσουν στο σχολείο. Το κτίριο όμως είναι παλιό κι οι αίθουσες ακατάλληλες για εκπαιδευτική χρήση. Για τον λόγο αυτό, το 1888 οι Καπουτσίνои, γίνονται αρωγοί της προσπάθειας των Αδελφών, ανακατασκευάζοντας και επεκτείνοντας τις εγκαταστάσεις του γαλλικού τάγματος. Χάρη στην ουσιαστική βοήθεια των Καπουτσίνων οι χώροι του νοσοκομείου αρχίζουν πάλι να λειτουργούν και στο Χρονικό καταγράφεται ο αδιανόητος αριθμός των 12.660 ασθενών! Την ίδια εποχή (8 Μαΐου 1881), ψηφίζεται στην Κρητική Βουλή ο «νόμος περί παιδείας». Ο νόμος αυτός όριζε τη βασική παιδεία υποχρεωτική και για τα δύο φύλα και ίσχυσε μέχρι το 1898.²²⁰ Το 1889 ξεσπά νέα επανάσταση στην Κρήτη. Οι συνθήκες όμως δεν είναι ευνοϊκές: η κυβέρνηση Τρικούπη την αποκηρύσσει και η Τουρκία ανακαλεί τον Χάρτη της Χαλέπας. Η ανάκληση των προνομίων των Κρητών και η επιβολή βαρύτερης φορολογίας επαναφέρει την τουρκοκρατία των προηγούμενων ετών.

Στο μεταξύ, οι μαθήτριες των Αδελφών, αυξάνονται συνεχώς. Το 1892 ξεπερνάνε τις 150 και την επόμενη χρονιά φτάνουν τις 200. Η μεγάλη αύξηση των παιδιών, η παλαιότητα του κτιρίου κι η οικονομική επιβάρυνση του ενοικίου θα οδηγήσει την Ηγουμένη Anna-Joseph Pocard στην αγορά νέου οικήματος στη Χαλέπα, το Νοέμβριο του 1895. Την ίδια χρονιά διορίζεται Γενικός διοικητής της Κρήτης, ο χριστιανός Αλ. Καραθεοδωρής. Ωστόσο αποδεικνύεται αναποτελεσματικός στην καταστολή επαναστάσεων των οπλαρχηγών και γι αυτό αντικαθίσταται από τον

²²⁰ Βλ. και κεφ. 2, σελ. 36.

Τουχράν πασά. Ακολουθεί η πολιορκία του Βάμου (4-18/5 /1896) και η νίκη των Κρητών, σημαντικό γεγονός για την εδραίωση της επανάστασης και τη μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων.

Το 1896 γίνεται μια πρώτη μετακόμιση στη Χαλέπα, ενώ παράλληλα εξακολουθεί να διατηρείται το παράρτημα των Χανίων. Όμως εκείνη την περίοδο, οι μοναχές βρίσκονται μέσα στη δίνη των δραματικών γεγονότων,²²¹ αφού τον Μάιο αυτού του έτους, οι Τούρκοι ξεσπούν βίαια στον ελληνικό πληθυσμό με σφαγές και λεηλασίες. Οι Αδελφές αντιμετωπίζουν τα γεγονότα με μεγάλη ψυχραιμία και προσφέρουν αδιακρίτως ιατρικές βοήθειες στους κατοίκους, μέχρις ότου οι ίδιες μεταφερθούν σε πλοία του γαλλικού ναυτικού, για λόγους ασφαλείας

Ύστερα από τα γεγονότα του 1897, οι Αδελφές εγκαθίστανται στη Χαλέπα. Εκεί βρίσκονται και τα ξένα Προξενεία, που θα μπορούσαν να προστατεύσουν το προσωπικό και τις μαθήτριες, σε περίπτωση σοβαρού συμβάντος. Η Σχολή των Χανίων συνεχίζει να λειτουργεί ως παράρτημα, για να εξυπηρετεί τα παιδιά των Χανίων. Το 1920 το παράρτημα κλείνει για να επαναλειτουργήσει το 1928 και να κλείσει οριστικά με την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, τον Οκτώβριο του 1940.

Μετά από τις αιματηρές συγκρούσεις των κρητικών επαναστάσεων και τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο (8 Απριλίου-8 Μαΐου 1897), οι ηγέτες της κρητικής επανάστασης, κατόπιν τριών γενικών συνελεύσεων, συντάσσονται και ψηφίζουν ομόφωνα υπέρ της αυτονομίας του νησιού. Η απόφαση της γενικής συνέλευσης είχε ήδη προταθεί, από τις μεγάλες δυνάμεις και γνωστοποιείται με προκήρυξη στον κρητικό λαό στις 18 Ιουλίου του 1898. Όμως η αποκατάσταση της ηρεμίας στο νησί δεν επέρχεται άμεσα. Στις 25 Αυγούστου του ίδιου έτους, απόσπασμα του αγγλικού στρατού και άμαχος πληθυσμός, σφαγιάζονται στο Ηράκλειο. Η αγγλική κυβέρνηση αντιδρά άμεσα με απελάσεις και απαγχονισμούς και μέχρι τις 2 Νοεμβρίου κανένας Τούρκος στρατιώτης δεν παραμένει στο νησί. Στις 9 Δεκεμβρίου 1898, ο Πρίγκιπας Γεώργιος, υπό την επωνυμία του Ύπατου Αρμοστή, επιβιβάζεται στη Σούδα, εγκαινιάζοντας την περίοδο της κρητικής αυτονομίας στο νησί. Με την ψήφιση του Νόμου «Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως» το 1899 (...) είναι φανερό ότι η παιδεία θεωρείται πλέον απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική άνοδο των

²²¹ Στο Χρονικό ένας μεγάλος αριθμός σελίδων αφιερώνεται στις αναταραχές αυτές (τ. Α, 7-17).

ατόμων και την ευημερία και πρόοδο του τόπου (Ν. Παπαδογιαννάκης, Α. Χουρδάκης, Ηρ. Ρεράκης, 2001, 221-222).

Στην περίοδο της Κρητικής Πολιτείας (1898-1913), η Σχολή της Χαλέπας θα γνωρίσει μεγάλη άνοδο. Αντίθετα, το παράρτημα των Χανίων, που κατά την πρώτη περίοδο εγκατάστασης των Αδελφών στα Χανιά (1852-1898) είχε φτάσει τους 200 μαθητές, θα αρχίσει σταδιακά να συρρικνώνεται.

Το 1895 φοιτούν 45 μαθήτριες στη Χαλέπα και 4 χρόνια μετά (1899) οι μαθήτριες φθάνουν τις 70. Η τοποθεσία της Σχολής πρέπει να έπαιξε σημαντικό ρόλο, αλλά κυρίως η εκπαιδευτική κατάρτιση κι ο οργανωμένος τρόπος διδασκαλίας των Αδελφών. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους εγκαινιάζεται το παρεκκλήσι στον αύλειο χώρο της Σχολής.

Την επιτυχή και ανοδική πορεία της Σχολής υπογραμμίζει η επικοινωνία του Πρίγκιπα Γεωργίου με τη Σχολή, τον Απρίλιο και τον Οκτώβριο του 1899. Σε όλη τη διάρκεια λειτουργίας της, μέχρι και τη λήξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, η Σχολή θα διατηρήσει ιδιαίτερα στενές σχέσεις με τα μέλη της βασιλικής οικογένειας. Όμως και οι βασιλείς, αντίστοιχα, συμπεριφέρονται με μεγάλο σεβασμό στις Αδελφές, ενδιαφέρονται πραγματικά για το έργο τους και τις επισκέπτονται ακόμα και απροειδοποίητα, δείχνοντας πόσο οικεία ένοιωθαν απέναντί τους.²²²

Τον Απρίλιο του 1899, μια αντιπροσωπεία από μαθήτριες επισκέπτεται τον Γεώργιο στη έπαυλή του και του εκφράζει τις ευχές της, με την ευκαιρία της ονομαστικής του εορτής. Από τις πληροφορίες του Χρονικού (τ. Α, 21-26), επιβεβαιώνεται ότι οι επισκέψεις αυτού του τύπου ξέφευγαν από τα στενά τυπικά πλαίσια. Επίσης πληροφορούμαστε ότι σε εορταστική εκδήλωση απονομής βραβείων στους αριστούχους μαθητές της Χαλέπας, στις 25 Ιουλίου 1900, συμμετείχε και ο Πρίγκιπας.

Οι κοινωνικές αναταραχές που ακολουθούν στο νησί μετά την αναχώρηση του Γεωργίου από την Κρήτη το 1906, δεν επηρεάζουν την συνεχή αύξηση των μαθητών και το έργο της Σχολής.²²³ Αντίθετα, όπως επιβεβαιώνεται από το περιστατικό που ακολουθεί, η προσφορά των Αδελφών αντιμετωπίζεται με θαυμασμό τόσο από τη χανιώτικη κοινωνία, όσο και από Γάλλους υψηλά ιστάμενους στην Πρεσβεία, στο Προξενείο ή στις ένοπλες δυνάμεις. Έτσι, την άνοιξη του 1911, ο Γάλλος κυβερνήτης

²²² Πρόκειται για την επίσκεψη που πραγματοποιείται στη Σχολή, το 1905 από τη βασίλισσα Όλγα χωρίς προηγούμενη ειδοποίηση. Βλ. και σελ. 49.

²²³ Δεν έχουν βρεθεί αριθμοί για τους μαθητές αυτής της περιόδου (1900-1910).

Charlier, εντυπωσιασμένος από τη δουλειά των Αδελφών και την υποδοχή που του επεφύλαξαν κατά την επίσκεψή του στη Σχολή, καλεί όλο το προσωπικό της Χαλέπας και τις μαθήτριες να επισκεφθούν το πλοίο του. Ρυθμίζοντας το θέμα της μεταφοράς για να μη δημιουργήσει πρόβλημα στις Αδελφές, τους προσφέρει μια αξέχαστη μέρα, με ένα πρόγραμμα πλούσιο σε ξεναγήσεις και άλλες ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

Την επόμενη χρονιά, πρώτη φορά διαβάζουμε στο Χρονικό για την εξέταση και την απόκτηση του διπλώματος γαλλικών, από 4 μαθήτριες της Σχολής (brevet élémentaire). Η απονομή των πτυχίων πραγματοποιείται στη λήξη του σχολικού έτους (1912), από τον Γενικό Πρόξενο Gaussin, κατά τη διάρκεια μιας σύντομης τελετής. Ο Πρόξενος επαινεί και συγχαίρει τις μαθήτριες και η παρουσία του προσθέτει αίγλη και κύρος στη Σχολή. Στην περίοδο 1910-1913, οι μαθήτριες της Σχολής, δεν σταματούν να αυξάνονται. Το 1910 πληροφορούμαστε ότι φοιτούν στη Χαλέπα 75 μαθήτριες, ενώ το 1913 ο αριθμός των μαθητριών φτάνει τις 94. Την 1^η Δεκεμβρίου αυτού του έτους, η μεγαλόνησος ενώνεται με την υπόλοιπη Ελλάδα. Αυτή η ένωση θα σημάνει και το τέλος της ιδιαίτερης ιστορίας της, αφού από τώρα και στο εξής η πορεία της με την Ελλάδα θα είναι κοινή. Εγκαινιάζεται λοιπόν μία νέα περίοδος που θα διαρκέσει μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής (1945). Αυτό το έτος (1913) το τάγμα χωρίζεται για διοικητικούς λόγους σε περιφέρειες.

Η Ελλάδα είναι μία από τις περιφέρειες αυτές (Régions). Κάθε περιφέρεια την αποτελούν πολλά παραρτήματα όπως τα Χανιά, το Ηράκλειο, η Σύρος, ο Βόλος, ο Πειραιάς και η Αθήνα.

Την ίδια χρονιά φτάνει στη Κρήτη μια νεαρή φιλόλογος, η Αδελφή Bergmans. Θα διδάσκει στη Σχολή μέχρι το θάνατό της, το 1970. Με την κατάρτισή της και τον χαρισματικό τρόπο διδασκαλίας της έκανε να πνεύσει στη Χαλέπα ένας καινοτόμος άνεμος παιδείας. Αυτό το έτος πληροφορούμαστε ακόμα την αναχώρηση της Υπεύθυνης Anna Joseph Pocard και την αντικατάστασή της από την Μητέρα Liguori.²²⁴ Το όνομα της Anna Joseph Pocard συνδέθηκε σε όλη τη διάρκεια της παραμονής της στα Χανιά με την αγορά και τη μετακόμιση της Σχολής στη Χαλέπα. Αυτές οι μεταθέσεις των Υπευθύνων ανά εξαιτία βασιζόνταν σε ένα συγκεκριμένο σκεπτικό σύμφωνα με το οποίο κανένα μέλος του τάγματος δεν μπορούσε να παραμένει μόνιμα στην ίδια θέση, ανεξαρτήτως ικανοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο δεν

²²⁴ Το 1920 η Υπεύθυνη της Σχολής Liguori μετατίθεται για να αντικατασταθεί από την Ηγουμένη Mathilde, της Σχολής του Πειραιά. Το 1926 τη θέση της νέας Υπεύθυνης στη Σχολή αναλαμβάνει η Μητέρα Colette, ενώ η Ηγουμένη Mathilde θα πήγαινε σε βουλγαρικό έδαφος.

υπήρχε φθορά του προσώπου από την εξουσία, αλλά αντίθετα, ανανέωση, διάθεση για δράση και προσφορά. Δεν πρέπει επίσης να αγνοηθεί το γεγονός ότι οι Υπεύθυνες του ιδρύματος ήταν άτομα υψηλής πανεπιστημιακής μόρφωσης και συνδύαζαν την παιδαγωγική και τη θεολογική κατάρτιση. Μέσα στις αρμοδιότητές τους ήταν η ανάθεση καθηκόντων στις Αδελφές. Επιπλέον είχαν την ευθύνη της αλληλογραφίας, της διαχείρισης των οικονομικών και της επικοινωνίας της Σχολής με φορείς, της συμμετοχής της Αδελφότητας στις κοινωνικές εκδηλώσεις της τοπικής κοινωνίας και κυρίως είχαν την εποπτεία για την εύρυθμη λειτουργία της Σχολής, ως προς τις σχέσεις των Αδελφών και ως προς τα εκπαιδευτικά.

Το 1915, κατόπιν μεσολάβησης του Πρόξενου Brigage, η Σχολή αποκτά επίσημη άδεια, έτσι ώστε να διαθέτει μια μόνιμη επιτροπή κρίσης και να διενεργεί εξετάσεις της γαλλικής γλώσσας. Από το επόμενο έτος γίνεται αναφορά στο Χρονικό για τα ετήσια σεμινάρια περισυλλογής (retraite). Μελετώντας το, διαπιστώσαμε ότι τα σεμινάρια αυτά οργανώνονται κάθε Αύγουστο ή Σεπτέμβριο, μέχρι το κλείσιμο της Σχολής. Για τη διοργάνωση αυτών των εκδηλώσεων, έρχονταν από τη Γαλλία ή την Ιταλία διακεκριμένοι ιερείς, με μεγάλη θεολογική και φιλοσοφική κατάρτιση. Πρόκειται για μια σειρά πνευματικών ασκήσεων, που παρακολουθούν όλα τα μέλη του τάγματος κι έχει ως στόχο τη χάραξη θρησκευτικών κατευθύνσεων, την ανατροφοδότηση των Αδελφών και την ψυχική υποστήριξη της κοινότητας, στο δύσκολο έργο της.

Αυτή την εποχή (1919), ένα ασυνήθιστο περιστατικό καταγράφεται στο Χρονικό: μια νεαρή Ισραηλίτισσα 17 ετών, παλιά μαθήτρια της Σχολής, βαφτίζεται καθολική και μεταλαμβάνει την Αγία Κοινωνία. Εκτός αυτού του συμβάντος, δεν υπάρχει αναφορά αλλαγής θρησκεύματος από μαθήτρια ελληνικής ή ξένης καταγωγής,²²⁵ σε ολόκληρο το Χρονικό.

Από το 1913 μέχρι το 1920 η Σχολή διαρκώς προοδεύει: οι μαθήτριες αυξάνονται ραγδαία και το 1920, φτάνουν τις 303. Οι δύο επόμενες χρονιές (1924-1925) χαρακτηρίζονται ως λαμπρές χρονιές επιτυχιών στα γαλλικά πτυχία πρώτου επιπέδου (brevet élémentaire). Εντυπωσιακά αυξάνονται επίσης και οι οικότροφες, που το 1925 φτάνουν στο πρωτοφανή αριθμό των 51 παιδιών!

²²⁵ Στη συνέντευξη της Α. Σ (20-4-2002), αναφέρθηκε ότι απαγορευόταν στις μαθήτριες να επισκέπτονται το παρεκκλήσι της Σχολής κι αυτό κατά τη γνώμη της ήταν μια μορφή έμμεσου προσηλυτισμού.

Ένα χρόνο μετά, με αφορμή την αρρώστεια μιας μαθήτριας αραβικής καταγωγής,²²⁶ πληροφορούμαστε ότι η Σχολή δεχόταν παιδιά όχι μόνο άλλων θρησκειών και εθνικοτήτων αλλά και μαθήτριες των οποίων οι γονείς βρίσκονταν εκτός Ελλάδας.

Όμως τα χρόνια περνούν. Η Σχολή χρειάζεται επισκευές και η Ηγουμένη τις έχει ξεκινήσει από το 1925, αλλά διακόπτονται λόγω έλλειψης χρημάτων.

Το 1927 αποτελεί χρονιά-σταθμό. Όπως πληροφορούμαστε από το Χρονικό στη Σχολή λειτουργεί από αυτόν το χρόνο και ελληνικό δημοτικό σχολείο με μία δασκάλα που ακολουθεί το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα της Πολιτείας και ότι εκείνη την χρονική περίοδο, και ειδικότερα στο δημοτικό σχολείο της Σχολής, γίνονταν δεκτά και τα αγόρια. Την ίδια χρονιά λειτουργούν κατόπιν άδειας οι δύο πρώτες τάξεις του Ελληνικού Γυμνασίου στη Σχολή, ως ισότιμες αλλά όχι αναγνωρισμένες από το Υπουργείο Παιδείας, αν και ακολουθούν το επίσημο ελληνικό αναλυτικό πρόγραμμα. Παράλληλα λειτουργεί στη Χαλέπα ένα πλήρες γαλλόφωνο σχολείο 10 τάξεων, το ονομαζόμενο «Φροντιστήριο». Πρόκειται για ένα Γαλλικό Γυμνάσιο, που ακολουθεί το πρόγραμμα του γαλλικού Υπουργείου Παιδείας. Στο «Φροντιστήριο» διδάσκουν οι Αδελφές και προετοιμάζουν τα παιδιά για την απόκτηση γαλλικών διπλωμάτων.

Το 1929 ο κ. Herriot, παράγοντας της πόλης, επισκέπτεται τη Χαλέπα. Το επόμενο έτος και κατόπιν δικής του επιστολής, η Ηγουμένη λαμβάνει επιχορήγηση 40.000 γαλλικών φράγκων σε επιταγή, για την κάλυψη αναγκών της Σχολής. Ωστόσο νέα ζητήματα προκύπτουν και η Σχολή κινδυνεύει να κλείσει. Η νομοθεσία έχει αλλάξει και από το 1930 η άδεια του Υπουργείου είναι απαραίτητη για τη λειτουργία των σχολείων. Άδεια όμως η Σχολή δεν διαθέτει και της χορηγείται τον Μάιο του 1931, κατόπιν επιστολής που απευθύνει η Ηγουμένη στον Υπουργό Παιδείας.

Το Μάρτιο του 1933 οργανώνεται στη Χαλέπα τιμητική εκδήλωση για τη Μητέρα Colette και τα πενήντα χρόνια εκπαιδευτικής προσφοράς της στην κοινότητα του Αγίου Ιωσήφ.

Την ίδια χρονιά η ήττα των βενιζελικών κομμάτων στις εκλογές και το κίνημα του Πλαστήρα ενισχύουν τις τάσεις για την επαναφορά της μοναρχίας. Μετά την τοποθέτηση βασιλοφρόνων σε καίριες κυβερνητικές θέσεις, δημιουργείται η εντύπωση στους βενιζελικούς κύκλους ότι ο μόνος δρόμος για την παρεμπόδιση της μοναρχίας θα ήταν ένα στρατιωτικό πραξικόπημα, οργανωμένο από βενιζελικούς αξιωματικούς.

²²⁶ Η μαθήτρια καταγόταν από το Κάιρο και οι γονείς της ζούσαν εκεί.

Με τη συγκατάθεση του Βενιζέλου, το κίνημα της 1^{ης} Μαρτίου 1935 στρέφεται κατά της κυβέρνησης Τσαλδάρη και καταπνίγεται από τον Υπουργό στρατιωτικών Κονδύλη. Ακολουθούν εκτελέσεις των αξιωματικών και ο Βενιζέλος, που βρισκόταν στην Κρήτη, εγκαταλείπει τη χώρα. Στις 9 Ιουνίου του ίδιου έτους, διενεργούνται εκλογές, με αποχή των βενιζελικών κομμάτων. Με τον τρόπο αυτό οι μοναρχικοί αποκτούν την πλειοψηφία (65,04%) (Β. Σκουλάτου - Ν. Δημακοπούλου –Σ. Κόνδη, 1994, 214). Όμως ο Τσαλδάρης δείχνει διστακτικός για την επαναφορά του βασιλιά. Η στάση του προκαλεί την ανατροπή της κυβέρνησης τον Οκτώβριο του 1935, από τον Κονδύλη, με τη βοήθεια του Παπάγου. Αναλαμβάνοντας ο Κονδύλης το αξίωμα του πρωθυπουργού, καταργεί με διάταγμα το πολίτευμα περί αβασίλευτης δημοκρατίας και επαναφέρει το σύνταγμα του 1911 προετοιμάζοντας συγχρόνως την επιστροφή του βασιλιά (25 Νοεμβρίου) με νόθο δημοψήφισμα, στις 3 Νοεμβρίου του 1935 (Β. Σκουλάτου και άλ. 1994, 217). Στο Χρονικό υπάρχει εκτενής αναφορά στο κίνημα του 1935, με σαφή φιλοβενιζελική οπτική.

Επίσης η συγγραφέας αναφέρεται με λεπτομέρειες στο μεγάλο σεισμό, που συνέβη την ίδια χρονιά στην Κρήτη. Δεν υπάρχει όμως καμία νύξη στο Χρονικό για το θάνατο του Βενιζέλου (18 Μαρτίου 1936) και για την επιβολή της δικτατορίας στις 4 Αυγούστου του ίδιου έτους από τον Ιωάννη Μεταξά, σε συνεργασία με τον βασιλιά.

Το 1937 και το 1941 αναφέρονται από τη συγγραφέα δύο επισκέψεις του Γεωργίου στη Χαλέπα. Το κλίμα είναι το ίδιο εγκάρδιο όπως παλιά και οι επικοινωνίες με τις Αδελφές εξίσου αυθόρμητες με άλλες εποχές.

Το ξέσπασμα του ελληνοϊταλικού πολέμου τον Οκτώβριο του 1940 και τα δραματικά γεγονότα αυτής της περιόδου περιγράφονται στο Χρονικό από τη συγγραφέα, με θλίψη και αποτροπιασμό. Η έναρξη του πολέμου συνδέεται στη Σχολή και με τις συλλήψεις των 3 Ιταλίδων Αδελφών, από τον Οκτώβριο του 1940 μέχρι τον Ιανουάριο του 1941. Κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, περνούν δύσκολες στιγμές με υλικές και ηθικές στερήσεις.

Ωστόσο, οι συνθήκες του πολέμου δυσκολεύουν και τις υπόλοιπες Αδελφές. Αναγκάζονται να πλένουν και να σιδερώνουν ακόμα και τα ρούχα των Άγγλων στρατιωτών για να εξοικονομήσουν λίγα χρήματα, αφού εκείνη την περίοδο η Σχολή είναι κλειστή. Όταν οι Γερμανοί εισβάλλουν στην Αθήνα τον Απρίλιο του 1941, οι Αδελφές αισθάνονται ότι το τέλος πλησιάζει. Μέχρι το Μάιο η Κρήτη αντιστέκεται ηρωικά. Μετά τη μάχη στο Γαλατά, οι Αδελφές πληροφορούνται στις 27 Μαΐου 1941 από έναν Άγγλο αιχμάλωτο ότι οι Γερμανοί βρίσκονται ήδη στο προαύλιο.

Τμήμα του γερμανικού στρατού κατασκηνώνει απέναντι από τη Σχολή και τους ζητά σκεπάσματα και όλα τα κιβώτια με τις προμήθειες των Άγγλων. Με τις ψυχές θλιμμένες οι Αδελφές εκτελούν τις εντολές, αντιλαμβανόμενες ότι βρίσκονται στην αρχή μιας ακόμα πιο δύσκολης περιόδου.

Μετά το τάγμα των αλεξιπτωτιστών τον Ιούνιο του 1941 στην Κρήτη, ακολουθούν οι αλπινιστές και τελευταίοι, οι σκαπανείς. Αυτοί είναι ιδιαίτερα βίαιοι και στις 31 Δεκεμβρίου του 1941 γκρεμίζουν με πυροβολισμούς το Άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ, προστάτη του τάγματος, γεγονός που πικραίνει ιδιαίτερα τις Αδελφές. Το χειμώνα του '41 αρχίζει η πείνα. Ακόμα και μια φέτα ψωμί αποκτά αξία και είναι πολυτέλεια, όπως αναφέρεται στο Χρονικό. Κατόπιν άδειας του κυβερνήτη κ. Block, οι Αδελφές ανοίγουν και πάλι τις τάξεις της Σχολής. Τα μαθήματα ξεκινούν με ένα πυρήνα 10 μαθητών, αλλά λίγο αργότερα διακόπτονται ξανά, οριστικά. Σε σύντομο χρόνο, οι Γερμανοί διατάζουν να αδειάσει το σπίτι της Χαλέπας²²⁷ και ο διοικητής αποφασίζει να μετατρέψει το μεγαλύτερο μέρος του, σε νοσοκομείο. Οι δυσκολίες των Αδελφών δεν σταματούν εδώ. Τον Μάιο του '43 κινδυνεύουν να εκδιωχθούν από την κατοικία τους και για το λόγο αυτό απευθύνονται στον κ. Braüer, στρατιωτικό διοικητή του νησιού. Ο διοικητής τους φέρεται ευγενώς και μετά τη συνάντηση μαζί τους, αποσύρει τη διαταγή.

Όμως μια νέα τροπή των γεγονότων αλλάζει ξαφνικά τα δεδομένα του πολέμου. Τον Απρίλιο του 1945, ο συμμαχικός στρατός καταλαμβάνει το γερμανικό έδαφος. Στις 5 Μαΐου οι Γερμανοί συνθηκολογούν κι ένα μήνα μετά τη συνθηκολόγηση, στις 19 Ιουνίου 1945, το σπίτι της Χαλέπας εγκαταλείπεται και οι Γερμανοί αφήνουν την Κρήτη. Ωστόσο μετά την αποχώρησή τους, το σπίτι περνάει στα χέρια των Άγγλων που παραμένουν σε αυτό μέχρι την πρωτομαγιά του 1946.

Ύστερα από την αναχώρηση των τελευταίων, οι Αδελφές παραλαμβάνουν το οίκημα με ανυπολόγιστες ζημιές. Η Ηγουμένη Augustin ζητά απελπισμένα επιχορηγήσεις από Ελλάδα και Γαλλία, χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Συναντά άρνηση παντού. Παρά τις δυσκολίες, το Οικοτροφείο ανοίγει ανακαινισμένο στο μεγαλύτερο μέρος του, τον Οκτώβριο του 1946. Την επόμενη χρονιά γίνεται και η αντικατάσταση της Μητέρας Augustin από την Μητέρα Μαρία. Η Σχολή έχει πλέον εισέλθει στη πιο γόνιμη μεταπολεμική περίοδο λειτουργίας της. Από το 1947 μέχρι το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου (1966), η Σχολή θα λάμπει και θα προοδεύει συνεχώς,

²²⁷ Οι Αδελφές περιορίζονται σε ένα πολύ μικρό τμήμα του οικήματος. Το υπόλοιπο κτίριο επιτάσσεται από τους Γερμανούς και μία πτέρυγα χρησιμοποιείται ως νοσοκομειακή μονάδα.

αυξάνοντας τους μαθητές της και οργανώνοντας παράλληλα εκδηλώσεις εκπαιδευτικού, θρησκευτικού και καλλιτεχνικού χαρακτήρα.

Την πρώτη χρονιά της μεταπολεμικής περιόδου (1947) δημιουργούνται στη Σχολή και οι τρεις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου. Η Ηγουμένη Μαρία οργανώνει το πρόγραμμα και προσλαμβάνει ως Διευθνή τον Στέφανο Μυλωνάκη, τέως Γυμνασιάρχη και καταρτισμένο φιλόλογο. Επίσης συνεργάζεται με άλλους 8 καθηγητές, διαφόρων ειδικοτήτων. Οι μαθήτριες του Γυμνασίου είναι 40 και οι οικότροφες 17.

Το 1948 καθηγήτρια Ωδείου²²⁸ αναλαμβάνει τη μουσική εκπαίδευση των μαθητριών και τον Ιούλιο ξαναρχίζουν οι εξετάσεις για την απόκτηση γαλλικών διπλωμάτων. Θα επαναλαμβάνονται κάθε χρόνο με τη συμμετοχή αντιπροσώπου από τη Πρεσβεία,²²⁹ έτσι ώστε να αποκτούν μεγαλύτερο κύρος. Η επιτυχία αυτής της χρονιάς είναι πλήρης: από τις 7 μαθήτριες πετυχαίνουν και οι 7.

Επίσης, το ίδιο έτος, προστίθεται η Τετάρτη τάξη και μέχρι το 1950 όλες οι τάξεις του Γυμνασίου λειτουργούν στο σύνολό τους. Το Υπουργείο τις αναγνωρίζει και με τον τρόπο αυτό η λειτουργία ενός πλήρους Ιδιωτικού Γυμνασίου θηλέων, γίνεται πραγματικότητα.

Στη δεκαετία του '50 η Σχολή διανύει μια χρυσή εποχή. Οι μαθήτριες στα ελληνικά (1950: 180, 1951: 190) και στα γαλλικά (1951:314, 1951:285) αυξάνονται συνεχώς. Για πρώτη φορά διοργανώνονται περίπατοι το Μάιο στο Κολυμπάρι, το Σπήλι το Καστέλι και την Αργυρούπολη, ενώ παρουσιάζονται στη Χαλέπα πετυχημένες θεατρικές εκδηλώσεις με την ευκαιρία των Χριστουγέννων και της 25^{ης} Μαρτίου, όπως επίσης και αξέχαστες αποχαιρετιστήριες εκδηλώσεις, στο τέλος του έτους. Ενδεικτικά αναφέρονται οι γυμναστικές επιδείξεις τον Ιούνιο του 1957, υπό τη διοργάνωση του γυμναστή κ. Στ. Κατσιβελάκη, που εντυπωσιάζουν τους θεατές και αφήνουν εποχή.

Ο τύπος μιλάει εγκωμιαστικά για τις γιορτές αυτές, που στην δεκαετία 1950-1960 θα αποτελέσουν παράδοση στην κοινωνία της Κρήτης. Επίσης, από το 1954, η Σχολή συμμετέχει στις εθνικές παρελάσεις που διοργανώνονται στο κέντρο των Χανίων με αφορμή τον εορτασμό της 28^{ης} Οκτωβρίου και της 25^{ης} Μαρτίου.

²²⁸ Πρόκειται για τη δεσποινίδα Φανδρίδου.

²²⁹ Το 1948 ο κ Burgaud, μέλος της γαλλικής Πρεσβείας, παρίσταται στις εξετάσεις λογοτεχνικού διπλώματος κατόπιν αιτήματος της Ηγουμένης.

Για πρώτη φορά οργανώνονται στο τέλος του έτους και εκδρομές (1952: Μεσκλά, Έλος 1956: Στύλος, Σπηλιάρια, Γεωργιούπολη) για όλη τη Σχολή, με ιδιαίτερη επιτυχία.

Όμως οι Αδελφές δεν παραλείπουν, σε όλη τη διάρκεια παραμονής τους στη Χαλέπα, να διατηρούν την επαφή τους με την καθολική κοινότητα Χανίων, συμμετέχοντας σε θρησκευτικές τελετές και εκδηλώσεις, όπως γάμους, βαφτίσεις και λειτουργίες.

Συχνά, τα καλοκαίρια, η Ηγουμένη με Αδελφές της Σχολής, επισκέπτονται ορθόδοξα μοναστήρια στις Κορακίες και στην Αγία Τριάδα. Θα ακολουθήσουν πολλές ακόμα τέτοιες επισκέψεις από την κοινότητα της Χαλέπας²³⁰, αποδεικνύοντας την ευρύτητα του πνεύματος που διακατείχε τις Αδελφές σε κάθε πτυχή της ζωής τους.

Το καλοκαίρι του 1952, όπως και τα προηγούμενα χρόνια, όταν υπήρχε η οικονομική δυνατότητα, γίνονται επισκευές και η Σχολή αλλάζει όψη. Επίσης διαμορφώνεται ο χώρος της αυλής. Στη συνέχεια, όπως κάθε χρόνο, κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών, οι Αδελφές ξεκουράζονται, επισκέπτονται τις οικογένειές τους και παρακολουθούν τον κύκλο των πνευματικών ασκήσεων (retraite).²³¹

Δύο επισκέψεις των Αδελφών στο σπίτι του κ. Σιμαντιράκη στις Βουκολιές (Δεκέμβριος 1952), μας θυμίζουν ότι οι μοναχές είχαν τον τρόπο να διατηρούν επικοινωνίες με αξιόλογους ανθρώπους της τοπικής κοινωνίας, από τους οποίους υποστηρίζονταν και ενισχύονταν υλικά και ψυχικά σε δύσκολες καταστάσεις. Επίσης, τον Μάιο του 1953 η Σχολή επισκέπτεται το ιστορικό μοναστήρι του Αρκαδίου, στο Ρέθυμνο. Είναι η πρώτη φορά²³² που όλη η Σχολή συμμετέχει σε εκδρομή, εκτός του νομού Χανίων.

Τον επόμενο χρόνο και πάλι η Σχολή καινοτομεί. Για πρώτη φορά η ογδόη Γυμνασίου αναχωρεί με συνοδεία καθηγητών και Αδελφών, για μια εκπαιδευτική εκδρομή εκτός Κρήτης, με κατεύθυνση συγκεκριμένους αρχαιολογικούς τόπους, από Πελοπόννησο και Στερεά Ελλάδα. Το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων είχε συγκεντρωθεί από τις μαθήτριες ύστερα από διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων. Τον Φεβρουάριο του 1955 επισκέπτεται τη Σχολή η Γενική Ηγουμένη André Fournet. Τη συνοδεύει η Περιφερειακή Ηγουμένη Germaine Bonnafé. Η παρουσία τους ενισχύει και δυναμώνει τις Αδελφές στο δύσκολο έργο τους.

²³⁰ Από το 1951 μέχρι το 1952 οι Αδελφές επισκέπτονται 3 φορές τις Κορακίες.

²³¹ Βλ. και σελ. 57.

²³² Το 1927 είχε οργανωθεί άλλη μια εκδρομή στην πόλη του Ρεθύμνου. Όμως συμμετείχαν μόνο οι Αδελφές και οι εσώκλειστες. Βλ. και κεφ. 2. 3 σελ. 64.

Εκτός από τους εκκλησιασμούς στο παρεκκλήσι και άλλες θρησκευτικές εκδηλώσεις με διαφορετικές ευκαιρίες, δε λείπουν από τη Χαλέπα.

Τον Απρίλιο και τον Ιούνιο του 1952 η Σχολή διοργανώνει εκδηλώσεις σχετικές με την ιδρύτρια του τάγματος Αιμιλία ντε Βιαλάρ,²³³ αφού συμπληρώνονται 100 χρόνια από την άφιξη των Αδελφών στα Χανιά (1852-1952). Ενώ τέσσερα χρόνια μετά (13 Μαΐου 1956) στα 100 χρόνια από τον θάνατο της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ, η Σχολή τιμά την ιδρύτριά της με εκκλησιασμούς, καλλιτεχνικά προγράμματα και προσεγμένες θεατρικές παραστάσεις. Επίσης στις 13 Σεπτεμβρίου 1958, οι Αδελφές εγκαινιάζουν την σπηλιά για την Παναγία της Λούρδης, που είχαν κατασκευάσει στον κήπο της Σχολής, εκπληρώνοντας μία επιθυμία ετών.

Το 1956 οι μαθήτριες μειώνονται σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά (1955: 187)²³⁴ και φτάνουν τις 152. Αυτό συμβαίνει γιατί τα οικονομικά είναι δύσκολα. Για την επόμενη χρονιά (1957) μαθαίνουμε ότι φοιτούν στο Γυμνάσιο 163 μαθήτριες, αλλά οι εσώκλειστες ξεπερνούν τις 50, αριθμός πρωτοφανής για τα δεδομένα του σχολείου, που έχει να εμφανιστεί στη Σχολή από το 1925!

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός που πληροφορείται η κοινότητα της Χαλέπας λίγο πριν από τα Χριστούγεννα του 1957 είναι ότι ο Ειρηναίος Γαλανάκης²³⁵ ο οποίος είχε υπηρετήσει παλαιότερα στη Σχολή ως καθηγητής Θρησκευτικών του Ελληνικού Γυμνασίου, γίνεται επίσκοπος Κισσάμου και Σελίνου.

Στις 5 Οκτωβρίου του 1959, η Ηγουμένη Augustin αντικαθίσταται από την Jean l'Évangéliste. Η τελευταία, με την άφιξή της στη Σχολή, πρέπει αμέσως να αναλάβει δράση για άμεσες επισκευές.

Η νέα Ηγουμένη κάνει τις απαραίτητες αλλαγές έτσι ώστε να μην καθυστερήσει η έναρξη των μαθημάτων. Δεν αρχίζει όμως το χτίσιμο, γιατί πρώτα πρέπει να συγκεντρώσει τα απαραίτητα χρήματα.

²³³ Τον Ιούνιο της προηγούμενης χρονιάς αντιπροσωπεία των Αδελφών είχε επισκεφθεί τη Ρώμη για να παραβρεθεί στην τελετή αγιοποίησης της ιδρύτριας του Τάγματος.

²³⁴ Διαβάζουμε από κείμενο της Ηγουμένης στο Registre des correspondances, (σελ. 175), με ημερομηνία 5 Νοεμβρίου 1955: *Διαπιστώνουμε μια ισχυρή ώθηση προς τα αγγλικά, κατόπιν των έργων που ανέλαβαν οι Αμερικανοί στην Ελλάδα. Όμως το αντίστοιχο αμερικανικό Ινστιτούτο, που άρχισε να λειτουργεί το 1954, δεν εμποδίζει τη συγκέντρωση των μαθητριών μας (...). Η πτώση του αριθμού των μαθητριών μας εξαρτάται αποκλειστικά από την οικονομική κρίση που έγινε σοβαρότερη εφέτος, λόγω κακής συγκομιδής.*

²³⁵ Το όνομα του Γαλανάκη ως καθηγητή της Σχολής το συναντάμε στο Χρονικό το έτος 1953. Βλ. και σελίδα 86.

Όταν τον Απρίλιο του 1960 ο κ. Charbonnière,²³⁶ Πρέσβης της Γαλλίας, επισκέπτεται τη Σχολή και διαπιστώνει κι ο ίδιος την επιτακτική ανάγκη των επισκευών στη Χαλέπα. Έτσι αποφασίζει να προσφέρει στην Υπεύθυνη ένα αξιόλογο ποσό για την ανακατασκευή του κτιρίου. Στη συνάντηση αυτή οργανώνεται μια μικρή γιορτή κι ο Διευθυντής κ. Μυλωνάκης καλωσορίζει τον Πρέσβη, με μία πολύ εγκάρδια προσφώνηση. Αναφέρεται στην εκπαιδευτική και κοινωνική προσφορά του τάγματος στα Χανιά, και στους δεσμούς φιλίας και πολιτισμού μεταξύ Γαλλίας και Ελλάδας.

Από το 1961 η Σχολή λειτουργεί πλέον ως Εξατάξιο και όχι Οκτατάξιο Γυμνάσιο, ακολουθώντας τις εκπαιδευτικές αλλαγές της Ελλάδας. Αυτή τη χρονιά φοιτούν στη Σχολή λιγότερες μαθήτριες (165)²³⁷ από την προηγούμενη (172). Παρατηρείται όμως, και μεγάλο ποσοστό αποτυχίας, στην τάξη των αποφοίτων. Μόνο 11 από τις 26 κοπέλες της Στ' τάξης θα αποφοιτήσουν. Η Ηγουμένη ελπίζει ότι αυτή η χρονιά θα τους γίνει μάθημα ώστε να προετοιμάζονται καλύτερα.

Το 1962 η André Fournet, Γενική Βοηθός του τάγματος, επισκέπτεται τη Σχολή. Συνοδεύεται από την Ηγουμένη Victor, υπεύθυνη της Σχολής του Πειραιά. Έρχονται με σκοπό να συμβουλευθούν τις Αδελφές και να τις ενθαρρύνουν στο δύσκολο έργο τους. Στη διάρκεια της παραμονής τους οι Αδελφές οργανώνουν περιπάτους σε ορθόδοξα μοναστήρια στο Κολουμπάρι, τις Κορακιές και την Αγία Τριάδα. Ακόμα επισκέπτονται το Ηράκλειο και την Κνωσό.

Τον Ιανουάριο του επόμενου χρόνου (1963), ο Ειρηναίος Γαλανάκης συγκεντρώνει τα διάφορα μέλη από τις Εκκλησίες όλου του κόσμου στο μοναστήρι της Γωνιάς, στο Κολουμπάρι. Με τον τρόπο αυτόν δίνει την ευκαιρία στους εκπροσώπους όλων των χριστιανικών δογμάτων να πλησιάσουν και να επικοινωνήσουν μεταξύ τους. Αυτή η συγκέντρωση είναι μεγάλης σημασίας και αποτελεί την απαρχή μιας σειράς συναντήσεων οικουμενικού περιεχομένου τα επόμενα χρόνια, στο μοναστήρι της Γωνιάς πάντα με πρωτοβουλίες του μητροπολίτη.

Οι πρωτοβουλίες του Γαλανάκη στην Κρήτη το 1963 αλλά και τα επόμενα χρόνια, συμπίπτουν και με την περίοδο προσέγγισης της καθολικής εκκλησίας της Ρώμης και της ορθόδοξης εκκλησίας της Ελλάδας μέσω των θρησκευτικών ηγετών τους. Από το

²³⁶ Διαβάζουμε και από το (Registre des correspondances, 1 Οκτωβρίου 1960, σελ. 203-204) σε επιστολή της Ηγουμένης προς την Πρεσβεία, με σκοπό την αναζήτηση οικονομικής βοήθειας: (...) λόγω της ξηρασίας αυτού του χρόνου, ελιές και πορτοκαλιές αποφέρουν λίγο, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα οι αγρότες να μη μας έχουν στείλει τα παιδιά τους στο οικοτροφείο. Για τον λόγο αυτό, δεν καταφέραμε, στηριζόμενες μόνο στα δικά μας οικονομικά μέσα, να εξοφλήσουμε τα έξοδα της Σχολής (...).

²³⁷ Βλ. και σελ. 111.

1963 έως το 1978, εκλέγεται στο Βατικανό ο Παύλος ο 6^{ος}. Ιδιαίτερα δραστήριος και φιλειρηνικός σε όλο το διάστημα της θητείας του στη διεθνή σκηνή, ο πάπας Παύλος είναι επίσης ο πρώτος πάπας, που επιδιώκει να συναντήσει τον Οικουμενικό Πατριάρχη Αθηναγόρα στην Ιερουσαλήμ, στις 5 Ιανουαρίου του 1964. Μία τέτοια συνάντηση μεταξύ των δύο θρησκευτικών ηγετών είχε να λάβει χώρα στα Ιεροσόλυμα από το 1438 (Γ. Δελαστίκ, 2003, 55-56).

Τον Απρίλιο του 1964, για άλλη μια φορά η Γαλλική Σχολή καινοτομεί, διοργανώνοντας την εκδρομή των τελειόφοιτων εκτός Κρήτης. Η εκδρομή είναι διάρκειας 11 ημερών,²³⁸ με σκοπό ψυχαγωγικό και εκπαιδευτικό και οι μαθήτριες επισκέπτονται μέρη από τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία. Την ίδια χρονιά, τον Νοέμβριο του 1964, ο Γάλλος Πρέσβης επισκέπτεται τη Σχολή συνοδευόμενος από τον Μορφωτικό Ακόλουθο.

Οι Αδελφές οργανώνουν μια θερμή υποδοχή και με την ευκαιρία αυτής της επίσκεψης τους μιλούν για την ανάγκη επισκευής του κτιρίου. Αναχωρώντας από τη Χαλέπα, ο Πρέσβης προσφέρει γαλλικές εκδόσεις στις Αδελφές και δεσμεύεται για την παροχή οικονομικής βοήθειας.

Τον Οκτώβριο του 1964 ο Υπουργός παιδείας Γ. Παπανδρέου διαιρεί την ελληνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε δύο κύκλους: Γυμνάσιο και Λύκειο. Το γεγονός αυτό επηρεάζει και τη δομή των σχολείων της Γαλλικής Σχολής.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό γεγονός του ίδιου έτους είναι οι ενέργειες του Γυμνασιάρχη κυρίου Λ. εναντίον του προσωπικού της Σχολής. Για πρώτη φορά καταγράφεται στο Χρονικό μία τέτοια κατάσταση. Δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς διέδιδε ο Γυμνασιάρχης εναντίον των Αδελφών. Όπως όμως αναφέρει η συγγραφέας του Χρονικού επρόκειτο για συκοφαντίες. Αυτές καταρρίπτονται όταν η υπόθεση περνάει από ένορκη διοικητική εξέταση. Ύστερα από λίγο καιρό και κατόπιν συμφωνίας με το Υπουργείο Παιδείας, ο κ. Λ. μετατίθεται και στη θέση του διορίζεται ο κ. Παπαμαρκάκης, αναλαμβάνοντας ο ίδιος και την προσεκτική επιλογή των Ελλήνων καθηγητών.

Τον Δεκέμβριο του 1965, επισημαίνεται για άλλη μια φορά στο Χρονικό η δυσχερής οικονομική κατάσταση της Σχολής. Στο τέλος αυτού του έτους παύει να λειτουργεί το Γαλλικό Γυμνάσιο της Σχολής. Για τον ίδιο λόγο, η Επαρχιακή Ηγουμένη αποφασίζει το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου το Σεπτέμβριο του 1966. Δημιουργούνται

²³⁸ Πρόκειται για μία από τις μεγαλύτερες, σε χρονική διάρκεια, εκδρομές της Σχολής.

αντιδράσεις, αλλά είναι δύσκολο να αλλάξει η απόφαση αυτή, αφού το σχολείο δεν μπορεί να καλύψει τα έξοδά του.

Έτσι η Σχολή συνεχίζει την πορεία της ως Φροντιστήριο γαλλικών, χωρίς τη δευτεροβάθμια βαθμίδα της, ενώ εγκαινιάζεται η τελευταία περίοδος λειτουργίας της (1966-1983). Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι Αδελφές αγωνίζονται πολύ για την επιβίωσή τους, αναλαμβάνοντας ακόμα και μεταφράσεις κειμένων. Όμως η οικονομική κατάσταση δυσκολεύει όλο και περισσότερο, χωρίς να διαφαίνεται φως. Από το φθινόπωρο, αρχίζει η επαναλειτουργία του Οικοτροφείου. Απευθύνεται σε κορίτσια που ενδιαφέρονται να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε κάποιο από τα Γυμνάσια της πόλης και προέρχονταν από χωριά της Κρήτης.

Το 1967 οι μαθήτριες της Σχολής είναι μόνο τριάντα. Μία προοπτική για νέους μαθητές αρχίζει να καλλιεργείται με τους υπαλλήλους που εργάζονται στη σχολή σκοποβολής του Ν.Α.Τ.Ο. Η σχολή σκοποβολής εγκαθίσταται στο Ακρωτήριο Χανίων και πολλοί από τους υπαλλήλους είναι γαλλόφωνοι και δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη δουλειά των Αδελφών στη Χαλέπα.

Τον Οκτώβριο μια μικρή ομάδα από Βελγάκια αυτών των οικογενειών ξεκινά τις σπουδές της στη Σχολή παρακολουθώντας μαθήματα του γαλλικού προγράμματος.²³⁹

Όμως οι μαθητές είναι πολύ λίγοι. Αντίθετα οι Αδελφές έχουν πολλά ιδιαίτερα: πρόκειται για παιδιά που έρχονται στη Γαλλική Σχολή, με σκοπό την απόκτηση γαλλικών πτυχίων. Το ίδιο έτος, η συγγραφέας δεν παραλείπει να αναφερθεί διεξοδικά και στο πραξικόπημα των Ελλήνων συνταγματαρχών (21^η Απριλίου 1967).

Η 1^η Ιανουαρίου 1968 καθιερώνεται ως μέρα παγκόσμιας ειρήνης και προσευχής από τον Πάπα Παύλο τον 6^ο και η κοινότητα της Χαλέπας επικροτεί την προσπάθειά του προσευχόμενη για την ειρήνη όλου του κόσμου.

Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου, οι Αδελφές νοικιάζουν στην κυβέρνηση μία από τις αίθουσες για τη στέγαση Ελληνικού Δημόσιου Νηπιαγωγείου, αντί του ποσού των 1.000 δραχμών μηνιαία. Εκτός των Βέλγων μαθητών, οι οικοτρόφες είναι καμιά δεκαπενταριά και η ανάγκη αύξησης των εσόδων, άμεση.

Τον ίδιο χρόνο δύο γεγονότα της ελληνικής επικαιρότητας καταγράφονται στο Χρονικό: Το πρώτο σχετίζεται με τις διαφορές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων στην Κύπρο και την αποφυγή ένοπλης ρήξης στο νησί και το δεύτερο είναι η αναφορά στο ανεπιτυχές πραξικόπημα του βασιλιά Κωνσταντίνου.

²³⁹ Πρόκειται για την αρχή λειτουργίας του Παιδικού Σταθμού.

Στις 18 Ιανουαρίου 1969 οι Αδελφές καλούνται από τον Ειρηναίο Γαλανάκη να συμμετάσχουν και πάλι σε εκδήλωση στη Γωνιά. Πρόκειται, όπως και το 1963, για μια τελετή οικουμενικού περιεχομένου, μεγάλου ενδιαφέροντος, με αντιπροσώπους όλων των χριστιανικών δογμάτων. Οι Αδελφές αποδέχονται με χαρά την πρόσκληση. Αρχές Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, η Επαρχιακή Ηγουμένη επισκέπτεται τη Χαλέπα με σκοπό να ληφθεί μια απόφαση για τη διατήρηση ή το κλείσιμο της Σχολής. Πρώτη φορά πληροφορούμαστε αυτόν τον προβληματισμό μέσω του Χρονικού, αλλά δεν μαθαίνουμε την κατάληξη αυτής της συζήτησης. Το φθινόπωρο του ίδιου έτους, οι οικότροφες είναι μόνο 7 και εγγράφονται με την επιφύλαξη της αποχώρησης σε περίπτωση πώλησης του εκπαιδευτηρίου.

Το 1970 η Σχολή συνεχίζει τη λειτουργία της. Στις 25 Ιανουαρίου οι Αδελφές συμμετέχουν για μία ακόμα φορά, σε οικουμενική εκδήλωση του μητροπολίτη Ειρηναίου.

Προσκλήσεις για εκδηλώσεις θρησκευτικού περιεχομένου λαμβάνουν και αποδέχονται οι Αδελφές από τον Ειρηναίο, από τον Ιανουάριο του 1971 έως και τον Οκτώβριο του 1979, με το πρώτο συνέδριο των ευρωπαϊκών εκκλησιών που διοργανώνεται σε ορθόδοξο έδαφος.

Τον Οκτώβριο του 1972 εγκαινιάζεται και το Νηπιαγωγείο της Σχολής. Μέχρι το 1978 γίνονται νύξεις για το Νηπιαγωγείο στο Χρονικό. Από τότε δεν έχουμε άλλες πληροφορίες και ίσως να έκλεισε εκείνη τη χρονιά.

Στις 8 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, η Επαρχιακή Ηγουμένη Victor Bazin, επισκέπτεται τη Χαλέπα. Ο σκοπός της είναι να κουβεντιάσει με την Υπεύθυνη Αδελφή Denis για το μέλλον της Σχολής. Οι Αδελφές δεν μαθαίνουν όμως την κατάληξη αυτών των αποφάσεων.

Το 1973, αλλάζει η Υπεύθυνη της Σχολής και αντικαθίσταται από την Αδελφή Chrysanthe. Τον επόμενο χρόνο (Ιούλιος 1974) υπάρχει αναφορά στο Χρονικό για τα γεγονότα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, και τις εικόνες αναστάτωσης που ακολουθούν. Με την έναρξη των μαθημάτων τον Οκτώβριο, η Σχολή παύει να δέχεται οικότροφες, γιατί αυτή η συνεχής μετακίνηση μεταξύ Χαλέπας-Χανίων, έχει κουράσει τις Αδελφές-συνοδούς. Τα χρόνια έχουν πλέον περάσει.

Το 1975 χαρακτηρίζεται από την επίσκεψη του Γενικού Ύπατου της Γαλλίας την ημέρα της έναρξης των μαθημάτων στη Χαλέπα. Ενώ το πιο σημαντικό γεγονός του επόμενου έτους είναι η επίσκεψη της Γενικής Ηγουμένης Adélaïde Zantedeschi τον

Απρίλιο. Τον ίδιο μήνα η Επαρχιακή Ηγουμένη επισκέπτεται τη Σχολή και εμψυχώνει τις προσπάθειες των Αδελφών.

Το 1977 ο Παιδικός Σταθμός παύει να λειτουργεί. Τον Απρίλιο επισκέπτεται τη Σχολή η τελευταία τάξη από τη Γαλλική Σχολή του Βόλου. Πρόκειται για μια εκδρομή ψυχαγωγικού και μορφωτικού περιεχομένου, στην Κρήτη κι οι Αδελφές υποδέχονται τα παιδιά με ιδιαίτερη χαρά. Τον ίδιο χρόνο η κοινότητα της Χαλέπας πληροφορείται ότι η Adélaïde Zantedeschi επανεκλέγεται στη θέση της Γενικής Ηγουμένης για τα επόμενα 6 χρόνια.

Τα ιδιαίτερα αυξάνονται συνεχώς στη Σχολή, για να φτάσουν το 1978 στον εντυπωσιακό αριθμό των 88 παιδιών. Από την επόμενη χρονιά, το Ηράκλειο αποκτά μόνιμο εξεταστικό κέντρο του Γαλλικού Ινστιτούτου. Στο κέντρο αυτό στέλνουν και οι Αδελφές τα παιδιά, όταν κρίνουν ότι είναι έτοιμα για τη συμμετοχή τους στις εξετάσεις, με σκοπό την απόκτηση γαλλικών πτυχίων. Και οι 4 υποψήφιοι του 1979 από τη Σχολή της Χαλέπας, επιτυγχάνουν.

Στις 10 Δεκεμβρίου του 1980, η Σχολή δέχεται την επίσκεψη του νέου Ύπατου της Γαλλίας κ. Robert Faugères. Η Ηγουμένη προσπαθεί να διατηρεί τις επαφές της με φορείς της Πρεσβείας και του Προξενείου, παρ' όλο που η Σχολή περνάει δύσκολες στιγμές.

Για πρώτη φορά γίνεται νύξη στο Χρονικό το χειμώνα του 1981 για τις μεγάλες παγωμένες αίθουσες της Χαλέπας και την ανεπαρκή θέρμανση με τις σόμπες. Ίσως η προχωρημένη ηλικία των Αδελφών και οι οικονομικές δυσκολίες, να προσφέρουν μια εξήγηση στο ζήτημα αυτό. Παρά τις δύσκολες συνθήκες, τα παιδιά εξακολουθούν να έρχονται και τα ιδιαίτερα των Αδελφών να συνεχίζονται.

Δεν υπάρχει αναφορά σε κάποιο ασυνήθιστο γεγονός αυτή τη χρονιά, εκτός από ένα γάμο που τελείται το καλοκαίρι στο παρεκκλήσι, μεταξύ μιας παλιάς μαθήτριας κι ενός νεαρού Γάλλου. Τη διακόσμηση της τελετής αναλαμβάνει η ζωγράφος Αδελφή Alberic, πετυχαίνοντας να δημιουργήσει μια ιδιαίτερα ευχάριστη ατμόσφαιρα.

Στις 30 Οκτωβρίου 1981, η Αδελφή Alexandrine Harania έρχεται από τη Χίο στην Κρήτη, για να αναλάβει καθήκοντα Υπεύθυνης στη Σχολή και θα είναι εκείνη που θα ζήσει μαζί με την κοινότητα της Χαλέπας τις μετέπειτα δραματικές εξελίξεις.

Τον Ιανουάριο του επόμενου έτους, οι Αδελφές ερωτώνται από τον καθολικό επίσκοπο Παπαμανώλη αν είχε ληφθεί οριστική απόφαση της Ηγουμένης για το κλείσιμο της Σχολής και απαντούν αρνητικά. Όμως τα γεγονότα τις ξεπερνούν.

Τον Μάρτιο του 1982, η δεσποινίς Πολιοδάκη ανακοινώνει στις Αδελφές το ενδιαφέρον του κράτους, για την ίδρυση Πολυτεχνείου στο οίκημα της Χαλέπας. Στις 17 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, δύο τοπογράφοι μηχανικοί στέλνονται από την Επαρχιακή Ηγουμένη, με σκοπό τη μέτρηση του κτήματος της Χαλέπας.

Στις 20 Ιανουαρίου 1983, ο κ. Αργυρόπουλος, Πρόεδρος επιτροπής για την ίδρυση της Πολυτεχνικής Σχολής, επισκέπτεται απροειδοποίητα τις Αδελφές, συνοδευόμενος από δύο μηχανικούς. Εξετάζουν το εσωτερικό του σπιτιού και συζητούν τις διαδικασίες πώλησης με την Επαρχιακή Ηγουμένη. Τα γεγονότα εξελίσσονται ραγδαία.

Λίγο καιρό μετά (5 Μαρτίου 1983) η Επαρχιακή Ηγουμένη ανακοινώνει στις Αδελφές την πώληση της Σχολής. Το θλιβερό νέο γίνεται γρήγορα γνωστό. Παρά τις κινήσεις διαμαρτυρίας από τον τύπο και την τοπική κοινωνία προς τους αρμόδιους φορείς, η απόφαση είναι τελεσίδικη.

Στις 18 Οκτωβρίου 1983, η Επαρχιακή Ηγουμένη καλεί την πρώην Υπεύθυνη της Σχολής Αδελφή Χρυσάνθη στον Πειραιά, για τις τελικές υπογραφές των συμβολαίων. 15 Δεκεμβρίου η μετακόμιση ολοκληρώνεται κι οι Αδελφές παραμένουν στη Χαλέπα μέχρι τα τέλη Δεκεμβρίου.

Η αναχώρησή τους δημιουργεί έντονη συγκίνηση και μεγάλη θλίψη στην κοινωνία της Κρήτης. Όμως τα προβλήματα υγείας των Αδελφών, η προχωρημένη τους ηλικία, η δυσκολία αντικατάστασής τους και το οικονομικό αδιέξοδο του ιδρύματος δεν μπορούν να διαφοροποιήσουν την τρέχουσα κατάσταση.

Μετά από μια εκπαιδευτική και φιλανθρωπική προσφορά 88 ετών στην Κρήτη, η Γαλλική Σχολή της Χαλέπας παύει να λειτουργεί και κλείνει οριστικά, τον Δεκέμβριο του 1983.

3. Το ιστορικό συγκείμενο και η εκπαίδευση στη Γαλλία του 19^{ου} αιώνα

Η μοναρχική φυσιογνωμία του Ναπολέοντα, πρώτου ύπατου της γαλλικής αυτοκρατορίας, σημάδεψε την πορεία του γαλλικού έθνους, τον 19^ο αιώνα. Όμως οι ναπολεόντειοι πόλεμοι τελείωσαν άδοξα για τη Γαλλία, με την πανωλεθρία της στη Ρωσία το 1812.

Το τελικό χτύπημα δόθηκε μετά τη μάχη της Λειψίας (1813) όπου όλη η υπόλοιπη Ευρώπη συνασπίστηκε εναντίον της Γαλλίας. Η ήττα της Γαλλίας οδήγησε τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες στην ενίσχυση του μοναρχικού θεσμού (B. Σφυρόερα,

1993, 148, 213). Ταυτόχρονα, στο διάστημα 1820-1848, η νέα τροπή των πραγμάτων, προκάλεσε μια σειρά εξεγέρσεων στους λαούς που καταπιέζονταν από απολυταρχικά καθεστώτα.

Την ίδια εποχή η γαλλική εκπαίδευση και οι διδάσκοντες ελέγχονται από τους νομάρχες, την τοπική αυτοδιοίκηση και τον κλήρο (F. Mayeur, 1981, 364). Ήδη από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης (1789) τίθεται το ζήτημα του διαχωρισμού των εξουσιών εκκλησίας και κράτους και του μη θρησκευτικού χαρακτήρα του σχολείου στη Γαλλία.

Στην εποχή διακυβέρνησης του Ναπολέοντα, ο ίδιος αποφάσισε να υπάρχει κρατικό μονοπώλιο και στρατιωτική δομή στο εκπαιδευτικό γαλλικό σύστημα (R. Steele, 2004, 110).

Ωστόσο, το διάστημα από το 1789 έως το 1848 είναι πολιτικά ασταθές και έχει χαρακτηριστεί για τη Γαλλία ως «περίοδος των επαναστάσεων» (P. Goubert, 1984, 311-315).

Ο Κάρολος ο 10^{ος} διαδέχεται στο θρόνο τον Λουδοβίκο 18.^ο Στο πρώτο διάστημα της βασιλείας του ο Υπουργός παιδείας Guizot ψηφίζει ένα πολύ σημαντικό εκπαιδευτικό νόμο. Σύμφωνα με το νόμο Guizot (28 Ιουνίου 1833), η εκπαίδευση οργανώνεται προς όφελος των λαϊκών τάξεων ακολουθώντας δύο άξονες:

- Κάθε άτομο, από 18 ετών και άνω, έχει το δικαίωμα να διδάξει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, με την προϋπόθεση ότι είναι κάτοχος διπλώματος δασκάλου. Επίσης,
- κάθε Πανεπιστήμιο της χώρας οφείλει να αναλάβει την ίδρυση ενός τμήματος προπαρασκευής δασκάλων και κάθε κοινότητα της χώρας, άνω των 500 κατοίκων, οφείλει να χρηματοδοτήσει ένα τουλάχιστον δημοτικό σχολείο αρρένων και έναν εκπαιδευτικό.

Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο η πρωτοβάθμια εκπαίδευση θα πρέπει να περιλαμβάνει την ηθική και θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των παιδιών, καθώς επίσης ανάγνωση, γραφή γραμματική της γαλλικής γλώσσας και αριθμητική, σύμφωνα με τα συστήματα μέτρησης της εποχής.

Όμως χωρίς, το κατάλληλο προσωπικό που θα έπρεπε να αξιολογεί το εκπαιδευτικό έργο, η εποπτεία των σχολείων περνά στα χέρια της τοπικής αυτοδιοίκησης (F. Mayeur, 1981, 228, 336-341).

Τελικώς και στον νόμο Guizot, η εκπαίδευση δεν είναι υποχρεωτική ούτε δωρεάν, αφού περιλαμβάνει και τα ιδιωτικά ιδρύματα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης δεν υπάρχει πρόβλεψη για τη γυναικεία εκπαίδευση λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων.

Λίγα χρόνια αργότερα, η αδιαλλαξία και η αυταρχικότητα του Καρόλου οδηγεί σε λαϊκή αντίδραση. Η αντίδραση αυτή κορυφώνεται όταν ο Κάρολος, θέλοντας να εξασφαλίσει την επανεκλογή των αφοσιωμένων βουλευτών του, τροποποιεί τον εκλογικό νόμο και περιορίζει την ελευθερία του τύπου (25 Ιουλίου 1830). Οι αστοί με την υποστήριξη των εργατών οργανώνουν εξέγερση, που έμεινε γνωστή ως Ιουλιανή επανάσταση (27-29 Ιουλίου 1830) και αναγκάζουν τον Κάρολο να εγκαταλείψει το Παρίσι (Βασ. Σφυρόερα, 1993, 216). Οι επαναστάτες, με επικεφαλής το στρατηγό Lafayette, προσφέρουν το στέμμα στον Λουδοβίκο – Φίλιππο της Ορλεάνης. Τον ονομάζουν βασιλιά των Γάλλων και όχι της Γαλλίας, θέλοντας να τονίσουν ότι η βασιλική εξουσία στηρίζεται στη λαϊκή βούληση και όχι στο κληρονομικό δικαίωμα. Όμως με το πέρασμα των ετών και ο Λουδοβίκος αντιτάσσεται στο δημοκρατικό πολίτευμα. Μετά τις διαδηλώσεις τον Φεβρουάριο του 1848 και την υποστήριξη του στρατού στις τάξεις των διαδηλωτών, ο βασιλιάς και ο Γκιζό παραιτούνται και καταφεύγουν στην Αγγλία. Στις 25 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, ανακηρύσσεται η Δεύτερη Δημοκρατία. Το Δεκέμβριο του 1851 όμως, οι δημοκρατικοί ηττώνται και ο Ναπολέων ο Γ΄ καταλαμβάνει με πραξικόπημα την εξουσία.

Μέσα σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, ψηφίζεται στις 15 Μαρτίου 1850, ο νόμος Falloux.

Σύμφωνα με αυτόν το νόμο, η δημόσια εκπαίδευση (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια), χρηματοδοτείται από τους δήμους και τις κοινότητες, ενώ η ιδιωτική (ή ελεύθερη εκπαίδευση) μπορεί να χρηματοδοτείται από οργανώσεις ή τάγματα. Ένα επίσης σημαντικό σημείο αυτού του νόμου είναι η ενδυνάμωση του ρόλου της καθολικής εκκλησίας στα εκπαιδευτικά, αφού είναι εκείνη που ασκεί μεγάλη επιρροή στην οργάνωση της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: οι

αρμοδιότητες των επισκόπων ισχυροποιούνται: οι ίδιοι επιβλέπουν τις Ακαδημίες της κάθε κοινότητας όπου φοιτούν οι δάσκαλοι, οι ιερείς εποπτεύουν τα σχολεία μαζί με τους δημάρχους κι ακόμα κι ο διορισμός ενός δασκάλου εξαρτάται από την υποβολή μιας έκθεσης του ιερέα ή του δημάρχου στον επίσκοπο της περιοχής.

Κάτι επίσης σημαντικό είναι ότι, σύμφωνα με το νόμο Falloux, ορίζεται σε κάθε κοινότητα άνω των 800 κατοίκων ένα δημοτικό σχολείο για τα κορίτσια.

Αυτό το νομικό πλαίσιο δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη δράσης ταγμάτων και ιεραποστολών, με σκοπό τη διάδοση του εκπαιδευτικού έργου. Όμως και οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες υπό την ηγεσία της Δεύτερης Δημοκρατίας, οδήγησαν εκπαιδευτικά ιδρύματα, μικρά ή με κακή διοργάνωση, σε οριστικό κλείσιμο, πριμοδοτώντας με τον τρόπο αυτό την εκπαιδευτική δράση των ταγμάτων (F. Mayeur, 1981, 518, 519).

Το 1867 γίνεται μια προσπάθεια από το κράτος για την εκπαίδευση των νεαρών κοριτσιών, σε λύκεια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Όμως μόνο οι πιο ευκατάστατες κοπέλες έχουν πρόσβαση. Τελικά, παρά τις προσπάθειες του κράτους για εκπαιδευτικές αλλαγές μετά την επανάσταση του 1848, η σημαντικότερη εκπαιδευτική καινοτομία θα ακολουθήσει αργότερα.

Το 1868 η Γαλλία αρνείται να δεχτεί την άνοδο στον ισπανικό θρόνο του Γερμανού πρίγκιπα Λεοπόλδου. Για τον λόγο αυτόν κηρύσσεται ο γαλλογερμανικός πόλεμος που τελειώνει με την ήττα της Γαλλίας (1870). Στις 4 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, ο Ναπολέων ο Γ' κηρύσσεται έκπτωτος, ενώ εγκαθιδρύεται η Τρίτη Δημοκρατία (1870-1940) (Βασ. Σφυρόερα, 1993, 225).

Το 1880 ψηφίζεται ο νόμος Jules Ferry (Ross Steele, 2004, 110). Η νομοθεσία του Jules Ferry και του συνεργάτη του Ferdinand Buisson οδηγούν στον εκδημοκρατισμό του σχολείου που αποκτά τρία βασικά χαρακτηριστικά: γίνεται υποχρεωτικό δωρεάν και οικοδομείται σε νέες βάσεις μετά τον διαχωρισμό της πολιτικής από τη θρησκευτική εξουσία, η οποία απουσιάζει πλέον από το δημόσιο σχολείο και με τη μορφή της θρησκευτικής εκπαίδευσης: (école laïque). Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, εγκαινιάζεται η υποχρεωτική φοίτηση για τα παιδιά από 6-13 χρονών. Τα παιδιά βέβαια μπορούν να εγκαταλείψουν νωρίτερα το σχολείο, εάν καταφέρουν να αποκτήσουν συντομότερα το απολυτήριό τους.

Η κατάργηση της θρησκευτικής παιδείας ενισχύεται από τον νόμο Goblet (1886), που απαγορεύει σε όσους ανήκουν σε τάγματα να διδάσκουν στη δημόσια εκπαίδευση (F. Mayeur, 1981, 601).

Ωστόσο, παρά τον σαφή διαχωρισμό της κρατικής εξουσίας από τη θρησκευτική, η καθολική εκκλησία διατηρούσε πάντα τη δύναμή της. Έτσι, οι νομοθετικές ρυθμίσεις του 1880 στη Γαλλία, δεν εμπόδισαν την εκπαιδευτική δράση των ταγμάτων και την ίδρυση νέων ιδιωτικών θρησκευτικών σχολείων, κάτω από τη δική τους καθοδήγηση.

4. Τα καθολικά τάγματα και ο ρόλος τους στον ελλαδικό χώρο και στην Κρήτη

Τον 19^ο αιώνα, δημιουργούνται στη Γαλλία δεκάδες μοναχικά καθολικά τάγματα, ανδρικά και γυναικεία, σαν αντίδραση στο αρνητικό θρησκευτικό πνεύμα του προηγούμενου αιώνα, που θα εργάζονταν στον μορφωτικό, ιεραποστολικό και φιλανθρωπικό τομέα. Τα κυριότερα είναι: Αδελφοί των χριστιανικών σχολείων (1802), Αδελφοί Μαριτανοί (1817), Αδελφοί του καλού Ποιμένα (1823). Επίσης, οι Μικρές Αδελφές των σχολείων (1832), οι Αδελφές Παλλοτίνες (1835), οι Ουρσουλίνες (1838), οι Αδελφές της Ιερής Καρδιάς (1854), οι Βενεδικτίνες των ιεραποστολών (1885) και πολλά άλλα (Μ. Φώσκολου, 1987, 309).

Στον ελλαδικό χώρο η εμφάνιση ιεραποστολών χρονολογείται πριν από την ελληνική επανάσταση.

Ιδιαίτερη δραστηριότητα παρουσιάζουν οι ιεραποστολές προτεσταντών και καθολικών στη Μεσόγειο την περίοδο 1730-1830, σύμφωνα με τον Α. Ανδρέου (1987, σελ. 97).

Για να πετύχει το σκοπό της η Καθολική Εκκλησία, ίδρυσε σχολεία σε ελληνικά νησιά όπου τα παιδιά διδάσκονταν όχι μόνο κατήχηση αλλά και διάφορα μαθήματα, κι ανέλαβε την εκτύπωση θρησκευτικών βιβλίων που τυπώνονταν στα ελληνικά στη Ρώμη και κατόπιν μοιράζονταν στους κατοίκους (Μ. Φώσκολος, 1987, 295).

Ήδη από το 1346-1566 σημαντική ήταν η λατινική κυριαρχία στη Χίο. Εκεί οι Γενουάτες απέφυγαν την οργάνωση φεουδαρχικού τύπου και επέτρεψαν τη διατήρηση πολλών από τις συνήθειες του τόπου.

Στη Χίο συγκροτήθηκε η πιο ισχυρή καθολική κοινότητα του Αιγαίου και από νωρίς επιτράπηκε η δράση των μοναστικών ταγμάτων. Από το δεύτερο μισό του 14^{ου} αιώνα, ιδρύθηκαν μονές Φραγκισκανών και Δομινικανών.

Οι Ιησουίτες έφτασαν στη Χίο το 1592 και βρήκαν γόνιμο έδαφος για το έργο τους. Ο στόχος τους ήταν η προσέγγιση καθολικών και ορθόδοξων κατοίκων μέσα από το χώρο της εκπαίδευσης, ιδρύοντας σχολεία και μεταφράζοντας θρησκευτικά

βοηθήματα στα ελληνικά. Το 1622 εμφανίζονται στο Αιγαίο και οι Καπουτσίνι. Το τάγμα των Καπουτσίνων έδρασε κάποιες φορές ανταγωνιστικά προς τους Ιησουίτες. Όμως, τα δυτικά θρησκευτικά τάγματα με σκοπό τη διάδοση του καθολικισμού, έδρασαν στο Αιγαίο κυρίως κυρίως μετά την ίδρυση της οργάνωσης «Διάδοση της Πίστεως»²⁴⁰ (Propagation de la Foi), το 1622 (Κ. Βακαλόπουλος, 2001, 122), στη Ρώμη. Από τότε αρχίζει μια συστηματικότερη προσπάθεια Άγγλων Γάλλων και Ιταλών καθολικών, για την εξάπλωση του καθολικού δόγματος, που ήταν και ο στόχος αυτής της οργάνωσης.

Μέσα στο 17^ο αιώνα οι Καπουτσίνι και οι Ιησουίτες εξαπλώθηκαν σε όλα τα νησιά του Αιγαίου.

Η πρώτη σχολική μονάδα που ιδρύθηκε για κοπέλες από ιεραποστολή στον ελλαδικό χώρο ήταν στη Νάξο το 1670, από το τάγμα Ουρσουλίνων μοναχών. (Α. Ανδρέου, 1987, σελ. 97). Στη Σαντορίνη υπήρχαν ακόμα οι Δομινικανές.

Κατά την περίοδο 1800-1900, εκτός από τη Γαλλική Σχολή που λειτουργεί στην Κύπρο (1844), στη Σύρο (1846), στη Χίο (1848), στα Χανιά (1852), στην Αθήνα (1856), στον Πειραιά (1859) και στο Βόλο (1904) από τις Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ (Χ. Χαρίτος, 2001, 51-58), αναφέρονται και άλλες σχολές ιεραποστολών που έδρασαν την ίδια εποχή στον Πειραιά (Γαλλική Σχολή Αγίου Παύλου), στην Πάτρα (Ιταλική ιεραποστολή), στη Σμύρνη (Λαζαριστές) (Α. Ανδρέου, 1987, 97-98). Επίσης σύμφωνα με τον Μ. Ρούσσο-Μηλιδώνη (2003, 115) στη Ζάκυνθο, τη Θεσσαλονίκη, τη Σύρο τη Ρόδο την Κέρκυρα και την Πάτρα (Frères).

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2. 1 (σελ. 33), πυρήνες καθολικών υπήρχαν στην Κρήτη πριν από το 1204, ενώ από την εποχή της Ενετοκρατίας (1211-1645), Λατίνος αρχιεπίσκοπος διορίστηκε από τους Ενετούς στο Ηράκλειο. Τους Ορθόδοξους οι οποίοι αποτελούσαν τη μεγάλη πλειοψηφία των χριστιανών, διοικούσαν οι κατά τόπους πρωτοπαπάδες (πρωτοπρεσβύτεροι) που υπάγονταν στους δυτικούς επισκόπους. Η οργάνωση αυτή είχε μάλλον πολιτικό παρά θρησκευτικό χαρακτήρα (Μ. Ρούσσο-Μηλιδώνης, 1996, 96).

Στην πραγματικότητα οι Ενετοί ενδιαφέρονταν για την πολιτική σταθερότητα και την ευημερία των υποτελών τους. Όμως οι συνεχείς εξεγέρσεις που υπέθαλπε η κρητική αριστοκρατία στη διάρκεια του 13^{ου} και 14^{ου} αιώνα ανάγκασαν τη Βενετία να

²⁴⁰ Σχετικά με τη Διάδοση της Πίστεως, βλ. και υποσημείωση 13 σελ. 35.

αναγνωρίσει στους κρητικούς άρχοντες προνόμια παρόμοια με της βενετικής αριστοκρατίας (Ν. Σβορώνος, 1978, 35).

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο έδρασε στο νησί ένας αξιοσημείωτος αριθμός ιεραποστολών διαφόρων εθνοτήτων και δογμάτων, κυρίως όμως προτεστάντες και καθολικοί. Εκτός από την περίθαλψη αρρώστων, τα έργα φιλανθρωπίας και την προστασία των χριστιανών από τους πειρατές και τις αυθαιρεσίες των Τούρκων, τα καθολικά τάγματα ασχολήθηκαν και στην Κρήτη, με την εκπαίδευση των νέων.

Σύμφωνα με τον Α. Ανδρέου (1987,σελ. 98-99), ο προγραμματισμός της δράσης των ιεραποστολών στη χώρα μας, ήταν ευρύς και κάλυπτε όλο το εκπαιδευτικό φάσμα (ίδρυση σχολείων και Παρθεναγωγείων, μόρφωση διδασκαλισσών και διευθυντών, έκδοση βιβλίων). Η δράση τους αναπτύχθηκε κυρίως στα αστικά κέντρα και την περίοδο 1827-1860 παρουσιάζουν μια αλματώδη ανάπτυξη σχολικών μονάδων. Επίσης το έργο τους διευκόλυναν ορισμένοι παράγοντες που οι περισσότεροι, συνδέονταν με την έλλειψη κρατικού μηχανισμού. Πιο συγκεκριμένα αναφέρονται: η ανεπαρκής προσφορά της δημόσιας εκπαίδευσης, η έλλειψη υλικών μέσων και εκπαιδευτικού προσωπικού, η απουσία σχολείων ανώτερης εκπαίδευσης για κορίτσια, η ύπαρξη ντόπιου καθολικού πληθυσμού σε πολλά μέρη της Ελλάδας και ιδιαίτερα στα νησιά και η ισχυρή οικονομική στήριξη που πρόσφεραν στα ιδρύματα αυτά, τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Παρά την κινητοποίηση των ιεραποστόλων και τη θερμή υποστήριξη της Γαλλίας από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα, οι καθολικές κοινότητες της Ελλάδας συρρικνώθηκαν και εξαφανίστηκαν στην πλειονότητά τους. Εξαίρεση αποτελούν σήμερα οι πληθυσμοί της Τήνου και της Σύρου.

Τα μοναχικά καθολικά τάγματα που δρουν σήμερα στην Ελλάδα, αναφέρονται ενδεικτικά στη συνέχεια και είναι τα εξής: οι πατέρες Ιησουίτες (μονές στην Αθήνα, Τήνο, Σύρο), οι Αδελφοί Μαριανοί και οι Αδελφοί των Χριστιανικών Σχολών (Πειραιάς, Θεσσαλονίκη, Σύρος), οι Φραγκισκανοί πατέρες (Ρόδος) οι Αδελφοί Καπουκίνοι (Αθήνα, Σύρος, Κέρκυρα, Κρήτη), οι Αδελφοί Λαζαριστές (Θεσσαλονίκη), οι Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ της Λυών και οι Φραγκισκιανές μοναχές (Κέρκυρα), οι Βενεδικτίνες μοναχές και οι Μικρές Αδελφές του Ιησού (Αθήνα, Γιαννιτσά, Τήνος), οι Δομινικανές μοναχές (Σαντορίνη) και οι Ουρσουλίνες Αδελφές (Αθήνα, Τήνος) (Μ. Φώσκολος, 1987, 358).

Πρέπει επίσης να αναφερθεί πως το τάγμα των Ουρσουλινών και οι Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως, (Αθήνα, Πειραιάς), αποτελούν μαζί δύο από τα

γνωστότερα και μεγαλύτερα σε αριθμό καθολικά τάγματα, που έχουν ως στόχο την εκπαίδευση και τη θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των κοριτσιών.

5. Νομοθετικές ρυθμίσεις για την ιδιωτική εκπαίδευση και τα Παρθεναγωγεία της Κρήτης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 2. 2 του ιστορικού συγκείμενου (σελ. 43), το 1898 η Κρήτη κατάφερε, μετά από αιματηρούς αγώνες 80 ετών, να αποκτήσει την ελευθερία και την αυτονομία της, με το καθεστώς της Κρητικής Πολιτείας.²⁴¹ Αν και η εθνική αποκατάσταση του κρητικού λαού, όπως αναφέρει ο Γ. Χρηστάκης, επιτυγχάνεται την 1^η Δεκεμβρίου του 1913, από το 1898, έχουν ξεκινήσει προσπάθειες στην Κρητική Πολιτεία για την ανασυγκρότηση της εκπαίδευσης και την αναβάθμιση του μορφωτικού επιπέδου των κατοίκων.

Με βάση αυτό το πλαίσιο, από τον Ιούλιο του 1899 μέχρι το Σεπτέμβριο του 1912, υπογράφονται και δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας, ποικίλα εκπαιδευτικά Νομοθετικά Διατάγματα (Χουρδάκης, 2002, 79). Ορισμένα από αυτά αφορούν στα Παρθεναγωγεία και στα ιδιωτικά σχολεία.

Το 1899 ψηφίζεται και δημοσιεύεται το υπ' αριθ. νόμου 82 Διάταγμα «Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως». Στο νόμο αυτό (κεφ. ΙΘ' άρθρα 192-206), συμπεριελήφθησαν και διατάξεις σχετικά με τα «περί ιδιωτικής διδασκαλίας» (...). Εκεί πληροφορούμαστε πως, τα ιδιωτικά σχολεία υπόκεινται στην άμεση εποπτεία και τον έλεγχο του αρμοδίου Επιθεωρητού και οφείλουν να συμμορφώνονται απαρεγκλίτως «προς πάσας ανεξαιρέτως τας διατάξεις τας περί δημοσίων Εκπαιδευτηρίων ισχύουσας» (Χουρδάκης, 2002, 79, 87).

Την 1^η Αυγούστου 1901, δημοσιεύεται ο υπ' αριθ. 391 νόμος «Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως», καταργώντας τον προηγούμενο εκπαιδευτικό νόμο του 1899 (Χουρδάκης, 2002, 106). Σύμφωνα με το Ν. 391, ιδρύονται τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία στα Χανιά, στο Ρέθυμνο στο Ηράκλειο και στη Νεάπολη με τέσσερις ανιούσας και ενιαυσίους τάξεις με σκοπό «την πληρεστέραν μόρφωσιν θρησκευτικήν και ηθικήν (...) της γυναικός» (Α. Χουρδάκης, 2002, 117).

Διαβάζοντας το Ωρολόγιο Πρόγραμμα των Ανωτέρων Παρθεναγωγείων του 1901 (Ν. 391, άρθρο 49, Κρητική Πολιτεία, Ανώτερα Διεύθυνσις Παιδείας και Δικαιοσύνης,

²⁴¹ Γ. Χρηστάκης, Η εκπαίδευση στην Κρήτη επί Κρητικής Πολιτείας, στην εφημερίδα Πατρίς, Παρασκευή 30 Νοεμβρίου 2007, σελ. 46.

Εν Χανίοις, 1^η Αυγούστου 1901, 5-15, Α. Χουρδάκης, 2002, 392), μαθαίνουμε πως τα 14 διδασκόμενα μαθήματα στα κορίτσια, είναι τα ακόλουθα:

Θρησκευτικά, Ελληνικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Μαθηματικά, Φυσική Ιστορία, Γαλλικά, Οικιακή Οικονομία, Οικιακή Παιδαγωγική, Γυμναστική, Ιχνογραφία, Καλλιγραφία, Χειροτεχνία, Ωδική. Στις Α' και Β' τάξεις, οι ώρες διδασκαλίας είναι 33 και υπάρχουν επίσης 3 ώρες συνδιδασκαλίας (2 ώρες Γυμναστική και 1 ώρα Οικιακή Οικονομία). Στις Γ' και Δ' τάξεις, οι ώρες διδασκαλίας είναι 32 με 5 επιπλέον ώρες συνδιδασκαλίας (2 ώρες Γυμναστική, 1 ώρα Μουσική, 1 ώρα Ιχνογραφία και 1 ώρα Καλλιγραφία).

Όμως στις 28 Ιουνίου του 1903 τροποποιείται ο υπ. αριθμ. 391 νόμος «Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως», και δημοσιεύεται ο νέος νόμος 485. Οι σκοποί της εκπαίδευσης παραμένουν ίδιοι για τα Νηπιαγωγεία, τα Δημοτικά και τα Παρθεναγωγεία με ό,τι ίσχυε στα προηγούμενα νομοθετήματα όπως επίσης και οι διατάξεις που αφορούν στα σχολεία των ετερόθρησκων. Ειδικότερα, τα σχολεία αυτά είτε συντηρούνταν από την Πολιτεία, είτε από δικούς τους πόρους, όλα υπόκειντο στην εκπαιδευτική νομοθεσία της Κρητικής Πολιτείας (Α. Χουρδάκης, 2002, 124, 140-141).

Το 1905 ψηφίζεται το διάταγμα 136, «Περί Ιδιωτικών Εκπαιδευτηρίων και ιδιωτικής διδασκαλίας των Καθηγητών και διδασκάλων», βασιζόμενο στο νόμο 601 (Διάταγμα 136/5-10-1905, σ. 2-10, Α. Χουρδάκης, 2002, 493-498). Μεταξύ άλλων σημείων, αναφέρεται στο άρθρο 2, η υποχρέωση του Διευθυντή να υποβάλει αίτηση στη Διεύθυνση του Υπουργείου Παιδείας τον Ιούλιο ή τον Αύγουστο, για να λάβει την άδεια λειτουργίας του Παρθεναγωγείου (Α. Χουρδάκης, 494). Επίσης τα έγγραφα που οφείλει να υποβάλει ο Διευθυντής σύμφωνα με το άρθρο 3 (Α. Χουρδάκης, 494), θα πρέπει να είναι τα εξής:

- α) Κανονισμός του Εκπαιδευτηρίου
- β) Κατάλογος των καθηγητών που θα διδάξουν σε αυτό
- γ) Γνωμοδότηση του Επιθεωρητή περί καταλληλότητας του κτιρίου και
- δ) Χρηματική εγγύηση για τη συντήρηση του Εκπαιδευτηρίου

Ακόμα πρέπει να αναφερθεί πως βάσει του άρθρου 15, αν ένα ιδιωτικό εκπαιδευτήριο δεν διαθέτει άδεια λειτουργίας, η χωροφυλακή έχει το δικαίωμα να το κλείσει, κατόπιν αίτησης του Επιθεωρητή (Α. Χουρδάκης, 495).

Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 21 του διατάγματος (Α. Χουρδάκης 496), ο Διευθυντής του κάθε ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου οφείλει να αποστείλει το τελευταίο δεκαήμερο

Μαΐου προς τον αρμόδιο Επιθεωρητή του Υπουργείου, α) κατάλογο σχετικό με τους απόφοιτους ή τους αποβληθέντες μαθητές της Σχολής, β) πίνακα περιέχοντα τη διδακτέα ύλη και γ) δήλωση όπου θα αναγράφεται οποιαδήποτε αλλαγή σχετικά με τα πρόσωπα των διδασκόντων, κατόπιν της σύνταξης και αποστολής του προγράμματος. Την ίδια εποχή (1895) και με αυτό το νομικό πλαίσιο στην Κρήτη, η Σχολή Καλογραιών μετακομίζει στη Χαλέπα και ξεκινάει την μακρόχρονη εκπαιδευτική της πορεία, ως Γαλλικό Ιδιωτικό Παρθεναγωγείο.

6. Το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ

6. 1 Ο βίος και το έργο της ιδρύτριας Αιμιλίας ντε Βιαλάρ και το Τάγμα του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως

Η ανάπτυξη του γυναικείου μοναχισμού κατά την διάρκεια του 19 ου αιώνα επηρέασε σημαντικά την ιστορία της Καθολικής Εκκλησίας. Σε μια εποχή ιδεολογικών ανακατατάξεων η γαλλική κοινωνία αναζητεί τους τρόπους που θα την οδηγήσουν σε μια νέα πορεία ανάπτυξης. Έχουν προηγηθεί οι ναπολεόντειοι πόλεμοι (1804-1815) και η κρατική εξουσία επιτυγχάνει με την συνδρομή της Καθολικής Εκκλησίας να οργανώσει ένα ισχυρό δίκτυο κοινωνικών παροχών που καλύπτει τον τομέα κοινωνικής πρόνοιας και ιδιαίτερα τον τομέα της εκπαίδευσης με την βοήθεια παλαιών και νέων μοναχικών ταγμάτων.

Στη διάρκεια των 80 ετών από το 1800-1880 δημιουργήθηκαν στη Γαλλία περισσότερα από 400 γυναικεία μοναχικά τάγματα (Χ. Χαρίτος, 2001, 23). Τα γυναικεία τάγματα στην πλειονότητά τους κάλυψαν την επιτακτική ανάγκη εκπαίδευσης των κοριτσιών. Με αυτό τον τρόπο οι γονείς μπορούσαν εκτός από την «διδασκαλία κατ'οίκον» να έχουν μία επιπλέον επιλογή: τα ιδρύματα των μοναχικών ταγμάτων. Εκεί οι κόρες τους θα είχαν την ευκαιρία να διδαχθούν μαζί με μία συγκεκριμένη ύλη μαθημάτων, κανόνες καλής συμπεριφοράς, στοιχεία οικιακής οικονομίας, κέντημα, μαγειρική και μουσική. Τις περισσότερες φορές τα τάγματα αυτά είχαν πνευματικό οδηγό και συγχρόνως ηγέτη μία γυναίκα που λόγω της μόρφωσης και της βαθειάς της θρησκευτικότητας είχε επιλέξει αυτό τον δρόμο. Το γεγονός αυτό τα διαφοροποίησε από άλλες μοναχικές γυναικείες κοινότητες που λειτουργούσαν με διαφορετικούς τρόπους διοίκησης όπως οι Augustines, Ursilines και πολλές άλλες (Χ. Χαρίτος, 2001, 23).

Μία ξεχωριστή φυσιογνωμία στον χώρο αυτό αποτελεί και η ιδρύτρια του τάγματος με την επωνυμία: «Soeurs de Saint-Joseph de l'Apparition» (Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως). Το μοναχικό αυτό τάγμα ιδρύθηκε το 1832 από την Αιμιλία ντε Βιαλάρ (1797-1856) στο Γκαγιακ μια μικρή πόλη της νοτιοδυτικής Γαλλίας που βρίσκεται στην περιοχή Λαγκεντόκ κοντά στην Μασσαλία. Την γενέτειρα πόλη της. Για τη ζωή της και την πλούσια ιεραποστολική της δράση μιλάει η ίδια στην αυτοβιογραφία της «Souvenirs et documents» που εκδίδεται στην Μασσαλία το 1901. Επίσης ενδιαφέροντα στοιχεία για την προσωπικότητά της συναντάμε στο βιβλίο: «Με ολάνοιχτα πανιά» της Paula Hoesl που έχει μεταφραστεί και στα ελληνικά.²⁴²

Η Αιμιλία γεννήθηκε στο Γκαγιακ όπως προαναφέρθηκε. Οι γονείς της ήταν άτομα με ευγενή προέλευση και μεγάλη μόρφωση. Ο πατέρας της Jacques Augustin de Vialar ήταν βαρώνος και διακεκριμένος δικηγόρος της πόλης. Ο παππούς της Antoine de Portal και πατέρας της μητέρας της Antoinette, υπήρξε ιατρική φυσιογνωμία της Γαλλίας. Άλλωστε η κληροδότηση μεγάλου μέρους της περιουσίας του στην εγγονή του, αποτέλεσε καίριο σημείο στην ίδρυση του τάγματος.

Από την ηλικία των επτά ετών, η Αιμιλία φοίτησε στο μοναδικό δημοτικό σχολείο που υπήρχε στο Γκαγιακ. Η σχολική μόρφωση παρέχόταν από λαϊκούς δασκάλους οι οποίοι δεν είχαν το δικαίωμα της θρησκευτικής διαπαιδαγώγησης. Η γαλλική επανάσταση που είχε προηγηθεί, είχε ανατρέψει τις εκπαιδευτικές δομές. Μετά το δημοτικό, συνεχίζει τις σπουδές της στο ίδρυμα Abbaye au Bois στο Παρίσι. Δεν τις ολοκληρώνει όμως. Επιστρέφει στην ηλικία των 15 ετών γιατί μεσολαβεί ο θάνατος της μητέρας της. Στα 18 της δέχτηκε την κλίση του Θεού και αφιερώθηκε σ' αυτόν. Το 1832 είναι μια καθοριστική χρονιά για τη ζωή της. Πεθαίνει ο παππούς της Portal και η ίδια κληρονομεί το τεράστιο ποσό των τριακοσίων χιλιάδων γαλλικών φράγκων. Αγοράζει ένα μεγάλο σπίτι και το μετατρέπει σε μοναστήρι. Έχει ήδη αποφασίσει για τη δημιουργία του μοναχικού της τάγματος. Δεν ήταν άλλωστε μόνη. Τρεις φίλες της την ακολουθούν για να γίνουν πολύ σύντομα δώδεκα.

Η Αιμιλία επέλεξε το όνομα του Αγίου Ιωσήφ ως όνομα του προστάτη- Αγίου του τάγματός της αφού παρατήρησε ένα πίνακα του F.de Troy στην Toulouse, με θέμα τη γέννηση του Χριστού. Αρκετές δεκάδες γυναικείων ταγμάτων στη Γαλλία ήταν αφιερωμένα στον Άγιο Ιωσήφ. Η διαφοροποίηση που επινόησε η Αιμιλία ήταν ο προσδιορισμός στο όνομα του τάγματος «Άγιος Ιωσήφ της Εμφανίσεως». Η

²⁴² P. Hoesl, Με ολάνοιχτα πανιά, μετάφραση Σ. Γιαννακοπούλου Γραφείο Καλού Τύπου, Αθήνα 1982.

προσωνομία δεν υπονοεί την εμφάνιση του Αγίου Ιωσήφ στην ίδια, για να την ενθαρρύνει στην επιλογή της. Συνδέεται όμως με το ευαγγελικό γεγονός της εμφάνισης του αγγέλου στον έντρομο Ιωσήφ και την αναγγελία της θείας Ενσάρκωσης. (Χαρίτος, 2001, 40) Η Αιμιλία αποφασίζει λοιπόν να αφιερώσει το τάγμα της στον Ιωσήφ που συμβολίζει τον απλό καθημερινό άνθρωπο στον οποίο ο άγγελος αποκαλύπτει την Γέννηση του Χριστού.²⁴³ Επιθυμεί άλλωστε η ίδια το τάγμα της να βρίσκεται κοντά στη ζωή και τις δυσκολίες του καθημερινού ανθρώπου.

Σκοπός του τάγματος όπως διατυπώνεται στο καταστατικό ήταν λοιπόν η ιεραποστολή και η διάδοση μέσω της εκπαίδευσης, της φιλανθρωπίας, της χριστιανικής θρησκείας και παράλληλα η διάδοση της γαλλικής γλώσσας και του γαλλικού πολιτισμού.

Το καταστατικό του τάγματος υποβλήθηκε στον Επίσκοπο της Περιφέρειας το 1834 και εγκρίθηκε το 1835. Το Μάιο του 1842 απονέμεται και η Παπική ευαρέσκεια. Επίσης η γαλλική κυβέρνηση έδωσε την επίσημη συγκατάθεσή της το 1844.

Η Αιμιλία υπήρξε η πρώτη ηγέτης γυναικείου μοναχικού τάγματος που δεν περιόρισε την αποστολή της στο γαλλικό έδαφος αλλά προσέγγισε τις χώρες της Αφρικής και της Εγγύς Ανατολής προσπαθώντας να πλησιάσει «τους έχοντες ανάγκη ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους» βάσει των διατάξεων του καταστατικού. Αυτή η τακτική θα χαρακτηρίζει σταθερά τις δραστηριότητες του τάγματος καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του. Από το 1832 μέχρι το 1856 χρονιά του θανάτου της, η Αιμιλία ντε Βιαλάρ οργάνωσε μια σειρά από ιεραποστολές όπου συμμετείχε και η ίδια: Αλγερία, Παλαιστίνη, Βιρμανία, Λίβανος, Μάλτα, Τυνησία, Συρία, Ρώμη, Αυστραλία, Ελλάδα, Κύπρος. Μετά τον θάνατό της, το τάγμα συνέχισε το έργο της σε νέους σταθμούς: Ιταλία, Βρετανία, Ιρλανδία, Ταϊλάνδη, Ινδία, Περού, Μαυριτανία, Γουατεμάλα, Αϊτή, Ρουμανία. Όπως είδαμε,²⁴⁴ στην Ελλάδα οι Καθολικές Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ εμφανίζονται το 1846 στη Σύρο. Το 1848 ιδρύουν σχολείο στη Χίο. Το 1852 οι Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ ιδρύουν στα Χανιά Ορφανοτροφείο και από το 1895 εκπαιδευτήριο όπου τα μαθήματα διδάσκονται γαλλικά και ελληνικά. Το 1856 ιδρύεται στην Αθήνα το πρώτο τους Ορφανοτροφείο και το 1857 ιδρύεται το σχολείο

²⁴³ Ματθαίος 1,20: (...) Άγγελος Κυρίου παρουσιάστηκε στο όνειρο του Ιωσήφ και του είπε: Μη φοβηθείς Ιωσήφ να πάρεις μαζί σου τη Μαριάμ (...) διότι θα γεννήσει υιό τον οποίο θα ονομάσεις Ιησού (...). Όλα αυτά έγιναν για να εκπληρωθεί εκείνο το οποίο ελέχθη από τον Κύριο δια του Προφήτου (...).

²⁴⁴ Βλ. και κεφ. 4, σελ. 165.

των Αδελφών που είναι μεικτό. Το 1859 ιδρύεται το σχολείο του Πειραιά και το 1904 αρχίζει να λειτουργεί το σχολείο του Βόλου.

Μέχρι το 1971, έδρα του τάγματος όπου παρέμενε η Γενική Ηγουμένη και εκπαιδεύονταν οι μοναχές υπήρξε το προάστιο της Μασσαλίας, la Capelette. Σήμερα το Γενικό Ηγουμενείο του τάγματος βρίσκεται στο Παρίσι. Εκεί οι Αδελφές εκπαιδεύονται στο έργο της ιεραποστολής και προετοιμάζονται για τα απαραίτητα διπλώματα όπως της δασκάλας και της κοινωνικής λειτουργού.

Η Δυτική εκκλησία ανακήρυξε Αγία την Αιμιλία, σε επίσημη τελετή που έγινε στον Άγιο Πέτρο της Ρώμης το 1951.

Η Αιμιλία ντε Βιαλάρ αν και γόνος ιδιαίτερα ευκατάστατης οικογένειας, πέρασε μια ζωή λιτή σχεδόν φτωχική. Η τεράστια περιουσία της ξοδεύτηκε για την οργάνωση ιεραποστολών. Με τον τρόπο της προσπάθησε να εφαρμόσει και να διδάξει στις υπόλοιπες μοναχές τη βαθύτερη φιλοσοφία της που το περιεχόμενό της περιλαμβάνει τέσσερις λέξεις: SE DEVOUER A MOURIR,²⁴⁵ δηλαδή να θυσιάζεσαι για τον άλλον μέχρι θανάτου. Όπως η ίδια έγραφε στο καταστατικό της: «Θα συνεχίσουμε να αφιερώνουμε τις δυνάμεις μας στην ανακούφιση των δυστυχισμένων, στην περίθαλψη των αρρώστων, των φτωχών, στην εκπαίδευση των παιδιών, σε όλα τα έργα αγάπης και δε θα διστάσουμε να προσφέρουμε και την ίδια μας τη ζωή αν χρειαστεί. Αυτή την ευχή εκφράζουμε από την καρδιά μας και θα την πιστεύουμε πάντα».²⁴⁶ Εφαρμόζοντας αυτή την αρχή η ίδια πλησίασε ανθρώπους από διαφορετικές εθνικότητες και θρησκείες που βρίσκονταν σε ανάγκη, χωρίς ποτέ να τους αποκλείει από τη βοήθειά της. «Σπείρετε το καλό. Κάνετε να φυτρώσει το ωραίο» συνήθιζε να λέει στις υπόλοιπες μοναχές.

Σήμερα 1200 αδελφές περίπου, συνεχίζουν το έργο της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ και στις πέντε ηπείρους και ακολουθώντας το παράδειγμά της αφιερώνουν τον εαυτό τους σε έργα αγάπης, στον τομέα της εκπαίδευσης και της περίθαλψης ασθενών.

6. 2 Ιεραρχικές διαβαθμίσεις και δραστηριότητες του τάγματος

Πληροφορίες για την διοίκηση του τάγματος και τις ιεραρχικές διαβαθμίσεις των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ, συλλέξαμε από τον Χαρίτο (2001, 48, 49, 50, 58) και από τη συνέντευξη του καθολικού ιερέα Χανίων στο τάγμα των Καπουτσίνων, κ. Ρούσσο.

²⁴⁵ La Congrégation des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition (1922), Les ordres religieux, Marseille, σελ. 147.

²⁴⁶ Αιμιλία ντε Βιαλάρ, Γενικές αρχές των Αποστολικών έργων των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως (επιλογή κειμένων της ιδρύτριας), έκδοση των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως χ. χ, σελ. 4.

Η ιδρύτρια του τάγματος Αιμιλία ντε Βιαλάρ εκλέχτηκε το 1838, με άμεση ψηφοφορία των μελών ως Γενική Ηγούμενη, (Superieure Générale) και διοίκησε το τάγμα επί 18 χρόνια (1838-1856). Μετά το θάνατό της τη διαδέχτηκε η Emilie Julien, φίλη και συνεργάτης της ιδρύτριας διοίκησε το τάγμα για 22 χρόνια (1856-1878).

Από στοιχεία του Χαρίτου (2001, 48-49), πληροφορούμαστε ποιες ήταν οι Γενικές Ηγούμενες οι οποίες διαδέχτηκαν την Emilie Julien, καθώς και τους τόπους εγκατάστασης του Ηγουμενείου. Πιο συγκεκριμένα:

Μετά την Emilie Julien, τρίτη Ηγούμενη ήταν η Euprasie Maraval (1818-1890) την οποία διαδέχτηκε η Melanie Souquie (1820-1898). Το όνομά της συνδέεται με την καταγραφή των Χρονικών της Σχολής (Historique).

Οι υπόλοιπες Ηγούμενες του τάγματος υπήρξαν οι ακόλουθες:

-Celina Le Bouffo (1898-1927)

-M. Xavier Sognard (1927-1933)

-François de Sales Le Gal (1933-1947)

-Theresita Moret (1947-1959)

-Barthelemy Vignal (1959-1971)

-Adelaide Zantedeschi (1971-1983) και

-Cécilia Schembri (1989 μέχρι σήμερα)

Ύστερα από την εξάπλωση των ιδρυμάτων σε διάφορες χώρες, όπως είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια,²⁴⁷ το τάγμα, διαιρέθηκε το 1913 σε Περιοχές (Regions) για διοικητικούς λόγους καλύτερης οργάνωσης και κάθε περιοχή ήταν υπό την εποπτεία της Περιφερειακής Ηγούμενης (Superieure Regionale). Το 1959, οι χώρες-Περιοχές όπου ανέπτυξε τη δράση του το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ ονομάστηκαν Επαρχίες (Provinces). Υπεύθυνη των Επαρχιών, είναι η Έπαρχος (Superieure Provinciale) και αυτή η διοικητική διαίρεση ισχύει και σήμερα.

Οι κατά τόπους μονές των Αδελφών υπάγονται σε Επαρχίες. Για παράδειγμα η Επαρχία της Ελλάδας περιλαμβάνει 5 μονές: τρεις στην Αθήνα, μία στον Πειραιά και μία στο Βόλο. Η Έπαρχος της Ελλάδας είναι υπεύθυνη και για την Επαρχία της Κύπρου (η οποία περιλαμβάνει δύο μονές: μία στη Λάρνακα και μία στη Λευκωσία).

Το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ, ακολουθεί μια συγκεκριμένη εσωτερική δομή:

²⁴⁷ Βλ. και σελ. 53, 110.

Καταρχήν στην κορυφή όλων των τάγματος όπως και του συγκεκριμένου, βρίσκεται η *Αγία έδρα*: δηλαδή ο Πάπας-Επίσκοπος Ρώμης, πνευματικός ηγέτης όλων των καθολικών.

Τα υπόλοιπα επίπεδα του τάγματος είναι τα ακόλουθα:

- *Το Γενικό Ηγουμενείο του τάγματος (Παρίσι)*: Στους χώρους αυτούς, οι δόκιμες Αδελφές ετοιμάζονται για τις αποστολές τους και σπουδάζουν με σκοπό την απόκτηση διπλώματος ως κοινωνικοί λειτουργοί, νοσηλεύτριες και εκπαιδευτικοί. Όλες οι Αδελφές γνωρίζουν ξένες γλώσσες και είναι κάτοχοι πτυχίων.

- *Η Γενική Σύναξη των μοναχών (Conseil)*: αποτελείται από αντιπροσώπους του τάγματος, διαφόρων χωρών, όπου αυτό υπάρχει. Αυτοί οι αντιπρόσωποι εκλέγουν τη νέα Γενική Ηγουμένη

- *Η Γενική Ηγουμένη του Αγίου Ιωσήφ (Superieure Générale)*: η έδρα της είναι στο Παρίσι. Η θέση της αλλάζει κάθε 6 ή 9 χρόνια και εκλέγεται από τη Γενική Σύναξη των μοναχών (Conseil).

- *Οι Επαρχιακές Ηγούμενες (Superieures Provinciales)* Υπεύθυνες των Επαρχιών, λαμβάνουν οδηγίες και κατευθύνσεις για την οργάνωση των αποστολών, από τις Γενικές Ηγούμενες. Επισκέπτονται τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Επαρχία τους, συνεργάζονται και καθοδηγούν τις Ηγούμενες και τις Αδελφές των εκπαιδευτηρίων.

- *Οι Αδελφές - μέλη του τάγματος του Αγίου Ιωσήφ*: υπηρετούν διάφορες μορφές αποστολών, κυρίως εκπαιδευτικού χαρακτήρα.

Ως προς τους τόπους εγκατάστασης του Ηγουμενείου μετά από 5 χρόνια παραμονής του τάγματος στην Τουλούζη, το 1852, οι Αδελφές νοικιάζουν ένα οίκημα στην Μασσαλία. Ένα χρόνο αργότερα νοικιάζουν ένα άλλο κτίριο, στην ίδια πόλη. Από το 1863, 7 χρόνια μετά το θάνατο της ιδρύτριας, οι Αδελφές αγοράζουν ένα κτήμα με μεγάλο σπίτι ανατολικά της Μασσαλίας, στην Capelette. Εκεί παρέμεινε το Ηγουμενείο μέχρι το 1971. Από τότε η έδρα του τάγματος μεταφέρθηκε στο Παρίσι, όπου παραμένει μέχρι σήμερα (Χ. Χαρίτος, 2001, 48).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

7. Η λειτουργία της Σχολής όπως αναδύεται από το αρχείο της

7.1 Απόκτηση γης κι εγκατάσταση των Αδελφών στη Χαλέπα

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας²⁴⁸ η Γαλλική Σχολή άρχισε να λειτουργεί στα Χανιά το 1852, κατόπιν ενοικίασης μικρού οικήματος του Καμίτ Μπέη από τις Αδελφές, στη συνοικία του λιμανιού. Σύντομα (1856) οι Αδελφές αναγκάζονται να μετακομίσουν, γιατί το κτίριο αυτό κρίνεται πολύ μικρό και ακατάλληλο για τις εκπαιδευτικές και φιλανθρωπικές τους δραστηριότητες. Όμως και το επόμενο ενοικιαζόμενο, κρίνεται ανεπαρκές αφού είναι ερειπωμένο και ανθυγιεινό (Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων 1927-1938, 120). Για το λόγο αυτό οι Αδελφές νοικιάζουν ένα πιο ευρύχωρο οίκημα, κοντά στις εγκαταστάσεις των Καπουτσίνων.

Μετά την υπογραφή σύμβασης της Χαλέπας το 1878, παρατηρείται μια έντονη αύξηση της εμπορικής κίνησης στην πόλη των Χανίων, από Γάλλους, Άγγλους Αυστριακούς και Ιταλούς εμπόρους. Έτσι το μεγαλύτερο μέρος του εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου, περνάει στα χέρια των Ευρωπαίων (Γ. Τσίβης 1993, 225). Την ίδια περίοδο ο κρητικός λαός, με την ελευθερία που του εξασφάλιζε το άρθρο 15 από τη Σύμβαση της Χαλέπας, αναπτύσσει σε μεγάλο βαθμό τις πνευματικές του δυνάμεις, με την ίδρυση και λειτουργία σχολείων, την οργάνωση συλλόγων και την έκδοση εφημερίδων. Επίσης όπως πληροφορούμαστε, (Α. Χουρδάκης, 2002, 63) το 1893 φαίνεται πως η ιδιωτική εκπαίδευση ακμάζει στα Χανιά και ο τύπος της εποχής μιλάει με εγκωμιαστικές κριτικές, για το επίπεδο παρεχόμενης εκπαίδευσης των ιδιωτικών ιδρυμάτων. Αυτή η ώθηση στην εμπορική και πνευματική ανάπτυξη της πόλης, δεν άφησε ανεπηρέαστη τη Γαλλική Σχολή. Παρά την επανάσταση που ξεσπά στην Κρήτη το 1889 και οδηγεί την Τουρκία στην ανάκληση μέρους των προνομίων από τη Σύμβαση της Χαλέπας, οι μαθήτριες της Σχολής αυξάνονται συνεχώς και το 1893 φτάνουν τις 200. Ήδη αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2 το πρόβλημα στέγασης για τα παιδιά που φοιτούν στη Σχολή, αν και από το 1888 οι Αδελφές με την οικονομική

²⁴⁸ Βλ. κεφ. 2. 1, σελ. 33.

βοήθεια των Καπουτσίνων, είχαν επεκτείνει το ήδη υπάρχον κτίριο.²⁴⁹ Η αλλαγή των οικονομικών και κοινωνικών δεδομένων, θα οδηγήσει την Ηγουμένη Anne-Joseph Pocard στην αγορά νέου οικήματος στη Χαλέπα Χανίων, το 1895 κοντά στα ξένα Προξενεία.²⁵⁰

Την έγκριση αυτής της αγοράς πληροφορούμαστε από την αλληλογραφία της Anne-Joseph Pocard, με τη Γενική Ηγουμένη Melanie Souquie, στις 13 Αυγούστου 1892. Επίσης πληροφορούμαστε από έγγραφα αλληλογραφίας της ίδιας περιόδου, ότι το σχέδιο αγοράς της Ηγουμένης Anne-Joseph Pocard έγινε αποδεκτό μετ' επαίνων από τη Secrétaire Générale του Αγίου Ιωσήφ, της οποίας το όνομα δε γίνεται γνωστό και από τον υπεύθυνο του τάγματος των Καπουτσίνων μοναχών Frère Ange Marie.²⁵¹

Από την επικοινωνία της Ηγουμένης με τον τελευταίο, φαίνεται η στενή συνεργασία των δύο ταγμάτων, αφού στην επιστολή του ο Frère Ange Marie αναφέρει στις Αδελφές ότι τους επιστρέφει το σχέδιο του νέου σπιτιού, ενώ παράλληλα τις συγχαίρει για την επιτυχή εκλογή τους.

Στο Χρονικό αναφέρεται η αγορά του ακινήτου της Χαλέπας στις 14 Νοεμβρίου 1895 (τ. Α, 27). Όμως η ακριβής ημερομηνία αγοράς, βάσει των συμβολαίων που επίσης αποτελούν μέρος του αρχειακού υλικού αυτής της εργασίας²⁵² είναι 8-11-1895 (αρ. συμβολαίου 14.560). Το οικόπεδο ήταν ιδιοκτησία του Ντεφτερδάρη, δηλαδή του αρχιλογιστή στα οικονομικά του δημοσίου Κρήτης. Το όνομά του ήταν Εσσάτ Βέης Χατζαδές.²⁵³ Το οικόπεδο περιλάμβανε το σπίτι με τρία ισόγεια δωμάτια, δύο διαδρόμους και πέντε ανώγεια δωμάτια. Επίσης παραπλεύρως του σπιτιού υπήρχαν μαγειρεία, οι αχυρώνες, οι στάβλοι, περιβόλι με διάφορα οπωροφόρα δέντρα, πηγάδι και στέρνα. Πληροφορούμαστε επίσης από το συμβόλαιο αυτό, ότι η αγορά μαζί με τα υπόλοιπα συμβολαιογραφικά έξοδα και την εγγραφή του τίτλου στο υποθηκοφυλακείο, στοίχισε 27.453 γαλλικά φράγκα.

²⁴⁹ Βλ. κεφ. 2 1, σελ. 36.

²⁵⁰ Βλ. και 2.6, σελ. 145.

²⁵¹ Registre des Correspondances La Cannée Haléra, 1892-1960 σελ. 1-3. Η Melanie Souquie άσκησε το αξίωμα της Γενικής Ηγουμένης από το 1890 μέχρι το 1898 και δεν επισκέφθηκε ποτέ τα Χανιά.

²⁵² Βλ. και σελ. 18, κατηγορία 26.

²⁵³ Αναφέρεται ακόμα ότι το υπάρχον κτίσμα εντός του οικοπέδου, είχε ανεγερθεί από τον προηγούμενο ιδιοκτήτη, ονόματι Χουσεϊν. Ο πωλητής ενήργησε ως πληρεξούσιος της συζύγου του Σενιγές Χανούμ, κόρης του Μελέκ Μπέη από το Ηράκλειο. Οι υπόλοιποι συμβαλλόμενοι ήταν η αγοράστρια Anne-Joseph Pocard και ο συμβολαιογράφος Νικόλαος Στεφανίδης. Παρευρέθηκε επίσης η Αδελφή Valentine Egu (Πρόκειται για την Αδελφή που ήρθε στα Χανιά και υπηρέτησε ως νοσοκόμα στο νοσοκομείο της Σητείας, για δύο χρόνια). Ως μάρτυρες παρευρέθηκαν ο Ιωάννης Ζερβάκης και ο Χριστόφορος Κιαγιάδης. Το οικόπεδο ήταν συνολικής έκτασης 8.746 τετραγωνικών μέτρων και συνόρευε με τα κτήματα του Θεμιστοκλέους Μητσotάκη, της Νεσρέ Χανούμ Μελιγγουνοπούλας (συζύγου Χουσεϊν Καλλιοντζάκη). Συνόρευε ακόμα με το δρόμο των Βυρσοδεμνείων (νταμπακαριών) και το δρόμο της Χαλέπας.

Ως προς τον τρόπο συγκέντρωσης των χρημάτων, δεν γνωρίζουμε λεπτομέρειες από το Χρονικό και τα υπόλοιπα έγγραφα της Σχολής. Σύμφωνα με πληροφορίες της Μ. Ασημομύτη - Εκκεκάκη (2004, 35) οι Αδελφές οργάνωσαν λοταρίες στα Χανιά, στις υπόλοιπες πόλεις της Κρήτης και σε πλοίο Άγγλου υποπλοίαρχου, πουλώντας δικά τους χειροποίητα κεντήματα. Επίσης δέχτηκαν μεγάλες δωρεές από φίλους της Σχολής.

Με αυτό τον τρόπο, κατάφεραν και συγκέντρωσαν έγκαιρα όλο το απαιτούμενο ποσό. Το διώροφο αρχικό κτίσμα του Χουσεϊν που περιήλθε στην κατοχή των Αδελφών, είναι το τμήμα της Σχολής με το αέτωμα, το οποίο διατηρείται μέχρι σήμερα. Αργότερα για τις ανάγκες του εκπαιδευτηρίου χτίστηκαν οι πλαϊνές πτέρυγες, με επιπλέον αίθουσες.

Στις 30 Μαρτίου 1900, οι Αδελφές αγόρασαν και το οικόπεδο αριστερά της Σχολής μαζί με κτίσμα, περιβόλι και αμπέλια συνολικής έκτασης 2.250 τ. μ. Πωλητής ήταν ο Χουσεϊν Καλιοντζάκης και αγοράστρια ήταν η Anne-Joseph Pocard. Παρούσα ήταν για δεύτερη φορά η Αδελφή Valentine Egu. Η αγορά αυτή κόστισε 13.500 γαλλικά φράγκα. Για τη συγκέντρωση των χρημάτων αυτών όπως πληροφορούμαστε από το Χρονικό, (τ. Α, 27) οι Αδελφές αξιοποίησαν χρήματα προηγούμενης αγοραπωλησίας.²⁵⁴

Από το κεφάλαιο 2. 2 της εργασίας, γνωρίζουμε πως η μετακόμιση, πραγματοποιείται το 1896. Επίσης, έχει ήδη αναφερθεί πως μαζί με τις τρεις Αδελφές που αναχώρησαν προς τη Χαλέπα, ήρθαν και τρεις εσωτερικές, ενώ με την έναρξη της νέας χρονιάς, πενήντα ακόμα μαθήτριες εμφανίστηκαν στη Γαλλική Σχολή της Χαλέπας.²⁵⁵

7. 2 Σκοποί και στόχοι της Σχολής

Από τη μελέτη του πρώτου Καταστατικού του Τάγματος (1835), διαπιστώνουμε ότι οι Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ οριοθετούν το έργο τους στην περιθαλψη των αρρώστων, σε έργα φιλανθρωπίας και στην εκπαίδευση των παιδιών, με ιδιαίτερη

²⁵⁴ Στις 5 Οκτωβρίου 1892 είχαν αγοράσει οικόπεδο από Έλληνα ονομαζόμενο Αξελό, έναντι 5.300 γαλλικών φράγκων, πλησίον του Γαλλικού Προξενείου, στη Χαλέπα. Το οικόπεδο αυτό πωλήθηκε στον Joseph Franco έναντι 4.900 γαλλικών φράγκων, την 1^η Μαρτίου 1900. Με τα χρήματα αυτά, κάποιες οικονομίες τους και χορήγηση δανείου από την Εθνική Τράπεζα Ελλάδος ύψους 5.000 γαλλικών φράγκων (με τόκο 6%), οι Αδελφές συμπλήρωσαν το ποσό και ξεχρέωσαν και τη Τράπεζα μέχρι το 1901.

²⁵⁵ Βλ. και κεφ. 2. 2 σελ. 37.

μέριμνα για τα πιο φτωχά. Την ίδια πληροφορία επιβεβαιώνουμε από το Χρονικό της Σχολής (τ. Α, 2-3).

Διαβάζοντας το κείμενο,²⁵⁶ διαπιστώνουμε ότι οι Αδελφές από την αρχή της εγκατάστασής τους στα Χανιά, πρόσφεραν δωρεάν ιατρικές βοήθειες σε όποιον άρρωστο το ζητούσε, ενώ παράλληλα ασχολούνταν με τη μόρφωση και τη διαπαιδαγώγηση όλων των παιδιών, ανεξαρτήτως θρησκευματος.

Σύμφωνα με μεταγενέστερο Καταστατικό των Αδελφών (La Congrégation des Soeurs de St Joseph de l'Apparition, Paris 1923, 75),²⁵⁷ το κύριο έργο της Αδελφότητας είναι φιλανθρωπικό και εκπαιδευτικό, όπως επίσης και προσφορά ιατρικής περίθαλψης, απευθυνόμενη σε ανθρώπους ανεξαρτήτως θρησκείας, κοινωνικής και οικονομικής προέλευσης.

Από το 1900 ο ρόλος των Αδελφών στα Χανιά, εστιάζεται κυρίως στα εκπαιδευτικά και στα φιλανθρωπικά έργα. Από τον παλαιότερο κανονισμό της Σχολής²⁵⁸ (1902), πληροφορούμαστε ότι ο βασικός σκοπός του ιδρύματος είναι *η πνευματική, ηθική διάπλαση κι η εκπαίδευση των μικρών κοριτσιών* (άρθρο 1).

Επίσης με ιδιαίτερη φροντίδα, γίνονται δεκτά τα ορφανά παιδιά. Στο άρθρο 2, αναφέρεται ότι οι Αδελφές δεν θα αρνούνται την παρουσία τους. Αντίθετα σε συνεννόηση με τον Ηγούμενο²⁵⁹ θα τους παρέχεται στέγη, τροφή, ενδύματα και μόρφωση, δωρεάν. Επιπλέον οι άποροι καθολικοί μαθητές της Σχολής (όταν πρόκειται για εξωτερικούς), δεν θα επιβαρύνονται με δίδακτρα που θα αναλαμβάνουν οι Αδελφές.

Ενδιαφέρον έχουν επίσης οι εκπαιδευτικοί στόχοι της Σχολής: Εκτός από την ενασχόληση των μαθητριών με τα Οικοκυρικά,²⁶⁰ η ανάγκη εκμάθησης τριών διαφορετικών γλωσσών από τις μαθήτριες, αποτελεί έναν από τους στόχους του ιδρύματος κι επισημαίνεται στο άρθρο 3 του καταστατικού (1902). Διαπιστώνουμε ακόμα μέσω αυτού του άρθρου, πόσο καλά τα τάγματα γνώριζαν τα κοινωνικά δεδομένα της πόλης: «επειδή στη χώρα όπου βρισκόμαστε πολλές γλώσσες είναι σε

²⁵⁶ Βλ. και σελ. 34.

²⁵⁷ Όπως διαβάζουμε στο Καταστατικό, (La Congrégation des Soeurs de St Joseph de l'Apparition, Paris 1923, (σελ. 76) Ο βασικότερος σκοπός των Αδελφών είναι η θεραπεία του σώματος και η καλλιέργεια του πνεύματος, για να οδηγηθούν οι ψυχές στην έννοια του υπερφυσικού και να πλησιάσουν το Θείο.

²⁵⁸ Ο Κανονισμός αυτός συντάσσεται και συνυπογράφεται στα Χανιά από τις Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ και τους Καπουτσίνους μοναχούς, 7 χρόνια μετά την εγκατάσταση της Σχολής στη Χαλέπα. Πριν από αυτόν δεν βρέθηκε κάποιος άλλος για τον τρόπο λειτουργίας του ιδρύματος.

²⁵⁹ Εννοεί τον Ηγούμενο του τάγματος των Καπουτσίνων. Οι Αδελφές έπρεπε να συνεννοούνται μαζί του για τα θέματα που αφορούσαν τα άπορα και ορφανά παιδιά.

²⁶⁰ Στο καταστατικό αναφέρονται ως γυναικείες δουλειές.

χρήση, για να είμαστε ωφέλιμοι σε όλους και να προσεγγίσουμε μεγάλη μερίδα ανθρώπων, δίνουμε εντολή όπως (...) στη μελέτη του πιάνου και της *γαλλικής* προστεθεί η *ελληνική* και η *ιταλική γλώσσα*». Εξάλλου επισημαίνεται, ότι οι μαθήτριες θα πρέπει να αποδεικνύουν την πρόοδό τους στις ετήσιες εξετάσεις των διαφορετικών γλωσσών (...).

Ένα άλλο σημαντικό σημείο του άρθρου 3, είναι η σαφής επιρροή των δύο ταγμάτων στην θρησκευτική εκπαίδευση των καθολικών μαθητριών και ο επιτακτικός τόνος αυτής της διατύπωσης. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά «...Θέλουμε πάνω από όλα να διδάσκεται η κατήχηση στις καθολικές μαθήτριες και να παρακολουθούν τα Μυστήρια. Θα πρέπει επίσης να παρευρίσκονται καθημερινά στη θεία λειτουργία και στους εσπερινούς, τις Κυριακές και τις γιορτινές μέρες».²⁶¹

Όπως διαβάζουμε στον Κανονισμό για τη διοίκηση του τάγματος (σελ. 187), σκοπός των Αδελφών είναι να προσπαθήσουν να αναθρέψουν παιδιά ολοκληρωμένα, με καλούς τρόπους συμπεριφοράς και εφόδιο την εκπαίδευση και την αρετή.

Στα μετέπειτα χρόνια, όπως διαβάζουμε σε ανακοίνωση του ιδρύματος το 1962, ο σκοπός της Σχολής παραμένει ίδιος και είναι «η ανάπτυξη πνευματικών ικανοτήτων των μαθητριών μέσω της διδασκαλίας, του καλού παραδείγματος και της αγωγής, για τη δημιουργία ηθικών χαρακτήρων».

Ως προς τους εκπαιδευτικούς στόχους του ιδρύματος, ενδιαφέροντα στοιχεία προσφέρει ακόμη η αλληλογραφία της Σχολής (Registre des correspondances), με τους αντιπροσώπους της Γαλλικής Πρεσβείας και του Προξενείου.

Μελετώντας αυτά τα έγγραφα διαπιστώνουμε, πως η διάδοση της γαλλικής γλώσσας και του γαλλικού πολιτισμού, παρέμεινε ένας από τους βασικότερους σκοπούς του τάγματος, μέχρι το κλείσιμο του εκπαιδευτηρίου το 1983 και επιβεβαιώνεται με διάφορους τρόπους, από τα ακόλουθα ενδεικτικά αποσπάσματα επιστολών:

Στις 18 Ιουνίου 1913 η Anne-Joseph Pocard ευχαριστεί το Γάλλο Πρόξενο, για την τιμητική διάκριση που της απένειμε το γαλλικό κράτος: «...μια πολύτιμη ενθάρρυνση όσων μοχθούν στη ζωή τους, μεταδίδοντας την αγάπη τους για τη Γαλλία, στον υπόλοιπο κόσμο...» (Registre des correspondances σελ. 42).

Σε επόμενη σελίδα (Registre des correspondances σελ. 47), η Ηγουμένη αναφέρει στην Πρεσβεία ότι τα γαλλικά βιβλία – βραβεία που απένειμαν οι Αδελφές, στις άριστες τελειόφοιτες μαθήτριες της Σχολής το 1947, θα πρέπει από το επόμενο έτος

²⁶¹ Στο μέλλον οι θρησκευτικές υποχρεώσεις των μαθητριών δεν τηρούνται τόσο αυστηρά. Εξ άλλου οι περισσότερες από τις μαθήτριες είναι ορθόδοξες.

να δοθούν στις καλύτερες μαθήτριες κάθε τάξης, αποτελώντας κίνητρο της Σχολής, για αποδοτικότερα αποτελέσματα στη διάδοση της γαλλικής γλώσσας.

Το Μάιο του 1949 (Registre des correspondances, σελ. 92-93), η Ηγουμένη ζητεί από την Πρεσβεία να στείλει (όπως και την προηγούμενη χρονιά) ένα μέλος της για να συμμετάσχει στην επιτροπή των εξετάσεων γαλλικής.

Διαβάζουμε στην Αλληλογραφία: «...Θα ήταν κρίμα να εγκαταλειφθεί μία τέτοια πρωτοβουλία, αφού όπως φάνηκε είχε ικανοποιητικά αποτελέσματα και συνέβαλε αποφασιστικά στην εξέλιξη των γαλλικών (...).»

Ένα χρόνο μετά στις 5 Μαΐου 1950 (Registre des correspondances, σελ. 117), η Διευθύντρια της Σχολής ενημερώνει τον Γάλλο Πρέσβη για τα νέα της Σχολής, αναφέροντας χαρακτηριστικά: «παρά τον υπερβολικό φόρτο δουλειάς του ελληνικού σχολείου²⁶² η καλλιέργεια της γαλλικής γλώσσας, βρίσκεται πάντα σε μεγάλη άνθηση...».

Το 1964 πριν κλείσουν οριστικά το Ελληνικό και Γαλλικό Γυμνάσιο²⁶³, η Ηγουμένη γράφει στο Χρονικό (τ. Β, 78-79) λίγα λόγια για τον κύριο σκοπό των Αδελφών στη Σχολή. Υπενθυμίζει στην υπόλοιπη Κοινότητα, ότι δε βρίσκεται στη Κρήτη για να εισπράξει κάποια οικονομικά οφέλη. Επισημαίνει ακόμα πως, ο σκοπός των Αδελφών πρέπει να είναι το πλησίασμα του Άλλου, η δημιουργία δεσμών επικοινωνίας με τους υπόλοιπους ανθρώπους χωρίς προκαταλήψεις κι η ανακούφισή τους από τον ανθρώπινο πόνο.

Ιδιαίτερη φροντίδα ζητεί η Ηγουμένη, για τις μαθήτριες με οικονομικές δυσκολίες. Υπογραμμίζει στο προσωπικό, ότι οι γονείς τους, εργάτες κι οι άνθρωποι του μόχθου είναι άτομα αξιοσέβαστα. Τονίζει λοιπόν στις Αδελφές την ανάγκη του φιλανθρωπικού έργου.²⁶⁴

Πριν αναχωρήσει το τάγμα των Αδελφών από το νησί το 1983, μετά το κλείσιμο όλων των τμημάτων της Σχολής, διαβάζουμε στο Χρονικό μία τελευταία σκέψη τους (τ. Β, 167). Θεωρούν ότι η παρουσία τους στα Χανιά δικαιώθηκε, αφού οι γονείς κατάλαβαν πως ο σκοπός τους δεν ήταν το κέρδος, αλλά η ουσιαστική προσφορά εκπαίδευσης και γενικότερης παιδείας, στις μαθήτριες του ιδρύματος.²⁶⁵

²⁶² Εννοεί το Ελληνικό Ιδιωτικό Γυμνάσιο της Σχολής.

²⁶³ Όπως έχει ήδη αναφερθεί το Γαλλικό Γυμνάσιο έκλεισε στο τέλος του σχολικού έτους 1965. Το Σεπτέμβριο του 1966 έκλεισε και το Ελληνικό Γυμνάσιο. Βλ. και σελ. 125.

²⁶⁴ Βλ. και κεφ. 2, σελ. 120.

²⁶⁵ Βλ. και κεφ. 2, σελ. 142

7.3 Η δομή και λειτουργία της Σχολής

7.3.1 Τα πρώτα χρόνια

Από το 1852, έτος εγκατάστασης των Καθολικών Καλογραιών στα Χανιά, μέχρι το οριστικό κλείσιμο της Σχολής το 1983, το εκπαιδευτικό ίδρυμα του Αγίου Ιωσήφ πέρασε από διάφορες φάσεις λειτουργίας, που βρίσκονταν σε άμεση συνάρτηση με τα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα της εποχής.

Εκτός από την παροχή ιατρικής φροντίδας και εκπαιδευτικής διαπαιδαγώγησης, που ήδη αναφέρθηκε στο κεφ. 2. 1 (σελ. 34) και όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε και από το σχεδιάγραμμα του παραρτήματος 1 (σελ. 344), από τα πρώτα χρόνια του ερχομού τους στα Χανιά, οι Αδελφές είχαν οργανώσει και Ορφανοτροφείο άπορων παιδιών (κεφ. 2. 1 σελ. 36). Παράλληλα με την αγορά οικήματος στη Χαλέπα το 1895, η Σχολή των Χανίων, συνεχίζει κανονικά τη λειτουργία της. Διαπιστώσαμε επίσης (κεφ. 2. 2 σελ. 39), ότι κατά τη διάρκεια των αιματηρών γεγονότων του 1896, οι μοναχές βοηθούν όλους τους κατοίκους αδιακρίτως, προσφέροντας ιατρικές φροντίδες. Για το λόγο αυτό, η Ηγουμένη στέλνει στα γαλλικά νοσοκομεία Σητείας και Ιεράπετρας, δύο Αδελφές,²⁶⁶ κατόπιν αιτήματος του ναυάρχου Pottier. Έτσι συμπεραίνουμε, ότι και την περίοδο αυτή, το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ εκτός του εκπαιδευτικού του έργου, συνέχιζε να καλύπτει και ιατρικές ανάγκες του πληθυσμού.

Μετά την εγκατάσταση των Αδελφών στη Χαλέπα το 1896, η Σχολή Χανίων εξακολουθεί να λειτουργεί ανεξάρτητα από τη Σχολή της Χαλέπας, μέχρι τον Αύγουστο του 1914. Από τότε και οι δύο Σχολές, δουλεύουν σε μια ενιαία εκπαιδευτική γραμμή έως το 1920, εξυπηρετώντας παράλληλα τα παιδιά της Χαλέπας και των Χανίων. Δεν υπάρχουν άλλες διευκρινίσεις για τον τρόπο λειτουργίας της Σχολής Χανίων, τα χρόνια αυτά. Γνωρίζουμε επίσης, ότι το 1920 η Σχολή Χανίων κλείνει, ύστερα από εντολή της πρώτης Βοηθού του τάγματος Gonzague Laumaille, λόγω έλλειψης προσωπικού στη Χαλέπα. Θα ανοίξει πάλι το 1928, κατόπιν πίεσης της τοπικής κοινωνίας και θα κλείσει οριστικά με την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου (βλ. και σελ. 42, 64-65). Αναλυτικές εξηγήσεις για τον τρόπο λειτουργίας της Σχολής Χανίων από το 1852 μέχρι το 1940, δεν έχουν βρεθεί εκτός του Χρονικού κι ενός Κανονισμού της Σχολής, του 1902. Ωστόσο όπως πληροφορηθήκαμε (Registre des correspondances 1892-1962 σελ. 112), όλα τα έγγραφα της Σχολής Χανίων, είχαν

²⁶⁶ Πρόκειται για τις Αδελφές Valentine και Clarisse. Όπως είδαμε και στο 2. 2 σελ. 41.

μεταφερθεί στη Χαλέπα. Σύμφωνα με μαρτυρίες των Αδελφών, το σύνολο των εγγράφων αυτών, καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της κατοχής, όταν οι Γερμανοί κατέλαβαν το μεγαλύτερο μέρος του ιδρύματος. Έχει επίσης διευκρινιστεί ότι, ορισμένα στοιχεία, όπως ενδεικτικούς αριθμούς μαθητών της Σχολής Χανίων, με εθνικότητες και θρησκεύματα από το 1852 μέχρι το 1900, πληροφορούμαστε μόνο από έγγραφα του Καταλόγου Αλληλογραφίας όπου είχαν αντιγραφεί (Registre des correspondances 1892-1962 σελ. 112-116, βλ. και κεφ. 2, 42).

7. 3. 2 Η Σχολή στη Χαλέπα

Πληροφορίες για τη Σχολή της Χαλέπας ως προς τις εκπαιδευτικές διαβαθμίσεις και τον τρόπο λειτουργίας της, αρχίζουμε να συγκεντρώνουμε από το Βιβλίο Εξερχόμενων Εγγράφων Γαλλικής Σχολής (1927-1938). Για τα προηγούμενα χρόνια δεν έχουμε στοιχεία αναλυτικά. Από την Αλληλογραφία της Σχολής (Registre des correspondances 1892-1962 σ. 158) και όπως βλέπουμε και στο σχεδιάγραμμα του παραρτήματος 1 (σελ. 344), μαθαίνουμε ότι τα πρώτα χρόνια στη Χαλέπα, λειτουργούσε εκτός του εκπαιδευτικού τμήματος και Ορφανοτροφείο.²⁶⁷ Ακόμα, πληροφορούμαστε από το τρίτο κεφάλαιο του Κανονισμού για τη διοίκηση και τα έθιμα του τάγματος (άρθρο 4, σελ. 188-189), ότι τα παιδιά του Ορφανοτροφείου γίνονταν δεκτά δωρεάν κι οι Αδελφές επεδίωκαν να τους προσφέρουν από νωρίς, εκπαίδευση που θα εξασφάλιζε μελλοντικά την επαγγελματική τους επιτυχία, στη δουλειά που θα επέλεγαν. Παράλληλα φρόντιζαν να τα εισάγουν στη χριστιανική ζωή, με στέρεη εκκλησιαστική διδασκαλία.²⁶⁸

Επιπλέον, προτού τα παιδιά φύγουν από το Ορφανοτροφείο, φρόντιζαν να τους εξασφαλίσουν θέσεις εργασίας, τα εφοδίαζαν με τον κατάλληλο ιματισμό και ήταν σε συνεχή επαφή μαζί τους για οποιαδήποτε βοήθεια.

Επίσης, από το Χρονικό, ήδη γνωρίζουμε, ότι στη Σχολή λειτουργούσε και Οικοτροφείο (τ. Α, 20). Από την ίδια πηγή μαθαίνουμε, ότι εκτός των μαθημάτων που γίνονταν στα γαλλικά, οι μαθήτριες προετοιμάζονταν και για την απόκτηση γαλλικών

²⁶⁷ Μετά το 1899 δεν έχουμε άλλες πληροφορίες για το Ορφανοτροφείο της Σχολής (Registre des correspondances σ. 159).

²⁶⁸ Τα κείμενα αναφέρονται στα πρώτα χρόνια ίδρυσης του τάγματος και λειτουργίας των Ορφανοτροφείων. Γι αυτό και η χριστιανική διδασκαλία των Αδελφών, θα πρέπει να απευθυνόταν σε καθολικά παιδιά.

διπλωμάτων. Το 1912 (τ. Α, 38) 4 μαθήτριες αποκτούν το *brevet de capacité pour l'enseignement primaire*. Πρόκειται για γαλλικό πτυχίο²⁶⁹ που αποκτούσαν οι μαθήτριες μετά από 10 χρόνια γαλλικών, αντιστοιχούσε στο δίπλωμα του ελληνικού Διδασκαλείου και με αυτό οι κάτοχοί του μπορούσαν να διδάξουν στη στοιχειώδη εκπαίδευση. Δεν γνωρίζουμε αν και στα προηγούμενα χρόνια, μαθήτριες της Σχολής απέκτησαν αυτά τα διπλώματα. Από το 1916, κατόπιν μεσολάβησης του Πρόξενου Brigage, η Σχολή αποκτά επίσημη άδεια ώστε οι εξετάσεις των γαλλικών πτυχίων, να διενεργούνται στη Χαλέπα. Ακόμα, από αυτή τη χρονιά, ύστερα από συζήτηση με τον Πρόξενο, οι Αδελφές εξασκούν τις υποψήφιες στο πνεύμα της τελικής εξέτασης, διενεργώντας πρόχειρες προφορικές και γραπτές εξετάσεις, μέσα στο χρόνο.

Εκτός του *brevet*, οι μαθήτριες από το 1916 διαγωνίζονταν και στο *certificat*. Το *certificat* ήταν μια πιστοποίηση γνώσεων γαλλικής μετά από την ολοκλήρωση του πρώτου επιπέδου στο βασικό κύκλο σπουδών, διάρκειας 5-6 ετών.

Το δυσκολότερο γαλλικό πτυχίο της Σχολής ήταν το *baccalauréat*.

Το *baccalauréat* που ισχύει και σήμερα στο γαλλικό εκπαιδευτικό σύστημα, εξασφαλίζει στους Γάλλους μαθητές την είσοδό τους σε Πανεπιστήμια της Γαλλίας και αντιστοιχούσε στο απολυτήριο του ελληνικού εξατάξιου Γυμνασίου. Η χορήγησή του όμως ήταν πολύ δύσκολη, γιατί προϋπέθετε την παρακολούθηση όλων των μαθημάτων του γαλλικού προγράμματος (Γλώσσας, Θρησκευτικών, Μαθηματικών, Γεωγραφίας, Φυσικής, Χημείας κ. λ .π) στη γαλλική γλώσσα. Σε όλα τα έτη λειτουργίας της Σχολής, ελάχιστες μαθήτριες έγιναν κάτοχοι και του *baccalauréat*.²⁷⁰

Στα επόμενα χρόνια παρατηρούμε ότι στην επιτροπή της Σχολής συμμετέχουν μέλη ή Γραμματείς της Γαλλικής Πρεσβείας, και μέλη της Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών.²⁷¹ Για το λόγο αυτό, οι εξετάσεις γαλλικών αποκτούν ιδιαίτερη αίγλη και προσδίδουν κύρος στη Σχολή.

Ποια ήταν όμως η δομή της Σχολής, σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία;

Γνωρίζουμε από την Αλληλογραφία του ιδρύματος (*Registre des correspondances* σ. 161), ότι από το 1914, τμήματα ελληνικής γλώσσας λειτουργούσαν σε αυτό, χωρίς να

²⁶⁹ Σύμφωνα με την Ασημομύτη-Εκκεκάκη (Ρέθυμνο 2004, 66) το δίπλωμα αυτό είχε θεσμοθετηθεί στη Γαλλία περίπου 100 χρόνια πριν.

²⁷⁰ Όπως αναφέρει η Ηγουμένη σε επιστολή της στο Γάλλο Πρόσβη στις 21-9-47 (*Registre des correspondances*), από το 1915 έως το 1938 το σχολείο είχε πολλές επιτυχίες στα γαλλικά πτυχία: 67 μαθητές πέτυχαν στο *certificat*, 83 μαθητές πήραν το *brevet* και μόνο 6 το *baccalauréat*.

²⁷¹ Για παράδειγμα το 1948 συμμετέχει στη επιτροπή ο κ. Burgaud μέλος της Πρεσβείας. Το 1950 λαμβάνει μέρος στην επιτροπή η κ. Jordan γραμματέας της Πρεσβείας, ενώ το 1953 πληροφορούμαστε τη συμμετοχή του ζεύγους Bingen μελών της Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών.

μας παρέχονται άλλες πληροφορίες (βλ. και σχεδιάγραμμα παραρτήματος 1, σελ. 344).

Το 1927 αποτελεί ένα σημαντικό έτος, ως προς τη λειτουργία της Σχολής. Όπως μαθαίνουμε από δύο εξερχόμενα έγγραφα της Ηγουμένης Colette (Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων 1927-1938, σελ. 1-2, 7 8-4-1933 και 12-6-1933),²⁷² αυτή τη χρονιά, αρχίζει να λειτουργεί το Δημοτικό σχολείο του εκπαιδευτηρίου. Διδάσκει ελληνικά η δασκάλα Ζαφειροπούλου, ελληνικής υπηκοότητας, απόφοιτος Ελληνικού Γυμνασίου, από το **1928** μέχρι το **1935**. Έχει όμως ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι, οι μαθητές και οι μαθήτριες, είναι ξένου θρησκευματος και ξένης υπηκοότητας. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να διδάσκονταν και μαθήματα στα γαλλικά από τις Αδελφές, και συγκεκριμένα γαλλικά και εργόχειρο (τα κορίτσια), όπως αποδεικνύει εξερχόμενο έγγραφο του 1939 (Αλληλογραφία 1938-39, 52).²⁷³

Από το **1935** μέχρι το κλείσιμο του Δημοτικού (**1949**) προσλαμβάνεται για τη διδασκαλία όλων των ελληνικών μαθημάτων η εκπαιδευτικός Σοφία Ζουριδάκη από τα Χανιά, με απολυτήριο Γυμνασιακού Παρθεναγωγείου (Αλληλογραφία 1938-39, σελ.1).

Το Δεκέμβριο του 1938, από αλληλογραφία που λαμβάνει κατά λάθος η Υπεύθυνη της Χαλέπας, πληροφορούμαστε ότι υπάρχει Γαλλική Σχολή και στο Ηράκλειο. Δεν γνωρίζουμε όμως τίποτα παραπάνω, σχετικά με τη Σχολή αυτή, από το αρχειακό υλικό.²⁷⁴

Το 1928, σύμφωνα με εξερχόμενο απαντητικό έγγραφο της Σχολής²⁷⁵ (Β. ε. ε 1927-1938, 4, 2/5/1933), λειτουργούν στη Χαλέπα οι δύο πρώτες ελληνικές γυμνασιακές τάξεις, χωρίς όμως οι τάξεις αυτές να έχουν αναγνωριστεί από το ελληνικό Υπουργείο παιδείας. Στο «**Ελληνικό Ημιγυμνάσιον**» όπως ονομάζεται, διδάσκει τα ελληνικά μαθήματα από το **1928-1931** ο Στέφανος Μουζουράκης, φιλόλογος διορισμένος στην Εμπορική Σχολή Χανίων. Τα επόμενα 6 χρόνια (**1931-1937**), αναλαμβάνει τη διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων, ο φιλόλογος Εμμανουήλ Περισσάκης, επίσης διορισμένος στην Εμπορική Σχολή. Και οι δύο, δούλεψαν

²⁷² Η αναφορά στο Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων 1927-1938 είναι συχνή και θα γίνεται με τα αρχικά του τίτλου του (Βιβλ. εξερχ. εγγρ).

²⁷³ Σε πίνακα του εγγράφου με το ξένο διδακτικό προσωπικό του Δημοτικού σχολείου της Σχολής, οι καθηγήτριες αυτές ήταν 3: 2 Αδελφές η Soeur Amelie και η Soeur Jeanne και μία λαϊκή η Mlle Giangi.

²⁷⁴ Στο τέλος του εγγράφου 119/30-12-1938 η Διευθύντρια της Σχολής αναφέρει απευθυνόμενη στη Γενική Επιθεώρηση: (...) Εσωκλείστως αποστέλλομεν υμίν την αίτησιν της Διευθύντριας της Γαλλικής Σχολής Ηρακλείου σταλείσα ημίν κατά λάθος (Αλληλογραφία 1938-1939, 21).

²⁷⁵ Είναι το πρώτο εξερχόμενο έγγραφο της Σχολής που αναφέρεται στη λειτουργία των δύο γυμνασιακών τάξεων.

υπερωριακά στη Γαλλική Σχολή. Από το 1937 έως το 1947 (έτος διορισμού του στο δημόσιο), εργάστηκε στη Σχολή της Χαλέπας και ο φιλόλογος Χρήστος Συννεφάκης. Ακόμα, από το Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων (1927-1938, 63), μαθαίνουμε πως το έτος 1936-37 λειτουργούσε στη Σχολή και Νηπιαγωγείο. Το Φεβρουάριο του 1938, πληροφορούμαστε τη διακοπή λειτουργίας του²⁷⁶ λόγω ελάχιστου αριθμού μαθητών και επειδή η Σχολή αδυνατεί να καταθέσει στην Επιθεώρηση τα σχετικά έγγραφα (ειδική άδεια λειτουργίας του Νηπιαγωγείου και τα χαρτιά της Νηπιαγωγού με την αντίστοιχη ειδικότητα, Βιβλ. εξερχ. εγγρ, 94). Αναφορά στο Νηπιαγωγείο της Σχολής με την επισήμανση ότι αποτελεί «αναπόσπαστο τμήμα της Σχολής από ιδρύσεώς της», έχουμε και σε άλλο προηγούμενο έγγραφο του 1937-38 (Β. εξερχ. εγγρ, 69), χωρίς να υπάρχουν στοιχεία πιο συγκεκριμένα, για τον αριθμό των παιδιών και τους τρόπους διδασκαλίας τους.

Επομένως όπως διαπιστώνουμε από την αλληλογραφία της Σχολής και όπως φαίνεται από το σχεδιάγραμμα στο παράρτημα 1 της σελίδας 344, οι εκπαιδευτικές βαθμίδες του ιδρύματος αυτή την προπολεμική περίοδο, είναι οι ακόλουθες:

α) **Νηπιαγωγείο** β) **Δημοτικό** όπου τα μαθήματα του ελληνικού προγράμματος γίνονταν από Ελληνίδα δασκάλα και του γαλλικού από τις Αδελφές της Σχολής. Επίσης γ) **Ελληνικό Ημιγυμνάσιο**. Δηλαδή λειτουργία των δύο πρώτων τάξεων του Ελληνικού Γυμνασίου, με διδασκαλία των μαθημάτων από Έλληνα φιλόλογο.

Παράλληλα όπως προαναφέρθηκε, λειτουργούσε δ) πλήρες **Γαλλικό Γυμνάσιο** (το ονομαζόμενο **Frontistirion**), που ακολουθούσε το γαλλικό πρόγραμμα του γαλλικού Υπουργείου παιδείας και Οικοτροφείο με εσώκλειστες μαθήτριες.²⁷⁷

Έχει ενδιαφέρον να σχολιαστεί, ότι σε όλες τις χρονικές περιόδους, οι εκάστοτε Υπεύθυνες αγωνίζονταν πολύ για να εξασφαλίσουν στη Σχολή τα τμήματα και τις προϋποθέσεις εκείνες που θα συντελούσαν στην εύρυθμη λειτουργία της.

Στις 29 Ιανουαρίου 1931, πληροφορούμαστε από εξερχόμενο έγγραφο της Ηγουμένης στο Χρονικό²⁷⁸ (τ. Α, 134-136), ότι η Σχολή κινδυνεύει να κλείσει. Η ελληνική κυβέρνηση έχει ψηφίσει στις 2 Ιανουαρίου 1931, το νόμο 4862 περί ξένων σχολείων. Σύμφωνα με το άρθρο 2 αυτού του νόμου, απαγορεύεται η λειτουργία ξένων ιδιωτικών σχολείων, άνευ αδείας. Η Ηγουμένη Colette, απευθυνόμενη με επιστολή

²⁷⁶ Το κλείσιμο του Νηπιαγωγείου αποδεικνύεται και στο έγγραφο με ημερομηνία 17 Απριλίου 1939/αρ. πρωτ. 5β, σελ. 34 (από το Αλληλογραφία 2^ο, σελ. 34).

²⁷⁷ Οι μαθήτριες του Οικοτροφείου, ήταν συνήθως και μαθήτριες του γαλλικού σχολείου.

²⁷⁸ Το έγγραφο αυτό δεν βρέθηκε και σε κάποιον άλλο φάκελο Αλληλογραφίας.

της στον Υπουργό Δημόσιας Εκπαίδευσης, εκθέτει την κατάσταση της Σχολής, υπογραμμίζοντας την κοινωνική και την εκπαιδευτική προσφορά της, από το 1852. Αναφέρει επίσης, ότι μέχρι την ψήφιση αυτού του νόμου, οι ελληνικές αρχές δεν είχαν θέσει ως δεδομένο λειτουργίας του εκπαιδευτηρίου, την κατοχή άδειας. Τέλος η Ηγουμένη, κάνει έκκληση στο Υπουργείο, για τη χορήγηση του παραπάνω εγγράφου, το οποίο υπογράφεται από τον υπουργό Παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου, στις 28 Απριλίου 1931 (αρ. πρωτ. 22016). Επίσης, στις 21 Ιουνίου 1933 η Υπεύθυνη της Σχολής αποστέλλει αντίγραφο από τη βεβαίωση ίδρυσης της Σχολής στη Χαλέπα, κατόπιν αιτήματος του Υπουργείου Παιδείας.²⁷⁹

Το 1933 διαβάζουμε πως το γαλλικό τμήμα της Σχολής ονομάζεται και Γαλλικό Μοναστήρι, ενώ σε επόμενο έγγραφο του ίδιου έτους, η Υπεύθυνη διευκρινίζει ότι Γαλλικό Μοναστήρι και Δημοτικό σχολείο είναι το αυτό σχολείο. (Β. εξερχ. εγγρ. 1927-1938 σελ. 1 και 4). Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι με το πέρας των ετών, η Σχολή διαφοροποίησε πολλές φορές το όνομά της.²⁸⁰

Σε έγγραφο του 1938 πληροφορούμαστε επίσης, ότι η Σχολή δεν έχει κανένα τμήμα της αναγνωρισμένο. Όλα τα τμήματα λειτουργούν κατόπιν άδειας από το Υπουργείο Παιδείας, χωρίς όμως να έχουν αναγνωριστεί.

Στις 4 Αυγούστου του ίδιου έτους ο Μεταξάς σε συμφωνία με το βασιλιά, καταργεί το σύνταγμα και επιβάλλει δικτατορία, εμποδίζοντας το κόμμα των Λαϊκών και των Φιλελευθέρων να προχωρήσουν σε κυβέρνηση συνασπισμού. Αυτή η πολιτική διαφοροποίηση γίνεται αντιληπτή από την αλληλογραφία της Σχολής, με τις επίσημες κρατικές υπηρεσίες.

Στις 25 Αυγούστου του 1938, το Υπουργείο γνωστοποιεί στη Σχολή, ότι δεν θα προβεί σε ανανέωση της άδειας λειτουργίας της, αν δεν υποβληθεί με την έναρξη του σχολικού έτους, πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων του προσωπικού (Β. εξ. εγγ. 141). Το πιστοποιητικό αυτό όπως μαθαίνουμε, χορηγείτο από το Υφυπουργείο Δημόσιας Τάξης και συγκεκριμένα από τη Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας. Σε

²⁷⁹ Όπως αναφέρει η Υπεύθυνη, το έγγραφο αυτό συντάσσεται σύμφωνα με στοιχεία παρεχόμενα από το αρχείο της καθολικής εκκλησίας.

²⁸⁰ Σε κάρτα του 1920 η Σχολή ονομάζεται Pensionnat des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition. Σε έγγραφο του 1932 η Διευθύντρια της Σχολής Soeur Colette ονομάζει το εκπαιδευτήριο Γαλλική Σχολή «Άγιος Ιωσήφ» Χανίων. Σε εισερχόμενο έγγραφο του 1939 (5/β 8-4-39, Αλληλογραφία 1938-39, 35) η Σχολή ονομάζεται Γαλλικό σχολείο Χανίων. Από το 1947-1961 συναντούμε την ονομασία «Ελληνογαλλική Σχολή Καλογραιών Ιδιωτικών Οκτατάξιον Γυμνάσιον Θηλέων Χαλέπας Χανίων». Από το 1966 που σταμάτησαν να λειτουργούν το Γυμνάσιο και το Λύκειο ονομαζόταν Γαλλική Σχολή Καλογραιών ή Σχολή Καλογραιών.

περίπτωση μη κατάθεσης του πιστοποιητικού, το Υπουργείο προειδοποιεί ότι δεν θα ανανεώσει την άδεια λειτουργίας της Σχολής.

Το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς,²⁸¹ η Διευθύντρια της Σχολής με απαντητικό της έγγραφο, υπενθυμίζει ότι το ίδρυμα απαρτίζεται από μοναχές, καθηγήτριες και δασκάλες, γαλλικής και ιταλικής καταγωγής. Διευκρινίζει επίσης, ότι το προσωπικό της Σχολής *ουδεμία σχέση έχει με τέτοιου είδους ιδεολογίες* (Β. εξερχ. εγγρ, 144).²⁸²

Εάν όμως (όπως αναφέρει), παραμένει αναγκαία η υποβολή πιστοποιητικού, τη μη ανάμειξη του προσωπικού, μπορεί να βεβαιώσει και το τμήμα της Ασφάλειας.

Στις 19-3-38 η Γενική Επιθεώρηση απαιτεί για την άδεια λειτουργίας του Οικοτροφείου, βεβαίωση σχολίατρου.²⁸³

Έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι την ίδια χρονική περίοδο, σύμφωνα με τον Α. Ν 1363/1938 άρθρο 6, η άδεια λειτουργίας του ιδρύματος, προϋπέθετε έγκριση και από την τοπική αστυνομική αρχή. Όμως, επειδή η Επιθεώρηση δεν είχε ενημερώσει έγκαιρα τη Σχολή για τον ισχύοντα Α. Ν, η Διευθύντρια απευθύνεται με εκπρόθεσμο έγγραφό της προς το Υπουργείο Παιδείας, (11-1-1939 /αρ. πρωτ. 3, Αλληλογραφία 1938-39, 30), με το οποίο αιτείται την έγκριση λειτουργίας της Σχολής, ώστε το ίδιο έγγραφο να υποβληθεί στη συνέχεια στον αστυνομικό σταθμό Χαλέπας. Μια ακόμη φορά ο κίνδυνος για πιθανό κλείσιμο της Σχολής ήταν ορατός!

Ως προς το ζήτημα των αδειών λειτουργίας της Γαλλικής Σχολής και πιο συγκεκριμένα του Δημοτικού και των δύο πρώτων τάξεων του Γυμνασίου (μη αναγνωρισμένων ως ισότιμων, με τις αντίστοιχες τάξεις των ιδιωτικών σχολείων μέσης εκπαίδευσης), οι ανανεώσεις χορηγούνταν κανονικά από το 1933 μέχρι το 1940, με μία πενταετή διακοπή, λόγω του πολέμου (1940-1945).

Το Μάιο του 1939, η Διευθύντρια ζητά για πρώτη φορά από το Ανώτατο Συμβούλιο και τον Επιθεωρητή Μέσης Εκπαίδευσης, άδεια ίδρυσης τεσσάρων τάξεων του Οκτατάξιου Γυμνασίου Θηλέων «ομοτίμου προς τα ελληνικά ιδιωτικά» (Αλληλογραφία 1938-39 αρ. 10 18-5, 45- 46). Παρά τις προσπάθειες της Διευθύντριας, το αίτημά της απορρίπτεται (Αλληλογραφία 1938-39, 55).

²⁸¹ Τον ίδιο μήνα (Σεπτέμβριος 1938), η Διευθύντρια υποβάλλει στο Υπουργείο την αίτηση για την ανανέωση άδειας λειτουργίας της Σχολής. Επίσης προτείνει και ζητά την έγκριση διορισμού του φιλόλογου, Χρήστου Συννεφάκη. Ο Συννεφάκης είχε προσληφθεί από τη Σχολή και την προηγούμενη χρονιά (1937-38).

²⁸² Η Ηγουμένη προσπαθεί να καταστήσει σαφές προς το Υπουργείο, πως το προσωπικό της Σχολής, δεν εμπλέκεται ιδεολογικά με πολιτικές τοποθετήσεις, οποιουδήποτε προσανατολισμού και στη συγκεκριμένη περίπτωση κομμουνιστικού.

²⁸³ Ο σχολίατρος ως γνωστόν θα επιθεωρούσε το οίκημα και θα βεβαίωνε ότι ο χώρος που πρόκειται να χρησιμοποιηθεί, πληρεί τους απαραίτητους όρους υγιεινής.

Στις 18-10-1940 κλείνει οριστικά το Δημοτικό σχολείο μειονοτήτων της Σχολής, όπως αναφέρεται στο έγγραφο (104/18-10-1940, 1939-1945, 68) λόγω ανεπαρκούς αριθμού μαθητών.

Το Νοέμβριο του 1940, (16-11) το Υπουργείο Παιδείας με έγγραφό του (122382/16-11-1940, 1939-45, 78) απευθύνει μια συγκινητική έκκληση προς τους Διευθυντές των σχολείων και ζητά να γίνουν προσπάθειες ώστε να καταβληθούν από τους γονείς «κατά τρόπον αθόρυβον και πειστικόν» τα δίδακτρα της Α' τριμηνίας, για να πληρωθούν οι εκπαιδευτικοί και να βοηθηθούν αφού πολλοί από αυτούς έχουν ήδη επιστρατευθεί λόγω του ελληνοϊταλικού πολέμου. Το ίδιο νόημα έχουν και δύο επόμενα έγγραφα (135/27-12-1940, 86 και 5250/22-1-1941, 92, 93) για καταβολή επιδόματος ειδικά στις οικογένειες των εκπαιδευτικών εκείνων «που μάχονται δια των υπέρ των όλων αγώνα μας».

Λίγο μετά την κήρυξη του πολέμου, διακόπτεται και η συνδρομή της Σχολής με το τηλεφωνικό κέντρο Χανίων, (Αλληλογραφία 1939-1945, 122/4-12-1940, 77) αφού όπως ενημερώνει η Υπεύθυνη, υπάρχει παύσις μαθημάτων. Με την ευκαιρία αυτή πληροφορούμαστε ότι η Σχολή διέθετε συσκευή τηλεφώνου, κάτι σπάνιο για την εποχή.

Τον Οκτώβριο του 1941 η Υπεύθυνη της Σχολής ενημερώνει την Γενική επιθεώρηση Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων, μέσω γερμανικού εγγράφου, ότι η λειτουργία της Σχολής και του Οικοτροφείου έχουν ήδη διακοπεί, από την 28^η Οκτωβρίου 1940 (154/4-10-1941, 98). Παρά το τυπικό ύφος της επιστολής, διακρίνεται η αγωνία της Διευθύντριας για το μέλλον του σχολείου²⁸⁴. Επίσης, στις 2 Φεβρουαρίου 1941, η Ηγουμένη, πληροφορεί τη Γενική επιθεώρηση (Αλληλογραφία 1939-1945 140/2-2-41, 89) ότι μέρος του κτιρίου της Σχολής έχει επιταχθεί από τον αγγλικό στρατό από τις 25-11-1941, για νοσοκομειακή χρήση.

Όμως μαθαίνουμε από μετέπειτα επιστολή της Ηγουμένης στο Γάλλο Πρέσβη²⁸⁵ (Registre des correspondances, 21-9-1947, 62-63), ότι οι Γερμανοί επέτρεψαν στις

²⁸⁴ Έγγραφο 154/4-10-41: (...) Εις απάντηση του γράμματός σας της 15^{ης} Σεπτεμβρίου, **θα ήθελα να σας καταστήσω ενήμερος** ότι ούτε το σχολείο μας, ούτε το Οικοτροφείο λειτουργούν από την 28^η Οκτωβρίου 1940. Το εκπαιδευτήριό μας επιτάχθηκε τον Ιανουάριο του '41 από τους Βρετανούς και τώρα βρίσκεται υπό την κατοχή των γερμανικών στρατευμάτων. **Παρακαλώ, σας εφιστώ την προσοχή.** Η εκπρόσωπος της Γαλλικής Σχολής

²⁸⁵ Σ' αυτά τα ελάχιστα δωμάτια που άφησαν στη διάθεσή μας κάναμε τα μαθήματα των γαλλικών και νοιώθαμε ευτυχισμένες επειδή οι εχθροί δεν αντιτάχθηκαν ποτέ στην καλλιέργεια της γλώσσας μας (...) Το 1943-44 οι μαθήτριες από τα ιδιαίτερα έφτασαν τις 634.

Αδελφές να συνεχίσουν τα ιδιαίτερα μαθήματα γαλλικών το έτος 1943-44, σε ένα περιορισμένο χώρο του κτιρίου.

Η αλληλογραφία της Σχολής αρχίζει πάλι το 1945²⁸⁶ (1/15-6-1945, 99). Από τα έγγραφα αυτά όπως και το *Registre des correspondances* (1892-1962, 62-63), πληροφορούμαστε ότι η Σχολή, κατελήφθη από το Μάιο του 1941 μέχρι το 1945 από τους Γερμανούς. Ενώ στη συνέχεια και για ένα χρόνο (1945-46), έμειναν στο κτίριο της Σχολής οι Αυστραλοί. Για τους λόγους αυτούς η Σχολή υπέστη μεγάλες καταστροφές εσωτερικά και εξωτερικά που ανέρχονταν σε 2.292 λίρες Αγγλίας (*Registre des correspondances* 1892-1962 σελ. 62, 154).²⁸⁷ Είναι φανερό πως οι Αδελφές πέρασαν δύσκολα σε όλη τη διάρκεια του πολέμου αλλά και στα χρόνια που ακολούθησαν, μέχρι να επισκευάσουν το κτίριο και να αναδιοργανώσουν τη Σχολή.

Από το 1947, αρχίζουν να επαναλειτούργουν κατόπιν έγκρισης του Υπουργείου παιδείας, το γαλλικό Δημοτικό Ιδιωτικό Σχολείο και το Οικοτροφείο της Σχολής.²⁸⁸ Στις 28-7-1947 ο Υπουργός παιδείας Α. Παπαδήμος, (με την υπ' αριθμ. 56824 απόφαση) αναγνωρίζει τις τρεις πρώτες τάξεις μέσης εκπαίδευσης²⁸⁹ της Γαλλικής Σχολής στη Χαλέπα, *ως ισότιμες προς τις τρεις πρώτες τάξεις των ελληνικών ιδιωτικών Γυμνασίων*, για το σχολικό έτος 1947-48,²⁹⁰ εγκαινιάζοντας μια νέα εκπαιδευτική περίοδο για τη Σχολή. -Η αναγνώριση των τριών γυμνασιακών τάξεων,

²⁸⁶ Όπως μαθαίνουμε από το *Registre des correspondances*, (21-9-47, σελ. 56) έως τις 16 Ιουνίου 1945, ημερομηνία απελευθέρωσης των Χανίων από τους Γερμανούς, η πόλη δεν είχε άλλο ξένο σχολείο, εκτός από των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ. Από τις 16-6-1945, ιδρύεται ένα αγγλικό σχολείο. Όπως όμως σχολιάζει η Υπεύθυνη, *αυτή τη στιγμή (δηλ. το 1947), η δραστηριότητά του τείνει να ελαττωθεί. Έχει λίγους μαθητές (γύρω στους 100 με 150) άρα δεν ασκεί μεγάλο ανταγωνισμό*. Κατά το 1947-48 4 Έλληνες καθηγητές δίδαξαν εκεί το μάθημα των Αγγλικών (σελ. 87).

²⁸⁷ Πιο αναλυτικά σχετικά με το ζήτημα αυτό, πληροφορούμαστε από το *Registre des correspondances*, ότι επειδή κατά τη διάρκεια αυτής της τετραετίας έμειναν στο κτίριο πολλοί Γερμανοί στρατιώτες, προκλήθηκαν και ανυπολόγιστες καταστροφές. Οι Αδελφές κατόπιν άδειας από τις αγγλικές στρατιωτικές αρχές; επισκέφθηκαν για πρώτη φορά το Μάιο του '45 το κατεχόμενο κτίριο της Σχολής. Παρέμεναν όμως ακόμα εντός της Σχολής ξένα στρατεύματα (Αυστραλοί) και γιαυτό το λόγο οι Αδελφές δεν υπέβαλαν έκθεση ζημιών που ζητούσε η Επιθεώρηση Ξένων και Μειονοτικών σχολείων παρά πολύ αργότερα, στις 19-6-1945. Από την έκθεση αυτή διαπιστώνεται ότι εκτός από αντικείμενα που εκλάπησαν (σερβίτσια πορσελάνης, είδη ιματισμού, σκεύη κουζίνας, έπιπλα και γραφική ύλη), καταστράφηκαν σε μεγάλο βαθμό πόρτες, παράθυρα τα δάπεδα η στέγη τα κρεβάτια των κοιτώνων, ο περίβολος της Σχολής και οι υδραυλικές εγκαταστάσεις του κτιρίου. Ενώ τα θρανία της Σχολής χρησίμευσαν ως ξύλα που έκαιγαν οι Γερμανοί, για να ζεσταθούν. Στοιχεία καταστροφής από τους κατακτητές είχαν αναφερθεί και στο Χρονικό χωρίς τόσες λεπτομέρειες (Χρονικό τ. Α, 166-167, κεφ. 2, σελ. 75).

²⁸⁸ Βλ. έγγραφα υπογεγραμμένα από το Υπουργείο παιδείας; με αρ. πρωτ. 89155/23-11-46 για την άδεια επαναλειτούργιας του γαλλικού ιδιωτικού Δημοτικού σχολείου και με αρ. πρωτ. 96750 12-12-1946 για την άδεια επαναλειτούργιας του Οικοτροφείου.

²⁸⁹ Οι τρεις αυτές τάξεις δηλαδή η Γ' η Δ' και η Ε' αντιστοιχούσαν στις τρεις πρώτες τάξεις Οκτατάξιου Γυμνασίου μέσης εκπαίδευσης που το αποτελούσαν όμως 6 τάξεις: η Γ' ήταν η μικρότερη και η Η' η μεγαλύτερη. Δηλαδή η σειρά ήταν η εξής: Γ'-Δ'-Ε'-Στ'-Ζ'-Η'.

²⁹⁰ Η υπουργική αυτή απόφαση έχει λάβει υπόψη τις διατάξεις του νόμου 4862/1931 και στη συνέχεια δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα της κυβέρνησης, υπ' αριθμ. 107 (Β') φύλλο στις 5-8-1947.

συνοδεύεται με τον όρο της πλήρους εφαρμογής των κείμενων διατάξεων περί ιδιωτικής εκπαίδευσης και της μη παράλληλης λειτουργίας του Γυμνασιακού μη αναγνωρισμένου τμήματος (δηλαδή του Ημιγυμνασίου). Η χρονιά έναρξης λειτουργίας των πρώτων τάξεων του Ελληνικού Γυμνασίου (1947), έχει επίσης αναφερθεί στο Χρονικό (τ. Α, 170 και σελ. 76 εργασίας) χωρίς όμως να υπάρχει η παραμικρή αναφορά στις συγκεκριμένες υπουργικές αποφάσεις του Υπουργού παιδείας, για την αναγνώριση των γυμνασιακών τάξεων και τη νόμιμη λειτουργία τους.

Στις 23-9-47 διορίζεται με υπουργική απόφαση (αρ. πρωτ. 72993) Διευθυντής του Ελληνικού Γυμνασίου της Σχολής, ο Στέφανος Μυλωνάκης.

Την ίδια σχολική χρονιά (20-1-1948), ανανεώνεται και η άδεια λειτουργίας των γαλλικών τάξεων, που ονομάζονται «Φροντιστήριο γαλλικής γλώσσας».

Στην αρχή του επόμενου σχολικού έτους και με υπουργική απόφαση (αρ. πρωτ. 52699/2-9-48), χορηγείται η άδεια προσθήκης της Στ' τάξης στο Οκτατάξιο Γυμνάσιο, για το 1948-49.

Παράλληλα ανανεώνονται οι άδειες λειτουργίας του ξένου Δημοτικού του Φροντιστηρίου (γαλλικού τμήματος) και του Οικοτροφείου. Ο δρόμος για τη λειτουργία του Ελληνικού Γυμνασίου, έχει ανοίξει.

Στις 8-8-1949 με υπουργική απόφαση²⁹¹ κοινοποιείται στη Διευθύντρια (αρ. πρωτ. 47078) η άδεια προσθήκης της Ζ' τάξης στο Γυμνάσιο της Σχολής, κατά το σχολικό έτος 1949-50. Ενώ την επόμενη χρονιά κατόπιν εντολής του Υπουργού, της κοινοποιείται (22-8-1950) η άδεια λειτουργίας της Η' τάξης, για το σχολικό έτος 1950-51.

Στις 27-10-1950 όπως και στις 14-10-1953,²⁹² διορίζεται πάλι Διευθυντής, του πλήρους Ιδιωτικού Γυμνασίου Χαλέπας αυτή τη φορά, ο συνταξιούχος Στέφανος Μυλωνάκης (υπουργικές αποφάσεις αριθ. πρωτ. 90351/27-10-1950 και 95131/14-10-1953).

²⁹¹ Η υπουργική απόφαση, εκδόθηκε στις 24-6-49 και δημοσιεύτηκε στις 21-7-49 στο υπ. αριθμ. 185 (τεύχος Γ') φύλλο εφημ. της κυβέρνησης. Η υπουργική απόφαση για τη λειτουργία της Η' εκδόθηκε στις 11-8-1950 και δημοσιεύτηκε στο υπ'. αριθμ. 189/17-8-1950 (τεύχος Γ') φύλλο εφημερίδας της κυβέρνησης.

²⁹² Σύμφωνα με τη δεύτερη υπουργική απόφαση του Υπουργείου Παιδείας (αρ. πρωτ. 95131/14-10-1953) και κατόπιν αναφοράς του αρμόδιου Γενικού Επιθεωρητή των Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων, ο Στέφανος Μυλωνάκης διορίζεται διευθυντής της Ελληνογαλλικής Σχολής για το 1953-54, αφού κρίθηκε νομιμόφρων, από το αρμόδιο Συμβούλιο Νομιμοφροσύνης.

Επομένως από το σχολικό έτος 1950-51 λειτουργεί στη Σχολή, πλήρες Οκτατάξιο Ελληνικό Ιδιωτικό Γυμνάσιο θηλέων, το Γαλλικό τμήμα και το Οικοτροφείο της Σχολής, όπως αποδεικνύεται από τις ανανεώσεις αδειών λειτουργίας. Πληροφορίες για το Δημοτικό της Σχολής δεν έχουμε, από το 1950 και μετά. Το Ελληνικό Ιδιωτικό Γυμνάσιο της Χαλέπας, μετονομάζεται από Οκτατάξιο σε Εξατάξιο, το Σεπτέμβριο του σχολικού έτους 1960-61, ακολουθώντας τις εκπαιδευτικές αλλαγές της Ελλάδας.

Το 1962 με ανακοίνωση της Σχολής, η Διευθύντρια παρουσιάζει την εκπαιδευτική δομή του ιδρύματος και όπως πληροφορούμαστε και από το σχεδιάγραμμα του παραρτήματος 1 (σελ. 344), εκτός της αναφοράς στο πλήρες Ελληνικό και αναγνωρισμένο Γυμνάσιο, το Γαλλικό τμήμα «προς τέλεια εκμάθηση της γαλλικής» και το «Ευρωπαϊκό Οικοτροφείο υπό την άμεση επίβλεψη των Αδελφών, άριστο, πλήρες και υποδειγματικό», το εκπαιδευτήριο των καλογραιών περιλαμβάνει επίσης:

-Μουσικό τμήμα για τη διδασκαλία της μουσικής με πιάνο από καθηγήτρια μουσικής και

-Οικοκυρικό τμήμα για τη διδασκαλία οικοκυρικών μαθημάτων και την εκτέλεση χειροτεχνικών εργασιών, δηλαδή κοπτικής, ραπτικής και κεντήματος μόνο από Αδελφές με την απαραίτητη κατάρτιση.

Επίσης στην ίδια ανακοίνωση αναφέρεται ότι παραδίδονται φροντιστηριακά μαθήματα για τις εισιτήριες εξετάσεις στο Γυμνάσιο.

Είναι ακόμα σημαντικό να αναφερθεί ότι, η Σχολή διατηρούσε πλούσια δανειστική βιβλιοθήκη για τις μαθήτριες, κυρίως με βιβλία λογοτεχνικού περιεχομένου. Τα βιβλία αυτά τα λάμβανε η διεύθυνση της Σχολής από τη Γαλλική Πρεσβεία,²⁹³ κατόπιν αιτήματος των Αδελφών και ήταν πάντα προσαρμοσμένα στις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητριών.²⁹⁴

Το 1955 σε επικοινωνία του ιδρύματος με τη Πρεσβεία, η Ηγουμένη τολμά (όπως η ίδια αναφέρει), να διατυπώσει μια ευχή: Θα ήθελε η Σχολή να έχει ένα πικ-απ. Έτσι, οι εσωτερικές μαθήτριες θα έβρισκαν μια πηγή διασκέδασης κι αναψυχής με αυτή την ενασχόληση, ειδικά τις ημέρες των διακοπών κι όταν ο καιρός θα τις εμπόδιζε να βγούνε έξω ²⁹⁵(Registre des correspondances 1892-1962, σελ. 177-178).

²⁹³ Ήδη από το 1947 (έγγραφο με αρ. πρωτ. 303 /19-11-1947σελ. 6) ζητείται από την Υπεύθυνη να συμπληρώσει σε έντυπο της Πρεσβείας ποια από τα προτεινόμενα βιβλία, είναι αυτά που την ενδιαφέρουν για να αποσταλούν στη Χαλέπα.

²⁹⁴ Βλ. και Registre des correspondances σελ. 135. Στο έγγραφο αυτό η Διευθύντρια της Σχολής ευχαριστεί τον Υπεύθυνο της Πρεσβείας για τη σειρά γαλλικών σχολικών βιβλίων που της απέστειλε.

²⁹⁵ Από συνέντευξη με μαθήτρια της Σχολής (την Α. Σ. στις 22-4-2002), πληροφορούμαστε ότι η Σχολή την εποχή του 1960, είχε πικ-απ και τα κορίτσια είχαν τη δυνατότητα στον ελεύθερο χρόνο

Ακόμα, από το Χρονικό μαθαίνουμε ότι, στις γιορτές συχνά γίνονταν και προβολές ταινιών θρησκευτικού ή ιστορικού περιεχομένου. Άρα η Σχολή διέθετε εκτός της αίθουσας τελετών και μηχανήμα προβολής.²⁹⁶ Από τα παραπάνω στοιχεία αποδεικνύεται ότι η Σχολή ήταν ένα ίδρυμα που εξασφάλιζε στις μαθήτριές της και την απαραίτητη υλικο-τεχνική υποδομή στα μέτρα του δυνατού. Επιπλέον διαπιστώνουμε ότι παρά τον συγκεκριμένο θρησκευτικό προσανατολισμό του ιδρύματος, οι Ηγούμενες ήθελαν να παρέχουν στις μαθήτριες και ψυχαγωγικές διεξόδους μέσα από τον κινηματογράφο και τη μουσική, γνωρίζοντας τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες της εφηβικής ηλικίας.

Τον Οκτώβριο του 1964, ο Υπουργός παιδείας Γ. Παπανδρέου χωρίζει την ελληνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε δύο κύκλους: Γυμνάσιο και Λύκειο. Ενώ το 1965, για πρώτη φορά γίνεται νύξη στο Χρονικό για τη δυσχερή κατάσταση της Σχολής (τ. Β, 94). Στο τέλος αυτού του έτους παύει να λειτουργεί το γαλλικό Γυμνάσιο και Λύκειο Χαλέπας. Το Σεπτέμβριο του 1966 το Ελληνικό Γυμνάσιο και Λύκειο της Σχολής κλείνουν επίσης, λόγω οικονομικών δυσκολιών. Όπως ανακοινώνεται στους γονείς από δω και πέρα η Γαλλική Σχολή θα λειτουργεί ως Οικοτροφείο και Φροντιστήριο γαλλικών.

Στις 16 Ιουνίου 1967, η Υπεύθυνη της Χαλέπας, λαμβάνει από τη Διευθύντρια της Σχολής Αθηνών «Χίλλ», κ. Πενθερουδάκη, μία επιστολή. Με την επιστολή αυτή η Διευθύντρια ζητά να πληροφορηθεί από την Ηγούμενη αν γίνονται δεκτές εσωτερικές μαθήτριες με ποιους όρους και ποιες είναι οι οικονομικές τους υποχρεώσεις. Επίσης τι είδους μαθήματα προσφέρονται εκτός από αυτά του Ελληνικού Γυμνασίου²⁹⁷.

Από την επιστολή αυτή επαληθεύουμε όπως διαπιστώσαμε από το Χρονικό και από τους Γενικούς Ελέγχους Αποτελεσμάτων του ιδιωτικού Ελληνικού Γυμνασίου, ότι στο Γυμνάσιο και το Οικοτροφείο της Χαλέπας γίνονταν δεκτά και κορίτσια εκτός Κρήτης²⁹⁸.

τους, να χορεύουν με δική τους μουσική. Επίσης όταν ο καιρός ήταν καλός, οι Αδελφές τους επέτρεπαν να ακούνε μουσική της επιλογής τους και έξω, στην αυλή του σχολείου.

²⁹⁶ Βλ. και υποσημείωση 193 της σελίδας 119 όπου αναφέρεται η έλλειψη κινηματογράφου στη Σχολή το 1964, λόγω οικονομικής δυσχέρειας.

²⁹⁷ Από το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου (1966) οι Αδελφές της Χαλέπας ανέλαβαν να συνοδεύουν τις εσώκλειστες μαθήτριες σε Γυμνάσια των Χανίων, κατά την έναρξη και τη λήξη των μαθημάτων, για την παρακολούθηση του ελληνικού προγράμματος.

²⁹⁸ 16 Ιουνίου 1967 Ε. Πενθερουδάκη Σχολή «Χίλλ», Θουκυδίδου 9, Αθήνα, προς τη Διεύθυνση της Σχολής Καλογραιών «Άγιος Ιωσήφ». Η επιστολή δεν έχει πρωτοκολληθεί στην Αλληλογραφία. Βλ. και κεφ. 2 σελ. 63, όπου αναφέρεται περιστατικό με εσωτερική μαθήτρια και γονείς που ζούσαν στο Κάιρο.

Το 1968-69 και για τα τρία επόμενα χρόνια, οι Αδελφές νοικιάζουν στο ελληνικό δημόσιο μία από τις αίθουσές τους, προκειμένου να λειτουργήσει ελληνικό Νηπιαγωγείο και να εξασφαλίσουν κάποιους οικονομικούς πόρους. Από το 1967 μέχρι το 1977, λειτουργεί στη Σχολή και γαλλικός Παιδικός Σταθμός. Όμως η οικονομική τους κατάσταση παραμένει δυσχερής.

Το 1974 κλείνει το Οικοτροφείο της Σχολής, ενώ από το 1972 μέχρι το 1978 έχουμε πληροφορίες και για τη λειτουργία γαλλικού Νηπιαγωγείου.

Από το 1974 που σταματά η λειτουργία του Οικοτροφείου, μέχρι το 1983 αλλά και σε όλο το προηγούμενο διάστημα λειτουργίας της Σχολής, από το κλείσιμο του ελληνικού και Γυμνασίου και Λυκείου (1965-1966), οι Αδελφές προσπαθούν να ενισχύσουν την οικονομική τους κατάσταση. Αναλαμβάνουν μεταφράσεις κειμένων που τους ζητούν οι κάτοικοι των Χανίων, ενώ συνεχίζουν τα ιδιαίτερα και προετοιμάζουν τους μαθητές τους (κορίτσια και αγόρια), για τη συμμετοχή τους στις εξετάσεις των γαλλικών διπλωμάτων.

Όπως πληροφορηθήκαμε από το Χρονικό (τ. Α) την τελευταία τριετία λειτουργίας της Σχολής (1980-1983), συνεχίζονται μόνο τα ιδιαίτερα μαθήματα γαλλικών από τις Αδελφές, που εξακολουθούν να διδάσκουν, αν και είναι πλέον μεγάλης ηλικίας. Η τελευταία πληροφορία για την προσέλευση των παιδιών²⁹⁹ στα ιδιαίτερα μαθήματα του εκπαιδευτηρίου, είναι ο Ιανουάριος του 1982.

7. 4 Η εκπαιδευτική ιδεολογία των Γαλλίδων Αδελφών της Χαλέπας και η παιδαγωγική παρακαταθήκη της ιδρύτριας, Αιμιλίας ντε Βιαλάρ στο τάγμα

Μελετώντας τον Κανονισμό διοίκησης του τάγματος (Directoire et Coutumier des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition 1913, 1^ο - 2^ο κεφ. σελ. 175-178),³⁰⁰ πληροφορούμαστε βασικά στοιχεία για το παιδαγωγικό πλαίσιο και τις εκπαιδευτικές κατευθύνσεις του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως. Στο εγχειρίδιο αυτό, όπως

²⁹⁹ Δε γνωρίζουμε πόσα παιδιά παρακολουθούσαν τα ιδιαίτερα μαθήματα.

³⁰⁰ Όπως πληροφορούμαστε από τον Χ. Χαρίτο (2001, 47-48, 96), το Πρώτο Καταστατικό του τάγματος, εγκρίθηκε στις 6 Μαΐου 1842, από τον Πάπα. Είκοσι χρόνια μετά, (1862) το Βατικανό απένειμε τη συναίνεσή του στο έργο του τάγματος, για πέντε χρόνια και το 1870, για δέκα χρόνια. Η οριστική έγκριση του Καταστατικού, εκδόθηκε από τον Πάπα Πίο τον 10^ο, στις 4 Ιανουαρίου 1910. Το 1913, η Γενική Σύνοδος του Βατικανού ενέκρινε το εγκόλπιο (που είχε ήδη συνταχθεί από το 1910) με τίτλο: Κανονισμός για τη διοίκηση και τα έθιμα του τάγματος (Directoire et Coutumier des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition). Το 1923 και το 1959, αναθεωρήθηκε το Καταστατικό. Με τη Β' Σύνοδο του Βατικανού (1962-65), το Καταστατικό αντικαταστάθηκε από τους Κεφαλαιώδεις Κανόνες. Το 1982 εγκρίθηκε και ισχύει μέχρι σήμερα το νέο Καταστατικό. Δεν βρέθηκε στο υλικό της Σχολής, κάποιο από τα Καταστατικά που αναφέρθηκαν.

παρατηρεί ο Χ. Χαρίτος (2001, 96) δεν αναφέρονται τα προγράμματα, τα μαθήματα και οι τρόποι διεξαγωγής τους. Περιέχονται όμως οι παιδαγωγικές αρχές των Αδελφών και βοηθά στην καλύτερη κατανόηση της παιδαγωγικής που ακολουθούσαν. Από το *Directoire et Coutumier des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition*, μαθαίνουμε επίσης, ότι ο ρόλος της εκπαίδευσης και ιδιαίτερα της θρησκευτικής, είναι υψίστης σημασίας για τις Αδελφές και στοχοθετείται με συγκεκριμένους άξονες. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα εξής:

1.)- η εκπαίδευση θεωρείται ένα κεφαλαιώδες έργο. Είναι, όπως αναφέρεται, η τέχνη των τεχνών και απαιτεί εξαιρετικές αρετές. Χρειάζεται επομένως πρόσωπα ευσυνείδητα, που αγαπούν τη νεολαία, διαθέτουν ευθύτητα στην κρίση, διαυγές πνεύμα και ευχέρεια στην έκφραση. Είναι επομένως η ύψιστη αποστολή των Αδελφών. Επιπλέον,

2.) Η θρησκευτική εκπαίδευση είναι η βάση της αγωγής στη Σχολή. Οι Αδελφές φροντίζουν να περάσουν στο παιδί αγάπη και ενδιαφέρον για τα Θρησκευτικά. Επίσης με καθαρή και ζωντανή διδασκαλία θα αυξήσουν τις γνώσεις του γι' αυτόν τον τομέα.

3.) Η προτεραιότητα της θρησκευτικής παιδείας πολύ απέχει από το να αντιμάχεται την κοσμική (...). Είναι λοιπόν καθήκον για κάθε Αδελφή να επιζητεί τη διερεύνηση του κύκλου των γνώσεών της και τη βελτίωση των μεθόδων της, τελειοποιώντας τις εμπειρίες της, στα μαθήματα που διδάσκει. Παράλληλα οφείλει να βελτιώνει αδιάκοπα τον εαυτό της.

Οι γενικές αρχές του εκπαιδευτικού έργου των Αδελφών είναι :

1. Προτεραιότητα στο παιδί και στον άνθρωπο γενικότερα.
2. Προτεραιότητα στους λιγότερο ευνοημένους (μικρούς ή μεγάλους που συναντούν δυσκολίες).
3. Σημασία στην πνευματική διάσταση των πραγμάτων (μελέτη και εξοικείωση με την πνευματική παράδοση του τάγματος).
4. Συνυπευθυνότητα και αλληλεγγύη στον επαγγελματικό χώρο.
5. Εξειδίκευση του προσωπικού και προσαρμογή των σχολικών μονάδων στις απαιτήσεις των καιρών.

6. Άνοιγμα στην παγκοσμιότητα και ευαισθητοποίηση των μαθητών στους ποικίλους πολιτισμούς και τις θρησκείες.

Προγενέστερα όμως, από το *Directoire et Coutumier des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition*, το 1836, κυκλοφορεί στο Γκαγιάκ, πόλη καταγωγής της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ, ο Οδηγός των Χριστιανικών σχολείων (*Conduite des écoles chrétiennes*). Πρόκειται για το παιδαγωγικό εγχειρίδιο που συνέταξε και εξέδωσε η ιδρύτρια, μετά την ίδρυση του τάγματος. Ο Οδηγός, όπως παρατηρεί ο Χ. Χαρίτος (2001, 59), δεν φαίνεται να ίσχυσε για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού οι εκπαιδευτικές αλλαγές, στο γαλλικό εκπαιδευτικό σύστημα του 19^{ου} αιώνα, επηρέασαν και διαφοροποίησαν το παιδαγωγικό πνεύμα των Αδελφών. Ωστόσο παραμένει το κύριο εκπαιδευτικό εγχειρίδιο του Αγίου Ιωσήφ και είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη στον τρόπο λειτουργίας της Σχολής. Ο Οδηγός διαιρείται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος με τον τίτλο «Σχολεία, ασκήσεις και τρόπος εφαρμογής τους» αφορά στον τρόπο λειτουργίας του σχολείου, στο αναλυτικό και το ωρολόγιο πρόγραμμα. Το δεύτερο μέρος επιγράφεται «Μέτρα που λαμβάνονται για την τήρηση της τάξης στα σχολεία», συνδέεται με το παιδαγωγικό σύστημα των Αδελφών και την εφαρμογή του σε πρακτικό επίπεδο και θα εξεταστεί σε επόμενο κεφάλαιο.

Ως προς το ωράριο λειτουργίας του ιδρύματος από τον Οδηγό, δεν έχουμε στοιχεία ή μαρτυρίες, που να αποδεικνύουν ότι με αυτόν τον τρόπο λειτούργησε η Σχολή των Χανίων ή της Χαλέπας. Γι αυτό και η παράθεση των στοιχείων αυτών, γίνεται με επιφυλάξεις και για ενημερωτικούς λόγους, ως προς το συγγραφικό έργο της ιδρύτριας.

7 4. 1 Ωράριο και τρόπος λειτουργίας του σχολείου (σύμφωνα με τον Οδηγό των χριστιανικών σχολείων του Αγίου Ιωσήφ)

Από τις πληροφορίες του Οδηγού (1836, 1-25), μαθαίνουμε ότι, το σχολείο ανοίγει τις πόρτες του στις 7 το πρωί και στις 13.30 το απόγευμα. Οι μαθήτριες εισέρχονται με σεβασμό, στο χώρο του σχολείου. Όταν μπου, παίρνουν αγιασμό, κάνουν το σημείο του σταυρού και χαιρετούν τη Διευθύντρια, αν είναι παρούσα. Οι μαθήτριες οφείλουν να βρίσκονται στις τάξεις τους πριν από την πρώτη προσευχή και να μην αργούν, εκτός μεγάλης ανάγκης. Η ημέρα τους ξεκινά, με σιωπηρή επανάληψη των μαθημάτων τους.

Όταν μπαίνουν οι δασκάλες στις τάξεις, αφού πάρουν αγιασμό, κάνουν το σημείο του σταυρού, απαγγέλουν μια σύντομη προσευχή και κατευθύνονται στις θέσεις τους. Οι μαθήτριες σηκώνονται με την είσοδό των Αδελφών και μένουν όρθιες, μέχρις ότου δοθεί η εντολή να καθίσουν.

Οι δασκάλες φροντίζουν, από την είσοδό τους στο σχολείο και μέχρι την έναρξη των μαθημάτων, να ασχολούνται με κάτι ή να διαβάζουν, παραμένοντας σιωπηλές ώστε να δίνουν το καλό παράδειγμα στις μαθήτριες.

Πριν από την έναρξη των μαθημάτων, προσφέρεται πρόγευμα στα παιδιά (7.30 – 8.00 π. μ). Οι δασκάλες τους είναι παρούσες και τις μαθαίνουν να τρώνε με ευγένεια, ενώ στο διάστημα αυτό μία μαθήτρια - αναγνώστρια απαγγέλει προσευχές, για την ευλογία του γεύματος. Σε κάθε αίθουσα όπου γευματίζουν οι μαθήτριες, υπάρχει ένα μικρό καλαθάκι για να συγκεντρώνονται τα περισσεύματα του φαγητού και του ψωμιού. Οι Αδελφές, φροντίζουν να μην πετούν οι μαθήτριες υπόλοιπα τροφής, που θα λέρωναν την αίθουσα. Ακολουθεί θεία λειτουργία μισής ώρας (8. 00 – 8. 30 π. μ).Ύστερα αρχίζουν τα μαθήματα της κάθε μέρας στις τάξεις, μέχρι τις 11. 45 π. μ, χωρίς να υπάρχει αναφορά σε προβλεπόμενα διαλείμματα. Τότε τα μαθήματα διακόπτονται, αφού προηγηθεί προσευχή. Ακολουθεί η μεσημεριανή διακοπή (διάρκειας μίας ώρας και τριών τετάρτων) και το γεύμα των παιδιών. Τα μαθήματα αρχίζουν πάλι στις 13. 30 μ. μ για να ολοκληρωθούν στις 16. 30 μ.μ με την εσπερινή προσευχή.

Το σύνολο ωρών για τα διδασκόμενα μαθήματα, είναι 6 ώρες την ημέρα³⁰¹. Μία εικόνα του ημερήσιου προγράμματος μιας μαθήτριας μας δίνει ο ακόλουθος πίνακας:

³⁰¹ Το πρόγραμμα αυτό έχει διαφοροποιήσεις ανάλογα με την τάξη και την κλάση στην οποία ανήκει η μαθήτρια.

Πίνακας 1: Ημερήσιο πρόγραμμα μιας μαθήτριας

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΩΡΕΣ
Επανάληψη μαθημάτων	7.00-7.30
Πρωινό	7.30-8
Εκκλησιασμός	8.00-8.30
Έναρξη και διδασκαλία μαθημάτων	8.30-11.45
Μεσημβρινή διακοπή-γεύμα	11.45-13.30
Συνέχιση και λήξη διδασκαλίας μαθημάτων	13.30-16.30

Πηγή: Οδηγός των Χριστιανικών σχολείων του Αγίου Ιωσήφ, σελ. 5-14

7. 4. 2 Το παιδαγωγικό σύστημα του σχολείου

Όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, μέχρι το 1927 δεν έχουμε πληροφορίες από εξερχόμενα έγγραφα για τη διδασκόμενη ύλη και τα προγράμματα διδασκαλίας στη Χαλέπα. Μαθαίνουμε όμως από τον «Οδηγό των Χριστιανικών σχολείων» (*Conduite des écoles Chrétiennes des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition*, 1836), σημαντικά στοιχεία για τον τρόπο λειτουργίας των τάξεων, το περιεχόμενο σπουδών και την κατανομή του σχολικού χρόνου. Σύμφωνα με το κείμενο του Οδηγού (σελ. 3-4), τα παιδιά του σχολείου, θα κατανέμονταν σε τρεις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, ανάλογα με την οικονομική τους κατάσταση: η πρώτη θα περιλάμβανε τα παιδιά των ευκατάστατων οικογενειών, η δεύτερη τα παιδιά που θα ανήκαν σε λιγότερο εύπορες οικογένειες και στην τρίτη τάξη θα βρίσκονταν παιδιά πιο φτωχών οικογενειών. Παρά αυτή τη διάκριση του Οδηγού, δε φάνηκε σε πρακτικό επίπεδο να αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο, τα πιο πλούσια παιδιά, είτε στη συμπεριφορά, είτε στη βαθμολογία, από τη μελέτη της Γαλλικής Σχολής. Ούτε βρέθηκαν τέτοιου τύπου τάξεις, με τέτοιας μορφής κατηγοριοποιήσεις, σε παλαιότερα έγγραφα του ιδρύματος. Το αντίθετο μάλιστα φαίνεται να συμβαίνει στη Χαλέπα.

Όλα τα μαθήματα διδάσκονται και στις τρεις τάξεις, με εξαίρεση την Ιστορία και τη Γεωγραφία, που διδασκόταν μόνο στην πρώτη. Όπως διαπιστώνεται από τον Οδηγό, η Σχολή εφάρμοζε ένα μεικτό παιδαγωγικό σύστημα αφού τα προγράμματα, η μέθοδος διδασκαλίας και η χρήση πειθαρχικών μέσων των Αδελφών, εναρμονίζονταν

στο μεγαλύτερο μέρος τους, σύμφωνα με το πνεύμα της αλληλοδιδασκτικής (enseignement mutuel).³⁰²

Όμως, αντίθετα από το αλληλοδιδασκτικό σχολείο, η Σχολή του Αγίου Ιωσήφ δεν περιλάμβανε «πρωτόσχολους», δηλαδή τους πιο ικανούς από τους μαθητές που επιλέγονταν από το δάσκαλο και είχαν τη γενική ευθύνη της διδασκαλίας και της διοίκησης των μαθητών. Η διοίκηση των πρωτόσχολων στηριζόταν σε ένα σύστημα μηχανικών εντολών. Με ένα κουδούνι και μια σφυρίχτρα, έδιναν το σύνθημα για την έναρξη και παύση των μαθημάτων, ενώ με τις κινήσεις των χεριών τους καθοδηγούσαν τους μαθητές για την είσοδο και την έξοδό τους από τα θρανία (...) (Α. Κοντονή, 1997, 90). Ωστόσο, στη Σχολή Καλογραιών, προβλέπονταν οι *récitatrices* (αναγνώστριες), οι *répétitrices* (προγυμνάστριες) και οι *inspectrices* (επιμελήτριες) («Οδηγός των Χριστιανικών σχολείων», 155 – 160). Οι αναγνώστριες αποτελούσαν παράδειγμα μίμησης στις προσευχές και τα υπόλοιπα μαθήματα, όπου οι μαθήτριες έπρεπε να αφηγηθούν κάτι. Ήταν δύο από κάθε τάξη και για να επιλεγούν, θα έπρεπε να διαβάζουν τέλεια ειδικά τις προσευχές³⁰³ και να συμπεριφέρονται με διακριτικότητα και αυτοσυγκράτηση. Οι προγυμνάστριες επέβλεπαν τις υπόλοιπες μαθήτριες και κυρίως τις αρχάριες, στις επαναληπτικές ασκήσεις. Έπρεπε να δείχνουν επιμέλεια στα καθήκοντά τους, να βρίσκονται νωρίτερα στο σχολείο και να μην αφήνουν καμία μαθήτριά αβοήθητη. Οι επιμελήτριες, ήταν κυρίως υπεύθυνες για την διατήρηση της τάξης. Πριν από την άφιξη της δασκάλας ή όταν εκείνη βρισκόταν εκτός τάξης, ήταν υπεύθυνες για ό,τι συνέβαινε. Χωρίς νοήματα ή ομιλίες προς τις μαθήτριες, έπρεπε να σημειώνουν σε ένα κατάλογο εκείνες που ενοχλούσαν και σε έναν άλλο, όσες δεν είχαν κάνει τις εργασίες τους. Οι κατάλογοι παραδίδονταν κατόπιν στις καθηγήτριες, που αποφάσιζαν για την ποινή τους.

Όπως είναι ευνόητο, όλη η παραπάνω οργάνωση, βρισκόταν πάντα, κάτω από την εποπτεία της Αδελφής εκπαιδευτικού, ενώ και οι ίδιες με τη σειρά τους βρίσκονταν υπό την καθοδήγηση της Ηγουμένης-Διευθύντριας.

Η Διευθύντρια της Σχολής, είναι η κυρίως Υπεύθυνη, για την καλή λειτουργία του ιδρύματος. Ο ρόλος της είναι συντονιστικός και είναι το πρόσωπο εκείνο που

³⁰² Στην Ελλάδα η αλληλοδιδασκτική μέθοδος εφαρμόστηκε μέχρι το 1880, οπότε και αντικαταστάθηκε από τη συνδιδασκτική μέθοδο (Σ. Μπουζάκης, 1986, 38).

³⁰³ Η μία από τις δύο αναγνώστριες άρχιζε την ανάγνωση των προσευχών, ενώ η δεύτερη επαναλάμβανε τα ίδια λόγια, σε δυνατότερο τόνο, ώστε και οι υπόλοιπες μαθήτριες να μπορούν να την παρακολουθήσουν.

λαμβάνει τις σημαντικές αποφάσεις σχετικά με τη Σχολή σε κάθε τομέα: οργανωτικό, εκπαιδευτικό και κοινωνικό. Πιο συγκεκριμένα, η Διευθύντρια έχει επικοινωνίες με τους φορείς, το Προξενείο, την Πρεσβεία και τους υπεύθυνους του Υπουργείου παιδείας (ελληνικού και γαλλικού). Προσπαθεί να διατηρεί ένα καλό κλίμα στις σχέσεις μεταξύ των Αδελφών και σε εκείνη θα καταφύγουν οι μοναχές-εκπαιδευτικοί, σε περίπτωση σοβαρού πειθαρχικού παραπτώματος, κάποιας μαθήτριας. Επίσης η ίδια, φροντίζει να ενημερώνεται για την πρόοδο όλων των παιδιών και να ελέγχει τον τρόπο διδασκαλίας των Αδελφών, αφού είχε το δικαίωμα να μπαίνει στις τάξεις.

Επειδή λοιπόν η Διευθύντρια αναλάμβανε πολλούς και δύσκολους ρόλους, στην επιλογή της για τη θέση αυτή συνυπολογίζονταν οι ικανότητές της και η ακεραιότητα του χαρακτήρα της.

Όπως διαβάζουμε στον Κανονισμό για τη διοίκηση και τα έθιμα του τάγματος των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ (σελ. 242), η Ηγουμένη οφείλει να έχει όχι μόνο εμπειρία των υποθέσεων του σχολείου, αλλά να ενεργεί πάντοτε με φρόνηση και σύνεση. Η ευδαιμονία των ιδρυμάτων, εξαρτάται από την εκπλήρωση των καθηκόντων της, και από την πνευματική τελειοποίηση των Αδελφών(...). Εκείνο που θα πρέπει να την διακρίνει περισσότερο θα είναι οι αρετές της (η πίστη, η ταπείνωση, η υπομονή και η αφοσίωση) και όχι το κύρος της.

Εκτός από τα στοιχεία της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου (*enseignement mutuel*), που ήδη αναφέρθηκαν, υπήρχε και η επίδραση συνδιδασκτικής μεθόδου (*methode simultanée*)³⁰⁴ στο εκπαιδευτήριο του Αγίου Ιωσήφ, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια.

Το βασικότερο σημείο της συνδιδασκτικής μεθόδου, ήταν το γεγονός ότι οι δασκάλες του Αγίου Ιωσήφ, εναλλάσσονταν στις τάξεις: δηλαδή διαφορετικές δασκάλες δίδασκαν σε διαφορετικές τάξεις.

Στον Οδηγό (5-14) παρουσιάζεται ένας πολύπλοκος τρόπος κατάταξης των μαθητριών σε επίπεδα γνώσης και κατοχής των διδαγμένων μαθημάτων, όπου η ηλικία των μαθητριών δεν έπαιζε ρόλο και η έννοια της σχολικής τάξης δεν υπήρχε όπως την αντιλαμβανόμαστε με τα σημερινά δεδομένα (X. Χαρίτος 2001, 62). Αυτά τα επίπεδα υποδιαιρούνταν σε τμήματα (*divisions*), ανάλογα με το περιεχόμενο και το βαθμό δυσκολίας της διδασκόμενης ύλης. Υπήρχε επίσης μία ακόμη εξωτερική διαφοροποίηση: Οι μαθήτριες κατατάσσονταν και σε κλάσεις (*ordres*). Κάθε

³⁰⁴ Σύμφωνα με τον X. Χαρίτο (2001, 69 υποσημείωση 60) η μέθοδος αυτή προέρχεται από γερμανικά πρότυπα (J. F. Herbart) και καθιερώθηκε στην Ελλάδα, κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα.

μαθήτρια, ανάλογα με την απόδοσή της στα διάφορα γνωστικά αντικείμενα, ανήκε και στην αντίστοιχη κλάση (ordre), η οποία καταρτιζόταν κάθε μήνα σύμφωνα με την πρόοδο των μαθητριών.

Υπήρχαν τρεις τάξεις (Α' Β' Γ') και κάθε τάξη διαιρούνταν σε τρία τμήματα. Τα τμήματα της Α' τάξης παρακολουθούσαν οι μαθήτριες με περισσότερες γνώσεις και μόνο οι μαθήτριες του πρώτου τμήματος (Α1), διδάσκονταν το μάθημα της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, ενώ τα τμήματα της Β' και της Γ' τάξης παρακολουθούσαν οι αρχάριες.

Τα διδασκόμενα μαθήματα όπως εμφανίζονται στο πρόγραμμα σπουδών του Οδηγού (σελ. 4), είναι δέκα: Χριστιανική διδασκαλία, Ανάγνωση, Γραφή, Αριθμητική, Γραμματική γαλλικής γλώσσας, Γεωγραφία, Ιστορία, Εργόχειρο, Διακοσμητικές τέχνες και Ξένες γλώσσες. Για τα τρία τελευταία δεν έχουμε πληροφορίες ως προς τον τρόπο διδασκαλίας και το περιεχόμενό τους από τον Οδηγό. Επίσης οι Διακοσμητικές τέχνες και οι Ξένες γλώσσες, εξαρτώνταν από την επιθυμία των γονέων.

Τα μαθήματα του εβδομαδιαίου προγράμματος, γίνονταν από τη Δευτέρα έως το Σάββατο εκτός της Πέμπτης, που είχε καθιερωθεί ως μέρα αργίας. Μαθήματα δεν γίνονται επίσης τις Κυριακές και τις αργίες. Οι μαθήτριες όμως, οφείλουν και τις ημέρες αυτές, να εκκλησιάζονται.

Στη συνέχεια παραθέτουμε το σύστημα διδασκαλίας των μαθημάτων στα τρία τμήματα των τριών τάξεων της Σχολής,³⁰⁵ βάσει του Οδηγού (1836) και σύμφωνα με τη συνοπτική παρουσίαση του προγράμματος από τον Χ. Χαρίτο (2001, 65).

³⁰⁵ Όπου Α', Β', Γ' είναι οι τάξεις και 1 2 3 είναι τα τμήματα αυτών των τάξεων.

Πίνακας 2: Σύστημα διδασκαλίας μαθημάτων Σχολής

Μαθήματα	A'	B'	Γ'
Αναγνώσματα από την Κ. Διαθήκη	A1, A2, A3	B1, B2	Γ1, Γ2
Ερμηνεία Κατήχησης	A1, A2	B1, B2	Γ1, Γ2
Κατήχηση	A1, A2	B1, B2	Γ1, Γ2
Ανάγνωσμα Κατήχησης	A3	B3	Γ3
Ανάγνωσμα προσευχών	A3	B3	Γ3
Απαγγελία ποιημάτων	A3	B3	
Ιερή Ιστορία	A1, A2	B1	Γ1
Ιστορία	A1		
Γραφή	A1, A2	B1, B2	Γ1, Γ2
Γραμματική	A1, A2	B1, B2	Γ1, Γ2
Ανάγνωση	A1, A2, A3	B1, B2, B3	Γ1, Γ2, Γ3
Γεωγραφία	A1		
Αριθμητική	A1, A2	B1, B2	Γ1, Γ2

Πηγή: Οδηγός Χριστιανικών Σχολείων, σελ. 5-15, και Χαρίτος, 2001, 65.

7. 4. 3 Η μέθοδος διδασκαλίας των μαθημάτων

Πληροφορίες υπάρχουν επίσης στον Οδηγό για συγκεκριμένα βιβλία, που φαίνεται πως χρησιμοποιήθηκαν από τις Αδελφές για τη διδασκαλία των 7 μαθημάτων (σελ. 26-62, 91-92) και προτείνονται ως επιλεγμένα. Επίσης μαθαίνουμε τη διδακτική των μαθημάτων αυτών και πιο συγκεκριμένα, τη διδακτική της Ανάγνωσης, της Γραφής, της Αριθμητικής, της Γραμματικής, της Γεωγραφίας, της Ιστορίας και της Κατήχησης. Όπως πληροφορηθήκαμε από τις συνεντεύξεις των μαθητριών της Σχολής, όσων οι μητέρες φοίτησαν στο ίδρυμα αυτό, θα πρέπει να διδάχτηκαν το σύνολο των παρακάτω μαθημάτων, μόνο στα γαλλικά. Γνωρίζουμε λοιπόν τα εξής:

1. Διδασκαλία Κατήχησης:

- 1) Καινή Διαθήκη
- 2) Κατήχηση
- 3) Fleury, Catéchisme
- 4) M. De Charency, Catéchisme de Montpellier

5) M. Collot, Explication de Paris

Η Κατήχηση είναι το κεντρικότερο μάθημα διδασκαλίας, στα σχολεία του Αγίου Ιωσήφ. Για το λόγο αυτό και ο Οδηγός αφιερώνει αρκετές σελίδες σε αυτό (15^ο κεφάλαιο σελ. 91-104, 22-25). Η εκπαιδευτικός ακολουθεί στο μάθημά της, συγκεκριμένα βιβλία και πηγές. Υπάρχουν ακόμα αναλυτικές οδηγίες με πολλές λεπτομέρειες στον Οδηγό, για όλες τις τάξεις και όλα τα επίπεδα μάθησης.

2. Διδασκαλία Ανάγνωσης:

- 1) M. L.- A. Maître, Tableaux syllabiques (Πίνακες συλλαβισμού)
- 2) M. L.- A. Maître, Méthode (Πρακτικοί κανόνες γραμματικής)
- 3) M. De la Salle, Livre de Messe (Βιβλίο λειτουργίας για καλύτερο συλλαβισμό των μαθητριών)
- 4) Civilité Chrétienne (Χριστιανική Ευπρέπεια)
- 5) Les devoirs du Chrétien envers Dieu (Τα καθήκοντα του χριστιανού προς το Θεό, βιβλίο για βελτίωση της ανάγνωσης)
- 6) Κείμενα Ακολουθιών Εσπερινού, Απόδειπνου, Προσευχών και κείμενα από διάφορα χειρόγραφα, για εξάσκηση στη λατινική γλώσσα.

Υπάρχουν έξι (6) κλάσεις ανάγνωσης στα σχολεία του Αγίου Ιωσήφ, που ασχολούνται με τα προαναφερθέντα αναγνώσματα. Οι μαθήτριες κατατάσσονται στην αίθουσα διδασκαλίας ανάλογα με την κλάση ανάγνωσης (ordres) όπου ανήκουν. Οι λιγότερο προχωρημένες μαθήτριες, βρίσκονται πιο κοντά στη δασκάλα.

Οι υπόλοιπες, βρίσκονται πιο πίσω και μελετούν μόνες, ή με τη βοήθεια των προγυμναστριών. Αφού οι μαθήτριες αποκτήσουν άνεση με τους πίνακες συλλαβισμού, συνεχίζουν την εξάσκησή τους με τα εκκλησιαστικά κείμενα. Τα κείμενα που θεωρούνται τα πιο δύσκολα, είναι τα κείμενα στη λατινική γλώσσα, τυπωμένα με γοτθικά στοιχεία. Αυτά τα κείμενα διδάσκονται στο τελευταίο επίπεδο ανάγνωσης (σελ. 26-33).

3. Διδασκαλία Γραφής-Καλλιγραφίας:

M. Rolland, Méthode

Για να αρχίσουν να γράφουν οι μαθήτριες, έπρεπε να μπορούν να διαβάζουν, επαρκώς. Στον Οδηγό υπάρχουν λεπτομερείς οδηγίες για τα υλικά του γραψίματος (χαρτί, μελάνη, πέννες), που θα χρησιμοποιήσουν τα παιδιά. Στην αρχή για να εξοικειωθούν οι μαθήτριες με τη γραφή αλλά και στα επόμενα επίπεδα,

χρησιμοποιούνται υποδείγματα γραφής, που εκείνες αντιγράφουν με διαφανές χαρτί, στο τετράδιό τους.

Το βιβλίο *Méthode* του M. Rolland, χρησιμοποιείται από τις δασκάλες, στα ανώτερα επίπεδα γραφής. Μεγάλη σημασία αφιερώνεται στον Οδηγό για την ορθή στάση του σώματος, τον τρόπο χρήσης της πέννας και του χαρτιού όπως και για τους τρόπους βοήθειας και διόρθωσης λαθών γραφής, που προσφέρουν οι δασκάλες στα παιδιά (σελ. 34-48).

4. Διδασκαλία Αριθμητικής:

αγνώστου συγγραφέα, Πίνακες Αριθμητικής

Στο μάθημα αυτό οι μαθήτριες, διδάσκονται την χρήση των τεσσάρων βασικών πράξεων της Αριθμητικής, στους ακέραιους αριθμούς. Η εφαρμογή έχει πολύ μεγάλη σημασία, για την πρόοδο των παιδιών. Όταν μια μαθήτρια έχει να μάθει ένα κομμάτι θεωρίας, το μάθημα δεν θα προχωρήσει παρακάτω, αν δεν λύσει η μαθήτρια κάποιο πρόβλημα, ή μια εφαρμογή σχετική με αυτό. Επίσης, η εκπαιδευτικός δεν θα αρκεστεί στην αποστήθιση ενός στεγνού κανόνα, αλλά θα προσπαθήσει να επεκτείνει τις γνώσεις των μαθητριών, με φροντίδα και επιμέλεια.

Τα παιδιά είναι χωρισμένα σε έξι (6) κλάσεις και εξασκούνται στον πίνακα. Για να κερδίσει την προσοχή των μαθητριών, η εκπαιδευτικός μπορεί να τις τοποθετήσει κυκλικά και να ζητήσει από τις τρεις πρώτες, να αθροίσουν τα νούμερα που ακούνε.

Π. χ ακούγοντας τους αριθμούς 7, 8, 9 και 4, η πρώτη θα πει $7+8=15$, η δεύτερη $15+9=24$, και η τρίτη θα προσθέσει στο άθροισμα το 4 και με αυτό τον τρόπο το ενδιαφέρον των μαθητριών, θα διατηρείται αμείωτο. Στα πιο προχωρημένα επίπεδα, η δασκάλα διδάσκει το δεκαδικό σύστημα αρίθμησης κι αναθέτει στις μαθήτριες και ομαδικές εργασίες για την επίλυση σχετικών προβλημάτων (σελ. 49-52).

5. Διδασκαλία Γραμματικής:

- 1) Noël et Chapsal, Grammaire Française
- 2) Noël et Chapsal, Abrégé de la Grammaire Française
- 3) Noël et Chapsal, Exercices d'Orthographe et de Ponctuation
- 4) Noël et Chapsal, Leçons d'analyse grammaticale
- 5) αγνώστου συγγραφέα, Exercices de Cacographie

Το μάθημα αυτό θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα στην εκπαίδευση της Σχολής. Οι Αδελφές χωρίζουν τις μαθήτριες σε δύο τμήματα, το ανώτερο και το κατώτερο.

Στο κατώτερο τμήμα τα παιδιά μαθαίνουν τα είδη του λόγου, ενώ στο ανώτερο ασχολούνται με πιο σύνθετα γραμματικοσυνθετικά φαινόμενα. Οι δασκάλες στο επίπεδο αυτό, εξασκούν τις μαθήτριες με άφθονες ασκήσεις ορθογραφίας και τονισμού (*Exercices d'Orthographe et de Ponctuation*).

Σε μεγάλη χρήση είναι επίσης οι ασκήσεις κακογραφίας (*Exercices de Cacographie*) που οι μοναχές-εκπαιδευτικοί δίνουν στις μαθήτριες, για να εντοπίσουν τα λάθη.

Τελειώνοντας αυτό το επίπεδο, τα παιδιά είναι σε θέση να συντάξουν επιστολές και διαλόγους, ή αφηγήσεις, ακολουθώντας υπαγορεύσεις ή γραπτά πρότυπα, της δασκάλας (σελ.53-58).

6. Διδασκαλία Γεωγραφίας:

Αββά Gaultier, *Géographie*

Για το μάθημα αυτό χρησιμοποιείται το βιβλίο *Γεωγραφία*, του αββά Gaultier. Η ύλη κατανέμεται σε τρία χρόνια και είναι πολύ σημαντική η χρήση της υδρογείου σφαίρας και του εποπτικού υλικού, κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Τον πρώτο χρόνο οι μαθήτριες αποκτούν γενικές γεωγραφικές γνώσεις, το δεύτερο, διδάσκονται βασικές γνώσεις Κοσμογραφίας, ενώ τη τρίτη χρονιά οι μαθήτριες μαθαίνουν από τις *Αδελφές*, στοιχεία σχετικά με την ιστορική φυσική και πολιτική γεωγραφία των πέντε ηπείρων (59-61).

7. Διδασκαλία Ιστορίας:

Αββά Gaultier, *Leçons de Chronologie et d'Histoire*

Στο μάθημα της Ιστορίας, χρησιμοποιείται το βιβλίο *Leçons de Chronologie et d'Histoire*, του Αββά Gaultier. Σε όλες τις τάξεις διδάσκεται η Ιερή Ιστορία, ενώ Αρχαία, η Νεότερη και η Ιδιαίτερη Ιστορία, διδάσκεται προαιρετικά στις μαθήτριες της πρώτης τάξης. Η Αρχαία Ιστορία μελετά τα χρόνια της αρχαιότητας μέχρι την διαίρεση του ρωμαϊκού κράτους. Η Νεότερη αρχίζει από τον 5^ο αιώνα μ. Χ. μέχρι τον 18^ο αιώνα μ. Χ. Όσο για την Ιδιαίτερη Ιστορία, δε γνωρίζουμε τι ακριβώς εννοείται στον Οδηγό. Ίσως πρόκειται για την ιστορία του τόπου, όπου είναι εγκατεστημένο το σχολείο (Χ. Χαρίτος, 2001, 76).

Μια πιο πρόσφατη εικόνα για τον τρόπο και το περιεχόμενο διδασκαλίας που ακολουθούσαν οι *Αδελφές* στο Γαλλικό Τμήμα, αντλούμε από τα βιβλία της

Μαρουλάκη Μαρίας που αποφοίτησε από το Ελληνικό Λύκειο της Σχολής το 1964-65. Η ίδια παρακολουθούσε το απόγευμα τα γαλλικά μαθήματα.

Τα γαλλικά βιβλία του *cours moyen* της Μ. Μαρουλάκη,³⁰⁶ στα απογευματινά τμήματα ήταν:

- L. Hartmann-E. Dutreuilh, *Langue Française*, ed. De l'école, Paris 1935 (Η Γαλλική Γλώσσα)

-C. Robin et C. Bergeaud, *Le français*, Hachette, Paris 1950 (Τα Γαλλικά)

- F. Pinardel, *Géographie*, ed. De l'école, Paris 1960 (Γεωγραφία)

Τα παραπάνω βιβλία ακολουθούσαν μια παραδοσιακή μορφή διδασκαλίας με πολύ οργανωμένη δομή.

Το πρώτο, Η Γαλλική Γλώσσα, είναι ένα βιβλίο γραμματικής με κανόνες, ερωτήσεις και ασκήσεις εφαρμογής, λεξιλόγιο κι εφαρμογή λεξιλογικών ασκήσεων, ασκήσεις προφοράς, ορθογραφίας, κλίσεις ρημάτων. Οι επαναληπτικές ασκήσεις στο τέλος κάθε κεφαλαίου είναι μια ευκαιρία καλύτερης εμπέδωσης των εννοιών, κάθε ενότητας. Για να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών ο συγγραφέας επιλέγει παράλληλα με τη διδασκαλία των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων, αριθμό λογοτεχνικών κειμένων αξιόλογων συγγραφέων του 18^{ου} αιώνα, όπως του Lamartine, του Anatole France, του G. De Maupassant, ή του Chateaubriand με σκοπό την εξοικείωση των μαθητριών, με ορισμένους από τους πιο σημαντικούς λογοτέχνες, παράλληλα με την επεξεργασία του κειμένου και τις ασκήσεις που τα συνοδεύουν. Τα κείμενα αυτά περιλαμβάνουν κάθε φορά το γραμματικό φαινόμενο της ενότητας. Τα πρώτα μαθήματα συνδέονται με το Φθινόπωρο και την επιστροφή των παιδιών στο σχολείο, ενώ συνεχίζοντας σε κάθε επόμενη ενότητα το βιβλίο προσπαθεί να ελκύσει την προσοχή των παιδιών με αναφορές σε γιορτές, πρόσωπα συνήθειες και γεγονότα που ακολουθούν τη διαδοχή των εποχών, παράλληλα με την εκμάθηση γραμματικο-συντακτικών δομών. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας, το βιβλίο αυτό στρέφει το ενδιαφέρον των παιδιών προς την πραγματικότητα, αντί να τα αποκόπτει από τη ζωή. Αυτή η άποψη πλησιάζει σε μεγάλο βαθμό σύγχρονες απόψεις μελετητών σχετικά με τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στο σχολείο.

Σύμφωνα με τον Ν. Παπαδογιαννάκη (1996, 15-17) η ανάγνωση των λογοτεχνικών κειμένων που επιχειρείται με βάση τη γλώσσα στα πλαίσια της διδακτικής πράξης

³⁰⁶ Η κ. Μαρουλάκη μαθήτρια της Σχολής, μας δάνεισε τα βιβλία της, του *cours moyen*. Το *cours moyen* ήταν το επίπεδο που αντιστοιχούσε σε 5 ή 6 χρόνια γαλλικών.

(...) στοχεύει στη βαθμιαία μύηση των μαθητών στο χώρο της τέχνης και του λόγου καθώς και στην αισθητική από όλαυση που προσφέρεται από αυτή τη μέθεξη (...) αφού ο μαθητής συναντά τη γλώσσα και κατακτά τις διαφορετικές μορφές της μέσα από μεγάλους δημιουργούς.

Στο βιβλίο της Μαρουλάκη «Η Γαλλική Γλώσσα», η ύλη ξεκινάει από το αλφάβητο, φωνήεντα, σύμφωνα, τόνους –ορθογραφικά σύμβολα, οικογένειες λέξεων και συνεχίζει (αναφέρονται ενδεικτικά κάποια κεφάλαια) με συνώνυμα-αντίθετα, ομώνυμα, κυριολεξία-μεταφορά, τα μέρη του λόγου, τη φράση-πρόταση, είδη των προτάσεων, μέρη της πρότασης, αντικείμενο, εμπρόθετους προσδιορισμούς, δευτερεύουσες προτάσεις με θέση αντικειμένου, τονισμό, ονόματα κύρια και ουσιαστικά, γένος και αριθμός ουσιαστικών, ουσιαστικά διπλού γένους, σχηματισμό πληθυντικού, πληθυντικό σύνθετων ουσιαστικών και κύριων ονομάτων, σχηματισμό ουσιαστικών, είδη επιθέτων, το ρήμα (...).

Επιπλέον στο τέλος του ίδιου βιβλίου, ο συγγραφέας προτείνει θέματα ανάπτυξης με κάποια πλάνα ιδεών για την καλλιέργεια του γραπτού λόγου. Αφήνει επίσης την πρωτοβουλία στους μαθητές να αναπτύξουν θέματα σχετικά με το αρχικό, αλλά σε σύνδεση με τα βιώματά τους.

Η δεύτερη Γραμματική, Τα Γαλλικά, φαίνεται πιο απλή από την πρώτη και οι μαθήτριες διδάσκονταν και από αυτό το εγχειρίδιο, στο *cours moyen*. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποια κεφάλαια όπως: τα ποσοτικά επιρρήματα, οι προθέσεις, χρόνοι παρελθόντος (ενεστώτας, παρατατικός, αόριστος), το θηλυκό γένος στα δεικτικά κι ερωτηματικά επίθετα, τα τοπικά επιρρήματα, το άμεσο-έμμεσο αντικείμενο, η παθητική φωνή, οι προσωπικές αντωνυμίες, το ρήμα έχω-είμαι, η συμφωνία της μετοχής, το ρήμα κάνω, η μετοχή του παρελθόντος, η θέση του επιθέτου, οι αναφορικές αντωνυμίες. Κάτι ενδιαφέρον είναι, ότι και στο βιβλίο αυτό οι διάφορες θεματολογίες των κειμένων, συνδέονται με τα γραμματικά φαινόμενα, το λεξιλόγιο και τις ασκήσεις της κάθε ενότητας.

Στο μάθημα της Γεωγραφίας, οι μαθήτριες διδάσκονταν για τη Γαλλία: σύνορα, έκταση, κλίμα, μορφολογία εδάφους, εξοικειώνονταν με τη χρήση του χάρτη, μελετούσαν το φυσικό περιβάλλον της Γαλλίας δηλαδή τα βουνά, τις οροσειρές τους ορεινούς όγκους, τις λίμνες, τα ποτάμια τις θάλασσες και τους ωκεανούς με τους οποίους συνορεύει. Διδάσκονταν ακόμα τη διαίρεσή της σε νομούς και ζητήματα που αφορούσαν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, όπως σχετικά με τη γεωργία, τη κτηνοτροφία, την αλιεία, το εμπόριο, τη βιομηχανία τα προϊόντα της, το ζήτημα της

αστυφιλίας και των συγκοινωνιών, καθώς και τη θέση της Γαλλίας στο σύγχρονο κόσμο. Το μάθημα τελείωνε με ασκήσεις επανάληψης, συχνή χρήση του χάρτη και θεματολογίες που όριζαν οι Αδελφές, ώστε η κάθε μαθήτρια, να μπορέσει να μιλήσει στην τάξη για το δικό της τόπο.

7. 4. 4 Τα μέσα αγωγής των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ

Σύμφωνα με τον Κανονισμό για τη διοίκηση του τάγματος (Directoire et Coutumier des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition, 1913, 3^ο κεφ., άρθρο 2, σελ. 184-187), υπάρχουν οκτώ (8) βασικά μέσα αγωγής, που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στους τρόπους διαπαιδαγώγησης των Αδελφών. Επειδή ο Κανονισμός για τη διοίκηση του τάγματος κυκλοφόρησε στις αρχές του αιώνα, πολλά από τα σημεία που περιλαμβάνει ως προς τα μέσα αγωγής και το προφίλ της Αδελφής-εκπαιδευτικού τα συναντήσαμε στη Σχολή της Χαλέπας και είναι τα ακόλουθα:

α) *η προσευχή*: επειδή, σύμφωνα με την ιδρύτρια, όλα τα χαρίσματα πηγάζουν από τον Κύριο, οι Αδελφές θα πρέπει να επικοινωνούν μαζί Του και να επικαλούνται τη βοήθειά Του, για την επιτυχή διεξαγωγή των μαθημάτων.

β) *η ισότητα στην αγωγή*: Οι Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ, οφείλουν να συμπεριφέρονται σύμφωνα με τους κανόνες της ισότητας, προς όλες τις μαθήτριες, κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες. Η ισότητα προς όλα τα παιδιά, είναι απαραίτητη για τη δημιουργία κλίματος σεβασμού.

γ) *η σιωπή*: Η σιωπή είναι προϋπόθεση για την ορθή διεξαγωγή του μαθήματος . Όπως και η χρήση χαμηλού τόνου φωνής, είναι αρκετή για να κεντρίσει την προσοχή των παιδιών. Η σιωπή κατευνάζει τα πνεύματα και επαναφέρει την τάξη.

δ) *το καλό παράδειγμα*: Καμία συμπεριφορά δεν έχει ισχυρότερη επίδραση στο πνεύμα των παιδιών, όσο το παράδειγμα. Η εκπαιδευτικός δε λέει τίποτα χωρίς διδακτικό σκοπό, ούτε κάνει κάτι αν δεν στοχεύει η συμπεριφορά της στη μίμηση. Αφού η αρετή, ο ήπιος τρόπος κι η καλή συμπεριφορά περνούν κατά τρόπο ασυναίσθητο στις ψυχές των παιδιών, που βλέπουν και ακούνε περισσότερα από όσα νομίζει ένας ενήλικας, η Αδελφή πρέπει να συμπεριφέρεται με σύνεση μπροστά τους.

ε) *η δωρεάν εκπαίδευση σε άπορα παιδιά*: Η Αδελφή είναι διαποτισμένη από την ευγενική ιδέα να παρέχεται δωρεάν εκπαίδευση, σε άπορα παιδιά. Φροντίζει λοιπόν

να μη δέχεται καθόλου χρήματα από τους γονείς τους, παρά μόνο εάν οι ίδιοι είναι σε θέση να πληρώσουν κάτι ελάχιστο.

στ) *η ισότητα στη συναισθηματική μεταχείριση των παιδιών*: Μια δασκάλα οφείλει να αφιερώνεται ολοκληρωτικά στις μαθήτριάς της, και να τις αγαπά όλες, με τον ίδιο τρόπο. Άρα σε καμία μαθήτριά, δεν θα πρέπει να δείχνει ιδιαίτερη προτίμηση, και το ενδιαφέρον της για τις υπόλοιπες, να μην είναι επιφανειακό. Όλα τα παιδιά δικαιούνται τις ίδιες φροντίδες από τη δασκάλα τους κι εκείνη τους οφείλει το χρόνο της και το ενδιαφέρον της, μοιρασμένα εξίσου.

ζ) *η ομοιομορφία στην τήρηση του προγράμματος της Σχολής*: Η ομοιομορφία τήρησης του προγράμματος, είναι αναγκαία, αφού παρέχει στις δασκάλες περισσότερη ευκολία για να διατηρούν την τάξη. Οι Αδελφές λοιπόν θα πρέπει να έχουν τον ίδιο τρόπο συγκέντρωσης και απόλυσης των παιδιών. Θα πρέπει να τα οδηγούν με τα ίδια παραγγέλματα στο παρεκκλήσι ή στην εκκλησία, να τα καθοδηγούν στην προσευχή. Αυτά τα θέματα μεθόδου, επηρεάζουν πολύ την σωστή διοίκηση των ιδρυμάτων.

η) *η επίβλεψη στην τάξη*: Η παρουσία της δασκάλας είναι τόσο σημαντική για την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου, ώστε δεν πρέπει ποτέ να απουσιάζει, παρά μόνο εάν προκύψει ένα ζήτημα εξαιρετικά σοβαρό και πολύ σπάνια. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει η ίδια να προβλέπει, κατά το δυνατόν οτιδήποτε μπορεί να την υποχρεώσει να βγει από την τάξη. Όσο διαρκεί το μάθημά της, οφείλει να προσφέρεται ολόψυχα στις μαθήτριάς της. Άλλωστε μια σωστή εκπαιδευτικός, θα πρέπει να δίνει πάντα προτεραιότητα στο καθήκον της.

7. 5 Το προφίλ της Αδελφής- εκπαιδευτικού

Σύμφωνα με τον Κανονισμό του τάγματος (Directoire et Coutumier de la Congregation des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition σελ. 179-184) δέκα (10) είναι τα σημαντικότερα σημεία που σκιαγραφούν την Αδελφή-εκπαιδευτικό, τους τρόπους συμπεριφοράς της ως προς τις Αδελφές και τα παιδιά και το γενικότερο σκεπτικό διαπαιδαγώγησης, που θα πρέπει να τη διακατέχει, μέσα στη Σχολή. Όπως θα διαπιστώσουμε, η πίστη της Αδελφής στο Θεό και στη σημασία του εκπαιδευτικού της έργου, η προσεκτική και συνεχής προετοιμασία της διδασκαλίας της, παράλληλα με την διακριτική της συμπεριφορά απέναντι στις υπόλοιπες Αδελφές και η αγάπη της προς τα παιδιά, ανεξαρτήτως θρησκευόμετος ή αίρεσης, είναι μερικοί μόνο από τους άξονες που αναπτύσσονται από την ιδρύτρια του τάγματος και παρατίθενται στη

συνέχεια. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η τοποθέτηση της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ, για τα παιδιά εκείνα που θα εκδηλώσουν κλίση, προς τη ζωή της μοναχής.

Α) -Οι δασκάλες με πίστη στην αποστολή τους, πρέπει να ζητούν φώτιση από το Θεό, να αγαπούν το επάγγελμά τους, να του δίνουν αξία και να πιστεύουν στην αποτελεσματικότητά του.³⁰⁷

Για να επιτύχουν οι Αδελφές τον στόχο τους, πρέπει να στέκονται πάνω από αδυναμίες, εγωισμούς και να ακολουθούν το παράδειγμα του Κυρίου.

Β) -Οι Αδελφές θα ετοιμάζουν επιμελώς τα μαθήματά τους και θα προσαρμόζονται στη χρήση του χρόνου που διατίθεται για κάθε τάξη. Θα μελετούν τα παιδαγωγικά θέματα, ώστε να δίνουν στη διδασκαλία τους μεγάλη παιδαγωγική αξία. Η Επιθεωρήτρια θα παρακολουθεί το μάθημα της Αδελφής και μετά, ιδιαίτερος θα της απευθύνει χρήσιμες παρατηρήσεις. Η Επιθεωρήτρια, όπως επισημαίνει ο Χαρίτος (2001, 98), έχει οριστεί ως επόπτρια του εκπαιδευτικού έργου της Σχολής, από τη Γενική Ηγουμένη, η οποία κατανέμει τις αρμοδιότητες και συγκεντρώνει τις εμπειρίες των κατά τόπους Ηγουμένων (διευθυντριών) του κάθε ιδρύματος.

Γ) -Για να κερδίσουν την εκτίμηση των μαθητριών, οι δασκάλες θα ζουν μεταξύ τους με σύμπνοια, θα συμφωνούν ως προς τον τρόπο διοίκησης, θα είναι συγκρατημένες στα λόγια και τις πράξεις τους, επιδιώκοντας να έχουν μια διακριτική συμπεριφορά. Ποτέ δεν θα χρησιμοποιούν προσβλητικά λόγια απέναντι στα παιδιά.

Δ) -Οι Αδελφές δέχονται όλες τις μαθήτριες ανεξαρτήτως ικανοτήτων, θρησκευματος ή αίρεσης. Εκείνες ρίχνουν παντού τον καλό σπόρο και άλλοι θα θερίσουν. Οι δασκάλες θα αποτρέπουν τα παιδιά από τα λάθη και τις εγωιστικές τους τάσεις. Τα παιδιά είναι πολύ μικρά για να κρίνουν. Πρέπει λοιπόν να οδηγηθούν με απλό τρόπο στο σωστό δρόμο, επειδή οι κακές συμπεριφορές δε ξεχνιούνται. Καλό θα είναι, η συμπεριφορά της Αδελφής να παραμένει στοργική και καλοκάγαθη και να μην εμπνέει το φόβο. Οφείλει λοιπόν η ίδια να κερδίζει την εμπιστοσύνη του παιδιού και να του δίνει δείγματα της εύνοιας και της καλοσύνης της.

Ε) -Οι εκπαιδευτικοί θα μελετήσουν το χαρακτήρα των παιδιών. Θα τα συμβουλεύουν και θα τα επιπλήττουν, όταν αυτό είναι αναγκαίο. Θα ζητούν τη

³⁰⁷ Κάποια από τα σημαντικότερα σημεία του κειμένου, το οποίο αποδίδεται από τα γαλλικά, είναι σε πλάγια γραφή.

συμβουλή της Ηγουμένης, μόνο σε δύσκολες περιπτώσεις. Θα απαιτούν από τις μαθήτριες σεβασμό, τάξη, υπακοή, σωστή συμπεριφορά και τη σιωπή. Θα εμποδίζουν τις κατ'ιδίαν συζητήσεις και τη μεταξύ τους οικειότητα.

Στ) -Στη διάρκεια των διακοπών, κάποιες ώρες της ημέρας, οι δασκάλες θα τις αφιερώνουν στη μελέτη και τις υπόλοιπες στην ανάπαυση, στους περιπάτους, σε πνευματικές αναγνώσεις και συζητήσεις. Αφαιρείται από τον ελεύθερο χρόνο τους, ό,τι αφορά στις μικρές καθημερινές ασχολίες και τις έκτακτες εργασίες, όπως καθαριότητα, ράψιμο, σιδέρωμα, όπου κάθε μία συμμετέχει στον κοινό μόχθο.

Επίσης, στις διακοπές, θα γίνονται μικρές συναντήσεις μεταξύ των Αδελφών, υπό την προεδρεία της Ηγουμένης ή της Βοηθού της, με θέματα την αγωγή, τη μόρφωση και την πρόοδο των παιδιών, την εποπτεία, την πειθαρχία, διάφορα συστήματα άμιλλας και τρόπους διδασκαλίας. Σε αυτές τις συναντήσεις μέσα από την ανταλλαγή απόψεων, κάθε μοναχή, θα εκφράζει με το δικό της τρόπο, το ζήλο και την εκπαιδευτική της εμπειρία.

Ζ) -Αν η Αδελφή συναντήσει ψυχές που έχουν νοιώσει την παρουσία της θείας χάριτος, θα προσπαθήσει να καλλιεργήσει αυτά τα έμφυτα προτερήματα, να τα διαμορφώσει με την προσευχή και να προσαρμόσει αυτή την πνευματική τροφή στην ηλικία και στη νοημοσύνη αυτών των παιδιών. Θα τα οδηγεί επίσης, στη συχνή Θεία Κοινωνία και στην εξάσκηση των αρετών.

Αν λοιπόν μία μαθήτρια εκδηλώσει κλίση για τη μοναχική ζωή, η μοναχή οφείλει να μην καταπνίξει αυτόν τον πολύτιμο σπόρο, ούτε και να την αποτρέψει, τονίζοντας ανυπέρβλητα εμπόδια του περιβάλλοντός της, ή απουσία κλίσης της. Επομένως, οι δασκάλες θα δείξουν με ένα γενικό τρόπο σε αυτές τις εκλεκτές ψυχές, την αγιότητα, τις υποχρεώσεις, τις δοκιμασίες αλλά συγχρόνως τα προνόμια και την ευλογία της μοναχικής ζωής. Ακόμα θα τις προτρέψει να προσευχηθούν για να γνωρίσουν τι ζητάει ο Θεός από αυτές.

Η) -Οι Αδελφές που έχουν αναλάβει τη μόρφωση και την αγωγή των κοριτσιών, θα πρέπει να τους γνωρίσουν πριν από όλα το Θεό, και τους τρόπους για να τον αγαπούν και να τον υπηρετούν. Επίσης με τον στόχο αυτό, θα τους διδάξουν με μεγάλη

προσοχή τις αλήθειες της θρησκείας.³⁰⁸ Θα τους μάθουν επίσης να έχουν καθαρές σκέψεις στις επιθυμίες τα λόγια και τις πράξεις τους. Δεν θα παραμελήσουν επίσης να διαπλάθουν τις μαθήτρίες τους με σταθερή και αληθινή ευσέβεια. Θα τις προφυλάξουν από τη διαφθορά του κόσμου, θα τις συνηθίσουν να διορθώνουν τα ελαττώματά τους, να πολεμούν τα πάθη τους και να γίνουν ένθερμες και γενναίες χριστιανές.

Θ) -Όταν τα παιδιά ζητούν κάτι από τις Αδελφές, εκείνες θα απαντούν καλοπροαίρετα, βλέποντας κάτω από το εύθραυστο πρόσωπο του παιδιού, το ίδιο το πρόσωπο του Κυρίου. Απαγορεύεται στις δασκάλες να ζητούν οτιδήποτε στα παιδιά όπως δώρα, αλλά με την άδεια της Ηγουμένης θα μπορούσαν να δεχτούν μια αυθόρμητη προσφορά. Όταν μια Αδελφή θα έχει ανάγκη μια μαθήτρια για μαθήματα πιάνου ή άλλα μαθήματα, θα ζητά πρώτα την άδεια για να την απασχολήσει, από τη δασκάλα της.

Ι) -Τα σχολικά κτίρια θα είναι σύμφωνα με τους κανόνες υγιεινής. Οι αίθουσες διδασκαλίας θα είναι ευρύχωρες και με καλό αερισμό. Οι δασκάλες θα τις στολίζουν με αντικείμενα ικανά να ενδιαφέρουν τα παιδιά, να τα μορφώνουν και να εξυψώνουν τις ψυχές τους στο Θεό.

8. Οργάνωση, Αναλυτικά και Ωρολόγια Προγράμματα και χορηγούμενοι τίτλοι σπουδών στα νεότερα χρόνια: Οι ελληνικές και οι γαλλικές σπουδές στη Χαλέπα

8. 1 Ωρολόγιο Αναλυτικό Πρόγραμμα και ωράριο διδασκαλίας

Σε προηγούμενα κεφάλαια (7. 3 1, 7. 3. 2) διαπιστώσαμε πως η δομή του εκπαιδευτηρίου πέρασε πολλές διαφορετικές φάσεις από το 1897 μέχρι το 1983, που συνδέονται με τη νομοθεσία και τις διαφορετικές κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της κάθε εποχής. Όμως για να μελετηθεί η οργάνωση της Σχολής, θα πρέπει να

³⁰⁸ Επιμένοντας ιδιαίτερα στη ζωή και το θάνατο του Κυρίου και την αγάπη Του για τους ανθρώπους μέσα από τη Θεία Ευχαριστία, όπως επίσης και την κακία της αμαρτίας, την ευτυχία των εκλεκτών και τη δυστυχία των αμαρτωλών. Συγχρόνως οι δασκάλες θα εμπνέουν ευλάβεια για τη Θεία Καρδιά, την Παρθένο Μαρία τον Άγιο Ιωσήφ και τους φύλακες Αγγέλους. Αυτές οι θρησκευτικές τοποθετήσεις, αφορούν κυρίως την καθολική Εκκλησία.

εξετάσουμε τη διδασκαλία της ελληνικής και της γαλλικής γλώσσας, στην πορεία του χρόνου.

Όπως ήδη πληροφορηθήκαμε (κεφ. 7. 3. 2, σελ. 183), οι μαθήτριες διδάσκονταν την ελληνική γλώσσα στη Χαλέπα από το 1914, (Registre des correspondances, σ. 161) αλλά δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για τα χρόνια εκείνα, ως προς τον τρόπο λειτουργίας αυτών των τμημάτων.

Είδαμε ακόμα ότι, ελληνικό δημοτικό σχολείο λειτουργεί για πρώτη φορά στη Σχολή, από το 1927, διδάσκει Ελληνίδα δασκάλα κι απευθύνεται σε μαθητές και μαθήτριες ξένου θρησκευματος και ξένης υπηκοότητας. Δεν έχουμε όμως συγκεκριμένες πληροφορίες για το ωράριο και το περιεχόμενο διδασκαλίας των μαθημάτων, στο Δημοτικό εκτός από όσα αναφέρθηκαν σχετικά στο κεφ. 7. 3 (σελ. 184). Επίσης από το 1928, υπάρχει η δυνατότητα παρακολούθησης των δύο πρώτων Ελληνικών γυμνασιακών τάξεων και διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων από Έλληνα φιλόλογο, για τα μεγαλύτερα παιδιά. Τα τμήματα αυτά και το Δημοτικό, δεν ήταν αναγνωρισμένα ως ισότιμα με τα αντίστοιχα των Ελληνικών σχολείων. Όμως, από την αλληλογραφία πληροφορούμαστε πως, στο Δημοτικό και στα Ελληνικά γυμνασιακά τμήματα της Σχολής, οι Αδελφές ακολουθούν το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα της Ελλάδας. Αντίστοιχα η διδασκαλία των γαλλικών μαθημάτων στο Δημοτικό και στο Γαλλόφωνο Γυμνάσιο, ακολουθεί το αναλυτικό πρόγραμμα της Γαλλίας (Βιβλ. εξερχ. εγγρ., αρ. 22/6-5-1935 σελ. 35). Διευκρινίζεται ακόμα, ότι οι Αδελφές - εκπαιδευτικοί που διδάσκουν γαλλικά δεν έχουν ειδικευτεί σε άλλους επιστημονικούς κλάδους και συνεπώς διδάσκουν εκτός της γαλλικής φιλολογίας, Μαθηματικά, Ιστορία, Γεωγραφία και τα υπόλοιπα προβλεπόμενα μαθήματα του γαλλικού προγράμματος.

Το 1931, κατόπιν της ψήφισης του νόμου 4862/1931 περί των ξένων σχολείων, ενδέχεται η Σχολή να έκλεισε για ένα χρόνο, επειδή δεν είχε άδεια λειτουργίας.³⁰⁹ Από την επόμενη χρονιά, το εκπαιδευτικό ίδρυμα ανοίγει και λειτουργεί κανονικά, έχοντας εξασφαλίσει πλέον από το Υπουργείο, την άδεια³¹⁰ των Γυμνασιακών τμημάτων.

³⁰⁹ Όπως ανέφερε το άρθρο 1 του νόμου, λειτουργία ξένου σχολείου άνευ άδειας απαγορεύεται (...) και η άνευ άδειας λειτουργία του εκπαιδευτηρίου συνεπάγεται το κλείσιμο αυτού. Δεν υπάρχουν και στοιχεία της Σχολής για το διάστημα αυτό.

³¹⁰ Οι άδειες αυτές θα έπρεπε να ανανεώνονται ετησίως.

Τον Οκτώβριο του 1937, πρώτη φορά πληροφορούμαστε (Βιβ. εξερχ. εγγρ, 77) «το ισχύον εβδομαδιαίο πρόγραμμα μαθημάτων, ελληνικής και γαλλικής γλώσσας, όλων των τάξεων της Γαλλικής Σχολής του Αγίου Ιωσήφ, για το σχολικό έτος 1937-38».

Δεν βρέθηκε στα έγγραφα του ιδρύματος η έγκριση του παρόντος προγράμματος, από το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας ή την Εκπαιδευτική Επιθεώρηση της εποχής.

Το πρόγραμμα αυτό θα πρέπει να αφορά στο Γαλλικό Φροντιστήριο 9 τάξεων της Σχολής.³¹¹ Περιλαμβάνει τη διδασκαλία 12 μαθημάτων (συμπεριλαμβανομένου του μαθήματος της ελληνικής γλώσσας), και οι συνολικές ώρες διδασκαλίας όλων των μαθημάτων στις έξι πρώτες τάξεις, είναι 30 και στις τρεις τελευταίες, 35. Τα διδασκόμενα μαθήματα είναι: Ηθική, Γαλλική Γλώσσα, Ελληνική Γλώσσα, Ιστορία, Μαθηματικά, Γεωγραφία, Φυσικά, Γυμναστική, Ωδική, Εργόχειρο, Ιχνογραφία και Καλλιγραφία. Πιο αναλυτικά, όπως βλέπουμε στον πίνακα 3, έχουμε τα εξής:

Πίνακας 3: Το εβδομαδιαίο πρόγραμμα μαθημάτων, ελληνικής και γαλλικής γλώσσας, όλων των τάξεων (Φροντιστηρίου) της Γαλλικής Σχολής του Αγίου Ιωσήφ (έτος 1937-38)

Μαθήματα	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	Ζ'	Η'	Θ'
Ηθική	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Γαλλ. Γλ.	11	9	8	8	8	14	12	12	14
Ελλην. Γλ.	8	8	8	8	8	-	6	6	-
Ιστορία	1	2	2	2	2	2	2	2	3
Μαθηματικά	2	2	3	3	3	2	3	3	4
Γεωγρ.	1	1	1	1	1	2	1	1	2
Φυσικά	1	2	2	2	2	3	3	3	4
Γυμναστική	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ωδική	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Εργόχειρο	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Ιχνογραφία	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Καλλιγραφία	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	30	30	30	30	30	30	35	35	35

Πηγή: Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων, σελ. 77

Σύμφωνα με το εβδομαδιαίο πρόγραμμα, ο συνολικός αριθμός διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας για όλες τις τάξεις είναι 52 ώρες, ενώ στις ίδιες τάξεις, η διδασκαλία της γαλλικής φτάνει τις 82 ώρες αντίστοιχα. Όπως είναι φανερό κατά τη χρονική αυτή περίοδο η διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας καλύπτει μεγαλύτερο χρόνο στο πρόγραμμα της Σχολής, από ότι η διδασκαλία της ελληνικής. Διδάσκονται

³¹¹ Αν και δεν αναγράφεται ότι πρόκειται για το πρόγραμμα του Γαλλικού Σχολείου (Φροντιστηρίου), θα πρέπει το πρόγραμμα να αφορά στη λειτουργία του αφού στη συνέχεια του εγγράφου αυτού (σελ. 78) αναφέρεται πως ο αριθμός των τάξεων του Φροντιστηρίου της Σχολής είναι 9.

οκτώ (8) ώρες ελληνικών στις πέντε πρώτες τάξεις, ενώ στην Εβδόμη και στην Ογδόη οι ώρες αυτές μειώνονται σε έξι (6). Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί πως δεν υπάρχουν στοιχεία για τη διδασκαλία των ελληνικών πλην των δύο πρώτων τάξεων του Ελληνικού Ημιγυμνασίου, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Στις 7 Ιουλίου 1938 (Βιβ. εξερ. εγγρ. 128-130), η Διευθύντρια της Σχολής απευθύνει ένα αγωνιώδες έγγραφο προς το Υπουργείο παιδείας, δια μέσου του Γενικού Επιθεωρητή Χανίων. Στο έγγραφό της η Υπεύθυνη της Σχολής επισημαίνει ότι πριν από τη ψήφιση του νόμου 4862 «Περί των ξένων σχολείων» (Εφ. Κυβ. 2 της 7^{ης} Ιανουαρίου 1931), ο καθηγητής ελληνικής ιθαγένειας της Γαλλικής Σχολής, δίδασκε ελληνικά σε περιορισμένο αριθμό ωρών³¹² όπως προβλεπόταν από το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας. Συγχρόνως όμως, εξασφάλιζε στις μαθήτριες τη διδασκαλία μεγάλου αριθμού γαλλικών μαθημάτων και Οικοκυρικής.

Η Διευθύντρια της Σχολής υπογραμμίζει πως ο σκοπός φοίτησης των μαθητριών στη Χαλέπα, είναι η εκμάθηση της γλώσσας (γαλλικής) και η μόρφωσις αυτών εις τα της Οικοκυρικής (Β. ε. ε 128-130). Μετά τη ψήφιση του νόμου 4862/31 (άρθρο 3), η Σχολή είναι υποχρεωμένη να διδάξει έναν ορισμένο αριθμό ωρών ελληνικών μαθημάτων, ακολουθώντας το ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης.³¹³

Όμως, η πιστή τήρηση του ελληνικού ωρολογίου προγράμματος στο Γυμνάσιο, θα σήμαινε το κλείσιμο των κατώτερων τάξεων, αφού ελάχιστος χρόνος θα ήταν διαθέσιμος για τη διδασκαλία Γαλλικών και Οικοκυρικής.

Επιπλέον θα σταματούσαν οι εγγραφές των μαθητριών, αφού όπως ήταν γνωστό, η Γαλλική Σχολή δε χορηγούσε τίτλους που να επιτρέπουν τη φοίτηση ή τη μετεγγραφή σε άλλα σχολεία μέσης εκπαίδευσης, εφόσον δεν είχε τμήματα αναγνωρισμένα από το ελληνικό Υπουργείο παιδείας. Με το επιχείρημα ότι, σύμφωνα με το Ν. 4862 άρθρο 5,³¹⁴ η Σχολή έχει το δικαίωμα μείωσης των ωρών διδασκαλίας στα ελληνικά

³¹² Δεν αναφέρεται το σύνολο των ωρών διδασκαλίας.

³¹³ Έχει προηγηθεί και το διάταγμα της 18^{ης} Νοεμβρίου 1931 του Υπουργού Παιδείας Γ. Παπανδρέου (Α. Δημαράς, 1984 175, Σ. Μπουζάκης, 1986, 83) βάσει του οποίου καθορίζεται το ωρολόγιο πρόγραμμα των μαθημάτων του Ελληνικού Γυμνασίου. Σύμφωνα με το πρόγραμμα αυτό, τα Αρχαία Ελληνικά διδάσκονται 52 ώρες σε όλες τις τάξεις του Ελληνικού Γυμνασίου, τα Νέα Ελληνικά 21 ώρες και τα Μαθηματικά 18 ώρες.

³¹⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 5 εδάφιο 4, «τα ούτως ανεγνωρισμένα ως ξένα σχολεία δύνανται μετ' έγκρισιν του Υπουργείου παιδείας χορηγουμένην κατόπιν αιτήσεως των εχόντων την άδειαν λειτουργίας και γνωμοδοτήσεως του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου: Να τύχωσιν ορισμένης παρεκκλίσεως από του προγράμματος των δημοσίων σχολείων της Μέσης Εκπαιδευσεως». Το πρόβλημα που προκύπτει από την ερμηνεία του νόμου αυτού και βάσει των προηγούμενων άρθρων του, είναι ότι η Γαλλική Σχολή δεν ήταν αναγνωρισμένη ως ιδιωτικό σχολείο ισότιμο προς τα

μαθήματα, η Υπεύθυνη ζητά από το Υπουργείο τον περιορισμό του συνόλου των ωρών αυτών σε 15, για τις δύο γυμνασιακές τάξεις, ως ακολούθως:

Έξι (6) ώρες για τη διδασκαλία των ελληνικών της Πρώτης από δεκατρείς (13) που διδάσκονταν στο Ελληνικό Γυμνάσιο και έξι (6) ώρες για τη διδασκαλία των ελληνικών της Δευτέρας Γυμνασίου από δώδεκα (12) που διδάσκονταν στο Ελληνικό Γυμνάσιο, άρα ένα σύνολο δώδεκα (12) ωρών³¹⁵. Επίσης τη συνδιδασκαλία των ιστορικών μαθημάτων στις τάξεις αυτές (Γεωγραφίας, Θρησκευτικών, Ιστορίας), με μία ώρα διδασκαλίας κάθε εβδομάδα, σε κάθε μάθημα άρα τρεις (3) ώρες σύνολο (από έξι ώρες που διδάσκονταν τα μαθήματα αυτά στο Ελληνικό Γυμνάσιο συνολικά). Υπογραμμίζεται βέβαια στο έγγραφο, η αξία καλής γνώσης της μητρικής γλώσσας δηλαδή των Ελληνικών, αφού αν ο μαθητής δε γνωρίζει καλά τη μητρική του γλώσσα, δε θα μπορεί να αποκτήσει και τη γνώση μιας άλλης ξένης.

Μη έχοντας μία επίσημη απάντηση σχετικά με το ζήτημα της μείωσης των ωρών στη διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων, η Διευθύντρια στέλνει και δεύτερο έγγραφο στην Επιθεώρηση Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων στις 15-9-1938. Η Υπεύθυνη της Χαλέπας επανέρχεται στο αίτημά της και ζητά να διευκρινιστεί από το Υπουργείο πόσες ώρες πρέπει να διδάσκονται τα ελληνικά. Υπενθυμίζει επίσης τα σημαντικότερα σημεία του προηγούμενου εγγράφου της ότι δηλαδή, η Γαλλική Σχολή δεν είναι αναγνωρισμένη και δεν παρέχει τίτλους που να εξασφαλίζουν δυνατότητες μεταγραφής σε άλλα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης των τροφίμων αυτής. Επομένως, η πλήρης εφαρμογή του προγράμματος των ελληνικών μαθημάτων θα καταδίκαζε σε κλείσιμο τις κατώτερες τάξεις της Σχολής, διότι οι περισσότερες από τις μαθήτριάς της φοιτούν με σκοπό την εκμάθηση της Γαλλικής Γλώσσας και τη διδασκαλία μαθημάτων Οικοκυρικής τα οποία επίσης διδάσκονται στα γαλλικά.

Στις 30 Νοεμβρίου **1938** μαθαίνουμε από απαντητικό έγγραφο της Διευθύντριας (Β. ε. ε, 166), ότι επετράπη μια μικρή παρέκκλιση από το επίσημο ωρολόγιο πρόγραμμα

Ελληνικά ιδιωτικά μέσης εκπαίδευσης (βλ. και έγγραφο Β. ε. ε 30-5-1938, 101), όπου αναφέρεται από τη Διευθύντρια, πως η Σχολή δε έχει κανένα τμήμα της αναγνωρισμένο κι όλα τα τμήματα λειτουργούν κατόπιν άδειας του Υπουργείου και δεν εξέδιδε τίτλους σπουδών ισοδύναμους με τους τίτλους των μαθητών στα σχολεία μέσης εκπαίδευσης. Παρείχε εκπαίδευση ανανεώνοντας μόνο τις άδειες λειτουργίας της, απαραίτητη προϋπόθεση σύμφωνα με το άρθρο 2 του ισχύοντος νόμου (4862 /εφ. Κυβ. 2/7-1-1931). Παρόλ'αυτά όπως θα διαπιστώσουμε, η Σχολή κατάφερε να επιτύχει την παρέκκλιση από το επίσημο αναλυτικό ωρολόγιο πρόγραμμα ως προς τη διδασκαλία των ελληνικών, μέχρι την ίδρυση αναγνωρισμένου και πλήρους ιδιωτικού ελληνικού Γυμνασίου.

³¹⁵ Σύμφωνα με τον Α. Δημαρά (1984, 175), το πρόγραμμα των Ελληνικών της Α' Γυμνασίου του Ελληνικού Γυμνασίου περιλάμβανε βάσει του διατάγματος της 18^{ης} Νοεμβρίου 1931: Αρχαία Ελληνικά οκτώ (8) ώρες και Νέα Ελληνικά πέντε (5) ώρες, δηλαδή σύνολο δεκατρείς (13) ώρες Ελληνικών. Το πρόγραμμα της Β' Γυμνασίου περιλάμβανε αντίστοιχα οκτώ (8) ώρες Αρχαίων και τέσσερις ώρες (4) Νέων Ελληνικών, δηλαδή σύνολο δώδεκα (12) ώρες Ελληνικών.

του Υπουργείου παιδείας, με τον περιορισμό του συνόλου διδασκαλίας των ελληνικών μαθημάτων σε είκοσι δύο (22) ώρες, από δεκαπέντε (15) που είχε ζητηθεί. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από έγγραφο του Υπουργού Παιδείας Γεωργακόπουλου (Βιβλ. εξερ. εγγρ. 181). Πιο αναλυτικά: Στην Α' και Β' Γυμνασίου τα παιδιά θα διδάσκονται εκτός των γαλλικών μαθημάτων, επτά (7) ώρες Ελληνικών στην κάθε τάξη, από δύο (2) ώρες Ιστορίας και από μία (1) ώρα το μάθημα της Γεωγραφίας και το μάθημα των Θρησκευτικών. Επομένως δεκατέσσερις (14) ώρες διδασκαλίας Ελληνικών και οκτώ (8) ώρες διδασκαλίας των υπόλοιπων ελληνικών μαθημάτων και στις δύο τάξεις.

Στους πίνακες 4 και 5 παρατίθεται το εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα ελληνογαλλικών μαθημάτων³¹⁶ της Α' και Β' Γυμνασίου, του σχολικού έτους 1938-39. Για πρώτη φορά, συναντούμε στο αρχειακό υλικό, έγγραφο με εγκεκριμένο το αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας των γαλλικών και ελληνικών, από τη Γενική Επιθεώρηση εκπαιδευτικής περιφέρειας Χανίων. Άρα ένα δίγλωσσο ωρολόγιο επίσημο πρόγραμμα διδασκαλίας. Τα ελληνικά μαθήματα ακολουθούν την επιτρεπόμενη παρέκκλιση από το επίσημο πρόγραμμα του Υπουργείου παιδείας, όπως αναφέρθηκε. Εκτός των μαθημάτων αυτών δηλαδή των Ελληνικών, της Ιστορίας, της Γεωγραφίας και των Θρησκευτικών, η Πρώτη και η Δεύτερα Γυμνασίου της Χαλέπας διδάσκεται και τα εξής γαλλικά μαθήματα (10):

Lecture (Ανάγνωση), Grammaire (Γραμματική), Orthographie (Ορθογραφία), Composition Française (Σύνθεση γραπτού λόγου), Mathématiques (Μαθηματικά), Leçon de Langage (Γλωσσικό μάθημα), Ouvrage (Εργόχειρο), Calligraphie (Καλλιγραφία), Dessin (Σχέδιο), Gymnastique (Γυμναστική).

Géographie (Γεωγραφία) και Histoire de France (Ιστορία της Γαλλίας) διδάσκονταν μόνο οι μεγαλύτερες τάξεις της Σχολής.

Επομένως το εβδομαδιαίο πρόγραμμα της Α' Γυμνασίου 1938-39, είχε ως ακολούθως:

³¹⁶ Έτσι αναφέρονται τα διδασκόμενα μαθήματα σύμφωνα με το εξερχόμενο έγγραφο (Αλληλογραφία 1938-1939 αρ. πρωτ. 110, 12-10-1938 σελ. 5-6) που στέλνεται σε αντίγραφο από τη Γενική Επιθεώρηση Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Χανίων στη Γαλλική Σχολή.

Πίνακας 4: Εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα σχ. έτους 1938-39

Τάξη Πρώτη

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο
Ελληνικά	8-9	8-10	8-9		8-10	8-9
Ιστορία	11-12		11-12			
Γεωγραφία	2-3					
Θρησκευτικά						9-10
Lecture	9-10	10-11	9-10	8-10	10-11	10-11
Grammaire	10-11		10-11			10-11
Orthographie		11-12			11-12	
Composition Française					2-3	
Mathématiques		2-3		10-11		
Leçon de Langage	3-4				3-4	
Ouvrage		3-4		11-12		
Calligraphie			2-3			
Dessin						2-3
Gymnastique			3-4			3-4

Πηγή: Αλληλογραφία 1938-39, 12-10-1938, σελ. 5-6

Όπως παρατηρούμε, το σύνολο διδασκαλίας των ελληνικών μαθημάτων στην Πρώτη τάξη είναι έντεκα (11) ώρες: επτά (7) ώρες διδασκαλίας Ελληνικών και τέσσερις (4) ώρες διδασκαλίας των υπόλοιπων ελληνικών μαθημάτων. Ωστόσο το σύνολο διδασκαλίας των γαλλικών μαθημάτων της Α' Γυμνασίου είναι είκοσι τρεις (23) ώρες: δεκατρείς (13) ώρες Γαλλικών και δέκα (10) ώρες διδασκαλίας των υπόλοιπων μαθημάτων του γαλλικού προγράμματος.

Το εβδομαδιαίο πρόγραμμα της Β' Γυμνασίου ήταν ως εξής:

Πίνακας 5: Εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα σχ. έτους 1938-39**Τάξη Δευτέρα**

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο
Ελληνικά	9-11	10-11	9-11		10-11	10-11
Ιστορία		11-12			11-12	
Γεωγραφία		2-3				
Θρησκευτικά						11-12
Lecture	8-9		8-9	8-10	8-9	8-9
Grammaire	11-12		11-12		9-10	
Orthographie				10-11		
Composition Française		8-9	2-3			
Histoire de France						
Géographie		9-10				9-10
Mathématiques	2-3				2-3	2-3
Leçon de Langage						
Ouvrage	3-4			11-12		
Calligraphie		3-4				
Dessin					3-4	
Gymnastique			3-4			3-4

Πηγή: Αλληλογραφία 1938-39, 12-10-1938, σελ. 5-6

Στη Δευτέρα τάξη το σύνολο διδασκαλίας της Ελληνικής Γλώσσας και των υπόλοιπων ελληνικών μαθημάτων είναι ακριβώς το ίδιο με της Α' Γυμνασίου, δηλαδή έντεκα (11) ώρες. Και σε αυτή την τάξη τα παιδιά διδάσκονται περισσότερες ώρες Γαλλικών: έντεκα (11) ώρες γαλλικής γλώσσας, δηλαδή δύο ώρες λιγότερες από το πρόγραμμα της Πρώτης τάξης και έντεκα (11) ώρες διδασκαλίας των υπόλοιπων γαλλικών μαθημάτων με μία (1) ώρα διδασκαλίας των Μαθηματικών παραπάνω (από την Α' Γυμνασίου). Δηλαδή σύνολο είκοσι δύο (22) ώρες.

Ως προς τη διδασκαλία των γαλλικών μαθημάτων των υπόλοιπων τάξεων δεν υπάρχουν πολλές αναφορές. Υπάρχει μόνο ένα έγγραφο εβδομαδιαίου προγράμματος που εστάλη κατόπιν διαταγής στη Χωροφυλακή το 1938, κι από όπου αντλούμε ορισμένα στοιχεία. Αν και αναγράφεται ως «εβδομαδιαίο πρόγραμμα ελληνικής και γαλλικής γλώσσας πασών των τάξεων της Γαλλικής Σχολής του Αγίου Ιωσήφ» (Αλληλογραφία 1938-39, 26) φαίνεται τα Ελληνικά να διδάσκονταν μόνο στις δύο πρώτες τάξεις, δηλαδή στο Ημιγυμνάσιο. Δεν υπάρχει όμως αναφορά πως πρόκειται για ισχύον ή εγκεκριμένο πρόγραμμα από το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας.

Εκείνη την εποχή στην Ελλάδα έχουν ήδη ισχύσει οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του 1929, που αφορούν στη στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση. Μεταξύ άλλων τα

δημοτικά σχολεία είναι εξατάξια και τα εξατάξια Γυμνάσια έρχονται να καταργήσουν τα ελληνικά ημιγυμνάσια (Σ. Μπουζάκης 1986, 83).

Όμως (βλ. και παράρτημα 1 της εργασίας σελ. 344), την ίδια περίοδο, λειτουργεί ακόμα στη Χαλέπα το Ελληνικό Ημιγυμνάσιο με τις δύο τάξεις Ελληνικών. Οι Αδελφές δεν το έχουν καταργήσει. Παρόλο που έχει ψηφιστεί ο νόμος 4862/2-1-1931 «περί ξένων σχολείων», όπου επισημαίνεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1 ότι «τα ξένα σχολεία Μέσης Εκπαιδύσεως δύνανται να αναγνωρισθώσιν ως ισότιμα προς τα Ελληνικά ιδιωτικά σχολεία της Μέσης Εκπαιδύσεως, εάν συμμορφωθώσι προς τας περί λειτουργίας των Ελληνικών ιδιωτικών σχολείων επιβαλλομένας υπό του νόμου 3578 υποχρεώσεις». Αντίθετα όπως είδαμε και παραπάνω, η Σχολή της Χαλέπας συνεχίζει να λειτουργεί ακολουθώντας ένα ιδιότυπο καθεστώς και ζητώντας παρεκκλίσεις, από τα εβδομαδιαία προγράμματα του Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας. Το ακόλουθο πρόγραμμα αφορά στο Γαλλικό Σχολείο ή Φροντιστήριο της Χαλέπας, που περιλάμβανε εννέα (9) τάξεις:

Πίνακας 6: Εβδομαδιαίο πρόγραμμα ελληνικής και γαλλικής γλώσσας όλων των τάξεων της Σχολής 1939

Μαθήματα	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	Ζ'	Η'	Θ'
Ελλην. Γλ.	7	7							
Ελλην. Ιστ.	2	2							
Ελλ. Γεωγρ.	1	1							
Θρησκευτικά	1	1							
Γαλλικά μαθήματα									
Γαλλ. Γλ.	15	12	12	12	12	15	15	15	15
Γαλλ. Ιστ.			2	2	2	2	2	2	2
Γεωγραφία		2	2	2	2	2	2	2	2
Φυσικά			2	3	3	3	4	4	4
Μαθηματικά	2	3	4	4	4	4	4	4	4
Εργόχειρο	2	2	3	2	2	2	2	2	2
Ιχνογραφία	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Καλλιγραφία	1	1	2	2	2	2	1	1	1
Γυμναστική	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Σύνολ. ωρών	34	34	30	30	30	33	34	34	34

Πηγή: Αλληλογραφία 1938-39, σελ. 26

Τα διδασκόμενα μαθήματα είναι δεκατρία (13) για τις δύο πρώτες τάξεις (αφού συμπεριλαμβάνονται και τα ελληνικά μαθήματα) και εννέα (9) για τις υπόλοιπες τάξεις της Σχολής: Ελληνική Γλώσσα, Ελληνική Ιστορία, Ελληνική Γεωγραφία και Θρησκευτικά, Γαλλική Γλώσσα, Γαλλική Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσικά, Μαθηματικά, Εργόχειρο, Ιχνογραφία Καλλιγραφία και Γυμναστική.

Παρατηρούμε ακόμα ότι στο πρόγραμμα αυτό υπάρχει το μάθημα της Ιχνογραφίας, που διδάσκεται από μία (1) ώρα στις δύο πρώτες τάξεις και δεν υπήρχε στο προηγούμενο πρόγραμμα. Υπάρχει επίσης το μάθημα της Φυσικής, της Γεωγραφίας και της Ιστορίας που διδάσκονται στα γαλλικά. Δύο ώρες Γεωγραφίας προστίθενται στο πρόγραμμα της Β' Γυμνασίου κι έτσι το σύνολο των ωρών αυτής της τάξης διαφοροποιείται και φτάνει τις είκοσι τέσσερις (24) από τις είκοσι δύο (22) ώρες γαλλικών μαθημάτων. Παρόλα αυτά τα γαλλικά μαθήματα είναι εννέα (9) και όχι δέκα (10) συνολικά, όπως είχαμε δει για τις δύο πρώτες τάξεις, αφού δεν γίνεται αναλυτική αναφορά της διδασκαλίας του μαθήματος των Γαλλικών στο πρόγραμμα (Lecture, Grammaire, Orthographe, Composition Française). Στις υπόλοιπες τάξεις το σύνολο των ωρών στα γαλλικά είναι: τριάντα (30) ώρες για την Τρίτη την Τετάρτη και την Πέμπτη τάξη, τριάντα τρεις (33) ώρες για την Έκτη και τριάντα τέσσερις (34) ώρες για την Εβδομή, την Ογδόη και την Ενάτη. Είναι φανερό ότι η αυτή την χρονική περίοδο, η Σχολή λειτουργεί κυρίως ως γαλλόφωνο σχολείο.

Ακολουθεί ενδεικτικός πίνακας με τα ξένα βιβλία που χρησιμοποιούνταν στο γαλλικό πρόγραμμα της Σχολής και διδάσκονταν τα παιδιά κατά το σχολικό έτος 1938-39. Κάθε χρόνο η Σχολή ήταν υποχρεωμένη να υποβάλει για έγκριση τον πίνακα αυτόν στο Υπουργείο παιδείας. Βέβαια οι επιλογές των βιβλίων άλλαζαν με το πέρας των ετών. Δεν έχουμε όμως άλλες πληροφορίες για τον τρόπο διδασκαλίας αυτών των εγχειριδίων. Τα βιβλία αυτά ήταν τα εξής:

Πίνακας 7:Γαλλόγλωσσα βιβλία για το σχολικό έτος 1938-39

1)-Ανάγνωση: Dumas, Lecture expliquée (livre unique de Français)
M. Mathieu Lecture expliquée
2)-Φυσικά: M. Billard, Notions de Sciences physiques et Naturelles (collection publiée sous le patronnage d'Associations scolaires).
3)-Γεωγραφία: Lemonier et Sehrader, France et étude sommaire de cinq parties du monde.
4)-Γραμματική: R. Chazallet, Grammaire Française.
Granges et Charrier, Littérature expliquée.
5)-Λεξικολογία: Personneaux – Goutier, Lexicologie Française.
6)-Γαλλική Ιστορία: E. Segond, Histoire de France et notions d'Histoire générale.
7)-Άλγεβρα: Ch. Plomion, Algèbre.
8)-Γεωμετρία: Géométrie par une réunion de professeurs.

Πηγή: Αλληλογραφία 1938-39, 17

Λίγους μήνες πριν (27-5-1938), η Σχολή λαμβάνει από το Υπουργείο παιδείας έγγραφο (αρ. πρωτ. 650, Βιβλ. εξερχ. εγγρ, 105) όπου αναφέρεται με σαφήνεια ότι και τα σχολεία Θηλέων Μέσης Εκπαίδευσης υποχρεούνται να είναι μέλη στην Εθνική Οργάνωση Νέων³¹⁷ και ζητά από τη Διευθύντρια να λάβει τα απαραίτητα μέτρα.³¹⁸ Ακολουθεί και άλλο έγγραφο του Υπουργείου (9-2-1940, αρ. πρωτ. 57 Αλληλογραφία 1939-1945, 34) για το ίδιο θέμα:

Ζητείται δηλαδή από την Υπεύθυνη της Σχολής η κατάρτιση πίνακα με μαθήτριες που μπορούν να συμμετέχουν στην Ε. Ο. Ν. εκτός αν είναι ξένης ιθαγένειας.

Η Υπεύθυνη οφείλει επίσης να ενημερώσει το Υπουργείο και για όσους συμμετέχουν από το προσωπικό στην οργάνωση ή απλώς υποβοηθούν το έργο της. Η απάντηση της Σχολής μέσω της Ηγουμένης (19-2-1940, αρ. πρωτ. 58 Αλληλογραφία 1939-45, 35) είναι αρνητική σχετικά με τη συμμετοχή του προσωπικού και των μαθητριών στην Εθνική Οργάνωση Νέων, λόγω της σύστασης της Σχολής (Σχολή με προσωπικό καλογραϊών και εσώκλειστες μαθήτριες).

Τελικώς όμως στις 17 Οκτωβρίου 1940 (Αλληλογραφία 1939-45, 66) η Υπεύθυνη υποβάλλει στην περιφερειακή Διεύθυνση Χανίων, αναλυτική κατάσταση ονομάτων με τις εγγεγραμμένες και μη εγγεγραμμένες μαθήτριες στην οργάνωση, καθώς και τις μαθήτριες ξένης υπηκοότητας που αποκλείονταν από την Ε. Ο. Ν.

Στις 4-4-1939, από έγγραφο του Υπουργείου παιδείας (8/16-4-39, Αλληλογραφία 1938-39, 38, 39,40), δίνονται οδηγίες και για τις βιβλιοθήκες των σχολείων. Το Υπουργείο έχει πληροφορηθεί ότι σε ορισμένα σχολεία υπάρχουν βιβλία, περιοδικά και χάρτες «των οποίων το περιεχόμενο στρέφεται κατά του ελληνικού κράτους είτε εκ πλάνης είτε κακοβούλως». Γι αυτό ζητείται από τους διευθυντές να καταρτίσουν επιτροπή με τη συμμετοχή των καθηγητών του σχολείου και να αναλάβουν τον έλεγχο περιεχομένου των βιβλίων της βιβλιοθήκης τους. Έπειτα, να καταγράψουν τα βιβλία «των οποίων το περιεχόμενο κατά το σύνολό του ή εις ορισμένας σελίδας αναφέρεται εις ζητήματα κοινωνικά, πολιτικά ή γενικώς εθνικά κατά του κράτους

³¹⁷ Η Ε. Ο. Ν. ιδρύθηκε στις 5 Σεπτεμβρίου 1936. (Β. Σκουλάτου και άλ. Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, Ο. Ε. Δ. Β, 1994, 228)

³¹⁸ Έχει προηγηθεί και έγγραφο από τη περιφερειακή διοικήτρια Θηλέων Χανίων (55/10-2-1940, Αλληλογραφία 1939-45, 34) απευθυνόμενη προς τα εργαζόμενα κορίτσια της Σχολής. Στο έγγραφο αυτό η διοικήτρια ζητεί από τη Σχολή κατάλογο ατόμων που επιθυμούν να εγγραφούν στην Ε. Ο. Ν και επιδιώκουν να συμπληρώσουν την «ελληνοπρεπή τους διαπαιδαγώγηση (...) με την απόκτηση πτυχίου ειδικότητας στην Μαγειρική, τη Ραπτική, την Κοπτική, την Πλεκτική, την Ανθοκομία, τη Νοσηλεία ή τα Ψυχαγωγικά-Διδακτικά ταξίδια, τις εκδρομές, τα παιχνίδια ή τις θεατρικές - κινηματογραφικές παραστάσεις. Η απάντηση της Διευθύντριας στο έγγραφο αυτό ήταν αρνητική ως προς το ενδιαφέρον συμμετοχής του προσωπικού (56/10-2-1940, 34).

ημών, κατά τρόπον θίγοντα την εθνικήν και κρατικήν ημών θέσιν (...). Ένα αντίγραφο καταλόγου των επιλήψιμων βιβλίων θα υποβληθεί στη Διεύθυνση Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων. Ύστερα αυτά θα αποσυρθούν από το σχολείο και θα καταστραφούν. Από την ίδια επιτροπή θα καταρτιστεί επίσης λεπτομερής κατάλογος με τα επιτρεπόμενα προς χρήση βιβλία. Τα βιβλία που θα εισάγονται μελλοντικά στα σχολεία θα καταγράφονται και θα ελέγχονται προτού δοθούν στους μαθητές για δανεισμό. Τα κρινόμενα ως ακατάλληλα δεν θα εισάγονται στο σχολείο και δεν θα προστίθενται στον κατάλογο της βιβλιοθήκης. Ο Διευθυντής παραμένει ο άμεσα υπεύθυνος για την εύρυθμη λειτουργία των προαναφερθέντων μέτρων.

Στις 18 Μαΐου 1939 (Αλληλογραφία 1938-1939, 45) η Υπεύθυνη της Σχολής ζητά για πρώτη φορά από το Ανώτατο Συμβούλιο Εκπαίδευσης την άδεια για την ίδρυση τεσσάρων τάξεων Οκτατάξιου Γυμνασίου Θηλέων, ομότιμου προς τα ελληνικά ιδιωτικά, όμως το αίτημά της απορρίπτεται.

Οκτώ χρόνια μετά, επιτυγχάνει τελικώς τον σκοπό της, όπως ήδη αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο (7.3 σελ. 186-187 και σχεδιάγραμμα σελ. 184), όταν στις 28-7-1947³¹⁹ ο Υπουργός παιδείας Α. Παπαδήμος αναγνωρίζει τις τρεις πρώτες τάξεις μέσης εκπαίδευσης της Γαλλικής Σχολής στη Χαλέπα, *ως ισότιμες προς τις τρεις πρώτες τάξεις των ελληνικών ιδιωτικών Γυμνασίων*, για το σχολικό έτος 1947-48. Την επόμενη χρονιά χορηγείται από το Υπουργείο η άδεια προσθήκης της Στ' τάξης στο Οκτατάξιο Γυμνάσιο, για το 1948-49. Το 1949 προστίθεται στη Σχολή η Ζ,' ενώ το 1950 χορηγείται στην Υπεύθυνη η άδεια λειτουργίας και της Η' τάξης, για το σχολικό έτος 1950-51.

Το πρόγραμμα των αντίστοιχων ελληνικών δημόσιων σχολείων της Ελλάδας που ακολουθούσε το επίσημο ωρολόγιο πρόγραμμα του Υπουργείου παιδείας, ανέλαβαν δεκατρείς καθηγητές Ελληνικής εθνικότητας διαφορετικών ειδικοτήτων. Η διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων του Γυμνασίου περιλάμβανε 156 ώρες διδασκαλίας και τα μαθήματα διδάσκονταν κάθε πρωί 8 - 13 μ. μ. ή 8 - 14 μ. μ. (Registre des correspondances σελ. 144). Από τον Ιούλιο του 1951³²⁰ οι μαθήτριες της τελευταίας τάξης, υποχρεώνονται να διαγωνίζονται για την απόκτηση του

³¹⁹ Για το ζήτημα αυτό έχει γίνει και εκτενής αναφορά στο σχετικό κεφάλαιο. Βλ. 7. 3. 2 Η δομή της Σχολής.

³²⁰ Σύμφωνα με την Πράξη 17 της 2-7-1952 και σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρ. 54 9-11/5 Β. Δ 1950, «Περί προαγωγικών και απολυτηρίων εξετάσεων μαθητών των ιδιωτικών σχολείων», συγκροτείται μεικτή επιτροπή αποτελούμενη από 6 δημόσιους εκπαιδευτικούς λειτουργούς και 5 καθηγητές του Ιδιωτικού Γυμνασίου Θηλέων «Άγιος Ιωσήφ» μαζί με 1 Αδελφή από το προσωπικό, με σκοπό την εξέταση των παιδιών και την εισαγωγή τους από τα Δημοτικά της περιοχής στο Γυμνάσιο.

απολυτηρίου τους ενώπιον επιτροπής, όπως υποχρεούνταν αντίστοιχα και όλες οι μαθήτριες των ελληνικών ιδιωτικών σχολείων.

Ως προς το ωρολόγιο πρόγραμμα, έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί η έγκριση του Υπουργείου παιδείας, για άδεια παρέκκλισης του Γυμνασίου από το επίσημο προβλεπόμενο πρόγραμμα το Σεπτέμβριο του 1957³²¹ (αρ. πρωτ. 105. 629 ιβ/9-9-1957). Η έγκριση αυτή ακολούθησε ύστερα από αποστολή πρακτικού του συλλόγου διδασκόντων της Σχολής στο Υπουργείο παιδείας, μαζί με τη σχετική αίτηση. Στο πρακτικό αυτό περιλαμβάνονται οι προτάσεις των καθηγητών σχετικά με τις τροποποιήσεις του ωρολογίου προγράμματος στο Ελληνικό Γυμνάσιο. Ο σκοπός αυτών των τροποποιήσεων είναι «το πρόγραμμα να καλύπτει τις σύγχρονες ανάγκες του σχολείου και οι καθηγητές να είναι αποτελεσματικότεροι ως προς τη μόρφωση των μαθητριών. Ιδίως με την προσθήκη περισσότερων ωρών στα Μαθηματικά και τη Φυσική των δύο τελευταίων τάξεων»³²².

Είναι φανερό πως η εποχή αλλάζει, γίνεται απαιτητικότερη στον τομέα της μόρφωσης και της εξειδίκευσης και οι εκπαιδευτικοί αισθάνονται την ανάγκη να εναρμονιστούν στο νέο πνεύμα.

Τελικώς το Υπουργείο δεν έκανε δεκτές όλες τις προτάσεις του συλλόγου διδασκόντων. Στην παρέκκλιση προβλέπονται 39 ώρες διδασκαλίας Γαλλικών συνολικά για το ελληνικό Γυμνάσιο και τροποποιήσεις στο χρόνο διδασκαλίας των Λατινικών, της Φυσικής, των Τεχνικών και της Γυμναστικής. Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, οι αλλαγές είναι οι ακόλουθες:

-Το μάθημα των Γαλλικών να διδάσκεται:

α) στις τρεις κατώτερες τάξεις 7 ώρες και

β) στις τρεις ανώτερες 6, φτάνοντας το σύνολο των 39 ωρών. Όμως ο σύλλογος διδασκόντων μπορεί και διατηρεί το δικαίωμα της διαφορετικής ανακατανομής των ωρών αυτών, στις γυμνασιακές τάξεις.

³²¹ Όπως ήδη αναφέρθηκε, η αίτηση της Σχολής (88/17/5/57) για παρέκκλιση του Γυμνασίου από το επίσημο πρόγραμμα, υπεβλήθη κατόπιν συμφωνίας και σύνταξης πρακτικού του συλλόγου διδασκόντων, για το σχετικό θέμα (αρ. πρ. 14-13/4/57). Όπως πληροφορούμαστε από το πρακτικό του Γυμνασίου οι καθηγητές είχαν ζητήσει και άλλες τροποποιήσεις, που είναι οι εξής: να αυξηθεί κατά η ώρα η διδασκαλία των Μαθηματικών της Ζ' και της Η' τάξης. Οι μαθήτριες της Η να διδάσκονται μία ώρα παραπάνω Φυσικά. Επιπλέον να αυξηθούν οι ώρες διδασκαλίας των Αρχαίων (κατά μία ώρα) για την Τρίτη και την Τετάρτη και να αφαιρεθεί μία ώρα από τα Αρχαία της Εβδόμης και της Ογδός. Ακόμα το μάθημα της Ωδικής να γίνει μονόωρο για τις τάξεις όπου διδάσκεται (Α', Β', Ε' και Στ') και το μάθημα των Γαλλικών να διδάσκεται ανά επτά ώρες εβδομαδιαίως σε όλες τις τάξεις. Επίσης το μάθημα των Οικοκυρικών να διδάσκεται ανά μία ώρα στις πέντε πρώτες τάξεις και να μη διδάσκεται στην Ογδόη.

³²² Βιβλίο πράξεων 1956-57 σελ. 19β-20.

-Τα μαθήματα των Λατινικών (δίωρο σε κάθε τάξη) και της Γυμναστικής (τρίωρο σε κάθε τάξη) να διδάσκονται μία ώρα λιγότερο από ότι ορίζει το επίσημο πρόγραμμα.

-Οι δύο κατώτερες τάξεις, να διδάσκονται τα Τεχνικά μία ώρα τη βδομάδα (αντί των δύο που προβλέπονταν).

-Να προστεθεί μία επιπλέον ώρα Φυσικής μόνο στο πρόγραμμα της Ζ' (Εβδόμης) και

-Το μάθημα της Γυμναστικής³²³ να διδάσκεται συγχρόνως σε δύο τάξεις, αν οι μαθήτριες δεν υπερβαίνουν τις 50.

Σύμφωνα με πρακτικό του 1960 (7-3, Πράξη 12^η, σελ. 59), ο Διευθυντής επανέρχεται στο αίτημά του και ζητά όπως το μάθημα των Γαλλικών διδάσκεται 7 ώρες εβδομαδιαία, σε όλες τις τάξεις. Επίσης ζητά να μπορεί να χρησιμοποιείται στο Ελληνικό Γυμνάσιο διδακτικό προσωπικό που να μην έχει ελληνική ιθαγένεια για τη διδασκαλία των Τεχνικών, των Οικοκυρικών και των Γαλλικών. Δεν γνωρίζουμε αν η Σχολή πέτυχε ευνοϊκό αποτέλεσμα στο πρώτο αίτημά της, πάντως κατάφερε να χρησιμοποιήσει τις Γαλλίδες μοναχές στη διδασκαλία των προαναφερθέντων μαθημάτων του Ελληνικού Γυμνασίου, χωρίς άλλα εμπόδια.

Για τη λειτουργία του Ελληνικού Δημοτικού, πληροφορούμαστε από την Αλληλογραφία ((Registre des correspondances σελ. 145) ότι οι Αδελφές διέθεταν αυτή την εποχή, από την Πολιτεία, την άδεια των έξι τάξεων, αλλά ο νόμος δεν επέτρεπε στα παιδιά ελληνικής καταγωγής και ορθόδοξου δόγματος να φοιτήσουν σε αυτό. Δικαίωμα παρακολούθησης είχαν μόνο τα παιδιά ελληνικής καταγωγής και καθολικού δόγματος ή παιδιά ξένης εθνικότητας. Τον Ιούλιο του 1951 (που αποστέλλεται η αναφορά), η Υπεύθυνη αναφέρει πως τα καθολικά παιδιά ελληνικής καταγωγής είναι πολύ λίγα, όπως και τα ξένα. Για τους λόγους αυτούς, το Ελληνικό Δημοτικό σχολείο δεν μπόρεσε να λειτουργήσει.

Παράλληλα, από το 1947, η Γαλλική Σχολή εξουσιοδοτείται και με την έγκριση του ελληνικού Υπουργείου παιδείας (κατόπιν χορήγησης άδειας), να ακολουθεί το επίσημο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Γαλλίας. Σύμφωνα με το γαλλικό σύστημα, η πρωτοβάθμια εκπαίδευση διαιρείται σε: α) στοιχειώδη με σκοπό την απόκτηση του πιστοποιητικού της στοιχειώδους εκπαίδευσης (certificat) και β) ανωτέρα. Όπως ήδη αναφέρθηκε (σελ. 184), με την ολοκλήρωση του δευτέρου επιπέδου, χορηγείτο στις μαθήτριες και το λογοτεχνικό δίπλωμα στοιχειώδους εκπαίδευσης (brevet

³²³ Όπως πληροφορούμαστε από πρακτικό του 1952 (Πράξη 7^η, 25-10, σελ. 31) απαλλαγή από το μάθημα της Γυμναστικής, δικαιούνταν οι μαθήτριες κατόπιν γνωμάτευσης του σχολιάτρου και εξέτασης της περίπτωσης αυτής από τη σχολική επιτροπή (όπου συμμετείχε ο Διευθυντής και ο Γυμναστής της Σχολής).

élémentaire). Η διάρκεια σπουδών του πρώτου κύκλου ήταν 5-6 χρόνια και του δεύτερου, 3-4 χρόνια.

Στους πίνακες που ακολουθούν, βλέπουμε τη διάρκεια φοίτησης των μαθητριών στο Γαλλικό Τμήμα του ιδρύματος, από το 1930-1963, όπως την πληροφορούμαστε από το Registre des correspondances. Από τα έγγραφα της αλληλογραφίας μαθαίνουμε πως η συνολική διάρκεια παρακολούθησης των γαλλικών μαθημάτων δεν ήταν η ίδια, όλα τα χρόνια, σε όλα τα επίπεδα. Το Γαλλικό Τμήμα (ή Frontistirion), είχε 4 επίπεδα: a) cours Préparatoire, b) cours Élémentaire, c) cours Moyen και d) cours Supérieur.

Το Γαλλικό Τμήμα του ιδρύματος από το 1930 -1963 είχε διάρκεια φοίτησης 7, 8, 9 ή 10 ετών και αποτελούνταν από τα ακόλουθα επίπεδα:

Πίνακες διάρκειας σπουδών και τμημάτων Γαλλικής Σχολής

Πίνακας 8α Έτη σπουδών

ΕΤΟΣ	ΕΤΗ ΣΠΟΥΔΩΝ (ΣΥΝΟΛΟ)
1930-31	9
1933-34	9
1934-35	9
1935-36	10
1936-37	9
1937-38	7
1938-39	7
1939-40	8

Πίνακας 8β Επίπεδα

ΕΤΟΣ	COURS PREPARATOIRE	COURS ELEMENTAIRE	COURS MOYEN	COURS SUPERIEUR		ΕΤΗ ΣΠΟΥΔΩΝ (ΣΥΝΟΛΟ)
	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ		
1947	3	1	2	3		9
1949	3	1	2	3		9
1950	2	2	2	4	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 3	10
1951	2	2	2	4	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 3	10
1952	2	2	2	4	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 3	10
1953	2	2	1	4	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 3	10
1954	2	1	2	4	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 3	9
1955	1	2	2	4	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 3	9
1956	1	2	2	4	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 3	9
1957	2	2	2	4	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 3	10
1958	2	2	2	4	CERTIFICAT 1 + BREVET 3	10
1960	2	2	2	4	CERTIFICAT 1 + BREVET 3	10
1963	2	2	2	2	CERTIFICAT 1 + SUPERIEUR 1	8

Τα διδασκόμενα μαθήματα στο Γαλλικό Τμήμα, ήταν τα εξής:

Ηθική,

Αγωγή του πολίτη,

Οικιακή Οικονομία,

Γραμματική,

Λογοτεχνία,

Γεωγραφία,

Ιστορία της Γαλλίας,

Ιστορία της Ελλάδας,

Φυσικές Επιστήμες και

Μαθηματικά.

Τελικώς όμως, οι μαθήτριες διδάσκονταν όλα τα παραπάνω μαθήματα;

Σύμφωνα με αναφορά της Υπεύθυνης προς το Γαλλικό Προξενείο Αθήνας στις 21-9-47, (Registre des correspondances σελ. 57) επειδή στα χρόνια της κατοχής οι κατακτητές είχαν επιτάξει τη Σχολή και οι Αδελφές βρίσκονταν σε ένα πολύ μικρό τμήμα του κτιρίου, αναγκάστηκαν να περιορίσουν τη διδασκαλία τους στη μελέτη κυρίως των γλωσσικών μαθημάτων, «γεγονός που ισχύει ακόμη».³²⁴

Ένας ακόμη λόγος περιορισμού της διδασκαλίας των μαθημάτων, ιδιαίτερα στα γλωσσικά, πρέπει να συνδέεται και με το σχόλιο της Διευθύντριας στο ίδιο έγγραφο (σελ. 58). Όπως διαβάζουμε, «η πλειοψηφία των νεαρών Ελληνίδων, φοιτά πλέον κανονικά στα δημόσια σχολεία της χώρας, με στόχο να τελειώσει το Γυμνάσιο.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι μαθήτριες να διαθέτουν ελάχιστο χρόνο για να αφιερωθούν σε ένα πλήρες πρόγραμμα, ενός ξένου σχολείου».

Φαίνεται όμως πως επόμενο έγγραφο προς τον Γάλλο Πρέσβη το 1949 (σελ. 96), διαφωτίζει καλύτερα τα πράγματα ως προς το ίδιο ζήτημα. Όπως διαβάζουμε: «(...) Από τότε που οι ελληνικές αρχές αναγνώρισαν το Γυμνάσιό μας, (ενν. το Ελληνικό) το ίδρυμά μας δεν λειτουργεί πια ως «Ξένο σχολείο», αλλά μόνο ως «Τμήματα Γαλλικής Γλώσσας» (σε ό,τι αφορά στα γαλλικά). Άλλοτε ως ξένο σχολείο μπορούσαμε να ακολουθούμε τα επίσημα προγράμματα της Γαλλίας, σε όλα τα μαθήματα. Τώρα δεν μας επιτρέπεται να διδάσκουμε την Ιστορία και τη Γεωγραφία της Γαλλίας. Παρ' όλ' αυτά εμείς διδάσκουμε στα παιδιά τις ουσιώδεις έννοιες από την Ιστορία και τη Γεωγραφία της χώρας μας. Οι διδασκαλίες αυτές, ενσωματώνονται στην Ανάγνωση και επεξεργασία των κειμένων του Γλωσσικού μαθήματος και στην Ιστορία της Γαλλικής

³²⁴ Εννοεί το έτος που αποστέλλεται η αναφορά, δηλαδή το 1947.

Λογοτεχνίας, αλλά δεν μπορούμε να υποβάλουμε τις μαθήτριες σε ειδική εξέταση, γι' αυτά τα μαθήματα. Προσπαθούμε να βοηθήσουμε τις μαθήτριές μας να προοδεύουν όσο το δυνατό περισσότερο στη γαλλική γλώσσα (...)».

Και σε επόμενο έγγραφο του ίδιου έτους (1949) η Ηγουμένη ενημερώνει την Πρεσβεία πως όλα τα μαθήματα του *certificat* και του *brevet* διδάσκονται, εκτός από τα Μαθηματικά και τις Φυσικές Επιστήμες (*Registre des correspondances*, σελ. 105).³²⁵

Είναι φανερό, λοιπόν, πως αν και οι Αδελφές δεσμεύονται από τη ελληνική νομοθεσία να μη διδάσκουν την Ιστορία και τη Γεωγραφία της Γαλλίας, εκείνες βρίσκουν τους τρόπους να το πράξουν.

Στην αλληλογραφία τους με την Πρεσβεία δε διστάζουν να αναφέρουν συχνά, εκτός των οικονομικών τους αιτημάτων, πως ένας από τους πρωταρχικούς σκοπούς τους είναι η προσπάθειά τους να διατηρήσουν τη γαλλική γλώσσα ζωντανή και να τη δουν να εξαπλώνεται σε όλο το νησί της Κρήτης (*Registre des correspondances*, 7 Ιουλίου 1949, σελ. 98).

Αυτός ο σκοπός κυριαρχεί στη σκέψη των Αδελφών, ακόμα και λίγα χρόνια πριν κλείσουν το Ελληνικό και Γαλλικό Γυμνάσιο και Λύκειο και παρά τους περιορισμούς της ελληνικής νομοθεσίας. Σε επιστολή της Ηγουμένης προς τον Γραμματέα της Πρεσβείας, με ημερομηνία 7 Αυγούστου 1961, (*Registre des correspondances*, σελ. 207-208), διαβάζουμε τα εξής:

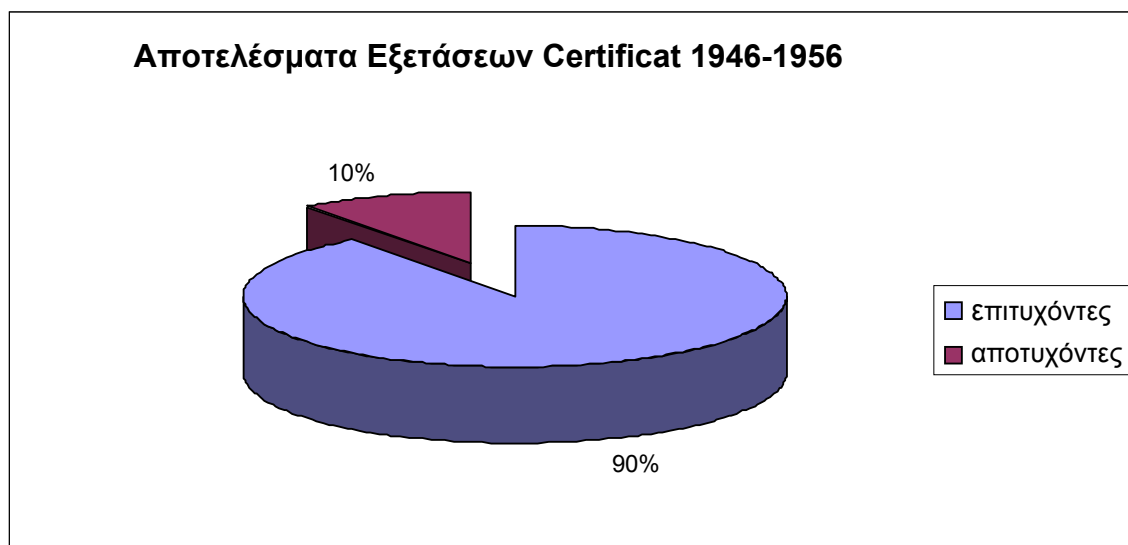
*Κύριε Γραμματέα, σας παρακαλώ να προμηθευτείτε, αν αυτό είναι εφικτό, έναν ορισμένο αριθμό τόμων για την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Γαλλίας, ώστε να μπορέσουμε να προετοιμάσουμε μέσα στα επόμενα χρόνια, κάποιες από τις μαθήτριές μας, για το *certificat* της γαλλικής γλώσσας. Λέω για τα επόμενα χρόνια, επειδή το εκπαιδευτήριο δεν έχει το δικαίωμα διδασκαλίας Ιστορίας και Γεωγραφίας στα γαλλικά και τα παιδιά της Σχολής, στερούνται αυτές τις γνώσεις. Θα προσπαθήσουμε λοιπόν να δώσουμε μια νέα ώθηση, στη μελέτη της όμορφης γλώσσας μας (...).*

Στη συνέχεια παραθέτουμε δύο διαγράμματα σύμφωνα με τα οποία παρατηρούμε τα μεγάλα ποσοστά επιτυχίας των διαγωνιζομένων στο *certificat* και στο *brevet*, από το 1946-1956, βάσει των στοιχείων του *Registre des correspondances*, La Canée Halépa, 1852-1962, σ. 58-183.

³²⁵ Τα διδασκόμενα μαθήματα που αναφέρει είναι: Ηθική, Αγωγή του Πολίτη, Οικιακή Οικονομία, Γραμματική, Λογοτεχνία, Γεωγραφία Ιστορία της Γαλλίας και Ιστορία της Ελλάδας.

Από το 1946-1956, από τους 128 υποψηφίους του certificat 115 ήταν οι επιτυγχόντες και στο ίδιο διάστημα, από τους 97 υποψηφίους του brevet, 95 έγιναν κάτοχοι αυτού του διπλώματος.

Διάγραμμα 1: Αποτελέσματα των εξετάσεων του certificat 1946-1956

Πηγή: Registre des correspondances La Canée Halépa, 1852-1962, σ. 58-183.

Διάγραμμα 2: Αποτελέσματα των εξετάσεων του brevet 1946-1956

Πηγή: Registre des correspondances La Canée Halépa, 1852-1962, σ. 58-183.

Εκτός του certificat και του brevet, ένα ακόμα πτυχίο που ήδη πληροφορηθήκαμε από προηγούμενο κεφάλαιο (7. 3. 2 σελ. 184) και μπορούσαν να αποκτήσουν οι μαθήτριες της Σχολής, ήταν το baccalauréat. Όμως ελάχιστες μαθήτριες της Γαλλικής Σχολής το απέκτησαν, γιατί είχε ιδιαίτερα δύσκολη ύλη και απαιτούσε υψηλή γνώση γαλλικής.

Η συνολική ύλη αυτού του πτυχίου διδασκόταν κυρίως με ιδιαίτερα μαθήματα.

Τα τμήματα γαλλικής γλώσσας ήταν 10 συνολικά³²⁶ και λειτουργούσαν κάθε μέρα, εκτός Πέμπτης³²⁷. Το τμήμα του έβδομου χρόνου (cours de Certificat) και τα τρία τελευταία τμήματα του ανώτερου κύκλου (Supérieurs), εργάζονταν όλη τη μέρα (πρωί – απόγευμα).

Το πρωί για τους μαθητές που είχαν αποφοιτήσει από το Γυμνάσιο και ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στα γαλλικά και το απόγευμα για όσα παιδιά φοιτούσαν τα πρωινά στο Γυμνάσιο της Σχολής ή στα Δημόσια Γυμνάσια των Χανίων.

Εβδομαδιαία οι μαθητές της Χαλέπας διδάσκονταν 125 ώρες γαλλικής γλώσσας από 7³²⁸ καθηγήτριες.

Συνήθως μέσα στον Ιούλιο οργανώνονταν οι εξετάσεις των γαλλικών, ώστε οι μαθήτριες να έχουν τελειώσει από τις εξετάσεις του Γυμνασίου. Διαρκούσαν από μία έως τρεις μέρες και τη συμμετοχή του απεσταλμένου από την Αθήνα στις εξετάσεις αυτές πλήρωνε συνήθως η Γαλλική Πρεσβεία, αφού για τη Γαλλική σχολή η οικονομική επιβάρυνση ήταν μεγάλη.

Όπως πληροφορούμαστε από επιστολή της Ηγουμένης στον Γραμματέα της Πρεσβείας το 1960 (Registre des correspondences, 205-208), το brevet αντικαθίσταται από τα πτυχία της Sorbonne, ακολουθώντας τις αλλαγές του γαλλικού Υπουργείου παιδείας και του γαλλικού Ινστιτούτου. Για τον λόγο αυτό, οι μαθητές της Σχολής διαγωνίζονται ως ελεύθεροι υποψήφιοι, για την απόκτηση του certificat ή του πρώτου επιπέδου της Sorbonne. Τα πτυχία της Sorbonne ακολουθούσαν το πρόγραμμα του Πανεπιστημίου της Σορβόννης, αντιστοιχούσαν σε έναν ανώτερο κύκλο σπουδών της γλώσσας, ήταν τρία και έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στη γαλλική ιστορία, τον γαλλικό πολιτισμό και τη μελέτη της γαλλικής λογοτεχνίας.³²⁹

Το Μάρτιο του 1980, οι προσπάθειες των Αδελφών εντείνονται ακόμα περισσότερο για την προετοιμασία των ελεύθερων υποψηφίων. Εξάλλου από αυτή τη χρονιά, κατόπιν πρωτοβουλίας του Γαλλικού Ινστιτούτου, λειτουργεί μόνιμα στο Ηράκλειο ένα εξεταστικό κέντρο, ειδικά για την εξέταση των ελεύθερων υποψηφίων γαλλικής γλώσσας.

³²⁶ Ανάλογα με τα χρόνια λειτουργίας τα τμήματα γαλλικών διαφοροποιούνταν αριθμητικά: άλλοτε ήταν 10, άλλοτε 9 και άλλοτε 8. Εδώ αναφέρεται ο αριθμός αυτού του έτους (1951).

³²⁷ Η Πέμπτη ήταν ελεύθερη μέρα ως προς τα γαλλικά. Έτσι οι μαθήτριες είχαν περισσότερο χρόνο μετά το Ελληνικό Γυμνάσιο να ασχοληθούν με τις σχολικές εργασίες τους.

³²⁸ Όπως και στα τμήματα γαλλικών έτσι και ο αριθμός των καθηγητών μεταβαλλόταν και ήταν από 7 έως 10 άτομα στη διάρκεια των ετών.

³²⁹ Η απόκτηση του πτυχίου της Sorbonne τρίτου επιπέδου, εξασφάλιζε στον κάτοχο το δικαίωμα φοίτησης σε γαλλικό Πανεπιστήμιο άνευ εξετάσεων γλώσσας.

Συνοπτική εικόνα των γαλλικών πτυχίων που χορηγούσε η Σχολή βλέπουμε και στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 9: Τα γαλλικά πτυχία που χορηγούσε η Σχολή

Certificat	Brevet de capacité pour l'enseignement primaire.	Baccalauréat	Πτυχία Sorbonne (από το 1960 και μετά)
Πιστοποίηση γνώσεων γαλλικής κατόπιν ολοκλήρωσης του βασικού κύκλου σπουδών, διάρκειας 5-6 ετών.	Πτυχίο που οι μαθήτριες αποκτούσαν μετά από 10 χρόνια γαλλικών. Το brevet τους πρόσφερε τη δυνατότητα διδασκαλίας στοιχειώδη εκπαίδευση.	Το δυσκολότερο από τα γαλλικά πτυχία. Αντιστοιχούσε στο απολυτήριο του ελληνικού εξατάξιου Γυμνασίου. Βασική προϋπόθεση για την απόκτησή του ήταν η επιτυχής παρακολούθηση όλων των μαθημάτων του προγράμματος στα γαλλικά.	Πτυχία τριών επιπέδων που ακολουθούσαν το πρόγραμμα του Πανεπιστημίου της Σορβόνης και προϋπέθεταν πολύ καλή γνώση γαλλικής Ιστορίας και Λογοτεχνίας.

Πηγή: Χρονικό (τ. Α 20, 38), Registre des correspondances La Canée Halépa, 1852-1962, σ. 58-183.

Εκτός του Οικοτροφείου που έκλεισε στη διάρκεια του πολέμου και επαναλειτούργησε από το 1947 μέχρι το 1974, η Σχολή διέθετε δύο επιπλέον τομείς, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο:³³⁰ α) τμήματα μουσικής: 2 καθηγητές παρέδιδαν μαθήματα Μουσικής 24 ώρες εβδομαδιαία σε όσες από τις μαθήτριες επιθυμούσαν να ασχοληθούν περισσότερο με το τραγούδι ή τη διδασκαλία πιάνου.

β) τα Οικοκυρικά:

7 ώρες την εβδομάδα, μία καθηγήτρια παρέδιδε μαθήματα αυτής της κατεύθυνσης, στις διαφορετικές τάξεις του Ελληνικού Γυμνασίου.

Σημαντικό είναι επίσης να αναφερθεί, ότι η υποστήριξη της Γαλλικής Πρεσβείας στο γενικότερο έργο της Σχολής και στην καλή λειτουργία του εκπαιδευτηρίου ήταν ουσιαστική και συνεχής.

Πέραν της οικονομικής ενίσχυσης του ιδρύματος και της παρουσίας διακεκριμένων ατόμων στις εξετάσεις των γαλλικών, η Πρεσβεία φρόντιζε για τη διάδοση της

³³⁰ Βλ. Η Σχολή στη Χαλέπα 7. 3. 2, σελ. 191 και σχεδιάγραμμα παραρτήματος 1 σελ. 344.

γαλλικής γλώσσας και του γαλλικού πολιτισμού με πολλούς τρόπους: Καταρχήν με την αποστολή βιβλίων – βραβείων, όπως ήδη αναφέρθηκε,³³¹ και διακριτικών για τους αριστούχους μαθητές (Αλληλογραφία με Γαλλική Πρεσβεία 2 Ιουλίου 1957 σελ. 24).

Επίσης με τη δημιουργία της δανειστικής βιβλιοθήκης (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 19 Νοεμβρίου 1947, σελ. 1, 2 Νοεμβρίου 1955, σελ. 4) και ταινιοθήκης μέσω καταλόγου, με σκοπό την προβολή τους στη Σχολή (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 4 Νοεμβρίου 1958, σελ. 36).

Κάτι ακόμα ενδιαφέρον ήταν η επιλογή που πρόσφερε η Πρεσβεία για την εγγραφή της Διευθύντριας σε επιστημονικά περιοδικά (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 6 Νοεμβρίου 1958, σελ. 37), όπως και οι υποτροφίες σε Ελληνίδες για σπουδές στη Γαλλία (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 18 Μαρτίου 1956 σελ. 20). Τα κορίτσια μπορούσαν επίσης να βελτιώσουν τα γαλλικά τους με την παρακολούθηση καλοκαιρινών μαθημάτων σε γαλλικά πανεπιστήμια, (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 10 Απριλίου 1957, σελ. 23) ή αλληλογραφώντας με άλλα γαλλόφωνα παιδιά, μέσω ενός διεθνούς γαλλικού κέντρου με έδρα στο Παρίσι (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 7 Δεκεμβρίου 1957 σελ. 31).

Υπήρχαν ακόμα ευκαιρίες μορφωτικών ταξιδιών για τις μοναχές της Σχολής, που προτείνονται από Συμβούλους της Πρεσβείας, με σκοπό την ενημέρωσή τους στις νέες παιδαγωγικές μεθόδους (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 28 Ιουνίου 1961, σελ. 57). Ωστόσο είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι σε ένα από τα τελευταία έγγραφα αλληλογραφίας με την Πρεσβεία αναφέρεται η συγκρότηση επιτροπής για την οικονομική στήριξη και την παροχή κοινωνικής βοήθειας σε Γάλλους υπηκόους, με ανεπαρκείς πόρους, από 60 ετών ή με κινητικά προβλήματα, εγγεγραμμένους στα μητρώα του Προξενείου της Γαλλίας.

Για να αναγκαστούν οι Αδελφές να καταφύγουν σε μία τέτοια λύση, σημαίνει πως λίγο πριν από το οριστικό κλείσιμο της Σχολής, αντιμετώπιζαν οξύτατο οικονομικό πρόβλημα και για την κάλυψη των προσωπικών τους αναγκών, πέραν των εξόδων της Σχολής (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 14 Απριλίου 1980 σελ. 93, 17 Οκτωβρίου 1980 σελ. 94).³³²

³³¹ Βλ. και 7. 2 σελ. 179-180.

³³² Η Υπεύθυνη της Σχολής έλαβε από Γαλλική Πρεσβεία την επιταγή των 12. 587,60 δραχμών για το 1980 και το ποσό των 11. 515, 15 δραχμών για το 1981.

8. 2 Οι στρατηγικές μάθησης κι η επιβολή πειθαρχίας στο σχολείο των Αδελφών

Στον Οδηγό των χριστιανικών σχολείων (*Conduite des écoles chrétiennes des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition*, Αιμιλία ντε Βιαλάρ, Γκαγιάκ, 1836), εκτός από τα κείμενα που αφορούν στον τρόπο λειτουργίας του σχολείου με τα αναλυτικά και τα ωρολόγια προγράμματα και αποτελούν το πρώτο μέρος του Οδηγού, το δεύτερο μέρος αναλύει διεξοδικά ποια μέτρα λαμβάνονται για την τήρηση της τάξης στα σχολεία. Τα μέτρα αυτά έχουν ενδιαφέρον γιατί συνδέονται με το παιδαγωγικό έργο των Αδελφών. Μαθαίνουμε λοιπόν πως (σελ. 23-24, 38, 52, 97, 100-102) υπάρχουν εννέα (9) τρόποι μάθησης, τους οποίους οφείλει να ακολουθεί μια εκπαιδευτικός σ' αυτό το σχολείο:

- α) -Οι δασκάλες θα δίνουν κάθε μέρα ένα ή περισσότερα μαθήματα στις μαθήτρίες τους για να μαθαίνουν, ανάλογα με τις ικανότητές τους.
- β) -Θα κατευθύνουν τις μαθήτρίες εκείνες που δεν έχουν μελετήσει σε τρόπους μελέτης.
- γ) -Για να γράφουν καλά τα παιδιά, είναι απαραίτητο να βρίσκονται σε μια στάση άνετη και σωστή.
- δ) -Η δασκάλα θα δώσει όλες τις εξηγήσεις που θα κρίνει αναγκαίες για να γίνει κατανοητό το μάθημα, προσπαθώντας να εκφράζεται με απλότητα και σαφήνεια.
- ε) -Επίσης, δεν θα επιτρέπει να υπάρχει στα θρανία, ο,τιδήποτε θα μπορούσε να διασπάσει το ενδιαφέρον των μαθητριών.
- στ) -Θα φροντίζει επίσης να μην επιπλήττει τα παιδιά με σκληρά λόγια ούτε με απειλές και θα τα βοηθάει, σε όσα αυτά δυσκολεύονται να απαντήσουν.
- ζ) -Η εκπαιδευτικός, θα ανταμείβει τις μετριοφρονες και προσεκτικές μαθήτρίες αλλά και τις λιγότερο ευφυείς που έχουν περισσότερο κοπιάσει, για να συγκρατήσουν τις οδηγίες της.
- η) -Μία από τις κύριες φροντίδες των Αδελφών είναι η διαμόρφωση χαρακτήρων με ευγενική και τίμια συμπεριφορά. Αυτές τις συμπεριφορές θα τις διδάσκουν στα παιδιά μαθαίνοντας τους πώς πρέπει να χαιρετούν, να ρωτούν ή να απαντούν σε κάτι με τον σωστό τρόπο. Θα τα μαθαίνουν επίσης τους κανόνες υγιεινής και πώς τα παιδιά να έχουν μια επιμελημένη εμφάνιση και να διατηρούν από μόνα τους τις τάξεις καθαρές.
- θ) -Οι δασκάλες θα ανταμείβουν επίσης εκείνες τις μαθήτρίες που με περισσότερη ακρίβεια εκτελούν τα καθήκοντά τους.

Διαβάζοντας την αλληλογραφία και το Χρονικό της Γαλλικής Σχολής παρατηρούμε ότι αυτοί οι τρόποι μάθησης και γενικότερης συμπεριφοράς ακολουθούνταν από τις Αδελφές και στα πρόσφατα χρόνια. Γίνονταν προσπάθειες η Αδελφή-εκπαιδευτικός να λειτουργεί ως πρότυπο μίμησης για τις μαθήτριες. Για τους λόγους αυτούς, οι Γενικές Ηγούμενες και οι Βοηθοί επισκέπτονταν συχνά τη Σχολή με σκοπό την ενίσχυση των Αδελφών και την υπενθύμιση βασικών θρησκευτικών και εκπαιδευτικών συμπεριφορών (Βλ. Χρονικό σελ. τ. Α 137, τ. Α 184).

Στον ίδιο Οδηγό υπάρχουν επίσης εννέα (9) τρόποι για την επιβολή και διατήρηση της τάξης μέσα στις αίθουσες του Αγίου Ιωσήφ (σελ. 105-161). Όπως γίνεται αντιληπτό πρόκειται για μεθόδους που καταδεικνύουν ότι η συγγραφέας ήθελε να δημιουργήσει οργανωμένα σχολεία με αυστηρή γραμμή, θρησκευτικό πνεύμα και σεβασμό στην ιεραρχία. Οι επιδράσεις της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου ήδη αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο και αφορούν στην κατανομή της γνώσης σε επίπεδα και των μαθητών σε κλάσεις (ordres) όπως επίσης και στο λατρευτικό τυπικό που ακολουθεί το προσωπικό και τα κορίτσια. Δεν είναι όμως τα μόνα στοιχεία. Στην επίδραση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου οφείλεται η στάση της εκπαιδευτικού μέσα στην τάξη, οι κινήσεις του σώματός της, τα παραγγέλματα και η σημασία της σιωπής. Επειδή τα κεφάλαια αυτά αφορούν μια περίοδο πολύ μακρινή, δεν γνωρίζουμε αν στη Χαλέπα υπήρξε ένα τόσο αυστηρά δομημένο εκπαιδευτικό σύστημα. Τις ίδιες επιφυλάξεις έχουμε και για τις ποινές τις απουσίες και τις επιβραβεύσεις των παιδιών, στο σύνολό τους. Οι διαφορές των παραπάνω τομέων επισημαίνονται στα κεφάλαια 8. 3, 8. 4 και 8. 5.

Οι εννέα τρόποι για την επιβολή και τη διατήρηση της τάξης, είναι οι εξής:

1. η εποπτεία της εκπαιδευτικού στην τάξη, την οποία εκείνη ασκεί α) διορθώνοντας προσεκτικά όλα τα λάθη των παιδιών κατά τη διάρκεια των μαθημάτων ή των επαναλήψεων β) φροντίζοντας να παρακολουθούν όλες οι μαθήτριες το μάθημα και γ) επιβάλλοντας τη σιωπή.

2. η χρήση του παραγγέλματος (signe) Τα παραγγέλματα υποκαθιστούν στο σχολείο του Αγίου Ιωσήφ ένα μεγάλο αριθμό λεκτικών οδηγιών και ευνοούν τη διατήρηση της ησυχίας. Υπάρχουν παραγγέλματα που αφορούν α) στα μαθήματα β) στη γραφή γ) στη διάρκεια των προσευχών δ) στην είσοδο-έξοδο από την τάξη. Υπάρχουν επίσης γραπτά παραγγέλματα-πινακίδες αναρτημένα στις τάξεις, με σκοπό να υπενθυμίζουν στις μαθήτριες τα βασικά τους καθήκοντα.

3. οι κατάλογοι (5 κατηγορίες) όπου σημειωνόταν η πρόοδος των μαθητριών, οι απουσίες τους, οι ενασχολήσεις των μαθητριών κατά τη διάρκεια εορτών ή αργιών, η απαγγελία προσευχών από μαθήτριες και οι κατάλογοι με τις κλάσεις, όπου ανήκε κάθε μαθήτρια.

4. οι επιβραβεύσεις ήταν τεσσάρων ειδών: α) τα παράσημα (επίδοσης, επιμέλειας κι εργατικότητας) β) οι προεδρίες: αυτή την αμοιβή δικαιούτο όποια μαθήτρια είχε κερδίσει 25 παράσημα επιμέλειας στην κλάση οποιουδήποτε μαθήματος ή ασκήσεων. Για να αναλάβει την προεδρία η μαθήτρια έπρεπε να δείξει στη δασκάλα της τα 25 παράσημα. Σε αντάλλαγμα, έπαιρνε την κάρτα προεδρίας. Στο τέλος της χρονιάς, μαθήτριες που είχαν επιβραβευθεί με προεδρίες λιγότερες από 10 έπαιρναν το δεύτερο βραβείο. γ) οι μεγάλες προεδρίες: ήταν η μεγαλύτερη ανταμοιβή της εργατικότητας των επιμελών μαθητριών και την αποκτούσαν μετά από δέκα προεδρίες στην ίδια κλάση. Στο τέλος της χρονιάς οι μαθήτριες αυτές αμείβονταν με το πρώτο βραβείο και δ) τα μετάλλια τιμής: με τον τρόπο αυτό οι Αδελφές επιβράβευαν τις ευσεβείς και επιμελείς μαθήτριες. Απονέμονταν μετά τη θεία λειτουργία της Κυριακής και οι μαθήτριες φορούσαν τα μετάλλια στο λαιμό τους μέχρι το πρωί της επόμενης Κυριακής. Απαγορευόταν στις μαθήτριες να ανταλλάσσουν μεταξύ τους παράσημα ή προεδρίες. Το σύστημα αυτό ευχαριστούσε πολύ και τους γονείς. Η πρώτη και η δεύτερη από τις μαθήτριες με τα περισσότερα μετάλλια κατά τη διάρκεια της χρονιάς, αμειβόταν από τη Σχολή με το πρώτο και το δεύτερο βραβείο, στο τέλος του έτους. Οι μαθήτριες αμείβονταν επίσης με ε) τους καλούς βαθμούς και στ) την εξέταση κάθε μήνα. Οι δασκάλες πρότειναν στις καλές μαθήτριες τις αλλαγές επιπέδου στο τέλος κάθε μήνα, ως ανταμοιβή της επιμέλειάς τους. Την τελευταία Πέμπτη του μήνα οι μαθήτριες περνούσαν μια γενική εξέταση της ύλης που διδάχθηκαν. Η εξέταση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να καθορίσει ποιες από τις μαθήτριες μπορούσαν να προχωρήσουν σε επόμενο επίπεδο μάθησης και ποιες μαθήτριες πρέπει να συνεχίσουν να μελετούν το ίδιο μέρος της ύλης. Η Ηγουμένη ανακοίνωνε τα αποτελέσματα και τα σχόλια της εκπαιδευτικού. Οι γονείς καλούνταν να παρευρεθούν στις εξετάσεις, εάν οι ίδιοι το επιθυμούσαν.

Μορφές επιβράβευσης μαθητριών που διακρίθηκαν για τις μαθησιακές τους επιδόσεις, την επιμέλεια και το ήθος τους γίνονταν, όπως πληροφορηθήκαμε από το Χρονικό για πολλά χρόνια κατά τη διάρκεια σχολικών εορτών και με τη λήξη του σχολικού έτους.

Τις ποινές, όπως τις προτείνει ο Οδηγός εκτενώς, πρέπει να τις μελετήσουμε, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα της εποχής έκδοσης του εγχειριδίου (1836) όπως επίσης και το γεγονός του ότι δεν έχουμε πληροφορίες ή μαρτυρίες για την πιστή εφαρμογή τους στα χρόνια αυτά. Ωστόσο υπάρχουν σημεία που δείχνουν μία ανοιχτή αντίληψη στα πράγματα, όπως ο τύπος της δασκάλας προς αποφυγήν που καταγράφεται στη συνέχεια και η απόρριψη των σωματικών ποινών, κάτι μάλλον ασυνήθιστο για τα τότε εκπαιδευτικά δεδομένα.

5. οι ποινές «Γενικά περί ποινών» (Οδηγός, σελ. 138-146).

Η πείρα αποδεικνύει ότι για να βελτιώσουμε εκείνους που καθοδηγούμε, πρέπει να τους φερόμαστε με ένα τρόπο ήπιο και σταθερό συγχρόνως. Η ισορροπία μεταξύ αυτών των δύο χαρακτηριστικών όμως, είναι δύσκολη γιατί, αν ενεργούμε με μεγάλη αυστηρότητα αυτός ο τρόπος γίνεται σκληρός και ανυπόφορος. Αν αντιθέτως με το πρόσχημα ότι έχουμε συμπάθεια στις μαθήτριες τις αφήνουμε να ενεργούν όπως θέλουν, θα έχουμε μαθήτριες άτακτες κι απείθαρχες.

Τι θα πρέπει λοιπόν να συμβεί έτσι ώστε η σταθερότητα να μην εκφυλιστεί σε σκληρότητα και οι ήπιοι τόνοι να μην οδηγήσουν σε αμέλεια και νωθρότητα;

Η συμπεριφορά μιας δασκάλας «προς αποφυγήν», που θα την έκανε σκληρή και ανυπόφορη προς τις μαθήτριές της είναι όταν:

- α. οι ποινές είναι υπερβολικά αυστηρές,
- β. θα ζητούσε κάτι από τα παιδιά με πολύ πιεστικό και απαιτητικό ύφος,
- γ. θα απαιτούσε την εκτέλεση κάποιου έργου από μια μαθήτρια που δεν έχει αυτή τη δυνατότητα,
- δ. θα επέμενε πολύ σε επουσιώδη πράγματα, με τον ίδιο τρόπο που θα επιζητούσε και τα σημαντικά,
- ε. θα απέρριπτε εκ των προτέρων, χωρίς να δεχτεί να ακούσει, τις δικαιολογίες των παιδιών.

Μία επίσης ακατάλληλη συμπεριφορά εκπαιδευτικού, που θα έκανε τα παιδιά αδιάφορα και χαλαρά, είναι όταν:

- α. η δασκάλα δε θα ενδιαφερόταν για τη διόρθωση των σημαντικών εκείνων πραγμάτων που δημιουργούν αταξία στο χώρο, παραμελώντας ταυτόχρονα την ενασχόληση και με τα λιγότερο αξιόλογα.
- β. η ίδια δεν θα απαιτούσε την τήρηση των πρακτικών της Σχολής και ότι αφορά τα καθήκοντα των παιδιών.
- γ. εύκολα θα παρέλειπε εκείνο που έχει οριστεί από τη Σχολή ως διατεταγμένο.

δ. για να διατηρήσει τη φιλία των παιδιών θα τους έδειχνε υπερβολική τρυφερότητα και στοργή, παραχωρώντας υπερβολικές ελευθερίες, γεγονός που καθόλου δε διευκολύνει την οικοδόμηση του χαρακτήρα τους, αλλά αντίθετα προξενεί αταξία.

ε. από φυσική συστολή, θα φερόταν στις μαθήτριες τόσο επιεικώς, ώστε δεν θα έδιναν καμία προσοχή σε όσα ή ίδια θα τους παρέδιδε.

στ. η ίδια θα απομακρυνόταν με ευκολία από το καθήκον της εκπαιδευτικού, που συνίσταται κυρίως στη διατήρηση μιας σοβαρής και σταθερής θέσης απέναντι στα παιδιά, οδηγώντας τα να συμπεριφέρονται προς τις δασκάλους τους με ευπρέπεια και σεβασμό.

Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, έχουμε να παρατηρήσουμε ότι θα πρέπει να αποφεύγονται οι συμπεριφορές της υπερβολικής επιείκειας ή της μεγάλης αυστηρότητας από πλευράς εκπαιδευτικών, γιατί και οι δύο αυτές κατευθύνσεις είναι ακατάλληλες και ακραίες, για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Στον Οδηγό των χριστιανικών σχολείων, αναφέρονται οι ποινές που είναι σε χρήση και μπορούν να επιβληθούν στις μαθήτριες.

Καταρχήν *ορίζεται ως ποινή η πράξη που είναι ικανή να κάνει τα παιδιά να νοιώσουν το λάθος τους και να το αποφύγουν στο μέλλον: μία σχετικά ψυχρή συμπεριφορά, μία αδιάφορη στάση, μια στέρηση από κάτι, μια παύση καθηκόντων, είναι μερικά παραδείγματα της τιμωρίας, με σκοπό τη μεταμέλεια. Συμπεριφορές των δασκάλων που θα εξέθεταν τις μαθήτριες σε κάτι γελοίο δεν έχουν καμία θέση στα σχολεία του Αγίου Ιωσήφ.*

Απαγορεύεται ρητώς από τις δασκάλους η χρήση της σωματικής βίας. Τα χτυπήματα αυτά τραυματίζουν κι εξευτελίζουν τη ψυχή των παιδιών, χωρίς να επιτυγχάνουν κάτι θετικό.

Όμως και για τις ποινές που ακολουθούν, οι Αδελφές δεν θα καταφεύγουν σ'αυτές, παρά μόνο αφού έχουν προηγηθεί οι κατάλληλες προειδοποιήσεις. Οι ποινές αυτές έχουν πέντε (5) διαβαθμίσεις και είναι οι ακόλουθες:

α. -Χρήση κακών βαθμών.

β. -Η μαθήτρια υποχρεούται να στέκεται όρθια ή γονατιστή, για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Το διάστημα αυτό πρέπει να είναι τέτοιο που να μη βλάπτει τα παιδιά.

γ. -Επιβολή γραπτής εργασίας ή μελέτης για την Πέμπτη, μέρα διακοπής εργασιών. Αυτό ζητείται για να μην απομακρύνονται οι μαθήτριες από την αφοσίωσή τους στα

μαθήματα τις υπόλοιπες μέρες και για να έχουν ως τιμωρία την επιπλέον εργασία που τους επιβάλλεται σε μια ημέρα σχολής.

δ. -Σε περίπτωση σοβαρού παραπτώματος κι εφόσον οι προηγούμενες τιμωρίες έχουν αποδειχτεί αναποτελεσματικές, θα δειπνούν στην τάξη με ψωμί και νερό.

ε. -Θα τις απομακρύνουν από τον χώρο της τάξης, μόνο όταν έχουν χρησιμοποιήσει κάθε άλλο μέσο.

6. Απουσίες (σελ. 147)

Οι απουσίες των μαθητριών δεν θα επιτρέπονται. Ωστόσο μαθήτριες ευρισκόμενες σε μεγάλη ένδεια μπορούν να απουσιάσουν κάποια συγκεκριμένη μέρα, για νόμιμους λόγους, ή αν είναι ανάγκη να βρεθούν στην αγορά.³³³ Επίσης σε πολύ πιεσμένες οικονομικά μαθήτριες είναι επιτρεπτό να παρακολουθούν στο σχολείο μόνο μερικά μαθήματα ανάγνωσης και γραφής.

7. Η ρύθμιση των αργιών (σελ. 148)

Οι διακοπές πρέπει να ρυθμίζονται με ενιαίο τρόπο για όλα τα σχολεία και χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες: Κανονικές αργίες, έκτακτες, περίοδοι διακοπών και χρόνος ημερών αργίας για δασκάλες και μαθήτριες.

8. Η επιλογή των μαθητριών με συγκεκριμένες αρμοδιότητες (σελ. 155-161)

Στα σχολεία του Αγίου Ιωσήφ υπάρχουν μαθήτριες που αναλαμβάνουν ορισμένα καθήκοντα τα οποία οι δασκάλες δεν μπορούν ή δεν πρέπει να επιτελέσουν οι ίδιες. Τις μαθήτριες αυτές για κάθε τάξη ορίζουν οι δασκάλες τους, και μπορεί να τους αφαιρεθούν αυτές οι αρμοδιότητες, αν η Αδελφή-εκπαιδευτικός το κρίνει. Υπάρχουν 6 διαφορετικές κατηγορίες-αρμοδιότητες των μαθητριών, και είναι οι ακόλουθες:

Οι μαθήτριες που:

1. απαγγέλουν τις προσευχές (είναι δύο, σε κάθε τάξη)
2. προσφέρουν αγιασμό στις υπόλοιπες, μετά τον εκκλησιασμό
3. φέρνουν τα βιβλία προσευχών των υπόλοιπων μαθητριών, όταν πηγαίνουν στην εκκλησία
4. χτυπούν το κουδούνι για να αρχίσει το μάθημα και οι ασκήσεις (είναι μία από κάθε τάξη)
5. σημειώνουν ό,τι συμβαίνει στην τάξη, όταν η δασκάλα απουσιάζει, χωρίς να επεμβαίνουν και επιβλέπουν τις συμπεριφορές των μαθητριών και εκτός σχολείου, στη διαδρομή για το σπίτι (επιμελήτριες-inspectrices).

³³³ Εδώ η ιδρύτρια θα πρέπει να αναφέρεται σε παλαιότερα χρόνια, όπου γίνονταν δεκτές στα σχολεία του Αγίου Ιωσήφ μαθήτριες αγροτικών οικογενειών που δούλευαν συγχρόνως στο παζάρι για να βοηθήσουν τις οικογένειές τους πουλώντας κάποια είδη παραγωγής τους.

6. εξασκούν τις μαθήτριες με επαναληπτικές ασκήσεις και τις επιτηρούν, όταν η εκπαιδευτικός τους το ζητήσει (προγυμνάστριες, επιθεωρήτριες, επιμελήτριες σελ. 31).

9. η ομοιομορφία των κτιρίων και των επίπλων στα σχολεία του Αγίου Ιωσήφ (σελ. 161)

Μέσα σε κάθε αίθουσα πρέπει να υπάρχουν συγκεκριμένα έπιπλα κι αντικείμενα που πρέπει να είναι ίδια σε όλα τα σχολεία του τάγματος.³³⁴

8. 3 Ο Κανονισμός λειτουργίας Σχολής

Όπως είδαμε στο κεφάλαιο 7. 2 (σελ. 178), το Μάιο του 1902, οι Καπουτσίνι εκδίδουν και συνυπογράφουν με τις Αδελφές τον πρώτο Κανονισμό της Σχολής. Ο Κανονισμός αυτός όμως αφορά κυρίως στους σκοπούς του τάγματος και στις υποχρεώσεις των Αδελφών ως προς τα παιδιά, στα οικονομικά και στη συντήρηση του κτιρίου της πόλης των Χανίων (που ανήκε στους Καπουτσίνους). Υπάρχει και μία αναφορά στα διδασκόμενα μαθήματα: Στον Κανονισμό αναφέρονται τα Οικοκυρικά, η Μουσική και η διδασκαλία γαλλικών, ιταλικών και ελληνικών, επειδή στα Χανιά ήταν ομιλούμενες πολλές γλώσσες και όπως αναφέρεται στο άρθρο 3 η διδασκαλία τους θα κατάφερνε να ελκύσει πολύ κόσμο. Δεν υπήρχε όμως κανένα άρθρο για τη συμπεριφορά και τις υποχρεώσεις των μαθητριών. Στοιχεία για τον τρόπο που οφείλουν να φέρονται οι μαθήτριες υπάρχουν στο 4^ο κεφάλαιο του Κανονισμού για τη διοίκηση και τα έθιμα του τάγματος. Αφορά όμως μόνο τις εσωτερικές μαθήτριες της Σχολής και θα εξεταστούν στη συνέχεια. Στο 3^ο κεφάλαιο του ίδιου εγχειριδίου (σελ. 187-188), πληροφορούμαστε ορισμένα στοιχεία για τα διαλείμματα των εξωτερικών και τα εξωσχολικά βιβλία της Σχολής. Μαθαίνουμε λοιπόν ότι οι εξωτερικές κάνουν διάλειμμα κάτω από την επιτήρηση μίας ή περισσότερων Αδελφών. Η διάρκεια του διαλείμματος είναι καθορισμένη από το πρόγραμμα κι οι Αδελφές φροντίζουν να παίρνουν μέρος στα παιχνίδια όλα τα παιδιά. Η επιτήρηση είναι ήπια και μητρική αλλά συνεχής. Δεν πρέπει οι μαθήτριες να μένουν ποτέ μόνες. Οι δασκάλες-επιτηρήτριες δεν αποχωρούν από τον αύλειο χώρο αν δεν έρθουν οι αντικαταστάτριές τους.

³³⁴ Η έδρα της δασκάλας, ο πίνακας, τα θρανία των παιδιών, οι εικόνες του Χριστού, της Παναγίας και του Αγίου Ιωσήφ. Επίσης πινακίδες με οδηγίες ευγενικής συμπεριφοράς, ένα δοχείο αγιασμού, ένα ρολόι, ένα κουδούνι και μία σόμπα το χειμώνα, στις ψυχρές χώρες.

Ως προς τα βιβλία της μαθητικής βιβλιοθήκης, όλα πρέπει να τυγχάνουν της έγκρισης της Γενικής Βοηθού Ηγουμένης, που είναι επιφορτισμένη με το ζήτημα αυτό.

Όμως δεν έχουμε άλλα στοιχεία για τη συμπεριφορά και τις υποχρεώσεις των εξωτερικών μαθητριών.

Το 1962 εκδίδεται από το εκπαιδευτήριο ένας Κανονισμός που απευθύνεται στο σύνολο των μαθητριών της Σχολής (μαθήτριες του Ελληνικού Γυμνασίου και του Γαλλικού Τμήματος). Ο Κανονισμός αυτός (βλ. και Παράρτημα 3 της εργασίας) βρέθηκε σε έντυπη μορφή και στα Πρακτικά του Γυμνασίου της ίδιας χρονιάς (4 -10-1962, πράξη 4^η σελ. 97). Για πρώτη φορά, έχουμε πλήρη εικόνα για τις υποχρεώσεις των μαθητριών ως προς το ίδρυμα και τη δέσμευση των γονέων να συναινούν υπογράφοντας τον, κατά τη διάρκεια των εγγραφών.

Διαβάζοντας τον Κανονισμό του 1962 διαπιστώνουμε πως η προσεγμένη απλή αμφίεση, η συνεπής συμπεριφορά κι η σημασία της ανελλιπούς φοίτησης των μαθητριών στη Σχολή, είναι τρία από τα βασικότερα ζητήματα με τα οποία ασχολείται ο Κανονισμός.

Επίσης ένα ενδιαφέρον σημείο είναι το δικαίωμα ελέγχου στα τετράδια των μαθητριών και στον τρόπο διδασκαλίας των εκπαιδευτικών, δικαίωμα που διατηρούν και ο Διευθυντής και η Ηγουμένη, με την είσοδό τους στις τάξεις, σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς.

Στα πρακτικά του Γυμνασίου που ακολουθούν και αναφέρονται στη συνέχεια ενδεικτικά, πληροφορούμαστε ότι πολλές συναντήσεις του συλλόγου διδασκόντων, επανέρχονταν στα ζητήματα του Κανονισμού που οι εκπαιδευτικοί επαναλάμβαναν στις μαθήτριες, έτσι ώστε τα θέματα αυτά να μην παραμένουν θεωρητικά, αλλά να γίνεται αντιληπτό το πνεύμα της Σχολής στη σχολική καθημερινότητα.

Με το ζήτημα της κόσμιας μαθητικής περιβολής «που οφείλει να είναι σύμφωνα με τους σχολικούς Κανονισμούς», ασχολήθηκε και ο σύλλογος στις 2 Μαρτίου 1962 (Πράξη 7^η, σελ. 81). Επίσης, στην ίδια συνάντηση, τονίζεται η σημασία της έγκαιρης προσέλευσης των μαθητριών κατά την έναρξη των μαθημάτων κι απαγορεύεται η είσοδος τους στο μάθημα μετά από την είσοδο του διδάσκοντος. Οι καθηγητές προτρέπουν τις μαθήτριες να παρακολουθούν απερίσπαστες το μάθημα ενώ η είσοδος και έξοδος τους από την τάξη δεν επιτρέπονται, κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Στην ίδια συνάντηση υπενθυμίζεται πως οι γονείς και οι κηδεμόνες, οφείλουν να ενημερώνονται για την πρόοδο των παιδιών αλλά και για πιθανές παρεκτροπές τους. Αδικαιολόγητες απουσίες, συνεπάγονται άμεση πρόσκληση του κηδεμόνα και

απαγορεύεται η απομάκρυνση οποιασδήποτε μαθήτριας από τη Σχολή, άνευ αδείας. Υπενθυμίζεται ακόμα πως ο Κανονισμός του ιδρύματος πρέπει να εφαρμόζεται αυστηρά και η μη τήρησή του θα επιφέρει ποινές. Προβλέπεται ακόμα η έξοδος της μαθήτριας από την τάξη αλλά και η πλήρης απομάκρυνση από τη Σχολή μαθήτριας που δεν θα εναρμονίζεται στα πλαίσια του ιδρύματος, άνευ διάκρισης (εσωτερική ή εξωτερική).

8. 4 Οι ποινές-οι υποχρεώσεις ο Κανονισμός του οικοτροφείου και τα δίδακτρα των μαθητριών

Ως παράδειγμα σοβαρής ποινής αναφέρεται στα Πρακτικά της Σχολής του 1962 η περίπτωση δύο μαθητριών Ε' και Στ' τάξεως που κατά τη διάρκεια γραπτής εξέτασης του Ελληνικού Γυμνασίου (στα μαθήματα της Φυσικής για την πρώτη και της Ιστορίας για τη δεύτερη) σηκώθηκαν όρθιες και έσκισαν τα διαγωνίσματά τους, ύστερα από σύσταση του καθηγητή να μην ενοχλούν. Αφού απομακρύνθηκαν από την αίθουσα, βαθμολογήθηκαν «δια της μονάδος», κατόπιν απόφασης του συλλόγου και τιμωρήθηκαν με μείωση της διαγωγής τους, από κοσμοιότητα σε κοσμία με την επιφύλαξη να αλλάξει ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός μέχρι το τέλος του έτους, εάν οι μαθήτριες επιδείξουν σύνεση και μεταμέλεια. (Πράξη 7^η 15 Φεβρουαρίου 1962, σελ. 80).

Όμως παραδείγματα ποινών στις μαθήτριες αναφέρονται και στο Χρονικό της Σχολής, από τις μοναχές-εκπαιδευτικούς. Είναι φανερό ότι το Ελληνικό Γυμνάσιο και το Γαλλικό Τμήμα, εναρμονίζονταν ως προς ένα κοινό, αυστηρό, αλλά και δίκαιο πνεύμα αντιμετώπισης των αρνητικών συμπεριφορών.

Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι πριν καταλήξουν στην απόφαση της παρακάτω ποινής, οι μοναχές έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή στην ομάδα αυτών των παιδιών, που παρουσίαζε ιδιαίτερα προβλήματα και μάθησης και συμπεριφοράς.

Όπως διαβάζουμε στον δεύτερο τόμο του Χρονικού (σελ. 91-92), το 1965, κατά τη διάρκεια της χρονιάς, μια ομάδα μαθητριών³³⁵ της Γ' Γυμνασίου, που τον Ιούνιο θα έμεναν μετεξεταστές, «(...) συμφωνούσαν μεταξύ τους θαυμάσια σε ό,τι άτοπο είχαν διαπράξει έξω και μέσα από το σχολείο (...). Όπως αναφέρει η Ηγουμένη, όλο το

³³⁵ Πρόκειται για μαθήτριες που έδωσαν εισαγωγικές εξετάσεις από το Γυμνάσιο στο Λύκειο τον Ιούνιο του 1965, χωρίς επιτυχία. Τα αποτελέσματα αυτής της χρονιάς δεν ήταν καθόλου καλά. Από τις 15 διαγωνιζόμενες ενώπιον επιτροπής δημοσίου, οι 11 έχασαν τη ψυχραιμία τους ή ερωτήθηκαν σε θέματα όπου δεν είχαν εμβαθύνει. Μόνο 4 πέτυχαν. Οι υπόλοιπες 11 είχαν το δικαίωμα να διαγωνιστούν ξανά για την εισαγωγή τους, στην εξεταστική περίοδο του Σεπτεμβρίου.

χρόνο, χρειάστηκε να αναπτύξουμε ακόμα μεγαλύτερο ζήλο, για να δημιουργήσουμε στις ψυχές αυτών των μαθητριών τη διάθεση για ηρεμία, υπακοή και καλές συνθήκες δουλειάς, πολεμώντας επίμονα μία τάση διάσπασης προς άλλα ενδιαφέροντα που τις εμπόδιζε να επιδίδονται σοβαρά στη μελέτη τους (...). Η καλοσύνη δεν αποκλείει τη σωφροσύνη και τη σταθερότητα...».

Φαίνεται όμως, πως δεν υπήρξε αποτέλεσμα. Για τον λόγο αυτό η συγκεκριμένη ομάδα απεβλήθη του σχολείου.

Αυτή η αποπομπή έκανε μεγάλη εντύπωση στις υπόλοιπες μαθήτριες της Σχολής. Συγχρόνως, όπως πληροφορούμαστε, οι κενές θέσεις της πρώτης Λυκείου, συμπληρώθηκαν με εξαιρετά παιδιά, προερχόμενα (κατόπιν εξετάσεων) από δημόσια σχολεία, με άριστες βαθμολογίες (Χρονικό, τ. Β, 92).

Ένα ακόμα ενδιαφέρον περιστατικό έχει καταγραφεί στο Χρονικό (τ. Α, 182-183). Στις 25 Ιανουαρίου του 1950 δύο εσώκλειστες μαθήτριες το σκάνε από τη Σχολή. Λίγο πριν η Ηγουμένη τις είχε επιπλήξει λόγω παράνομης αλληλογραφίας που και οι δύο είχαν λάβει και τις είχε προειδοποιήσει ότι θα τις αποβάλλει. Είναι η μοναδική αναφορά σκασιαρχείου στο Χρονικό, αλλά δεν γνωρίζουμε ποια ποινή επιβλήθηκε στις μαθήτριες όταν γύρισαν από τα Χανιά πίσω, αφού στο μεταξύ ειδοποιήθηκαν και τις συνάντησαν οι γονείς τους, οι οποίοι τις τιμώρησαν πολύ αυστηρά. Πάντως επιστρέφοντας μετανιωμένες στη Χαλέπα και συνοδευόμενες από τους κηδεμόνες τους, γνωρίζουμε πως η μία από τις δύο δεν θέλησε να επιστρέψει στο Ηράκλειο ούτε στις διακοπές του Πάσχα.

Τον αέρα μιας άλλης εποχής αποπνέει και το σημείο όπου οι Έλληνες καθηγητές όφειλαν να παρακολουθούν τη συμπεριφορά των μαθητριών τους, όταν εκείνες δε βρίσκονταν στο σχολείο, με σκοπό πάντα παιδαγωγικό. «Η παρακολούθηση θα είναι συνεχής και άγρυπνη³³⁶ και από αυτά τα στοιχεία θα αποδειχθεί και η αποτελεσματικότητα των παιδαγωγικών μεθόδων που εφαρμόζονται στη Σχολή» (Πρακτικό 10^ο 20 Οκτωβρίου 1951, σελ. 10).

³³⁶ Με αφορμή έγγραφο που κοινοποιείται στη Σχολή από το Τμήμα Ασφάλειας Χανίων (αρ. πρωτ. 153/105/31), μαθαίνουμε πως και η Αστυνομία παρακολουθούσε τις μαθήτριες έξω από το σχολείο και ενημέρωνε τη Διεύθυνση, αν παρατηρούσε κάτι μη αποδεκτό. Στο συγκεκριμένο έγγραφο, (με ημ. 6-5-1951), ο Διοικητής του Τμήματος πληροφορεί την Υπεύθυνη του ιδρύματος πως κάποια μαθήτρια δεν συμπεριφερόταν κόσμια, εκτός της Σχολής. Είναι αξιοσημείωτο να παρατηρηθεί πως η Αστυνομία γνώριζε καταλεπτώς το πρόγραμμα της μαθήτριας και σε ποια μέρη σύχναζε. Επίσης πληροφορούμαστε ότι κατόπιν αυτής της ενημέρωσης προς τη Σχολή ο θετός πατέρας της κοπέλας σε γραπτή του δήλωση (με ημ. 15-5-51) αναφέρει πως η συγκεκριμένη μαθήτρια της Δ' Γυμνασίου δεν θα συνέχιζε τις σπουδές της στην Ελληνογαλλική Σχολή την επόμενη χρονιά.

Επίσης, ένας αρκετά ασυνήθιστος τρόπος ποινής που χρησιμοποιούσαν συχνά οι Αδελφές και αναφέρθηκε σε συνέντευξη παλιάς μαθήτριας,³³⁷ ήταν η λεκτική έκφραση: *Prends le signal* (η κατά λέξη μετάφραση της έκφρασης αυτής είναι: «πάρε το σύνθημα»). Οι μαθήτριες που μετά τη λήξη των ελληνικών μαθημάτων στις 2 μ. μ παρέμεναν στην αυλή για να παρακολουθήσουν το γαλλικό σχολείο, ήταν υποχρεωμένες να μιλούν μεταξύ τους γαλλικά. Μία από τις Αδελφές εφημέρευε και παρακολουθούσε αν τηρούσαν αυτό το μέτρο. Αν η Αδελφή άκουγε κάποια μαθήτρια να μιλάει ελληνικά, της «έδινε το σινιάλο». Η μαθήτρια αυτή έπρεπε, περιφερόμενη στην αυλή μέχρι τις 3 μ. μ που θα άρχιζε το μάθημα, να μεταδώσει αυτό το σύνθημα, λέγοντάς το σε κάποια από τις συμμαθήτριάς της, που εκείνη την ώρα μιλούσε ελληνικά. Αυτό βέβαια δεν ήταν τόσο εύκολο, γιατί τα παιδιά βλέποντας την «τιμωρημένη» να πλησιάζει, άλλαζαν γλώσσα (από ελληνικά γαλλικά). Εάν παρόλα αυτά, εκείνη κατόρθωνε να βρει κάποια μαθήτρια να μιλάει ελληνικά μέχρι την ώρα έναρξης των μαθημάτων, της έδινε το σινιάλο, και η ίδια απέφευγε την τιμωρία της Αδελφής. Η τιμωρία ήταν συνήθως, η αποστήθιση ενός γαλλικού λογοτεχνικού κειμένου δύο έως τριών σελίδων, για την επόμενη μέρα.

Μεγάλο ρόλο στις προφορικές τιμωρίες των μαθητριών έπαιζε σύμφωνα με τη συνέντευξη της Μ. Μ το αυστηρό ύφος των Αδελφών με το οποίο επέπλητταν τις μαθήτριες και ήταν αρκετό, για να συνειδητοποιήσουν εκείνες το λάθος τους. Ποτέ όμως δεν υπήρξε χρήση σωματικής βίας ως ποινής από τους καθηγητές του Ελληνικού ή του Γαλλικού Τμήματος, προς τα παιδιά.

Την κατάθεση μίας άλλης μαρτυρίας σχετικά με τις ποινές έχουμε και από τη συνέντευξη της μαθήτριας Α. Σ.³³⁸ Η Α. Σ αργότερα πτυχιούχος της γαλλικής φιλολογίας και εκπαιδευτικός στο ελληνικό δημόσιο σχολείο, η οποία υπήρξε και οικοτρόφος της Σχολής την ίδια εποχή (στα χρόνια του '60) αναφέρει ότι εκτός του ύφους των Αδελφών που τις ανάγκαζε να πειθαρχούν (μόνο το βλέμμα κι έφτανε, όπως είπε χαρακτηριστικά) και της τιμωρίας του «signal» που την σχολίασε ως «αποδοτικό εκβιασμό με στόχο τη μάθηση», αυτό που θυμάται ήταν ότι την ώρα του φαγητού (μεσημέρι και βράδυ) απαγορεύονταν οι ομιλίες. Παρόλα αυτά, κάποια κορίτσια, έπαιζαν την ώρα του γεύματος το «χαλασμένο τηλέφωνο», ειδικά όταν

³³⁷ Συνέντευξη της Μ. Μ (12-4-2002). Παραλλαγή της ποινής *Prends le signal* (πάρε το σύνθημα) ήταν η ίδια τιμωρία με την έκφραση *Prends la bobine* (πιάσε την κουβαρίστρα). Ίσχυαν ακριβώς οι ίδιοι όροι, με τη διαφορά πως η Αδελφή πέταγε το μπαλάκι ή την κουβαρίστρα στη μαθήτρια που μιλάγε ελληνικά κι εκείνη έπρεπε να τη δώσει σε κάποια άλλη που θα μιλάγε επίσης ελληνικά, για να γλυτώσει την τιμωρία. Το δεύτερο τρόπο ακολουθούσε η Γαλλική Σχολή της Αθήνας.

³³⁸ Η συνέντευξη με την Α. Σ πραγματοποιήθηκε στις 21 Απριλίου του 2002.

επιτηρούνταν από ηλικιωμένες Αδελφές. Φαίνεται πως οι καιροί είχαν αλλάξει και οι μοναχές έδειχναν στις μαθήτριες, ορισμένες στιγμές, κάποια επιείκεια.

Υπήρχε όμως ένα ζήτημα, για το οποίο οι Αδελφές ήταν ανυποχώρητες. Όπως αναφέρει η Α. Σ , αυτό αφορούσε τα γεύματα των μαθητριών. Τα φαγητά που μαγειρεύονταν ήταν εύγευστα και λιτά. Δεν υπήρχε όμως η δυνατότητα επιλογής από τη μαθήτρια, να μη φάει κάτι. Ίσως και αυτή η τακτική να γινόταν στο πνεύμα της διαπαιδαγώγησης των μαθητριών γιατί σχετική αναφορά για το ζήτημα αυτό υπήρχε και στον Κανονισμό του Οικοτροφείου, όπως θα δούμε παρακάτω. Για τον λόγο αυτό, σε περίπτωση άρνησης μιας μαθήτριας να φάει το συγκεκριμένο φαγητό, το όνομά της σημειωνόταν κάτω από το σταυρό της προσευχής στην τραπεζαρία και δεν είχε το δικαίωμα της εξόδου ή του καθιερωμένου περιπάτου την Κυριακή, με τις συμμαθήτριές της.

Η κοσμιότητα κι η ευπρέπεια ήταν επίσης δύο σημαντικά στοιχεία που διέκριναν το πνεύμα του ιδρύματος.

Όπως λοιπόν διαπιστώνουμε οι υποχρεώσεις των μαθητριών ήταν σαφείς:

Όφειλαν να σέβονται το περιβάλλον της Σχολής και να ντύνονται με την σχολική τους ποδιά που έφερε κεντημένο και το σήμα με τα αρχικά του τάγματος (Saint Joseph). Η εμφάνισή τους στο σχολείο έπρεπε να είναι απλή και χωρίς υπερβολικούς καλλωπισμούς, ενώ υποχρεούνταν να βρίσκονται στη Σχολή νωρίτερα από την έναρξη των μαθημάτων, χωρίς αδικαιολόγητες καθυστερήσεις. Οι μαθήτριες ήταν επίσης υποχρεωμένες να εισέρχονται στις τάξεις τους αθόρυβα, μετά την πρωινή προσευχή, και να φοιτούν ανελλιπώς στο σχολείο. Οι απουσίες τους έπρεπε να αποφεύγονται και σε περίπτωση σοβαρού κωλύματος ή ασθένειας όφειλαν να είναι δικαιολογημένες εγγράφως, πάντα από τον κηδεμόνα τους. Οι καθηγητές όφειλαν κι εκείνοι να ελέγχουν τις απουσίες των μαθητριών (Πράξη 9^η, 27 Νοεμβρίου 1951, σελ. 10). Οι μαθήτριες θα έπρεπε να έρχονται μελετημένες και προετοιμασμένες στα μαθήματά τους. Επιπλέον, μέσα στην τάξη ήταν πολύ σημαντικό να προσέχουν τη συμπεριφορά τους, να μην ενοχλούν και να μην ψεύδονται. Ακόμα ήταν καθήκον τους να διατηρούν τους χώρους καθαρούς. Μαθήτρια τιμωρούμενη, όφειλε μετά τη λήξη της ποινής της να παρουσιαστεί στο γραφείο του Διευθυντή με τον κηδεμόνα της. Είναι επίσης ενδιαφέρον να αναφερθεί πως οι γονείς ενημερώνονταν από την ώρα της εγγραφής, για τον υπάρχοντα Κανονισμό. Έτσι δεσμεύονταν με την υπογραφή τους ότι έλαβαν γνώση.

Ακόμα, όπως πληροφορούμαστε από τη συνέντευξη της Μ. Μ, οι εσώκλειστες δεν είχαν δικαίωμα εξόδου παρά κατόπιν γραπτής ή προφορικής επικοινωνίας με τους γονείς.

Στον Κανονισμό του Οικοτροφείου γίνεται λεπτομερής αναφορά ως προς τον ιματισμό, τα προσωπικά είδη και τα αντικείμενα που οι μαθήτριες επιτρεπόταν να έχουν κατά την παραμονή τους στη Σχολή³³⁹ Επίσης διευκρινίζεται ότι κάθε μήνας θα πληρώνεται ολόκληρος, όπως και όλο το έτος, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι απουσίες των παιδιών για οποιονδήποτε λόγο.

Περισσότερα στοιχεία για τον τρόπο λειτουργίας του οικοτροφείου και τις υποχρεώσεις των εσωτερικών μαθητριών πληροφορούμαστε από τον Κανονισμό για τη διοίκηση και τα έθιμα του τάγματος των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως (Directoire et coutumier de la congrégation des Soeurs de Saint Joseph de l'Apparition 1913, κεφ. 4^ο σελ. 189- 193).

1. Μαθαίνουμε λοιπόν ότι οι μαθήτριες γίνονταν δεκτές στο ίδρυμα, αφού πρώτα υπέβαλαν στην Ηγουμένη πιστοποιητικό γεννήσεως και προμηθεύονταν τον απαραίτητο ιματισμό. Οι οικότροφες όφειλαν να υπακούουν στον τρόπο λειτουργίας του ιδρύματος και να φορούν μια απλή στολή, αρμόζουσα στην ηλικία τους. Η Ηγουμένη ή η Βοηθός της δέχονταν τους γονείς και τους κατατόπιζαν σε ό,τι ήθελαν να μάθουν, σχετικά με το οικοτροφείο. Επίσης οι γονείς είχαν δικαίωμα επίσκεψης στο εντευκτήριο, το σαλόνι ή την αυλή. Εκείνη την ημέρα οι μαθήτριες είχαν δικαίωμα να ντυθούν καλύτερα. Οι επισκέψεις γονέων, η διάρκεια των διακοπών και οι μέρες εξόδου, ήταν προκαθορισμένες. Οι γονείς είχαν και το δικαίωμα της αλληλογραφίας με τα παιδιά τους. Όλα τα γράμματα όμως που έστελναν ή λάμβαναν οι μαθήτριες ήταν ελεγχόμενα από την Ηγουμένη.

2. Οι οικότροφες απαγορευόταν να χρησιμοποιούν βιβλία που δεν έχει εγκρίνει η Υπεύθυνη της Σχολής. Απαγορευόταν επίσης να δανείζουν βιβλία η μία στην άλλη, χωρίς άδεια της Αδελφής. Ο χρόνος ανάγνωσης στη βιβλιοθήκη καθοριζόταν από τις δασκάλες τους. Η υπεύθυνη της βιβλιοθήκης φρόντιζε να δίνει σε κάθε μαθήτρια το κατάλληλο βιβλίο.

3. Όταν οι μαθήτριες επισκέπτονταν το παρεκκλήσι,³⁴⁰ έπρεπε να συμπεριφέρονται με κοσμιότητα και να εισέρχονται φορώντας πέπλο ή καπέλο. Οι μαθήτριες που ανήκαν σε άλλο δόγμα (ορθόδοξο ή προτεσταντικό) μπορούσαν επίσης να επισκέπτονται το

³³⁹ Ρούχα, παπούτσια, σκεύη φαγητού, στρώμα, μαξιλάρι και κλινოსκεπάσματα. Επίσης όσες από τις μαθήτριες θα έπλεναν τα ρούχα τους στη Σχολή επιβαρύνονταν με 200 δραχμές το μήνα.

³⁴⁰ Όπως θα δούμε και στη συνέχεια τα μέτρα αυτά αφορούν κυρίως τις καθολικές μαθήτριες.

παρεκκλήσι, όταν η Υπεύθυνη το έκρινε σκόπιμο. Όσες πίστευαν όμως σε παγανιστικά σχήματα, καθώς και οι Ισραηλίτισσες ή οι Μουσουλμάνες, δεν ήταν υποχρεωμένες να παρακολουθούν τη θεία λειτουργία, εκτός αν οι ίδιες το επιθυμούσαν ή αν η Ηγουμένη το έκρινε απαραίτητο.

4. Οι δασκάλες φρόντιζαν οι προσευχές να απαγγέλλονται ήσυχα και προσεκτικά ώστε να συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον των μαθητριών που θα έπρεπε να αποφεύγουν τις φωνές και τα γέλια στον ιερό χώρο. Καλό θα ήταν οι (καθολικές) μαθήτριες να επισκέπτονται κάθε πρωί το παρεκκλήσι και να παρευρίσκονται στη θεία λειτουργία, πριν από την έναρξη των μαθημάτων.

5. Οι μαθήτριες εξομολογούνται για να μπορούν να κοινωνήσουν σύμφωνα με ότι προβλέπει η καθολική εκκλησία σχετικά με το θέμα αυτό. Οι δασκάλες τους φροντίζουν να κρατούν σε επικοινωνία τις εσώκλειστες με τα μυστήρια, αλλά η τελική απόφαση συμμετοχής είναι πάντα σύμφωνα με τη δική τους προσωπική βούληση.

6. Οι Αδελφές μαθαίνουν τις μαθήτριες να τρώνε όλα τα είδη τροφής στο οικοτροφείο. Η τροφή πρέπει να είναι ποκίλη και υγιεινή, κατάλληλη με τη χώρα όπου βρίσκεται το τάγμα και προσαρμοσμένη στον τρόπο ζωής των παιδιών, ώστε και οι γονείς να μένουν ευχαριστημένοι. Οι οικότροφες μπαίνουν σε δυάδες στην τραπεζαρία και κάθονται σε προκαθορισμένες θέσεις. Στο τραπέζι είναι ευπρεπείς. Δεν ασχολούνται με τα διπλανά τραπέζια και υπακούουν στους κανόνες της κόσμιας συμπεριφοράς.

7. Κατά τη διάρκεια της ημέρας, οι μαθήτριες πρέπει να είναι ήσυχες, εκτός από τις ώρες των διαλειμμάτων. Ιδιαίτερα προσεκτικές πρέπει να είναι στους κοιτώνες, από τους οποίους δεν απομακρύνονται, όπως κι από την αίθουσα ή τον χώρο του διαλείμματος, χωρίς την άδεια της επιτηρήτριας - Αδελφής. Η επιβλέπουσα Αδελφή είναι επίσης υπεύθυνη για την έγερση των μαθητριών και συγχρόνως ελέγχει το ζήτημα της καθαριότητας (αν όλες οι μαθήτριες είναι καλά πλυμένες και χτενισμένες).

8. Όταν η Υπεύθυνη του ιδρύματος ή οι δασκάλες εισέρχονται στις τάξεις, οι μαθήτριες σηκώνονται και παραμένουν όρθιες, μέχρι να τους κάνουν νεύμα να καθήσουν. Στους περιπάτους τους ή όταν εμφανίζονται μπροστά σε επίσημα πρόσωπα, φορούν στολή εξόδου. Κατά τη διάρκεια του περιπάτου βαδίζουν σιωπηλές και με τάξη, ενώ απαγορεύεται να απομακρύνονται από τις άλλες.

Από έγγραφο του 1940 (6-5-1940, αρ. πρωτ. 68, Αλληλογραφία 1939-45, 43) πληροφορούμαστε επίσης ποιες από τις εσωτερικές μαθήτριες της Σχολής φοιτούσαν εντελώς δωρεάν και ποιες με μειωμένα δίδακτρα, για το τρέχον διδακτικό έτος. Δωρεάν λοιπόν είχαν γίνει δεκτά τα παιδιά του Πρόξενου κ. Prène, ενώ με μειωμένα δίδακτρα φοιτούσαν 4 οικότροφες της Σχολής οι οποίες, κατόπιν πληροφοριών των Αδελφών, βρίσκονταν σε πολύ δύσκολη οικονομική κατάσταση.

Μαθαίνουμε επίσης ότι αυτή την εποχή όλες οι οικότροφες του ιδρύματος ήταν και μαθήτριες της Σχολής. Μετά το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου (1966), οι οικότροφες φοιτούσαν σε άλλα Γυμνάσια των Χανίων και επέστρεφαν στο ίδρυμα το μεσημέρι, πάντα με τη συνοδεία των Αδελφών.

Σε ό,τι αφορά στα δίδακτρα των μαθητριών εσωτερικών και εξωτερικών, δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία.

Για τις εσωτερικές πληροφορούμαστε από την Αλληλογραφία (1939-1945 σελ. 33 5-2-1940) ότι η εγγραφή στο οικοτροφείο ήταν 200 δραχμές και το μηνιαίο καταβαλλόμενο ποσό έφτανε τις 1.500 δραχμές (και περιλάμβανε και τα γεύματα των παιδιών). Το 1957-58, μαθαίνουμε από το Τετράδιο πληρωμών εσώκλειστων μαθητριών 1956-1963, (σελ. 3) ότι τα τροφεία των μαθητριών ανέρχονται σε 1.000 δραχμές. Από το ίδιο τετράδιο έχουμε επίσης την πληροφορία ότι γίνονταν εκπτώσεις στα ποσά αυτά και κάποιες μαθήτριες γίνονταν δεκτές και δωρεάν³⁴¹. Από συνέντευξη της οικότροφης Α. Σ μαθαίνουμε ότι η ίδια πλήρωνε το 1960 μηνιαία, μόνο για την παραμονή της στο Οικοτροφείο, 1900 δραχμές. Ένα σεβαστό ποσό για τα δεδομένα της εποχής. Δε γνωρίζουμε τις αλλαγές στα ποσά αυτών των διδάκτρων τα πρόσφατα χρόνια. Ενδεικτικά όμως αναφέρουμε το έτος 1963, ως προς τις εκπτώσεις των εσώκλειστων με τα στοιχεία που συγκεντρώσαμε από το Χρονικό (τ. Β, 88).

Μαθαίνουμε λοιπόν ότι εκείνη τη χρονιά, 14 μαθήτριες σε σύνολο 36 εσωτερικών πλήρωσαν μια ελάχιστη συνδρομή παραμονής, ενώ 4 παιδιά, στα όρια της ένδειας, έγιναν δεκτά δωρεάν. Υπήρχαν ακόμα 5 κοπέλες που πλήρωσαν τα μισά από τα δίδακτρα, ενώ γίνεται αναφορά σε 6 ορθόδοξες, *παιδιά του σπιτιού μας*, οι οποίες βρίσκονταν στην πλήρη δικαιοδοσία των Αδελφών και βοηθούσαν στην τραπεζαρία των οικοτρόφων. Δεν αναφέρεται όμως αν και αυτές είχαν γίνει δεκτές δωρεάν.

³⁴¹ Το 1957-58 (Τετράδιο πληρωμών εσώκλειστων μαθητριών 1957-58, σελ. 3-5) ότι, σε σύνολο 52 ατόμων έξι κορίτσια έχουν έκπτωση 20% (800 δραχμές), μία μαθήτρια έχει έκπτωση 70% (300 δραχμές) τρεις 40% (600 δραχμές) μία μαθήτρια έχει έκπτωση 35% (650 δραχμές) και εννέα 10% (900 δραχμές) ενώ έξι μαθήτριες είχαν γίνει δεκτές δωρεάν.

Επομένως από τις 36 εσωτερικές οι 29 βρίσκονταν στη Σχολή με ένα ιδιαίτερο καθεστώς.

Σε πρακτικό του 1960 (Πράξη 4^η, 23-9, σελ. 69β) πληροφορούμαστε επίσης ότι το ποσό το οποίο πλήρωναν οι μαθήτριες του Δημοτικού για την εισαγωγή τους στο ιδιωτικό Γυμνάσιο του Αγίου Ιωσήφ ήταν 150 δραχμές.

Από το τετράδιο Πληρωμές Φροντιστηρίου 1947-1949 (σελ. 17) μαθαίνουμε ακόμα ότι το 1947 η μηνιαία καταβολή διδάκτρων των εξωτερικών μαθητριών που φοιτούσαν στο Γαλλικό Σχολείο (Frontistirion) άρχιζε από 12.000 δραχμές το μήνα για τις πρώτες τάξεις του Γαλλικού Γυμνασίου και έφτανε τις 40.000 δραχμές για τα μεγαλύτερα τμήματα (Versements du Frontistirion 1947-1949 σελ. 22). Τα δίδακτρα καταβάλλονταν σε διάστημα 9 μηνών (από Οκτώβριο μέχρι Ιούνιο) κι έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι τα ποσά που αντιστοιχούσαν στην παρακολούθηση κάθε τμήματος του Φροντιστηρίου, διέφεραν από μήνα σε μήνα στη διάρκεια του σχολικού έτους. Για παράδειγμα, τα δίδακτρα στο δεύτερο επίπεδο του πρώτου τμήματος Γαλλικών το 1947-48 (σελ. 17) ξεκινούσαν από 12.000 δραχμές τον Οκτώβριο, έφταναν τις 16.000 δραχμές τους τρεις επόμενους μήνες και τις 20.000 δραχμές τους πέντε τελευταίους μήνες του έτους. Όπως πληροφορούμαστε από το Χρονικό, το 1963 οι Αδελφές είναι υποχρεωμένες να κάνουν μια αναπροσαρμογή διδάκτρων, γιατί τα τρόφιμα και οι αμοιβές των καθηγητών υφίστανται διαρκή αύξηση. Επίσης μαθαίνουμε ότι καταργούν στα έξοδα του σχολείου τη μεταφορά των μαθητών, που κατά κύριο λόγο επιβάρυνε το ίδρυμα (Χρονικό τ. Β, 87).³⁴²

Φαίνεται όμως, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ότι η οικονομική κατάσταση του ιδρύματος είχε γίνει ιδιαίτερα δύσκολη και για τον λόγο αυτό, στα τέλη Δεκεμβρίου του 1965, ο Διευθυντής και οι 24 καθηγητές της Σχολής, αποφάσισαν να καταθέτουν κάθε μήνα την αύξησή τους στο ταμείο του σχολείου (Χρονικό τ. Β, 94). Αυτή η προσπάθεια όμως δεν κατάφερε να αποτρέψει το κλείσιμο του Γαλλικού Γυμνασίου και Λυκείου στο τέλος του ίδιου σχολικού έτους (1965-66) και το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου και Λυκείου, τον Σεπτέμβριο του 1966.

³⁴² Όπως έχουμε πληροφορηθεί από το Registre des correspondances, σε έγγραφο του 1949 προς τον Γάλλο Πρέσβη (σελ. 106), στην αρχή, για να έρθουν οι εξωτερικές μαθήτριες στη Χαλέπα, έπρεπε να παίρνουν το λεωφορείο, γεγονός που σήμαινε μια επιπλέον δαπάνη 2.000 δραχμών μηνιαία. Μαζί με τα δίδακτρα οι περισσότεροι από τους γονείς έβρισκαν πολύ μεγάλη αυτή την επιπλέον επιβάρυνση. Η Ηγουμένη είχε ζητήσει από την Πρεσβεία το 1949 να βοηθηθεί το σχολείο έχοντας στη διάθεσή του ένα μέσο μεταφοράς, έτσι ώστε να αφαιρεθεί αυτή η επιβάρυνση από τους γονείς. Αυτή η διευκόλυνση θα εξυπηρετούσε πολύ και τις εγγραφές νέων μαθητριών. Φαίνεται ότι αυτό συνέβη αλλά, το 1963, με την οικονομική δυσχέρεια του ιδρύματος, η Σχολή σταμάτησε να πληρώνει τη μεταφορά των μαθητών.

8. 5 Οι αμοιβές κι οι επιβραβεύσεις των παιδιών

Ένας επίσης σημαντικός τομέας στη λειτουργία της Σχολής, ήταν ο τρόπος ανταμοιβής των θετικών συμπεριφορών.

Καταρχήν οι Αδελφές, αλλά και όλοι οι καθηγητές της Σχολής, επικροτούσαν την ενεργό συμμετοχή και τη δραστηριοποίηση όλων των μαθητριών σε μουσικές, θεατρικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις.

Η Σχολή προσπαθούσε να διοχετεύσει δημιουργικά τα ενδιαφέροντα των παιδιών και να τα μαθαίνει πως η γνώση δεν αποκτάται μόνο από τα βιβλία.

Ως προς τις αριστούχους μαθήτριες, το Ελληνικό Γυμνάσιο ακολουθούσε τα προβλεπόμενα από την ελληνική νομοθεσία. Δηλαδή απόδοση επαίνων στις διακριθείσες μαθήτριες λόγω προόδου και ήθους, κατά τον εορτασμό της 28^{ης} Οκτωβρίου, όπως διαβάζουμε στα Πρακτικά του 1952 (20-10-1952, Πράξη 6^η, σελ. 30). Ενδιαφέρον έχει επίσης να αναφερθεί ότι ο σύλλογος των καθηγητών όριζε ως σημαιοφόρους δύο αριστούχους μαθήτριες, για τις δύο σημαίες της Σχολής. Έτσι στον εορτασμό της 28^{ης} Οκτωβρίου 1958 (Πράξη 6^η, 17-10-1958, σελ. 43), σημαιοφόρος της ελληνικής σημαίας θα ήταν η Φραδέλου Χρυσή και της γαλλικής, η Ξενάκη Δέσποινα.

Υπήρχαν όμως και άλλες τιμητικές διακρίσεις. Διαβάζουμε στο Χρονικό ότι στις γιορτές που οργάνωνε η Σχολή με την ευκαιρία της λήξης του σχολικού έτους, μία από τις απόφοιτες και συνήθως η αριστούχος της τελευταίας τάξης απηύθυνε στους καθηγητές και την κοινότητα των Αδελφών έναν ευχαριστήριο λόγο που ετοίμαζε η ίδια. Η παρουσία της θα πρέπει να λειτουργούσε και ως παράδειγμα για τις μικρότερες μαθήτριες.³⁴³

Όμως και στο Γαλλικό Τμήμα υπήρχαν βραβεία και έπαινοι. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το Νοέμβριο του 1964, όταν επισκέφθηκε τη Σχολή ο Γάλλος Πρέσβης, ιδιαίτερα χαρούμενος από την υποδοχή που του επεφύλαξε το σύνολο των μαθητριών «σε μια έκρηξη χαράς και ζωντάνιας» (Χρονικό, τ. Β, 78), πρόσφερε στην αριστούχο μαθήτρια του Γαλλικού Τμήματος Σουλβάνα Ζερβακάκη³⁴⁴ ένα ακριβό λεξικό των εκδόσεων Larousse. Μία επίσης καλή ιδέα της Ηγουμένης σε συνεννόηση με την Πρεσβεία, ήταν η χορήγηση βραβείων-μεταλλίων για τις μαθήτριες που θα διαγωνίζονταν επιτυχώς στις εξετάσεις των γαλλικών, μαζί με «καλοδιαλεγμένα

³⁴³ Ως παράδειγμα αναφέρεται ότι, το 1964 στις γυμναστικές επιδείξεις του ιδρύματος, (που οργανώθηκαν την τελευταία Κυριακή του Μαΐου πριν από τις εξετάσεις), τον αποχαιρετιστήριο λόγο εκφώνησε η αριστούχος Αρετή Χαραλαμπάκη (Χρονικό, τ. Β, 77).

³⁴⁴ Βλ. και αναφορά στο κεφ. 2. 4 σελ. 119.

γαλλικά βιβλία, κατάλληλης θεματολογίας και πρόσφατων εκδόσεων» (Registre des correspondances, 80, 81, 109) προσφερόμενα από την Πρεσβεία. Η Ηγουμένη είχε δοκιμάσει αυτό το σύστημα επιβράβευσης με τα μετάλλια και τα βιβλία και στη Σχολή του Βόλου, όπου βρισκόταν πριν από το 1948 και είχε πετύχει αξιοσημείωτα αποτελέσματα (Registre des correspondances 1892-1962, 73).

Η Υπεύθυνη της Σχολής ζήτησε και πέτυχε επίσης με τη συμβολή της Πρεσβείας τη χορήγηση ενός τιμητικού διπλώματος για τη μαθήτριά εκείνη που θα διακρινόταν ιδιαίτερα, λόγω της καλής της διαγωγής και της αφοσίωσής της στην εργασία ((Registre des correspondances, 73). Με αυτούς τους τρόπους οι μαθήτρίες κινητοποιούνταν περισσότερο ώστε να αποδίδουν καλύτερα στις εξετάσεις, ενώ αυτό το θετικό κλίμα ενίσχυαν και οι γονείς των επιτυχόντων, αφού τα αποτελέσματα του ιδρύματος γίνονταν ευρύτερα γνωστά, προσδίδοντας κύρος και καλή φήμη στο εκπαιδευτήριο των Αδελφών.

8. 6 Οι συμπεριφορές των καθηγητών και το παιδαγωγικό κλίμα στο Ελληνικό Γυμνάσιο του ιδρύματος

Εκτός από τον Κανονισμό της Σχολής και τα παιδονομικά μέτρα προς τις μαθήτρες (αμοιβές – ποινές), έχει μεγάλο ενδιαφέρον ο τρόπος συμπεριφοράς των καθηγητών προς τα παιδιά και οι γενικότερες παιδαγωγικές κατευθύνσεις που ακολουθούσε τόσο το Ελληνικό Γυμνάσιο, όσο και το Γαλλικό Τμήμα.

Σε πρακτικό του 1951 (27 Νοεμβρίου, Πράξη 9^η, σελ. 10) πληροφορούμαστε ότι είναι σημαντικό ο καθηγητής να σχηματίζει μία ευρύτερη γνώμη για τη μαθήτριά του, όχι μόνο με βάση την επιμέλειά της, αλλά συνυπολογίζοντας τη συμπεριφορά, την ατομικότητα και το διαφορετικό χαρακτήρα του κάθε παιδιού.

Παιδαγωγικές προτροπές προς τους καθηγητές απηύθυνε ο Διευθυντής από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Ελληνικού Γυμνασίου. Επειδή, όπως διαβάζουμε σε πρακτικό του 1949 (1 Νοεμβρίου 1949, Πράξη 9^η, σελ. 25), το σχολείο δε διδάσκει μόνο, αλλά και μορφώνει κοινωνικά και ανθρωπιστικά ο σύλλογος παροτρύνεται σε συνεργασία με τη Διεύθυνση. Ο Διευθυντής προτείνει ακόμα, εκτός της βαθμολογίας, οι καθηγητές να καταθέτουν και σημειώματα που να αφορούν σε ψυχολογικές παρατηρήσεις σχετικά με τις μαθήτρες. Τα σημειώματα αυτά θα είναι πολύ χρήσιμα στον Διευθυντή, σε περίπτωση απουσίας του διδάσκοντος, ώστε να μπορέσει να διαφωτίσει τους γονείς για την πρόοδο των παιδιών τους.

Ένα ακόμα απαραίτητο στοιχείο της αποτελεσματικής διδασκαλίας είναι ο ίδιος ο καθηγητής, να συμβάλει στη δημιουργία ενός συναισθηματικού κλίματος τέτοιου τύπου, μέσα στην τάξη, ώστε τα παιδιά να βλέπουν σε εκείνον, πρώτα από όλα, ένα πολύτιμο κι ευχάριστο πρόσωπο. Αυτά τα δεδομένα θα διευκολύνουν και το διδακτικό έργο του εκπαιδευτικού.

Πώς θα το πετύχαινε όμως αυτό ο καθηγητής;

Καταρχήν με την κατάλληλη προετοιμασία και προπαρασκευή. Ο σύλλογος διδασκόντων παροτρύνεται από το Διευθυντή να μην αρκείται μόνο στις αποκτηθείσες πανεπιστημιακές γνώσεις, αλλά να συμπληρώνει τα τυχόν μαθησιακά κενά του, προσαρμόζοντας ταυτόχρονα τη διδακτέα ύλη του στην αντιληπτική ικανότητα των μαθητριών του (Πράξη 8^η, 15-7-1952, σελ. 32).

Εκτός της επαρκούς προπαρασκευής, απαραίτητο είναι ο καθηγητής να καταφέρει να προκαλέσει το ενδιαφέρον των παιδιών με τη συμπεριφορά του, τη στάση του και την επίτευξη ψυχικής επικοινωνίας με τις μαθήτριάς του. Πολλές φορές το ίδιο του το έργο επιζητεί ακόμα και αυτοθυσία. Μόνο τότε όμως θα είναι αληθινά παιδαγωγικό (Πράξη 9^η, 10-12-1952, σελ. 33).

Υπάρχουν όμως και άλλες πρακτικές οδηγίες, τις οποίες είναι καλό να ακολουθεί ο καθηγητής της Σχολής. Για να θεωρείται η διδασκαλία του επιτυχής θα πρέπει:

-Να έχει πνεύμα διδακτικό, να αφοσιώνεται στο μαθητή και να συναρπάζει με το λόγο του.

-Να είναι πολύ καλά προετοιμασμένος για τις ανάγκες της διδασκαλίας του και να έχει αυτοπειθαρχία.

-Να χρησιμοποιεί εποπτικά μέσα και να επιλέγει κάθε φορά την κατάλληλη μέθοδο για τη διδασκαλία της ύλης του,

-Να είναι ευπαρουσίαστος, ήρεμος, ευγενής και να αποφεύγει τις πολλές επιπλήξεις.

-Να καταφέρνει να πείσει τον μαθητή ότι για τη δική του τελειοποίηση γίνονται οι προσπάθειες των διδασκόντων.

Αυτή τη σκιαγράφιση της επιτυχούς διδασκαλίας την πληροφορούμαστε από τα πρακτικά του 1963 (8 Μαρτίου, Πράξη 7β, σελ. 99). Στην ίδια συνάντηση έγινε συζήτηση σχετικά με τη πρόοδο των μαθητριών, τον βαθμό επίδοσης και τις κατ' οίκον εργασίες.

Ως προς την πρόοδο των παιδιών, αφού συζητήθηκε η γενική εικόνα όλων των τάξεων, διαπιστώθηκαν αδυναμίες σε ορισμένα μαθήματα και αποφασίστηκε από το

σύλλογο οι καθηγητές του Ελληνικού Γυμνασίου να διδάξουν ανιδιοτελώς στα παιδιά, συμπληρωματικές ώρες και το απόγευμα, χωρίς επιπλέον πληρωμή.

Ο βαθμός επίδοσης σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς πρέπει να αντιπροσωπεύει: α) την επιμέλεια του μαθητή β) την προσοχή που ο ίδιος καταβάλλει στο μάθημα και γ) τη δημιουργική του απόδοση.

Η κανονική φοίτηση κι η ευγενική συμπεριφορά είναι δύο ακόμα παράγοντες που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στη βαθμολογία. Ακόμα, οι καθηγητές καλούνται από τον Διευθυντή να βαθμολογούν προσεκτικά κι ανεπηρέαστα. Επίσης, να συγκρίνουν τους βαθμούς της κάθε μαθήτριας με τη δική της προηγούμενη βαθμολογία, όπως και με τις βαθμολογίες των συμμαθητριών της. Έτσι θα μπορούν να κάνουν παρατηρήσεις και να βγάζουν σωστότερα συμπεράσματα, για το κάθε παιδί. Εξάλλου είναι ωφέλιμο, όπως αναφέρεται, να εξετάζεται και να λαμβάνεται υπόψη η οικογενειακή και η οικονομική κατάσταση της μαθήτριας, τυχόν ασθένειες που έχει περάσει, όπως επίσης τα ξεχωριστά στοιχεία του χαρακτήρα και της ιδιοσυγκρασίας της.

Δεν γνωρίζουμε αν οι εκπαιδευτικοί ακολούθησαν αυτό το σκεπτικό στον τρόπο βαθμολογίας τους, πάντως τόσο αυτή η μορφή βαθμολόγησης όσο και οι οδηγίες των καθηγητών για τη μελέτη των μαθητριών στο σπίτι, δείχνουν μια ανοιχτή εκπαιδευτική αντίληψη, για τα δεδομένα της εποχής.

Κατ'οίκον εργασίες: σύμφωνα με τον σύλλογο οι εργασίες αυτές πρέπει να είναι περιορισμένες σε χρόνο. Δηλαδή για τις μικρότερες τάξεις να απαιτούνται δύο έως τρεις ώρες μελέτης και για τις ανώτερες τρεις έως τεσσεράμισι ώρες. Επίσης οι εργασίες αυτές δεν πρέπει να είναι υπερβολικά δύσκολες. Αντίθετα, καλόν είναι να έχουν επαναληπτικό σκοπό και να ελέγχονται από τον καθηγητή ανελλιπώς κι ευσυνειδήτως. Επίσης ο ίδιος ο καθηγητής θα πρέπει να δίνει στις μαθήτριες οδηγίες σχετικά με τον κατάλληλο τρόπο συγγραφής των εργασιών και την καλύτερη αξιοποίηση του εξωσχολικού χρόνου, όσον αφορά στο ζήτημα οργάνωσης της μελέτης.

Ως προς τον καθορισμό του αναλυτικού προγράμματος, ο εκπαιδευτικός προτρέπει να προγραμματίζει εγκαίρως τη διδακτέα ύλη του, ούτως ώστε ο χρόνος διδασκαλίας να είναι επαρκής. Να αποφεύγει την υπαγόρευση πολλών σημειώσεων για να μη χάνεται πολύτιμος χρόνος και να συνηθίζει τις μαθήτριές του σε τρόπους μελέτης των σχολικών τους βιβλίων, ώστε οι ίδιες να μην έχουν κενά ύλης, που θα τους δημιουργήσουν προβλήματα κατανόησης στις μεγαλύτερες τάξεις (Πράξη 11^η, 15-1-

1953, σελ. 35). Επίσης τονίζεται ότι είναι απαραίτητη η ενασχόληση των καθηγητών με τις επαναλήψεις στα ουσιωδέστερα σημεία της διδαχθείσας ύλης. Επισημαίνεται ακόμα ότι δεν θα πρέπει να επιδιώκεται από τις μαθήτριες η στεγνή απομνημόνευση, αλλά η πλήρης αφομοίωση των κυριότερων σημείων της ύλης (Πράξη 11^η, 10-1-1953, σελ. 12).

Ωστόσο, οι προσπάθειες των καθηγητών δεν πρέπει μόνο να επιζητούν την εύρυθμη λειτουργία της Σχολής και την καλλιέργεια της γνώσης, αλλά θα πρέπει επίσης να αποσκοπούν στην ανάπτυξη της κρίσης, του χαρακτήρα και του συναισθηματικού κόσμου των μαθητριών (Πράξη 20^η, 10-5-1950, σελ. 32).

Τα δύο παραπάνω παιδαγωγικά ζητήματα, δηλαδή να μαθαίνουν τα παιδιά πώς να μαθαίνουν και να ενδιαφέρονται ως εκπαιδευτικός για την ανάπτυξη της κρίσης και του χαρακτήρα τους, παραμένουν ειδικά σήμερα εξαιρετικά επίκαιρα.

Ένα ακόμα σημείο όπου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση από τον σύλλογο των καθηγητών του Ελληνικού Τμήματος (Πράξη 10^η, 10-1-1953, σελ. 34), είναι η ανάγκη καλλιέργειας του θρησκευτικού αισθήματος των μαθητριών, με συγκεκριμένους τρόπους, όπως πληροφορούμαστε:

-Καταρχήν με τη βοήθεια του Θεολόγου, που ο ίδιος οφείλει να είναι πρότυπο αρετής σε λόγια, σε έργα σε πίστη και ευσέβεια, ώστε να είναι άξιος της αποστολής του και να λειτουργεί ως παράδειγμα για τις μαθήτρές του.

-Και στη συνέχεια, με τη στάση των καθηγητών των υπόλοιπων ειδικοτήτων, οι οποίοι οφείλουν να συνδέουν τη δική τους ύλη, όταν αυτό είναι δυνατό, με μια θρησκευτική κατεύθυνση, έτσι ώστε να μη χάνεται καμία ευκαιρία για την ανάπτυξη της θρησκευτικότητας των μαθητριών.

8. 7 Το μαθητικό δυναμικό της Σχολής σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της

Πίνακας 10: Το σύνολο των μαθητών στη Χαλέπα

1895-1963

ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΩΝ ΧΑΛΕΠΑΣ	
1894-1895	45
1899-1900	72
1910-11	75
1912-13	92
1913-14	94
1914-15	159
1915-16	156
1916-17	177
1917-18	219
1918-19	250
1919-20	303
1920-21	222
1921-22	173
1922-23	248
1923-24	187
1924-25	163
1925-26	174
1926-27	189
1927-28	151
1928-29	96
1929-30	148
1932-33	124
1933-34	140
1934-35	155
1935-36	125
1936-37	155
1937-38	101
1938-39	116
1939-40	131
1947-48	270
1948-49	316
1949-50	305
1950-51	315
1951-52	285
1952-53	268
1953-54	264
1954-55	228
1955-56	215
1956-57	212
1957-58	206
1958-59	
1959-60	173
1960-61	159
1961-62	
1962-63	135
1963-64	
1964-65	
1965-66	

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962,

Βιβλίο Εξερχόμενων Εγγράφων Γαλλικής Σχολής Χαλέπας 1927-1938

(δική μας επεξεργασία)

Όπως παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα, από το 1895, πρώτη χρονιά λειτουργίας του ιδρύματος με 45 μαθήτριες, το μαθητικό δυναμικό της Σχολής συνεχίζει να αυξάνεται, για να φτάσει το 1914-15 τους 159 μαθητές και το 1919 -20 τους 303. Αυτό το σύνολο παραμένει το υψηλότερο μέχρι το 1949-50 (305 μαθητές). Στη χρυσή εποχή ακμής της Σχολής (1948-1949 και 1950-51), το ίδρυμα φτάνει τον εντυπωσιακό αριθμό των 316 και 315 μαθητών αντίστοιχα! Ο αριθμός αυτών των δύο ετών είναι ο μεγαλύτερος όλων των εποχών, μέχρι το 1963, τελευταία χρονιά όπου έχουν καταγραφεί οι συνολικοί αριθμοί μαθητών, στο *Registre des correspondances* (163).

Πίνακας 11:Σύνολο μαθητών Ελληνικού Τμήματος-Ελληνικού Γυμνασίου

1927-1966

ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛ. ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	
1927-28	69
1928-29	89
1932-33	44
1933-34	42
1934-35	72
1935-36	41
1936-37	46
1937-38	77
1938-39	60
1939-40	53
1947-48	44 ΙΔΡΥΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
1948-49	51
1949-50	116
1950-51	181
1951-52	195
1952-53	206
1953-54	202
1954-55	189
1955-56	168
1956-57	152
1957-58	163
1958-59	170
1959-60	172
1960-61	165
1961-62	145
1962-63	131
1963-64	129
1964-65	119
1965-66	116

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962, Βιβλίο Εξερχόμενων Εγγράφων

Γαλλικής Σχολής Χαλέπας 1927-1938.

(δική μας επεξεργασία)

Το 1928-29 είναι η δεύτερη χρονιά λειτουργίας των Ελληνικών Τμημάτων της Χαλέπας (του «Ελληνικού Ημιγυμνασίου»). Αυτή η χρονιά έχει τον μεγαλύτερο αριθμό μαθητών (89), μέχρι την ίδρυση του Ελληνικού Γυμνασίου. Το 1947 είναι μια σημαντική χρονιά, αφού αρχίζει η λειτουργία των τριών πρώτων τάξεων του Ελληνικού Γυμνασίου της Σχολής με 44 μαθήτριες. Δύο από τις επόμενες χρονιές (το 1952-53 και το 1953-54) έχουν αντίστοιχα τον μεγαλύτερο αριθμό μαθητριών (206, 202), μέχρι το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου, το 1966.

Πίνακας 12: Σύνολο μαθητών Γαλλικού Τμήματος

ΜΑΘΗΤΕΣ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	
1932-33	80
1933-34	98
1934-35	112
1935-36	84
1936-37	76
1937-38	24
1938-39	56
1939-40	78
1940-41	99
1942-43	
1943-44	634 ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ
1944-45	
1945-46	
1946-47	
1947-48	272
1948-49	316
1949-50	305
1950-51	315
1951-52	285
1952-53	268
1953-54	264
1954-55	228
1955-56	215
1956-57	212
1957-58	206
1958-59	
1959-60	173
1960-61	159
1961-62	
1962-63	135
1963-64	
1964-65	
1965-66	
1966-67	
1967-68	58

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962, Βιβλίο Εξερχόμενων Εγγράφων Γαλλικής Σχολής Χαλέπας 1927-1938.

(δική μας επεξεργασία)

Σύμφωνα με τον πίνακα 12, από το 1932 μέχρι το 1940, η χρονιά που είχε τους περισσότερους μαθητές στα γαλλικά είναι το 1934-35 (112). Στη διάρκεια του πολέμου (1943-44), ο αριθμός των ιδιαίτερων της Σχολής στη Χαλέπα αυξάνει εντυπωσιακά και φτάνει τα 634 παιδιά. Μετά το 1946 η χρονιά με τους περισσότερους μαθητές (316) είναι το 1948-49. Ενώ, προτού κλείσει το Γαλλικό Τμήμα (1967-68), ο αριθμός των μαθητών είναι ο μικρότερος μεταπολεμικά (58).

8. 7. 1 Το θρήσκευμα των μαθητών στη Σχολή των Χανίων και της Χαλέπας

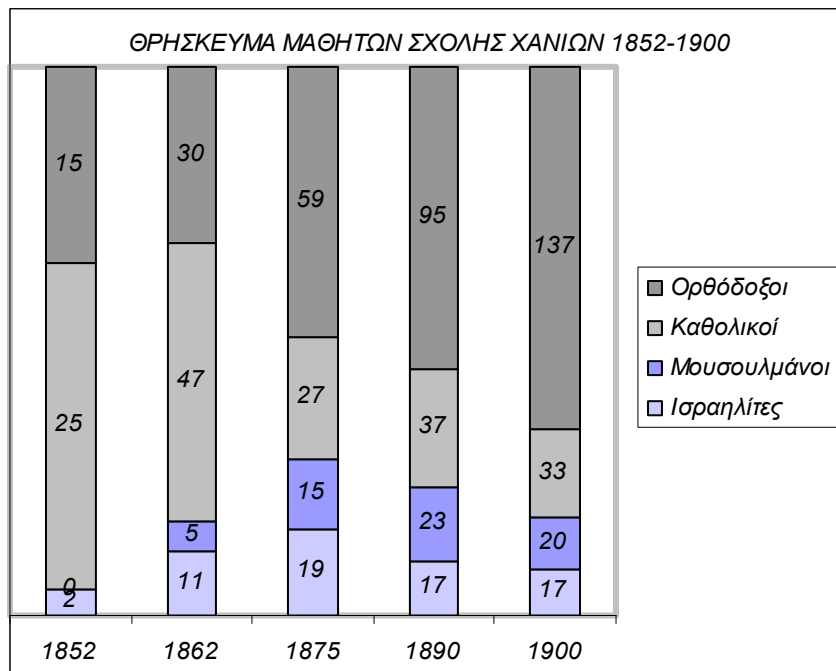
Παρατηρώντας τον πίνακα και το διάγραμμα που ακολουθούν διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν τέσσερα διαφορετικά θρησκευόμενα αυτή την περίοδο (1852-1900) στη Σχολή των Χανίων: Ισραηλίτες, Καθολικοί, Μουσουλμάνοι και Ορθόδοξοι. Το 1862 ο αριθμός των Καθολικών είναι ο μεγαλύτερος (47) από τα υπόλοιπα θρησκευόμενα (Ισραηλίτες, Μουσουλμάνους, Ορθόδοξους). Από το 1875 υπερτερούν στη Σχολή οι Ορθόδοξοι μαθητές (59), έναντι των άλλων θρησκευόμενων, ενώ παρατηρούμε ότι αυτή είναι και η χρονιά με τους περισσότερους Ισραηλίτες (19). Το 1890 στη Σχολή φοιτούν 23 Μουσουλμάνοι (ο μεγαλύτερος αριθμός σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια), ενώ η ανοδική πορεία του ποσοστού των Ορθόδοξων μαθητών, συνεχίζεται για να φτάσει το 1900 στους, 137 μαθητές. Επίσης πληροφορούμαστε τη σημαντική αύξηση του συνολικού αριθμού των μαθητών το 1890 (172), και το 1900 (203).

Πίνακας 13: Το θρήσκευμα των μαθητών στη Σχολή Χανίων 1852-1900

ΣΧΟΛΗ ΧΑΝΙΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ					
ΕΤΟΣ	ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ	ΚΑΘΟΛΙΚΟΙ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ	ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ	Σύνολο μαθ.
1852	2	25		15	42
1862	11	47	5	30	93
1875	19	27	15	59	120
1890	17	37	23	95	172
1900	17	33	20	137	203

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962

Διάγραμμα 3: Το θρήσκευμα στη Σχολή Χανίων

Πηγή: Registre des correspondances, 1892 -1962

Πίνακας 14: Το θρήσκευμα στη Σχολή της Χαλέπας 1894-1954

ΣΧΟΛΗ ΧΑΛΕΠΑΣ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ							
ΕΤΟΣ	ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ	ΚΑΘΟΛΙΚΟΙ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ	ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ	ΔΙΑΦΟΡΟΙ	ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΕΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΙ
1894-95	7	10		28			
1899-00	7	21	5	39			
1910-11	7	15	4	49			
1912-13	10	7	2	68	5		
1913-14	13	16	1	62	2		
1914-15	17	58	2	82			
1915-16	21	35	2	98			
1916-17	16	44	4	109	4		
1917-18	17	19	4	174	4		
1918-19	15	19	12	202		2	
1919-20	15	25	15	246			
1937-38		24		76			1
1938-39		21		94			1
1947-48		5		263		2	
1948-49		7		308		1	
1949-50		9		295		1	
1950-51		7		306		2	
1951-52		11		272		2	
1952-53		10		256		2	
1953-54		11		272		2	
1954-55		11		272		2	

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962 (δική μας επεξεργασία)

Μελετώντας τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα, διαπιστώνουμε ότι και στη Σχολή της Χαλέπας από το 1895 μέχρι το 1900, υπήρχαν 4 διαφορετικά θρησκευόμενα (Ισραηλίτες³⁴⁵ Καθολικοί, Μουσουλμάνοι Ορθόδοξοι).

Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι τον τελευταίο χρόνο (1900) ο αριθμός των ορθόδοξων μαθητών στα Χανιά έχει αυξηθεί αισθητά (137), ενώ μειώνεται ακόμα περισσότερο ο αριθμός των Μουσουλμάνων (20). Την ίδια χρονιά στην Χαλέπα δεν υπάρχουν καθόλου Μουσουλμάνοι, ενώ οι Ορθόδοξοι φτάνουν τους 39. Ακόμα πιο έντονη είναι η διαφοροποίηση στις εγγραφές μεταξύ Μουσουλμάνων (2) και Ορθοδόξων μαθητών (68) το 1912-1913 στην Χαλέπα.

Η μείωση του μουσουλμανικού πληθυσμού είναι αισθητή στο νησί από την εποχή της Κρητικής Αυτονομίας (1852-1898), ενώ συνεχίζεται ακόμα περισσότερο την περίοδο της Ένωσης με την Ελλάδα (1913), με την αποχώρηση μεγάλου αριθμού Τουρκοκρητών από την Κρήτη, όπως είδαμε και πιο αναλυτικά στη σελίδα 42 της εργασίας.

Αντίθετα αυξάνεται σημαντικά ο συνολικός αριθμός των μαθητών στη Χαλέπα (92, 94) τα αντίστοιχα έτη (1912, 1913), όπως παρατηρήσαμε στον πίνακα που προηγήθηκε (βλ. και σελ. 254).

Από το 1912 αναγράφονται και κάποιοι μαθητές που ανήκουν σε διαφορετικά θρησκευόμενα, χωρίς να γνωρίζουμε ποια, ενώ η παρουσία των Προτεσταντών από το 1918 και των 2 Ευαγγελικών μετά το 1937 δεν μπορούν να αποτελέσουν κατηγορίες αλλά αναφέρονται έτσι ώστε να γίνει αντιληπτή η αποδοχή της θρησκευτικής τους διαφοράς από τη Σχολή.

Οι Ορθόδοξοι αυξάνονται σταθερά στη διάρκεια των ετών, συγκεντρώνοντας τον μεγαλύτερο αριθμό το 1948-49 (308), ενώ δεύτερο θρήσκευμα μεγαλύτερο αριθμητικά είναι οι Καθολικοί, που φτάνουν τους 58 το 1914.

³⁴⁵ Οι Ισραηλίτες αναφέρονται με τον όρο αυτό στο Χρονικό, χαρακτηρίζοντας και το θρήσκευμα και την εθνικότητα του εβραϊκού λαού, όπως θα δούμε και στον επόμενο πίνακα.

8. 7. 2 Οι εθνικότητες στη Σχολή της Χαλέπας

Πίνακας 15: Οι εθνικότητες στη Σχολή της Χαλέπας 1894-1955

ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ										
ΕΤΟΣ	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΓΑΛΛΟΙ	ΙΤΑΛΟΙ	ΟΘΩΜΑΝΟΙ	ΑΓΓΛΟΙ	ΑΡΜΕΝΙΟΙ	ΡΩΣΟΙ	ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΙ	ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ	ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ
1894-1895									7	
1899-1900									7	
1910-11									7	
1912-13	77	4	8	2	1				10	
1913-14	75	6	12	1					13	
1914-15	96	10	31	2	20				17	
1915-16	128	8	12		8				21	
1916-17	139	9	17	4	6	2			16	
1917-18	171	4	17	15	7	5			17	
1918-19	221	4	12	9	4				15	
1919-20	266	1	13	15	3		3	2	15	
1936-37	57	7	14	1	3	1				
1937-38	83	5	8		5					
1938-39	97	4	11		4					
1947-48	265	2	1		2					
1948-49	308	3	1		1	2				1
1949-50	298	3	1		1	2				
1950-51	307	3	1		2	2				
1951-52	280	1			2	2				
1952-53	263	1			2	1				
1953-54	263									
1954-55										

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962 (δική μας επεξεργασία)

Παρατηρώντας τον πίνακα 15, διαπιστώνουμε ότι η Σχολή της Χαλέπας ήταν ένα πολυεθνικό σχολείο αφού την αποτελούσαν 6 βασικές εθνικότητες, που ήταν οι ακόλουθες: Έλληνες, Γάλλοι, Ιταλοί, Οθωμανοί, Άγγλοι κι Αρμένιοι. Υπήρχαν ακόμη 3 Ρώσοι και 2 Αυστριακοί το 1919, 1 μαθητής εβραϊκής καταγωγής το 1936 και ένας αμερικανικής καταγωγής το 1948. Οι εθνικότητες των 7 τελευταίων μαθητών αναφέρονται, αλλά δεν μπορούν να αποτελέσουν ξεχωριστή κατηγορία, με ένα και δύο άτομα.

Μεγαλύτερο αριθμό μαθητών συγκεντρώνουν οι Έλληνες της Σχολής σε όλο το διάστημα λειτουργίας της. Το 1948-49 είναι η χρονιά με τον υψηλότερο αριθμό (308) Ελλήνων. Ακολουθούν οι Ιταλοί και οι Γάλλοι, ως εθνικότητες με τον μεγαλύτερο αριθμό παιδιών συνολικά.

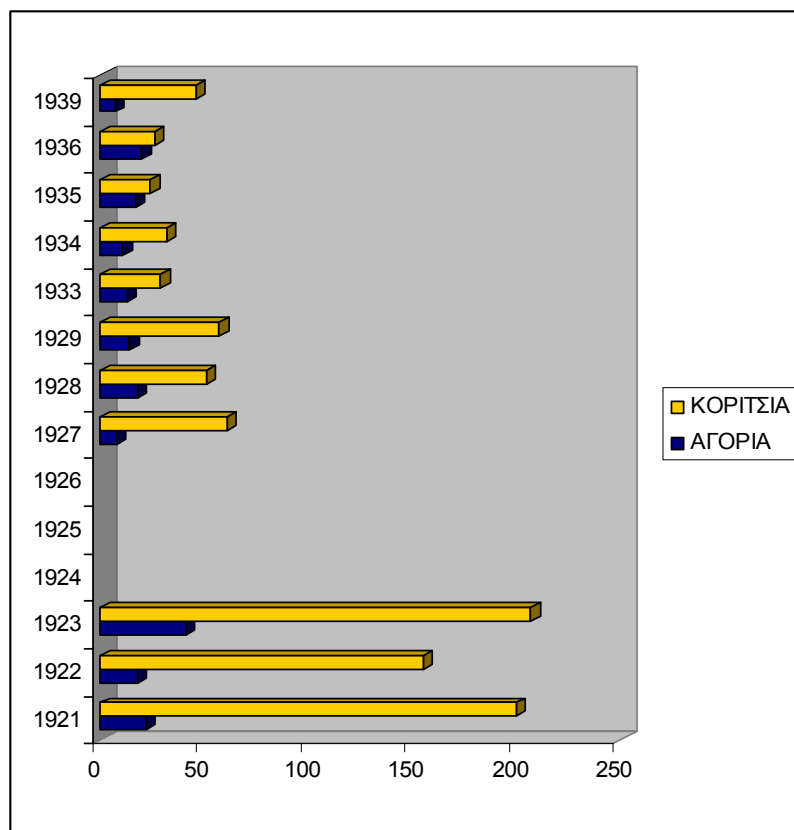
8. 7. 3 Το φύλο των μαθητών στη Χαλέπα

Πίνακας 16: Φύλο μαθητών 1921-1939

		ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
1921		22	200	222
1922		18	155	173
1923		41	207	248
1924				
1925				
1926				
1927		8	61	69
1928		18	51	69
1929		14	57	71
1933		13	29	42
1934		11	32	43
1935		17	24	41
1936		20	26	46
1939		7	46	53

Πηγή: Βιβλίο Εξερχομένων Εγγράφων
Γαλλικής Σχολής Χαλέπας 1927-1938 Αλληλογραφία 1938-1939

Διάγραμμα 4: Φύλο μαθητών 1921-1939

Πηγή: Βιβλίο Εξερχομένων Εγγράφων
Γαλλικής Σχολής Χαλέπας 1927-1938 Αλληλογραφία 1938-1939

Μελετώντας τον πίνακα 16 και το διάγραμμα 4 με στοιχεία ορισμένων ετών (1921-1939), αφού δεν έχουμε αναλυτικές πληροφορίες ως προς το μαθητικό δυναμικό για όλα τα χρόνια λειτουργίας της Σχολής, διαπιστώνουμε πως στη Χαλέπα υπήρχαν και αγόρια. Βέβαια αυτήν την πληροφορία την είχαμε ήδη από το Χρονικό, (τ. Α, 119-122, βλ. και σελ. 56), με την ευκαιρία πρόσκλησης ενός μαθητή της Σχολής προς τις Αδελφές, το 1930, λόγω της ονομαστικής του εορτής (Αγίου Ανδρέα στις 30 Νοεμβρίου). Όμως για τα προηγούμενα χρόνια, δεν γνωρίζαμε κάτι. Όπως παρατηρούμε, σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών είναι κορίτσια. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της πραγματικότητας είναι οι αριθμητικές αναλογίες των ετών 1921-1923 για τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα:

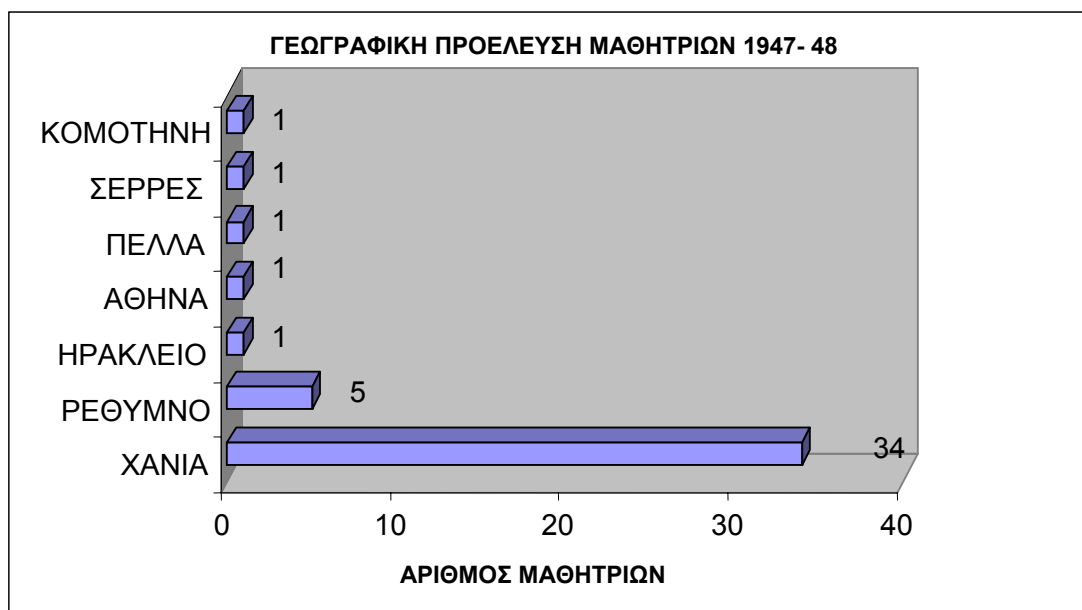
Το 1921 φοιτούν στη Σχολή 22 αγόρια και 200 κορίτσια, ενώ το 1923 τα κορίτσια φτάνουν τα 207 και τα αγόρια, αν και τα διπλάσια από το 1921, δεν ξεπερνούν τα 41! Ωστόσο και στα επόμενα χρόνια η μεγάλη αριθμητική διαφορά μεταξύ των δύο φύλων είναι φανερή.

Σύμφωνα με τη συνέντευξη της Α. Σ (21-4-2002), αγόρια έρχονταν στη Σχολή και στη δεκαετία του '60 για να κάνουν ιδιαίτερα γαλλικών και να συμμετάσχουν στις εξετάσεις του Γαλλικού Ινστιτούτου με σκοπό την απόκτηση πτυχίων, ως ελεύθεροι υποψήφιοι.

Αν και ο σκοπός αυτής της εργασίας είναι σαφής και καθορίστηκε στο σχετικό κεφάλαιο της Μεθοδολογίας, ωστόσο μία μικρή υπόμνηση στο φύλο (8. 7. 3), που ήδη προαναφέρθηκε, όπως επίσης στη γεωγραφική προέλευση των μαθητών (8. 7. 4) και στα επαγγέλματα των γονέων των παιδιών (8. 7. 5), τα οποία παρουσιάζονται στη συνέχεια, κρίθηκε αναγκαία. Επειδή όμως στην περίπτωση της αναφοράς στο φύλο των μαθητών δεν καταγράφονται όλα τα χρόνια στο αρχειακό υλικό, αλλά και σε ότι σχετίζεται με τη γεωγραφική προέλευση των παιδιών και τα επαγγέλματα γονέων έχει χρησιμοποιηθεί περιορισμένος αριθμός ατόμων, αυτά τα μικρά υποκεφάλαια έχουν ως στόχο να υποδηλώσουν με μεγάλη επιφύλαξη κάποιες τάσεις, χωρίς εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων. Μια μελλοντική έρευνα, κοινωνιολογικής κατεύθυνσης, θα μπορούσε να διασταυρώσει και να αναλύσει στατιστικά αυτούς τους παράγοντες χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία.

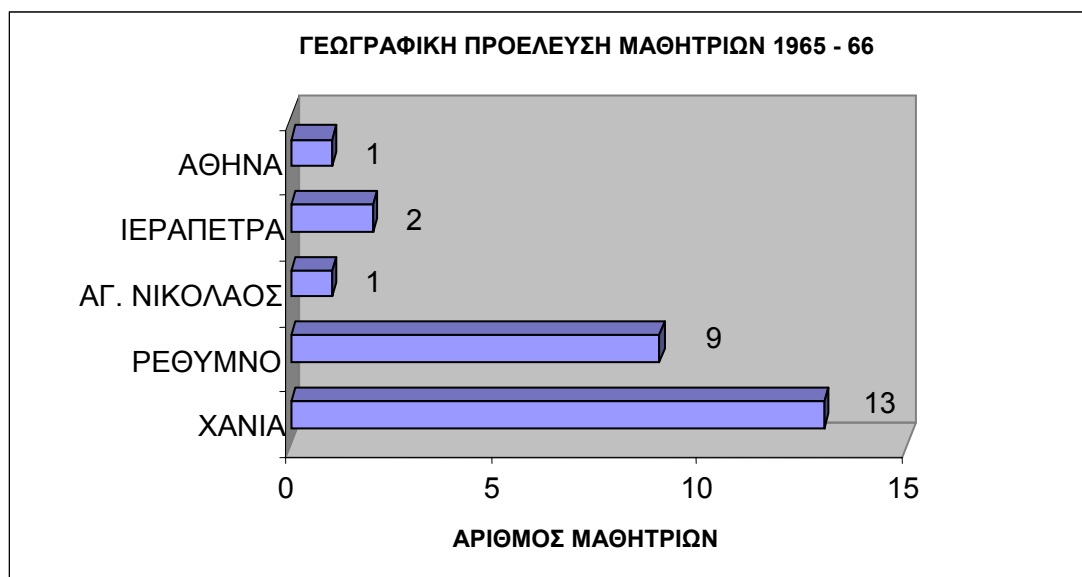
8. 7. 4 Γεωγραφική προέλευση μαθητριών

Διάγραμμα 5: Γεωγραφική προέλευση μαθητριών Ελληνικού Γυμνασίου 1947-48

Πηγή: Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1947-48, σελ. 1-3

Διάγραμμα 6: Γεωγραφική προέλευση μαθητριών Ελληνικού Λυκείου 1965-66

Πηγή: Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων τάξη Γ' 1965-65 σελ. 56-58

Μελετώντας το διάγραμμα 5, τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του Ελληνικού Γυμνασίου (1947-48) και το διάγραμμα 6 με την τελευταία χρονιά λειτουργίας του

Ελληνικού Λυκείου (1965-66), έχουμε μία ένδειξη, ως προς τη γεωγραφική προέλευση των μαθητριών:

Το 1947 σε σύνολο 44 μαθητριών η πλειοψηφία (40), είναι κρητικής καταγωγής (34 από τα Χανιά, 5 από το Ηράκλειο και 1 από το Ρέθυμνο), 3 είναι από Βόρειο Ελλάδα (1 από Πέλλα, 1 από Σέρρες και 1 από Κομοτηνή) και μόνο μία μαθήτρια κατάγεται από την Αθήνα.

Το ίδιο παρατηρούμε και στην τελευταία χρονιά λειτουργίας του Ελληνικού Λυκείου το 1965-66. Σε σύνολο 26 μαθητριών οι 25 είναι Κρητικές (13 από Χανιά, 9 από Ρέθυμνο, 2 από Ιεράπετρα και 1 από Άγιο Νικόλαο) ενώ μόνο 1 μαθήτρια έρχεται πάλι από Αθήνα. Όπως όμως ήδη αναφέρθηκε, δεν πρόκειται παρά για μία τάση. Η επαλήθευσή της είναι απαραίτητη μέσα από το σύνολο των ετών λειτουργίας της Σχολής, προτού η διαπίστωση αυτή γενικευτεί, για τη γεωγραφική προέλευση των μαθητριών στη Χαλέπα. Από την άλλη, βέβαια, είναι αναμενόμενο να πλειοψηφούν οι ντόπιες.

8. 7. 5 Επαγγέλματα γονέων των μαθητριών της Σχολής (1947-1966)

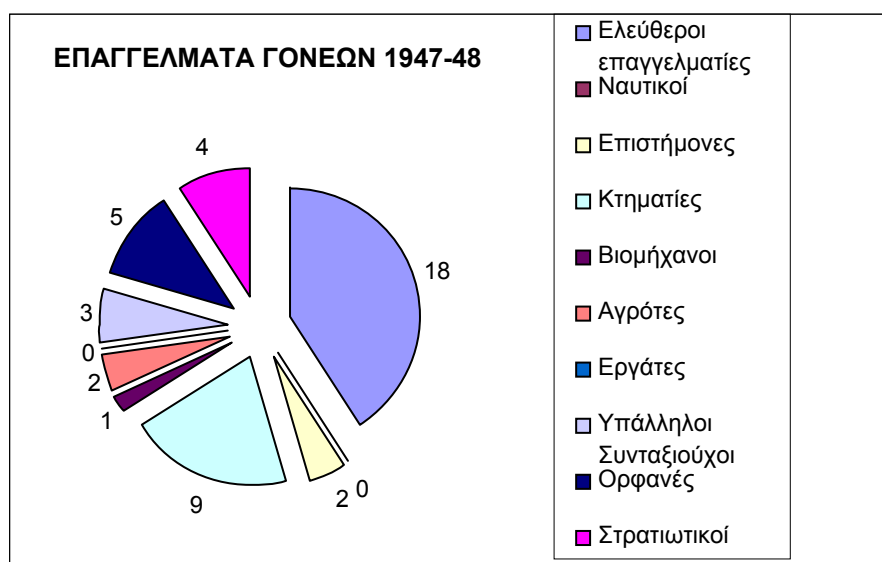
Πίνακας 17: Επαγγέλματα γονέων μαθητριών 1947-48

*Ελεύθεροι επαγγελματίες	Ναυτικοί	Επιστήμονες	Κτηματίες	Βιομήχανοι	Αγρότες	Εργάτες	Υπάλληλοι Συνταξιούχοι	Ορφανές	Στρατιωτικοί
18	0	2	9	1	2		3	5	4
					ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ 1947- 48			44	

Πηγή: Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1947-48

Με τον όρο ελεύθεροι επαγγελματίες εννοούμε, σύμφωνα με τους Γενικούς Ελέγχους Αποτελεσμάτων, όλους τους εμπόρους, μικροβιοτέχνες, αρτοποιούς, μανάβηδες, παντοπώλες, εστιατορες, και όσους είχαν στην κατοχή τους μικρές επιχειρήσεις ή βιοτεχνίες της εποχής εκείνης.

Διάγραμμα 7

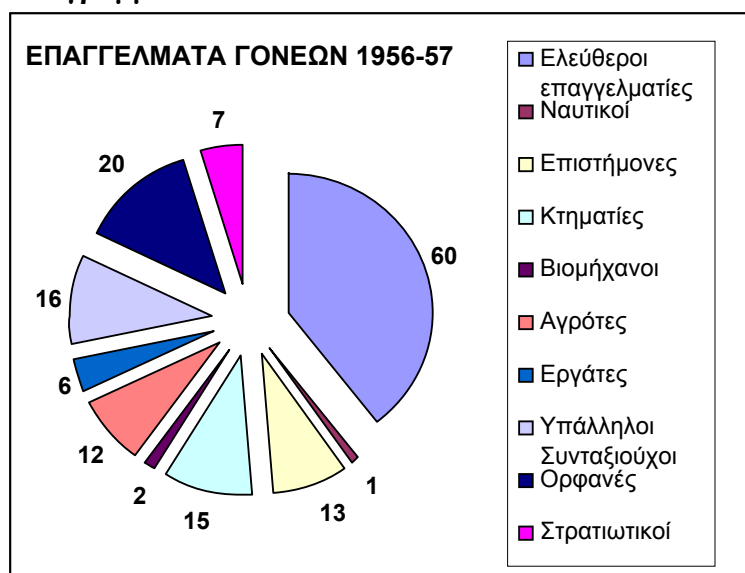
Μία μικρή υπόμνηση στα επαγγέλματα γονέων γίνεται στην εργασία αυτή, με βάση τα έτη 1947-48, 1956-58 και 1963-1965. Όπως παρατηρούμε για τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Ελληνικού Γυμνασίου, μετά τον πόλεμο (1947-48), σε σύνολο 44 μαθητριών οι 18 είχαν γονείς –ελεύθερους επαγγελματίες, της μικρομεσαίας τάξης. 2 μόνο είναι αγρότες, 1 βιομήχανος και 9 κτηματίες. Περίπου την ίδια εικόνα διαμορφώνουμε και τις επόμενες χρονιές.

Πίνακας 18: Επαγγέλματα γονέων 1956-57

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΓΟΝΕΩΝ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ 1957 (10 Χρ μετά) 1956-57									
Ελεύθεροι επαγγελματίες	Ναυτικοί	Επιστήμονες	Κτηματίες	Βιομήχανοι	Αγρότες	Εργάτες	Υπάλληλοι Συνταξιούχοι	Ορφανές	Στρατιωτικοί
60	1	13	15	2	12	6	16	20	7
								ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ 1956- 57	152

Πηγή: Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1956-57

Διάγραμμα 8

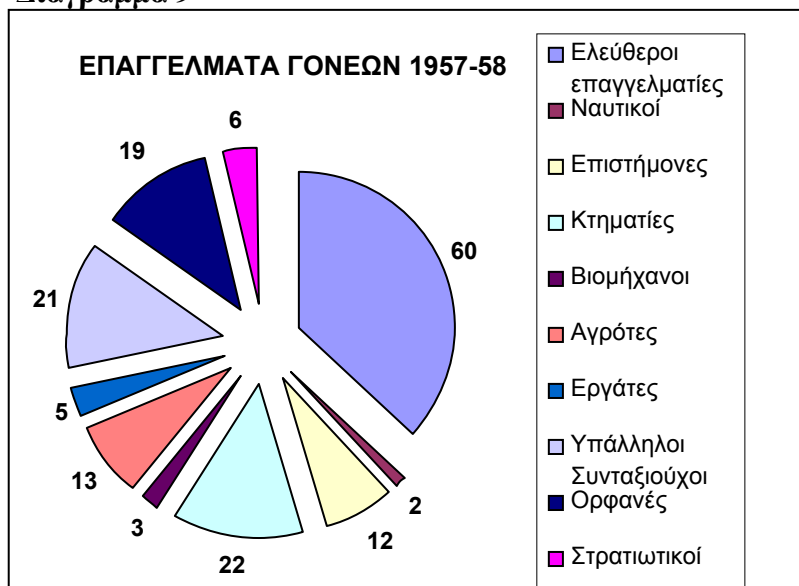
10 χρόνια μετά, το 1956-57 σε σύνολο 152 μαθητριών, 60 γονείς ανήκουν στον χώρο των ελεύθερων μικροεπαγγελματιών. Υπάρχουν επίσης 12 εργάτες 16 υπάλληλοι και 6 αγρότες μόνο. Οι επιστήμονες είναι 13, αλλά οι κτηματίες 15 και οι βιομήχανοι μόνο 2.

Πίνακας 19: Επαγγέλματα γονέων 1957-58

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΓΟΝΕΩΝ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ 1957-58									
Ελεύθεροι επαγγελματίες	Ναυτικοί	Επιστήμονες	Κτηματίες	Βιομήχανοι	Αγρότες	Εργάτες	Υπάλληλοι Συνταξιούχοι	Ορφανές	Στρατιωτικοί
60	2	12	22	3	13	5	21	19	6
ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ 1957- 58								163	

Πηγή: Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1957-58

Διάγραμμα 9

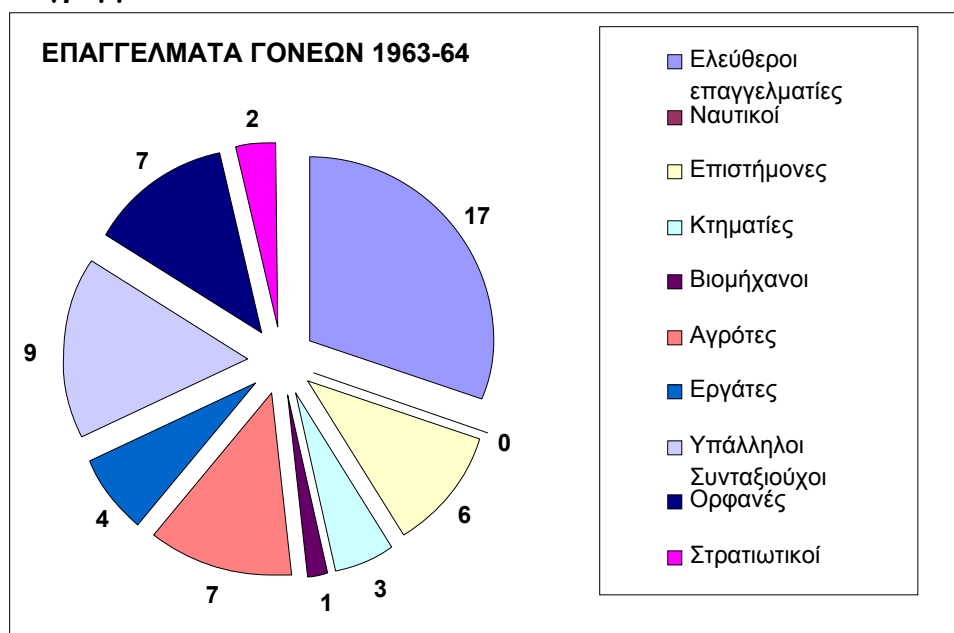
Το 1957-58 οι ελεύθεροι επαγγελματίες εξακολουθούν να αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα επαγγελμάτων της Σχολής (60), σε σύνολο 163 ατόμων. Υπάρχουν ακόμα 13 αγρότες και 5 εργάτες. Ο αριθμός των επιστημόνων είναι περίπου όσο και την προηγούμενη χρονιά (12), ενώ οι κτηματίες είναι 22.

Πίνακας 20: Επαγγέλματα γονέων 1963-64

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΓΟΝΕΩΝ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ 1963 - 64									
Ελεύθεροι επαγγελματίες	Ναυτικοί	Επιστήμονες	Κτηματίες	Βιομήχανοι	Αγρότες	Εργάτες	Υπάλληλοι Συνταξιούχοι	Ορφανές	Στρατιωτικοί
17	0	6	3	1	7	4	9	7	2
ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ 1963- 64								56	

Πηγή: Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1963-64

Διάγραμμα 10

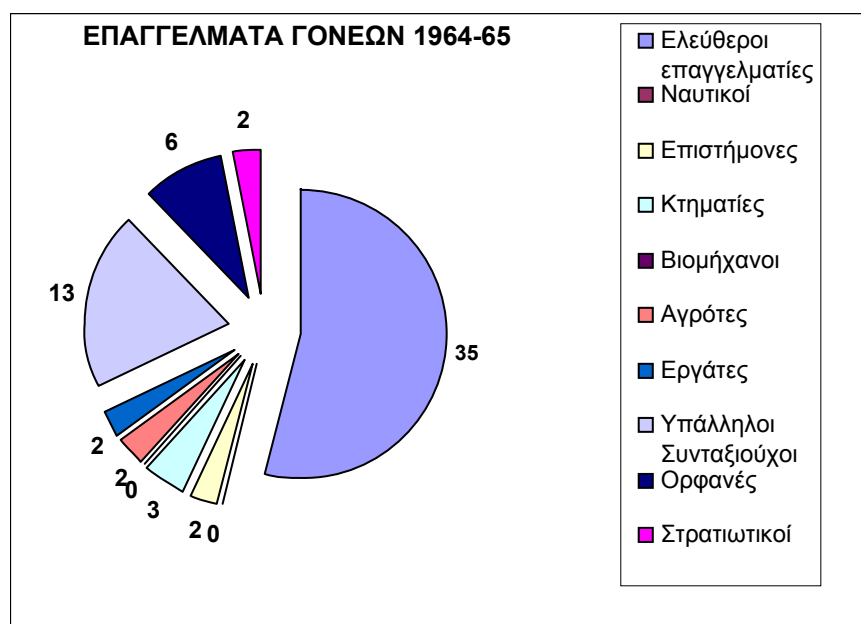

Πίνακας 21: Επαγγέλματα γονέων 1964-65

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΓΟΝΕΩΝ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ 1964 -65									
Ελεύθεροι επαγγελματίες	Ναυτικοί	Επιστήμονες	Κτηματίες	Βιομήχανοι	Αγρότες	Εργάτες	Υπάλληλοι Συνταξιούχοι	Ορφανές	Στρατιωτικοί
35	0	2	3	0	2	2	13	6	2
								ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ 1964- 65	65

Πηγή: Γενικός Έλεγχος Αποτελεσμάτων 1964-65

Διάγραμμα 11

Τα δύο τελευταία χρόνια λειτουργίας της Σχολής δεν παρατηρούμε κάποια διαφοροποίηση στα επαγγέλματα. Τόσο το 1963 όσο και το 1964 οι ελεύθεροι επαγγελματίες υπερτερούν αριθμητικά σε σχέση με τα υπόλοιπα επαγγέλματα (17 στους 56 και 35 στους 65). Μειωμένοι είναι επίσης οι επιστήμονες (6, 2) και οι κτηματίες (3, 3) αντίστοιχα. Έχει επίσης ενδιαφέρον να αναφερθεί πως σε όλα τα χρόνια από το 1947 και στο εξής, οι στρατιωτικοί αποτελούν ένα πολύ περιορισμένο αριθμό στη Σχολή, ενώ θα περίμενε κανείς το αντίθετο. Επίσης παρατηρούμε πως σε όλα τα χρόνια οι μαθήτριες που είχαν χάσει τον πατέρα τους αποτελούσαν μία ιδιαίτερη κατηγορία οικονομικά ασθενέστερη.

Βάσει των παραπάνω στοιχείων, υποθέτουμε πως η Σχολή της Χαλέπας δεν ήταν ένα σχολείο απευθυνόμενο σε υψηλά κοινωνικά στρώματα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται κι από κείμενο της Ηγουμένης στο Χρονικό το 1964 (τ. Β, 78-79). Εκεί διαβάζουμε:

Μεγάλος αριθμός των μαθητριών μας στερούνται την αφθονία και την ευτυχία. Το έργο μας δε βρίσκεται στον κόσμο των πλουσίων. Πλάι μας ζει ένας κόσμος φτωχών, αξιοσέβαστοι εργάτες, καταπονημένοι από τη φροντίδα του επιούσιου (...). Πρέπει να μοιραζόμαστε και να ανακουφίζουμε τον πόνο των ταπεινών. Και συνεχίζει λέγοντας : Δε βρισκόμαστε εδώ με σκοπό να εισπράττουμε κάποια οικονομικά οφέλη, αλλά για να στοχεύουμε πάνω από όλα στην κατάκτηση των ψυχών, για ένα καλύτερο μέλλον, σε πνεύμα κατανόησης και ενότητας (...). Από αυτό το πλησίασμα οι άνθρωποι γνωρίζονται καλύτερα, δημιουργούν δεσμούς επικοινωνίας και καταργούνται οι προκαταλήψεις (...).

Ίσως η Σχολή της Χαλέπας να απευθυνόταν σε πιο εύρωστες κοινωνικές τάξεις σε πολύ παλαιότερες εποχές, όπως μας πληροφόρησαν μαθήτριες της Σχολής σε συνεντεύξεις τους, όταν οι μητέρες τους φοιτούσαν στο σχολείο αυτό στις αρχές του 1900. Βέβαια το ίδρυμα της Χαλέπας ήταν ένα ακριβό ιδιωτικό σχολείο. Όμως και οι γονείς μεσαίων κοινωνικών τάξεων κατάφερναν να εξασφαλίζουν μία τέτοιας μορφής εκπαίδευση για τα παιδιά τους, ακόμα και σε εποχές δύσκολες οικονομικά για τους ίδιους. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε για την γεωγραφική προέλευση των μαθητριών, έτσι και για την καταγραφή των επαγγελμάτων, κρίνεται αναγκαία μία λεπτομερέστερη και αναλυτικότερη εξέταση των δεδομένων. Στην παρούσα εργασία δεν καταγράφονται παρά κάποιες τάσεις, με ανοιχτά τα περιθώρια της επαλήθευσης για το μέλλον.

8. 7. 6 Επίδοση και κοινωνικοοικονομική προέλευση μαθητριών

Πίνακας 22: Υποψήφιας απολυτηρίου 1950-51

ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ 1950-51	Η'		ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
	ΒΑΘΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤ.	
Β. ΕΛ.	16,3/10	Λ.Κ	ιατρός
Ι. Ε	12,9/11	Κ.	έμπορος
Κ. Χ	16,9/11	Λ.Κ	αξιωματικός
Κ. Μ	18,4/10	Λ.Κ	υπάλληλος
Μ. Κ	14,1/11	Κ.	κτηματίας
Ξ. Αθ.	11,10/11	Σ.Κ	έμπορος
Π. Μ	14,4/11	Κ.	έμπορος
Σ. Χ	14	Κ.	μηχανικός
Χ. Αρ			απολύεται
ΕΓΓΕΓΡΑΜΕΝΕΣ 9 - ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΑΝ 8			

Πίνακας 23: Υποψήφιας απολυτηρίου 1951-52

ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ 1951-52	Η'		ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
	ΒΑΘΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤ.	
Β. Α	14,6/10	Κ.	ορφανή
Β. Χ	13,1/11	Κ.	κτηματίας
Δ. Κ	16,2/11	Λ. Κ	έμπορος
Δ. Α	17,6/11	Λ.Κ	έμπορος
Κ. Δ	13,2/11	Κ.	υπάλληλος
Κ. Ε	13,5/11	Κ.	υπάλληλος
Λ. Α	16,2/10	Λ.Κ	υπάλληλος
Μ. Α		13Κ.	κτηματίας
Μ. Χ	12,7/11	Κ.	έμπορος
Μ. Α	19,9/11	Άριστα	ιατρός
Π. Ε	14,3/11	Κ.	έμπορος
Π. Χ	19,2/11	Άριστα	έμπορος
Π. Σ	13,8/11	Κ.	έμπορος
Π. Ε	12,1/11	Σ.Κ	απόστρατ. Αξιωματικός
Σ. Ι	13,8/11	Κ.	έμπορος
Τ. Ι	13,2/11	Κ.	οδηγός
Τ. Κ	12,6/11	Κ.	εργάτης
Τ. Ο	11,9/11	Σ.Κ	έμπορος
Φ. Α ενεγράφη αλλά δεν απεφοίτησε			
ΕΓΓΕΓΡΑΜΕΝΕΣ 19 - ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΑΝ 18			

Πίνακας 24: Υποψήφιοι απολυτηρίου 1952-53

ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ 1952-53	Η'		ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
	ΒΑΘΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤ.	
Α. Μ	15,1/12	Κ.	εργολάβος
Α. Σ	15,1/12	Κ.	κτηματίας
Β. Ζ	13,9/12	Κ.	ορφανή
Β. Μ	14,4/12	Κ.	διδάσκαλος
Γ. Μ	12,1/12	Κ.	έμπορος
Γ. Μ	13,11/12	Κ.	κτηματίας
Δ. Ε	17,11/12	Λ. Κ	έμπορος
Δ. Σ	14,5/11	Κ.	ορφανή
Ζ. Μ	14,2/12	Κ.	έμπορος
Κ. Μ	15,5/12	Κ.	έμπορος
Κ. Σ	17,10/12	Λ.Κ	κτηματίας
Κ. Ε	14,3/12	Κ.	εργολάβος
Κ. Σ	14,8/12	Κ.	έμπορος
Μ. Γ	16,3/12	Λ.Κ	κτηματίας
Μ. Α		14 Κ.	μουσικός
Ν. Μ	13,2/12	Κ.	έμπορος
Ξ. Ε		17 Λ.Κ	έμπορος
Π. Ε	18,5/12	Λ.Κ	έμπορος
Π. Α	12,11/12	Κ.	συνταξ. διδάσκαλος
Π. Ε	14,4/12	Κ.	ιατρός
Π. Α	14,1/12	Κ.	βιομήχανος
Ρ. Α	14,5/12	Κ.	έμπορος
Σ. Ε	15,5/12	Λ.Κ	φαρμακοποιός
Χ. Μ	13,3/12	Κ.	δημόσιος υπάλληλος
ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΕΣ 24 - ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΑΝ 24			

Πίνακας 25: Υποψήφιοι απολυτηρίου 1960-61

ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ 1960-61	ΣΤ'		ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	
	ΒΑΘΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤ.		
Α. Α απερρ. λόγω απουσ.			παντοπώλης	
<u>Ζ. Δ</u>	12,1/11	Σ.Κ	ιατρός	
Θ. Ε απερρ.	λόγω απουσ.		αρτεργάτης	
<u>Κ. Α</u>	11,2/11	Σ.Κ	κτηματίας	1962
<u>Κ. Μ</u>		12 Σ.Κ	συνταξιούχος	1962
Μ. Α δεν προσήλθε			παντοπώλης	
Μ. Μ απερρίφθη	πρ. φορά		εργάτης	
<u>Μ. Α</u>	13,1/11	Κ.	κτηματίας	1962
<u>Π. Α</u>	14,9/10	Κ.	δάσκαλος	1962
<u>Π. Δ</u>	11,2/11	Σ.Κ	παντοπώλης	1962
Π. Α δεν προσήλθε			κτηματίας	
<u>Π. Μ</u>	13,4/11	Κ.	μηχανολόγος	1962
<u>Ρ. Μ</u>	14,4/11	Κ.	οδηγός	
<u>Σ. Α</u>	13,2/11	Κ.	εργοστασιάρχης	1962
<u>Σ. Ε</u>	15,1/11	Κ.	κρεοπώλης	1962
<u>Τ. Α</u>	13,7/11	Κ.	κτηματίας	1962
<u>Χ. Μ</u>	11,9/10	Σ.Κ	κτηματίας	1962
<u>Μ. Ε</u>	12,3/10	Σ.Κ	κτηματίας	1962
<u>Ρ. Σ</u>	12,3/10	Σ.Κ	μανάβης	1962
ΕΓΓΕΓΡ. 19	ΑΠΟΡΡΗΤΟΝΤΑΙ. 18	2 επειδ. απουσ.	2 δεν ήρθαν	1 ΕΠΙΤΥΧΟΥΣΑ
12 ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ ΑΠΟΛΥΟΝΤΑΙ ΤΟ 1962				

Πίνακας 26: Υποψήφιοι 1961-62

ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ 1961-62	Στ'		ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	
	ΒΑΘΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤ.		
Γ. Α	13,8/11	Κ.	ορφανή	
Γ. Α	12,9/10	Κ.	κτηματίας	
Θ. Α	12,8/11	Κ.	βιομήχανος	
Κ. Ε	15,2/11	Κ.	έμπορος	
Κ. Α	13,10/11	Κ.	καφεκόπτης	
Κ. Α	11,10/11	Σ.Κ	βυρσοδέψης	
Κ. Μ		13Κ.	ράπτης	
Κ. Ε	17,7/10	Λ.Κ	υπάλληλος	
Μ. Β	13,4/11	Κ.	έμπορος	
Μ. Σ	14,4/11	Κ.	εστιατορας	
Μ. Δ		14Κ.	υπάλληλος	
Ν. Α	13,9/11	Κ.	παντοπώλης	
Ν. Ι			ξυλέμπορος	
Ν. Θ			συνταξιούχος	
Ο. Ζ	15,3/11	Κ.	κρεοπώλης	
Π. Μ		13Κ.	έμπορος	
Π. Ο	12,6/11	Κ.	εργολάβος	
Π. Σ	13,6/11	Κ.	εργολάβος	
Ρ. Μ	14,5/11	Κ.	έμπορος	
Σ. Θ	12,5/10	Κ.	καφεπώλης	
Τ. Ε	15,2/11	Κ.	έμπορος	
Κ. Μ	10,3/10	Σ.Κ	επιπλοποιός	1963
Κ. Α		12Σ.Κ	δημ. υπάλληλος	1963
Π. Α	12,2/11	Σ.Κ	λαδέμπορος	1961-62 1963
Π. Ε		12Σ.Κ	συνταξιούχος	1961-62 1963
Σ. Θ	12,5/10	Κ.	καφεπώλης	1963
Χ. Ν	11,7/11	Σ.Κ	υπάλληλος	1963
ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΕΣ 27 - ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΑΝ 19	6 ΑΠΟΛΥΟΝΤΑΙ ΤΟ 1963			

Πίνακας 27: Υποψήφιοι 1962-63

ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ 1962-63	ΣΤ'		ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	
	ΒΑΘΜΟΣ	ΧΑΡΑΚΤ.		
Α. Αρ	12,11/12	Κ.	δικηγόρος	
Β. Δ.	14,3/12	Κ.	αυτοκινητιστής	
Β. Ολ.	14,1/12	Κ.	αξιωμ. Ναυτικού	
Γ. Ντ.	13,4/11	Κ.	ορφανή	
Ζ. Χρ.	12,2/11	Κ.	έμπορος	
Κ. Μ.	16,4/12	Λ.Κ	υποδηματοποιός	
Κ. Ε.	15,2/12	Κ.	ορφανή	
Κ. Στ.	12,2/11	Σ.Κ	εστιατορας	
Κ. Στ.	12,6/12	Κ.	ορφανή	
Κ. Αθ.	14,1/12	Κ.	επιχειρηματίας	
Μ. Ε.	12,2/12	Σ.Κ	κτηματίας	
Μ. Μ.	12,8/12	Κ.	ηλεκτρολ.	
Μ. Στ.	15,3/12	Κ.	κουρέας	
Π. Ε.	12,10/12	Κ.	κτηματίας	
Π. Μ.	14,8/12	Κ.	έμπορος υφασμάτων	
Π. Φ.	13,5/11	Κ.	κτηματίας	
Σ. Α.		12Κ.	κτηματίας	1964
Σ. Ι.	απορρίπτει.		κτηματίας	
Τ. Τ.	13,3/12	Σ.Κ	δημ. υπάλληλος	
Φ. Μ.	12,2/12	Κ.	επιχειρηματίας	
Χ. Γ.	14,3/12	Κ.	κτηματίας	
Ψ. Μ.	12,9/12	Κ.	παντοπώλης	
ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΕΣ 22 - ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΑΝ 21				

Με βάση στοιχεία από τους Γενικούς Ελέγχους Αποτελεσμάτων, για τα έτη 1950-51, 1951-52, 1952-53 και των ετών 1960-61, 1961-62 και 1962-63, έγινε μια προσπάθεια συσχετισμού της επίδοσης των μαθητριών της Σχολής με τα επαγγέλματα των γονέων τους. Ο σκοπός αυτής της μικρής αναφοράς είναι να εξετάσουμε αν θα μπορούσε να διαφανεί μία τάση, βάσει της οποίας η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των μαθητριών θα μπορούσε να συσχετιστεί με την επίδοσή τους. Όπως και στις περιπτώσεις του φύλου και της γεωγραφικής προέλευσης των παιδιών της Χαλέπας, πρόκειται μόνο για μία τάση η οποία θα έπρεπε να επαληθευτεί με περαιτέρω έρευνα. Για τον σκοπό αυτό, επελέγησαν τα πρώτα χρόνια του '50 και του '60.

Μελετώντας τα έτη 1950-51, 1951-52 και 1952-53, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι μόνο τα παιδιά υψηλού κοινωνικομορφωτικού επιπέδου έχουν καλές επιδόσεις στη Χαλέπα, ούτε υπάρχει πάντα αυτός ο συσχετισμός. Γενικώς διαπιστώνουμε επίσης ότι οι βαθμολογίες στο Ελληνικό Γυμνάσιο της Χαλέπας ήταν συγκρατημένες και φειδωλές. Όπως παρατηρούμε, το 1950-51 την υψηλότερη βαθμολογία απολυτηρίου συγκεντρώνει η Κοκκαλάκη Μύρτα (18, 4/10), κόρη υπαλλήλου, ενώ η κόρη του γιατρού (16, 3/10) και η κόρη του αξιωματικού (16, 9/11) ακολουθούν με χαμηλότερους βαθμούς απολυτηρίου. Το 1952 η Μαυριγιαννάκη Αικατερίνη έχει το μεγαλύτερο βαθμό απολυτηρίου (19, 9/11), κόρη γιατρού, ενώ ακολουθεί με ελάχιστη διαφορά η Παπαδαντωνάκη Χαρίκλεια (19, 2/11), κόρη εμπόρου. Το 1953 είναι η χρονιά με τις μεγαλύτερες επιτυχίες: από τις 24 εγγεγραμμένες αποφοιτούν και οι 24, το ίδιο έτος. Αυτό αναφέρεται γιατί, όπως θα δούμε παρακάτω, υπήρχε η δυνατότητα οι μαθήτριες που δεν τα κατάφεραν να διαγωνισθούν ξανά σε επόμενη εξεταστική περίοδο τον Σεπτέμβριο ή τον Ιούνιο του επόμενου έτους. Όμως ούτε οι βαθμολογίες αυτής της χρονιάς είναι υψηλές, με εξαίρεση το απολυτήριο της Περάκη Ειρήνης (18, 5/12), κόρης εμπόρου.

Στην τριετία 1960-1963 τα πράγματα διαφοροποιούνται. Το 1960-61 είναι η χειρότερη χρονιά από πλευράς αποτελεσμάτων. Για τη χρονιά αυτή είχε αναφερθεί στο Χρονικό ότι το γεγονός αυτό οφειλόταν σε ελλιπή προπαρασκευή των μαθητριών. Από τις 19 εγγεγραμμένες μαθήτριες 18 απορρίπτονται. Από αυτές οι 12 αποφοιτούν το 1962, με πολύ χαμηλές βαθμολογίες. Επιτυχούσα του ίδιου έτους είναι μόνο η Ζησιμοπούλου Δέσποινα, κόρη ιατρού. Όμως και εκείνη συγκεντρώνει πολύ χαμηλό βαθμό απολυτηρίου (12, 1/11).

Το 1961-62 από τις 27 εγγεγραμμένες 19 αποφοιτούν το ίδιο έτος και 6 μαθήτριες απολύονται το 1963.

Δεν υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση επαγγελμάτων και σε αυτό το έτος ούτε ιδιαίτερα υψηλές βαθμολογίες. Οι γονείς των μαθητριών είναι κυρίως υπάλληλοι και έμποροι,

εκτός από ένα κτηματία κι ένα βιομήχανο. Τον υψηλότερο βαθμό συγκεντρώνει η Κουνδουράκη Ευαγγελία, κόρη υπαλλήλου (με απολυτήριο 17, 7/10).

Το 1962-63 τα αποτελέσματα των απολυτηρίων εξετάσεων είναι πολύ καλύτερα. Από τις 22 εγγεγραμμένες, 21 αποφοιτούν το ίδιο έτος και μόνο μία μαθήτρια αποκτά το απολυτήριό της το 1964. Όμως καμία από τις μαθήτριες δεν διακρίνεται ιδιαίτερα για τις επιδόσεις της και οι βαθμολογίες τους είναι αρκετά χαμηλές.

Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε, συμπεριλαμβάνοντας και τις χρονιές με τα ανεπιτυχή αποτελέσματα των μαθητριών λόγω ελλιπούς προπαρασκευής, ότι και η γραμμή του Ελληνικού Γυμνασίου όπως και του Γαλλικού Τμήματος, ήταν αυστηρή σε ότι αφορούσε στη βαθμολογία. Από ότι φαίνεται οι καθηγητές βαθμολογούσαν χωρίς να επηρεάζονται από την επαγγελματική κατάσταση των γονέων της κάθε μαθήτριας. Όπως βέβαια επισημάνθηκε, η γενίκευση αυτού του συμπεράσματος, χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση.

8. 7. 7 Αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις δύο μαθητριών της Γαλλικής Σχολής

Η Α.Σ. ήταν εσωτερική μαθήτρια για έξι χρόνια στη Χαλέπα, από το 1960 μέχρι το 1966. Αναφέρει για τον χώρο και το βοηθητικό προσωπικό της Σχολής:

Θυμάμαι πως το σχολείο είχε έναν κήπο με πανσέδες και μενεξέδες κι έναν αύλειο χώρο μεγάλο για τις αθλητικές δραστηριότητες. Το εσωτερικό του κτιρίου ήταν απλό και λιτό. Είχε δύο ορόφους. Κάτω ήταν οι αίθουσες διδασκαλίας, το μαγειρείο, η τραπεζαρία, άλλοι βοηθητικοί χώροι και το γραφείο των καθηγητών. Στον επάνω όροφο ήταν οι κοιτώνες των εσωτερικών μαθητριών και των Αδελφών. Έμεναν δέκα (10) κορίτσια σε κάθε δωμάτιο μαζί με μια Αδελφή. Είχαμε ντουλάπια η καθεμιά που βάζαμε τα πράγματά μας (...). Ακόμα μας επιτρεπόταν και το δικαίωμα της αλληλογραφίας (...).

Υπήρχε βοηθητικό προσωπικό στη Σχολή και μια γυναίκα στην είσοδο έκανε έλεγχο όσων επισκεπτών έμπαιναν. Υπήρχαν επίσης άπορες μαθήτριες, αζιόλογα παιδιά που βοηθούσαν στις δουλειές (...). Γι αυτό το τελευταίο σημείο δηλαδή για τη βοήθεια που πρόσφεραν οι άπορες μαθήτριες σε κάποιες χειρονακτικές εργασίες, δεν υπήρξαν πολλές αναφορές στο αρχείο της Σχολής, παρά μόνο μια νύξη στο Χρονικό.

Έχει ενδιαφέρον αυτό που καταθέτει η Α. Σ για το ζήτημα του προσηλυτισμού, το οποίο δεν διαφάνηκε μέσα από την επεξεργασία του αρχειακού υλικού:

Στον κάτω χώρο της Σχολής υπήρχε ένα παρεκκλήσι. Ήταν μέσα σε μία αίθουσα, ένας πολύ ωραίος χώρος με αγάλματα της Παναγίας. Στο παρεκκλήσι μας απαγορευόταν να

μπούμε. Θεωρώ ότι σε αυτή την ηλικία αυτό ήταν έμμεσος προσηλυτισμός. Πηγαίναμε όλες κρυφά, επειδή μας το απαγόρευαν (...). Παρά την επιτήρηση καταφέραμε και ξεφεύγαμε, κυρίως από Αδελφές μεγάλης ηλικίας. Αυτό συνέβαινε συνήθως όταν είχαμε, διάλειμμα στην αυλή...

Για τον τρόπο λειτουργίας της Σχολής και τα γαλλικά διπλώματα η Α. Σ καταθέτει πως το επίπεδο των γαλλικών ήταν πολύ υψηλό και για τον λόγο αυτό οι περισσότερες από τις απόφοιτες ήταν κάτοχοι γαλλικών διπλωμάτων:

Στην εποχή της γιαγιάς μου, στις αρχές του αιώνα, κάνανε όλα τα μαθήματα στα γαλλικά. Φυσική, Χημεία, Γραμματική. Από ότι μου έχει πει όλα διδάσκονταν μόνο στα γαλλικά. Δεν υπήρχε αναφορά για μαθήματα ελληνικών.

Εμείς παρακολουθούσαμε το πρωί το Ελληνικό Σχολείο με καθηγητές διορισμένους στο Δημόσιο που πληρώνονταν από το ίδρυμα για όσες ώρες απασχολούνταν. Το σχολείο λειτουργούσε με καθεστώς ιδιωτικού ιδρύματος, ακολουθώντας το ελληνικό ωρολόγιο πρόγραμμα και τα αντίστοιχα σχολικά εγχειρίδια των ελληνικών σχολείων της εποχής. Γι αυτό κι όταν αποφοιτήσαμε δώσαμε εξετάσεις ισοτιμίας του απολυτηρίου μας, ενώπιον επιτροπής καθηγητών του δημοσίου.

Το απόγευμα, μετά το μεσημεριανό φαγητό, κάναμε γαλλικά. Ποίηση, Πεζογραφία, Λογοτεχνία δηλαδή. Επίσης Γεωγραφία και Ιστορία (...). Υπήρχαν παιδιά που γύρναγαν στο σπίτι τους για φαγητό και ξανάρχονταν. Το απογευματινό πρόγραμμα άρχιζε στις τρεις (3) μ. μ. Διαρκούσε δύο (2) με τρεις (3) ώρες. Ανάλογα με τις εργασίες. Υπήρχαν πολλά κείμενα για διάβασμα και πολλά για αποστήθιση. Όλες οι Αδελφές δίδασκαν σε διαφορετικά επίπεδα. Τα γαλλικά ήταν υψηλού επιπέδου και γι αυτό οι περισσότερες από μας γίναμε με εξετάσεις κάτοχοι γαλλικών πτυχίων. Το απόγευμα γίνονταν και μαθήματα Μουσικής, αλλά κυρίως έρχονταν παιδιά απ'έξω για ιδιαίτερα γαλλικών. Κορίτσια και αγόρια. Τα μαθήματα αυτά γίνονταν στο γραφείο των καθηγητών.

Ως προς τη χρήση των δύο γλωσσών και της αυστηρότητας των Αδελφών:

Το πρωί κάναμε προσευχή και στις δύο γλώσσες: ελληνικά και γαλλικά. Λέγαμε το «Πάτερ ημών». Υπήρχαν λίγες καθολικές μαθήτριες. Οι περισσότερες όμως ήταν ορθόδοξες.

Ήμασταν υποχρεωμένες να μιλάμε μόνο γαλλικά όταν τελείωνε το ελληνικό σχολείο και σε όλα τα απογευματινά διαλείμματα (ενν. οι εσώκλειστες). Στα γαλλικά έπρεπε να μιλάμε κι όταν απευθυνόμασταν στις Αδελφές και μεταξύ μας. Αν δεν το τηρούσαμε ακούγαμε την έκφραση: «Prends la bobine». Όποια μαθήτρια «έπαιρνε» αυτή η φράση, έπρεπε να μάθει απ'έξω δύο με τρεις σελίδες λογοτεχνίας. Εάν όμως το τιμωρημένο κορίτσι άκουγε μια συμμαθήτριά της να μιλάει ελληνικά και προλάβαινε προτού χτυπήσει το κουδούνι, μπορούσε να κάνει το ίδιο και να «μεταφέρει» αυτή την

έκφραση-ποινή σε κείνη. Ήταν ένας αποτελεσματικός τρόπος για να μάθεις γαλλικά αν και δεν ήταν ό,τι καλύτερο για μας. Τιμωρία για τη μάθηση...

Γενικώς υπήρχε μια αυστηρότητα συμπεριφοράς από τις Αδελφές, σε λογικά πλαίσια, αν και δε θυμάμαι άλλες τιμωρίες εκτός από την παραπάνω και την αυστηρότητα που υπήρχε για να μην πηγαίνει χαμένο το φαγητό. Οι μαθήτριες δηλαδή έπρεπε να τρώνε όλα τα φαγητά που προβλέπονταν από το ίδρυμα, χωρίς ιδιοτροπίες. Αν αυτό δε συνέβαινε, η συγκεκριμένη μαθήτρια δεν έβγαινε την Κυριακή μαζί με τις υπόλοιπες στην καθιερωμένη βόλτα, ούτε της επιτρεπόταν να έρθει στον εκκλησιασμό. Βέβαια κάποιες από τις ηλικιωμένες μοναχές, όπως η *Soeur Gabriel*, ήταν περισσότερο επιεικείς σε ορισμένες περιπτώσεις. Θυμάμαι σε μία τιμωρία που είχα επειδή μιλούσα ελληνικά, ενώ έπρεπε να πω το λογοτεχνικό κείμενο απ'έξω, η ίδια έκανε πως δεν έβλεπε πως το διάβαζα από μέσα. Ήταν όμως άλλες καθηγήτριες, όπως η *Soeur Bergmans*, που δεν αφήναν τέτοιου είδους περιθώρια. Μόνο το βλέμμα έφτανε... Το κλίμα στη Σχολή ήταν αρκετά δημοκρατικό, συγκριτικά με το δημόσιο σχολείο απ' όπου πήρα μετεγγραφή. Στο δημόσιο σχολείο ο Γυμνασιάρχης δεν μας επέτρεπε να κυκλοφορήσουμε μετά τις έξι (6) το απόγευμα τις καθημερινές με τους γονείς μας ή να κόψουμε τα μαλλιά μας το καλοκαίρι... Όταν λοιπόν βρέθηκα στις καλόγριες εσώκλειστη, ένοιωσα απελευθερωμένη. Φυσικά οι Αδελφές είχαν μια ευθύνη για μας. Υπήρχε όμως ένα άλλο πνεύμα, όχι καταπιεστικό. Αισθανόμουν πολύ πιο ελεύθερη στη Σχολή της Χαλέπας από ότι στο δημόσιο Γυμνάσιο που πήγαινα, όσο αντιφατικό κι αν ακούγεται αυτό. Οι Αδελφές διέθεταν ένα πνευματικό επίπεδο πολύ ανώτερο και από τις Ορθόδοξες καλόγριες, για να κάνουμε μια σύγκριση. Ίσως γι αυτό και οι μητέρες των παλαιότερων μαθητριών να στήριζαν το έργο των Αδελφών ουσιαστικά...

Ως προς τη μέθοδο διδασκαλίας:

Ενιαία ήταν η μέθοδος διδασκαλίας των γαλλικών, η απόδοση της κάθε καθηγήτριας ήταν διαφορετική... Επέλεγαν κάποιο κείμενο λογοτεχνικό, το αναλύαμε και κάναμε εργασίες και βιογραφικά για τον κάθε συγγραφέα. Με παραδοσιακό σύστημα και μεθόδους ξεκινούσαμε από τον 14^ο αιώνα και δίναμε μεγαλύτερη έμφαση στον 16^ο 17^ο και 18^ο αιώνα (από λογοτεχνικής πλευράς).

Όταν η Σχολή δεν λειτουργούσε...

Τις Κυριακές γίνονταν οι εκκλησιασμοί των ορθόδοξων εσωτερικών μαθητριών στην Ευαγγελίστρια και στην Αγία Μαγδαληνή ένα παρεκκλήσι της Χαλέπας. Μετά πηγαίναμε περιπάτους στο μοναστήρι του Αγίου Ματθαίου, προς τη Σούδα ή στους τάφους των Βενιζέλων. Στόχος ήταν απλώς το περπάτημα. Βλέπαμε τη θέα και γυρίζαμε πίσω. Αν πάλι οι γονείς μας είχαν δώσει εντολή, μπορούσαμε να λείψουμε το Σαββατοκύριακο από τη Σχολή επιστρέφοντας πάντα μία συγκεκριμένη ώρα.

Αλλά και τις καθημερινές περνάγαμε πολύ καλά. Αφού διαβάζαμε τα μαθήματά μας στις αίθουσες διδασκαλίας, μας άφηναν να έχουμε ελεύθερο χρόνο. Ακούγαμε μουσική από δίσκους. Ό,τι μουσική θέλαμε. Πολλές φορές μας άφηναν να χορεύουμε στο προαύλιο. Ιδιαίτερα την άνοιξη έχω μια ωραία εικόνα στο νου μου: να χορεύω με τις φίλες μου έξω, δίπλα στην αυλή.

Η Α. Σ σχολιάζει για τα δίδακτρα της Σχολής και σε ποιες τάξεις απευθυνόταν:

Το σχολείο αυτό στην αρχή (εν. τότε που φοιτούσε η γιαγιά της στις αρχές του αιώνα) απευθυνόταν σε ορισμένες τάξεις. Δηλαδή στην ελίτ. Στην πορεία είχαν και άλλες τάξεις πρόσβαση, αλλά και πάλι η μαθήτριά έπρεπε να διαθέτει μια οικονομική επιφάνεια. Πληρώναμε 1900 δραχμές μηνιαία για τα δίδακτρα, τη παραμονή στο Οικοτροφείο, τη σίτιση και το πλύσιμο των ρούχων. Αυτό ήταν ένα σημαντικό ποσό για την εποχή.

Μεταξύ των Ελλήνων καθηγητών η Α. Σ ξεχωρίζει τον Γυμναστή Κατσιβελάκη ο οποίος τις προετοιμάζε για τις γυμναστικές επιδείξεις, που γινόταν την ημέρα των αριστείων και ήταν ο αγαπημένος τους καθηγητής, πάντα κοντά στα παιδιά για κάθε βοήθεια.

Από τις Γαλλίδες καθηγήτριες θυμάται την Soeur Bergmans μια πολύ σπουδαία προσωπικότητα στη Σχολή, καθώς επίσης και τη Soeur Amelie για τον καλό της χαρακτήρα και την Αδελφή Parion, νεαρή φιλόλογο τότε και αρκετά αυστηρή.

Το πάθος για τη γνώση της Soeur Bergmans και την καλή συμπεριφορά της Soeur Amélie επιβεβαιώνει και η Μ. Μ μαθήτριά της Σχολής και όχι εσώκλειστη, από το 1959 μέχρι το 1965. Η Μ. Μ θυμάται με θαυμασμό την Ηγουμένη της Σχολής στο διάστημα αυτό (1959-1963), Jean I' Evangéliste. Ήταν ένα αξιόλογο άτομο ως άνθρωπος και ως καθηγήτρια. Διπλωματούχος του Πανεπιστημίου των Παρισίων. Όπως λέει χαρακτηριστικά: *Εμείς οι εξωτερικές δεν τη βλέπαμε συχνά για να έχουμε μια μεγαλύτερη επαφή μαζί της. Ήταν όμως ένα μάτι διαφορετικό από τις Soeurs (...). Γι' αυτό σαν παιδιά προσπαθούσαμε να είμαστε πιο καλές όταν έβγαινε στην αυλή τις ώρες της επιτήρησης (...).*

Η ίδια παρέμενε στη Σχολή και δεν έφευγε το μεσημέρι, όπως και πολλές Χανιώτισσες συμμαθήτριάς της, για να προλαβαίνει το γαλλικό σχολείο. Κρατούσε μαζί της όλα τα χρόνια φαγητό από το σπίτι και έτρωγε μαζί με τις υπόλοιπες μαθήτριες, πάντα υπό επιτήρηση. Επιτρέπονταν μόνο κάποιες συνομιλίες χαμηλόφωνες με τις συμμαθήτριάς της. Για τη προσευχή πριν από την έναρξη των μαθημάτων η Μ. Μ διαφοροποιείται από την Α. Σ λέει πως γινόταν στα ελληνικά το πρωί και στα γαλλικά το απόγευμα.

Επίσης στην ερώτηση αν η Σχολή απευθυνόταν σε μια μεγαλοαστική τάξη η Μ. Μ συμφωνεί με αυτό που βγήκε ως συμπέρασμα από την εργασία: *Κρίνοντας από*

οικογένειες συμμαθητριών μου κι από εμένα προσωπικά (η μητέρα μου προερχόταν από αγροτική οικογένεια κι ο πατέρας μου ήταν τότε συνταξιούχος και γνώστης της γαλλικής), γνώριζα ότι δεν περίσσευαν τα χρήματα για τη φοίτηση σε μια τέτοια Σχολή. Η οικογένειά μας διέθετε για τη φοίτησή μου τη σύνταξη του πατέρα μου, μηνιαία. Όμως και οι γονείς άλλων μεσοαστικών και μικροαστικών οικογενειών κατάφερναν και εξοικονομούσαν τα χρήματα αυτά, θεωρώντας ότι τα παιδιά τους ήταν πιο προστατευμένα σ' αυτόν το χώρο. Ως προς τις άπορες εσώκλειστες, δίνει μια άλλη διάσταση που συνδέεται πιο πολύ με το πνεύμα της φιλανθρωπίας των Αδελφών: Νομίζω ότι με ελάχιστα χρήματα έμεναν μέσα τα κορίτσια αυτά. Θα πρέπει να γινόταν κάποιος διακανονισμός (...). Για τις Αδελφές οι έννοιες της αφοσίωσης και της θυσίας ήταν πολύ σημαντικές. Λόγω της ιδεολογίας τους πιστεύω πως έκαναν στα κορίτσια αυτά κάποιες παραχωρήσεις για τη φοίτησή τους...

Έχει ενδιαφέρον η αξιολόγηση της Μ. Μ ως μαθήτριας για τον τρόπο εκμάθησης της γαλλικής αλλά και της διαπαιδαγώγησης των Καλογραιών:

Ξεκινώντας ακόμα κι από την τιμωρία «Prends le signal» (ή «Prends la bobine»), ερχόμασταν σε επαφή με τον ήχο της γλώσσας κι αυτό ήταν σημαντικό. Μέσα μας περνούσε ο ήχος της γλώσσας...Γενικότερα από την παρουσία των Αδελφών κάτι παίρναμε. Εκείνη την εποχή δεν είχαμε προσλαμβάνουσες καταστάσεις από κάτι διαφορετικό. Όλα ήταν ίδια. Οι περισσότεροι άνθρωποι της πόλης είχαν περιορισμένα οικονομικά. Δεν υπήρχαν οι σημερινές ανέσεις και ενημερωνόμασταν μόνο μέσω του ραδιοφώνου. Οπότε η παρουσία της καλόγριας, ο τρόπος που μιλούσε, η αυστηρότητα μέσα στην τάξη όλα αυτά μαζί μας καλλιεργούσαν την επιθυμία για μάθηση. Ήταν ένας συνδυασμός πραγμάτων...Για παράδειγμα, η συμμετοχή μας σε σχολικές παραστάσεις ήταν μικρές ευκαιρίες για να μιλήσουμε σωστά στα γαλλικά, με την αντίστοιχη έκφραση, όχι μόνο να προφέρουμε. Αυτό ήταν ένας τρόπος να οδηγηθούμε σιγά σιγά σε ένα άλλο κανάλι μάθησης. Διδασκόμασταν όμως και πολλή Γαλλική Λογοτεχνία στη Σχολή. Τους κλασσικούς Γάλλους συγγραφείς. Την αξία αυτών των γνώσεων που είχα αποκτήσει στη Χαλέπα την συνειδητοποίησα αργότερα, σε συζητήσεις κοινωνικών συναναστροφών. Υπήρχε μια καλλιέργεια στο προσωπικό. Αυτό το κλίμα περνούσε διακριτικά, χωρίς μεγάλα λόγια. Σήμερα αναγνωρίζω ότι είχα μάθει πράγματα εκεί (...).

Εκτός της διδασκαλίας της Γαλλικής Λογοτεχνίας, η Μ. Μ αναφέρει τα εξής για τα γαλλικά μαθήματα και τα γαλλικά πτυχία:

Κάναμε Γεωγραφία και Ιστορία στα γαλλικά. Η Ιστορία ήταν επίτομη και κάλυπτε τα βασικότερα κομμάτια της γαλλικής ιστορίας. Ένα εκπληκτικό βιβλίο με ωραίες εικόνες που μου δημιουργούσε μεγάλη επιθυμία ανάγνωσης. Και η Γεωγραφία της Γαλλίας ήταν καλογραμμένη (...). Μία μαθήτρια, όταν προχωρούσε αρκετά τα γαλλικά της, μπορούσε

να γίνει κάτοχος των *brevet* (γαλλικών διπλωμάτων). Τα απογευματινά τμήματα γαλλικών μας έφταναν σε ένα πολύ καλό επίπεδο. Εγώ για παράδειγμα έδωσα εξετάσεις στη γαλλική φιλολογία στηριζόμενη μόνο στις γνώσεις αυτές. Χωρίς άλλη προετοιμασία (...).

Η Μ. Μ κάνει επίσης μια αναφορά στη διδασκαλία των Οικοκυρικών. Επαληθεύουμε λοιπόν πως το μάθημα αυτό διδασκόταν στο ελληνικό σχολείο από τις Αδελφές την περίοδο αυτή, ακολουθώντας μια διδακτική καινοτομία:

Στο ελληνικό σχολείο η ώρα των Οικοκυρικών γινόταν πάντα από Αδελφές. Φτιάχναμε κεντήματα και ράβαμε. Την ώρα αυτή κάποια από εμάς διάβαζε ένα διήγημα ή ένα μυθιστόρημα αυτοτελές στα ελληνικά. Αυτό το επέλεγε η καθηγήτρια. Έτσι υπήρχε ησυχία και συγχρόνως μαθαίναμε κάτι.

Πώς ήταν η μέρα μιας μαθήτριας στη Γαλλική Σχολή;

Η μέρα μιας μαθήτριας έμοιαζε με τη μέρα ενός παιδιού σε ένα ελληνικό δημόσιο σχολείο, ειδικότερα όταν φοιτούσα στις τρεις τελευταίες τάξεις του σχολείου, λόγω της υπερβολικής ύλης. Υπήρχε πολύς φόρτος. Βλέπω τον εαυτό μου στα μάτια των σημερινών παιδιών. Το απόγευμα ήταν λίγο καλύτερα τα πράγματα, αλλά και πάλι αισθανόμουν την πίεση αν δεν ήμουν καλά προετοιμασμένη.

Η Μ. Μ θυμάται ότι υπήρχε Κανονισμός και ως προς τις ποινές και τις βαθμολογίες αναφέρει ότι το ελληνικό και το γαλλικό σχολείο είχαν μία κοινή τακτική:

Η κοσμιότητα και η ευπρέπεια ήταν δύο βασικές προϋποθέσεις συμπεριφοράς των μαθητριών. Το ύφος της Αδελφής όταν επέπληττε τα παιδιά λεκτικά ήταν το πιο βασικό στοιχείο της παιδαγωγικής τους στο ζήτημα των ποινών. Δε θυμάμαι άλλο τρόπο εκτός του λεκτικού... Το ίδιο σύστημα ποινών ακολουθούσε και το ελληνικό σχολείο. Οι Έλληνες καθηγητές δηλαδή δεν είχαν άλλη συμπεριφορά από το δημόσιο σχολείο. Θυμάμαι όμως πως οι καθηγητές έβγαζαν μαθήτριες έξω από την τάξη όταν δημιουργούσαν προβλήματα συμπεριφοράς. Είχε συμβεί και σε μένα (...).

Αυστηρή ήταν και η βαθμολογία στη Γαλλική Σχολή από τις Γαλλίδες και τους Έλληνες καθηγητές. Γι' αυτό και έμεναν μαθήτριες στην ίδια τάξη (...).

Όμως η Μ. Μ παρατηρούσε μια μικρή διαφοροποίηση των Αδελφών ως προς τις καθολικές μαθήτριες, που αντιμετώπιζονταν ορισμένες φορές με πιο οικείο τρόπο. Εκείνη την εποχή, αυτός ο λίγο ιδιαίτερος σύνδεσμος μεταξύ καλογραιών και καθολικών μαθητριών την ενοχλούσε, αν και δεν εκδηλωνόταν συστηματικά από τις Αδελφές (...). Βέβαια δεν υπήρχε διαφοροποίηση στις ποινές. Αυτές τις ανθρώπινες στιγμές λόγω του δεσμού της θρησκείας, σήμερα τις δικαιολογεί περισσότερο.

Ως προς το ζήτημα του προσηλυτισμού όμως η Μ. Μ έχει αντίθετη γνώμη από την Α. Σ και η ίδια δεν παρατήρησε να γίνεται κάτι τέτοιο ούτε έμμεσα ούτε άμεσα στο εκπαιδευτήριο της Χαλέπας.

Την ίδρυση της Σχολής στα Χανιά η Μ. Μ τη συνδέει όπως και η Α. Σ με τις εκπαιδευτικές ανάγκες της εποχής, για παροχή εκπαίδευσης και στα κορίτσια. Για το κλείσιμό της συμφωνούν και οι δύο ότι οφείλεται σε οικονομικούς λόγους και στην καθιέρωση της δωρεάν παιδείας στην Ελλάδα.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι και οι δύο ως μαθήτριες δήλωσαν πως δεν αισθάνθηκαν να βρίσκονται «υπό περιορισμόν» επειδή φοιτούσαν σε ένα καθολικό σχολείο. Το σχολείο αυτό «λειτουργήσε» για τις ίδιες πιο πολύ ως ευκαιρία πολλαπλών μορφωτικών ερεθισμάτων και απόκτησης μιας ευρύτερης πνευματικής καλλιέργειας, σε μια εποχή που ο ελλαδικός χώρος δεν άφηνε πολλά τέτοια περιθώρια στα κορίτσια, λόγω των συγκεκριμένων κοινωνικών κι εκπαιδευτικών δομών. Και οι δύο μαθήτριες πιστεύουν ότι οι Αδελφές τις εμπνεύσανε με την παρουσία και τις γνώσεις τους. Η αξιοποίηση της σχολικής τους εμπειρίας είναι φανερή και στις δύο, αφού από τα χρόνια εκείνα απέκτησαν μια καλλιέργεια ως άτομα και παράλληλα επέλεξαν να ακολουθήσουν (και οι δύο) το επάγγελμα της εκπαιδευτικού.

Σχετικά με το τελευταίο σημείο, η Μ. Μ επισημαίνει: *Είναι σημαντική η συγκέντρωση αναφορών κι από άλλα πρόσωπα που δε συνέχισαν τις σπουδές τους και σταμάτησαν στο Λύκειο. Σίγουρα κάποιες μαθήτριες που δεν δούλεψαν ή δεν είχαν άλλες μορφωτικές ευκαιρίες να έχουν κάνει άλλες εκτιμήσεις (...). Μπορεί αυτά τα άτομα, αντίστοιχης ηλικίας με εμένα, να έχουν μόνο αρνητικές εμπειρίες ή υπερβολικά θετικές επειδή οι μορφωτικές τους αποσκευές σε εκπαιδευτικό επίπεδο, περιορίστηκαν στη Γαλλική Σχολή. Δεν είδαν κάτι παραπάνω...*

Αναμφίβολα η γενίκευση συμπερασμάτων σχετικά με την μετέπειτα κοινωνική και προσωπική εξέλιξη των μαθητριών απαιτεί τη συγκέντρωση ενός μεγάλου αριθμού συνεντεύξεων, από εξωτερικές και εσωτερικές μαθήτριες της Σχολής. Στις συνεντεύξεις αυτές θα πρέπει να εξεταστούν οι μαρτυρίες των μαθητριών που προχώρησαν τις σπουδές τους σε πανεπιστημιακό επίπεδο, αλλά και εκείνων που τις ολοκλήρωσαν στη Γαλλική Σχολή. Οι παραπάνω συνεντεύξεις, χρησιμοποιήθηκαν από εμάς, μεθοδολογικά ως προέρευνα, για την επισήμανση των ερευνητικών ερωτημάτων της εργασίας. Τα ερωτήματα αυτά διερευνήθηκαν και στη συνέχεια δόθηκαν απαντήσεις, από τις διαφορετικές κατηγορίες του αρχειακού υλικού.

8. 8 Το διδακτικό προσωπικό του Γαλλικού Τμήματος στη Χαλέπα (1932-1982)

Πίνακας 28: Εκπαιδευτικοί Γαλλικού Τμήματος

ΕΤΟΣ	ΜΟΝΑΧΕΣ	ΛΑΪΚΕΣ
1932-33	6	
1933-34		
1934-35		
1935-36		
1936-37	7	
1937-38	7	1
1938-39	5	1
1939-40	5	1
1946-47	8	
1947-48	6	1
1948-49	8	
1949-50	7	
1950-51	5	2
1951-52	5	2
1952-53	5	2
1953-54	5	2
1954-55	8	1
1955-56	7	1
1956-57	7	1
1957-58	7	1
1958-59	7	1
1959-60	6	1
1960-61	7	
1961-62	7	
1962-63	7	
1963-64	6	
1964-65	6	
1965-66	4	
1966-67	5	
1967-68	5	
1968-69	4	
1969-70	4	
1970-71	4	
1971-72	5	
1972-73	5	
1973-74	5	
1974-75	5	
1975-76	4	
1976-77	5	
1977-78	5	
1978-79	5	
1979-80	4	
1980-81	4	
1981-82	4	
1982-83		

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962, Στοιχεία προσωπικού Γαλλικού Τμήματος 1963-1982, Αλληλογραφία 1938-1945

Στον παραπάνω πίνακα έχουμε στοιχεία από το προσωπικό του Γαλλικού Τμήματος, για τα έτη 1932-33 έως 1981-82. Για το Ελληνικό Γυμνάσιο της Σχολής δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο αφού κανένας από τους καθηγητές δεν ανήκε στον κλήρο, εκτός από την περίπτωση του καθηγητή Θρησκευτικών Ειρηναίου Γαλανάκη και μετέπειτα Μητροπολίτη Κισσάμου και Σελίνου.³⁴⁶ Όπως παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα, στο διάστημα από το 1932 μέχρι το 1982 η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών του Γαλλικού Τμήματος, είναι μοναχές, ενώ ελάχιστες από τις καθηγήτριες, είναι λαϊκές.³⁴⁷ Αυτό καταδεικνύει και τον θρησκευτικό προσανατολισμό της Σχολής που διατηρήθηκε σε όλο το διάστημα λειτουργίας της.

³⁴⁶ Βλ. και σελ. 86 και 113.

³⁴⁷ Δεν ανήκουν δηλαδή στο μοναχικό σχήμα.

8. 8. 1 Οι υπηκοότητες των εκπαιδευτικών του Γαλλικού Τμήματος (1932-1982)

Πίνακας 29: Χώρα προέλευσης εκπαιδευτικών Γαλλικού Τμήματος

ΕΤΟΣ	ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ							
	ΕΛΛΑΔΑ	ΓΑΛΛΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ	ΑΓΓΛΙΑ	ΣΥΡΙΑ	ΚΥΠΡΟΣ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΑΡΜΕΝΙΑ
1932-33		3	2					1
1933-34								
1934-35		5		1				1
1935-36								
1936-37		4	2					1
1937-38	1	6	1					
1938-39	1	5						
1939-40	1	5						
1946-47	1	4	2	1				
1947-48	1	6						
1948-49	1	4	2	1				
1949-50	1	4		1	1			
1950-51	2	4			1			
1951-52	2	4			1			
1952-53	1	4		1	1			
1953-54	1	4		1	1			
1954-55	1	5		1	2			
1955-56	1	4		1	2			
1956-57	1	4		1	2			
1957-58	1	4		1	2			
1958-59	1	4		1	2			
1959-60	1	4		1	1			
1960-61	1	4			1	1		
1961-62	1	4			1	1		
1962-63	1	3			2	1		
1963-64	1	4			1			
1964-65	1	4			1			
1965-66	1	2			1			
1966-67	2	2					1	
1967-68	2	2					1	
1968-69	1	2					1	
1969-70	1	1		1			1	
1970-71	1	1		1			1	
1971-72	1	2		1			1	
1972-73	1	2		1			1	
1973-74	1	2		1			1	
1974-75	1	2		1			1	
1975-76	1	2					1	
1976-77	1	2		1			1	
1977-78	1	3		1				
1978-79	1	3		1				
1979-80	1	2		1				
1980-81	1	2		1				
1981-82	1	2		1				

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962

Στοιχεία προσωπικού Γαλλικού Τμήματος 1963-1982

Αλληλογραφία 1938-1945

Στον πίνακα 29 έχουν καταγραφεί οι χώρες προέλευσης των εκπαιδευτικών του Γαλλικού Τμήματος, σύμφωνα με τα στοιχεία του αρχειακού υλικού. Η αναφορά επικεντρώνεται στο προσωπικό του Γαλλικού Τμήματος επειδή στο Ελληνικό Γυμνάσιο οι καθηγητές ήταν ελληνικής καταγωγής και κατάγονταν κυρίως από την Κρήτη. Για τα προηγούμενα χρόνια μέχρι το 1932, δεν έχουμε πλήρη στοιχεία για τους τόπους καταγωγής των Αδελφών. Γνωρίζουμε όμως ότι υπάρχουν και άλλες υπηκοότητες πέραν της Γαλλικής. Από το Χρονικό πληροφορηθήκαμε ότι η πρώτη Ηγουμένη του τάγματος στα Χανιά ήταν η Elisa Semi, ιταλικής καταγωγής. Επίσης μάθαμε πως η Soeur Gabrielle (1888-1970), όπως και η Soeur Ludwine (1873-1954) μαζί με την Soeur Gonzague που δίδασκε ζωγραφική (1898-1944) ήταν ιταλικής καταγωγής. Όπως παρατηρούμε στον πίνακα για το χρονικό διάστημα 1932-1982 οι περισσότερες μοναχές-εκπαιδευτικοί προέρχονταν από τη Γαλλία. Από το 1937-1982 υπήρχαν και Ελληνίδες μοναχές στη Σχολή. Συνήθως ήταν ένα άτομο, εκτός από τα χρόνια 1950-51, 1951-52 1966-67 και 1967-68, που όπως παρατηρούμε ήταν δύο μοναχές Ελληνικής καταγωγής. Υπήρχαν επίσης Ιταλίδες, Αγγλίδες, Σύριες, Κύπριες καθώς και Αδελφές Βουλγαρικής και Αρμενικής καταγωγής. Παρόλο που τα υπάρχοντα στοιχεία δεν καλύπτουν παρά ορισμένα χρονικά διαστήματα στη Σχολή, προκύπτει ευκρινώς ότι το προσωπικό της Σχολής ήταν πολυεθνικό και κατά πάσαν πιθανότητα και πολυγλωσσικό.

8. 8. 2 Οι Έλληνες εκπαιδευτικοί στη Σχολή της Χαλέπας (1928-1966)

α) Οι δασκάλες του Δημοτικού Σχολείου (1928-1949)

Πίνακας 30: Οι δασκάλες που δίδαξαν στο Δημοτικό Σχολείο της Χαλέπας

ΕΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	Δασκάλες
1928-1935	Σ. Ζαφειροπούλου
1935-1949	Σ. Ζουριδάκη

Πηγή: Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων Χαλέπας 1927-1938

Αλληλογραφία 1938-39

Όπως πληροφορηθήκαμε από την αλληλογραφία της Σχολής (Βιβλίο εξερχ. εγγράφ. 1927-1938, 19, 86, 97) στο διάστημα κατά το οποίο λειτούργησε το Ελληνικό Δημοτικό Σχολείο (1928-1949) εργάστηκαν στη Σχολή δύο εκπαιδευτικοί: η Σοφία Ζαφειροπούλου και η Σοφία Ζουριδάκη. Η Σοφία Ζαφειροπούλου διδάσκει στη Σχολή από το 1928 μέχρι το 1935. Κατάγεται από τη Χαλέπα, μιλάει γαλλικά και έχει προσληφθεί με απολυτήριο Γυμνασίου. Διδάσκει όλα τα ελληνικά μαθήματα του

Δημοτικού και ο μισθός της το σχολικό έτος 1931-32 μαθαίνουμε πως είναι ενενήντα τρεις (93) μεταλλικές δραχμές (Βιβλ. εξερχ. εγγράφ. 1927-1938, 19) Από το 1935 μέχρι το 1949 τη διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων στο Δημοτικό αναλαμβάνει η Σοφία Ζουριδάκη (Αλληλογραφία 1938-39, 43). Είναι Χανιώτισσα, μιλάει επίσης γαλλικά και προσλαμβάνεται στη Σχολή με απολυτήριο Γυμνασιακού Παρθεναγωγείου. Για το σχολικό έτος 1938-39 πληροφορούμαστε πως δίδασκε στη Σχολή τριάντα (30) ώρες την εβδομάδα. Το 1938 ο μισθός της φτάνει τις χίλιες επτακόσιες (1700) δραχμές (Αλληλογραφία 1938-39, 2).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί επίσης ότι από το 1935-1948 δίδασκε Μουσική και μαθήματα πιάνου στη Σχολή η δεσποινίς Ελένη Φανδρίδου, διπλωματούχος πιάνου Το 1938, όπως πληροφορούμαστε, η αμοιβή της ήταν 800 δραχμές (Αλληλογραφία 1938-39, 2, Αλληλογραφία 1939-45, 37).

β) Οι καθηγητές του Ελληνικού Ημιγυμνασίου (1928-1947)³⁴⁸

Πίνακας 31: Οι Έλληνες καθηγητές που δίδαξαν στο Ελληνικό Ημιγυμνάσιο

ΕΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ
1928-1931	Σ. Μουζουράκης
1931-1937	Ε. Περισσάκης
1937-1947	Χ. Συννεφάκης

Πηγή: Βιβλίο Εξερχόμενων εγγράφων Χαλέπας 1927-1938

Αλληλογραφία 1938-1939, 1939-1945

Σ. Μουζουράκης (Βιβλ. εξερχ. εγγρ. 1927-1938, 1): Ήταν φιλόλογος, διορισμένος στην Εμπορική Σχολή Χανίων. Δίδαξε στη Χαλέπα τα ελληνικά μαθήματα από το 1928-1931.

Ε. Περισσάκης (Βιβλ. εξερχ. εγγρ. 1927-1938, 19): Ο Εμμανουήλ Περισσάκης ήταν επίσης φιλόλογος, διορισμένος στην Εμπορική Σχολή Χανίων. Ανέλαβε τη διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων στη Γαλλική Σχολή μετά το 1931 και για έξι χρόνια (1931-1937).

³⁴⁸ Βλ. και σελ. 184-185.

Χ. Συννεφάκης (Αλληλογραφία 1938-39, 1): Ο Χρήστος Συννεφάκης εργάστηκε στη Σχολή της Χαλέπας από το 1937 μέχρι το 1948, χρόνια διορισμού του στο δημόσιο και ήταν ο τελευταίος φιλόλογος του Ελληνικού Ημιγυμνασίου.

γ) *Οι ειδικότητες των εκπαιδευτικών του Ελληνικού Γυμνασίου (1947-1966)*

Πίνακας 32: Οι ειδικότητες των εκπαιδευτικών του Ελληνικού Γυμνασίου (1947-1966)

ΕΤΗ	Θεολόγοι	Φιλολόγοι	Μαθηματικοί	Γαλλικών	Φυσικοί	Οικονομολόγοι	Μουσικοί	Οικιακής Οικονομ.	Γυμναστές
1947-66	11	24	9	1	11	1	1	1	8

Πηγή: Registre des correspondances, 1892-1962, Βιβλία Πράξεων 1947-1966

Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη, 2004, 215-216

Οι καθηγητές³⁴⁹ που δίδαξαν στο Ελληνικό Γυμνάσιο από το 1947 μέχρι το 1966 ήταν οι εξής:

Έντεκα (11) Θεολόγοι: ο Αρχιμανδρίτης Ειρηναίος Γαλανάκης και οι Βουτεράκης Σπύρος, Γαρεδάκης Γεώργιος, Γιατράκη Χριστίνα, Δασκαλάκης Δημήτριος, Ζωγραφάκης Στυλιανός, Μανωλακάκη Ελένη, Μαράκης Πέτρος, Παπαδάκης Γεώργιος, Πενεσάκης Απόστολος, Φραντζεσκάκη Ελένη.

Εικοσιτέσσερις (24) Φιλολόγοι: Αγοραστόπουλος Δημήτριος, Ασημομύτη Μαριέτα, Γναφάκης Σαράντος, Καψωμένος Εμμανουήλ, Κουριδάκης Νικήτας, Μαρκογιαννάκης Μιχάλης, Μαρκουλάκης Σπύρος, Μαρουλάκης Δημήτριος, Μπλαζουδάκη Αθηνά, Παπαγιαννάκη Νέλλη, Παπαδάκη Ασημένια, Παπαδερού Αρχοντία Πανηγυράκη Αικατερίνη, Παπαμαρκάκη Αργυρώ, Παπαμιχελάκη Αικατερίνη, Συννεφάκης Χρήστος, Τσάφαρης Ελευθέριος, Τσόντου Ελένη, Τζιγκουνάκη Μαρία, Τριάρχης Βρεττός, Σοφούλη Αγγελική, Φλεμετάκη Ευαγγελία, Χατζηδάκη Μάρθα, Ψαρουδάκης Γεώργιος.

Εννέα (9) Μαθηματικοί: Κονταδάς Αλέξανδρος, Κοπιδάκης Ιωάννης, Μπατσάκης Σταμάτης, Ξενάκης Ιωάννης, Παπαμαρκάκης Ιωάννης, Περάκης Αλέξανδρος, Πολάκη Χριστίνα, Πολάκη Κορίνα, Σακκαδάκης Γεώργιος.

Μία (1) καθηγήτρια Γαλλικών: η Soeur Amélie Roussou

Έντεκα (11) Φυσικοί: Βερυκάκης Ανδρέας, Κακαβελάκης Νικόλαος, Καρδαμάκης Ιωάννης, Κατάκης Ανδρέας, Κοκκινάκης Εμμανουήλ, Μαθιουδάκη Τιτίκα, Μαραγκάκης Μιχαήλ, Μιχελιουδάκη Καίτη, Πουλεδάκης Βασίλειος, Φθενάκης Γεώργιος, Φορτσάκης Πέτρος.

³⁴⁹ Η κατάταξη των καθηγητών έγινε με αλφαβητική σειρά.

Ένας (1) Οικονομολόγος: ο Κνιθάκης Κωνσταντίνος

Ένας (1) Μουσικός: ο Βλαζάκης Μιχαήλ

Μία (1) καθηγήτρια Οικιακής Οικονομίας: η Soeur Jeanne Scerri και

Οκτώ (8) Γυμναστές: Αποστολόπουλος Δημήτριος Καρκανάκης Ευάγγελος, Κατσιβελάκης Στυλιανός, Ντρέγκας Σόλων, Μαραγκουδάκης Εμμανουήλ, Μαρνέλος Εμμανουήλ, Μπαλαφούτας Ανδρέας, Πιτσικαυδάκη Ειρήνη.

8. 8. 3 Αποσπάσματα από τη συνέντευξη του Γυμναστή κ. Σ. Κ

Ο κ. Σ. Κ αναφέρει σχετικά με τη Σχολή του Αγίου Ιωσήφ:

Η Γαλλική Σχολή, ως ιδιωτικό ξενόγλωσσο σχολείο, υπαγόταν στην Επιθεώρηση Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων που είχε έδρα τη Θεσσαλονίκη. Ήταν ένα ιδιωτικό σχολείο που λειτουργούσε ακολουθώντας το πρόγραμμα των υπόλοιπων σχολείων της εποχής. Ένα σχολείο υψηλών προδιαγραφών για τότε, ως προς τους χώρους. Η διαφορά είναι όμως πως οι μαθήτριες δεν ήταν όλες εσώκλειστες. Όσες έρχονταν από άλλες πόλεις ή εκτός πόλης των Χανίων έμεναν στη Σχολή. Οι Χανιώτισσες όμως μπορούσαν να φύγουν, να φάνε στο σπίτι τους και να επιστρέψουν για τα γαλλικά μαθήματα ή να παραμείνουν στη Σχολή και να συνεχίσουν με το γαλλικό πρόγραμμα μετά τη διακοπή του φαγητού (...).

Ως προς τις δύο γλώσσες και της συνύπαρξης Ελλήνων και Γάλλων καθηγητών ο κ. Σ. Κ λέει τα εξής:

Οι Αδελφές έκαναν μαθήματα γαλλικών το απόγευμα και το μάθημα των Οικοκυρικών στο ελληνικό σχολείο. Τα γαλλικά ήταν και η γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ τους. Οι καθηγητές του ελληνικού τμήματος μιλούσαν στα ελληνικά μεταξύ τους και δεν ήταν προϋπόθεση διορισμού στη Σχολή η γνώση της γαλλικής.³⁵⁰ Εξάλλου όλες οι Αδελφές μιλούσαν και ελληνικά εκτός της Soeur Bergmans που ήταν βοηθός της Ηγουμένης εκείνης της εποχής. Εκείνη μίλαγε ελάχιστα ελληνικά (...). Τα παιδιά μιλούσαν ελληνικά μεταξύ τους αλλά το απόγευμα στο γαλλικό σχολείο τα παιδιά έπρεπε να μιλούν υποχρεωτικώς γαλλικά (...). Πρέπει επίσης να τονιστεί πως υπήρχε μια αρμονική συνύπαρξη μεταξύ συλλόγου Ελλήνων καθηγητών και Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ. Ούτε με τη Διεύθυνση του Υπουργείου υπήρξε ποτέ πρόβλημα. Ίσως όταν οι Αδελφές έκαναν τις προσλήψεις των Ελλήνων καθηγητών να συνυπολόγιζαν το ζήτημα του χαρακτήρα τους. Μόνο μία φορά δημιουργήθηκε σοβαρό ζήτημα με ένα φιλόλογο και Γυμνασιάρχη του ελληνικού σχολείου, ο οποίος ονομαζόταν Α. Η συμπεριφορά του με είχε ενοχλήσει πολύ. Ο ίδιος κατήγγειλε ότι οι Έλληνες καθηγητές του δημοσίου κάνουν και εξωτερικά μαθήματα. Κάτι το οποίο φυσικά απαγορεύεται. Έγινε μάλιστα συγκεκριμένος και αναφέρθηκε σε ένα συνάδελφο Μαθηματικό της Σχολής, λέγοντας πως έκανε ιδιαίτερα μαθήματα. Στο συγκεκριμένο θέμα πήρα θέση. Μίλησα πολύ σκληρά στον Α. Τη στάση μου αυτή αναγνώρισαν και οι Αδελφές οι οποίες απομάκρυναν τον Α. από το σχολείο, λίγο καιρό μετά.

³⁵⁰ Όπως είδαμε βέβαια από το αρχαιακό υλικό και την αλληλογραφία του σχολείου, πολύ συχνά και πιστεύουμε όχι τυχαία, οι Διευθυντές του Ελληνικού Γυμνασίου όπως ο Μυλωνάκης, αλλά και καθηγητές της Σχολής όπως ο θεολόγος Γαλανάκης, γνώριζαν άριστα γαλλικά.

Ως προς το ζήτημα αυτό, όπως μπορέσαμε να πληροφορηθούμε και από το αρχειακό υλικό, άλλοι λόγοι οδήγησαν τον Λ. στη δυσφήμιση της Σχολής: υπήρχαν οικονομικές διαφορές. Είχε μείνει απλήρωτος για ένα διάστημα και φαίνεται πως αυτός ο λόγος ήταν η αιτία του ξεσπάσμάτος του εναντίον της Σχολής. Πάντως είναι αλήθεια πως λίγο καιρό μετά αντικαταστάθηκε από τις Αδελφές, που βρήκαν άλλο άτομο για τη θέση του Γυμνασιάρχη και απομάκρυναν τον ίδιο από τη Σχολή.

Για το ζήτημα των πληρωμών ο κ. Σ. Κ διαφοροποιείται ως προς το παραπάνω συμβάν: Αναφέρει τη συνέπεια των Αδελφών οι οποίες πλήρωναν πάντα τους καθηγητές χωρίς καθυστέρηση και κατέβαλαν τις αυξήσεις τους όταν ίσχυαν, άμεσα.

Για την πρόσληψή του στη Σχολή Καλογραιών και για το πώς επελέγη ο ίδιος, ο Σ. Κ αναφέρει σχετικά:

Έχω σαράντα (40) χρόνια υπηρεσίας στην εκπαίδευση κι έχω προσφέρει πολλά στον αθλητισμό εδώ στα Χανιά. Υπήρξα δρομέας ταχύτητας και παγκρητιονίκης κολυμβητής. Το 1955 μου έγινε πρόταση να εργαστώ ως γυμναστής στη Γαλλική Σχολή. Εγώ τότε ήμουν αδιόριστος. Από την πρώτη χρονιά που εργάστηκα στη Σχολή, φάνηκε ότι η παραμονή μου στο σχολείο αυτό θα είναι μακροχρόνια. Κάθε χρόνο γίνονταν νέες αιτήσεις για τις προσλήψεις των καθηγητών. Εμένα με ρώταγαν αν επιθυμώ να δουλέψω τον επόμενο χρόνο, προτού τελειώσει η χρονιά. Η αγάπη μου για τη δουλειά αυτή και για τα παιδιά ήταν μεγάλη. Φαίνεται πως αυτό αναγνωρίστηκε. Στη Γαλλική Σχολή έμεινα μέχρι και το 1960. Στη συνέχεια εργάστηκα δεκατρία (13) χρόνια στην Εκκλησιαστική Σχολή της Κρήτης, στο αεροδρόμιο δίπλα, δεκαεφτά (17) χιλιόμετρα εκτός Χανίων (...).

Ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούσε η Γαλλική Σχολή την έκανε να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα ιδιωτικά σχολεία της εποχής.

Έχω εργαστεί σε όλα τα ιδιωτικά σχολεία της πόλεως των Χανίων, αλλά αυτό που ίσχυε στη Γαλλική Σχολή δεν υπήρχε στα υπόλοιπα ιδιωτικά σχολεία. Στη Γαλλική Σχολή υπήρχε αυστηρότητα, στα μέτρα της λογικής. Ποτέ δεν άκουσα να ισχύει εκεί πως επειδή πρόκειται για ιδιωτικό εκπαιδευτήριο θα πρέπει μια μαθήτρια να προβιβαστεί. Είναι κρίμα που έκλεισε ένα τέτοιο σχολείο (...).

Ως προς το προσωπικό και το ωράριο της Σχολής ο κ. Σ. Κ λέει τα εξής:

Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι πάντοτε η Γαλλική Σχολή συγκέντρωνε ένα προσωπικό αρίστης ποιότητας, «την αφρόκρεμα του νομού Χανίων» ως επιλογή. Σε αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και το υψηλό της επίπεδο. Η Σχολή ήταν υποχρεωμένη να ακολουθεί το ωράριο του δημοσίου, γιατί πολλοί από τους καθηγητές ήταν δημόσιοι υπάλληλοι. Οπότε έφευγαν από το σχολείο τους στο διάλειμμα για να προλάβουν την επόμενη ώρα να βρίσκονται στη Γαλλική Σχολή με τη συγκοινωνία και να κάνουν μια

δυο ώρες. Δεν είχε μόνιμο προσωπικό η Σχολή, πλην του Γυμνασιάρχη που ήταν συνταξιούχος του δημοσίου και φιλόλογος, άρα είχε και το χρόνο για να καλύψει τα φιλολογικά μαθήματα του Ελληνικού Γυμνασίου. Οι καθηγητές επομένως συμπλήρωναν ωράριο, εκτός της θέσης τους στο δημόσιο, επί πληρωμή (...). Με τον ίδιο τρόπο δούλευα κι εγώ. Κάλυπτα ένα μέρος του ωραρίου στη Γαλλική Σχολή και ήμουν κι σε δημόσιο σχολείο (...). Στη Σχολή Καλογραιών είχα περισσότερες ώρες (...).

Από τη Σχολή δεν έλειπαν και οι επιθεωρήσεις.

Ο κ. Σ. Κ θυμάται την επίσκεψη του Πρέσβη της Γαλλίας την άνοιξη του 1960. Πρόκειται για τον κ. Charbonnière, ο οποίος συνοδευόταν από τον στρατιωτικό ακόλουθο και τον πρώτο Γραμματέα της Πρεσβείας κ. Arnaud (επιβεβαίωση από το Χρονικό). Η επίσκεψη αυτή συνοδεύεται κι από ένα κωμικό «δίγλωσσο» συμβάν που συνδέεται με τον ίδιο τον Σ. Κ:

Μας ειδοποίησαν δύο μέρες νωρίτερα από την Πρεσβεία ότι θα έρθουν να κάνουν επιθεώρηση. Στο διάστημα αυτό κατάφερα να ετοιμάσω γύρω στα εκατό (100) ελληνογαλλικά σημαϊάκια κι ένα πρόγραμμα χορευτικό με τα παιδιά της Σχολής (...). Όταν ήρθαν οι επίσημοι έμειναν άναυδοι από την παρουσίαση, επειδή ο χρόνος ήταν πολύ περιορισμένος. Είναι αστείο επίσης να αναφέρω ότι ο στρατιωτικός ακόλουθος, νομίζοντας πως είμαι γαλλόφωνος, μου απηύθυνε το λόγο, μετά το τέλος της παρουσίασης, εκδηλώνοντας μεγάλο ενθουσιασμό. Εγώ επειδή δεν μιλούσα γαλλικά απαντούσα μονολεκτικά: «Oui Monsieur...» Κάποια στιγμή όμως φαίνεται ότι παραξενεύτηκε περιμένοντας ίσως κάποια άλλη απάντηση και με ρώτησε κοιτάζοντάς με στα μάτια: «Parlez vous français?» Κι εγώ απάντησα χωρίς να ταραχτώ: «Non Monsieur». Έπεσε ο ουρανός απάνω του, τόσο πολύ γέλασε. Μ' αγκάλιασε με σήκωσε στα χέρια και με παρουσίασε με ενθουσιασμό στο σχολείο μπροστά σε όλους τους καθηγητές και τις Αδελφές (...).

Τακτικά ερχόταν κι ο Έλληνας Διευθυντής των Ξένων και Μειονοτικών σχολείων από τη Θεσσαλονίκη κι έκανε έλεγχο στη Σχολή.

Η Γυμναστική και οι παραδοσιακοί χοροί ήταν το πάθος του κ. Σ. Κ που τονίζει την αξία και των δύο τομέων και τους τρόπους διδασκαλίας που ακολουθούσε στη Σχολή Καλογραιών:

Η Γαλλική Σχολή έχει να επιδείξει πολλά γύρω από το ζήτημα αυτό. Το μάθημα της Γυμναστικής είχε μια σημαντική θέση στο πρόγραμμα και δεν ίσχυε ότι για τα κορίτσια θα πρέπει να ακολουθείται μια τακτική επιείκειας. Κάναμε Γυμναστική στον αύλειο χώρο. Δεν υπήρχε κάποια αίθουσα γυμναστικής. Ο χώρος αυτός ήταν πολύ μεγάλος. Εκεί γίνονταν όλες οι γυμναστικές επιδείξεις, και παρίσταντο οι γονείς που παρακολουθούσαν το πρόγραμμα καθιστοί. Πενήντα (50) εξήντα (60) παιδιά

παρουσίαζαν τις ασκήσεις ή τα παιχνίδια. Υπήρχε πολύς χώρος... Δεν είναι σωστό κάποιος να περιαιτολογεί, όμως είναι αλήθεια ότι έγιναν τότε γυμναστικές επιδείξεις που ακόμα θεωρούνται αξεπέραστες. Προσωπικά ακολούθησα κάποιους καινοτόμους τρόπους, όπως την αερόβια Γυμναστική που τότε δεν την ονομάζαμε έτσι (...). Δηλαδή ασκήσεις με συνοδεία μουσικής, χωρίς να μιλώ, σε πρόγραμμα δύο ωρών. Δεν έδινα ούτε παραγγέλματα. Τα παιδιά συντονίζονταν ακολουθώντας το ρυθμό (...). Όλα ήθελαν να λάβουν μέρος (...). Συνήθως γίνονταν δύο παρουσιάσεις: για τις μικρές και για τις μεγάλες τάξεις (...). Δίδασκα βέβαια και χορούς που τους αγαπούσα ιδιαίτερα. Ήταν το δυνατό μου σημείο, το μεράκι μου. Όταν τελείωσα τη Γυμναστική Ακαδημία, πριν αρχίσω να δουλεύω, έδωσα μια υπόσχεση στον εαυτό μου: να βελτιώνομαι και ό,τι διδάσκω να το κάνω καλά. Ήξερα τριάντα δύο (32) χορούς από όλη την Ελλάδα. Δίδασκα μόνο στα παιδιά του σχολείου. Όχι σε χορευτικούς συλλόγους. Ήθελα πάντα να υπάρχει αυθεντικότητα κι η κλασική μορφή στο κρητικό χορό και στους υπόλοιπους. Αυτό που είχα μάθει. Δεν μου αρέσει να γίνεται ο χορός ένα είδος «τουριστικού θεάματος». Ίσως επειδή μου αρέσει η γνησιότητα στην κίνηση να μου ανέθεσαν να διδάξω «συρτάκι» τον Άντονυ Κουήν για τις ανάγκες της ταινίας «Ζορμπάς» (...).

Τι παρουσίαζε όμως στις γιορτές; Στις εκδηλώσεις αυτές παρουσιάζαμε τον όρκο των αθλητών, ρυθμική γυμναστική για τις μικρές τάξεις χωρίς παράγγελμα, χορούς για τις μεγαλύτερες τάξεις και συνεχίζαμε με αγωνίσματα και παιχνίδια. Στο τέλος είχαμε πάντα σχήματα από μαθήτριες. Τις πυραμίδες ή σχηματισμούς εν κινήσει. Δηλαδή τα παιδιά στοιχίζονταν σε δύο γραμμές και ακολουθώντας το παράγγελμα σχημάτιζαν ένα σταυρό, ή διασταυρώνονταν σχηματίζοντας ένα γράμμα, όπως το ήτα (H') των τελειόφοιτων της Ογδός...

Ο κ. Σ. Κ αναφέρεται και στη συμμετοχή της Σχολής σε όλες τις εορταστικές ή κοινωνικές εκδηλώσεις που γίνονταν στην πόλη των Χανίων. Τονίζει: Σε όλες αυτές τις περιστάσεις η Γαλλική Σχολή πρότευε. Πέραναν τα κορίτσια από τους κεντρικούς δρόμους της πόλης με τις στολές τους κι ο κόσμος τα καμάρωνε (...).

Συμμετοχή είχε και τμήμα της Γαλλικής Σχολής και στην τοπική γιορτή της πόλης των Χανίων στις 21 Νοεμβρίου όπου μετά τη λιτάνευση της εικόνας στην παλιά πόλη, ακολουθούσε παρέλαση των σχολείων. Αναφορές για τη παρουσία των μαθητριών της Γαλλικής Σχολής στις γιορτές αυτές, συνοδευόμενες από επαινετικά σχόλια της τοπικής κοινωνίας, έχουμε σε πολλά σημεία του Χρονικού της Σχολής.

Η ευρύτητα των παιδαγωγικών αντιλήψεων του κ. Σ. Κ κρίνεται και από την ικανότητά του να συμμετέχουν στα προγράμματα αυτά όλες οι μαθήτριες, ακόμα και εκείνες που είχαν κάποιες ιδιαίτερες κινητικές δυσκολίες. Χωρίς να τις αποκλείει από

την εκδήλωση, επινοούσε κάποιες ασκήσεις στις οποίες τα παιδιά αυτά μπορούσαν να ανταποκριθούν, με σκοπό πάντα τη συμμετοχή τους. Θυμάται συγκεκριμένα για μια μαθήτριά του τα εξής:

Υπήρξε μητέρα η οποία με ευγνωμονούσε για χρόνια (...). Κι αυτό γιατί το κορίτσι της είχε ένα κινητικό πρόβλημα στο ένα πόδι και κούτσαινε. Επειδή σε όλο το Δημοτικό τα παιδιά συχνά ήταν επικριτικά απέναντί της, λόγω του μειονεκτηματός της, η μητέρα της την έγγραψε στη Γαλλική Σχολή, ελπίζοντας σε μια πιο ανθρώπινη αντιμετώπιση. Η μαθήτριά αυτή απέφευγε τη Γυμναστική χωρίς να μου εξηγεί το γιατί. Ούτε εγώ στην αρχή είχα παρατηρήσει ότι είχε κάποιο πρόβλημα. Όταν το πληροφορήθηκα από την ίδια, κουβέντιασα μαζί της και με τη μητέρα της και τελικώς το παιδί αυτό συμμετείχε και στις παρελάσεις του σχολείου. Πρόσεχα πολύ τέτοιου είδους ζητήματα. Ίσως γι αυτόν το λόγο να με αγαπούν ακόμα οι μαθήτριάς μου (...).

Στο ερώτημα του αν ήταν ένα σχολείο το οποίο απευθυνόταν στη «μεγαλοαστική» τάξη ο κ. Σ. Κ. δε συμφωνεί: *Τα κορίτσια της Σχολής και κυρίως τα περισσότερα τα οποία γνώριζα εδώ από τα Χανιά, ήταν παιδιά μεσαίας τάξεως. Δεν ήταν παιδιά υψηλόμισθων ή μεγαλοεπιχειρηματιών. Επίσης ποτέ δεν είχε παρατηρήσει μια ομαδοποίηση των παιδιών βάσει κοινωνικών κριτηρίων...*

Αν και δε θυμάται το ακριβές ποσό των διδάκτρων ο κ. Σ. Κ. επισημαίνει:

Δεν ήταν ένα τόσο ακριβό σχολείο αφού ήταν μέσα στο εκπαιδευτήριο και παιδιά φτωχά, όχι απλώς της μεσοαστικής τάξης, αλλά άπορα (...). Δε γνωρίζει όμως αν τα κορίτσια αυτά έκαναν κάποιες δουλειές για να παραμένουν στο εκπαιδευτήριο.

Επίσης δεν είχε ακούσει κάποια μαθήτριά να έχει αλλάξει θρήσκευμα ή να υπήρξε μια στρατηγική προσηλυτισμού. Ο ίδιος πιστεύει ότι οι λόγοι για τους οποίους έκλεισε η Γαλλική Σχολή ήταν οικονομικοί. Δεν υπήρχαν πλέον τρόποι να συντηρηθεί η Σχολή.

Το ζήτημα της πειθαρχίας που είχε επιτύχει η Γαλλική Σχολή ο Σ. Κ. το αποδίδει στη συμπεριφορά των Ελλήνων και ιδιαίτερα των Γάλλων καθηγητών, συμφωνώντας σε αυτό το σημείο με τις συνεντεύξεις των μαθητριών, που ερωτήθηκαν για το ίδιο ζήτημα. Λέει χαρακτηριστικά: *Αυτό οφείλεται κυρίως στις Αδελφές. Ακολουθούσαν πάντα ένα πρόγραμμα προς τα παιδιά. Αυτό το τηρούσαν αυστηρά, χωρίς παρεκκλίσεις. Δεν είχαν ποινές. Ο τρόπος όμως με τον οποίο αντιμετώπιζαν μια αρνητική συμπεριφορά, ήταν η μεγαλύτερη ποινή. Μια επίπληξη προφορική, ένα βλέμμα ήταν αρκετά για να επαναφέρουν τα κορίτσια. Στο μέτρο των δυνατοτήτων μου βοήθησα κι εγώ προς αυτή την κατεύθυνση (...). Επίσης βοηθούσε η στάση των γονέων: Οι Αδελφές τους κρατούσαν λίγο σε απόσταση από το σχολείο. Δεν γίνονταν επεμβάσεις. Αυτό*

ανάγκαζε τις μαθήτριες, εξωτερικές και εσωτερικές, να αποκτήσουν υπευθυνότητα συμπεριφοράς...

Ο ίδιος απορρίπτει και την άποψη του κόσμου εκείνης της εποχής, ότι τα παιδιά τα οποία φοιτούσαν στη Γαλλική Σχολή ήταν ατίθασα και τόσο ζωντανά που οι γονείς τα εγγράφανε εσώκλειστα στη Σχολή Καλογραιών για να πειθαρχήσουν! Όπως αναφέρει: *Αυτή την άποψη προσπάθησα να την καταρρίψω, γνωρίζοντας προσωπικώς τα παιδιά. Για τον λόγο αυτό φρόντισα να συμμετέχουν μόνο οι εσώκλειστες σε κοινωνικές εκδηλώσεις, έτσι ώστε να μη νοιώθουν αποκλεισμένες. Παράδειγμα της συμμετοχής τους αποτελούσε η εκδήλωση της 1^{ης} Δεκεμβρίου, όπου στο λιμάνι των Χανίων εορτάζεται η ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα. Στην εκδήλωση αυτή, όπου έρχονταν τμήματα από όλα τα σχολεία των Χανίων, η Γαλλική Σχολή συμμετείχε μόνο με τις εσώκλειστες, τις οποίες συνόδευα μαζί με μια Αδελφή και στην επιστροφή τις κερνούσα λουκουμάδες (...).*

Επίσης, οι μαθήτριες τον εμπιστεύονταν και τον συμβουλευόνταν για διάφορα προβλήματα της ηλικίας τους, σε εποχές που δύσκολα τα παιδιά θα μπορούσαν να επικοινωνήσουν με ένα καθηγητή τους εκτός των μαθημάτων του σχολείου. Λέει χαρακτηριστικά:

Θυμάμαι πως οι μαθήτριες όλων των τάξεων, μου είχαν τόση εμπιστοσύνη που από τις εκατό (100) οι εξήντα (60) μου κουβέντιαζαν κάτι που τις απασχολούσε ή ρώταγαν τη γνώμη μου σε ένα ζήτημα. Ήμουνα πολύ εχέμυθος και ήξερα να τις ακούω...

Τελειώνοντας τη συνέντευξη ο Σ. Κ θεωρεί πως οι μαθήτριά του, έτσι όπως είδε να εξελίσσεται η ζωή τους, είχαν στην πλειοψηφία τους μια επιτυχή πορεία, κοινωνικά και επαγγελματικά. Τα συναισθήματα και η ευγνωμοσύνη που νοιώθουν οι μαθήτριες απέναντί του, πιστεύει πως είναι το δικό του κέρδος:

Τις συναντώ συχνά στα χωριά και μέσα στην πόλη. Μου μιλούν πάντα με θέρμη. Ακόμα και στο δρόμο όταν με δουν, τρέχουν και με αγκαλιάζουν (...). Μάλιστα μια τότε μαθήτριά της Σχολής από το Ηράκλειο, η Μ. Π, προ έξι (6) επτά (7) ετών έκανε μια εκδήλωση στο Σίσι και κάλεσε μαθήτριες της Σχολής από όλη την Ελλάδα και μεταξύ αυτών και εμένα (...). Μας φιλοξένησε με τη γυναίκα μου για ένα τριήμερο στο ξενοδοχείο της (...). Αυτή η εκδήλωση και τα λόγια ακόμα, και η έκφραση των μαθητριών μου όταν με βλέπουν κάπου τυχαία, είναι για μένα μια μεγάλη ηθική ικανοποίηση (...).

8. 9 Πολιτισμικά, θρησκευτικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης στη Σχολή

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας, ένας από τους άξονες διερεύνησης αυτής της εργασίας, εκτός της ανάλυσης των συνθηκών λειτουργίας της Σχολής, είναι και η σκιαγράφηση του ιδιαίτερου προφίλ της, αφού επρόκειτο για ένα δίγλωσσο – διπολιτισμικό, αν όχι πολύγλωσσο πολυπολιτισμικό ίδρυμα.

Τα πολιτισμικά, γλωσσικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά της παρεχόμενης εκπαίδευσης στη Σχολή αποκαλύπτονται μέσα από τα κείμενα του Χρονικού και από την αλληλογραφία της εκάστοτε Ηγουμένης με φορείς του γαλλικού κράτους και προσωπικότητες της εποχής, αλλά όπως διαπιστώσαμε και από τα Αναλυτικά - Ωρολόγια Προγράμματα και τα αντίστοιχα εκπαιδευτικά εγχειρίδια της Σχολής. Τα χαρακτηριστικά αυτά εμφανίζονται επίσης σε πλήθος σχολικών δραστηριοτήτων, όπως αυτές αποτυπώνονται στο αρχειακό υλικό της Σχολής.

Ενδεικτικά έχουν επιλεγεί και αναφέρονται τα ακόλουθα σημεία, που αποδεικνύουν τη δίγλωσση και διπολιτισμική μορφή εκπαίδευσης του ιδρύματος. Ενδιαφέρον έχουν επίσης, τα αισθήματα που ένοιωθαν για τη Γαλλία και την Ελλάδα οι ίδιες οι μοναχές, μετά από μεγάλο διάστημα παραμονής στη Χαλέπα:

α) Χρονικό

-Κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας (1898-1913) και πιο συγκεκριμένα στις 24 Απριλίου 1899, όπως είχαμε δει και στο Χρονικό, με την ευκαιρία της ονομαστικής εορτής του Πρίγκιπα Γεωργίου, δέκα (10) μαθήτριες του Οικοτροφείου της Χαλέπας, με λουλούδια και ντυμένες στα λευκά, συνοδευόμενες από τις μοναχές, κατευθύνθηκαν στην έπαυλή του, για να του ευχηθούν. Οι Αδελφές είχαν ήδη ζητήσει ακρόαση, που ευχαρίστως τους παραχωρήθηκε. Ακολούθησαν ευχές και στις δύο γλώσσες, προκαλώντας μεγάλη χαρά στον Ύπατο Αρμοστή. Διαβάζουμε στο κείμενο: *Μία από τις μαθήτριες, εξέφρασε ελληνικά και γαλλικά τα βαθιά αισθήματα σεβασμού και ευγνωμοσύνης προς εκείνον. Στη συνέχεια, μια άλλη, εκπροσώπησε τις συμμαθήτριές της, διατυπώνοντας χαρούμενες ευχές στην ελληνική γλώσσα, για την ευτυχία του νέου Πρίγκιπα. Ο Γεώργιος αποδέχτηκε χαμογελαστός τις φιλοφρονήσεις, πήρε τα λουλούδια από τις κοπέλες και ευχαρίστησε δασκάλες και μαθήτριες για τις ευχές τους (...)* (τ. Α, 21-26).

-Στις 3 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, πραγματοποιήθηκε μία επίσκεψη στο Γαλλικό Οικοτροφείο από τη βασιλική οικογένεια. Με αφορμή αυτή την επίσκεψη, οι Αδελφές είχαν αναρτήσει τρεις σημαίες. *Στην κορυφή του οικήματος ανέμιζε η*

γαλλική σημαία, και στις δύο άκρες του κυμάτιζε η σημαία της Ελλάδας και η σημαία της Κρήτης.

Επίσης μία νεαρή Ελληνίδα μαθήτρια απηύθυνε ένα καλωσόρισμα στη Βασίλισσα και τη συνοδεία της. Η προφορά της και ο τρόπος ανάγνωσης του κειμένου ήταν τόσο τέλεια, που η Βασίλισσα είπε στην Ηγουμένη:

«Αυτό το παιδί θα πρέπει να είναι Γαλλίδα. Τόσο ωραία προφέρει». Κι όταν η Ηγουμένη απάντησε αρνητικά, η βασίλισσα επαίνεσε το παιδί, στα ελληνικά (τ. Α, 26).

Ωστόσο και κατά την περίοδο ένωσης της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής (1913-1945) έχουμε αναφορές ως προς τη δίγλωσση και διπολιτισμική υπόσταση του ιδρύματος:

-Συγκεκριμένα το 1916, ο Γάλλος Πρόξενος μεσολαβεί στο Γαλλικό Υπουργείο Παιδείας και η Σχολή αποκτά μια μόνιμη επιτροπή εξετάσεων, με σκοπό τη χορήγηση γαλλικών τίτλων, σε μια καθορισμένη εξεταστική περίοδο (τ. Α, 83-84):

Για πρώτη φορά τον Ιούλιο του ίδιου έτους, πραγματοποιούνται οι εξετάσεις ενώπιον επιτροπής, με λαμπρά αποτελέσματα. Ο κ. Lejeune πρόεδρος της επιτροπής, εξέφρασε μεγάλη ικανοποίηση γι' αυτή την επιτυχία και είπε φεύγοντας: *«Θα πάρω μαζί μου την καλύτερη ανάμνηση από το σχολείο σας, όπου η γαλλική γλώσσα καλλιεργείται με τόση επιμέλεια» Χρονικό (τ. Α, 83-84).*

-Το 1919, για πρώτη φορά, μια νεαρή Ισραηλίτισσα 17 ετών, παλιά μαθήτρια της Σχολής, βαπτίζεται καθολική και μεταλαμβάνει την Αγία κοινωνία. Είναι η μοναδική περίπτωση αλλαγής θρησκευματος από μαθήτρια, σε ολόκληρο το Χρονικό (τ. Α, 88). Η αναφορά στο γεγονός αυτό υπενθυμίζει εκτός από τη δίγλωσση, τη συγκεκριμένη θρησκευτική υπόσταση του ιδρύματος και τη πιθανότητα μετάβασης στον καθολικισμό.

-Στις 15 Ιουλίου του 1929, πληροφορούμαστε ένα άλλο ενδιαφέρον περιστατικό: ο κ. Herriot, συνοδευόμενος από τους σημαντικότερους παράγοντες της πόλης, επισκέπτεται τη Χαλέπα και περνά από τις αίθουσες της Σχολής. Σε κάθε μια από αυτές, υπήρχαν ομάδες μαθητριών που παρακολουθούσαν θερινά μαθήματα. Εντυπωσιάζεται από αυτή τη διαρκή εργασία και αποφασίζει επί τόπου να στείλει επιστολή σε φίλο του στη Γαλλία, με σκοπό να ζητήσει επιχορήγηση 40.000 γαλλικών φράγκων, για την οικονομική ενίσχυση του ιδρύματος. Συντάσσει μπροστά στις μοναχές ένα σύντομο γράμμα και ζητά να ταχυδρομηθεί αμέσως. Φεύγοντας, τις χαιρετά εγκάρδια, εκδηλώνοντας την ευχαρίστησή του που είχε βρει *«μια γωνίτσα τόσο γαλλική, μακριά από τη χώρα του» (...)* (τ. Α, 134-136).

Η κήρυξη και τα δραματικά γεγονότα του ελληνοϊταλικού πολέμου περιγράφονται με παραστατικό τρόπο στο Χρονικό, ενώ είναι έντονα τα αισθήματα θλίψης των Αδελφών, για την ιταλική εισβολή (τ. Α, 149-152): Συγκίνηση προκαλεί ότι η συγγραφέας του Χρονικού ονομάζει μητέρα-πατρίδα την Ελλάδα, θεωρώντας ως δικό της τόπο, τη χώρα παραμονής της:

-Την 28^η Οκτωβρίου 1940 το ελληνικό έδαφος κατελήφθη (...). Έχει αρχίσει ο πόλεμος με όλη του τη φρίκη. Οι μαθήτριάς μας φθάνουν το πρωί κατάπληκτες.

Η λύπη είναι ζωγραφισμένη σε όλα τα πρόσωπα. Μεγάλοι και μικροί νοιώθουν το χτύπημα που δόθηκε στη μητέρα Πατρίδα (...).

Στη μεταπολεμική περίοδο λειτουργίας της Σχολής (1947-1966) έχουμε επίσης πολλά δείγματα διαπολιτισμικότητας, μέσα από τα κείμενα του Χρονικού.

-Καταρχήν με το δίγλωσσο περιεχόμενο των εορτών. Όπως στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου του 1952, όπου παίχτηκαν δύο θεατρικά έργα: ένα στα γαλλικά κι ένα στα ελληνικά³⁵¹ (τ. Α, 185-186). Αυτά τα διπλά θεατρικά έργα συνηθίζονταν για πολλά χρόνια στις εθνικές γιορτές και τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις του ιδρύματος. Τα γαλλικά έργα ήταν ένα κίνητρο συμμετοχής για τα παιδιά και μια ευκαιρία να διαπιστώσουν οι γονείς την καλή δουλειά του ιδρύματος. Στις γιορτές αυτές παρευρισκόταν εκτός των γονέων και ένας μεγάλος αριθμός από φίλους των Αδελφών. Επίσης, ιερείς ορθόδοξοι και καθολικοί, αρχές της Ελλάδας, της Γαλλίας και αντιπρόσωποι του Προξενείου.

Όμως και η συμμετοχή κάποιων καθηγητών στο έργο της Σχολής ήταν αρκετά διαφορετική από τα καθιερωμένα της εποχής.

-Στην αποχαιρετιστήρια γιορτή του 1953, εντύπωση προκάλεσε το γεγονός πως ο Αρχιμανδρίτης Γαλανάκης, καθηγητής Θρησκευτικών του Ελληνικού Γυμνασίου από το 1953-1957, μίλησε για την συμβολή της καθολικής παιδείας στα κολέγια και στα γαλλικά ιδρύματα. Ο ίδιος είχε μελετήσει πολύ καλά τη γαλλική εκπαίδευση σε σεμινάρια διετούς διάρκειας, στη Γαλλία.

-Ενδιαφέρον έχει επίσης ότι, από το 1954, η Σχολή συμμετείχε στις παρελάσεις που διοργανώνονταν στα Χανιά, τις ημέρες των δύο εθνικών εορτών (28^{ης} Οκτωβρίου, 25^{ης} Μαρτίου) με τις δύο σημαίες (ελληνική και γαλλική) να προπορεύονται των μαθητριών (τ. Β, 11). Ακόμα, πληροφορούμαστε από τα Πρακτικά του ιδρύματος (Πράξη 8^η, 20-10-1959, σελ. 57-58) ότι σημαιοφόροι ήταν οι αριστούχοι της Σχολής, για τα ελληνικά και τα γαλλικά αντίστοιχα. Έτσι, για παράδειγμα, το 1959 στη γιορτή

³⁵¹ Το γαλλικό έργο ονομαζόταν «Το αδράχτι και το θαύμα του» κι ο τίτλος του ελληνικού ήταν: «Η λεβεντογενιά».

της σημαίας ορίζονται ως σημαιοφόροι: α) της Ελληνικής η Χαλκιαδάκη Νίκη και β) της Γαλλικής η Βιτσιλάκη Σταματία.

Οι περισσότερες θρησκευτικές εκδηλώσεις της Σχολής γιορτάζονταν στις δύο γλώσσες και η συμμετοχή του Γυμνασιάρχη της Σχολής με ομιλίες στα γαλλικά αποτελούσε αναπόσπαστο στοιχείο της τελετής και έδινε την αφορμή στους καθολικούς ιερείς για πρόσκληση-προσέγγιση των δύο εκκλησιών.

-Μία από τις πιο λαμπρές εκδηλώσεις στη Χαλέπα, όπως μάθαμε από το Χρονικό, ήταν το 1952, χρονιά συμπλήρωσης εκατό ετών από την άφιξη των Αδελφών στα Χανιά (1852). Την Κυριακή 27 Απριλίου τελέστηκε πανηγυρική λειτουργία στον ναό των Χανίων κι ο καθολικός ιερέας Amedée, μίλησε για το έργο της ιδρύτριας στα ελληνικά. Με τη λήξη της τελετής, όπως διαβάζουμε στο κείμενο, καθολικοί και ορθόδοξοι έδωσαν συγχαρητήρια στις μοναχές κι η συγγραφέας σχολιάζει πως *η Αγία Αιμιλία βοηθάει στην ένωση των δύο εκκλησιών (τ. Α, 209-211)*.

Στις 8 και 9 Ιουνίου του 1952, το απόγευμα, οργανώνονται για την εκατονταετία, ψυχαγωγικές εκδηλώσεις στο εκπαιδευτήριο, εκτός από τα θεατρικά έργα στα ελληνικά και στα γαλλικά. Ο κ. Μυλωνάκης, Διευθυντής του Γυμνασίου, στην ομιλία του, αναφέρει το έργο και την προσφορά του γαλλικού τάγματος, από την ίδρυση της Σχολής μέχρι πρόσφατα. Στο τέλος των εκδηλώσεων, ακολουθεί ο ελληνικός και ο γαλλικός ύμνος (τ. Α, 219-222).

- Η ευρύτητα μόρφωσης κι η άνεση χρήσης της γαλλικής γλώσσας από τον κ. Μυλωνάκη τον διευκόλυνε στις επικοινωνίες και με γαλλικούς φορείς. Έχει επίσης ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι οι περισσότεροι από τους λόγους του ήταν και μία αφορμή για να τονιστεί το έργο του τάγματος στη χανιώτικη κοινωνία κι οι καλές σχέσεις των δύο χωρών, σε μορφωτικό επίπεδο. Όπως διαβάσαμε στο Χρονικό (τ. Β, 59-60), με την ευκαιρία της επίσκεψης του Γάλλου Πρέσβη, κ. Charbonnière, τον Απρίλιο του 1960, η Σχολή οργάνωσε μια μικρή γιορτή κι ο Γυμνασιάρχης του Ελληνικού Γυμνασίου προσφωνεί σε άπταιστα γαλλικά, τον Γάλλο Πρέσβη. Στην προσφώνησή του ο κ. Μυλωνάκης αναφέρεται στην εκπαιδευτική και κοινωνική προσφορά του τάγματος στα Χανιά και τονίζει τους δεσμούς φιλίας και πολιτισμού μεταξύ Γαλλίας και Ελλάδας. Στην είσοδο οι μαθήτριες, ντυμένες επίσημα, τον υποδέχονται με σημαιάκια ελληνικά και γαλλικά.

- Στοιχεία διαπολιτισμικότητας διατυπώνονται στο Χρονικό, με την ευκαιρία μιας εκδρομής, στις 23 Μαΐου 1953, στο Αρκαδί. Ύστερα από την επίσκεψη των Αδελφών και των μαθητριών τους στη μονή και το Μουσείο Αρκαδίου, η Ηγουμένη

παρατηρώντας τα χειρόγραφα και τα πορτρέτα των αγωνιστών γράφει: *Εδώ όλο το περιβάλλον είναι διαποτισμένο από το πνεύμα της θυσίας (τ. Α, 240)*. Στην επιστροφή οι Αδελφές νοσταλγούν εικόνες γαλλικής φύσης, βλέποντας το ανοιξιάτικο τοπίο. Διαβάζουμε χαρακτηριστικά: *Κατεβαίνουμε το βουνό. Στις πλαγιές, τα ανθισμένα δέντρα, τα σκίνα και τα σπάρτα θυμίζουν κάτι από τη γαλλική άνοιξη...* (τ. Α, 240).

- Η καταξιωμένη εικόνα της Σχολής στα μάτια και άλλων φορέων, εκτός του εκπαιδευτικού τομέα, προσθέτει μία επιπλέον οπτική στην εκπαιδευτική και κοινωνική προσφορά της.

Στις 7 Μαΐου 1956, ο ναύαρχος Barjot, καταθέτει στεφάνι στο μνημείο των Γάλλων πεσόντων, στο χανιώτικο νεκροταφείο. Μετά από την τελετή, ο ναύαρχος, επισκέπτεται τη Σχολή με τη συνοδεία 11 ναυτών και καλεί τις εσωτερικές μαθήτριες και το προσωπικό σε απογευματινή δεξίωση, στη ναυαρχίδα. Όταν φθάνουν εκεί οι εσώκλειστες με τις Αδελφές, τους επιφυλάσσεται θερμή υποδοχή. Η δεξίωση γίνεται έξω. Οι καλεσμένοι είναι πολλοί και η μουσική του πλοίου δημιουργεί στις Αδελφές τη ψευδαίσθηση ότι αυτά συμβαίνουν στη Γαλλία (...) (τ. Β, 24-26).

-Οι Κυριακές είναι επίσης μία ευκαιρία κοινωνικής επαφής για το προσωπικό και τις μαθήτριες της Σχολής. Στις επικοινωνίες αυτές συνυπάρχουν οι δύο γλώσσες αλλά όχι μόνο αυτές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρόσκληση στο σπίτι της οικοτρόφης Σημανδηράκη το 1952, όπου το γαλλικό στοιχείο στην κουλτούρα και τη μόρφωση των γονέων είναι έντονο, ενώ συγχρόνως πληροφορούμαστε ότι και η μητέρα της μαθήτριας ήταν παλιά οικοτρόφος στη Χαλέπα: *« Ο κ. Σημανδηράκης είναι ο γιατρός του χωριού (...). Στο ισόγειο είναι η κλινική του κι ένα πλήρες φαρμακείο. Τα περισσότερα φάρμακα είναι γαλλικής προέλευσης (...). Η γυναίκα του, μια παλιά οικοτρόφος του σχολείου μας, περιμένει στο πλατύσκαλο. Η υποδοχή είναι αληθινά εγκάρδια. Μας οδηγούν σε ένα χαριτωμένο σαλόνι γεμάτο αναμνήσεις από τη Γαλλία. Ο πρωτότοκος γιος του σπουδάζει στη Σορβόνη. Ο γιατρός αγαπά πολύ τη Γαλλία και μας διηγείται όσα είδε εκεί με μια απλότητα γεμάτη ενθουσιασμό (...)*» (τ. Α, 232-233).

-Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που καλλιεργούσαν οι Ηγούμενες της Χαλέπας και καταδεικνύει τον τρόπο σκέψης τους στα θρησκευτικά ζητήματα, ήταν η δημιουργία ενός φιλικού κλίματος, με τους ορθόδοξους κληρικούς της Κρήτης. Για τον λόγο αυτό τη δεκαετία 1950-1960, οι Ηγούμενες επισκέπτονταν μαζί με τις Αδελφές και κάποιους καθολικούς ιερείς, ορθόδοξα γυναικεία μοναστήρια στις Κορακίες, στην

Αγία Τριάδα, ή το μοναστήρι της Χρυσοκαλίτισσας. Όπως διαπιστώνουμε από το Χρονικό οι ορθόδοξες μοναχές τους επεφύλασσαν κάθε φορά, μια ιδιαίτερα εγκάρδια υποδοχή (Χρονικό, τ. Α, 204, τ. Β, 42-43, 66).

-Στα πλαίσια του φιλανθρωπικού τους έργου, οι Αδελφές επισκέπτονταν και βοηθούσαν οικογένειες και ανθρώπους σε ανάγκη. Διαπολιτισμικής μορφής μπορεί να θεωρηθεί και η επίσκεψη Γαλλίδων Αδελφών σε Γάλλο τραυματία, αλλά σε κρητικό έδαφος. Ανήμερα τα Χριστούγεννα του 1963, οι Αδελφές επισκέπτονται ένα νεαρό Γάλλο ναυτικό. Έχει τραυματιστεί και νοσηλεύεται στην κλινική Γεωργιαδάκη. Κατάγεται από την γαλλική πόλη Rennes και νοιώθει μεγάλη χαρά επειδή συναντά μοναχές από τη Βρετάνη.

-Σημαντικές όμως και αρκετά ασυνήθιστες προσκλήσεις για τα δεδομένα της εποχής δέχονταν οι Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ και από τον Μητροπολίτη Κισσάμου και Σελίνου Ειρηναίο, ενώ και οι ίδιες τον επισκέπτονταν, με δική τους πρωτοβουλία.

Το Μάρτιο του 1966, η Γενική Ηγουμένη, συνοδευόμενη από την Επαρχιακή Ηγουμένη, επισκέπτονται τη Σχολή. Οι Αδελφές, για να τις ευχαριστήσουν, οργανώνουν μια σύντομη γιορτή στη Χαλέπα και έναν περίπατο στο Καστέλι, όπου ο Μητροπολίτης Ειρηναίος, παρά τις πολλαπλές του ασχολίες, δέχεται τις Αδελφές με τη συνηθισμένη του εγκαρδιότητα. Προτού φύγουν, η Γενική Ηγουμένη φορά τιμητικά το ένδυμα των Ορθόδοξων μοναχών και φωτογραφίζονται όλες μαζί (...) (τ. Β, 97).

Στις 18 Ιανουαρίου 1969, οι Αδελφές καλούνται από τον Ειρηναίο Γαλανάκη να συμμετάσχουν και πάλι, σε εκδήλωση στη Γωνιά. Πρόκειται, όπως και το 1963, για μια τελετή οικουμενικού περιεχομένου, μεγάλου ενδιαφέροντος, με αντιπροσώπους όλων των χριστιανικών δογμάτων. Οι Αδελφές αποδέχονται με χαρά την πρόσκληση.

Προσκλήσεις για εκδηλώσεις θρησκευτικού περιεχομένου λαμβάνουν και αποδέχονται οι Αδελφές από τον Ειρηναίο, τον Ιανουάριο και το Μάιο του 1971, τον Ιανουάριο του 1972 και τον Οκτώβριο του 1979 με το πρώτο συνέδριο των ευρωπαϊκών εκκλησιών που διοργανώνεται σε ορθόδοξο έδαφος (τ. Β, 106).

Εξάλλου και ο Ειρηναίος ενισχύει και υποστηρίζει θρησκευτικές εκδηλώσεις από προσωπικότητες και διακεκριμένους θεολόγους της καθολικής εκκλησίας (όπως τις περιπτώσεις του ιερέα Lubac ή του Καρδινάλιου Villebrand) (τ. Β, 107).

Το 1971 ο Μητροπολίτης Κισσάμου και Σελίνου απευθύνει μία ακόμα πρόσκληση στην κοινότητα της Χαλέπας, με σκοπό την οικουμενική συνάντηση του Ιανουαρίου, στην οποία οι Αδελφές αδυνατούν να παρευρεθούν. Ακολουθεί μια δεύτερη πρόσκληση, την Κυριακή της Ορθοδοξίας. Οι Αδελφές δε θέλουν και πάλι να

αρνηθούν, αν και το ζήτημα της εορτής δεν είχε καμία σύνδεση με τον οικουμενισμό και έτσι αποδέχονται τη πρόσκληση και συμμετέχουν στην εκδήλωση (τ. Β, 113).

Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο αυτών των εκδηλώσεων όλα αυτά τα χρόνια και τη συμμετοχή των Αδελφών και του Ειρηναίου, θα πρέπει και πάλι να υπογραμμιστεί ότι και από τις δύο πλευρές υπήρχε διάθεση προσέγγισης.

Ένα συμβάν επίσης διπολιτισμικού ενδιαφέροντος πληροφορούμαστε στα τελευταία χρόνια λειτουργίας της Σχολής:

-Τον Αύγουστο του 1981, προτού κλείσει το ίδρυμα οριστικά, τελείται ένας καθολικός γάμος στο ανακαινισμένο παρεκκλήσι της κοινότητας, με μία πρώην μαθήτρια της Σχολής κι έναν νεαρό Γάλλο, που η κοπέλα γνώρισε κατά τη διάρκεια των σπουδών της στην Ελβετία. Αποφάσισαν να παντρευτούν στο παρεκκλήσι του εκπαιδευτηρίου κι ο νεαρός άντρας έφερε μαζί του συγγενείς και φίλους από τη Γαλλία (τ. Β, 149-151).

-Με την ανακοίνωση πώλησης της Σχολής στις 5 Μαρτίου του 1983, το θλιβερό νέο γίνεται γρήγορα γνωστό στην τοπική κοινωνία προκαλώντας αντιδράσεις και γραπτές διαμαρτυρίες σε υπηρεσίες και αρμόδια όργανα, χωρίς αποτέλεσμα.

Από το Χρονικό ξεχωρίζει η αντίδραση του γιατρού Γεωργάκη, υψηλού στελέχους στο Προξενείο της Γαλλίας, όταν ενημερώθηκε για το ζήτημα αυτό. Σχολιάζοντας την απομάκρυνση του τάγματος από το νησί, ο γιατρός δε διστάζει να εκφράσει μία προσωπική κρίση για το μέλλον του καθολικισμού στην Κρήτη, που φαίνεται πως επαληθεύτηκε. Η σκέψη αυτή αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον γιατί διατυπώνεται από έναν Έλληνα, ορθόδοξου δόγματος. Απευθυνόμενος στην Επαρχιακή Ηγουμένη, είπε χαρακτηριστικά: (...) «Απομακρύνοντας τις καθολικές Αδελφές από τα Χανιά, να ξέρετε ότι ο καθολικισμός έχει τελειώσει εδώ, γιατί εκείνες τον στηρίζουν. Είμαι Ορθόδοξος, αλλά νοιώθω πικραμένος, βλέποντας την καθολική εκκλησία να αποδυναμώνεται, με την αναχώρηση των Αδελφών» (τ. Β, 167).

Ωστόσο, όπως ήδη σημειώθηκε, τα πολιτισμικά, γλωσσικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά της παρεχόμενης εκπαίδευσης στη Σχολή, όπως και οι κοινωνικο – πολιτισμικές σχέσεις του ιδρύματος με το ευρύτερο περιβάλλον, αποκαλύπτονται και από την αλληλογραφία της εκάστοτε Ηγουμένης, με προσωπικότητες της εποχής και τους αρμόδιους φορείς του γαλλικού κράτους (Πρέσβη, Πρόξενο). Από το ογκώδες αρχειακό υλικό, αναφέρουμε ενδεικτικά τα εξής:

β) Αρχείο Αλληλογραφίας

-Στις 6 Οκτωβρίου 1900 (Registre des correspondances, σελ. 22-23), η Ηγουμένη λαμβάνει ένα ευχαριστήριο γράμμα από τον γιατρό Barthélémy του Πολεμικού Ναυτικού. Ο γιατρός Barthélémy, που βρισκόταν πλέον στη Γαλλία, είχε τιμηθεί με διακριτικά και βραβείο ιππότη, εκείνη την εποχή, από τον Πάπα, για την προσφορά του στον πληθυσμό της Κρήτης, όταν υπηρετούσε στο νησί, λίγο καιρό πριν. Η Ηγουμένη πληροφορήθηκε πρώτη το γεγονός και τον συνεχάρη με επιστολή της. Στην επιστολή εκείνη απαντάει με το γράμμα του ο γιατρός Barthélémy, εκφράζοντας το σεβασμό και την εκτίμησή του στο πρόσωπο της Υπεύθυνης.

-Τον Ιούνιο του 1913 (18/6 Registre des correspondances, σελ. 42) η Διευθύντρια του ιδρύματος, ευχαριστεί τον Γενικό Πρόξενο, επειδή κατόπιν δικής του μεσολάβησης (15 Ιουνίου, Registre des correspondances, σελ. 39) το γαλλικό κράτος της απένειμε τιμητική διάκριση. *Μία πολύτιμη ενθάρρυνση της κυβέρνησης, όπως αναφέρει η Ηγουμένη, γι' αυτούς που περνούν τη ζωή τους μοχθώντας, έτσι ώστε κι άλλοι να αγαπήσουν τη Γαλλία μας.* Η δράση της Υπεύθυνης στα Χανιά επαινείται και από τον Γενικό Πρόξενο, ο οποίος στην επιστολή του, αναφέρει χαρακτηριστικά: *Θα είχα μια ιδιαίτερη ικανοποίηση να σας εκφράσω τη μεγάλη εκτίμηση που μου εμπνέει η ζωή σας (...) και να σας ευχαριστήσω και πάλι για τις τόσο ποικίλες υπηρεσίες που δεν παύσατε να προσφέρετε στη Γαλλία, από την άφιξή σας στην Κρήτη.*

-Με επιστολή της προς τον Γάλλο Πρέσβη στις 21 Σεπτεμβρίου 1947 (Registre des correspondances, σελ. 61-62), η Ηγουμένη τον ευχαριστεί για την επιχορήγηση που εγκρίθηκε προ του πολέμου και αυτό το δώρο μας επέτρεψε να ακτινοβολούμε περισσότερο στο πεδίο δράσης μας (...). *Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, όπως αναφέρεται στο κείμενο, καλούμεθα να διαδώσουμε τη γλώσσα μας, όχι μόνο στα Χανιά και τα προάστιά της, αλλά στο Ρέθυμνο, τη Σητεία, το Ηράκλειο και σε όλες τις επαρχίες του νησιού.*

Στην ίδια επιστολή η Ηγουμένη τονίζει την ανάγκη νέας οικονομικής ενίσχυσης από τη γαλλική κυβέρνηση, ειδικά από τώρα (1947) και στο εξής, επειδή ένας ακόμη στόχος του εκπαιδευτηρίου, για κάθε έτος, θα είναι η απόκτηση μίας καινούργιας γυμνασιακής τάξης, μέχρι την ολοκλήρωση ενός πλήρους Ελληνικού Γυμνασίου. Όπως διαβάζουμε στο κείμενο: *Μακάρι με τη βοήθεια της Γαλλίας να πραγματοποιήσουμε αυτό το σχέδιο και να δούμε να ανθίζει το ίδρυμά μας στη Χαλέπα, προς μεγάλη ικανοποίηση όλων των Κρητών. Όμως για να γνωρίσει ακόμα μεγαλύτερη ακτινοβολία το ίδρυμά μας θα πρέπει η γαλλική γλώσσα να βαδίζει παράλληλα με την ελληνική.*

-Από το *Registre des correspondances*, (σελ. 100-101), έχουμε επίσης πληροφορίες για τις σχολικές γιορτές διπολιτισμικού χαρακτήρα. Έτσι, διαβάσαμε για τη διοργάνωση μιας πολύ ωραίας γιορτής, με την ευκαιρία λήξης του σχολικού έτους 1948-49. Εγκωμιαστικά σχόλια για τη γιορτή αυτή, όπως μαθαίνουμε από τις ίδιες σελίδες, δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα «Κήρυξ» των Χανίων. Σε άρθρο της εφημερίδας διαβάζουμε πως η αίθουσα τελετών ήταν στολισμένη με εμβλήματα γαλλικά και ελληνικά. Εκτός από τα ελληνικά και γαλλικά θεατρικά έργα που παίχτηκαν με μεγάλη επιτυχία, μεγάλο ενδιαφέρον είχε ο λόγος του Διευθυντή κ. Μυλωνάκη, στο τέλος της γιορτής. Όπως συνήθιζε και σε άλλους εορτασμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω, ο κ. Μυλωνάκης αναφέρθηκε στο σύστημα, στους σκοπούς λειτουργίας της Σχολής, και στη διδασκαλία ελληνικών και γαλλικών (...). Προτού λήξει η τελετή, ακούστηκε ο ελληνικός και ο γαλλικός ύμνος από τη χορωδία του Γυμνασίου, υπό τη διεύθυνση του μουσικού κ. Βλαζάκη.

-Ο εορτασμός της εκατονταετίας από την εγκατάσταση των Αδελφών στα Χανιά (1852-1952) αναφέρεται εκτός του Χρονικού, όπως είδαμε παραπάνω και στο *Registre des correspondances*, σελ. 155-162. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και πάλι στον λόγο του Στέφανου Μυλωνάκη, Διευθυντή του Ελληνικού Γυμνασίου. Ο λόγος καταγράφεται ολόκληρος. Μελετώντας το περιεχόμενο του κειμένου, διασταυρώνουμε ότι ο Γυμνασιάρχης με τα λεγόμενά του εξήρε το έργο του τάγματος (όπως είχε ήδη αναφερθεί στο Χρονικό και διαβάσαμε και παραπάνω), κάνοντας μια πλήρη ιστορική αναδρομή στα γεγονότα-σταθμούς των Αδελφών για έναν αιώνα (1852-1952) και επιμένοντας στη σημασία της λέξης «διδάσκω», σύμφωνα με την κοινότητα του Αγίου Ιωσήφ. Ο Μυλωνάκης τόνισε στην ομιλία του ότι δεν πρέπει να ληφθούν υπόψη τα δόγματα και οι θρησκευτικές διαφορές, ώστε οι παρευρισκόμενοι ανεπηρέαστα να αντιληφθούν το μέγιστο κοινωνικό όφελος και την επίδραση της αποστολής των Αδελφών στην Κρήτη.

Βασικός πυρήνας της ομιλίας του ήταν η αποδοχή και η αναγνώριση της έννοιας του καλού, ανεξαρτήτως δογματικής προέλευσης. Επίσης, αναφέρθηκε σε πρώην μαθητές της Σχολής που τώρα κατείχαν καίριες θέσεις στην Κρήτη και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, αποτέλεσμα της εκπαίδευσης που τους είχε παρασχεθεί από τη Σχολή.

Στοιχεία θρησκευτικού περιεχομένου, για την ενίσχυση της καθολικής πίστης στην Κρήτη, εμπεριέχονται στο ακόλουθο συμβάν:

-Στις 6 Νοεμβρίου 1959 (*Registre des correspondances*, σελ. 186), η Υπεύθυνη της Σχολής απευθύνει μια επιστολή στον Γεώργιο Ξενόπουλο, καθολικό Επίσκοπο Σύρας, Σαντορίνης και Διοικητή Κρήτης. Τον ενημερώνει ότι μια σπηλιά με ένα βωμό κατασκευάστηκε στον εξωτερικό χώρο του ιδρύματος.

Η Ηγουμένη υπογραμμίζει ιδιαίτερα την παρουσία των ορθόδοξων κατοίκων κατά τη διάρκεια της τελετής:

Την ημέρα ευλογίας της σπηλιάς ένας σημαντικός αριθμός των ορθόδοξων Αδελφών μας, ενώθηκαν μαζί μας για να υμνήσουν την Παναγία μας (...).

Ένα από τα τελευταία γεγονότα που θα πρέπει να επισημανθεί από την αλληλογραφία και εντυπωσιάζει ιδιαίτερα είναι η πρόταση τιμητικής διάκρισης από τη Γαλλική Πρεσβεία όχι μόνο σε Αδελφή του ιδρύματος, αλλά και στον Έλληνα Γυμνασιάρχη για τους λόγους που αναφέρονται στη συνέχεια:

-Σε επιστολή της προς τον Γραμματέα της Πρεσβείας με ημερομηνία 4 Μαΐου 1960, η Υπεύθυνη του ιδρύματος, προτείνει για τιμητική διάκριση (κατόπιν ερώτησης του Πρέσβη), την Αδελφή Bergmans, που δίδαξε με συνέπεια τη γαλλική γλώσσα για 56 χρόνια. 47 από τα χρόνια διδασκαλίας της τα πέρασε η Αδελφή στη Σχολή της Χαλέπας. Προτείνει επίσης τον Διευθυντή κ. Μυλωνάκη, ο οποίος αφοσιώθηκε στο εκπαιδευτικό έργο και διηύθυνε επαξίως το Ελληνικό Γυμνάσιο επί 14 χρόνια. Η Ηγουμένη σχολιάζει επαινετικά ότι και ως συνταξιούχος ο κ. Μυλωνάκης συνέχισε να προσφέρει στο Γυμνάσιο την πλούσια εμπειρία του (Registre des correspondances, σελ. 200).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

9. Συζήτηση των ευρημάτων

Κλείνοντας τη μελέτη, θα επιχειρήσουμε να συζητήσουμε τα σημαντικότερα ευρήματα και να καταλήξουμε σε κάποια πρώτα συμπεράσματα, σχετικά με το εκπαιδευτικό έργο και την κοινωνική προσφορά της Γαλλικής Σχολής. Η συζήτηση θα κινηθεί σε τρεις άξονες:

-Αρχικά, θα συζητηθεί ο θρησκευτικός ρόλος και η φιλανθρωπική προσφορά της Σχολής, με βάση την ανάλυση των κειμένων του Χρονικού και των υπόλοιπων εγγράφων.

-Θα διερευνηθεί το γυναικείο πρότυπο που προωθεί η Σχολή και θα συνδεθεί το πρότυπο αυτό, με τα δεδομένα της γυναικείας εκπαίδευσης του 19^{ου} αιώνα.

-Επίσης θα αναδειχθεί η δίγλωσση και η διπολιτισμική πλευρά της Σχολής μέσα από τις περιόδους ακμής της και μέσα από τα γλωσσικά, πολιτισμικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά της, όπως αυτά αναδύονται από τα κείμενα του Χρονικού, τα Ωρολόγια και τα Αναλυτικά Προγράμματα και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες της Σχολής.

9. 1 Ο θρησκευτικός και φιλανθρωπικός ρόλος του ιδρύματος

Μελετώντας την πορεία του τάγματος, διαπιστώνουμε πως η πνευματικότητα της κοινότητας των Αδελφών της Χαλέπας επικεντρώνεται στην προσευχή και στη δράση.

Στο εγχειρίδιο «La Congrégation des Soeurs de Saint Joseph de l' Apparition» (1922, 135) όπου συνοψίζονται περιληπτικά τα ουσιαστικότερα σημεία των θρησκευτικών κειμένων της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ, διαβάζουμε πως ο κύριος σκοπός του ιδρύματος³⁵² αφορά στην πνευματική τελείωση των μελών του με την πιστή τήρηση των τριών όρκων: της πενίας, της υπακοής και της αγνότητας. Όμως εξίσου σημαντικός είναι και ο δεύτερος σκοπός του ιδρύματος, ο οποίος περιλαμβάνει τις εκπαιδευτικές αποστολές και τα έργα φιλανθρωπίας. Αυτή η προσπάθεια της πνευματικής τελειοποίησης, σε συνδυασμό με τη δράση των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της

³⁵² Με τον όρο ίδρυμα, η συγγραφέας δεν εννοεί το εκπαιδευτήριο, αλλά τον τόπο κατοικίας του τάγματος.

Εμφανίσεως, διαφοροποιεί, σύμφωνα με την ιδρύτρια, το τάγμα αυτό από άλλα καθολικά τάγματα, που δεν έχουν ως ζητούμενο την ενεργό συμμετοχή των μελών τους στην κοινωνία.

Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό, μια Αδελφή του Αγίου Ιωσήφ οφείλει να έχει δύο χαρακτηριστικά:

-απλότητα συμπεριφοράς χωρίς υπεκφυγές ή περιπλοκές, στη διαρκή αναζήτηση του Θείου μέσα από τα γεγονότα και

-αφοσίωση στον σκοπό της, μέχρι θανάτου. Δηλαδή, να μην ανήκει πλέον στον εαυτό της, αλλά να θυσιάζει τη ζωή της στο καθήκον και στο Θεϊκό θέλημα (La Congrégation des Soeurs de Saint Joseph de l' Apparition 1922, 146-148).

Από το Χρονικό της Σχολής πληροφορούμαστε συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους οι μοναχές, από την αρχή της εγκατάστασης του τάγματος στην Κρήτη, καθοδηγούνταν στην καλλιέργεια αυτών των δύο χαρακτηριστικών και στη γενικότερη ανάπτυξη του εκπαιδευτικού και του θρησκευτικού τους έργου. Σημαντική στην κατεύθυνση αυτή ήταν η παρουσία των Γενικών Ηγούμενων που συμβούλευαν τις Αδελφές στις ολιγοήμερες επισκέψεις τους στη Χαλέπα ή μέσω των επιστολών τους με παραινέσεις ουσιαστικές. Παραδείγματα καθοδήγησης αυτής της μορφής εμφανίζονται σε διάφορες περιόδους και αναφέρονται ενδεικτικά στη συνέχεια. Το 1914 για παράδειγμα, η Γενική Ηγουμένη του τάγματος, Celina Le Bouffo επισκέπτεται τη Σχολή και μεταξύ άλλων ανέφερε στις Αδελφές: *Με τον εσωτερικό σας κόσμο να είστε αυστηροί. Προς τους άλλους ανθρώπους να γίνεστε Απόστολοι. Λίγα χρόνια μετά (το 1926), η Mère Paul επισκέπτεται τη Σχολή της Χαλέπας και στη διάρκεια της σύντομης παραμονής της οι Αδελφές μπόρεσαν να διαπιστώσουν μέσα από τις ενέργειές της «ως ποιο σημείο η αληθινή μοναχή μπορεί να φτάσει το πνεύμα της θυσίας και της αυταπάρνησης».*

Η τήρηση του Κανονισμού από τις μοναχές και η συνειδητοποίηση του παιδαγωγικού ρόλου ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδια. Ως προς τη θρησκευτική διαπαιδαγώγηση πίστευε ότι το καλό παράδειγμα δραστηριοποιεί τους άλλους. Επιπλέον κήρυττε τη σιωπή, την αλληλοβοήθεια και το πνεύμα θυσίας (...).

Η προσέγγιση κάθε Υπεύθυνης στη βοήθεια των Αδελφών ήταν διαφορετική.

Για παράδειγμα, η André Fournet, Γενική Βοηθός του τάγματος όταν το 1962 επισκέπτεται τη Σχολή, επιμένει περισσότερο στη σημασία του πράττειν, στους κανόνες της κοινής ζωής των μοναχών, στην αυτοπειθαρχία και στην επιβίωση σε συνθήκες φτώχειας, μόνο με τα απαραίτητα. Το 1955 είχε επίσης τονίσει με επιστολή της στις Αδελφές την αξία του παραδείγματος και της αγάπης προς τα παιδιά, στα οποία οι μοναχές θα έπρεπε να προσφέρουν το καλύτερο κομμάτι του εαυτού τους.

Έντεκα χρόνια πριν, το 1951, η Supérieure Gabrielle απευθύνοντας ένα γράμμα προς τις Αδελφές της Χαλέπας, κατόπιν επίσκεψής της στη Σχολή, προσπαθεί να τις ενδυναμώσει στο έργο τους και να τις ενθαρρύνει στη συνέχιση των προσπαθειών τους τονίζοντας την αξία της ομαδικής συνεργασίας και χρησιμοποιώντας την έκφραση: «ένα σώμα μια ψυχή» (τ. Α, 184).

Παρά τις διαφορετικές προσεγγίσεις της κάθε Ηγουμένης, η τήρηση του Κανονισμού, η αξία του παραδείγματος, της συλλογικότητας, της αυτοθυσίας, της αφοσίωσης στο εκπαιδευτικό έργο, είναι έννοιες και αξίες σταθερές.

Με το ίδιο σκεπτικό διοργανώνονταν και οι πνευματικές ασκήσεις (retraites), δηλαδή συναθροίσεις πνευματικής ανατροφοδότησης από διακεκριμένους ιερείς και ομιλητές μεγάλης θεολογικής και φιλοσοφικής κατάρτισης. Οι διδασκαλίες αυτές είχαν ως στόχο την εσωτερική βελτίωση των Αδελφών και την ψυχική τους ανάταση.

Αισθητή είναι επίσης η συχνή παρουσία του τάγματος στην καθολική κοινότητα των Χανίων, σε γάμους, βαφτίσεις και γενικότερα σε θρησκευτικές τελετουργίες των καθολικών, στην Κρήτη. Ωστόσο, η θρησκευτικότητα του ιδρύματος αντανακλάται και στη διοργάνωση ιδιαίτερα σημαντικών εκδηλώσεων θρησκευτικού ενδιαφέροντος από το τάγμα, όπως στον εορτασμό της εκατονταετηρίδας του εκπαιδευτηρίου (1952) ή στη συμπλήρωση 100 ετών από το θάνατο της ιδρύτριας Emilie de Vialar (1856-1956). Λαμπρές διοργανώσεις με προσκεκλημένους ορθόδοξους και καθολικούς και διθυραμβικά σχόλια από τον τοπικό τύπο. Ενδιαφέροντα είναι και τα έτη - αφιερώματα σε μορφές αγίων της καθολικής εκκλησίας, όπως το 1954, έτος αφιερωμένο στην Παρθένο Μαρία.

Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί πως η θρησκευτικότητα των Αδελφών εκδηλωνόταν κυρίως με την απόλυτη αφοσίωσή τους στο καθήκον. Η φράση της ιδρύτριας «Να θυσιάζεσαι για τον άλλον μέχρι θανάτου» αποτελούσε για αυτές τρόπο σκέψης και τρόπο ζωής και απέπνεε τον σεβασμό της κρητικής κοινωνίας. Ως παράδειγμα αναφέρεται η συμπεριφορά της Αδελφής Ludwine, που το 1914 είχε αναλάβει να διδάσκει στα παιδιά των Χανίων όταν το χανιώτικο οίκημα είχε γίνει παράρτημα, ενώ η Σχολή της Χαλέπας ήδη λειτουργούσε. Η Αδελφή Ludwine πηγαινοερχόταν με τα πόδια από τη Χαλέπα στα Χανιά, ανεξαρτήτως των καιρικών συνθηκών και μοιραζόταν πάντα με τα παιδιά το λιγοστό φαγητό της. Ένα άλλο πρόσωπο που αναφέρεται ως παράδειγμα αφοσίωσης στο καθήκον είναι η Αδελφή Bergmans. Πρόκειται για μια σπουδαία προσωπικότητα, μια εμπνευσμένη καθηγήτρια μεγάλης μόρφωσης που αφιέρωσε τη ζωή της στην εκπαίδευση και πρόσφερε στη Σχολή της Χαλέπας 47 χρόνια γλωσσικής διδασκαλίας.

Ένας ακόμη τομέας που δεν θα πρέπει να παραλειφθεί είναι η επικοινωνία και συμμετοχή των Αδελφών σε εκδηλώσεις του ορθόδοξου κλήρου. Ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές διαφορές μεταξύ ορθόδοξων και καθολικών, ειδικά στη δεκαετία του '50, παρατηρείται μια έντονη προσπάθεια προσέγγισης των δύο πλευρών. Αυτή η προσέγγιση γίνεται περισσότερο αισθητή όταν, τα Χριστούγεννα του 1951, οι Αδελφές, με πρωτοβουλία της Ηγουμένης Μαρίας, επισκέπτονται για πρώτη φορά ένα ορθόδοξο ελληνικό μοναστήρι στις Κορακίες, αλλά και τα επόμενα χρόνια. Οι συχνές επισκέψεις των Αδελφών σε μοναστήρια στο Κολυμπάρι, στις Κορακίες και στην Αγία Τριάδα αποδεικνύουν την ευρύτητα του πνεύματος των Υπεύθυνων του τάγματος και την προσπάθεια σύγκλισης των δύο πλευρών.

Είναι φανερό πως οι μοναχές του Αγίου Ιωσήφ αντιμετωπίζονται με σεβασμό από τον ορθόδοξο κλήρο, λόγω του φιλανθρωπικού και του εκπαιδευτικού τους έργου. Ως παράδειγμα των παραπάνω καταγράφεται στο Χρονικό το περιστατικό δύο Ορθόδοξων κληρικών, ανοιχτών αντιλήψεων, οι οποίοι επέλεξαν τη Σχολή αυτή για τη φοίτηση των παιδιών τους, λόγω της καλής φήμης του εκπαιδευτηρίου από πλευράς μεθόδου και αποτελεσμάτων, το Σεπτέμβριο του 1964. Μάλιστα ο ένας ιερέας την ημέρα εγγραφής της κόρης του στη Σχολή σχολιάζει: *«Διάλεξα για το παιδί μου το καλύτερο σχολείο (...). Το βάζω εδώ εσωτερικό, σίγουρος ότι θα πάρει μια αγωγή-θησαυρό, που σπάνια συναντάται έξω από τα ιδρύματά σας»* (τ. Β, 93).

Ένα επιπλέον τεκμήριο των καλών σχέσεων της Σχολής με την ορθόδοξη εκκλησία αποτελεί η συνεργασία με τον Αρχιμανδρίτη Ειρηναίο Γαλανάκη, καθηγητή Θρησκευτικών της Σχολής³⁵³ και μετέπειτα Μητροπολίτη Κισσάμου και Σελίνου. Η περίοδος συνεργασίας μεταξύ Σχολής και Μητροπολίτη Ειρηναίου λαμβάνει χώρα σε μια περίοδο όπου επιχειρείται μια προσέγγιση μεταξύ καθολικής και ορθόδοξης εκκλησίας, σε επίπεδο κορυφής (Πάπας Παύλος 6^{ος} - Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηνάγορας Ιεροσόλυμα, 5 Ιανουαρίου του 1964).

Η καλλιέργεια της θρησκευτικότητας των μαθητριών αποτελεί μία από τις βασικές επιδιώξεις του ιδρύματος. Το προσωπικό του Γαλλικού Τμήματος που στην πλειοψηφία του το αποτελούσαν μοναχές και η περιρέουσα ατμόσφαιρα του εκπαιδευτηρίου, σίγουρα επηρέαζαν τη θρησκευτική συμπεριφορά των μαθητριών. Από τα κείμενα του Οδηγού των Χριστιανικών Σχολείων (1836) και του Κανονισμού διοίκησης του τάγματος (1913),³⁵⁴ συγκεντρώσαμε πολλά στοιχεία, για ένα πρόγραμμα που αρχίζει με αγιασμό στα σχολεία της Αιμιλίας ντε Βιαλάρ και συνεχίζεται με προσευχές σε όλη τη διάρκεια της ημέρας, ακολουθώντας το πρότυπο

³⁵³ Δίδαξε το μάθημα των Θρησκευτικών στη Σχολή από το 1953 μέχρι το 1957.

³⁵⁴ Βλ. και κεφ. 7. 4. 2

της μοναστικής ζωής. Το ίδιο πνεύμα ακολουθεί στον Οδηγό και η μέθοδος διδασκαλίας των μαθημάτων, όπου η Κατήχηση είναι το σημαντικότερο μάθημα και για το λόγο αυτό ακόμα και για τη διδασκαλία της Ανάγνωσης, προτείνονται κείμενα καθαρά θρησκευτικού περιεχομένου. Ωστόσο δεν διαπιστώθηκε στη Χαλέπα ένα τόσο αυστηρά καθορισμένο θρησκευτικό κλίμα. Ίσως γιατί δεν έχουμε στοιχεία από τα προγράμματα διδασκαλίας, παρά από το 1937 και μετά. Πάντως γνωρίζουμε πως στη Σχολή της Χαλέπας, εκτός των εκκλησιασμών στους ορθόδοξους ναούς, τα κορίτσια ακολουθούσαν ένα σχολικό πρόγραμμα βάσει των οδηγιών του ελληνικού και του γαλλικού Υπουργείου παιδείας. Φαίνεται δηλαδή ότι σύμφωνα με την παιδαγωγική αρχή του Κανονισμού διοίκησης του τάγματος (κεφ. 2^ο σελ. 175-178) *η θρησκευτική εκπαίδευση αποτελεί τη βάση της αγωγής στη Σχολή, αλλά η προτεραιότητα της θρησκευτικής παιδείας δεν αντιμάχεται σε καμία περίπτωση την κοσμική* όπως διαπιστώσαμε από τον τρόπο λειτουργίας του εκπαιδευτηρίου.

Μία παράμετρος που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ως προς το σκεπτικό της Σχολής, είναι ότι πέραν της καλλιέργειας του θρησκευτικού αισθήματος των παιδιών, δεν υπήρξε φαινόμενο προσηλυτισμού πλην μίας μοναδικής φορές το 1919, όταν μια μαθήτριά από Ισραηλίτισσα έγινε Καθολική. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η Σχολή δεν ακολουθούσε κάποια μεθοδευμένη τακτική για να οδηγήσει τα κορίτσια στην αλλαγή θρησκεύματος. Ίσως έμμεσα να υπήρχαν σπόροι προσηλυτισμού σε θεολογικά σεμινάρια που οργανώνονταν από τις Αδελφές κατά καιρούς και απευθύνονταν στα κορίτσια, με σκοπό την επίλυση θεολογικών αποριών. Σε καμία περίπτωση πάντως δεν παρατηρήθηκε αλλαγή δόγματος από τις ορθόδοξες μαθήτρες του ιδρύματος, σε όλα τα χρόνια λειτουργίας της Σχολής.

Ένας άλλος σημαντικός τομέας που συνδέεται άμεσα με τη θρησκευτικότητα του τάγματος, αφορά στη φιλανθρωπική προσφορά του ιδρύματος. Είναι ενδιαφέρον να διευκρινιστεί ότι στο Χρονικό δεν αναφέρονται παρά ελάχιστα περιστατικά φιλανθρωπίας, κατά τη μακρά διάρκεια λειτουργίας του εκπαιδευτηρίου. Ίσως αυτό να συσχετίζεται με το γεγονός ότι η πραγματική φιλανθρωπία δεν έχει νόημα όταν συζητείται ή δημοσιοποιείται, σύμφωνα με την ευαγγελική ρήση ³⁵⁵.

Πρώτη νύξη της φιλανθρωπικής δράσης των Αδελφών με αφορμή ένα συγκεκριμένο γεγονός έχουμε το 1897, όταν αναχωρούν δύο μοναχές με προορισμό τη Σητεία (της Valentine Egu και της Clarisse D'Estelle), κατόπιν αιτήματος του ναυάρχου Barthelemy και εντολής της Ηγουμένης Anna Joseph Pocard. Ο σκοπός της αποστολής τους είναι να εργαστούν ως νοσοκόμες για την περίθαλψη των αρρώστων

³⁵⁵ Ματθαίον 6^ο κεφάλαιο εδάφ. 3: Σου δε ποιούντος ελεημοσύνην μη γνώτω η αριστερά σου τι ποιεί η δεξιά σου; (...)

στρατιωτών. Οι Αδελφές παραμένουν δύο χρόνια στη Σητεία και η αποστολή τους ολοκληρώνεται επιτυχώς.

Θυμόμαστε επίσης από το Χρονικό την ενασχόληση της Mère Colette, Ηγουμένης της Σχολής το 1926, με τα φιλανθρωπικά έργα (τ. Α, 103). Ως παράδειγμα αναφέρεται η βοήθεια που η ίδια πρόσφερε σε κατεστραμμένη οικογένεια από τη Σμύρνη, αφού δέχτηκε δωρεάν τα παιδιά στο εκπαιδευτήριο του Αγίου Ιωσήφ (τ. Α, 103). Ή την επίσκεψη των Αδελφών σε Γάλλο τραυματία στην κλινική Γεωργιλαδάκη των Χανίων, τις μέρες των Χριστουγέννων του 1963 (τ. Β, 72).

Την ίδια χρονιά (1963), οι Αδελφές επισκέπτονται και μαθήτριες της Σχολής, με οικονομικές δυσκολίες. Προσπαθούν να τις βοηθήσουν και να τις ενισχύσουν ψυχικά. Έμμεση μορφή φιλανθρωπικού έργου αποτελεί και το καθεστώς των μαθητριών οι οποίες φοιτούσαν δωρεάν στη Σχολή το 1960 (τ. Β, 88) αλλά και τα προηγούμενα χρόνια (βλ. και Πληρωμές Φροντιστηρίου 1947-49 και 1953-63).

Σημαντική αναφορά για τη φιλοσοφία των Αδελφών σχετικά με το ζήτημα της φιλανθρωπίας διαβάζουμε πρώτη φορά στο Χρονικό, το 1964 (...). Είναι η μοναδική χρονιά όπου διαβάζουμε παραινέσεις της Ηγουμένης προς τις μοναχές για τη σημασία της προσφοράς τους στους απλούς ανθρώπους και τη σχέση της κοινότητας με το χρήμα. *Πρέπει να μοιραζόμαστε και να ανακουφίζουμε τον πόνο των ταπεινών* γράφει η Υπεύθυνη του τάγματος το 1964 (τ. Β, 78-79) και τελειώνει το κείμενό της με την ελπίδα ότι οι αγαθοεργίες είναι σημαντικό να παραμείνουν η βασική προτεραιότητα στην κοινότητα της Χαλέπας και όχι τα οικονομικά ζητήματα. Για τον λόγο αυτό και αναφέρονται από την ίδια τα γεγονότα φιλανθρωπίας αυτού του έτους χωρίς λεπτομέρειες (βοήθεια σε απόρους, επισκέψεις σε αρρώστους και ηλικιωμένους, δωρεάν φοίτηση μαθητριών στη Χαλέπα), ως παραδείγματα συμπεριφορών που θα πρέπει να συνεχιστούν από τις Αδελφές με ακόμα μεγαλύτερη συχνότητα.

9. 2 Γυναικεία εκπαίδευση και γυναικείο πρότυπο της Σχολής

Η εκπαίδευση των γυναικών στα οικιακά ήταν πολύ προωθημένη στην Ευρώπη ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Η δημιουργία εκπαιδευτικής υποδομής για τις γυναίκες είχε ξεκινήσει εκείνη την εποχή στην Αγγλία, ενώ η εξέλιξη αυτή επιταχύνθηκε στις Η.Π.Α. μετά την Αμερικανική Επανάσταση. Στην αγγλοσαξονική κοινωνία η γυναίκα της μεσαίας τάξης άρχισε να διαμορφώνει τον νέο της ρόλο και να αναλαμβάνει δημόσιες θέσεις. Όλα τα παραπάνω απαιτούσαν εκπαίδευση (Π. Θαναηλάκη, 2005, 70). Την ίδια χρονική περίοδο στη Γαλλία, «η οικιακή μόρφωση» ήταν ο κύριος

στόχος της γυναικείας εκπαίδευσης η οποία παρέχεται σε οργανωμένες σχολικές μονάδες διαφορετικής μορφής, σύμφωνα με την οικονομική κατάσταση των μαθητριών. Για τον λόγο αυτό λειτουργούσαν εκπαιδευτήρια όπου φοιτούσαν γόνοι αριστοκρατικών οικογενειών, όπως στη Σχολή Sacré – Coeur, όπου οι μαθήτριες διδάσκονταν τα εργόχειρα, την οικιακή οικονομία, πιάνο, ζωγραφική και ξένες γλώσσες, αλλά και ιδρύματα όπως το d'Esouen που απευθυνόταν σε οικονομικά ασθενέστερες τάξεις κι εφοδίαζε τα κορίτσια αυτά με χρήσιμες γνώσεις για να μπορούν να αντεπεξέρχονται με άνεση στο νοικοκυριό του σπιτιού τους (Α. Μπακαλάκη - Ε. Ελεγκίτου 64-65).

Το 1833 η Αιμιλία ντε Βιαλάρ ιδρύει το πρώτο της σχολείο για κορίτσια, μέσα στο Μοναστήρι του Γκαγιάκ. Στη Γαλλία την ίδια εποχή ψηφίζεται ο νόμος Guizot που καθιερώνει τη δημόσια πρωτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά συγχρόνως επιτρέπει τη συνύπαρξη και μισθοδοσία των ιδιωτικών σχολείων, υπό την αιγίδα των καθολικών ταγμάτων (Γ. Χαρίτος, 2001, 30). Το 1880 με τη ψήφιση του νόμου Jules Ferry, συντελείται ο εκδημοκρατισμός του σχολείου και ο διαχωρισμός θρησκευτικής και πολιτικής εξουσίας. Όμως παρά τον διαχωρισμό αυτό, η επιρροή της καθολικής εκκλησίας στα εκπαιδευτικά εξακολουθεί να είναι έντονη.

Από τον «Οδηγό των χριστιανικών σχολείων» (1836), αλλά και από τον Κανονισμό διοίκησης του τάγματος (1913), αντλούμε κάποια στοιχεία για το πρότυπο της μαθήτριας που καλλιεργούσε η Σχολή. Λόγω των ραγδαίων εκπαιδευτικών αλλαγών στο γαλλικό εκπαιδευτικό σύστημα του 19^{ου} αιώνα, ο Οδηγός ίσχυσε για λίγα χρόνια και οι ίδιες οι Αδελφές δέχτηκαν τις επιρροές αυτές και αναπροσάρμοσαν πλευρές της παιδαγωγικής τους.³⁵⁶ Ωστόσο μπορεί να γίνει αναφορά σε κάποια σημαντικά σημεία. Καταρχήν, όπως πληροφορούμαστε, το σχολείο των Αδελφών ήταν ιδιωτικό, πρωτοβάθμιο και παρείχε στοιχειώδεις γνώσεις στα κορίτσια της περιοχής όπου ήταν εγκατεστημένο.

Η θρησκευτική και ηθική ανατροφή είναι η βάση της αγωγής, όπως πληροφορούμαστε από τον Κανονισμό διοίκησης του τάγματος, ο οποίος περικλείει τις βασικές αρχές της ιδρύτριας και το γενικότερο πνεύμα που διέπει το εκπαιδευτήριο του Αγίου Ιωσήφ. Ακόμα κι αν τον 20^ο αιώνα το ίδρυμα εκσυγχρονίζεται από εκπαιδευτικής πλευράς μέχρις ένα βαθμό, το βασικό πλαίσιο του εκπαιδευτηρίου διέπεται από το μοναστικό πρότυπο. Αυτή η μήυση των μαθητριών στις μοναστικές αρετές ενυπάρχει σε όλες τις σχολικές ενασχολήσεις, παρατηρείται έντονα μέσα σε όλο το πρόγραμμα του Οδηγού και κυρίως εντοπίζεται

³⁵⁶ Για το ζήτημα αυτό έχει γίνει ήδη νύξη. Βλ. και αναφορά του Χ. Χαρίτου (2001, 59) στο κεφ. 7. 4 σελ. 195 της εργασίας.

στον μεγάλο αριθμό εκκλησιασμών και προσευχών. Το εκπαιδευτήριο απευθύνεται σε όλες τις μαθήτριες και σε όσες πρεσβεύουν διαφορετικά δόγματα. Όσες είναι χριστιανές άλλου δόγματος δεν υποχρεούνται να παρακολουθούν τη διδασκαλία της Κατήχησης, ενώ οι μαθήτριες άλλων θρησκειών μπορούν, εφόσον το επιθυμούν και με την έγκριση της Ηγουμένης, να παρακολουθήσουν τις θρησκευτικές εκδηλώσεις της Σχολής.

Ξεκάθαρη είναι επίσης η γραμμή που τηρεί το ίδρυμα σχετικά με την κλίση που μπορεί να εκδηλώσει κάποια μαθήτρια για την μοναστική ζωή, όπως διαβάζουμε στο άρθρο 1 κεφ. 3 του «Κανονισμού για τη Διοίκηση και τα Έθιμα του τάγματος» (1913, 180). Οι δασκάλες πρέπει να δείξουν με τον τρόπο τους στο κορίτσι αυτό τα ανυπέρβλητα εμπόδια που θα συναντήσει από το περιβάλλον του όπου θα προσπαθήσουν να υποβαθμίσουν αυτή την τάση, λέγοντάς του πως δεν είναι φτιαγμένο για μία τέτοιου τύπου ζωή. Άρα από ότι φαίνεται το εκπαιδευτήριο αυτό δεν αποτελούσε χώρο προετοιμασίας μελλοντικών μοναχών.

Ποιο γυναικείο πρότυπο όμως προωθούσε μέσω της εκπαίδευσής της η Σχολή Καλογραιών στη Χαλέπα;

Οι μοναχές του εκπαιδευτηρίου διαπαιδαγωγούν τα κορίτσια ακολουθώντας τις αρχές της πειθαρχίας και της υπακοής. Από τα κείμενα του Κανονισμού πληροφορούμαστε την αυστηρή οργάνωση ενός σχολείου όπου οι μαθήτριες ελέγχονται για το σύνολο των πράξεών τους και οφείλουν να συμπεριφέρονται με ευπρέπεια και σεβασμό. *Η διαμόρφωση ευγενικών και τίμων χαρακτήρων (Οδηγός, 100-102)*, είναι ένα από τα ζητούμενα της διαπαιδαγώγησης των Αδελφών. Επίσης οι εκπαιδευτικοί της Σχολής καλλιεργούν την άμιλλα μεταξύ των παιδιών,³⁵⁷ με τις επιβραβεύσεις που προβλέπονται από τον Οδηγό (161) κατά την εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου και το πέρασμα των μαθητριών από το ένα επίπεδο γνώσης στο άλλο, χωρίς η παρεχόμενη εκκλησιαστική παιδεία να αντιμάχεται την κοσμική (Οδηγός 1836, 176, 177).

Ποιες ήταν όμως οι κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν την ίδια εποχή στον ελλαδικό χώρο και ποια η σχέση με την παρεχόμενη εκπαίδευση στη Σχολή και με το γενικότερο κλίμα και τις κρατούσες αντιλήψεις περί γυναικείας εκπαίδευσης;

Τον 18^ο αιώνα οι κυριότεροι παράγοντες που επιτάχυναν την πνευματική πρόοδο σε πολλές περιοχές της Ελλάδας είναι η οικονομική άνθηση του ελληνισμού, το πνευματικό κίνημα του διαφωτισμού και οι ανακατατάξεις της ελληνικής κοινωνίας, κυρίως με τη μορφοποίηση μιας ισχυρής τάξης εμπόρων. Από ατομικές πρωτοβουλίες

³⁵⁷ Βλ. επίσης και Χ. Χαρίτο 2001, σελ. 63.

πρώτα και ύστερα με τη συμβολή των κοινοτήτων ιδρύονται συνέχεια καινούργια σχολεία (...). Αποτέλεσμα του φιλεκπαιδευτικού αυτού ζήλου των Ελλήνων και των προσπαθειών που καταβάλλουν οι Φαναριώτες (...) είναι να εξελιχθούν μερικά σχολεία σε αξιόλογες εστίες προώθησης της παιδείας (Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου 1986, 20).

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η ανάγκη για πρόοδο μέσω της επιστήμης και των γραμμάτων είναι αισθητή σε όλο τον ελληνισμό. Όμως, κάτω από αυτές τις συνθήκες, δεν μπορεί να γίνει ακόμα αναφορά σε οργανωμένη γυναικεία εκπαίδευση. Την ευθύνη για τη μόρφωση των εύπορων κοριτσιών αναλαμβάνουν οι «οικοδιδάσκαλοι». Βέβαια, προσπάθειες ίδρυσης σχολείων θηλέων με ιδιωτικές πρωτοβουλίες, παρατηρούνται στην Ελλάδα από τα χρόνια του αγώνα, όπως ο «Παρθενώνας» στην Αθήνα, της Φιλομούσου Εταιρείας, το 1825, ή το Σχολείο Θηλέων στο Ναύπλιο, από την Φιλανθρωπική Εταιρεία το 1826. Υπήρχαν επίσης τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία όπου φοιτούσαν αγόρια και κορίτσια (Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου 1986, 41-42). Ωστόσο, γενικότερα, η θέση της κοινωνίας απέναντι στην εκπαίδευση της γυναίκας αυτή την εποχή, είναι αρκετά επιφυλακτική. Αυτό γίνεται αντιληπτό αν συμβουλευτούμε στοιχεία τα οποία παραθέτει η Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου (46-48) σχετικά με τη συνολική εικόνα των σχολείων, όπως είναι διαμορφωμένη το 1829, στην ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα. Αν και δεν υπάρχει παρά ένα μέρος από τα ελληνικά αλληλοδιδασκτικά σχολεία της εποχής, σε σύνολο 641 μαθητών στην ηπειρωτική Ελλάδα οι μαθήτριες είναι 61 (11,6%), ενώ στα νησιά στους 1281 μαθητές, τα κορίτσια είναι 288 (22,5%). Όπως είναι φανερό και από τα παραπάνω ποσοστά, η θέση της γυναίκας είναι βελτιωμένη ιδιαίτερα στα νησιά του Αιγαίου και στις Κυκλάδες λόγω των δυτικών επιδράσεων, της ανάπτυξης των συγκοινωνιών και του εμπορίου (Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου 1986, 23). Στην Κρήτη, στα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας (1899 μέχρι το 1913), καταβάλλονται αξιόλογες προσπάθειες στον εκπαιδευτικό τομέα, ιδιαίτερα στην οργάνωση και την καθιέρωση της Στοιχειώδους και Μέσης Εκπαίδευσης (Α. Χουρδάκης, 2002, 262), όπως και στην εκπαίδευση των κοριτσιών. Από το 1899 με βάση το ν. 82 διάταγμα, ιδρύονται τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία. Ωστόσο ο νόμος αυτός όπως και ο επόμενος (ν. 391) του 1901 μειονεκτούσε, αφού στα ιδρύματα αυτά, όπως και στα Γυμνάσια, η υποχρεωτική καταβολή διδάκτρων απέκλειε από το σχολείο τα παιδιά των αγροτών, διότι δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν οικονομικά σε αυτές τις υποχρεώσεις (Α. Χουρδάκης, 2002, 119).

Ανεξαρτήτως των παραπάνω, η ανεπαρκής προσφορά δημόσιας εκπαίδευσης, ειδικά στα κορίτσια, και η μακρόχρονη επικοινωνία με τους δυτικούς στα νησιά του

Αιγαίου, είχε ως αποτέλεσμα την επιρροή ευρωπαϊκών προτύπων και την ίδρυση ιδιωτικών σχολείων θηλέων από τα καθολικά τάγματα.³⁵⁸

Το μάθημα των εργόχειρων εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο σχολείο της Σύρου επί διευθύνσεως Κορκ, το 1829. Η σύσταση ειδικού σχολείου θηλέων θεωρούνταν απαραίτητη και σε αυτό οι μαθήτριες «έπρεπε να διδάσκονται όχι μόνο τα γράμματα, αλλά και διάφορα εργόχειρα, τα οποία απαιτείται εκάστοτε κόρη να μάθη» (Π. Θαναηλάκη, 2005, 234). Διαβάζοντας βιβλία Οικιακής Οικονομίας του 1892, όπως αυτό της Α. Πρεβεζιώτου, πληροφορούμαστε πως η προετοιμασία της οικοδέσποινας πρέπει να αρχίζει σε μικρή ηλικία κι απαραίτητα εφόδια για το έργο της είναι η σωματική υγεία, η διανοητική ανάπτυξη και η ηθική μόρφωση (Α. Μπακαλάκη - Ε. Ελεγμίτου 1987, 112-113, 128-129 133-134).

Στα εγχειρίδια αυτού του είδους, παρά το ότι τονίζονταν η διαφορετική φύση των κλίσεων του κάθε φύλου, οι γυναίκες ενθαρρύνονταν να (...) αποδίδουν στις οικιακές ασχολίες τους την ίδια σημασία που είχαν για τους άνδρες, οι δραστηριότητές τους στους δημόσιους χώρους. Έτσι οι έννοιες της αποδοτικότητας, του καταμερισμού της εργασίας ή της οργάνωσης του χρόνου μεταφέρονταν στα κεντήματα των γυναικών ή στις σελίδες των λευκωμάτων, μέσα από ρητά όπως «εκτέλει τας εργασίας σου ανά μίαν» ή «καταμέριζε τα έργα σου». Αυτοί οι κώδικες επαναλαμβάνονταν από τις γυναίκες στο σπίτι, για να προετοιμάσουν τα μέλη της οικογένειας στις απαιτήσεις και τους κανόνες της δημόσιας ζωής. Η καλή μητέρα και σύζυγος ήταν εκείνη που μούσε τα παιδιά της στην τάξη, την πειθαρχία και την εργατικότητα, αρχές που δεν εξαλείφονται ποτέ από το πνεύμα του πολίτη (Ε. Βαρίκα, 1987, 123, 124). Την ίδια εποχή, η Σχολή της Χαλέπας ακολουθούσε αυτό το πνεύμα, σε πιο θρησκευτικά πλαίσια. Ως παράδειγμα αναφέρεται το λεύκωμα της Αικατερίνης Φλάσκα, μαθήτριας της Σχολής το 1917 (Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη, 2004, 86), όπου βρίσκουμε έννοιες ανάλογου περιεχομένου, που η ίδια έχει καταγράψει χωρίς άλλα σχόλια: υπομονή, σιωπή, τάξις, αποφασιστικότητα, ταπεινοφροσύνη, λιτότητα, εργατικότητα, ειλικρίνεια, εγκράτεια, ψυχραιμία, καθαριότητα, αγιότητα. Όπως γνωρίζουμε, εκτός της «ηθικής κατάρτισης» των κοριτσιών στη Χαλέπα, απαραίτητη προϋπόθεση της εκπαίδευσής τους αποτελούσε η γνώση για τα καθήκοντα του οίκου. Αυτή τη γνώση για την οργάνωση και το νοικοκυριό του σπιτιού οι μαθήτριες την αποκτούσαν μέσα από τα μαθήματα της Οικιακής Οικονομίας, ενώ παράλληλα διδάσκονταν κώδικες συμπεριφοράς ανάλογους με τους προαναφερθέντες της Ε. Βαρίκα: η πειθαρχία, η πιστή τήρηση του σχολικού προγράμματος, η καθαριότητα, ο σεβασμός προς τους

³⁵⁸ Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η πρώτη σχολική μονάδα θηλέων ιδρύθηκε στη Νάξο το 1670, από το τάγμα Ουρσουλίνων μοναχών (κεφ. 4, σελ. 165).

καθηγητές, η σεμνότητα και η ευπρέπεια, είναι μερικά από τα πιο βασικά σημεία των άρθρων του Οδηγού των χριστιανικών σχολείων του Αγίου Ιωσήφ της Εμφάνισης. Στη Χαλέπα δεν έχουμε συγκεκριμένα στοιχεία για τη διδασκαλία του μαθήματος της Οικιακής Οικονομίας τον 19^ο αιώνα, αφού βρίσκουμε τα πρώτα εβδομαδιαία προγράμματα της Σχολής μετά το 1930. Ωστόσο, στον Οδηγό (1836, 4) πληροφορούμαστε μεταξύ των 10 μαθημάτων του προγράμματος σπουδών, **το Εργόχειρο και τις Διακοσμητικές Τέχνες**, (δηλαδή τη Μουσική και τη Ζωγραφική), χωρίς να γνωρίζουμε το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας τους από το συγκεκριμένο εγχειρίδιο. Διευκρινίζεται όμως πως για τα δύο τελευταία μπορούν να προσλαμβάνονται ξένοι δάσκαλοι υπό την καθοδήγηση των Αδελφών, εφόσον το επιθυμούν οι γονείς των μαθητριών, με σκοπό να διδάσκουν τα μαθήματα αυτά υπό μορφήν ιδιαίτερου μαθήματος. Από το 1867, η ανάθεση διδασκαλίας εργοχείρων σε ξένες δασκάλες είχε γίνει πλέον καθεστώς στην Αθήνα.³⁵⁹ Σύμφωνα με το Χρονικό γνωρίζουμε ότι στη Χαλέπα οι Αδελφές Ludwine (1873-1954) και Jeanne Scerri (1902-1966)³⁶⁰ ήταν καθηγήτριες της Οικιακής Οικονομίας. Πρόκειται για δύο δασκάλες διπλωματούχους από Σχολή της Γαλλίας, που δίδασκαν εργόχειρο, πλέξιμο και ράψιμο αλλά οι γνώσεις τους δεν περιορίζονταν σε αυτόν τον τομέα. Από την Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη (2004, 276) μαθαίνουμε πως η Jeanne Scerri δίδασκε στα κορίτσια εκτός από τα παραπάνω καλούς τρόπους, όπως επίσης βασικές αρχές σε θέματα υγείας και πρόληψης. Η σημαντική θέση των μαθημάτων αυτών προκύπτει επίσης από μετέπειτα Κανονισμό του εκπαιδευτηρίου (1902), αφού πληροφορούμαστε πως εκτός της διδασκαλίας των γλωσσών (γαλλικών, ιταλικών κι ελληνικών), διδασκόμενα μαθήματα ήταν η Μουσική και τα Οικοκυρικά.

Από τα υπάρχοντα στοιχεία πιστεύουμε πως στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο σκοπός λειτουργίας της Χαλέπας συμπίπτει με τον κύριο σκοπό της γυναικείας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, όπως τον πληροφορούμαστε από τις Α. Μπακαλάκη - Ε. Ελεγκίτου (1987, 28, 33): να προετοιμάσει δηλαδή τα κορίτσια για τα μελλοντικά τους καθήκοντα (...). Ακόμα πιο πλήρης φαίνεται η διατύπωση της Α. Σερουίου, εκδότριας του περιοδικού «Οικογένεια», της εποχής. Σύμφωνα με την ίδια, ο κύριος σκοπός της γυναικείας εκπαίδευσης ήταν να καλλιεργήσει γνώσεις και αρετές που άρμοζαν στην αποστολή της Ελληνίδας μητέρας, συζύγου και οικοδέσποινας (...). (Α.

³⁵⁹ Από το 1867 η Ειρήνη Μαυροκορδάτου άρχισε να χρηματοδοτεί Ελβετίδα δασκάλα της ραπτικής στο Αρσάκειο ενώ στο Παρθεναγωγείο που ιδρύθηκε από τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία στην Κέρκυρα, τα εργόχειρα μαζί με τα γαλλικά και την ιχνογραφία, ανατέθηκαν επίσης σε Ελβετίδα ((Α. Μπακαλάκη - Ε. Ελεγκίτου 57-58).

³⁶⁰ Οι δύο Αδελφές ήταν και πτυχιούχοι της ιταλικής φιλολογίας και δίδασκαν ιταλικά. Για τη Jeanne Scerri δε γνωρίζουμε την ημερομηνία του θανάτου της. Έμεινε στα Χανιά μέχρι το 1966.

Μπακαλάκη - Ε. Ελεγκίτου 1987, 40). Για τους λόγους αυτούς στα Δημοτικά της Ελλάδας, τα κορίτσια διδάσκονταν απαραίτητα τα χειροτεχνήματα. Στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο διάφορα μαθήματα πραγματεύονταν τις επιμέρους όψεις του γυναικείου προορισμού, ενώ και τα ακαδημαϊκά μαθήματα προσαρμόζονταν συχνά στις απαιτήσεις του. Οι όροι χειροτεχνήματα ή εργόχειρα ήταν συνώνυμες με τις «γυναικείες τέχνες» της ραπτικής, του κεντήματος και του πλεξίματος, όπως και είδη χειροτεχνίας-κατασκευές, που οι μαθήτριες άρχιζαν στο Δημοτικό και συνέχιζαν στο Παρθεναγωγείο, αφού η άσκηση στα έργα χειρός και η διδασκαλία των εργοχείρων ήταν βασικό στοιχείο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών κι αναγνωριζόταν από όλους ως αναγκαία (Α. Μπακαλάκη - Ε. Ελεγκίτου 1987, 30, 38, 65).

Όμως η προσπάθεια να προετοιμαστούν οι γυναίκες για «χρήσιμα έργα», επηρεάστηκε από τα ευρωπαϊκά πρότυπα ιδιαίτερα και μάλιστα σε ό,τι αφορούσε την οριοθέτηση του προγράμματος σπουδών. Αφού τόσο το περιεχόμενο των μαθημάτων, όσο και η θέση που έπρεπε να καταλαμβάνουν στην εκπαίδευση των κοριτσιών τα συγκεκριμένα μαθησιακά αντικείμενα αποτελούσαν σημεία αναζήτησης και τριβής για όσους ασχολούνταν με τον σχεδιασμό της εκπαιδευτικής πολιτικής αυτών των ιδρυμάτων. Η ιδιαίτερη θέση που καταλάμβαναν αυτά τα συγκεκριμένα μαθήματα στη Σχολή της Χαλέπας γίνεται αντιληπτή μέσω των αναλυτικών προγραμμάτων της, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Μελετώντας το πρώτο εβδομαδιαίο πρόγραμμα Ελληνικής και Γαλλικής Γλώσσας όλων των τάξεων της Σχολής του 1937 (Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων, 77), διαπιστώνουμε ότι η διδασκαλία Εργόχειρου σε όλες τις τάξεις φτάνει τις 10 ώρες συνολικά. Ωστόσο την κεντρική θέση των Οικοκυρικών στο πρόγραμμα και στην όλη φιλοσοφία της Σχολής αντιλαμβανόμαστε καλύτερα τον επόμενο χρόνο (1938), όταν η Διευθύντρια της Χαλέπας ζητεί και επιτυγχάνει από το Υπουργείο τον περιορισμό του συνόλου των ωρών στα ελληνικά, για την εξασφάλιση της διδασκαλίας μεγαλύτερου αριθμού μαθημάτων Γαλλικών και Οικοκυρικής, επειδή όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο σκοπός φοίτησης των μαθητριών στη Χαλέπα είναι η εκμάθηση της γαλλικής και η μόρφωσις αυτών εις τα της οικοκυρικής (Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων 128-130).

Το 1950 αρχίζει να λειτουργεί στη Χαλέπα το Ελληνικό Ιδιωτικό Οκτατάξιο Γυμνάσιο θηλέων. Αν και το Ελληνικό Γυμνάσιο ακολουθεί το πρόγραμμα του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας, όπως προβλέπει η νομοθεσία, το μάθημα των Οικοκυρικών εξακολουθεί να κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στο πρόγραμμα των μαθητριών. Από πρακτικό του 1960 (7-3-1960, Πράξη 12^η, σελ. 59)

πληροφορούμαστε ότι ο Διευθυντής ζητεί την έγκριση του υπουργείου για τη διδασκαλία των Οικοκυρικών από τις Γαλλίδες εκπαιδευτικούς. Αυτό γνωρίζουμε ότι συνέβη αφού τα ονόματα των Αδελφών – εκπαιδευτικών διασταυρώθηκαν από το αρχαιακό υλικό και τις συνεντεύξεις των μαθητριών. Θεωρούμε πως με αυτόν τον τρόπο η Σχολή συνέχισε να καλλιεργεί το πρότυπο της «σωστής μητέρας – συζύγου», προσφέροντας παράλληλα και τις απαιτούμενες γνώσεις των υπολοίπων μαθημάτων, αφού τα κοινωνικά δεδομένα είχαν αρχίσει να αλλάζουν.

Οι Α. Μπακαλάκη - Ε. Ελεγκίτου (1987, 56) αναφέρουν πως τα μαθήματα της Οικοκυρικής ασκούσαν μια γοητεία στους γονείς τον 19^ο αιώνα. Όμως αν κρίνουμε από την ιδιαίτερη προβολή τους στις διαφημίσεις των παρθεναγωγείων, αυτή η έλξη συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια. Το 1962, από ανακοίνωση της Σχολής πληροφορούμαστε πως στη Χαλέπα λειτουργεί εκτός των υπόλοιπων τμημάτων και τμήμα Οικοκυρικής, για την εκτέλεση χειροτεχνικών εργασιών, δηλαδή κοπτικής, ραπτικής και κεντήματος, μόνο από Αδελφές, με την απαραίτητη επαγγελματική κατάρτιση. Άρα οι Αδελφές διαφήμιζαν και στα πρόσφατα χρόνια το τμήμα Οικοκυρικής στους γονείς και συνέχιζαν να διαμορφώνουν την εικόνα της μελλοντικής μητέρας-συζύγου στις μαθήτριάς τους.

Τα αποτελέσματα από τη διδασκαλία των Οικοκυρικών παρουσιάζονταν στις αποχαιρετιστήριες σχολικές γιορτές της Χαλέπας, με τη διοργάνωση εκθέσεων χειροτεχνίας. Αυτές οι εκθέσεις ικανοποιούσαν τους γονείς και ήταν μια ευκαιρία να παρουσιαστεί ενώπιον όλων, η δουλειά των μαθητριών. Το σχόλιο της συγγραφέως στο Χρονικό το 1951, είναι ενδεικτικό για τους εκπαιδευτικούς στόχους των Αδελφών: *«Είναι μια ευχαρίστηση να βλέπει κανείς τα εργόχειρα. Αυτό αποδεικνύει ότι στην πνευματική εργασία το σχολείο ξέρει να συνδέει και την πρακτική πλευρά, αυτή που θα είναι πάντα το προνόμιο κάθε γυναίκας...»* (τ. Α, 188). Η έννοια της πρακτικής πλευράς, περικλείει όλες εκείνες τις δεξιότητες που οφείλει να αποκτήσει μια κοπέλα για να γίνει άξια μητέρα και καλή σύζυγος.

Όπως διαπιστώσαμε από το αρχαιακό υλικό, το τμήμα της Οικοκυρικής συνέχισε να λειτουργεί όπως επίσης συνεχίστηκαν και οι εκθέσεις χειροτεχνίας μέχρι το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου το 1966.

Ως προς την εκπαίδευση των μαθητριών στη Γαλλική Σχολή του Βόλου, ο Χαρίτος (2001, 11) αναφέρει πως η διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας, της μουσικής και της οικοτεχνίας, υπήρξε συνεχής απαίτηση για τα κορίτσια των αστών της πόλης. Όμως θεωρούμε πως στην περίπτωση της Χαλέπας αν και οικοδομήθηκε γύρω από το πρότυπο αυτό της καλής συζύγου μητέρας κόρης και οικοδέσποινας μια ολόκληρη κουλτούρα, η αντίληψη αυτή δεν περιορίστηκε μόνο στην αστική τάξη. Αντιθέτως το

οικιακό ιδεώδες απευθύνθηκε σε όλες τις κοινωνικές τάξεις, σε όλες τις γυναίκες. Όπως διαπιστώθηκε στην παρούσα εργασία, το Παρθεναγωγείο της Χαλέπας δεν ήταν ένα σχολείο προορισμένο αποκλειστικά για τις πιο εύρωστες κοινωνικές τάξεις. Με βάση τα επαγγέλματα των γονέων, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως Σχολή μαθητριών κυρίως μεσοαστικής προέλευσης, χωρίς να αποκλείονται σε μικρότερο βαθμό, τα παιδιά των πιο εύπορων κοινωνικών τάξεων αλλά και των φτωχότερων οικογενειών. Αυτή η άποψη υποστηρίζεται και από τη συνέντευξη της μαθήτριας Μ. Μ, ενώ η Α. Σ η οποία υπήρξε εσώκλειστη, διαφοροποιείται λίγο από τα παραπάνω, λέγοντας πως *οι μαθήτριες της Σχολής θα έπρεπε να διαθέτουν μια οικονομική επιφάνεια.*

Με την αλλαγή των κοινωνικών δεδομένων από το 1960 και μετά, η διδασκαλία των κοριτσιών στα ελληνικά σχολεία Μέσης εκπαίδευσης, αρχίζει να συνδέεται και με την αναγκαιότητα της μισθωτής εργασίας. Οι στόχοι της γυναικείας εκπαίδευσης διευρύνονται και δεν οδηγούν αποκλειστικά στην προετοιμασία συζύγου, μητέρας και οικοδέσποινας η οποία εξακολουθεί να επικρατεί ως πρότυπο, στο εκπαιδευτήριο της Χαλέπας. Τα κορίτσια έχουν πλέον δικαίωμα να εισαχθούν στο Γυμνάσιο και να αποκτήσουν άλλες επαγγελματικές επιλογές. Έτσι, η εκπαίδευση και γενικότερα η μάθηση, θα αποτελέσει για τις γυναίκες προνομιακό μέσο που θα χρησιμοποιήσουν τόσο για να αποδείξουν την κοινωνική τους ωφέλεια όσο και για να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση (...) και να βγουν από την απομόνωση (Ε. Βαρίκα, 1987, 144).

Αυτό το σημείο που αφορά στην αξία της γνώσης τονίζεται ιδιαίτερα στη συνέντευξη της Μ. Μ η οποία συνειδητοποίησε αργότερα στη ζωή της *σε συζητήσεις και κοινωνικές συναναστροφές, τα πνευματικά κέρδη που είχε αποκομίσει ως μαθήτρια.* Και η Α. Σ όμως αναφέρει πως στη Σχολή Καλογραιών προσφέρονταν πολλές μορφωτικές ευκαιρίες πέραν της σχολικής γνώσης, για τη διεύρυνση του πνευματικού της ορίζοντα.

Στα χρόνια του '60, το ρεύμα της νέας εποχής ακολούθησε και η Σχολή της Χαλέπας. Οι μαθήτριες του εκπαιδευτηρίου τελείωναν το Ελληνικό Γυμνάσιο και κάποιες από αυτές συνέχιζαν τις σπουδές τους στο Πανεπιστήμιο όχι μόνο για την απόκτηση μεγαλύτερου φάσματος γνώσεων αλλά πολύ συχνά με απώτερο σκοπό την αναζήτηση εργασίας και την εξασφάλιση οικονομικής αυτοτέλειας. Αυτό το νέο πνεύμα σκιαγραφείται στο Χρονικό το 1964 με την αναγραφή των ονομάτων πέντε μαθητριών, που περνούν άνευ εξετάσεων στη Γαλλική Φιλολογία, τη Νομική και την Ιατρική. Την ίδια εποχή όπως πληροφορούμαστε από τη συνεντεύξεις των μαθητριών, οι Μ. Μ και Α. Σ περνούν και οι δύο στη Γαλλική Φιλολογία και μάλιστα

η πρώτη χωρίς επιπλέον προετοιμασία, παρά μόνο στηριζόμενη στις γνώσεις που απέκτησε από τα απογευματινά τμήματα γαλλικών.

Οι Α. Μπακαλάκη - Ε. Ελεγκίτου (1987, 262-263) σχολιάζουν ως προς την αλλαγή των συνθηκών της γυναικείας εκπαίδευσης, πως αν και η διδασκαλία των μαθημάτων σχετικά με τα του οίκου έχασε την ηγεμονική θέση που διατηρούσε παλαιότερα στα Παρθεναγωγεία του 19^{ου} αιώνα, παρέμεινε το συστατικό της γυναικείας εκπαίδευσης σε όλες τις εκδοχές της, τα επόμενα χρόνια στον ελλαδικό χώρο. Ωστόσο, επειδή αυτό το μαθησιακό αντικείμενο αποσυνδέθηκε από ζητήματα που αφορούσαν κατά αποκλειστική έννοια την κοινωνική υπόσταση και τον προορισμό των γυναικών, συρρικνώθηκε στη διδασκαλία του μαθήματος της Οικιακής Οικονομίας και, ως μάθημα τέτοιου τύπου, συνέχισε να διδάσκεται στα Ελληνικά Γυμνάσια Θηλέων.

Φαίνεται όμως πως στην Σχολή της Χαλέπας υπήρξε μια διαφοροποίηση: αν και το εκπαιδευτήριο εναρμονίστηκε με τις κοινωνικές απαιτήσεις της εποχής η διδασκαλία του μαθήματος των Οικοκυρικών δε φάνηκε να συνάδει με το γενικότερο κοινωνικό κλίμα. Όπως παρατηρήσαμε κι από την ανακοίνωση της Σχολής το 1962 σχετικά με τα Οικοκυρικά, η διδασκαλία του μαθήματος αυτού παρέμεινε ένα από τα βασικά συστατικά της γυναικείας εκπαίδευσης, αφού συνέχισε να κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στο ωρολόγιο πρόγραμμα της Σχολής από τις Γαλλίδες εκπαιδευτικούς, μέχρι το κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου, και δεν περιορίστηκε σε ένα τυπικό μάθημα δευτερεύουσας σημασίας. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι το πρότυπο της μητέρας – συζύγου εξακολούθησε να καλλιεργείται από τη Σχολή και τα επόμενα χρόνια, αλλά στην αντίληψη αυτήν έρχεται να προστεθεί και το δικαίωμα της γυναίκας στη γνώση και στην πανεπιστημιακή μόρφωση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του νέου ρεύματος, αποτελούν οι μαθήτριες Μ. Μ και Α. Σ που αν και επέλεξαν να σπουδάσουν, είχαν πολύ καλή γνώση στα ζητήματα της Οικοκυρικής το κέντημα και το ράψιμο.

Ωστόσο με τη συμμετοχή των μαθητριών στις εισαγωγικές εξετάσεις του Πανεπιστημίου, ανοίγει πλέον ο δρόμος για την ολοένα και μαζικότερη συμμετοχή των γυναικών στον επαγγελματικό στίβο.

9. 3 Η δίγλωσση εκπαίδευση στη Σχολή

Η Γαλλική Σχολή Χανίων ξεκίνησε τη λειτουργία της, κατά κύριο λόγο, ως γαλλόφωνο σχολείο. Από τον παλαιότερο κανονισμό της Σχολής το 1902, διαπιστώνεται πως σύμφωνα με το άρθρο 3 το εκπαιδευτήριο των Αδελφών στα Χανιά προέβλεπε, εκτός από τη διδασκαλία των γαλλικών, την εκμάθηση της ελληνικής και της ιταλικής γλώσσας. Στο Καταστατικό αναφέρεται καθαρά η αναγκαιότητα αυτή, με την αιτιολογία ότι στην πόλη των Χανίων είναι πολλές οι ομιλούμενες γλώσσες και με τον τρόπο αυτό η παρεχόμενη εκπαίδευση θα ανταποκρίνεται στην τότε πολυγλωσσική κατάσταση και θα είναι ωφέλιμη σε όλους. Αυτό η παρεχόμενη εκπαίδευση, θα είναι ωφέλιμη σε όλους. Με το πέρασμα των ετών, η διδασκαλία των ιταλικών περιορίστηκε σε ιδιαίτερα μαθήματα, από Αδελφές ιταλικής καταγωγής, για όσα παιδιά το επιθυμούσαν.

Αναλυτικά στοιχεία για τα προγράμματα του ιδρύματος δεν υπάρχουν, γιατί όλα τα έγγραφα που είχαν μεταφερθεί στο κτίριο της Χαλέπας, όπως έχει ήδη υπογραμμιστεί, με το κλείσιμό της και την έναρξη του πολέμου, καταστράφηκαν από τους Γερμανούς.

Η Σχολή στη Χαλέπα (1896-1966), εκτός του γαλλόφωνου τμήματος, (γαλλικού Γυμνασίου-Frontistirion) που λειτουργούσε βάσει των προγραμμάτων της Γαλλίας, περιλάμβανε και ελληνικά τμήματα από το 1914. Δεν έχουμε όμως στοιχεία για τον τρόπο διδασκαλίας των ελληνικών, από την εποχή εκείνη. Λίγο αργότερα όμως (1927), πληροφορούμαστε την ίδρυση Ελληνικού Εξατάξιου Δημοτικού Σχολείου. Το Δημοτικό Σχολείο συνέχισε να λειτουργεί μέχρι το 1949, και δίδασκαν σε αυτό Ελληνίδες δασκάλες, όλα τα ελληνικά μαθήματα, ακολουθώντας το αναλυτικό πρόγραμμα της Πολιτείας. Είναι όμως σημαντικό να αναφερθεί πως, εκτός των ελληνικών μαθημάτων, το Δημοτικό ακολουθούσε και το επίσημο γαλλικό πρόγραμμα διδασκαλίας. Δεν γνωρίζουμε αναλυτικά το ωρολόγιο πρόγραμμα των γαλλικών μαθημάτων. Είναι βέβαιο πάντως, όπως πληροφορούμαστε από την αλληλογραφία της Σχολής, πως τα κορίτσια διδάσκονταν από τις Αδελφές Γαλλικά και Οικοκυρικά.

Επίσης από το 1928 λειτουργούσε στη Σχολή Ελληνικό Ημιγυμνάσιο το οποίο περιλάμβανε τη λειτουργία των δύο ελληνικών γυμνασιακών τάξεων και δίδασκε Έλληνας φιλόλογος. Δεν βρέθηκαν όμως άλλα στοιχεία για τον τρόπο διδασκαλίας των ελληνικών μαθημάτων μέχρι το 1937. Το Ελληνικό Ημιγυμνάσιο συνέχισε να λειτουργεί στη Χαλέπα έως το 1941, αν και όπως ήδη αναφέρθηκε (κεφ. 8. 1, 219) την ίδια εποχή στην Ελλάδα, τα Ημιγυμνάσια έχουν καταργηθεί με τις εκπαιδευτικές

μεταρρυθμίσεις του 1929, για να αντικατασταθούν από τα εξατάξια Γυμνάσια (βλ. και σχεδιάγραμμα για τη δομή της Σχολής, παράρτημα 1, σελ. 344).

Το 1938-39 συναντούμε στο αρχειακό υλικό, έγγραφο με εγκεκριμένο το αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας των γαλλικών και ελληνικών της Α' και της Β' Γυμνασίου, από τη Γενική Επιθεώρηση εκπαιδευτικής περιφέρειας Χανίων. Άρα είναι το πρώτο επίσημο δίγλωσσο ωρολόγιο πρόγραμμα διδασκαλίας, στο οποίο, εκτός των μαθημάτων του ελληνικού προγράμματος, δηλαδή των Ελληνικών, της Ιστορίας, της Γεωγραφίας και των Θρησκευτικών, η Πρώτη και η Δευτέρα Γυμνασίου της Χαλέπας διδάσκονται και τα εξής γαλλικά μαθήματα (11):

Lecture (Ανάγνωση), Grammaire (Γραμματική), Orthographe (Ορθογραφία), Composition Française (Σύνθεση γραπτού λόγου), Géographie (Γεωγραφία),³⁶¹ Mathématiques (Μαθηματικά), Leçon de Langage (Γλωσσικό μάθημα), Ouvrage (Εργόχειρο), Calligraphie (Καλλιγραφία), Dessin (Σχέδιο), Gymnastique (Γυμναστική).

Πίνακας 32: Ωράριο διδασκαλίας γαλλικών μαθημάτων 1938-39

Μαθήματα	Πρώτη τάξη	Δευτέρα τάξη	σύνολο
Ελληνικά			
Ιστορία			
Γεωγραφία			
Θρησκευτικά			
Lecture	7 ώρες	6 ώρες	13 ώρες
Grammaire	3 ώρες	3 ώρες	6 ώρες
Orthographe	2 ώρες	1 ώρα	3 ώρες
Composition Française	1 ώρα	2 ώρες	3 ώρες
Leçon de Langage	2 ώρες		2 ώρες
Géographie		2 ώρες	
	15 ώρες	14 ώρες	27 ώρες

Πηγή: Αλληλογραφία 1938-1939

Όπως παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα, οι ώρες διδασκαλίας των γαλλικών μαθημάτων είναι:

Ανάγνωση: 13 ώρες (Α' 7 ώρες, Β' 6 ώρες), Γραμματική: 6 ώρες (Α' 3 ώρες, Β' 3 ώρες), Ορθογραφία: 3 ώρες (Α' 2 ώρες, Β' 1 ώρα), Σύνθεση γραπτού λόγου: 3 ώρες (Α' 1 ώρα, Β' 2 ώρες), Γλωσσικό μάθημα (μόνο η Α' Γυμνασίου: 2 ώρες), Γεωγραφία (μόνο η Β' Γυμνασίου: 2 ώρες). Το σύνολο των ωρών στην Πρώτη τάξη είναι 15 ώρες και στη Δευτέρα 14. Δηλαδή το σύνολο διδασκαλίας των γαλλικών και στις δύο τάξεις φτάνει τις 29 ώρες. Ενώ, όπως θα δούμε στη συνέχεια, τα παιδιά της Α' και Β' τάξης του Ελληνικού Γυμνασίου διδάσκονται μόνο 22 ώρες στα ελληνικά.

³⁶¹ Οι μεγαλύτερες τάξεις διδάσκονταν και Histoire de France (Ιστορία της Γαλλίας). Άρα 12 μαθήματα συνολικά περιλάμβανε το γαλλικό εβδομαδιαίο πρόγραμμα.

Τι είχε όμως προηγηθεί από την σύνταξη και έγκριση του παραπάνω προγράμματος; Τον Ιούλιο του 1938, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο (8.1, σελ. 214) και ενώ είχε ψηφιστεί ο νόμος 4862/7-1-1931, σύμφωνα με τον οποίο το ίδρυμα έπρεπε να ακολουθήσει το επίσημο πρόγραμμα της Πολιτείας στη διδασκαλία όλων των μαθημάτων, η Διευθύντρια της Σχολής ζητάει από το Υπουργείο Παιδείας, να της επιτραπεί παρέκκλιση από το πρόγραμμα του εκπαιδευτηρίου. Δηλαδή μείωση των ωρών διδασκαλίας στο μάθημα των Ελληνικών. Επίσης στο εβδομαδιαίο πρόγραμμα του 1937 είχε αναγραφεί πως τα παιδιά στις 5 πρώτες τάξεις του Γυμνασίου της Χαλέπας, διδάσκονταν 8 ώρες Ελληνικά στην κάθε τάξη και από 6 ώρες στην Εβδόμη και στην Ογδόη.

Η Διευθύντρια διευκρινίζει στην επιστολή της ότι με τη μείωση των ωρών στα Ελληνικά θα μπορούσε η Σχολή να συνεχίσει το έργο της: δηλαδή τη διδασκαλία της Γαλλικής και την εκμάθηση της Οικοκυρικής στα κορίτσια. Στην αντίθετη περίπτωση, η πιστή τήρηση του ελληνικού προγράμματος δεν θα άφηνε περιθώρια για τη διδασκαλία των δύο παραπάνω μαθημάτων. Με αυτόν τον τρόπο οι κατώτερες τάξεις θα καταργούνταν και θα μειώνονταν οι εγγραφές των μαθητριών, αφού η Γαλλική Σχολή δε χορηγούσε τίτλους που να επιτρέπουν τη φοίτηση ή τη μετεγγραφή σε άλλα σχολεία μέσης εκπαίδευσης, εφόσον δεν είχε τμήματα αναγνωρισμένα από το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας.

Η Υπεύθυνη ζητά από το Υπουργείο τον περιορισμό των ωρών σε 15, για τις δύο γυμνασιακές τάξεις, όπως φαίνεται από τον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 33: «Πρόταση ωραρίου» διδασκαλίας ελληνικών μαθημάτων από τη Διεύθυνση Χαλέπας 1937-38

Μαθήματα	Πρώτη τάξη	Δευτέρα τάξη	σύνολο
Ελληνικά	6 ώρες	6 ώρες	12 ώρες
Γεωγραφία	1 ώρα	(και για τις 2 τάξεις)	1 ώρα
Θρησκευτικά	1 ώρα	(συνδιδασκαλία)	1 ώρα
Ιστορία	1 ώρα	(συνδιδασκαλία)	1 ώρα
			15 ώρες

Πηγή: Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων 1927-1938

Συγκεκριμένα η Υπεύθυνη ζητά 6 ώρες για τη διδασκαλία των Ελληνικών της Πρώτης και 6 ώρες για τη διδασκαλία των Ελληνικών της Δευτέρας Γυμνασίου. Επίσης τη συνδιδασκαλία της Γεωγραφίας, των Θρησκευτικών και της Ιστορίας στις τάξεις αυτές (με μία ώρα διδασκαλίας κάθε εβδομάδα, σε κάθε μάθημα).

Στις 30 Νοεμβρίου **1938** μαθαίνουμε από απαντητικό έγγραφο της Διευθύντριας (Βιβλ. εξερχ. εγγ, 166) ότι εγκρίθηκε για πρώτη φορά το επίσημο ωρολόγιο

πρόγραμμα της Σχολής από το Υπουργείο Παιδείας. Ωστόσο με την έγκριση του Υπουργού η διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων ορίζεται σε 22 για τις δύο τάξεις κι όχι σε 15 ώρες. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από έγγραφο του Υπουργού Παιδείας Γεωργακόπουλου³⁶² (Βιβλ. εξερχ. εγγρ. 181). Μια αναλυτική εικόνα παρέχει ο παρακάτω πίνακας:

Πίνακας 34: Εγκεκριμένο πρόγραμμα διδασκαλίας μαθημάτων του Ελληνικού Ημιγυμνασίου 1938-39

Μαθήματα	Πρώτη τάξη	Δευτέρα τάξη	σύνολο
Ελληνικά	7 ώρες	7 ώρες	14 ώρες
Γεωγραφία	1 ώρα	1 ώρα	2 ώρες
Θρησκευτικά	1 ώρα	1 ώρα	2 ώρες
Ιστορία	2 ώρες	2 ώρες	4 ώρες
			22 ώρες

Πηγή: Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων 1927-1938

Ως προς τη διδασκαλία των γαλλικών μαθημάτων των υπόλοιπων τάξεων, από έγγραφο εβδομαδιαίου προγράμματος που έστειλε το εκπαιδευτήριο στη Χωροφυλακή το 1938 (Αλληλογραφία 1938-39, 26) αντλούμε ορισμένα στοιχεία. Αν και αναγράφεται ως «εβδομαδιαίο πρόγραμμα ελληνικής και γαλλικής γλώσσας πασών των τάξεων της Γαλλικής Σχολής του Αγίου Ιωσήφ» όπως ήδη αναφέρθηκε τα Ελληνικά διδάσκονταν μόνο στις δύο πρώτες τάξεις, δηλαδή στο Ημιγυμνάσιο (βλ. και πίνακα 34). Ενώ την ίδια εποχή στην Ελλάδα τα Ημιγυμνάσια έχουν καταργηθεί και έχουν αντικατασταθεί από τα εξατάξια Γυμνάσια.

Το σύνολο διδασκαλίας της γαλλικής γλώσσας σε όλες τις τάξεις σύμφωνα με το πρόγραμμα του 1938 φτάνει τις 123 ώρες, δηλαδή έχει αυξηθεί κατά 41 ώρες από το πρόγραμμα του 1937 (σύνολο ωρών γαλλικής: 82 ώρες).

Στα γαλλόγλωσσα βιβλία του 1938-39 που χρησιμοποιούσαν οι Αδελφές, αφού είχαν πρώτα εγκριθεί από το Υπουργείο παιδείας της Ελλάδας, αναφερθήκαμε ήδη (στον πίνακα 6 κεφ. 8. 1 σελ. 220). Δεν γνωρίζουμε ωστόσο σε ποιες τάξεις απευθύνονταν και δεν περιλάμβαναν όλα τα μαθήματα του γαλλικού προγράμματος, παρά μόνο τα ακόλουθα (8): Ανάγνωση, Φυσικά, Γεωγραφία, Γραμματική, Λεξικολογία, Γαλλική Ιστορία, Άλγεβρα και Γεωμετρία. Για τη διδακτική της Ανάγνωσης, της Γραφής, της Αριθμητικής, της Γραμματικής, της Γεωγραφίας, της Ιστορίας και της Κατήχησης στο γαλλικό πρόγραμμα έχουμε αρκετές πληροφορίες από τον Οδηγό (1836, βλ. και σελ.

³⁶² Στις δύο ελληνικές τάξεις (Α'-Β' Γυμνασίου) τα παιδιά θα διδάσκονται εκτός των γαλλικών μαθημάτων, 14 ώρες Ελληνικών (από 7 σε κάθε τάξη), 4 ώρες Ιστορίας (2 ώρες η Α' και 2 ώρες η Β') από 1 ώρα η κάθε τάξη το μάθημα της Γεωγραφίας και των Θρησκευτικών (1 ώρα η Α' και 1 ώρα η Β'). Έτσι αντί των 15 ωρών που πρότεινε η Διευθύντρια, εγκρίθηκαν 22 ώρες για τη διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων της Πρώτης και της Δευτέρας Γυμνασίου.

201). Διατηρούμε όμως αρκετές επιφυλάξεις για την εφαρμογή αυτών των μεθόδων, λόγω των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που ακολούθησαν στη Γαλλία το 19^ο αιώνα και επηρέασαν και την καθολική εκπαίδευση, προσανατολίζοντας την σε προοδευτικότερες παιδαγωγικές αντιλήψεις.

Η ψήφιση του ν. 4862 του 1931 είναι φανερό πως δημιούργησε δυσκολίες στη Γαλλική Σχολή της Χαλέπας. Σύμφωνα με τον νόμο απαγορευόταν να φοιτήσουν σε ξένο νηπιαγωγείο και δημοτικό αγόρια και κορίτσια ελληνικής ιθαγένειας (άρθρο 2, 1). Επίσης απαγορευόταν να γίνουν δεκτά στο σχολείο παιδιά που δεν είχαν τελειώσει το Δημοτικό (άρθρο 2, 2), κάτι που συνέβαινε, μέχρι τότε. Αυτό σήμαινε μείωση παιδιών χρόνο με το χρόνο. Η πιο αυστηρή κρατική εποπτεία προς τα ξένα σχολεία με βάση την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και τον ν. 4862 του 1931 ήταν ίσως ο λόγος που η Υπεύθυνη της Σχολής σχεδίασε δύο κινήσεις:

-Από το 1947, η Γαλλική Σχολή εξουσιοδοτείται και με την έγκριση του ελληνικού Υπουργείου παιδείας (κατόπιν χορήγησης άδειας) να ακολουθεί το επίσημο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Γαλλίας, στα προγράμματα του Γαλλικού Τμήματος (Frontistirion).

-Επίσης η Υπεύθυνη στράφηκε προς την ίδρυση ενός Οκτατάξιου Γυμνασίου Θηλέων, κάνοντας τις απαραίτητες ενέργειες και επιτυγχάνοντας το σκοπό της, το 1950. Έχοντας εξασφαλίσει τις άδειες λειτουργίας, το Γυμνάσιο της Χαλέπας θα ακολουθούσε το αντίστοιχο πρόγραμμα των ελληνικών σχολείων. Δηλαδή 156 ώρες εβδομαδιαία με ωράριο διδασκαλίας καθημερινά 8-13 ή 8-14 μ.μ. Αντίστοιχα, οι μαθητές της Χαλέπας διδάσκονταν 125 ώρες γαλλική γλώσσα την εβδομάδα από 7 καθηγήτριες Γαλλικών (Registre des correspondances σελ. 144-146). Τα τμήματα γαλλικής γλώσσας ήταν 10 συνολικά (βλ. και σελ. 226) και λειτουργούσαν κάθε μέρα, εκτός Πέμπτης. Το τμήμα του έβδομου χρόνου (cours de Certificat) και τα τρία τελευταία τμήματα του ανώτερου κύκλου (Supérieurs), λειτουργούσαν όλη τη μέρα (πρωί – απόγευμα): Το πρωί για τους μαθητές που είχαν αποφοιτήσει από το Γυμνάσιο και ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στα γαλλικά και το απόγευμα για όσα παιδιά φοιτούσαν τα πρωινά στο Γυμνάσιο της Σχολής ή στα Δημόσια Γυμνάσια των Χανίων.

Έτσι, ένα σχολείο δίγλωσσης μορφής λειτουργεί στη Χαλέπα με Ελληνικό Γυμνάσιο το πρωί και Γαλλικό Τμήμα με προγράμματα τόσο το πρωί όσο και το απόγευμα. Τα διδασκόμενα μαθήματα στο Γαλλικό Τμήμα, είναι τα εξής:

Ηθική, Αγωγή του πολίτη, Οικιακή Οικονομία, Γραμματική, Λογοτεχνία, Γεωγραφία, Ιστορία της Γαλλίας, Ιστορία της Ελλάδας, Φυσικές Επιστήμες και Μαθηματικά.

Ωστόσο, όπως διαπιστώνουμε από την αλληλογραφία της Σχολής, οι μαθήτριες διδάσκονταν κυρίως τα γλωσσικά μαθήματα στα γαλλικά.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι παρά τη ψήφιση του νόμου 4862/1931 «περί των ξένων σχολείων» η Σχολή κατορθώνει να διατηρήσει το διγλωσσικό χαρακτήρα της τα επόμενα χρόνια.

Για ποιους λόγους όμως διδάσκονται κυρίως τα γλωσσικά μαθήματα στα γαλλικά; Οι καιροί έχουν αλλάξει. Σύμφωνα με αναφορά της Υπεύθυνης προς το Γαλλικό Προξενείο της Αθήνας, μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, στις 21-9-47 (Registre des correspondances σελ. 57-58), τα περισσότερα κορίτσια φοιτούν πλέον στα δημόσια σχολεία, με αποτέλεσμα να μην έχουν πολύ χρόνο ώστε να τον διαθέσουν σε ένα πλήρες πρόγραμμα ενός γαλλόφωνου σχολείου.

Υπάρχει όμως κι ένας ακόμα σοβαρός λόγος: Όπως διαβάζουμε στην αλληλογραφία με το Γάλλο Πρέσβη το 1949 (Registre des correspondances σελ. 96), από τότε που οι ελληνικές αρχές αναγνώρισαν το Ελληνικό Γυμνάσιο, το ίδρυμα της Χαλέπας δε λειτουργεί πια ως Ξένο σχολείο, αλλά μόνο ως Τμήματα Γαλλικής Γλώσσας (σε ό,τι αφορά τα γαλλικά). Έτσι δεν επιτρέπεται στις Αδελφές να διδάξουν Ιστορία και Γεωγραφία της Γαλλίας καθώς και τα υπόλοιπα μαθήματα του γαλλικού προγράμματος. Παρά τις οδηγίες του Υπουργείου, οι μοναχές παραβαίνουν τη νομοθεσία κι ακολουθούν ένα δικό τους «παραπρόγραμμα», ενσωματώνοντας στοιχεία Γεωγραφίας και Ιστορίας στην Ανάγνωση, στην επεξεργασία κειμένων του γλωσσικού μαθήματος και στην Ιστορία της Γαλλικής Λογοτεχνίας, με σκοπό να βοηθήσουν τις μαθήτριές τους να μάθουν καλύτερα τη γαλλική γλώσσα (Registre des correspondances σελ. 97).

Την ίδια πληροφορία διασταυρώνουμε κι από επόμενο έγγραφο του ίδιου έτους, όταν η Ηγουμένη ενημερώνει επίσης την Πρεσβεία, (1949) πως όλα τα μαθήματα στα τμήματα των πτυχίων του certificat και του brevet διδάσκονται, εκτός από τα Μαθηματικά και τις Φυσικές Επιστήμες (Registre des correspondances, σελ. 105).

Είναι, επομένως, φανερό πως οι Αδελφές δεν εγκαταλείπουν την προσπάθεια διδασκαλίας της Γαλλικής Γεωγραφίας και της Ιστορίας.

Επιδιώκοντας να διαδώσουν σε όλο το νησί τη γαλλική γλώσσα μέσα από στοιχεία Ιστορίας, Γεωγραφίας και γαλλικού πολιτισμού, ακολουθούν τη διαθεματική προσέγγιση, μια πολύ σύγχρονη μορφή γλωσσικής διδασκαλίας για την εποχή. Επιπλέον, η Γαλλική Πρεσβεία γνωρίζει τις κινήσεις τους, αφού τις ενισχύει οικονομικά όταν ζητούν την στήριξή της για βιβλία Ιστορίας και Πολιτισμού.

Όπως πληροφορούμαστε από τα βιβλία που μας διέθεσε η μαθήτρια της Σχολής Μαρουλάκη στη δεκαετία του 1960, στα γαλλικά απογευματινά τμήματα του

εκπαιδευτηρίου η διδασκαλία των γαλλικών μαθημάτων συνδυαζόταν και με τη διδασκαλία της Γαλλικής Λογοτεχνίας με σκοπό οι μαθήτριες να εξοικειωθούν με διαφορετικά είδη λόγου και να αγαπήσουν τα γαλλικά, αποκτώντας συγχρόνως μια ευρύτερη γλωσσική υποδομή.

Είναι επίσης σημαντικό να υπογραμμιστεί πως η διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας ενισχύεται και από την ομάδα των Ελλήνων καθηγητών. Ενδεικτικά αναφέρεται το επόμενο συμβάν, όταν το Σεπτέμβριο του 1957 (βλ. και σελ. 212, 213) ο σύλλογος διδασκόντων του Ελληνικού Γυμνασίου ζητά από το Υπουργείο την άδεια παρέκκλισης από το επίσημο προβλεπόμενο πρόγραμμα. Το ζητούμενο είναι η αύξηση ωρών διδασκαλίας των γαλλικών φτάνοντας τις είκοσι μία (21) για τις τρεις πρώτες τάξεις και τις δεκαοχτώ (18) για τις τρεις ανώτερες. Δηλαδή τριάντα εννέα (39) ώρες γαλλικών συνολικά.

Ίσως με τον τρόπο αυτό ο Διευθυντής να ήθελε να εξασφαλίσει ένα καλύτερο επίπεδο γνώσης της ξένης γλώσσας για τα παιδιά του Γαλλόφωνου Τμήματος, τα οποία αυξάνοντας τις ώρες των γαλλικών τους θα βρίσκονταν σε πλεονεκτικότερη θέση, ως προς την απόκτηση των γαλλικών πτυχίων.

Επίσης ο Γυμνασιάρχης ζητά να μπορεί να χρησιμοποιείται στο Ελληνικό Γυμνάσιο, διδακτικό προσωπικό που να μην έχει ελληνική ιθαγένεια για τη διδασκαλία των Τεχνικών, των Οικοκυρικών και των Γαλλικών. Δεν γνωρίζουμε αν η Σχολή πέτυχε ευνοϊκό αποτέλεσμα στο πρώτο αίτημά της, πάντως κατάφερε να χρησιμοποιήσει τις Γαλλίδες μοναχές στη διδασκαλία των προαναφερθέντων μαθημάτων του Ελληνικού Γυμνασίου, χωρίς δυσκολίες. Οι παραπάνω ενέργειες αναδεικνύουν το συναδελφικό κλίμα που επικρατούσε μεταξύ καθηγητών του Ελληνικού Γυμνασίου και Αδελφών εκπαιδευτικών του Γαλλικού Τομέα και την ενίσχυση του δίγλωσσου και διπολιτισμικού προγράμματος από το σύνολο του προσωπικού της Σχολής. Συχνά οι Διευθυντές του Ελληνικού Γυμνασίου, τόνιζαν στις ομιλίες τους κατά τη διάρκεια των σχολικών εορτών την αξία του εκπαιδευτικού έργου της Γαλλικής Σχολής και τη σημασία εκμάθησης της γαλλικής και της ελληνικής γλώσσας, όπως για παράδειγμα ο κ. Μυλωνάκης στις γιορτές του 1949 και του 1952 (Registre des correspondances, 100-101, Χρονικό τ. Α, 219-222).

Η δίγλωσση εκπαίδευση του ιδρύματος υποστηριζόταν από το σύνολο των καθηγητών και των δύο σχολείων: του ελληνικού και του γαλλικού. Για τον λόγο αυτό και οι Αδελφές συμβούλευαν τις μαθήτριες να μελετούν συστηματικά για να επιτύχουν στις εξετάσεις των Ελληνικών. Ως παράδειγμα αναφέρεται το καλοκαίρι του 1964, μετά τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις Παπανδρέου. Εκείνη τη χρονιά, οι μαθήτριες της Γ' Λυκείου, ήταν υποχρεωμένες να εξεταστούν ενώπιον επιτροπής.

Τελικώς τα αποτελέσματα ήταν ικανοποιητικά και οι κρίσεις της επιτροπής επαινετικές για τη δουλειά της Σχολής και τα γραπτά των μαθητριών (τ. Β, 92).

Αλλά και στην αντίθετη περίπτωση, όταν η επίδοση των παιδιών δεν ήταν ικανοποιητική στα Ελληνικά ή στα Γαλλικά, η Υπεύθυνη της Σχολής ενημερωνόταν και δε δίσταζε να γίνει αυστηρή απέναντί τους. Ένα παράδειγμα αυτής της συμπεριφοράς έχουμε από σχόλιο του Χρονικού το 1961, όπου η ίδια δήλωνε μετά από τα μέτρια αποτελέσματα των παιδιών στις εξετάσεις της Στ' Γυμνασίου, πως: «θα τους γίνει μάθημα αυτή η χρονιά» (τ. Β, 66).

Συμπερασματικά μπορεί, λοιπόν, να υποστηριχτεί ότι επιδίωξη των Αδελφών είναι μια δίγλωσση και διπολιτισμική εκπαίδευση, η οποία επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό, όπως προκύπτει από το αρχαιακό υλικό και οργανώνεται ανάλογα με τις συγκυρίες και τις υπάρχουσες δυνατότητες της Σχολής.

9. 3. 1 Τρόποι καλλιέργειας της διγλωσσίας και του διπολιτισμικού πλαισίου λειτουργίας του Εκπαιδευτηρίου

Όπως είναι γνωστό από τις σημερινές έρευνες για την εκμάθηση της μητρικής, της ξένης γλώσσας και την παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου, είναι, μεταξύ άλλων, αναγκαία η επεξεργασία διαφόρων τύπων κειμένου με στόχο την ανάπτυξη της γλωσσικής και επικοινωνιακής δεξιότητας και η εξοικείωσή του μαθητή με τα αυθεντικά κείμενα. Τα γαλλικά βιβλία που μας διέθεσε η μαθήτρια Μαρουλάκη, περιέχουν τέτοια αυθεντικά κείμενα, τα οποία οι Αδελφές αξιοποίησαν κατά τη διάρκεια της γλωσσικής τους διδασκαλίας στη Σχολή. Ειδικά για τους αλλόγλωσσους μαθητές, τα αυθεντικά κείμενα αποτελούν συνδετικό κρίκο του σχολείου με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της γλωσσικής κοινότητας (Δέδε Δέσποινα και άλ., 1995 339-340).

Επίσης, και το Ελληνικό Γυμνάσιο της Χαλέπας διοργάνωνε πολιτιστικές εκδηλώσεις λογοτεχνικού περιεχομένου, δηλαδή φιλολογικά πρωινά αφιερωμένα σε Γάλλους και Έλληνες ποιητές όπως τον Lamartine, τον Hugo, αλλά και τον Σολωμό, τον Παλαμά, τα δημοτικά τραγούδια και άλλα. Τις διοργανώσεις αυτών των εκδηλώσεων αναλάμβαναν οι μαθήτριες, με την καθοδήγηση των καθηγητριών τους (Μ. Ασημομύτη-Εκκεκάκη, 2004, 207). Είναι φανερό πως οι πρωτοβουλίες αυτές ενθάρρυναν τη χρήση και των δύο γλωσσών και επομένως την ανάπτυξη της επικοινωνιακής επάρκειας. Και όπως είναι σήμερα γνωστό, οι επικοινωνιακές δραστηριότητες, όπου υπάρχει ένας πραγματικός στόχος (π.χ μια λογοτεχνική

παρουσίαση) κι ένα πραγματικό κοινό, αποτελούν δημιουργικά διδακτικά πλαίσια, τα οποία βοηθούν τα παιδιά να συμμετέχουν ενεργά και να οδηγούνται σε μια πιο σύνθετη χρήση της «ακαδημαϊκής» γλώσσας, όπως θα έλεγε σήμερα, ο J. Cummins (1999, 118).

Ένα βασικό σημείο που διακατείχε τη διδακτική των Αδελφών στο Γαλλικό Τμήμα αλλά και τις διδασκαλίες των Ελλήνων καθηγητών ήταν αυτό που στις μέρες μας διατυπώθηκε ως ενεργοποίηση της προηγούμενης γνώσης των δίγλωσσων μαθητών (Cummins, 1999, 120-121), δηλαδή η σύνδεση των ήδη αποκτημένων γνώσεων των παιδιών μιας τάξης, με τη νέα διδακτική πληροφορία. Η αξιοποίηση αυτού του γνωστικού υπόβαθρου γινόταν στη Χαλέπα με τον μεγάλο αριθμό επαναλήψεων και συχνών τεστ στα γλωσσικά μαθήματα, ώστε η μαθησιακή διαδικασία και η ανάπτυξη του γραπτού και του προφορικού λόγου να είναι αποτελεσματικότερη για τις μαθήτριες, και στις δύο γλώσσες.

Σημαντική ήταν επίσης η συμμετοχή των παιδιών σε επικοινωνιακές καταστάσεις, όπου η χρήση της γαλλικής γλώσσας, με διαφορετικό περιεχόμενο από το «σχολικό», ήταν απαραίτητη. Αυτό συνέβαινε με τις επισκέψεις επισήμων όπως του Πρίγκιπα, του Γραμματέα της Πρεσβείας, του Πρέσβη, ή μελών του τάγματος (Χρονικό, τ. Α, 21-26, 219-222, τ. Β, 59-60). Στις περιπτώσεις αυτές, οι μαθήτριες καλωσόριζαν τους καλεσμένους στα γαλλικά με μια προσφώνηση ή ένα τραγούδι και συνομιλούσαν μαζί τους, αν παρίστατο ανάγκη, στα γαλλικά.

Έναν άλλο τρόπο καλλιέργειας της διγλωσσίας πρόσφεραν οι θεατρικές παραστάσεις, που οργάνωνε η Σχολή για πολλά χρόνια. Οι πρόβες των έργων ήταν μια ευκαιρία ομαδικής συνεργασίας των μαθητριών και η εκμάθηση του ρόλου τους στα γαλλικά επενεργούσε αποτελεσματικά και για τη δική τους πρόοδο, όπως και οι ίδιες επιβεβαίωσαν στις συνεντεύξεις τους. Παράλληλα η συμμετοχή τους στο ελληνικό μέρος της γιορτής, με παραδοσιακούς χορούς και διαφορετικά θεατρικά έργα, λειτουργούσε ως εργαλείο τόνωσης της αυτοπεποίθησής τους και της πολιτισμικής τους κληρονομιάς. Αυτή η συνθήκη μεταξύ διδασκόντων και διδασκόμενων, γνωστή σήμερα ως «ενδυνάμωση της ταυτότητας των μαθητών» συμβάλλει σύμφωνα με τις σύγχρονες θεωρίες στην καλύτερη επίτευξη των προσδοκώμενων εκπαιδευτικών στόχων (Cummins, 1999, 29).

Με αυτά τα δεδομένα, η επιλογή πολιτισμικών στοιχείων κοινών με το πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητριών και η ενσωμάτωση αυτού του πολιτισμικού πλαισίου στην εκπαιδευτική πράξη (Ε. Σκούρτου, 1997, 58), ήταν κάτι που είχαν επιτύχει οι Αδελφές και οι Έλληνες εκπαιδευτικοί στη Σχολή της Χαλέπας, μάλλον διαισθητικά.

Όπως πληροφορούμαστε από το αρχειακό υλικό της Σχολής, η Πρεσβεία φρόντιζε για τη διάδοση της γαλλικής γλώσσας και του γαλλικού πολιτισμού, και επομένως για τη διατήρηση του δίγλωσσου προφίλ του εκπαιδευτηρίου, με πολλούς τρόπους: Καταρχήν με την αποστολή βιβλίων – βραβείων και διακριτικών για τις αριστούχους μαθήτριες (Αλληλογραφία με Γαλλική Πρεσβεία, 24).

Επίσης με τη δημιουργία δανειστικής βιβλιοθήκης σε όλη τη διάρκεια λειτουργίας της Σχολής (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 1947, σελ. 1-4). Ενδιαφέρουσα ακόμη φαίνεται η δυνατότητα εγγραφής της Διευθύντριας σε επιστημονικά περιοδικά, κατόπιν πρότασης της Πρεσβείας (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 1958, 37). Επιπλέον, συχνά προσφέρονταν υποτροφίες σε Ελληνίδες μαθήτριες που επιθυμούσαν να σπουδάσουν στη Γαλλία (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 1956 20) ή να παρακολουθήσουν καλοκαιρινά μαθήματα σε γαλλικά πανεπιστήμια, για τη βελτίωση των γαλλικών τους (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 1957, 23).

Ένας άλλος τρόπος ήταν η αποστολή ταινιών παιδαγωγικού ή θρησκευτικού περιεχομένου που μπορούσαν να δανειστούν οι Αδελφές μέσω καταλόγου και η προβολή τους στη Σχολή (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 1958, 36).

Επίσης, η Πρεσβεία, πρόσφερε στις μαθήτριες τη δυνατότητα να βελτιώσουν τα γαλλικά τους, επικοινωνώντας με άλλα γαλλόφωνα παιδιά, μέσω ενός διεθνούς γαλλικού κέντρου σχολικής αλληλογραφίας, που είχε την έδρα του στο Παρίσι (Αλληλ. με Γαλλ. Πρεσβ. 1957, 31).

Όπως γίνεται αντιληπτό, στο εκπαιδευτήριο της Χαλέπας οι Αδελφές ακολουθούσαν μια μεγάλη κλίμακα από διδακτικές προσεγγίσεις και τεχνικές διδασκαλίας των γαλλικών. Θεωρώντας τη γλώσσα μέσω πολλαπλών μορφών επικοινωνίας πίστευαν ότι η εκμάθησή της δεν θα πρέπει να περιορίζεται στο ωρολόγιο πρόγραμμα της σχολικής τάξης. Αυτή η άποψη πλησιάζει σε μεγάλο βαθμό τις σύγχρονες θεωρίες βιωματικής διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος και την προσέγγιση της γλώσσας ως όλου (whole language philosophy, J. Cummins, 1999, 118).

Πρέπει επίσης να τονιστεί πως η επιλογή καθηγητών –Αδελφών με πολύ καλή γνώση του αντικειμένου τους στα γλωσσικά πεδία του Γαλλικού και του Ελληνικού Τμήματος, από την εκάστοτε υπεύθυνη του εκπαιδευτηρίου, ήταν κάτι το οποίο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο εκπαιδευτικό έργο της Σχολής.

Η προσεκτική επιλογή του κατάλληλου προσωπικού για την προώθηση της διγλωσσικής ανάπτυξης των παιδιών συνδέεται και με την αντίληψη που διατυπώνει η Υπεύθυνη της Σχολής στην Αλληλογραφία, σύμφωνα με την οποία η καλή γνώση της πρώτης γλώσσας δηλαδή της μητρικής, αποτελεί προϋπόθεση για την εκμάθηση της δεύτερης (Βιβλίο εξερχόμενων εγγράφων, 128-130).

Κλείνοντας το κεφάλαιο περί δίγλωσσης εκπαίδευσης, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η εκπαίδευση στις δύο γλώσσες και η μύηση των μαθητριών και στους δύο πολιτισμούς αποτελεί μέλημα της Σχολής, ήδη από τον 19^ο αιώνα, γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη του C. Baker (2001, 264) ότι μία από τις πλάνες σχετικά με τη δίγλωσση εκπαίδευση αποτελεί η άποψη ότι δήθεν αυτή είναι δημιούργημα του 20^{ου} αιώνα. Η Γαλλική Σχολή των Καθολικών Καλογραιών Χανίων, λειτούργησε επί σχεδόν έναν αιώνα ως ένα εκπαιδευτήριο θρησκευτικού προσανατολισμού και ως δίγλωσσο ίδρυμα με καινοτόμες γλωσσικές στρατηγικές διδασκαλίας. Σχολείο με εμφανείς προοδευτικές παιδαγωγικές επιρροές γαλλικής κουλτούρας, αλλά και έντονο το εκκλησιαστικό ιδεώδες και το μοναστικό πρότυπο, η Γαλλική Σχολή του Αγίου Ιωσήφ κατάφερε να συνδυάσει αρμονικά πολλές διαφορετικές πτυχές στη μακρόχρονη πορεία της. Πιστεύουμε πως θα μπορούσε αυτός ο τύπος σχολείου να αποτελέσει ένα είδος πηγής με σκοπό την άντληση χρήσιμων στοιχείων και ερεθισμάτων για τη σύγχρονη ελληνική σχολική πραγματικότητα, η οποία έχει αρχίσει να γίνεται πολυθρησκευτική, πολυγλωσσική και πολυπολιτισμική.

10. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Όπως ήδη αναφέρθηκε, τρεις είναι οι βασικοί άξονες που συνδέονται με τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης: ο θρησκευτικός και φιλανθρωπικός ρόλος του ιδρύματος, η αναζήτηση του γυναικείου προτύπου της Σχολής και η δίγλωσση και διπολιτισμική πλευρά του εκπαιδευτηρίου, ιδιαίτερα στις περιόδους ακμής του, όπως αυτή διαφαίνεται από τα κείμενα του δίτομου Χρονικού, τα Ωρολόγια και Αναλυτικά Προγράμματα και την Αλληλογραφία της Σχολής.

Θεωρούμε πως αυτό που καταρχήν επιτεύχθηκε στη συγκεκριμένη μελέτη, είναι η συγκέντρωση ταξινόμηση και κατηγοριοποίηση του αρχειακού υλικού, που καταφέραμε να ανακαλύψουμε και να συγκεντρώσουμε.

Ακολούθησε μία πρώτη ανάλυση του συνόλου των εγγράφων και μια παρουσίαση των ιστορικών περιόδων εκείνων που συγκέντρωναν μεγαλύτερο πλούτο υλικού. Όμως, αν και πρόκειται για μεγάλης έκτασης δίγλωσσο υλικό, δεν θα πρέπει να αποκλείσουμε την πιθανότητα να υπάρχουν κι άλλα έγγραφα στα αρχεία της Σχολής στην Χαριλάου Τρικούπη και στο 2^ο Λύκειο Χανίων, τα οποία για μας παραμένουν άγνωστα και επομένως δεν μπορέσαμε να συμπεριλάβουμε στην ταξινόμηση και κατηγοριοποίηση του υλικού. Αυτός ο μεθοδολογικός περιορισμός, αφήνει ανοιχτά τα περιθώρια για επανεξέταση των συμπερασμάτων της παρούσας μελέτης και περαιτέρω έρευνα, με εκπαιδευτική και ιστορική οπτική.

Ωστόσο πιστεύουμε ότι το συγκεκριμένο αρχείο προσφέρει τη δυνατότητα πολλαπλών αναγνώσεων. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποιες οπτικές αναζήτησης:

Από θεολογικής πλευράς υπάρχουν κείμενα στον «Κανονισμό για τη διοίκηση και τα έθιμα του τάγματος» (1913) και στις εγκυκλίους των Υπευθύνων του τάγματος που θα μπορούσαν να μελετηθούν και αφορούν πέραν των εκπαιδευτικών θεμάτων, στην οργάνωση της ζωής των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ, στην θρησκευτική τους αποστολή και στις πνευματικές τους κατευθύνσεις.

Ενδιαφέρουσα θα μπορούσε να είναι επίσης η ανάλυση των κειμένων του Χρονικού με φιλολογικά κριτήρια και η σκιαγράφηση του προφίλ της εκάστοτε Ηγούμενης σύμφωνα με τα γραφόμενα της, ή μια διαφορετική και πιο λογοτεχνική απόδοση των ίδιων κειμένων.

Το αρχειακό υλικό περιλαμβάνει ακόμη ένα μεγάλο αριθμό συμβολαίων που συνδέονται με την αγορά του οικοπέδου και του οικήματος στη Χαλέπα. Και αυτή η κατηγορία μπορεί να αποτελέσει μια ξεχωριστή μελέτη νομικού περιεχομένου, που θα φώτιζε καλύτερα την ιστορία της Σχολής από μια διαφορετική πλευρά.

Δεν θα πρέπει όμως να αποκλειστεί και το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής εμβάθυνσης σε κάποια από τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας, μέσα από τη συστηματικότερη μελέτη του αρχείου ή και με άλλες μεθόδους ανάλυσης των στοιχείων του αρχειακού υλικού. Σε κάθε περίπτωση τα περιθώρια για τη συνέχιση και την αξιοποίηση αυτής της μελέτης παραμένουν ανοιχτά για τους νέους ερευνητές και για εμάς τους ίδιους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αναγνωστοπούλου Σία (1997), ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ 19ος αι-1919, ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα .

Ανδρέου Αποστόλη (1987), «Ιδιωτική εκπαίδευση. Προσανατολισμός, διάρκειες και τομές. (Ιστορική προσέγγιση)» στο περ. Θέσεις, τεύχος 20/1987 (σσ. 95-129).

Ασημομύτη-Εκκεκάκη Μαριέττα (2004), Η Γαλλική Σχολή Καλογραιών στη Χαλέπα Χανίων, (1852-1983), Ρέθυμνο, 2004.

Ασημομύτη-Εκκεκάκη Μαριέττα (2002), «Η Ελληνογαλλική Σχολή Καλογραιών στη Χαλέπα» στα: Χανιώτικα Νέα, 24-2-2002 (σσ.17).

Baker Colin (2001), Εισαγωγή στη Διγλωσσία και τη Δίγλωσση Εκπαίδευση, Μιχάλης Δαμανάκης εισαγωγή επιμέλεια και γλωσσάριο, Αρχοντούλα Αλεξανδροπούλου μετάφραση, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Βακαλόπουλος Απ. Κωνσταντίνος (2001), Το νέο ελληνικό έθνος (1204-2000), Νέα Ελληνική Ιστορία από τη φραγκοκρατία ως τις μέρες μας, εκδ. Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη.

Βάμβουκας Ι. Μιχάλης (2002), Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.

Βακόνδιος Ι. Βενέδικτος (1992), Ιησούιτες: Πρωτοπορία, σημείο αντιλεγόμενο, Κέντρο Εκδηλώσεων Ομιλιών (Κ. Ε. Ο) Αθήνα.

Βαρίκα Ελένη (1981), Η εξέγερση αρχίζει από παλιά. Σελίδες από τα πρώτα βήματα του γυναικείου κινήματος. Ανθολόγηση, μετάφραση σχόλια, Βαρίκα Ε, Σκλαβενίτη Κ, Εκδοτική ομάδα γυναικών, Αθήνα.

Βαρίκα Ελένη (1987), Η εξέγερση των κυριών, Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα, 1833-1907, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα.

Βρύζας Κωνσταντίνος (1997), Παγκόσμια επικοινωνία, πολιτισμικές ταυτότητες, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Γενικές Αρχές των Αποστολικών έργων των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως (χ. χ), εκδ. του τάγματος, Αθήνα.

Γεωργογιάννης Παντελής (1997), Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική Επικοινωνία, Gutenberg, Αθήνα.

Δαμανάκης Μιχάλης (1987), Μετανάστευση και εκπαίδευση, Gutenberg, Αθήνα.

Δαμανάκης Μιχάλης (1997), Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα: διαπολιτισμική προσέγγιση, Gutenberg, Αθήνα.

Δαμανάκης Μιχάλης (1997), Η εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων στο Βέλγιο και στη Γαλλία. Gutenberg, Αθήνα.

Δαμανάκης Μιχάλης (επιμ.) (1999), Σχέδιο ίδρυσης δίγλωσσων σχολείων στη Γερμανία, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ, Ρέθυμνο.

Δαμανάκης Μιχάλης (επιμ.) (1999), Δίγλωσσα προγράμματα (μοντέλα) εκπαίδευσης στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού, στο Παιδεία Ομογενών, θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις, συνολική έκθεση-μελέτη της επιστημονικής επιτροπής του Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο (σσ. 113-132).

Δαμανάκης Μιχάλης (2000), «Η πρόσληψη της διαπολιτισμικής προσέγγισης στην Ελλάδα» στο: Επιστήμες της Αγωγής, τχ 1-3 2000, (σσ. 3-23).

Δαμανάκης Μιχάλης (2002), «Όρια και αντοχές της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής προσέγγισης σε συγκρουσιακές καταστάσεις. Η περίπτωση της Κύπρου» στο: Επιστήμες της Αγωγής, Θεματικό τεύχος 2002, (σσ. 73-85).

Δαμανάκης Μιχάλης (2007), Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά, Διαπολιτισμική Αγωγή, Gutenberg, Αθήνα.

Δέδε Δέσποινα, Ντελής Σμυρίλιος Γιάννης, Ιορδανίδου Άννα (1999), «Προτάσεις διδασκαλίας της νέας ελληνικής γλώσσας σε αλλόγλωσσους μαθητές με αξιοποίηση αυθεντικών κειμένων» στο Γεωργογιάννης Παντελής (επιμ.), Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση., 2^ο Διεθνές Συνέδριο Πάτρα (σσ. 339-350).

Δελαστίκ Γιώργος (2003), «Η σκοτεινή βασιλεία του μεγάλου πάπα Βοϊτίλα» στο : Περιοδικό Μετρό, τεύχος 97, Δάφνη Επικοινωνίες (σσ. 55-58).

Δετοράκης Θεοχάρης (1990), Ιστορία της Κρήτης, Τυποκρέτα Γ. Καζανάκης, Ηράκλειο.

Δημαράς Αλέξης (1984), Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε, Α΄, Β΄ τόμοι, εκδ. Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Δημαράς Αλέξης (1978), «Ξένες επιδράσεις στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος» στο: Δελτίο της Εταιρείας Σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας. Ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη, αρ. 2/1978, Αθήνα, (σσ. 60-63).

Δρανδάκης Παύλος (1933), Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια (τόμος εικοστός δεύτερος) Πυρσός, Αθήνα.

Επετηρίδες Ελληνογαλλικής Σχολής Αγίου Ιωσήφ Πεύκης, 1993, 1994, 1998, 1999, 2000, Αθήνα.

Θαναηλάκη Πόλλη (2005), Αμερική και προτεσταντισμός, Η «ευαγγελική αυτοκρατορία» και οι οραματισμοί των αμερικανών μισιονάριων για την Ελλάδα τον 19^ο αιώνα, Καστανιώτης, Αθήνα.

Θεοδωρόπουλος Ιωάννης (1997), Με άλλα μάτια. Σχεδιάσμα φιλοσοφικής παιδαγωγικής, εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα.

Καραστεργίου – Ζιώγου Σιδηρούλα (1986), Η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893), Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα.

Κατακουζηνός Δ. Σίμων (1926), Εν ιστορικών διήγημα, εκδ. Θ. Τζαβέλλα, Εν Αθήναις.

Κοντονή Άννα (1997), Το νεοελληνικό σχολείο και ο πολιτικός ρόλος των παιδαγωγικών συστημάτων, εκδ. Κριτική, Αθήνα.

Κοντίδης Θεόδωρος (2000), Ο Καθολικισμός, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Cohen Louis - Manion Lawrence (1994), Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας μετάφραση Μητσοπούλου Χρυσούλα- Φιλιποπούλου Μάνια, εκδ, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Cummins Jim (1999), Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση, Ελένη Σκούρτου εισαγωγή-επιμέλεια, Σουζάνα Αργύρη μετάφραση, Βασιλεία Κούρτη-Καζούλλη σχόλιο, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Hoesl Paula (1982), Με ολάνοιχτα πανιά, Η Αγία Αιμιλία Ντε Βιαλάρ Ιδρύτρια του τάγματος των Αδελφών του Αγίου Ιωσήφ της Εμφανίσεως Γιαννακοπούλου Σοφία μετάφραση από το γαλλικό πρωτότυπο «A PLEINES VOILES» με την έγκριση του Εκδοτικού Οίκου «EDITIONS DU CHALET» εκδ. Γραφείο Καλού Τύπου, Αθήνα.

Κουτρομπά – Γωνιωτάκη Κατερίνα (2002), «Η Ελληνογαλλική Σχολή Χανίων, Σχολείο ξεχωριστό και πρωτοπόρο», στα: Χανιώτικα Νέα, 30-3-2002 (σ. 21).

Κρεμμυδάς Βασίλης (1984), Νεότερη ιστορία ελληνική και ευρωπαϊκή, εκδ. Γνώση, Αθήνα.

Κωνσταντοπούλου Χρυσούλα, Μαράτου-Αλιπράντη Λάουρα, Γερμανός Δημήτρης, Οικονόμου Θεόδωρος (1999), Εμείς και οι άλλοι, Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, εκδ. ΤΥΠΩΘΗΤΩ, Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα.

Lock Peter (1998), Οι Φράγκοι στο Αιγαίο 1204-1500, Κουσούνελος Γιώργος μετάφραση από τα αγγλικά, εκδ. Ενάλιος, Αθήνα.

Μπακαλάκη Αλεξάνδρα, Ελεγμίτου Ελένη (1987), Η εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους έως την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929, Ιστορικό αρχείο της Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα.

Μπουζάκης Σήφης (1986), Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1985), εκδ. Gutenberg, Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα.

Μπουζάκης Σήφης (2002), Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση Δ' έκδοση, τόμος Α' Μεταρρυθμιστικές προσπάθειες, 19^{ος} αιώνας, 1913, 1929 Τεκμήρια - Μελέτες Ιστορίας Νεοελληνικής εκπαίδευσης, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, (1996), ANA-ΓΝΩΣΕΙΣ, Επτά (+ένα) μελετήματα για τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, εκδ. Έλλην, Αθήνα.

Παπαδογιαννάκης Νικόλαος - Χουρδάκης Αντώνιος - Ρεράκης Ηρακλής (1998), «Η δημόσια χριστιανική εκπαίδευση στην Κρήτη το 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ιστορική επισκόπηση, κεφαλαιώδης καταγραφή σχολικού αρχειακού υλικού και ανθολόγηση σχολικών εγχειριδίων». Στο: Κρητολογικά Γράμματα, 14 1998 (σσ. 314-470).

Παπαδογιαννάκης Νικόλαος - Χουρδάκης Αντώνιος -Ρεράκης Ηρακλής (2001), «Οι πρώτες προσπάθειες για την οργάνωση της εκπαίδευσης στη νεοσύστατη αυτόνομη Κρητική Πολιτεία». Στο Μπουζάκης Σήφης (επιμ.): Η τελευταία φάση του Κρητικού Ζητήματος, επιμ. Δετοράκης Θεοχάρης, Καλοκαιρινός Αλέξης, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, 2001 Ηράκλειο (σσ. 219-238).

Passerini Luisa (1998) Βαρών Οντέτ, Λαλιώτου Ιωάννα, Πεντάζου Ιουλία μετάφραση, Σπαράγματα του 20^{ου} αιώνα. Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα.

Πυργιωτάκης Ιωάννης - Παπαδάκης Νικόλαος (1998), «Ερμηνευτική Μέθοδος και έρευνα γύρω από την εκπαιδευτική πολιτική και μεταρρύθμιση. Ζητήματα αλήθειας και μεθόδου» στο: Ελληνική Παιδαγωγική και εκπαιδευτική έρευνα, Πρακτικά του πρώτου Πανελλήνιου Συνεδρίου, εκδ. Ατραπός, Ναύπακτος.

Πυργιωτάκης Ιωάννης (2000), Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Ρούσσος - Μηλιδώνης Ν. Μάρκος (1992), Ιησούτες στον ελληνικό χώρο (1560-1915), Κ. Ε. Ο, Αθήνα.

Ρούσσος - Μηλιδώνης Ν. Μάρκος (1996), Φραγκισκανοί Καπουκίνοι 400 χρόνια προσφοράς στους Έλληνες 1585-1995, Ιερά Κοινότητα Καπουκίνων Ελλάδος, Αθήνα.

Ρούσσος - Μηλιδώνης Ν. Μάρκος (1999), Ο Άγιος Σεβαστιανός στην παράδοση των Απανωσυριανών, Σύρος.

Ρούσσος - Μηλιδώνης Ν. Μάρκος (2003), «Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και Καβάλας το 1912/1913 κατά τους χρονογράφους του Κολεγίου Δελασάλ και των Λαζαριστών Πατέρων» στο: Περιοδικό Σύγχρονα Βήματα, τχ 126, Ιούνιος 2003, Αθήνα (σσ. 115-124).

Σβορώνος Γ. Νίκος (1972), Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, Αικατερίνη Ασδράχα μετάφραση από το πρωτότυπο: Histoire de la Grèce Moderne, PUF, Paris, εκδ. Θεμέλιο 1972.

Σκουλάτου Β.- Δημακοπούλου Ν.-Κόνδη Σ. (1994), Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, τεύχος Γ', Ο. Ε. Δ. Β, Αθήνα.

Σκούρτου Ελένη (επιμ.) (1997), Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης, εκδ. Νήσος, Αθήνα.

Σκούρτου Ελένη (1999), «Ενδυνάμωση/Αποδυνάμωση δίγλωσσων μαθητών: Ένα βασικό δίλημμα στην εκπαίδευση» στο Γεωργογιάννης Παντελής (επιμ.) Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση, 2^ο Διεθνές Συνέδριο 25-27 Ιουνίου 1999, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα (τ. 2, σσ. 329-343).

Thompson-Paul Richard (2002), Φωνές από το παρελθόν, Προφορική ιστορία εκδ. Πλέθρον, Ποταμιάνος Ν.- Μπάδα Κ. Τσομώκου- Μπουσχότεν Β. Ρ. μετάφραση, Αθήνα.

Τσίβης Γιάννης (1993), Χανιά (1252-1940), εκδ. Γνώση, Αθήνα.

Υ.Π.Ε.Π.Θ (1997), Η γλωσσική εκπαίδευση των Ελλήνων μεταναστών στην Ευρώπη, Αθήνα.

Φύλιας Βασίλης (1998), Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Φώσκολος Μάρκος (1987), Η πορεία 20 αιώνων του λαού του Θεού. Ιστορία της καθολικής εκκλησίας, εκδ. Πορεία Πνευματική, Αθήνα.

Χαρίτος Χαράλαμπος (1988), Από την ιστορία της Γαλλικής Σχολής Καλογραιών στο Βόλο 1904-1920. Ανάτυπο από τον όγδοο τόμο του αρχείου Θεσσαλικών Μελετών, Βόλος.

Χαρίτος Χαράλαμπος (2001), Το Χρονικό της Σχολής Καλογραιών του Βόλου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Χατζηδάκη Ασπασία (1999), «Αλλόγλωσσα παιδιά σε μονόγλωσσες τάξεις: σκέψεις για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στα πλαίσια του κανονικού μαθήματος, στο Αντωνοπούλου Νιόβη-Αναστάσιος Τσαγγαλίδης-Μαρία Μούμτζη (επιμ.) η διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης / δεύτερης γλώσσας, πρακτικά διημερίδας, 2-3 Απριλίου 1999, Θεσσαλονίκη.

Χατζηδάκη Ασπασία (2001), Θεωρίες για την κατάκτηση μιας δεύτερης γλώσσας. Σημειώσεις παραδόσεων εξομοίωσης, από τη Διδακτική της Ελληνικής ως δεύτερης και ξένης γλώσσας, χειμερινό εξάμηνο, ακαδημαϊκό έτος 2001, Ρέθυμνο.

Hermann Τριάρχη-Βασιλεία (2000), Η διγλωσσία στην παιδική ηλικία. Διαπολιτισμική Παιδαγωγική, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Χουρδάκης Αντώνιος (2002), Η παιδεία στην Κρητική Πολιτεία, (1898-1913), εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Χουρδάκης Αντώνιος (2000), «Η εκπαίδευση στην Κρητική πολιτεία (1898-1913): μια πρώτη θεώρηση του νομοθετικού της πλαισίου», στο: Ιστορία της εκπαίδευσης, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου, 28-30 Σεπτεμβρίου 2000, Gutenberg Αθήνα (σσ. 1-37).

Χρηστάκης Γιάννης (2007), «Η εκπαίδευση στην Κρήτη επί Κρητικής Πολιτείας» στην εφημερίδα Πατρίς, Παρασκευή 30 Νοεμβρίου 2007, (σσ. 46-47)
Σφυρόερας Βασίλης (1993), Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη, Ο.Ε.Δ.Β, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Darbon Esprit Chanoine (1901), Emilie de Vialar, fondatrice de la Congregation des Sœurs de Saint Joseph de l'Apparition. Souvenirs et Documents, Marseille.

Goubert Pierre (1984) Initiation à l'histoire de la France, Pluriel, Fayard, Tallandier Paris.

Mayeur Françoise (1981), Histoire de l'enseignement et de l'éducation 1789-1930, Tempus, Paris

Ozdalga Elisabeth (2005), Late Ottoman Society, The intellectual Legacy, edited by Elisabeth Ozdalga, Routledge Curson, London.

Steele Ross (2004), Civilisation progressive du français, C.L.E, Sejer 2004

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΑΝΙΩΝ (1852-1940) ΚΑΙ ΧΑΛΕΠΑΣ (1895-1983)

ΣΧΟΛΗ ΧΑΝΙΩΝ (1852-1940)	ΣΧΟΛΗ ΧΑΛΕΠΑΣ (1896-1983)			
		ΓΑΛΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ	ΆΛΛΑ ΤΜΗΜΑΤΑ
■ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΓΑΛΛΙΚΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ (1852-1914): Ανεξάρτητη λειτουργία της Σχολής Χανίων, από τη Χαλέπα	■Ορφανοτροφείο (1897-1899)	■Γαλλικό Γυμνάσιο Frontistirion (1897-1966)	■Ελληνικό Δημοτικό Σχ. (1927-1940) ■Τμήματα Ελληνικής Γλώσσας (1914)	(σύμφωνα με τον Κανονισμό του 1962) ■Μουσικό τμήμα
■(1914-1920): Κοινή εκπαιδευτική γραμμή των δύο Σχολών	■Οικοτροφείο (1897-1974)	■Ιδιαίτερα μαθήματα γαλλικών (1943-44) σε περιορισμένο χώρο του κτιρίου	■Ελληνικά Γυμνασιακά Τμήματα-2 τάξεις Ημιγυμνάσιον (1928-1940)*	■Οικοκυρικό τμήμα
■ (1920-1928): Κλείσιμο Σχολής		■Γαλλικό Δημοτικό Σχ. (1947-1950) Γαλλικός Παιδ. Σταθμός (1967- 1977)	■Ελληνικό Γυμνάσιο (1947-1966)	■Παράδοση φροντιστηριακών μαθημάτων για τις εισιτήριες εξετάσεις του Ελλην. Γυμνασίου
■(1928-1940): Επαναλειτουργία και οριστικό κλείσιμο της Σχολής, με την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου.		■Γαλλικό Νηπιαγωγείο (1936-1938) Επαναλειτουργία: (1972-1978)	■Ενοικίαση χώρου για λειτουργία Ελληνικού δημόσιου Νηπιαγωγείου (1968-1972)	

*Τον Οκτώβριο του 1940 η Σχολή της Χαλέπας κλείνει, λόγω του πολέμου. Εκτός από τα ιδιαίτερα μαθήματα που επιτρέπονται στις Αδελφές από τους Γερμανούς, για ένα χρόνο (1943-1944), η Σχολή αρχίζει να επαναλειτουργεί το 1947.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΣΧΕΔΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (1)

(απευθύνεται στους καθηγητές/ καθηγήτριες της Σχολής)

Ηλικία

(Χρόνια υπηρεσίας)

Ειδικότητα

Α. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Για πόσα χρόνια εργαστήκατε στην Σχολή Καλογραιών;
2. Πριν εργαστείτε εκεί γνωρίζατε αυτό το Σχολείο;
3. Όταν αρχίσατε να δουλεύετε στην Σχολή Καλογραιών αποκτήσατε μια άλλη εντύπωση στο μυαλό σας;
4. Με ποιο τρόπο σας επέλεξαν; Υπήρχαν κάποια κριτήρια επιλογής του προσωπικού;
5. Σχετικά με την μισθοδοσία: Πληρωνόσασταν από την Σχολή ή από το ελληνικό Δημόσιο; (δηλαδή μέσω Υπουργείου Παιδείας)
6. Ποιες ήταν οι αντιστοιχίες σε τάξεις μεταξύ του Ελληνικού Γυμνασίου της εποχής εκείνης και της Γαλλικής Σχολής;

Β. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΑΘΗΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

1. Οι καθηγητές που δίδασκαν ήταν ελληνικής καταγωγής; άλλης ή υπήρχαν και τα δύο;(πόσοι ήταν; ειδικότητες;)
2. Η υπεύθυνη του Σχολείου ήταν Γαλλίδα;

Γ. ΓΛΩΣΣΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

1. Ποια ήταν η γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ καθηγητών; Τα ελληνικά; τα γαλλικά; και οι δύο;
2. Ποια ήταν η γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ καθηγητών-παιδιών;
3. Σε ποια γλώσσα διδάσκονταν τα μαθήματα;

Δ. ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

1. Ποιο ήταν το πρόγραμμά σας εβδομαδιαία;(ώρες απασχόλησης πρωινές ή απογευματινές;)

Ε. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

1. Γνωρίζετε αν οι μαθήτριες ακολουθούσαν το αναλυτικό πρόγραμμα του Ελληνικού Σχολείου ή αν διδάσκονταν μαθήματα τελείως διαφορετικά;
2. Ποια ήταν τα μαθήματα που διδάσκονταν;

ΣΤ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. Γνωρίζετε τι σειρές βιβλίων χρησιμοποιούνταν στην διδασκαλία της ελληνικής και της γαλλικής γλώσσας; και στα υπόλοιπα μαθήματα; ελληνικές εκδόσεις ή άλλες;

Ζ. ΥΠΟΔΟΜΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

1. Με τι στάτους λειτουργούσε η Σχολή; (ιδιωτική ή άλλη κατηγορία;)
2. Πού ακριβώς βρισκόταν η Σχολή; Έχετε μάθει πού ακριβώς βρισκόταν λειτουργήσε στην αρχή;
3. Περιγραφή χώρων. Εξωτερικά και εσωτερικά.(πώς ήταν)
4. Υπήρχε παρεκκλήσι; Ήταν μόνο για τις Αδελφές ή εκεί γινόταν και ο εκκλησιασμός των μαθητριών; Αν όχι τα παιδιά εκκλησιάζονταν; πού και πότε;
5. Γινόταν προσευχή; Κάθε πότε και σε ποια γλώσσα;

6. Υπήρχαν άλλα άτομα που δούλευαν στο Σχολείο και ποια;

H. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΑΘΗΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ

1. Για να γίνουν δεκτές οι μαθήτριες στην Σχολή υπήρχαν κάποιες προϋποθέσεις;
2. Έρχονταν παιδιά από διάφορες κοινωνικές τάξεις ή από μια συγκεκριμένη;(μεσοαστική –μεγαλοαστική)
3. Στην Σχολή τα παιδιά ομαδοποιούνταν βάσει κάποιων κριτηρίων-κοινωνικής προέλευσης -ή όχι;
4. Εκτός από μαθήτριες ελληνικής καταγωγής θυμάστε αν υπήρχαν και μαθήτριες αλλοδαπές (πολλές; λίγες; εθνικότητες)
5. Υπήρχαν μαθήτριες άλλου θρησκευματος εκτός από Χριστιανές Ορθόδοξες; τι θρησκευματα υπήρχαν;
6. Οι μαθήτριες πλήρωναν δίδακτρα; τι κάλυπτε το ποσό αυτό;
7. Φορούσαν στολή;
8. Τι προβλεπόταν για τις άπορες μαθήτριες; Γίνονταν δεκτές και με ποιους όρους;
9. Κάποιες μαθήτριες έμεναν στην Σχολή. (έτρωγαν και κοιμόνταν εκεί. Ωράριο;)
Ξέρετε από πότε ίσχυε αυτό; είχαν δικαίωμα εξόδου και κάθε πότε;
10. Είχαν δικαίωμα αλληλογραφίας;
11. Τι προβλεπόταν για την ψυχαγωγία των μαθητριών;
12. Μπορείτε να μου περιγράψετε την ημέρα μιας μαθήτριας στην Σχολή Καλογραιών; (ή τη βδομάδα μιας μαθήτριας αν υπήρχαν διαφοροποιήσεις μέσα στη βδομάδα;)

Θ. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΣΧΟΛΗΣ

1. Οι μαθήτριες γίνονταν δεκτές στην Σχολή σύμφωνα με έναν κανονισμό. Ο κανονισμός αυτός τι προέβλεπε;
2. Τι συνέπειες υπήρχαν αν κάποια μαθήτρια δεν δεχόταν να υπακούσει στον κανονισμό του Σχολείου;
3. Είχε αποβληθεί ποτέ μαθήτρια και για ποιους λόγους;
4. Έμεναν μαθήτριες στην ίδια τάξη;

I. ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ (ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ)

1. Το Σχολείο αυτό θα οργάνωνε οπωσδήποτε και άλλες εκδηλώσεις. Τι εκδηλώσεις ήταν αυτές; (εκθέσεις ζωγραφικής, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις...) πού γίνονταν; (χώρος)
2. Μέσα από τις εκδηλώσεις αυτές ή με κάποιες άλλες ευκαιρίες παρατηρήσατε ποτέ την προσπάθεια να «περάσουν» κάποιες ιδέες που να σχετίζονται με την γαλλική κουλτούρα ή την καθολική θρησκεία σε μαθήτριες;
3. Είχε αλλάξει θρήσκευμα κάποια από τις μαθήτριες επιθυμώντας να γίνει Καθολική κατά την διάρκεια των σπουδών της;
4. Οι μαθήτριες της Σχολής αυτής έδειχναν ιδιαίτερα πειθαρχημένες. Με ποιους τρόπους το πετύχαιναν αυτό;
5. Όσο το Σχολείο αυτό λειτουργούσε είχε καλά αποτελέσματα ως προς τις σχολικές επιδόσεις των μαθητριών;
6. Το απολυτήριο των μαθητριών ήταν τυπωμένο στα ελληνικά ή στα γαλλικά ,και με τι ισοδυναμούσε;

K. ΦΟΡΕΙΣ

1. Οι γονείς στήριζαν το σχολείο αυτό; με ποιους τρόπους;
2. Ποιοι άλλοι φορείς ενίσχυαν τη λειτουργία του Σχολείου αυτού;
3. Το επισκέπτονταν ή πληροφορούνταν συχνά τις οικονομικές ανάγκες του αντιπρόσωποι του τάγματος, της Γαλλικής Πρεσβείας;

ΚΑ. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

1. Μπορείτε να μου περιγράψετε μία ανάμνησή σας από το Σχολείο αυτό, που να υποδηλώνει τη γλωσσική ή τη θρησκευτική του ιδιαιτερότητα και να συνδέεται με τη συνεργασία σας με το εκπαιδευτικό προσωπικό ή με τις μαθήτριες της Σχολής;
2. Το κλίμα της αυτοθυσίας, της αγάπης για τον άλλο και της κοινωνικής προσφοράς μέσα από συγκεκριμένες πράξεις, όπως το δίδαξε η ιδρύτρια του τάγματος Αιμιλία ντε Βιαλάρ, ήταν κάτι που κατάφερε «να περνάει» στη συνεργασία μεταξύ των Καλογραιών που δίδασκαν στη Σχολή και μεταξύ των μαθητριών τους;
3. Γιατί κατά τη γνώμη σας ιδρύθηκε η Ελληνογαλλική Σχολή στα Χανιά;
4. Τα τελευταία χρόνια στην Γαλλική Σχολή διδάσκονταν μόνο γαλλικά σαν ένα είδος φροντιστηρίου. Γνωρίζετε περισσότερες πληροφορίες για το ζήτημα αυτό; (από πότε; πόσες ώρες εβδομαδιαία; πρωί ή απόγευμα;)
5. Η Σχολή έκλεισε οριστικά το 1983. Γνωρίζετε ποιοι λόγοι οδήγησαν σε αυτή την απόφαση;
6. Σε ορισμένους ανθρώπους επικρατεί η αντίληψη ότι άτομα που φοιτούν σε τέτοιας μορφής θρησκευόμενα σχολεία αντιμετωπίζουν αργότερα προβλήματα ιδιαίτερα στις κοινωνικές τους σχέσεις, γιατί αν και απέκτησαν μία πολύ καλή ποιότητα παιδείας περιορίστηκαν ως παιδιά ή ως έφηβοι. Δηλαδή δεν έκαναν τότε αυτό που έκαναν άλλα παιδιά της ηλικίας τους, γιατί ελέγχονταν περισσότερο από άλλα παιδιά της ηλικίας τους. Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με αυτό το θέμα;
7. Σε σχέση με την προηγούμενη ερώτηση: Γνωρίζετε απόφοιτες του Σχολείου αυτού που όχι μόνο δεν είχαν τέτοιου είδους «κοινωνικές δυσκολίες», αλλά απεναντίας κατάφεραν να αφομοιώσουν με θετικό τρόπο τη δίγλωσση και διπολιτισμική ιδιαιτερότητα της Σχολής έτσι ώστε να οδηγηθούν σε μια επιτυχή επαγγελματική και κοινωνική εξέλιξη;
8. Έχετε στην κατοχή σας φωτογραφικό υλικό που να συνδέεται με την Ελληνογαλλική Σχολή;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (2)

(απευθύνεται στις μαθήτριες της Σχολής)

Ηλικία

(Χρόνια υπηρεσίας)

Ειδικότητα

A. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Για πόσα χρόνια φοιτήσατε στην Σχολή Καλογραιών; (ποια έτη;)
2. Υπήρχαν ορισμένα κριτήρια επιλογής των μαθητριών;
3. Θυμάστε αν πληρώνατε δίδακτρα και ποιο ήταν περίπου αυτό το ποσό;
4. Ποιες ήταν οι αντιστοιχίες σε τάξεις μεταξύ του Ελληνικού Γυμνασίου της εποχής εκείνης και της Γαλλικής Σχολής;

B. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΑΘΗΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

1. Οι καθηγητές που δίδασκαν ήταν ελληνικής καταγωγής; άλλης ή υπήρχαν και τα δύο;(πόσοι ήταν; ειδικότητες;)
2. Η υπεύθυνη του Σχολείου ήταν Γαλλίδα;

Γ. ΓΛΩΣΣΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

1. Ποια ήταν η γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ καθηγητών; Τα ελληνικά; τα γαλλικά; και οι δύο;
2. Ποια ήταν η γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ καθηγητών-παιδιών;
3. Σε τι γλώσσα διδάσκονταν τα μαθήματα;
4. Σε τι γλώσσα μιλάγατε εσείς στα παρακάτω πρόσωπα:
 - Συμμαθήτριες στην τάξη
 - Δασκάλες
 - Φίλες στο προαύλιο
- 1) Πάντα Ελληνικά 2) Πιο συχνά στα Ελληνικά 3) Πιο συχνά στα Γαλλικά 4) Πάντα Γαλλικά
5. Ποιος ήταν κατά τη γνώμη σας ο καλύτερος τρόπος που ακολουθούσαν οι μαθήτριες για την εκμάθηση της ξένης γλώσσας στο χώρο της τάξης;

Δ. ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

1. Ποιο ήταν το πρόγραμμά σας εβδομαδιαία;(ώρες απασχόλησης πρωινές ή απογευματινές;)

Ε. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

1. Τι μαθήματα περιλάμβανε το αναλυτικό πρόγραμμα της Σχολής;
- 2 Ακολουθούσε το πρόγραμμα του Ελληνικού Σχολείου ή ακολουθούσε ένα δικό της πρόγραμμα;

ΣΤ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. Θυμάστε σειρές βιβλίων που χρησιμοποιούνταν στην διδασκαλία της Ελληνικής και της Γαλλικής γλώσσας;

Ζ. ΥΠΟΔΟΜΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

- 1.Με τι στάτους λειτουργούσε η Σχολή; (ιδιωτική ή άλλη κατηγορία;)
2. Πού ακριβώς βρισκόταν η Σχολή; Έχετε μάθει πού ακριβώς βρισκόταν λειτούργησε στην αρχή;
3. Περιγραφή χώρων. Εξωτερικά και εσωτερικά.(πώς ήταν)
4. Υπήρχε παρεκκλήσι; Ήταν μόνο για τις Αδελφές ή εκεί γινόταν και ο εκκλησιασμός των μαθητριών; Αν όχι τα παιδιά εκκλησιάζονταν; πού και πότε;
5. Γινόταν προσευχή; Κάθε πότε και σε ποια γλώσσα;
6. Υπήρχαν άλλα άτομα που δούλευαν στο Σχολείο και ποια;

Η. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΑΘΗΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ

1. Για να γίνουν δεκτές οι μαθήτριες στην Σχολή υπήρχαν κάποιες προϋποθέσεις;
2. Έρχονταν παιδιά από διάφορες κοινωνικές τάξεις ή από μια συγκεκριμένη;(μεσοαστική –μεγαλοαστική)
3. Στην Σχολή τα παιδιά ομαδοποιούνταν βάσει κάποιων κριτηρίων-κοινωνικής προέλευσης -ή όχι;
4. Εκτός από μαθήτριες ελληνικής καταγωγής θυμάστε αν υπήρχαν και μαθήτριες αλλοδαπής καταγωγής (πολλές; λίγες; εθνικότητες)
5. Υπήρχαν μαθήτριες άλλου θρησκευματος εκτός από Χριστιανές Ορθόδοξες; τι θρησκευματα υπήρχαν;
6. Οι μαθήτριες πλήρωναν δίδακτρα; τι κάλυπτε το ποσό αυτό;
7. Φορούσαν στολή;
8. Τι προβλεπόταν για τις άπορες μαθήτριες; Γίνονταν δεκτές και με ποιους όρους;
9. Κάποιες μαθήτριες έμεναν στην Σχολή. (έτρωγαν και κοιμόνταν εκεί. Ωράριο;)
Ξέρετε από πότε ίσχυε αυτό; είχαν δικαίωμα εξόδου και κάθε πότε;
10. Είχαν δικαίωμα αλληλογραφίας;

11. Τι προβλεπόταν για την ψυχαγωγία των μαθητριών;
12. Μπορείτε να μου περιγράψετε την ημέρα μιας μαθήτριας στην Σχολή Καλογραιών; (ή τη βδομάδα μιας μαθήτριας αν υπήρχαν διαφοροποιήσεις μέσα στη βδομάδα;)

Θ. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΣΧΟΛΗΣ

1. Οι μαθήτριες γίνονταν δεκτές στην Σχολή σύμφωνα με έναν κανονισμό. Θυμάστε κάποιους από αυτούς τους κανόνες;
2. Τι συνέπειες υπήρχαν αν κάποια μαθήτρια δεν δεχόταν να υπακούσει στον κανονισμό του Σχολείου;
3. Είχε αποβληθεί ποτέ μαθήτρια και για ποιους λόγους;
4. Έμεναν μαθήτριες στην ίδια τάξη;
5. Υπήρχαν βραβεία ή έπαινοι για τις μαθήτριες που αρίστευαν;

Ι. ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ (ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ)

1. Το Σχολείο αυτό οργάνωνε οπωσδήποτε και άλλες εκδηλώσεις. Τι εκδηλώσεις ήταν αυτές; (εκθέσεις ζωγραφικής, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις...) Πού γίνονταν; (χώρος)
2. Μέσα από τις εκδηλώσεις αυτές ή με κάποιες άλλες ευκαιρίες παρατηρήσατε ποτέ την προσπάθεια να «περάσουν» κάποιες ιδέες που να σχετίζονται με την γαλλική κουλτούρα ή την καθολική θρησκεία σε μαθήτριες;
3. Υπήρχε μια διαφορετική συμπεριφορά ως προς τις καθολικές μαθήτριες ή όχι;
4. Είχε αλλάξει ποτέ θρησκευμα κάποια από τις μαθήτριες επιθυμώντας να γίνει Καθολική κατά την διάρκεια των σπουδών της;
5. Οι μαθήτριες της Σχολής αυτής έδειχναν ιδιαίτερα πειθαρχημένες. Με ποιους τρόπους το πετύχαιναν αυτό;
6. Όσο το Σχολείο αυτό λειτουργούσε είχε καλά αποτελέσματα ως προς τις σχολικές επιδόσεις των μαθητριών;
7. Το απολυτήριο των μαθητριών ήταν τυπωμένο στα ελληνικά ή στα γαλλικά, και με τι ισοδυναμούσε;

Κ. ΦΟΡΕΙΣ

1. Οι γονείς στήριζαν το σχολείο αυτό; Με ποιους τρόπους;
2. Ποιοι άλλοι φορείς ενίσχυαν τη λειτουργία του Σχολείου αυτού;
3. Το επισκέπτονταν ή πληροφορούνταν συχνά τις οικονομικές ανάγκες του αντιπρόσωποι του τάγματος, της Γαλλικής Πρεσβείας;
4. Τι εικόνα έδινε το σχολείο αυτό στην τοπική κοινωνία του νησιού; Οι εφημερίδες είχαν δημοσιεύσει κάτι σχετικό;

ΚΑ. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

1. Μπορείτε να μου περιγράψετε μία ανάμνησή σας από το Σχολείο αυτό που να υποδηλώνει τη γλωσσική ή τη θρησκευτική του ιδιαιτερότητα και να συνδέεται με τη συνεργασία σας με το εκπαιδευτικό προσωπικό ή με τις μαθήτριες της Σχολής;
2. Το κλίμα της αυτοθυσίας, της αγάπης για τον άλλο και της κοινωνικής προσφοράς μέσα από συγκεκριμένες πράξεις, όπως το δίδαξε η ιδρύτρια του τάγματος Αιμιλία ντε Βιαλάρ, ήταν κάτι που κατάφερνε «να περνάει» στη συνεργασία μεταξύ των Καλογραιών που δίδασκαν στη Σχολή και μεταξύ των μαθητριών τους;
3. Γιατί κατά τη γνώμη σας ιδρύθηκε η Ελληνογαλλική Σχολή στα Χανιά;
4. Τα τελευταία χρόνια στην Γαλλική Σχολή διδάσκονταν μόνο γαλλικά σαν ένα είδος φροντιστηρίου. Γνωρίζετε περισσότερες πληροφορίες για το ζήτημα αυτό; (από πότε; πόσες ώρες εβδομαδιαία; πρωί ή απόγευμα;)
5. Η Σχολή έκλεισε οριστικά το 1983. Γνωρίζετε ποιοι λόγοι οδήγησαν σε αυτή την απόφαση;

6. Σε ορισμένους ανθρώπους επικρατεί η αντίληψη ότι άτομα που φοιτούν σε τέτοιας μορφής θρησκευόμενα σχολεία αντιμετωπίζουν αργότερα προβλήματα ιδιαίτερα στις κοινωνικές τους σχέσεις, γιατί αν και απέκτησαν μία πολύ καλή ποιότητα παιδείας περιορίστηκαν ως παιδιά ή ως έφηβοι. Δηλαδή δεν έκαναν τότε αυτό που έκαναν άλλα παιδιά της ηλικίας τους, γιατί ελέγχονταν περισσότερο από άλλα παιδιά της ηλικίας τους. Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με αυτό το θέμα;
7. Σε σχέση με την προηγούμενη ερώτηση: Αν και με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι αξιοποιήσατε την σχολική εμπειρία της φοίτησής σας στη μετέπειτα ζωή σας;
8. Έχετε στην κατοχή σας φωτογραφικό υλικό που να συνδέεται με την Ελληνογαλλική Σχολή;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (3)

(απευθύνεται στον ιερέα της καθολικής μονής Καπουτσίνων Αδελφό Νίκο Ρούσσο. Ο Αδελφός Ρούσσο, διπλωματούχος Φιλοσοφίας και Θεολογίας, διετέλεσε υπεύθυνος του ιστορικού αρχείου της μονής)

1. Ποιες ήταν οι σχέσεις των Καπουτσίνων με την εξουσία την εποχή της Ενετοκρατίας;
2. Είχαν δώσει κάποια προνόμια οι Ενετοί στους Ορθόδοξους κατοίκους του νησιού;
3. Πώς φέρονταν οι Τούρκοι στους Καπουτσίνους;
4. Ποιος ήταν ο σκοπός των ιεραποστολών;
5. Ποιο ήταν το πρώτο καθολικό τάγμα που εγκαταστάθηκε στην Κρήτη;
6. Γιατί οι Καπουτσίνοι επέλεξαν την πόλη των Χανίων για την εγκατάστασή τους;
7. Υπάρχουν κάποιες ομοιότητες μεταξύ των δύο ταγμάτων; (Καπουτσίνοι-Αδελφές του Αγίου Ιωσήφ)
8. Ποιοι είναι οι όρκοι των μοναχών στα καθολικά τάγματα;
9. Από ποια εποχή και μετά ένα τάγμα δικαιούται να οργανώσει αποστολές;
10. Ποιοι αποφασίζουν και οργανώνουν τις αποστολές του τάγματος;
11. Ποια τάγματα ασχολούνται με την εκπαιδευτική δράση του πληθυσμού εκτός από τους Καπουτσίνους και το τάγμα του Αγίου Ιωσήφ;
12. Με ποιο τρόπο επικυρώνεται το τάγμα;
14. Η Κρήτη διευκόλυνε με τη στάση της το ρόλο των καθολικών ταγμάτων
15. Πώς περιγράφεται η στάση της Γαλλίας στην Κρήτη στην εποχή της τουρκοκρατίας με τα ιταλόφωνα τάγματα;
16. Υπήρξε ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ Καπουτσίνων και ορθόδοξων κληρικών στην Κρήτη; Τι ισχύει σήμερα;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

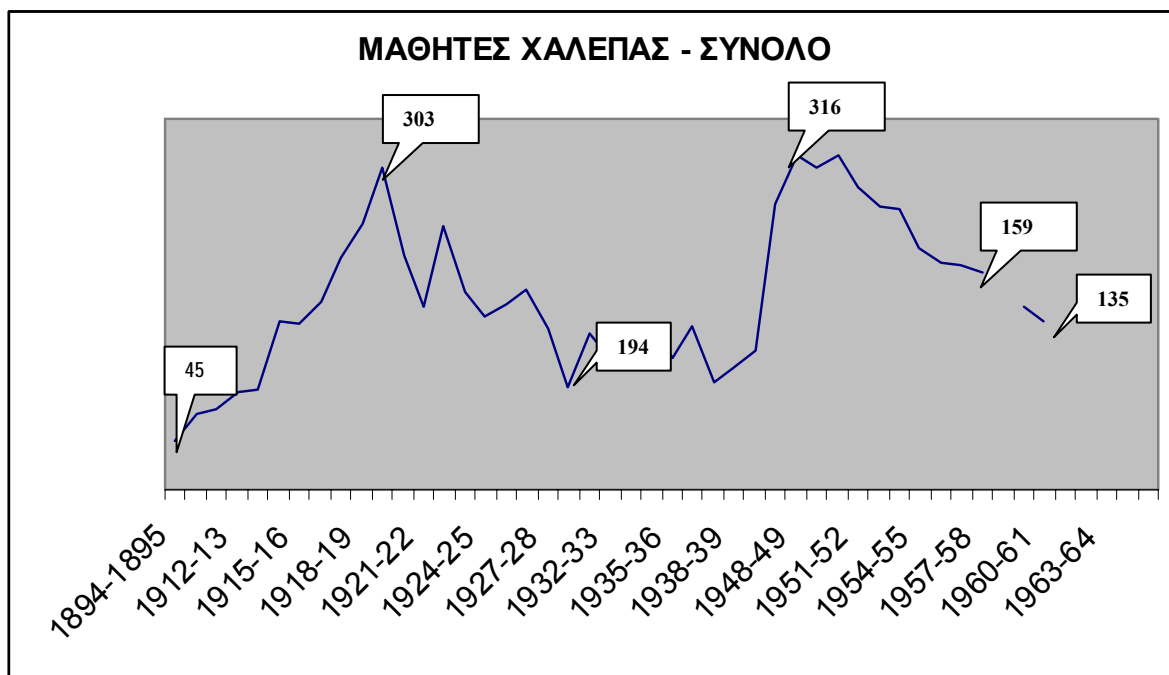
Κανονισμός Ελληνογαλλικής Σχολής Καλογραιών «Άγιος Ιωσήφ» Χαλέπας – Χανίων 1962

1. Αι μαθήτριά της Σχολής οφείλουν να προσέρχονται φέρονται μπλε ποδιάν και ζώνην, καθοριζομένην εκάστοτε υπό του σχολείου.
2. Οφείλουν να έχουν απλούν παιδικόν κτένισμα. Ουδείς υπερβολικός και ανάρμοστος καλλωπισμός επιτρέπεται.
3. Αι μαθήτριά υποχρεούνται να ευρίσκονται εις την Σχολήν 5-10 λεπτά προ της ενάρξεως των μαθημάτων. Αι καθυστερήσασαι οφείλουν να δικαιολογήσιν την αιτίαν της μη έγκαιρου προσέλευσής τους.
4. Αι μαθήτριά υποχρεούνται ευθύς μετά την κρούσιν του κώδωνος δια την προσευχήν, να καταλαμβάνωσι την δι' εκάστην τάξιν ωρισμένην θέσιν, χωρίς θόρυβον, ωθισμούς και φωνάς. Μετά δε την προσευχήν οφείλουν να εισέρχονται εις τας οικίας τάξεις αθορύβως. Κατά τα διαλείμματα απαγορεύεται η παραμονή εντός των αιθουσών διδασκαλίας, εφ' όσον ο καιρός το επιτρέπει. Απώλεια αντικειμένου πρέπει να αναφέρεται πάραυτα εις τον εκάστοτε παρόντα καθηγητή της τάξεως.
5. Αι εν τη τάξει θέσεις των μαθητριών ορίζονται υπό του οικείου καθηγητού των Ελληνικών καθώς και αι επιμελήτριά. Ουδεμία αλλαγή επιτρέπεται, εκτός εάν συντρέχει αποχρών λόγος.
6. Αι μαθήτριά οφείλουν να συμπεριφέρονται με αγάπην και ευγένειαν προς τας συμμαθήτριάς τους και με τον προσήκοντα σεβασμόν προς τους καθηγητές τους.
7. Η φοίτησις δέον να είναι τακτική και ανελλιπή. Η λόγω ασθενείας ή άλλου κωλύματος απουσιάζουσα μαθήτριά πρέπει να προσκομίζη ενυπόγραφον βεβαίωσιν του κηδεμόνος της.
8. Κατά την διάρκειαν των μαθημάτων οφείλουν αι μαθήτριά να παρακολουθούν με ευταξίαν και προσοχήν το μάθημα και να προσέρχονται προπαρασκευασμένοι εις τα μαθήματα και τας γραπτάς τους εργασίας.
9. Κατά το τέλος εκάστου διμήνου διανέμονται οι έλεγχοι βαθμολογίας δια να παρακολουθούν οι κηδεμόνες την πρόοδον των τέκνων τους.
10. Αι μαθήτριά της Σχολής επιμελούνται των κτιρίων και των σχολικών επίπλων της Σχολής. Πάσα φθορά συνεπάγεται τιμωρίαν και επανόρθωσιν. Οφείλουν επίσης να διατηρούν τας αίθουσας, τους διαδρόμους και την αυλήν καθαρά. Ουδέποτε δε να ψεύδονται, αλλά τουναντίον να καταβάλλουν φροντίδα να επαινείται η τάξις τους.
11. Εντός και εκτός της Σχολής πρέπει αι μαθήτριά να φέρονται κοσμίως. Μαθήτριά τιμωρουμένη οφείλει μετά την λήξιν της ποινής της να παρουσιασθή εις την Διεύθυνσιν της Σχολής μετά του κηδεμόνος της.
12. Η στολή δια τας τελετάς και εορτάς, ως και η της Γυμναστικής είναι υποχρεωτικάί.
13. Ο Διευθυντής της Σχολής ή η Notre Mère θα εισέρχονται κατά καιρούς εις τας τάξεις κατά την διάρκειαν της διδασκαλίας να ελέγχουν τα τετράδια και την πρόοδον των μαθητών.

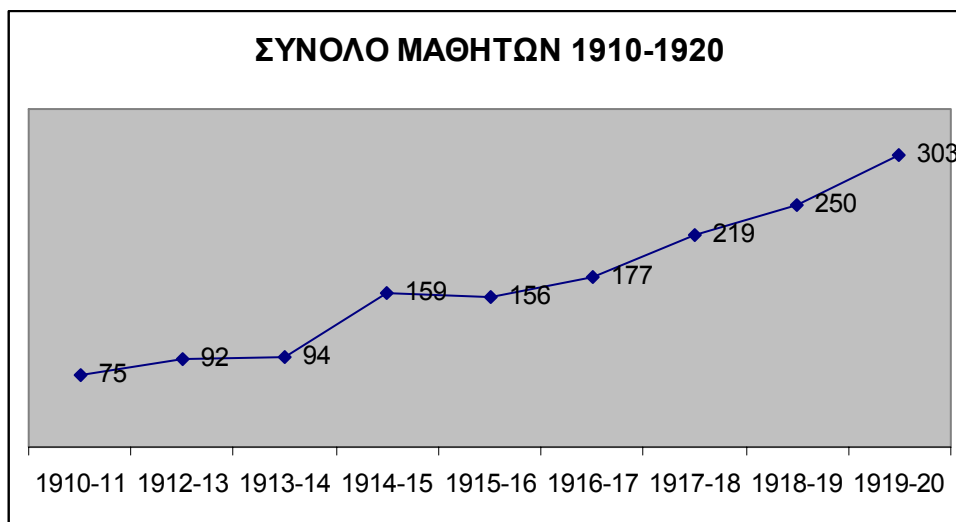
Οι γονείς και κηδεμόνες των εγγραφομένων μαθητριών υποχρεούνται να λάβουν γνώση του παρόντος Κανονισμού και να βεβαιώσουν δια της υπογραφής τους την αποδοχή των όρων αυτού.

Εν Χανίοις τη 25 Σεπτεμβρίου 1962
Η Γενική Διευθύντρια της Σχολής
Jean l'Évangéliste

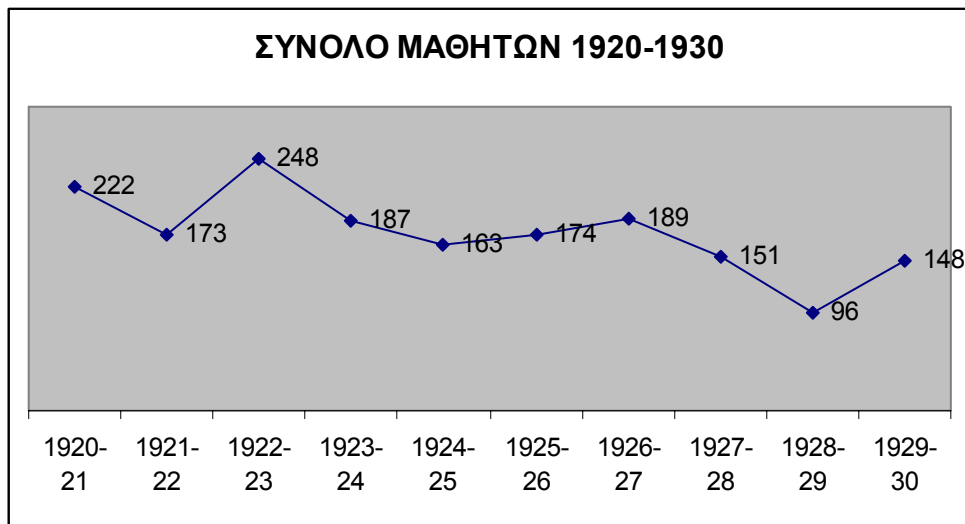
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΑΘΗΤΩΝ

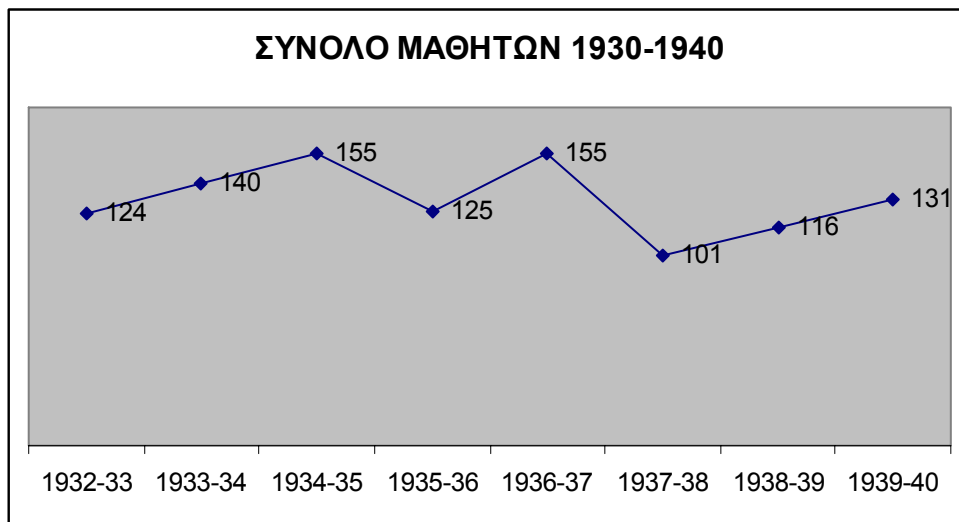
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

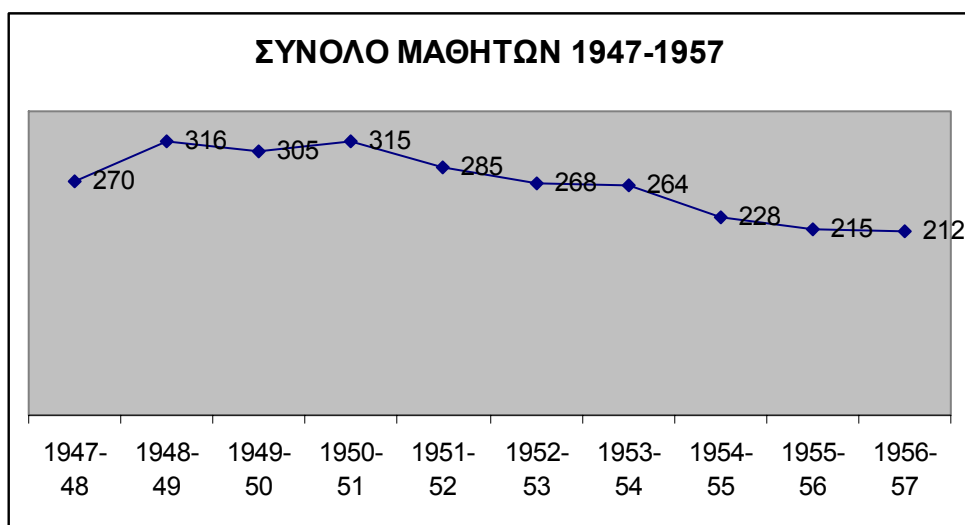
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: 1910-1920

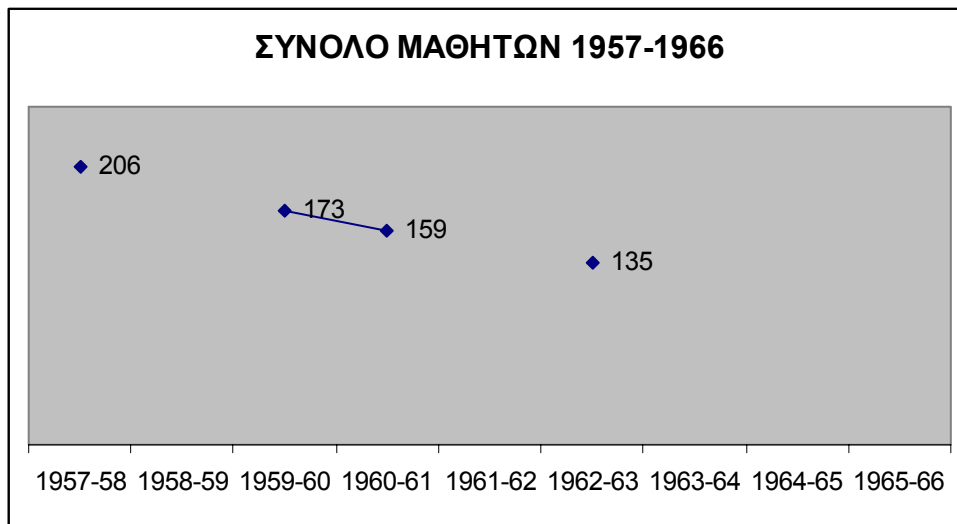
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: 1920-1930

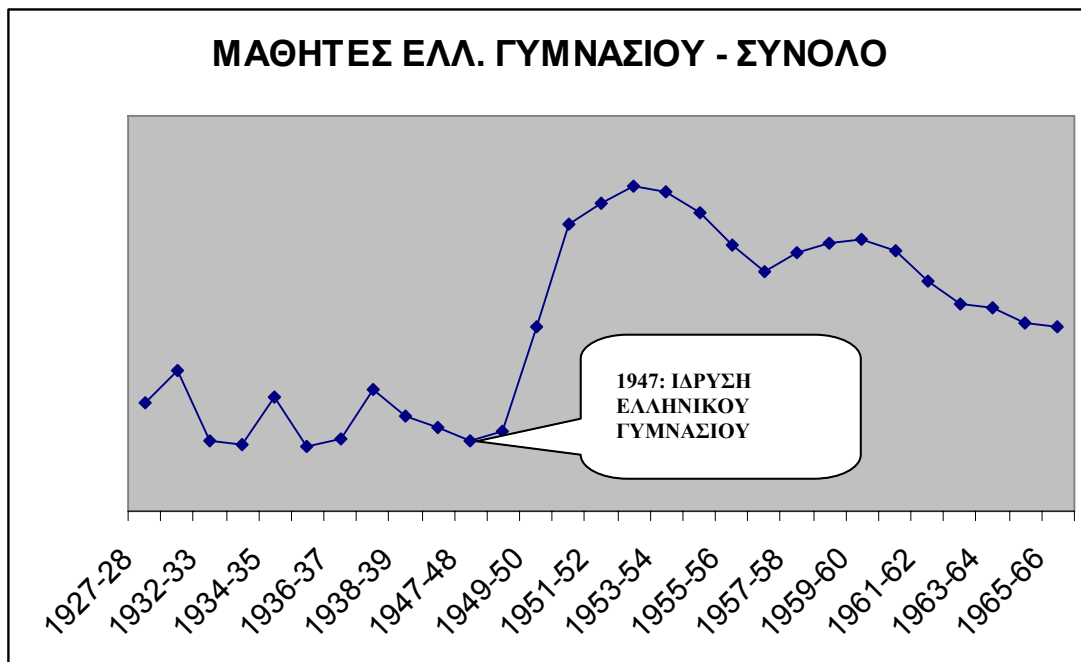
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: 1930-1940

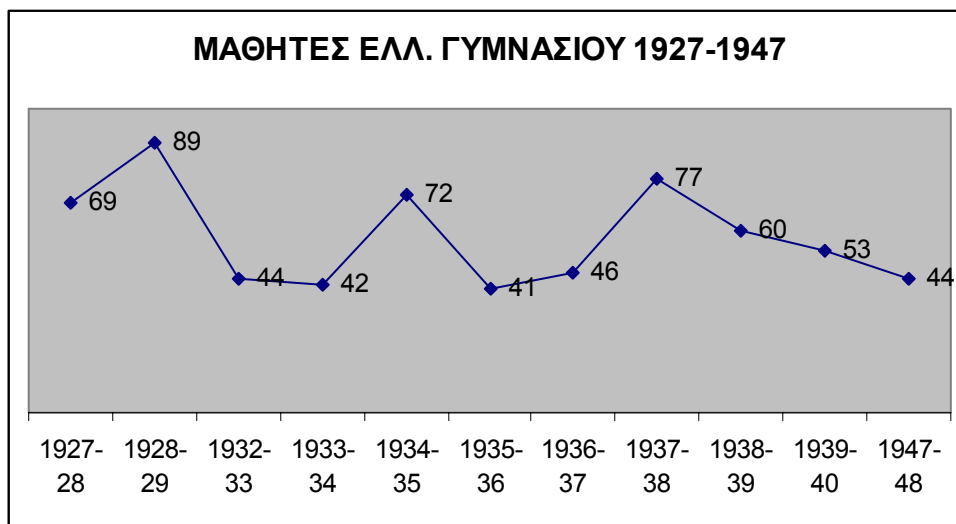
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5: 1947-1957

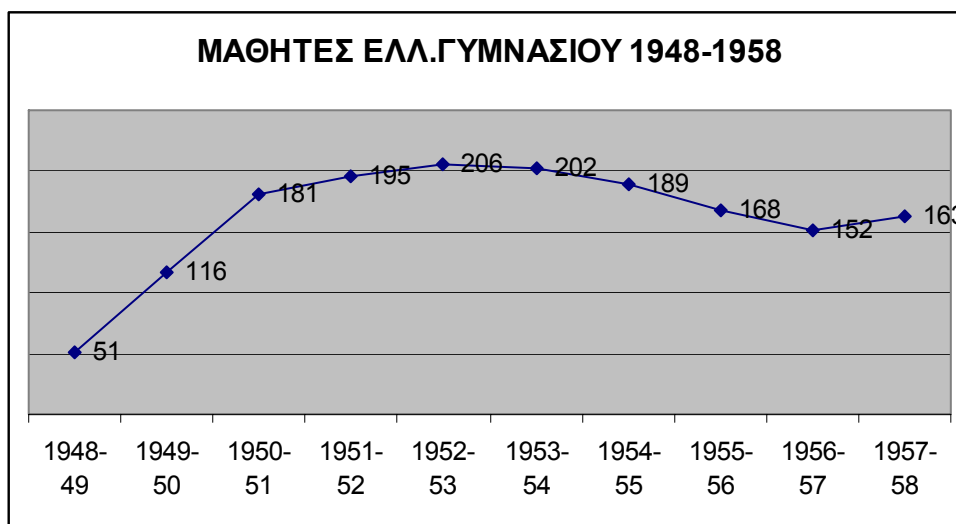
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6: 1957-1966

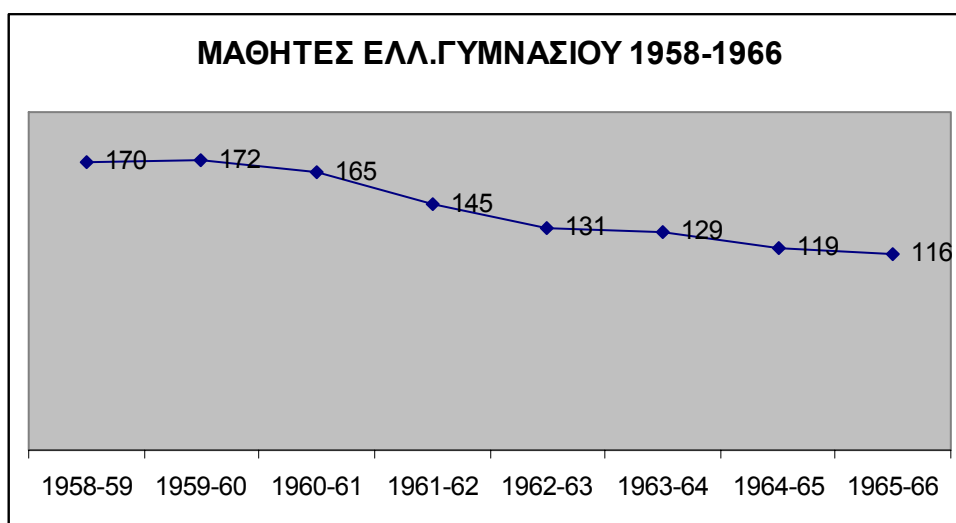
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ (ΕΛΛ. ΓΥΜΝΑΣΙΟ)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8: 1927-1947

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9: 1948-1958

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10: 1958-1966